SYNTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS,
ALTER TOMVS.

In quo, omnium scientiarum & artium tradita est epitome, vnde facilius istius artis studiosus, de omnibus propositis, possit rationes & ornamenta rarissima proferre.

Authore, Petro Gregorio Tholozano, I. V. doctore, & in senatu eiusdem Illustrissimo, albo causidicorum inscripto, nunc verò, Iuris ciuilis in academia Tolosana publico professore.

LVGDVNI,
APVD ANT. GRYPHIVM.
M. D. LXXXV.

OMNIPOTENTI

vniuerso creatori, ac Domino, regum & monarcharum omnium Imperatori, soli Deo, honor & gloria.

VEmadmodum à mari, adorande Deus, flumina omnia occultis meatibus orta, rursum in mare citius aut ocyus properant: non tamen ea puritate, quà per tubulos à fonticulis prodeunt, sed vnà secum in superficie terræ per alueos præcipitata, sordes & multa alia facultates important ad matrem vnde orta erant: ipsa autem non ideo minus illa amplectitur, & æstibus & fluxibus crebris sordes in ripas deijcit, agnoscit & sua: sic omnia quæcunque nobis insunt bona, à tua admirabili, ineffabili, & adoranda sapientia, Deus, in nos per inuisibiles canales, gratia & liberalitate tua defluunt. Cæterum cùm in hanc sentinam nostram terrenam perueniunt, fieri non potest vt multis ignorantiæ nostræ tenebris non polluantur, & fæces turbulentas non subeant: redire tamen ad te dona tua qualiacunque sint & tibi consecrari debent: alioquin enim tuæ gloriæ furtum & sa-

crilegium impium fiet. Quamobrem, summe Deus, quæ de manu tua accepit, lubens tibi dedico consecroq́, non quidem eius puritatis & præstantiæ, quæ à te concessa sunt, sed multis humanæ notæ inuolutæ tenebris: malui namq́ etiam talia exhibere potius, quàm magis sterili terræ, & obliuioni committere. Alij doctioribus doctiora exhibebunt, ego interim lac porrigam incipientibus & indoctis: illud obnixè rogans, vt si quæ iam concepta & gestientia exire apud nos, nostræ vtilitati reipub. conuenire, patiaris & iubeas tua plusquam mæcenatica ope, in lucem prodire, conatúsque nostros & dirigere & perficere digneris.

LECTORI.

QVVM *anno præterito decreuissem lector humanissime, tibi integras syntaxes exhibere, angustiæ temporum, & munus publicum quo fungor, Lugduno Cadurcum me reuocarunt, vt lectionibus iuris ciuilis debitam redderem fidem & operam. Quò factum est, vt non fuerit hactenus otiũ quo possem desiderio satisfacere. Proinde nunc quod sit in Dei laudẽ & Christianæ reipub. vtilitatem, absolutas profero, vt vtaris interim, & expectes cum Dei ope reliqua, quæ grauioris & maturioris sunt ætatis & professionis nostræ iuris. Vale.*

SYNTAX

SYNTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS
LIBER VIII.

* * *

In quo agitur de Mundo, de Cælo, de Astrologia.

Quid sit mundus, num animal. Et de prouidentia Dei in eo.

CAP. I.

IN classe substantiarum libr. 2. Syntaxeōn proposuimus considerandum esse cælum post Angelos. Quamobrem vt oratio segetem metat vberrimam ex hac quoque cellula, percurram obiter quædam in hoc octauo libr. de mundo & cælo, déque eius insignioribus arcanis. Mundus itaque qui alio nomine latinis cælum, vt ait Plinius libr. 2. cap. 1. est ornatus & complexio vniuersi apud

eundem libr. 2. capit. 8, & apud Cicer. in somnio Scipio. & Græcis κόσμος, ornatus. Vel nihil aliud mundus, quàm omnium naturæ conceptio summa, cœlúmque sideribus conformatum, Vitruuius libr. 9. Architect. cap. 4. Adstipulatur Arist. lib. de mundo. Cleomed. in 1. circularis inspectionis. Plinius item libr. 2. c. 1. ex sententia Pythagoræ apud Plutar. lib. de plac. philos. c. 1. Quẽ alij secuti, vt Plato in Timæo, & Alcinous de doctri. Plato. cap. 13. Hunc quidam animal dixerunt, vt Plato in Timæo, & Mercurius Trimegistus in Pimandro, & D. Augusti. libr. de immort. & lib. 6. de Musica, c. 14. & Stoici apud Cic. 1. de natu. Deor. Democritus autem & Epicurus, & assecla, qui atomos ponunt principia, mundum dixerunt inane & sine anima, sine prouidentia Dei, & temerè agere, teste Plutar. libr. 2. de plac. philos. c. 23. Et Auerroës commento 51. lib. 12. Metaphy. Laërtius etiam in 1. & 5. & Plinius ipse in 2. c. 7. vtraque tamen opinio à vero aliena. nam nec animal mundus est, vt latè docet & refellit Cicero 1. & 2. de natu. Deo. D. August. libr. 1. retracta. nec temerè & sine Dei prouidentia agit, vel factus est, vt docet D. Thomas super 1. sententia. dist. 39. Et prouidentiam negantes refellit D. Ambros,

brosf.lib.1.offi.c.13.fatcturq; eandem Vergilius ecloga 8.Horat.libr.1. Car.ode 2.& lib.3. ode 4. fuerunt & Romæ dicata templa Dei prouidentiæ. Refellit & insaniam Arrianorum, qui cum Aphrodiseo dixerunt prouidentiam Dei ad minima mundi non extendi, Cyrillus Alexand.lib.5. Thesau.aduer.hæret.c.2.& libr.2. contra Iulia. aposta,fidésq; ea est catholica,vt omnibus Deus,qui omnia creauit, & prouideat,disponat, gubernet, & per media & immediatè,& minima vt maiora, vt ex D. Matthæo constat c.6.& 10.Lucæ 12. psal. 103. & 146.

De mundi vnitate, & distinctione aliorum quorundam. CAP. II.

VNus mundus materialis & visibilis, vt docet Plato in Timæo, & Marsil. Fici.in Theol.Plato. Aristo.1.de cælo ca.8. & 9.Pompo. Mela in princip. histo. orbis. Quia mũdus est vniuersorum complexio, Plut.lib.1.de placi.Philo.c.5.& libr.2.ca.2. Alij tamen mundi, sed nõ materiales, constituũtur à Cabalistis, de quibus Reuchlinus libr.1. de arte Cabalist. nempe præter hunc materialem dicitur alius formalis, alius informis, alius paruus mundus. Primus est sensibilis hic, & inferior, constans

ex cælis, cælestibus, elementis, & elementatis. Secundus superior, quem dicunt Hebræi mentalem & inhabitatum ab angelis & ideis, & locum animarum, secuiqm beatorum. Tertius illis dicitur ensoph, infinitus, cuius forma incomprehensibilis, summa essentia & potentia, Deus ipse. Quartus, dicitur paruus mundus, μικρόκοσμος i. homo, rerum omniũ creatarum epitome, qui tamen in mundo hoc viuit nunc sensibili. Testatur & Macrob. libr. 2. in som. Scipio. c. 12. mundum magnum hominem, & hominem breuem mundum physicos dixisse. Consentit Philo Iudæus libr. 2. de plantatio. Noë. Plato in Timæo, & Alci- [redacted] Plat. cap. 10. exemplarem in mente summi opificis, & hunc materialem ad eius exemplar creatum constituit. Vnde Epicureorum explosa sententia, qui rati sunt infinitos esse mundos, authore Diog. Laer. lib. 10. in eius vita & aliis.

De materia mundi. CAP. III.

QVidam materiam præiacentem, ex qua mundus conflatus sit, putarunt, eamq; ingenitam & increatam: vt Thales, aquam: Hesiodus, Oceanum: Anaximenes Mylesiaërem: Plutar. de plac. philos. libr. 1. c. 3. Hippasus Metapontinus, & Heraclitus

tus Ephesius, ignem: Empedocles, cum omnibus illis elementis, terram: Anaxagoras Clazomenius, infinita principia & ὁμοιομερίων. Quorum sententias reiicit Aristot. libr. 1. Metaph. capit. 3. Lucretius in 1. Lucretius & Epicurus, atomos: sed maiori cum errore. Alij non creatam sed genitã à Deo primam ὑλὴν, dicunt: quod improbat Eusebius li. 7. præpa. euang. cap. 8. Atque aduersus eos qui primam præiacentem ponunt materiam, disputat Gregor. Nicénus lib. de historia sex dier. Lactan. Firmia. lib. de falſ. relig. cap. 9. Atque verior est sententia, primam rerum omnium materiam, ex nihilo fuisse creatam, vt docet Moses, per ea verba, in principio creauit Deus cælum & terram, genes. 1. c. & in ecclesiast. c. 18. Adstipulatur & Mercur. Trimeg. in Pimandro.

De Forma mundi. CAP. III.

MVndum alij sphæricum, alij turbinatum, alij forma oui, vt ait Plut. libr. 2. de plac. philo. c. 2. verius tamen, vt nec rectilinus, non triangularis, angularísve, alteriúsve figuræ sit quàm rotundæ, vt ait Plin. libr. 2. c. 2. Aristot. 2. de cælo c. 4. Alcinous lib. de doctr. Plato. cap. 10. inde & orbis dicitur, & circulares sunt eius motus.

De authore & factore mundi. CAP. V.

QVidam à nullo factum, sed æternum mundum arbitrati sunt: quos refellit D. Ambrosius toto ferè lib. 1. 2. & 3. exameron. quia creatio eius nobis Christianis certa, ex c. 1. genes. Ioan. ca. 1. & Sibylla 1. oracul. Credunt & Agareni, in Alcorano, azoaia 1. & 56. & 67. Seneca libr. 8. episto. 66. Et mundum ortum docet Cosdroas sermo 5. apud Rabinũ Mosem, epist. ad Iudæos Massilienses. Refellit & Iacobus Milichius, in commentar. ad c. 1. lib. 2. Plinij, quinque, quæ obiiciebantur, argumenta. Adstruit & D. August. libr. quęstio. veter. & no. testa. quæst 28. & lib. de prædest. & grat. ca. 6. 5. Lapsi itaq; Basilidiani, qui negant mundum hunc à Deo, sed à trecentesimo sexagesimo quinto cælo, tot enim esse sominarunt, arbitrantur factum, vt D. Augusti, tradit de hæres. hære. 4. lapsi Epicurei, qui spontè & fortuitò factum dicunt. Item ij, qui genitũ à Deo, & Deum putant, nisi intelligant de creatione, non propagatione, vt Plato in Timæo, Cicer. 2. de vniuers. falluntur & qui angelorum dicunt opificiũ, de quibus D. Cyrill. Hierosoly. cathec. 11. Falsus & Zeno, & assecla eius, qui duo principia cum Deo, mundi

posue

posuerunt, de quibus Diog.Laërt. in 7. & eius vita. Chrysippus 1. physic. Et idcirco, quia à Deo hic mundus creatus, homo qui rationis cognitionisq; capax est, se natum vt hoc opus admiretur, authorem cognoscat, colat & veneretur, recordetur oportet, propter gloriam Dei omnia, & in vsum hominis, ipse autem vt Deum adoret & ei inseruiat factus.

De Sphæra & mundi sectione per polos & circulos maiores & minores.

CAP. VI.

MVndi compositio & figura, à forma dicitur Sphæra, eaque solida. Quam, vt periti explicent, fingunt per medium vnica linea veluti veru & axe, transigi, atque in extremitatibus duabus eius axis, cõstituunt pũcta & exitus, polos inquam, cardines & vertices immobiles: vnus, versus septentriones ab vrsa seu stellis illius, quæ ibi & ea in cæli parte, arcticus, & aquilonaris & borealis dictus. Cui alius oppositus ex diametro, dictus antarcticus: & quia versus meridiem, meridionalis, ideo polus & vertex, vt cõsentiunt omnes ferè sphęræ interpretes, Proclus in 1. & Cleomed. in 1. & alij Horum polorum ratione, qui degunt in aliqua regione ex

qua

qua polus arcticus & antarcticus videri possit, ij rectam dicuntur habere sphęram.

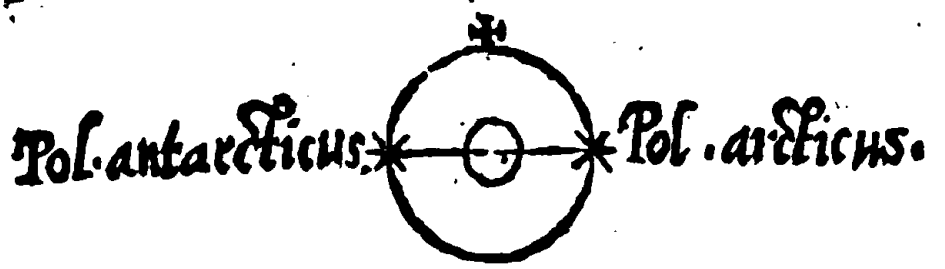

Atqui, tantum alterum vident illorum ij obliquam habent, vel magis vel minus, prout recedunt ab altero illorum, & accedunt ad alterum.

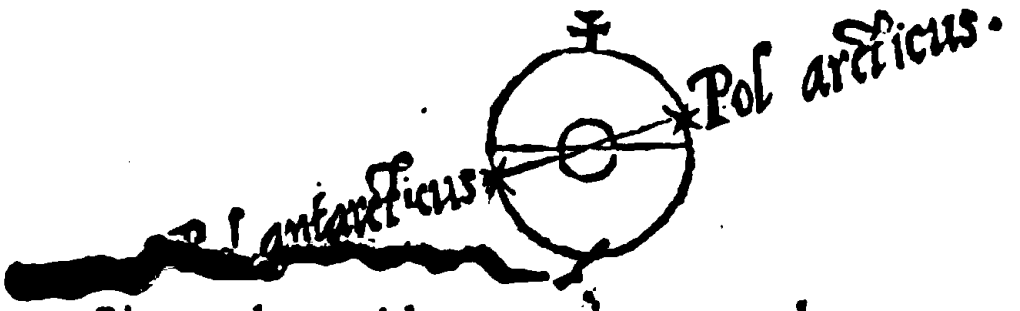

Sic vt alter videatur, alter occultetur, vt ait Arist. 2. de cælo, cap. 2. Tractat autem plura de declinatione poli Machomet filius Gebri dictus Albategnius cap. 8. 9. & 10. lib. de scientia stellarum, & omnes classici de sphęra agentes. At diuisio prior & generalior ad vniuersa, quæ hac mole mundi continentur, fit per circulos, qui in superficie orbis veluti lineæ circulares & cingula, diuidunt mundum localiter, vel locorum distinctiones repræsentant. Horum duo genera, maiores & minores. Maiores circuli illi, qui sua delineatione totum orbem

bem duidunt in duas æquales partes: minores, qui diuidunt inæqualiter, & constituunt ex vno latere partem maiorem, ex alio minorem. Circuli decem: maiores sex horizontalis, meridianus, æquinoctialis, zodiacus, coluri duo: horizontalis seu finitor, terminus cæli Macrob. lib. 1. Satur. c. 15. gyrusq; hemisphærij, circulúsque hemisphærij Alphragano: Meridianus circulus, medij cęli, medij diei, Astrologis cuspidis regalis circulus, cardo regius, principium decimi domicilij, medium cæli: Æquinoctialis, ἰσημερινὸς Græcis, circulus alti solstitij Lucano. lib. 9 Zodiacus, circulus obliquus, inflexus, signifer, zoophoros. 1. deferens animalia: colurus æquinoctiorum: colurus solstitiorum. Minores quatuor: arcticus: tropicus cancri, aliter circulus solstitij æstiualis; tropicus septentrionalis: tropicus capricorni, circulus solstitij hyemalis, tropicus meridionalis: Antarcticus.

De horizontali circulo. CAP. VII.

HOrizon dicitur ille circulus, qui visam partem mundi exhibet, id est, id quod supra nos & ad latera. Circulus vel medietas orbis, medietas rotunditatis,

vt hîc, & partē mundi quæ non videtur, à visa æqualiter diuidit: non videtur quippe alia media pars infra horizōtem. Estq; horizon hemisphærium superius, & visum vel diuisum. horizontis vtilitates & officia hæc: 1. diuidit cælum in duo hæmisphæria. 2. ostendit quæ stellæ sint perpetuæ apparitionis, vel occultationis, que deinde oriantur & occidant: vnde descriptiones temporum poëtarum. 3. determinat quantitatem cuiuslibet diei & noctis artificialis, ostenditque causam inæqualitatis 4. conducit ad inueniendam loci latitudinem, locorumq; distantiam. 5. docet puncta ortus & occasus stellarum, & quātum eorum ortus distet à vero & æquinoctiali ortu. Et quia interdum, duos polos æqualiter ad latus habere quis potest, vt si sub æquatore, is tunc horizonta dicitur habere rectum: qui autem vnum tantum vel arcticum vel antarcticum videt, is & horizonta habebit obliquum, prout habitauerit vel versus septētrionem vel austrū longius ab æquatore.

De Aequinoctiali circulo.

AEquinoctialis vel æquator circulus, est linea quæ cingens orbẽ per mediũ diuidit cõsideratione, duasq; partes æquales constituit, vnam versus septentriones, aliam versus meridiem, vt si tibi proponas malum apprimè rotũdum habens petiolum seu caudam qua nectebatur arborî

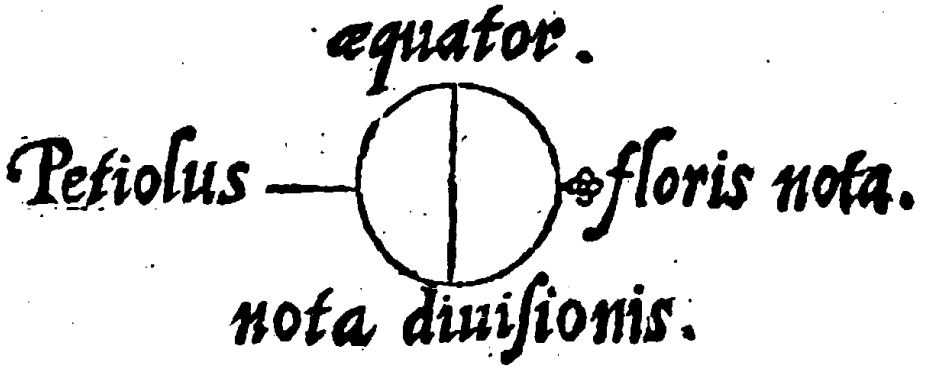

ex altera parte, & ex altera autem opposita ex diametro floris notam pro polorũ signo, & inter has notas diuidas æqualiter, erit illud quod medio cælo æquatoris nota huiusmodi, vocaturq; illa diuisio, latitudinis mundi. Cum ad eum circulũ Sol peruenerit, fiunt dies noctibus æquales, peruenit eo autem, dum is ingreditur principium arietis & libræ. In principio arietis est Sol 11. nobis Martij. In initio libræ ferè 12. Septemb. secundum alios 14. Veruntamen notandum est secundum illam latitudinem, ab æquatore vsque ad punctũ vtriusque poli & extremũ cuiusque diuisionem factam in septem partes olim, nũc æquales climata dicunt. Est quippe clima,

ſpatium terræ inter duos parallelos conclusum, quibus annectuntur paralleli. Paralleli, ſunt lineæ interſecantes mundum ab æquatore verſus polos mundi. Latitudinem mundi diſterminant paralleli, mẽſurant meridiani: longitudinem verò diſtinguunt meridiani, menſurant paralleli. Cum autem omnes meridiani in polo conueniant, omnes inuicem ſunt ſibi æquales, ſunt enim maiores circuli. Æquinoctialis ſecundum Arielem Bicardum in 2. quæſtionem ſphæræ de Sacroboſco, eſt regula primi motus, qui ſit ſpatio 24. horarum, eſtq; menſura temporis. Oſtendit vbi interſecatur à zodiaci circulo obliquo, vbi æquinoctia, in principio arietis & libræ. docet deſcenſiones & aſcenſiones ſignorum zodiaci, vnde longitudo dici & noctis artificialis. Diuidit in duas partes æquales cęlum ſeptentrionales & meridionales. Indicat declinationem ſtellarum & partium ab Eccliptica. Maximi vſus in geographia, & in inſcribendis globo ciuitatibus & regionibus, obſeruata cum eo longitudine & latitudine.

De meridionali circulo. CAP. IX.

MEridionalis circulus ille eſt, qui ab vno polo ad alium vſque polum, rectam

ctam lineam extendit,& posteà eodem ordine ad suum polum peruenit: vt si lineam supra caput tuum fingas, venientem à septentrione & extẽsam vsque in meridiem, & infrà sub terrã à meridie iterum redeuntem ad septentrionem, vnde eius prius initium, vt coniũgat ibi circulum. In eam lineam cum Sol ab oriente processerit supra horizontem, fit meridies, infra autem horisontem, in ea linea veniens facit supra nos mediam noctem. Tot sunt meridiani, quot habitantibus regiones diuersas ab ortu in occasum possunt zenith capitis, id est, pũcta verticalia, supra caput discerni. Distinguunt autem numeros meridianorum, gradus æquatoris, bini singulis: Et idcirco, quia gradus æquatori 360. erunt meridiani 180. quorum primus, transit per zenit fortunatarum insularum in occasu, à quo retrocedendo in ortum per binos gradus, fiunt numerationes secundi 3.4.5. & sequentium meridianorum. Meridianus, facit tempus meridiei & mediæ noctis, vt dictum: habet zenith vel punctum verticale, ex quo dehinc colliguntur interualla parallelorum, & stellarum: hic maxima stellarum & solis altitudo, meridiana scilicet.

De Zodiaco. CAP. X.

ZOdiacus, circulus maior qui in duas partes obliquè secat æquinoctialem, ex vna parte declinans versus septentrionalem polum dimidia sui parte, vsque ad 23. gradus & ferè 92. minuta, vbi fit tropicus cancri. Ex alia versus australem, per totidem. 23. gradus & 91. min. vbi tropicus Capricorni Hic solus circulus habet cum longitudine latitudinem, cæteris tantum habẽtibus delineationem secundum longitudinem diuiditur in 12. partes æquales, in qualibet vnum signum stellis compactũ, aliqua animalis forma insignitum, vnde duodecim surgũt signa: vnumquodque autem signum habet 30. partes quas vocant gradus, quilibet gradus 60. [redacted] minutum 60. secunda, secundum 60. tertia, tertium 60. quarta, &c. Quia paulatim singulis dieb' per eas partes Sol se extollit & graditur ascendendo & descendendo approximãdo vel elongando à locorum regionibus, donec annum perficiens ad proprium penè locum redierit, à quo cœperat gradiri, excursis 360. partibus & gradibus, vnde fiunt anni communes 365. cum quadrante, & bissextilis 166. Alia diuisio zodiaci secũdum latitudinem est, ex communi antiquorum Astrologorũ sententia in 12. gradus. Secundum autem

P. Appianum in 1. parte comosgraphiæ, & alios in 16. hos diuidit linea vna, in duas æquales partes, vtrinq; relinquens gradus 8. hęc autem linea vocatur ecliptica, aliâs orbita solaris, via itérq; solis: nam per eam lineã incedit. & ideò solaris circulus, nunquam enim à medio zodiaci declinare dicitur Sol ad dextram vel ad sinistrã. Cùm reliqui planetæ non semper moueãtur sub ecliptica, sed interdum ab ea deflectant versus septentrionem, vel versus meridiẽ, ad maximam latitudinem sex graduum præter Martem & Venerem, qui (rarò tamen) extra hos terminos euagantur, & Venus interdum 8. gradibus ab ecliptica elongatur. Itaque cùm declinãt in septentrionalem vel meridionalem partem stellæ vel planetæ ab ecliptica, latitudinem dicuntur habere septentrionalem vel meridionalem. Ecliptica, sub hac fiunt eclipses solis & lunæ: est & via & mensura proprij motus planetarum: ostendit vera loca omnium stellarum: ostendit in quo signo sit stella quælibet, teste Bacardo in quæst. ad sphęram lib. 1. in circulo zodiaci. Porrò stella dicitur esse in signo tripliciter: primum dum est sub ecliptica, & eo modo sol solus est in signo aliquo vel arietis, vel libræ &c. 2. esse in signo dicitur, sub

zodiaco esse significat hîc signum, pyramidem quadrilateram. Et ita conuenit planetis declinantibus ab eccliptica, sub aliquo signo, in quo dicuntur esse: item & 3. esse in signo, est referri ad aliquod signũ zodiaci. Totum enim cælum secundum 12. signa, diuiditur à polo vno in aliũ, 12. circulis facientibus angulum in polo: & quæ sunt sub angulis illius stellę, sub signo cuius est angulus, esse dicuntur, siue errantes siue fixę sint.

De duobus coluris. CAP. XI.

COluri, sunt duo circuli in sphęra: vnus quidem transit per principia arietis & libræ, alter verò per principia cancri & capricorni, qui sese intersecant ad angulos rectos sphęrales circa polos mundi, quos in sphęra materiali facilius intelliges, ἀπὸ τοῦ κολοβοῦ, quod mutilũ & imperfectum significat, quia habeant in sphæra obliqua partes aliquas, quæ nunquam supra horizontem eleuantur, pro varia eleuatione poli, maiores aut minores sub horizonte manentes. Horum colurorum, alter dicitur solstitiorum, alter æquinoctiorum. Solstitiorum est circulus vel linea transiens per principium cancri & capricorni, transeundo notans duo puncta vel

principia, cancri scilicet & capric. ad quæ dum sol peruenerit, non recedit longius ab æquinoctiali: & ideo ab illis punctis, rursum æquinoctialem versus regreditur. Fit autem bis in anno hæc conuersio: in æstate, quando dies est longissima circa diem 13. Iunij, in festo diui Viti: Iterum & hyeme, quando dies est breuissima, quod accidit ferè circa diem 13. Decembris, in festo diuæ Luciæ. Hinc Vitus & Lucia, tibi dant solstitia bina. Dies autem breuissima contigit, quãdo sol oritur circa partes remotiores septentrionis. Maxima, quando ab æquinoctiali versus meridionales, magis sol elongatus est. Colurus æquinoctiorum, est magnitudo circuli trãseuntis per prima puncta arietis & libræ, quæ puncta æquinoctialia dicuntur: quia cum ad ea sol peruenerit, dies æquantur noctibus; bis scilicet in anno, in vere & autumno, vnde verum æquinoctium quod fit ferè 12. Martij in festo D. Gregorij, alterum verò autumnale, quod fit ferè 13. Septembris, triduo ante festum sancti Lamberti, vnde versus: Lãbert Gregorij dies est æquata diei. Quãobrẽ coluri ostẽdunt quatuor principalia pũcta zodiaci, in quibus solis & temporum præcipuæ immutationes: totumq; cælum in quatuor partes

diuidũt. Atque colurus solstitiorũ, diuidit zodiacum, in ascendentem scilicet & descendentem, & metitur maximam solis ab æquinoctiali declinationem, quæ secundũ Ptolomæum 1. Almage. cap. 13. graduum 23. minutarum 51. secundarum 20. secundum Alcmeonem grad. 23. minuta 33. secundum posteriores grad. 23. minut. 30. secundùm Purbach. grad. 23. minut. 28. Colurus porrò æquinoctiorum, zodiacum pariter diuidit in duas partes, septentrionalem & meridionalem.

De minoribus circulis cancri & capricorni. CAP. XII.

Circulus cancri, est in eo puncto quod notat colurus transeundo, vt diximus, constitutus & ductus versus septentrionẽ in 23. grad. & 30. min. ab æquinoctiali distans: in qua parte cancri primus incipit gradus, ad quem cùm sol peruenerit, non vltrà versus septentrionem progreditur, sed conuertit se in partem æquatoris, à 23. gradu, ad quem peruenit gradatim per mensurationem circuli meridiani per 22. 21. 20. &c. vsque ad primum æquatoris gradum reuertendo. Et quia ibi, in cancro scilicet, sol incipit regredi, ideo circulus ille dicitur tropicus cancri. In eo

puncto

puncto regressus, solstitium æstiuale, & longior dies, eò quòd hic circulus, in omni tractu septentrionali ita se habet, vt maior portio sit supra horizontem, minor infra, circulus Tropicus capricorni, versus meridiem ab ęquatore distat etiam 23. grad. & 30. minu. per quos elongatur ab eo & declinat, nec vltra progreditur solis orbita in eam partem. Sed vbi attigerit primum gradum capricorni in zodiaco, (qui est in meridiano longe ab æquatore 23. grad & 30. minu.) iterum conuertit iter ad æquatorem, regrediendo per gradualem substractionem à 23. gradib. & 30. minut. per 22. 21. 20. & sic deinceps, vsque dum ad æquatorem peruenerit. quando sol peruenit ad hũc circulum fit solstitium hyemale & breuior dies: eò quòd eius circuli portio minor nobis, qui elongati sumus ab æquinoctiali versus septentrionẽ supra horizontẽ, & maior infrà est. Quamobrem, tropici ostendunt conuersiones solis seu solstitia, dies longiorem & breuiorem: solis limites intra quos & quatenus peruagetur: & separant zonam torridam à temperatis quæ sunt extra tropicos & 23. gradum & 39. minuta ab æquatore versus vtrumque polũ, existente in medio torrida & perusta.

De circulo minore arctico & zonis.

CAP. XIII.

CIrculus arcticus est ille qui distat à polo septentrionali numeratione facta versus æquinoctialē circulum 23. gradib. & 30. minutis. Antarcticus qui totidem distat à polo meridionali. Sunt extremi illi duo & minores circuli. ibi sunt poli axis zodiaci. Tanta enim à polis mundi, nempe 23.graduum & 30.minut. polorum zodiaci declinatio, quanta est maxima solis declinatio, quam diximus esse 23. grad. & 30.minut.Polares circuli,ostendunt polos zodiaci,& quantum à polis mundi di[illegible] distingunt zonas frigidas : à temperatis:vna cum tropicis totum primum mobile in quinque partes seu regiones, quas zonas vocant, diuidunt. Zona à cingendo dicta. Zona autem cingulum siue plaga, est spatium cęli aut terrę inter duos minores circules, aut inter circulum minorem & polum mundi contentum. Itaque zonæ & terrestres & cælestes : his latitudo & longitudo. Longitudo initium sumit ab occidente, & extenditur per meridianum in orientem, donec per circulum mediæ noctis, in occidentem redeat. Latitudinem

nem zonarum, motus solis in zodiaco, & poli zodiaci describunr.

De alia mundi diuisione secundum substantiam, per partes contentas & continentes. CAP. XIIII.

ALia diuisio mundi est secundum substantiam, in ætherea & elementorum corpora. Ætherea regio, decem globos continet mutuò se ambientes, intra quos aliæ elementorum quatuor sphærę in modo tunicarum cæpe inuolutæ, inter quas media est solida terræ, vt punctus & centrum: omnium horum ordinem & nomina oculis prius subiicio.

Extra mundi comprehensionem est illud vbi sedes Dei & beatorum, quo dicut quidã Empyreum cælũ supremum. postea

Ex his ætherea regio.	10	Cælum mouens alios.	1
	9	Cælum crystallinum.	2
	8	Cælum, firmamentum dictum, vbi stellę fixę.	3
	7	Cælum sphæræ Saturni.	4
	6	Cælum sphæræ Iouis.	5
	5	Cælum sphæræ Martis.	6
	4	Cælum sphæræ Solis.	7
	3	Cælum sphæræ Veneris.	8
	2	Cæl. sphæræ Mercurij	9
	1	Cæl. sphæræ Lunæ.	10

Cælum proximius nobis.

Elementaris mundi in istis pars.	4	Ignis.	11
	3	Aër.	12
	2	Aqua.	13
	1	Terra.	14

De Dei sede. CAP. XV.

DEi sedes, non in mundo hoc creato est verè: quia antequam esset mundus creatus, ille erat, etsi is repleat sua maiestate, virtute, prouidentia, præsentia totum mundum. In principio creauit Deus cælum & terram, Genes. 1. opera manuum tuarum sunt cæli psal. 101. d. ad Hebr. 1. Dominus Deus creans cælos, psal. 42. a. hic cælos palmo ponderauit, & mensus est pugillo aquas, Esaiæ c. 40. rursum, verbo domini cęli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum psal. 32. b. Et super cœlos Deus. & cæli, & cæli cælorum eum capere non possunt, 2. paral. 2. Item excelsior cælo Deus, Iob. 11. b. & 22. b. & ascendit super cælum cæli, psal. 67. g. At quia cæli subiiciuntur Deo sedes illius cęlum, & terra scabellum pedum eius, Esai. c. 66. Et Matth. 5. nolite iurare per cęlum, quia thronus Dei est, & à summo cælo egressio eius, psal. 18. sic legitur, dominus parauit in cælo sedem suam, psal. 102. d. Et Esaię 66. cęlum sedes mea. hunc cęlum Dei & beato

beatorum locum, Empyreum dicunt sacræ Theologiæ professores ἐμπύριος οὐρανὸς, quasi ignitum, quod puritate cæteros cælos antecellat, vt ignis alia elementa. Hic certè illum primum motorem & vnum sempiternum omnino immobilem, omnino incorporeum, virtutis infinitæ, indiuisibilem, sine vlla magnitudine ponunt. Vt & tradit Aristoteles lib.8. physicor.

De cælo primo extimo mobili.

CAP. XVI.

PRimum mobile, cælum dicitur extremum sine stellis, quod supra polos mundi, qui fixi & immobiles dicuntur, vertitur cõtinuè, & in spatio 24. horarum, in punctum vnde incœpit rotari, reuertitur. Rotatur autem ab ortu per meridiem in occasum rediens ad orientem rursus. hoc motu, omnes aguntur & voluuntur sphæræ, quæ intra illum concluduntur, vt nauis fluens, rapit omnes & omnia quæ in ea, etsi ea in illa proprium habeant motũ: hícq; motus aliarum sphærarum est motus, non illis proprius, sed per accidens, vt motus contenti moto continente. Huicq; motui, cæterarum sphærarum proprij motus, ab occasu per meridiem in ortum currentes, reluctantur. Pet. Appia. in geograp.

1. c. 2. vide Fabrum Stapul lib. 1. theoriæ Astron. c. 7. 8. 9. & 10. & alios. hoc tibi sic persuade exemplo, vt si nauis pro mobili primo posita, fingatur versus occidentem ferri, nautas autem, eosdem pro aliis orbibus accipiendo, quis dixerit in eadem naui versus orientem progredi. hæc enim fieri possunt sine impedimẽto diuersi motus. De motu primi cæli videndus Aristo. 8. lib. physic.

De cælo crystallino. CAP. XVII.

CÆlum crystallinũ dicitur seu aqueum gelatum, quod in illo nulla appareat stella, sed in modũ crystalli, quod ex aqua gelu vehementiore concreta fit, authore Plinio lib. 37. c. 2., pellucidum & concretum appareat. huius duo motus, accidentalis seu diurnus, & proprius. Accidentalis is, quo rapitur à primo mobili singulis diebus ab ortu in occasum, vt diximus, per meridiem & septentrionem, cuius motus poli & axis conueniunt poli & axi mundi. Alius motus & proprius, quo hoc cælum defertur in aduersum motum, ab occidua parte contra, per sublime cælum in occasum remeans: cuius motus poli & axis, sunt iidem cum signiferi polis & axe, in hac reuolutione integrè cõficienda, vt ad punctum

ctum redeat occidentis vnde cœpit, Ariel Bicardus in quæstio. in sphæram dicit, exigi 49000. 1. quadringentos nongentos mille annos. Alij quinquagenis annorum millibus peragi. Purbachius in Theoria octauæ sphæræ, tradit hunc motum in quibuslibet ducentis annis, per vnum gradum & 28. minuta ferè, progredi. Motus proprius huius mobilis, in abacis astronomicis, numerorumque ratiocinationibus, medius apogiorum, & interuallum motus inerrantium stellarum dicitur. Et secundum Purbachium in Theoria 8. sphæræ, motus augium & stellarum fixarum.

De firmamento 3. à supremo cælo & 8. à terra globo. CAP. XVIII.

HOc cælum dicitur stellatum, aliter firmamentum, in quo stellarum robur & stabilimentum στήριγμα, seu fundamẽtum. Moses vocat רקיע Rakiaag, id est, extensum, Gen. 1. sicuti & alibi psal. 103. extendit Deus cælum, sicut pellem, vocauitque dominus expansum, cælos. & fecit dominus expansum, seu vt vulgaris habet editio, firmamentum ab o distinxit & fecit medium, inter aquas quæ supra, id est, in crystalliao cęlo, & infra, id est super terram sunt: posuitque dominus, in expanso

vel

vel firmamento cælorum, luminaria illa duo magna, solem & lunam & stellas, Genes. 1. quo loci Moses non videtur posuisse cęlos solis & lunæ, diuersos à firmamento. Nisi referamus posuisse Deũ stellas in firmamento cæli tantum. Hoc cælum tres motus habet, vnum accidentalem & raptum, cum primo mobili cõuenientem, ab ortu per meridiem & occasum & septentrionem in ortum delatum: habet & alium secundum accidentalem, quo à superiori sphæra proxima, nempe à cælo crystallino præcedenti aduersatur. Tertius autem illi proprius, dictus motus accessus & recessus stellarum fixarum, vel motus titubationis in capite arietis & libræ: qui tãtum dicitur in septem millibus annorum percurri & perfici. Tebithius tantum duos huiç motus tribuit, vnum à noua sphæra, alium proprium.

De stellis firmamenti. CAP. XIX.

IN cælo firmamenti, sunt stellæ inerrantes, & galaxias circulus stella, vt ait Marcia. Capella in astrologia, ab stando latinis, ἀστὴρ Græcis, Hebræis כוכב cocab. Sydus & ἄστρον collectio stellarum certarum est, signum dictum quoque, vt ait Macrob. in 1. in sum. Scipio. c. 14. Eustachius in iliadem

ı Homeri, & verſ. 75. fixa ſtella cælo
nis, quamuis aliquando videantur de-
ere, vt ait Vergil. in georg.

Sepe etiam ſtellas, vento impellente, videbis,
Præcipites cælo labi.

Quod accidit, quod nimio alimẽto tra-
humoris, igneam vim abundantia red-
nt, cum decidere creduntur: vt apud nos
ioque luminibus accenſis, liquore olei
otamus accidere, vt ait Plin. lib. 2. c. 8. fuit
ıtem ſententia Stoicorum, humore paſci
ellas, quia ſint naturæ flammæ, quibus
amen contradicunt peripatetici vt notat
Cicer. 2. de natur. Deo. Stultiſſimum autem
Seneca libr. 1. quæſtio. natura. arbitratur,
xiſtimare ſtellas decidere aut tranſilire,
aut aliquid ex illis auferri aut abradi. Nam,
inquit, ſi hoc fuiſſet, iam defuiſſent. Ego
Tholoſæ cùm eſſem tamen, anno domini
1561. ſecundum antiquum morem nu-
merando, vel vt nunc initur numerus an-
no 1562. die 3. Ianuarij ſub horam 8. &
9. nocturnam, vidi ſtellas concurrentes
duas, aduerſus ſeptem, citiſſimo impetu, &
deinde ex ſeptem veluti aſſeres ante ocu-
los quamplurimos ſubitò decidere: Cuius
prodigij Reipublicæ malo, in Gallia dein-
ceps ſignificata nouimus, & euentus. Quod
ſi ea ſtellæ non ſint, vtique impreſſiones
aereæ;

aëreæ, sed an ante concursum ita potuerint forma stellarum fixarum, inter alias consistere, non satis persuasum habeo. Signa autem, ex stellis composita sydera dicuntur, non causæ euentuum. Indicant namque stellarum conspirationes, pleraque quorum tamen illæ causæ non sunt: vt si de bellis agatur, quorum executio ad improbas liberásque mentes reiicienda potius, quàm in astra, vt ait Damasc. lib. 2. c. 7. De stellis simpliciter primum, posteà de signis.

De numero stellarum & diuisione.

CAP. XX.

Plato in Timęo, & Alcinous de doctrina eius, numerum stellarum & animarum, parem esse somniant, & eis singulas veluti vehiculis esse impositas. Mercur. Trimeg. in Pimandro secundum numerum deorum, quas in illis habitare dicebat, esse computandas voluit Cic. 2. de natu. Deor. innarrantium multitudinem esse dixit, atque illarũ nomina ex figuris, quas illarum compositio demonstrat, decerpta esse. Albategnius lib. de scientia stellarum, differentia 51. Alphraganus libr. de rudimentis Astronomi. differẽtia 19. Ptolom. in Almagesto tradunt, omnium stellarum

numerum esse, præter errantes 1022. hásque diuidunt in 360. septentrionales, & 316. meridionales, & 346. quæ in signis zodiaci sunt. Ratione quarum, aliæ à signis inquam illis, dignoscuntur facilius: at cabala in drach, citata in Iesaia c. 49. dicit in cælo inueniri stellarum 29000. miriades, & 140. id est 290000140. Rabi Kimhi, tradit à sapientibus mille nonaginta octo tantum stellas numeratas, alias verò quas homines videre nõ potuerant à Deo ipsõ numerari, vt refert Munster. in radice כבב cocab At ego non tam sapientibus, quàm bene videntibus in his optius deferrem: & quia certè alij aliis acutius vident, non dubito, quin maior vel minor apud diuersos non sit numerus. Verè namque Deus solus numerat multitudinem stellarum, & earum nomina vocat psal. 146. dixitque Deus Abrahamo Genes. c. 15. numera stellas si potes, & Hierem. c. 33. d. sicut numerari non possunt stellæ cæli &c. Obseruarunt autem antiqui, insigniores & præcipuas, vt illis videbatur, vel maiores & lucidiores, atque eas per sex gradus lucis & magnitudinis, distinguũt in abacis seu tabulis astronomicis: ibique signantur primæ & maioris magnitudinis, 5. secundæ, 45. tertiæ, 208. quartæ, 454. quintæ, 217.

sextæ 49. quarum 9. obscuræ, nebulæ autem 5. & rubeæ. quas propriis nominibus exornat Albategnius lib. de sciētia stellar. ca. 51. Alphraganus in proximè citata 19. differ. de quibus & dicitur longitudo, cùm in arcu zodiaci distant ab arietis initio: sicut & latitudo cùm sydus vel ad partē meridionalem vel ad septentrionalem declinat: ideo quoque dicta latitudo stellæ, septentrionalis vel meridionalis, Oront. lib. 2. de sphæra cap. 3. & alīis. Sic stella ab stella differt in claritate vt ait D. Paul. priore ad Corint. c. 15. & hinc puto deceptos, qui nouas stellas nasci putant, vt Hyparchus ratus apud Plinium lib. 2. c. 26. & 24. quando repentè apparuerunt illis.

De materia & forma stellarum.

CAP. XXI.

MAteria, ex quibus corpora stellarum constant, secundum magos, Chaldeósque est ignis, vt refert Diog. Laërt. in princ. 1. & Cic. 2. de nat. Deo. dixit stellas figura rotundas, natura flammeas, item Plin. libr. 2. c. 4. Pluresq; aliæ opiniones de materia & forma traditæ à Philosophis, quemadmodū licet facilè nugari in rebus valdè incognitis. At qui voluerit eas addiscere, consulat Plutar. lib. 2. de plac. philos.

c.13.14.15. Quidam, opinione magni viri, existimarunt quoq; sydera ex duro cōcreta, & ignē alienū pascentia, vt scribit Sene. lib. 7. natura. quęst. Cęterum physici arbitrantur stellarū ipsarū corpora, ex concretionis orbium suorum parte, qui nec elementa quidē ipsi sunt, nec elemētale quicquam cōtinent, non calidū, nō humidum, non siccū, non frigidū, alia quadā illorum existēte natura & essentia, vt scribit Iouia. Pontanus libr. 2, de reb. cælest. ca. 8. Dicunt tamen sacræ paginæ interpretes, stellā quę apparuit Magis Matth. c. 2. In Domini nostri Iesu Christi natiuitate, materię, nō fuisse aliarū, nec earūdem viriū, sed virtute diuina cōpactam, & angeli ductu etiam contra aliarū naturam apparentē, in aere gradientem, non in firmamento fixā, cūmotu principum Magorum ambulantē & quiescentem, à parte septentrionali quæ Persidis, in meridiē vbi Hierusalem, contra aliarum iter, directā, vt notat Theophylactus in ca. 2. Matth. Basilius Magnus sermo. de humana Christi generatione, Niceph. Calisthus li. 1. c. 13. Formam Aristot. libr. 2. de cæl. c. 9. & 11. stellarum, ait rotundam: quia hæc figura per se non mouetur, vt neque stellę. Hoc explicat Macrob. in 1. in som. Scip. cap. 14.

De stellis pro dijs habitis erronea opinio gentilium. CAP. XXII.

PVlchritudo, ordo, effectúsve stellarum, tantum fuit admirationi gentilibus, & aliquibus Hebræis, vt cum nihil vel parùm extra illas cõtemplari possent excellẽtius, cum ignorarent à Deo vim illis inditam & naturam, & formam, & ordinem, eumq; & posse pro arbitrio illis vires immutare & augere: eo fœdissimè impietatis lapsi sunt, vt animatas & deos putarent; & tanquam numina colerent. Solem adorabant Platonici vt Plato 7. de legib. ad hunc Intianus, & Iamblichus orationem composuerunt. Oriẽti soli, Pythagorici lyra hymnos cantabant. Plato imaginẽ summi Dei, eum ratus. Anaximander Mylesius, Praxidæ filius, stellas & astra deos putauit. Cic. in 1. de natur. deor. Sic Alcmeon Crotoniates, solem & lunam: Epicharmus quoque, omnes stellas & ventos & elementa, teste Menandro apud Stobæum in Pluti laude. Adorarunt Hebræi, obliti Dei veri, more gentilium militiam illam cæli, stellas inquam, damnati Deuter. 17. 4. Reg. cap. 17. Hierem. 19. Amos 5. Esaiæ 40. Chaldæi pariter, signa zodiaci, solem, lunam, aliaq; astra dixerũt Deos, vt ait Diod. Sicul. lib. 3.

Biblioth.

Biblioth. histor. c. 8. solem ab Ægyptiis vt Deum cultum, Philo Iudæus ait libr. 1. de monarchia. Faustus quoque Manichæus, vt Dei splendorem colendum censet contra quem D. Augusti. & in hanc impietatem deuoluti, qui stellis fata tribuunt.

De signis & eorum generali distinctione.

CAP. XXIII.

EX stellis ad aliquem eundem vel prope similem effectum conspirantibus, vel certam figuram conspicuam vel creditam reddentibus fiunt signa quædam: quorum alia principalia, nempe zodiaci: alia ex alia parte cęli, ex illis tamē vel per illa, facilius distincta & cognita. Ordo mirabilis in cælo vt in omnibus operibus Dei, stellis veluti literis, naturales venturos effectus describit & præsignat, ob mirabilem rerum connexionem, vt scribit Plot. libr. 3. Ennea lis 2. cap. 7. & toto libr. inquirit, nunquid stellę aliquid agant, vbi reprobat Astrologorum in electionibus & prędictionibus circa vitia mores, & pericula ex astris emēdicatas & contortas prędictiones Zodiaci signa duodecim quorum characteres vsitatos in Astrologia & astronomia, naturas & proprietates, ordinēq; vide apud Schonnerum & alios. At cur hæcque illis dan-

tur signis, nomina fuerint imposita, docet Galeot. Martius lib. de doctr. promis. c. 35. emēdare nititur Postellus in apotelesmate cęli. Horum rursus quædā versus septentrionem ab æquatore recedūt, dextera: alia versus meridiem ab æquatore, dicta meridionalia, eaq; sinistra. In signis zodiaci septentrionalibus animalia in illis conficta, videntur habere stellas quæ caput illorum fingunt, versus septētrionem, pedes autem versus meridiem, dempto cancro, qui hinc inde pedes habet diductos, & si omnes sint versus septentrionem ab æquatore. Septētrionalia sex sunt, Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo: Meridionalia alia sex, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces. Quot stellas quodlibet signum in zodiaco vel extra habeat, & cuius sint latitudinis, longitudinis, & magnitudinis, & qua in parte cęli, docet Schonnerus in tabulis de compositione globi cælestis, ad quem te lector remitto. Hic autem pauca horum subnectemus.

De Ariete. CAP. XXIIII.

PRimū zodiaci signū componitur stellis 13. quarum 5. sunt extra signum, in eius vētre. lucidę dictę Al uthon à Paul. Veneto lib. de composit. mundi c. 2. melius [illegible] Alberta, venter scilicet arieris.

In

nibus 2. lucidæ dictæ, Sartai id mini-
arietis Hebræis, שרתי Scarthai.
& dicuntur complanetę, messarthim,
ibit Sanctes Pagninus in expositione
m targum, haruc & midrascim. Arie-
rpus continetur in signo Tauri, vsq;
.gradus latitudinis citra ecliptica li-
n, versus septentriones.
ietis autem triangulus versus septen-
iem, cōtinet & aliarū stellarum signa:
:oton primum forma Δ. In quo 4. stel-
uarū vna separata tropicum pertingit
cri: Pedes Andromedæ, 4. stellarū, quæ
a tropicū cancri versus septentrionem.
:grū signum habet stellas 23. continet
:assio peiā cōstantē 13. stellis, sed obscu
vna excepta, quæ in eius pectore, dicta
ibibus רדם Sider, id est, contabulario,
n illa fingitur sedens: inest & Medusæ
ut cū Perseo, vsq; ad Cepheū, qui propè
lum ecliptica, habens 11. stellas intra
num, extra 3. Estq; Perseus in via lactea,
out Medusę extra. Ambo tamē intra cir-
lum Cancri & polū septentrionalem. At
ts Arietis versus meridiē habet hæc si-
a, partē capitis certi qui habet 22. stell.
iuxta finē fluminis stella maioris magni
dinis, dicta Arabibus ideo אחרא כחר
har anahar, id est, post flumē: habet & Eri

dani fluuij maiorē partē, inter tropicū Capricorni & polū antarcticū habētē 34. stellas. Arietis Phrixij fabulā Higinius explicat in Astronomico, & aliorū signorū, vt semel monuisse sufficiat. Sol ingreditur Arietem ferè 11. Martij: fit tempus vernum.

Characterem eius, naturam, morbos & alia vide apud Schonnerū, & in calce istius libri. De stellis quę in signis zodiaci & in cęlo sunt, videndus Aratus in phęnomenis eius interpres Hiparchus, & in Asterismis. Phlegma auget, ideo vtile sub hoc signo venas incidere, vesci dulcibus abstinere acutis, sępe lauari.

De tauro. CAP. XXV.

TAuri dorsum extenditur ad 15. gradū vsq; Arietis, vt diximus secundū Ptolomęū: quāobrē & quę in triāgulo septentrionali Arieti cōtulimus, huic quoq; cōmunicamus. Facit autē & per se cū capite triangulū aliū Arieti vicinū, in quo versus septētrionē habet dextrū crus Persei, & pedē 6. stellarū & stellā genūs sinistri: de hinc Erichthoniū seu Agiratorē, qui habet 14. stellas: ibi Capra Olenia, quæ est stella in Agiratoris sinistro humero, & alię duę dictæ Hædi: estq; hoc astrū inter circulū Cācri & polum septētrionalem in via lactea. Taurus cōficitur 33. stellis, quarū vna magna

n oculo: 11. extra, quæ sunt in Gemi-
:ptem in dorso, quarum sex tantum
picuæ inter Arietis partem vltimã &
eriorem partem corporis Tauri. dicũ-
ę Pleiades & Vergilię, ἀπὸ τοῦ τ πλεῖν,
uigando. quod illis exorientibus, naui-
empestiua sunt: apparet autem in ve-
c Virgilius 1. Greg.

ita dum stellis numeros & nomina fecit,
des, Hyades, claramq; Lycaonis Arctos.

: de illis notabilia quædã Hesiodus 2.
um. Deq; harũ fabulis Higinius in 2.
o Ouid. fasto. 4. Euripides, & alij. In ca-
Tauri stellę 5. dictę hyades ἀπὸ τοῦ ὑεῖν,
ıędo: dũ enim oriuntur, tẽpestates cõ-
& pluuias, neq; enim ἀπὸ τ ὑῶν, à sui-
suculæ dicendæ, vt putauit Tiro teste
io lib. 13. c. 9. Et de istis videdus Colu-
a lib. 11. de re rusti. ca. 2. has aliqui tri-
ıt Geminis. Hoc signũ solingreditur
s ab Arietę 11. aprił. Characterem eius
liqua videbis apud Schonner. in Ta-
s. Sanguinẽ hoc signum auget, ideo ci-
ıolli vti vtile, oleribus, agninis carni-
ouis, blando vino, piscibus fluuatilibus,
ri equitare, gestari.

De Geminis. CAP. XXVI.

Emini compositi 19. stellis, habentq;
extra signum alias septẽ. In triangulo

versus meridiē, habēt Hyades, cū manibus Orionis ad pedes primi Geminorum: cum ea quæ propius dicta in triangulo septentrionali, habet nūc Aurigā, cū stella polari siue cauda Vrsę, & partem Vrsæ maioris in circulo arctico. Versus meridiem, habet in triangulo Orionē, qui habet 38. stellas: & Leporē qui habet 12. Secūdū alios Procionem quoque seu Caniculam, quæ habet 2. stellas, vnā magnā dictā Algomessam vel Procyona, & Canē maiorē ceu syrium, habentē in signo 18. stellas, & in ore magnā, extra 11. Attribuit Cācro Lucanus in 10.

Quia mixta Leonis.

Sydera sunt Cancro rapidos qua Syrius ignes, Exerit. Et de hoc quędam Hesiodus in 2. oper. In signo hoc perseuerat sol vsque ad Iunij diem 12. Sanguinem auget cum atra bile: prodest vesci butyro, lacte, plenis carnibus, medicinis vti, lauari frigida, lenire ventrem, somno indulgere. De natura eius vide Schonnerū in tabulis Isagogicis.

De cancro. CAP. XXVII.

CAncer, perficitur 9. stellis intra se, extra 4. quas habet sub Leone. Huic in triāgulis tribuunt aliqui quę Geminis postremo loco diximus tribui. In hoc signo Aratus ponit φατνὴν nubecu[illegible] [illegible]. Hoc signū [illegible] [illegible], incipit

acipit æstas: manet in eo vsq; ad 14. Iulij. Abstinendum pituitosis, vtẽdum lauacris, ambulationibus, pedes frigida pelluendi. De reliquis vt Schonnerus in Isagoge.

De Leone. CAP. XXVIII.

LEo perficitur in se 28. stellis: habet autem 8. extra. In Virgine quæ in corde eius ponitur magna dicta regulus, basilicus, stella regia. hic etiam posuit Aratus duas, quas vocat ἴνας, asinos iuxta præsepe Cancri, Triangulus eius australis, continet caput Cancri, anteriorem partem Leonis, cor Leonis: & pergit ad polum septentrionalẽ per 4. clariores stellas plaustri seu Vrsæ maioris, perq; serpentis caudam, & duas claras Vrsæ minoris. Postell. in Apostelef. Porrò Vrsa maior quam vocant plaustrũ, Arabes dubben, habet 27. stellas in se, extra. 8. At minor Vrsa dicta & arctos & cynosura perficitur 8. stellis quarum quæ in cauda est extrema dicitur paloris à nostris, ab Ismahelitis ruccabah, nauigatoria, à nautis Italis la tramontana, quæ distat ab ecliptica 66. gradib. à polo 2. In triangulo Geminorum, in 10. nunc gradu longitudinis eius signi. Triangulus Leonis meridionalis, habet anteriorẽ [illegible] serpentis Hydræ, cum Argo [illegible] ori parte.

Porro

Porro serpens Hydra cõstat 27. stellis, duabus extra figuram positis. Argonauis 45. cuius magna, quæ in remo extremo, dicitur Arato Canopus. Die 14. Iulij. sol relinquens Cancrũ Leonem ingreditur. Auget flauam bilem, ideo abstine pleniis carnibus, dulcibus condimentis. De reliquis vt apud Schonnerum.

Virgo. CAP. XXIX.

VIrginis figura cælestis, describitur 26. stellis, adsuntq; extra sex, vna harum magna, quæ dicitur Sunbuleth, seu spica virginis, Hebr. שבולת scibol, Chal. שבולתא scibula. Arato autem προτρυγητήρ, & Proclo in sphęra, προτρυγητής anteuindemediator, ad dextram Virginis alam consistens. Huius signi aquilonaris pars, habet intra signum, posteriorem partẽ Leonis & primam Virginis. Huius septentrionalis triãgulus cum solitaria stella, cõtinet tres alias quæ sunt in cauda Vrsæ maioris, cum manu Bootis qui habet 22. stellas in signo, vnam extra meridiem versus, hoc signum Virginis, iungitur cum pedibus posterioribus Leonis, tangiturq; Crater Hydrę innixus, pergitq; triãgulus per Craterem & Hydræ medium vsque ad Argonauim Crater porrò & Hydra sunt intra æquinoctialem

lem circulum & tropicum Capricorni. Hydra constat 27. stellis in figura, habet autē extra 2. Crater siue vas figuratur 7. stell. Argonauis est intra tropicum Capricorni & polum antarcticum, habetq; 45. stellas, vt diximus. hoc signū pituitosum & frigidū; quod 13. Aug. sol ingreditur: mouet flauā & atram bilem, vnde quartanæ graues & horrores: bonum tunc abstinere oleribus, vti siccioribus, cibis sæpè vomere. Vide & tabul. Schonneri.

Libra. CAP. XXX.

LIbra habet in signi configuratione 8. stellas, extra 9. Pars aquilonaris, habet Virginis corpus, & nihil planè ex Libra. Triangulus autē eius partes Bootem cum aliquot stellis Serpentis. Ad meridiem est Spica Virginis. Coruus qui est intra æquinoctialem & tropicum Capricorni, cōstans 7. stellis, & triangulus eiusdem partis trāsit per Hydrę caudam, Centauri posteriora, & viam lacteam à nobis remotissimam. Hydra per varias partes extenditur meridionales, constans 27. stellis. Centaurus intra circulum Capriçorni & polum antarcticū, habens 37. stellas, quarū vna in vno pede, alia in altero. Die 14. Septemb. Sol à Virg. in Libram transit, desinit æstas, incipit autumnus.

tumnus. Prodest vti acutis cibis, aniculis, & conditis potionibus. Naturæ &c. vt Schonner.

Scorpius. CAP. XXXI.

HAbet 22. stell. in signo, extra 3. eius boreali parte, chela eius vna cum Libra, triãgulus septentrio eius, cõtinet partem Serpentis, Serpẽtariiq; seu Ophiuchi, cũ Corona septẽtrionali & Herculis parte, ad caput vsque Serpẽtis alterius. Hercules dicitur & angonasis vel geniculatus Arato, 30. habens stellas. Corona septentr. 8. Ambo intra Cancri circulum & polum antarcticum. Serpentarius Ophiucus vel anguitenens, perficitur 24. stellis, habẽtq; 5. extra, Serpens alius 18. hic serpentarius à zodiaco vsque ad Cancri tropicũ extenditur. Meridianus Scorpij triangulus, habet Cẽtaurũ cum sua ferè parte anteriore viam lacteam pertingente: Ille habet 37. stell. hæc autem fere 19. die 14. Octob. sol transit à Libra in Scorpionem, desiccantur tunc corpora, cerebrum humescit & grãdiuscula ossa, conueniet igitur vti assis carnibus, vino suaui. Cætera vt Schonner.

Sagittarius. CAP. XXXII.

HAbet. 31. stellas, hodie pars signi aquilonaris, pedes Ophiuchi vnà cũ stella

uaria. Triangulus septentriona. ipsum
phiuchũ continens vnà cum capite Viæ
cteæ, & Herculis maiori parte, per me-
um Serpẽtis ad polum borealem venit.
eridiana pars occupatur ab Scorpione,
ia lactea, & à Sagitta, cum Ara cõstãte 7.
ellis, in media via trianguli meridionalis
osita 12. aliquibus 18. Nouembr. transit
ol ab Scorpione in Sagittarium. Sub hoc
ugetur atra bilis, descrescit sanguis vtile
vesci ouis, & melle, pomis, salsis cibis, vo-
mere, venari, non lauari, ne incidamus in
immedicabiles capitis dolores à fluxibus,
vnde & oculorum dolores & ophthalmiæ.
Cætera vt Schonner.

Capricornus. CAP. XXXIII.

HVius signum 28. stellis constat, ab a-
quilone habet intra signum caput Sa-
gittarij, & cornua Capricorni. Transit per
medium Viæ lacteæ: hinc per viam lacteam
pergit ad polum triangulus, continens A-
quilam quæ fit 9. stellis. intra, extra 6. Sa-
gittam, quę 5. stellarum: Vulturem, qui &
Lyra, habentem 10. stellas intra tropicum
Cãcri & polum. Meridianam partem signi
istius, occupat Sagittarij corpus: inde triã-
gulus per reliquũ Sagittarij, & per Coro-
nam pergit ad polum antarcticum. Coro-
na meri

na meridionalis habet stell. 13. intra circulum Capricorni & æquinoctialem. Sol hoc signum ingreditur 12. aliis 17. Decembr. Incipitq; hyems. Atram bilem & pituitam auget: conducit tum largè vinũ potare, conditis melle vti; vesci perdicibus, columbis, fauis mellis, Cætera vt apud Schonner.

Aquarius. CAP. XXXIIII.

CONficitur hoc signum 42. stellis, & externis 3. quarum vna in ore Piscis, quæ ideo dicitur Arabicè phom elhault, os piscis versus arcticum, cum tergore Capricorni, & brachio Aquarij eiusq; humero & capite, signum perficitur. Triangulus septentrionalis eius, pergit ad polum per duos equos, Delphina, Viam lacteã bifurcantem & signum. Equus prior habet 4. stellas, alter siue Pegasus 20. vterque inter æquatorem & tropicum Cancri. Cygnus, in se 17. stellas extra 2. hic in via lactea intra tropicum Cancri & polum septem. In parte meridiei signi, habentur cauda Capricorni, pedésq; Aquarij Triangulus meridionalis eius habet Delphinum meridianum, habentem in se 11. stellas, extra autem 6. Hoc signũ ingreditur sol 11. Ianuarij, aliis 18. Augetur tunc pituita, ideo non

diu

diu ieiunandum, vino vtendum eximio, marrubio cocto, lauandum, vomendum sępe. Cætera vt apud Schonner.

Pisces. CAP. XXXV.

HAbet stella 34. extra se 4. Aqua cum manu Aquarij & primus piscium, occupant signum. Triangulus arcticus, complectitur Pegasi corpus, Viam lacteam, Cygni caudam, attingitq; Cephei manum: est & in caudis piscium quoddam vinculum, quod Aratus vocat δεσμον ὑπούραιον, vinculum vel nodum subcaudalē. Ad partem meridiei signum habet Aquarij fluuium, caudámq; Ceti. Triangulus autem, ad polum meridionalem ferè vacuus pergit, cum cauda Ceti & aquę cursu. Hoc sol ingreditur 8. Februarij, aliis 15. Feb. Augetur tunc pituita cum humoribus, abstinendum à carnibus bubilis, aliisq; humectis cibis, oleribus, præterquam ab apio. Cætera vt apud Schonnerum.

De ortu & occasu & motu stellarum fixarum. CAP. XXXVI.

ORtus & occasus stellę verus, & apparens, à Bicardo ita explicatur: verus duplex, matutinus & vespertinus. Matuti-

nus ortus, quando vnà cum sole seu cum gradu ecliptica quem sol tenet, stella ascẽdit. Verus matutinus occasus, quãdo oriẽte sole, stella è regione occidit cum gradu qui gradui solis oppositus est, dictus à neotericis cosmicus. Vespertinus verus ortus, quando stella in ortu solis emergit, è diuersa regione occidente sole. Occasus autem verus vespertinus, quando vnà cum gradu solis, sydus descendit, dictus à recentioribus ortus & occasus achronicus. Porrò apparẽs iterum duplex, matutinus & vespertinus. Ortus apparens matutinus, quando stella radiis antea tecta, ante ortum solis iterum apparere incipit: hic ortus nunc dicitur, heliacus. Contra occasus apparens matutinus est, quando sydus iamiam occasurum seu sub horizontem descensurum cõspicitur, sole iam è regione orituro. Ortus apparens vespertinus est, quãdo sydus in crepusculo vespertino, primũ supra horizontem eleuari conspicitur. Sic contrà occasus vespertinus, quãdo stella quæ antè conspici poterat post solis occasum amplius apparere desinit. Hic nunc occasus Heliacus dicitur. At quando oriantur, & cum quo gradu signi zodiaci stellæ fixæ, dignoscere docebunt tabulæ per mathematicos compositæ, inter quas illæ, quas

itauit Schonnerus ad annum 1540.
gogæ Astrologiæ iudiciariæ, ca. 21. &
rica astrolabij proposit. 12. Stophle-
, & Cyprianus Leonicus in Ephemeris, Vitruuius libr. 9. cap. 6. Ptolom. in
icatio. inerrantium stellar. & alij suo-
:emporum adhibito calculo. Scire au-
:xpedit, secundum Albategnium, lib.
en. stellar. cap. 51. stellas fixas dici seu
abiles & immobiles, secundum lon-
linem cæli, veruntamen moueri mo-
prehenso inter duos polos circuli si-
um. Tradunt Schonner & Postell.
is has anno Domini 1532. differre à
signorum & loco longitudinis vbi
t tempore Ptolemæi, qui scripsit an-
Domini 132. per 21. grad. elapso spa-
400. annorum. Quare notant singulis
nuis & 8. mensibus, retardari cursum
arum fixarum vno gradu, vel vno gra-
noueri ab occidente in orientem. Ap-
us autem in Cosmographia. cap. 10.
er singulos annos, 8. minutis moue-
lphragnius differen. 19. per singulos
an per vnum gradum. Albategnius c.
antum 66. annos vni gradui tribuit.

Circulo lacteo. CAP. XXXVII.

firmamento cæli, vt ait Cic. in som. Sci.
Macrob. in eum lib. 1. c. 4. & 9. est cir-

culus apparens dictus Galaxias, lacteus, candidior reliquis cęli partibus, per medium cęli incipiens ab oriente ad septentrionem vsque, per Cancrum & Capricornum procedens, reuersus ad punctum primum. plura de hoc Higinius in 4. lib. Astronom. Quidam dixerunt hunc esse vestigium solis, dum lapsus Phaeton, prout fabulantur Pythagorici, & Ouid. lib. 2. Metamor. cum tamen id falsissimum appareat vel ex eo, quod ibi non sint signa zodiaci, per quę gradiuur sol. Alij reflexionem dixerunt luminis in aere, sicuti in speculo. quod & falsum conuincitur ex eo, quòd non sit circulus mutabilis, vt alias esset ad positionem luminis, Anaxagoras & Democritus arbitrati proprium esse lumen aliquorum astrorum congregatorum, quod sole aduenente cogitur, recedente eo autem sub hemisphærium, apparet. Sed & improbat hos quoque Aristoteles, rarus virtute astrorum quæ sunt in lacteo circulo, exhalationes multas eleuari, vt accidit in generatione comet. Quod non probarim cum magis sereno quàm nubilo appareat cęlo, supraq; regionem aeris fiat eiusdem tenoris & coloris, qui tamen alioquin mutaretur pro materia diuersa exhalationum: potius; subsci

erem Anaxagore & Democrito, prę-
iissis pariter nugis & fabulis quæ de
e à Mercurio vel Hercule exsucto à
one, vomitu sparso feruntur, apud Hy-
ium lib. 2. Astronomicon. Subnotabo
em hunc circulum à vulgo, viam diui
obi dici, vel viam qua itur ad S. Iaco-
n. Et Ouid. quoque 1. Metamor. viam
eatur ad superos, dixit his verbis:

Est via sublimis cælo manifesta sereno,
Lactea nomen habet, candore notabilis ipso:
Hac iter est superis ad magni tecta tonantis
Regalemq; domum &c.

De stellis errantibus in genere, quæ planetæ ideo dicũtur. CAP. XXXVIII.

Eptem ij sunt, quorum characteres &
nomina huiusmodi, & ordo ex Plin. lib.
c. 6. ex Ptolomęi Almagesto, & Cicero
som. Scip. & aliis.

♄ Saturnus, Phænon. Arist. de mundo,
Plut. lib. 2. de plac. philos. cap. 15. Cicero 2. de legibus.

♃ Iupiter, Phaëton.

♂ Mars, pyrois.

☉ Sol.

♀ Venus, phosphorus & lucifer mane,
esperi vesper.

☿ Mercurius, Stilbon.

(Luna

Sequutus autem hunc ordinem suum vetustiorum, quanquam non me lateat Platonem in Timæo, secundum solem supra Lunam posuisse, quod & Alcinous lib. de doctri. Plat. c. 14. Deinc tertium luciferum à terra. Sic sentit & Aristo. lib. de mundo. de qua re qui plura desiderat, videat primam propositionem lib. Almagest. Ptolomæi Macrobium lib. 1. Saturnal. c. 19. de horum natura Plinius lib. 2. natura. histor. c. 8. Ptolom. 1. lib. operis quadripartiti c. 4. Cic. de natu. Deor. Horum excepto sole, sunt tres particulares circuli fictitij, quatuor lunæ, & tot orbes, & eccentricus. deferens, epicyclus: de quibus nihil fermè dicturi, sicuti pauca tantum de naturis & complexionibus singulorũ, & quę membra, infirmitates, quas hominum conditiones, dona, magisteria, colores lapides, metalla sapores, regiones contineant singuli. Nam satis supérque & breuiter, tabulis hæc colligit Schonnerus in parte secunda Isagoge Astrolo. cano. 2. & Augerius Ferrerius nostras Tholosanus, medicus proprio libello. Non adiiciam hic pariter, fortitudines essentiales, domus, exaltationes, triplicitates, fines, seu terminos Ægyptiacos, facies, peregrinationes, de-

timen

ıēta, casus planetarum. Sunt enim per-
a in singulis libris astronomicis & E-
meridum tabulis, in quibus, & aliis
priis tabulis, per singulos dies notan-
aspectus, coniunctiones, oppositiones,
imotus & medij latitudines ascensus,
census septentrionales & meridiona-
, directiones regressus, deliquia præci-
: apud Cyprianum Leouicium in ephe-
rid.bus. Qui voluerit etiam planetarū
ɔes & motus latè scrutari, habet qui
n satient Georgium Purbachium in
ıeorica planetarum antiqua & noua, &
.s enarratorem Erasmum Osuualdum,
Philippum Imsserum in eadem theori-
;. Et de motibus corporum cælestium,
oprium constituit librum Ioan. Baptista
nicus Cōsentinus, & Munsterus orga-
m vranicum. Extant & fusissimæ tabu-
emendatæ luminarium atque motuum
anetarum Blanchini, Piugneri, & Purba-
ıj Basileæ per Heruagium excusæ 1553.
ui vero progressiones eorum, diurnas
nuersiones, motus & naturas circa na-
ıitates, & alia quæ astronomi obseruant,
rıosius cognoscere velit, legat Lucam
uaricum episcopum Ciuitatensem in tra-
atuiudicandi reuolutiones natiuitatum,
. lib. 8. Traisneri operis mathematici, sed

& antiquum opus Alboazenis Haly, filij Aben Ragelis de iudiciis, Albumazaren de magnis coniunctionibus.

De Saturno. CAP. XXXIX.

STella hæc, colore igneo est similis ei quæ in extremo humero Orionis, secundum Higinium lib.4. Astronomicon. At secundum Paul. Venetum lib. de compositio. mundi c.10. colore terreo, plumbeo & pallido videtur. hæc valde frigida Ptolomæo, c.4. quadripertiti operis, ideo cogit & condensat, & desiccat propter lõgã à calore solis elongationem: ideò vitæ inimica, excessu frigidi vitalé animalibus depascens humorem, vt ait Iouia. Ponta. lib.2. de reb. cæleſt. c.8. Et quia frigida & sicca, illi attribuuntur atra bilis, flegma seu pituita, deiectio alui, hernia & similia à Iouia. Põt lib.4 de reb. cæleſt. c. 5. & 6. Schõner. lib.2. isago. cano.3. Planeta est maliuolus, quia eius impressio nocet, magis tamẽ retrogradando, quã procedendo directione nocet. Temperatur autẽ dum intrat Iouis circulum. Dicitur & planet. masculinus, diurnus, infortuna maior, melancholicus. Orientalis, addit humidum & frigidum, occidentalis, siccũ. dominus Capricor. vbi habet principale

: domicilium, secundarium in Aqua-
regnat in Libra, perdit regnũ in Arie-
adscribitur natura dies sabbati 1. hora
nte sole, ex quibus collige sequentes
netas. Hic planeta cursum suum persi-
& peragrat orbem signorum secudum
1. lib. 2. c. 8. spatio 59. annorum secundũ
aetum de composit. mundi c. 4. 29. an-
. 5. mensib. 15. dieb. secund. Vitruuium
9. c. 4. 29. annor. 5 mensib. 10. dieb. & se-
ndum exactum calculum 10747. diebus,
tis 16, & 24. minut. Apparet orbi singu-
annis, non minus quam 30. dieb. nec
plius quàm 40. Hygini. In aeris consti-
tione, si solus dispositionis sit dominus,
luit frigus maximum & glaciem, inspi-
ionem nebularum & nubium, vnde
scurum, niues ventorum flatus: hinc be-
ę hominibus obnoxię nascuntur, hye-
alis aer, vnde & sequitur naues ob maris
ctationes & fluctuum, periclitaturas,
uarum inundationes, consequenter
i iacturas, inde raras piscium capturas,
uctuum detrimenta, & minutorum re-
tilium ob crebras pluuias ortum, vt locu-
arum, vermium, & similium, aliáque plu-
a quę quis potest inde ratiocinari à cau-
s, de quibus & Ptolom. 2. tracta. quadri-
partiti operis. c. 8. & Iulius Firmicus li. 2.

Matheſeon. reliqua autem ex Schōneri tabulis poſtea percipies.

De Iouis ſtella. CAP. XI.

HÆc corpore magna, ſimilis Lyræ, color pulcher, clarus, lucidus & argenteus Hygin. in 4. & Venet. Complexionis temperatę: quia mouetur inter Saturni frigiditatem, & Martis feruorem. Ptolom. 1. par. Almag. c. 4. humectat, ſed magis calefacit: quamobrem ventos mouet, ortui rerum commodos. Planeta humidus & calidus, aëreus conſequenter & ſanguineus, nam illa calida & humida. Et quia temperatus, ideo & quæ pacis & concordiæ, vbi quies, ei aſſignantur, & fortuna vt Ethnici dicebant, maior. Orientalis, addit caliditatem & humiditatem tempori: occidentalis humiditatem. Domus principalis eius in Sagittario; ſecūdaria in Piſcibus: regnū & vires habet maiores in Cancro; deponit in Capricorno. Curſum per ſigna zodiaci perficit ſecundum Plinium & Vitruuium annis 12. ſecundum Venetum annis 11. menſ. 10. dieb. ferè 18. ſecund. exactum autem calculū an 11. dieb. 315. hor. 17. minu. 14. Secundum ſignorum ſeriem graditur ſingulis diebus 4. minut. & 59. ſecundum Fab. Stapul. lib. 1. theorici aſtronomici cæleſt.

:ſt.corp.c.14.Hic planeta apparet nõ minus quàm per dies 30.nec per plures quàm o. hic ſolus conſtitutæ cæleſtis figuræ ſit ominus, quia temperatus auget, ſublimat homines, quia ſanguinis temperati & notus temperatos oſtendit futuros naturaliter & ideò quietos, ſecuros, & reges ræmiáque largienda. Et quia temperies neſt, & ſalubritas aëris, vtilia animalia, & ructus fore: ex corruptione aëris nata, interitura demonſtrat: nauigationes commodas temperatas inundationes. Reliqua t in Schonneri tabulis.

De Martis ſtella. CAP. XLI.

EIus ſtella, non magni corporis, figura flammæ colore rubeo aëris inſtar, veluti intermixto ſanguine, Dictus calidus ſiccúſque, igneus, virtutis aduſtiuæ. Planeta maſculinus, nocturnus, cholericus: Et quia depáſcit humiditatem radicalẽ, quam vocant medici vitæ, ideò eum dixerunt Ethnici, infortunæ minoris eſſe. Orientalis, addit caliditatem; occidentalis, ſiccitatem. Domum principalem habet in Scorpione, ſecundariam in Ariete: regnum habet in Capricorno, debilitatur in Cancro. Curſum exequitur per ſigna ſecundũ Venatum, anno 1. menſib, 10. dieb. ferè. 22.

ſecun

secundum Plin. & Vitruuium dieb. 683. secundum exactiorem calculũ diebus 686. hor.22.moment.25. Si autem singulorum dierum velis nosse gradationem, hęc diuide. Faber tribuit singulis diebus ad signiferi seriem 31. minut. Si solus in figurę cęlestis constitutione dominatur, denotat ob siccitatem, detrimenta: & quia commouetur & ebulit nimio ardore sanguinis, non abs re significat bella inter eos potissimum qui eius naturam habent, hoc est, qui sunt calidi & sicci: consequenterq; quę bella comitantur, vt prędationes, seruitutes neces, viarum interceptiones, ęgritudines ex febribus, & regum qui delicatiores sunt, mortes festinas, & iuuenibus &c. minatur. Et quia pari modo eo concitatur & incenditur aër, fit is calidior, & ventus generatur calidus: hinc per peristasim resolutio corporum, sequuntur fulgura, pluuiarum raritas. & ex ventis & fulguribus, concitatio maris & fluminum, hincq; consequenter submersiones, nauium pericula & tempestates. hinc & ex calore, exsiccationes aquarum, fructuum paucitas, vel vredine, vel siccitate & ariditate, vel ex locustarum vastatione. Reliqua coniice, vel vide apud Ptolom. 2. quadriper. c. 8. & apud Schonner. in Isagoge.

De

De sole. CAP. XLII.

TRiplicem solem quidam posuerunt diuinum, angelicum, & cælestem: in rimo lumen est intellectu superius: in ıte lectuale supra visũ: in tertio visibile ımen de quo hic. Secundus apellatur à latonicis primi filius, tertius imago v-iusque, eius color aureus, substantiæ ac-ommodæ vitæ. Planeta calidus & siccus, ıasculinus, diurnus, cholericus cum tẽ-eramento. Dicebant Ethnici fortunam sse in sextili aspectu & triangulari: infor-ınam autem, in oppositione, coniunctio-e, & quadrato lunæ. Hic sẽper per lineã clipticam graditur zodiaci, non declinat eque regreditur: peculiariq́ue suo motu ircapropriũ centrũ eccentrici, secun-ıum sucessionem signorum peragit per 9. minut. gradûs vnius, & ferè 8. secunda, 7. tertia, 13. quarta, 12. quinta, & 31. sexta. Sic per annũ, scilicet per 365. dies & qua-lrãtem diei, totum percurrit zodiacum. Conuolutio autem 59. minutor. & aliarũ articularum diem facit naturalẽ, seu ci-ıilem 24. horarũ, in quo & nox ex altera erræ & opposita parte, quam sol no respi-it: est enim nox Plinio lib. 2. c. 10. & phy-icis σκίος τῆς γῆς vmbra terræ, quæ in conum

conum tum emittatur, non potest ad stellas pertingere. quare & noctu stellarum radij videntur, vtpote ad quos non perueniat vmbra terræ, éstque cælum ἀνύχιον, sine nocte. Et dies artificialis est latio solis super horizontem, aer illustratus à Sole. solis autem motus verus sic à Beda lib. de natu. rerum c. 38. notatur. sol percurrit,

	Sig.	gra.	mi.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
In hora	0.	0.	2.	27.	50.	49.	3.	10.	4.
die	0.	0.	59.	8.	19.	37.	19.	13.	56
anno	11.	29.	45.	39.	22.	1.	59.	45.	40
anno & horis 6.	12.	0.	0	26.	26.	56.	19.	34.	4.

Constituit sol quatuor anni partes, quas Hebræi vocant תקופות tekuphot, id est, reuolutiones, vt notat Rab. Abē Ezra, in c. 12. exodi. Addit namque Sol in signo Arieti, Tauri, & Geminorum, caliditatem & humiditatem. vnde ver. in Cancro, Leone, Virgine, caliditatem & siccitatem, vnde æstas: in Libra, Scorpio, & Sagittario, siccitatem & frigiditatem, vnde autumnus. In Capricorno, Aquario, Piscibus, frigiditatem & humiditatem, vnde hyems. Hinc fiunt temporis numerationes per annos, menses, hebdomadas, dies, quadrantes, horas.

De

e anno & siclo Solari, & indictione.

CVP. XLIII.

ANnus in sua per vestigia labitur, & ab annulo forsan, quando sola à puncto ndem locum vnde oritur rediit. Annus laris dicitur, peragratis 12. signis, quis singulis 30. gradus sunt. Serpẽtis ideo gura caudam circulari modo cõplecten-s, ab Oro in Hieroglyphicis Ægyptiacis, pictus. Sic annus planetæ cuiusq; diuer-s, prout citius vel tardius redit ad punctũ nde incipit viam & annus magnus mũdi, uando vniuersa quæ cursum instituerũt, dierint ad proprium locum simul in quo ant quando creata sunt. Constat vt di-um conuolutio anni solaris communis, 65. diebus naturalibus sex horis, si bis-xtilis vno amplius addito singulos post uatuor annos, in die diui Matthiæ, men-Martij. Dies naturalis 24. hora. & quo-ndam minuto semper æqualis, cõtinens em & noctem, differt à die artificiali, qui c pit ab ortu solis & occasu terminatur, nde diuersa per consequẽs horarum sup-tatio pro modo accessionis, vel recessus lis. Diuiduntur isti dies naturales 365. ses horæ anni in 12. mẽses, qui si æqua-[illegible] vnusquisque habebit 30.

dies

dies, 10. horas 29. minuta, 36. secunda. Cæterum mensium nomina, initia, numerus dierum & anni principia diuersæ sunt nomenclaturæ & formulæ. Romulus decem tantum in anno posuit menses. Ouid. in 1. fasto. ibi, *Tempora digeres cum conditor urbis, &c.* Numa postea annum in 12. partes diuisit. Florus lib. 1. in Numa. Arcadum annus trimestris, Plin. lib. 7. c. 48. Ægyptij lunę senio terminabant annum, vel vt Beda tomo de tempore, lib. de natu. rer. ca. 3. 4. mensium, quod & placet Plinio lib. 7. c. 48. At Xenophon agens de æquiuocis temporum, tradit Ægyptios quandoque menstruo, sæpe bimestri, non rarò trimestri anno vsus, item quadrimestri & solari. Iberos quadrimestri vt plurimum, rarissimè solari. Chaldęos in antiquitatem disciplinarum suarum menstruo, in cęteris solaris, Hebręorum annus 12, habebat coniunctiones lunares cum sole Acarnanum 6. mens. Beda vbi supra Latinorum 13. mensium, Beda. vide alia quædam apud Alex. ab Alex. libr. 3. gnenial. ca. 24. Incipiebant annum Hebræi prisci à congressu Solis & Lunæ vicino æquinoctio vernali. Qui successerunt, & priorem morem in fastis & historiis reseruarunt, ac in contractibus & Iobileo sabbatico, incipie

iebant annum à coniunctione Solis &
næ, quæ proximior anteiret vel sequeur autumni æquinoctiũ. Rab. Eleazar,
uther. 1. fast. in principio. Inter Chrianos, aliqui anni initium à natiuitate
ɔmini, alij à conceptionis Domini die.
utherus lib.2.fastor. in Aprili. vulgaris
mos Gallorum erat, in epistolis & pucis instrumentis, annum, nouum incire à festo paschæ Beuther.lib.2.fasto.in
artio.Hebræorũ Rabini à creatione mũincipiendum volunt, sed parum sibi in
consentiunt: Rabinus quippe Eliezer,
Sanedrin c.1.reschaschana,vt vult cream mundũ in mense Tisti,id est Septemi, quo fructus erant maturi. Alij ex exauagante Sanedrin putãt 25. Elul,id est,
prilis, vt scribitur in libro inscripto, seer lematzat moledot, in tract. eiomearũ,quẽ vertit è regione hebraica Munerus. Annus cõmunis & bissextilis, post
istrum vno die exuberans, sicut Hebræis
imitur bifariam: vnus dictus, שנה
פשוט scana pescuta, annus simplex,
lanus, communis. Alius שנה מגברת
:ana meguberet, annus habẽs transitum,
ui transcendit vel superat cõmunem vno
nense: primus duodecim mensibus con-
:at, hic tredecim: vt legitur in libro He-

breorum seder gnolam. Varietas omnis quæ in via solis & anni oritur, in bissextili calculo, ex litera dominicali, & concurrentibus, redit ad propria post 28. annos, vnde dictum, Ciclus solaris, hoc spatium: cuius numerus in natiuitate Domini, erat 9. annorum, quos si addideris tempori excurso à natiuitate Domini, & subductionē posteà per 28. feceris, qui supererunt sine hoc numero, tot dabunt annos sicli. Fit & ex annis 5. Indictio, cuius numerus tempore natiuitatis Domini 3. currebat, quos si annis addideris elapsis à natiuitate, & illos per subtractionem 15. euacuaueris, tot quot supererunt posteà, erunt indictionis currentis.

De mensibus, hebdomadibus, diebus, & horis & de sole alia. CAP. XLIIII.

MEnses solares vsuales, lunaresve sunt solaris, quandiu sol in vno signo moratur. Lunaris est, propè post recessum lunæ à sole, ad solis locum reuersio. vsualis, prout in calendariis nostris disponitur. Et hoc modo diuersi sunt mēnses nationum, de quibus in Alphonsinis tabulis in fine 1. & apud Albategnium & Theodorum Gazam, proprio libro. Alex. ab Alexā. genial. lib. 3. c. 25. Butherum & Eberum. Et de he-

braeorũ mensibus Eucherius lib. de nomi. hebraico. interpreta. c. 6. Voluit aliquando superbiens Cõmodus Cæsar menses suis cognominibus appellare, antiquis relictis, vt ait Herodianus lib. 1. Menses vsuales vt plerumque habent hebdomadas 4. & tres distinctiones latinas, calẽdas, nonas, idus, aliæ autem græcis distinctiones. Hebdomas septem dies habet. Dies naturalis 24. hora. sed quomodo illæ numerẽtur, & vnde incipiat prima, mores varij sunt. Apud Aegyptios & Athenienses ab occasu in occasum numerãtur. Persæ Babylonij ab ortu ad ortum vsq;, Vmbri, Hetrusci à sexta, hoc est, à 12. diei ad aliã sextam: Romani, à media nocte vsque ad aliam mediã: vulgus, ab oriente luce diem dicit, vsque ad tenebras tantum: in gene. c. 1. à vespera in vesperam. Dies diuiditur in 4. quadrantes: quadrans sex horas habet. hora 4. puncta cæli continet, 15. gradus, sic 24. horę æquatoris habent 360. gradus. Punctum decem momenta habet, vnum minutũ horæ, habet 15. minu. gradus vnius: Momẽtum, vncias 12. vncia 47. atomos: Atomus, diuidi non potest. Ac de horis & diuisione diei secundum gentium varios ritus, fusè nos tractauimus lib. 4. præludiorum optimi Iurisc. & magistratus c. 1. & 2. hos excusos

libros habes Tholosæ, anno 1572. Ad horas cognoscendas, plura genera horologiorum humana inuenit industria, & necessitas, clepsydras, conchas, hemiciclias, & alia hydraulica. Sciotetinque ad vmbrã ex sole & luna captam, sunt plura quoque, vt orizontalia, quadrantes, muralia, plana, verticalia, truncalia, æquinoctialia manualia, annularia, de quorum compositione & vsu extant libri Orontij Finei de solaribus horologiis, & horologiograhia Munisteri. de horologio autẽ mobili Cardanus lib. 9. de rerum var. c. 47.

Solis viuifica est natura, accedentéque illo ad hemisphærium nostrum propius, & punctum verticale, omnia oriũtur, germinant, pubescunt: recedente tabescunt. Aristot. 2. de generat. Calor solis arefacit, ratione proprietatis, Macrob. 7. saturnal. c. 16. hic naturæ temperamentum, cæli, temporum, & siderũ rector, mens, animusque mundi. lumen sideribus fœnerans vt ait Plin. libro 2. ca. 6. Dei eius vi idem lib. 2. c. 100. eadem fermè Philo, Iudæus li. de mũdi opificio. Hic addes tabulam solis, quæ est apud Schonnerum.

De Venere. CAP. XLV.

HÆc stella non amplius quam 44. gradibus secundum Venetum elongatur

à So

à Sole, & posteà ad eum redit, secundum Higinum in 4. non plus quàm duobus signis subter circulum solis locata. nec plus quàm toto mense potest videri indeficiēs: apparere noctu maximè solet, & tunc Vesper: dum autem solis ortum præcedit, Phosphorus. Existimatur frigida & humida, fœminina, nocturna, minor, fortuna à Ptolomæo in 1. quadri. tract. ca. 4. temperata matutino exortu, Iulio Firmico lib. 2. Matescon: rorem infundens mortalibus genitalem, & animalibus, & plantis. Calefacit modicum, vt Iupiter, quia contra Solem: humectat vt Luna: ideo Iudicior attrahēs à terra vapores exhalatos. Sic Ptolomeus tract. 2. quadrip op. ca. 8. eadem ei quæ Ioui tribuit, coniugia, ventos temperatos & humidos, serenitatem, & pluuias aliquando plures, fluminum per consequens impletionem, abundātiam fructuū, & alia quæ horoscopi obseruant, quæ tradit Iouia. Ponta. lib. 4. de rebus cæl. cap. 9. Si orientalis sit, addit caliditatem & humiditatem: si occidentalis, humiditatem. Domus eius principalis in Libra: Secundaria, in Cancro: regnū habet in piscibus, perdit in Virgine. Absoluit cursum & redit in punctum orbe peragrato, secundum Venetum anno vno. secundum

Plinium lib.2.ca.8.tricenis & duode quinquagenis diebus. secundum Vitruuiũ lib. 9.ca.4.diebus 485.Secundum signorũ consequentiam singulis diebus, quantum & Sol medio suo motu, regulariter incedit.

De Mercurio. CAP. XLVI.

Eius stella, acuto lumine tota, aspectu magna, secũdum Hyginium, quæ non elongetur à Sole longius signo vno: secũdum Venetum, 20. gradibus, quòd & tradit Plin.libro 2.cap. 8. Hic planeta dicitur siccus, versatilis ad proximiorem naturã, melancholicus cum adustione. Orientalis, addit calliditatem & siccitatem: occidentalis, siccitatem. Habet domum principalem in virgine, secundariam in Geminis. In Virgine regnum habet, in Geminis amittit: Complet cursum in orbe signorũ secundum Vitruuium, anno vno, cum sole eosdem cursus efficiens, vt ait Hyginius in 4. & modò nocte prima, modo ante Solis exortus incipit apparere, nonnunquam perpetuò, signis quatuor est cum Sole: rediens autem, cum Sole non amplius est, quàm per tertiam partem signi. Huius motus medius, secundum consequentiam signorum seu in longum, quantum

tum Solis medij motus linea regulariter incedit 59. minut. 8. secundis, 19. tertiis, 37.quartis,19.quintis, 13. sextis,56.septimis.Hic si solus fuerit dispositionis cælestis vel temporis Dominus, facilè natuiis aliarum stellarum cõmiscetur. Et quia siccus & versatilis, afficit sanguinem & mentes hominum:vnde sequitur,vt dixerint eum significare viarum interceptionem latrocinia,de prædationes:& in mari, difficultates itineris, cum aliis infortuniis, addere morbos & siccas ægritudines, &c. Commouere in aëre fulgura,tonitrua, coruscationes cæli,ventos, propter festinam in aëre retrogradationem. Ex siccitate apertiones terræ,inde, ventis, ibi inclusis terræ motus,coniicere licet. neque etiam consequentia difficilis, detrimenta animalium, & lapsum ædificiorum. In eius ortu,aquarum est augmentatio,in occasu diminutio.

De Luna. CAP. XLVII.

HÆc stella inferior est,& ideo post Solem maior,vt nobis viciniior,videtur, cum tamẽ omnium stellarum dicatur minima,vt ait Plin.lib.2.c. 16. Solis fulgore vt reliqua sydera,luna tegitur, vt & notat

Plato in Cratylo, verùm & Lunæ nullus fermè proprius fulgor poteſt aſſignari: atque placuit, Lunæ certum corpus eſſe opacum ſua natura, quod per vices, pro interiecta intercapedine illuminatur à Sole, hauritque lucem, vt ſpongia aquam, vt ait Iacobus Milicius in ca. 9. libr. 2. Plinij. D. Auguſt. in expoſi. Pſal. 10. Beda libr. de natur. rerum. c. 25. Alter Sol ideo Ariſt. lib. 4. de generat. animal. cap. 10. Illuminatur autem tantum illa ſuperficies, quæ Soli aduerſa illius radium ex aduerſo recipit: vnde fit, vt in coniunctione, Luna non cernatur: non enim tanta eſt vis radij, vt totum corpus lunare tranſire poſſit. Incidit autem in ſuperficiē, quæ tota eſt auerſa nobis: quemadmodum in oppoſitione, incidit in alteram ſuperficiem, quæ nobis obuerſa eſt. Quando Luna creſcit, Solem motu ſequitur: cùm vero decreſcit, eundem præcedit, & ſemper Luna eſt auerſis à Sole cornibus, ſi creſcat ortum ſpectantibus, ſi decreſcat occaſum. Plin. libro 2. cap. 14. Recipit autem figurationes diuerſas pro modo luminis Solis, vt deſcribit D. Damaſcen. libro 2. de orthodo. fid. capit. 7. prior Solis & Lunæ coniunctio, cùm ea in parte eſt in qua Sol. ſecunda dicitur natiuitas, quando à Sole deſtitit partes 15.

tertia

3. exoticus quando apparet [illegible], falcata, corniculatáque [illegible] scendo & decrescendo, cum [illegible] ginta distat. [illegible] duo [illegible] dimidiatæ Lunæ, cum [illegible] per partes [illegible].
6. Ampyicyrti quando [illegible] Luna [illegible], quando distat p[illegible] tes [illegible] [illegible].
7. dum perfecta est [illegible] à Sole partes 180. Notandum autem in obseruatione lucis Lunæ, primo, Quando crescit, se vsque ad mediam noctem ostendit tantum. secundo, Quando decrescit, tantum mane lucet, à media tantum nocte. tertio, Si plena, per totam noctem lucet, diciturque esse tunc in oppositione solis. quarto, Quando noua fit, caret splendore, & dicitur esse in coniunctione solis, tuncque vt plerumq;, per tres noctes ab hominibus nõ conspicitur: nempe prima nocte defectus, secunda quæ est coniunctionis, nec tertia quæ est prima innouationis: sicuti etiam in plenilunio ferè eiusdem videtur status: in vltima secundi sui quadrati in propria pleni splendoris, & in prima tertij quadrati.

Lunæ planeta, per se frigidus & humidus existimatur. Lumen eius humectat corpora, aquam parit, vbi lumen Solis desiccat, deuorátque. Hinc arbores Luna plena vel crescente excissæ, humore abũ-

dant, ineptæque fabricæ, vt moles, ex humore cariei & vermibus obnoxiæ. Sicut animalibus crescunt tunc mollia & medullæ & humores, aliáque accidunt, quæ refert Plinius libro secundo, cap. 41. Inflatur mare, potissimum si ea sit in signis aëreis quæ inflant, vel aqueis quæ aquam augent. contrà, in his quæ sunt ea decrescente excissæ. Nam & humida vel concidunt vel siccantur, ideo quæ sicca desiderantur serenda deficiente, vel colligenda: contra crescente, quæ humida. Macrob. lib. 7. Saturnal. capit. 16. Sydus hoc fœmineum, nocturnum, maleficum in sextili & triangulari aspectu: in coniunctione, oppositione, & quadrato Solis aspectu, phlegmaticum: & tradunt Lunam recedentem à coniunctione Solis, vsque in quadratũ primum, addere caliditatem & humiditatem: à quadrato primo vsque in oppositionem, addere caliditatem & siccitatem: ab oppositione vsque ad quadratum secundum, addere frigiditatem & siccitatem: à quadrato secundo, vsque ad cõiunctionem, frigiditatem, & humiditatem. Motus Lunæ per consequentiam signorum, sic concipitur à Beda lib. de natu. rer. cap. 38. vt progrediatur.

sign.

Sig.gra. mi.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	
singul. horis	0.	0.	32.	56.	27	33.	7.57.41.
quolibet dei	0.	13.	10.	35.	1.	15.	11. 4. 35.
in 27.dieb.	12.	0.	9.	17.	14.	15.	2. 45. 13.
& horis.8.							

Et hanc circumuolutionem integram Epicycli eius 12. signorum & graduum 9. &c. diuidunt Astrologi in 28. partes æquales, quas vocant mansiones, alij in 28. dies & aliquot horas, incipientes & desinentes ab apparitione Lunæ, & quia Luna ad punctum suum vnde ex coniunctione solis digreditur, interdum inuenit motum Solem à loco & progressum, vbi accensa prius & illuminata fuit per vnum signi spatiũ, eumque oporteat illam consequi, ea conterit spatium in consecutione antequam cũ eo congrediatur, duorũ dierum, 44. minuto. triũ secũdorũ. Quamobrem illis partibus addũtur duo dies & particulæ, & sæpius à neomenia vna, ad aliam congressum sunt. 30. dies. Huius facilioris cognitionis causa, aureus inuentus à Iulio Cæsare fertur numerus, spacij 19. annorũ: quo expleto, omnes Lunæ peragrationes variæ, ad primum redeũt pũctum, de quo videndus Ioan. de Sacrobosco lib. de anni

ratio

ratione. Sed & hic annotatus in omnibus calendariis & ephemeridibus quorumcunque. Adiiciam, quod tradunt anno Domini 1574. Lunam fuisse in prima sui mãsione in 20. gradu, & 18. min. arietis, quæ est temperata, quæ duranit per 12. grad. & 51. min. vt inde possis colligere per additionem semper 12. grad. & 51. min. alias eius sequentes mãsiones, vt dicũt De Lunæ natura, Plin. lib. 2. cap. 6. & 99. & 10. 1. Galeot. Nartius lib. de doct. promis. c. 30.

De capite & cauda Draconis, & de eclipsibus seu deliquiis.

CAP. XLVIII.

ECcentricus & ecliptica Solis, intersecatur à concentrico circulo æquante Lunæ, versus orientem & versus occidentẽ. puncta autem illa & intersectiones vocãtur nodi, caput & cauda draconis. caput, illa intersectio est quando à meridie per eclipticam mouetur in septentrionem Luna: cauda, intersectio qua à septentrione mouetur in meridiem. Sunt autem ista pũcta sibi opposita, hinc eclipses. Ecclipsis Lunæ, est interpositio corporis terrę, inter Solẽ & Lunã per diametrum in prædictis punctis Draconis Sole in cauda vel capite,

& Lu

& Luna in capite vel cauda existēte: obscuratur enim tunc Luna, propter vmbrā terrę, quæ ex diametro impedit ne radij Solis ad eam perueniant. Est autem deliquium hoc Lunæ, vel generale vel speciale: generale, quando tota Luna obscuratur, quādo Sol in altera parte Draconis, veluti in capite præcisè, Luna in altero in cauda scilicet præcisè. Particulare, cū pars Lunæ obscuratur, cùm illi planetæ nō sunt præcisè in dictis punctis oppositi, sed propè: Luna namque cū à sole lumē habeat, ex diametro opposita ob terrā lumine destituitur. Et quanuis fiat singulis mensibus Solis & Lunæ oppositio, non tamen fit eclipsis: eò quòd ex diametro non sibi opponantur, & vmbra pyramidalis terræ nō impediat lumen Solis. Eclipsis Solis, est defectus luminis Solis quoad nos, ex interpositione corporis Lunę inter oculos nostros & Solem: & fit sub alterutro nodorum Draconis, Sole vel Luna existentibus in altero punctorum vel propè. De defectu Solis & Lunæ, tractat Plin. libr. 2. cap. 10. & cap. 13. vbi id singulare, Solis defectum scilicet naturalem, non nisi nouissima primáve fieri Luna, quod vocant coitum. Composuit opus insigne de significatione & consideratione eclipsium, Cyprianus Leouicius inscriptū

de

de eclipsibus, & Copernicus. Causas deliquij Solis etiam refert Diō Cassius lib.60. hist.Rō.Hæcque de naturali deliquio Solis dicta cēseantur.Nā ecclipsis illa quæ in passione Domini nostri Iesu Christi facta fuit,præter naturam fuit,vt authorem naturæ testaretur: fueruntque ibi obseruata tria præter naturam eclipsiū miracula.primum, quod eclipsis fuit in plenilunio paschæ, cùm tamen non nisi in coniunctione naturaliter fiat.2.quod orientalis Solis pars fuit prior obscurata,& prior restituta lumini cum contrarium in naturali cōtingat.3.quod Luna contra proprium motū ab oriente in occidentem progressa, cum soleat ab occidente in orientem incedere, vt ait Lucian.Antioch. martyr. Atque qui vidit de his testatur D. Dion.Areopag.episto.7.ad Polycarpum,& 11.ad Apolophanem.Ignorabant porrò antiquitus & Romani alięque natioēs, eclipsiū causas, ideo Luna in deliquio, laborantem existimabāt veneficiis,& ob id crepitu dissono æris, & luminibus accensis,ei se auxilium ferre arbitrabātur. Cuius & erroris fuit Pindarus & Stesichorus,vt ait Plin.libr.2.c. 12. Plutarc.in vita Æmilij, Ouid.4. Metamorph. meminit.

Aut sub candore rubenti.

Cum

Cum frustra resonant æra, auxiliaria Luna.

Et iuuenal.de garrula loquens muliere.

Verborum tanta cadit vis,
Tot pariter pelues, vt tintinnabula dicas
Pulsari: iam nemo tubas atque æra fatiget,
Vna laboranti poterit succurrere Luna.

Tradit & Liuius lib.26.

Prognostica tempestatum ex stellis. CAP XLIX.

EX stellis qui prognostica nosse desiderauerit, consulat Plin.lib.18.c.35. Tradit etiam Plin.lib.18. cap.25. digestionem siderum per dies & noctes anni, quidve operis facere oporteat pro temporum cõuenientia. Notauit & Ptolom.inerrantium stellarum significationes, quas Nicolaus Leonicus latinos fecit, & adiecit Oui.fast.

De Cometis. CAP. I.

EXpectabat forsan lector me hic dictum quoque de cometis, sed nõ existimaui aeris impressiones, stellarum tractationi miscẽdas, ideo de illis suo loco alibi dicemus Deo iuuante, scilicet in elemẽtis. Interim autem sufficiet Plinij pertractatio lib.2.c.25. & Senec.lib.7.de natur. quæst.

Qui primi stellas vel perfectius obseruarunt. CAP. LI.

Iupiter

IVpiter Bellus à Plin. libr. 6. p. 26. dicitur inuentor sideralis scientiæ, tamen lib. 5. cap. 12. artem siderum Phœnicibus tribuit, & cap. 12. lib. 2. refert quæ quis inuenerit in obseruatione cælesti. Diod. Siculus li. 3. c. 8. bibliothec. hist. tribuit eximiam eius peritiam apud Babylonios Chaldęis sacerdotibus Sicut & Philo Iudæ. lib. de migratione Abrahami. Iosephus 1. antiquit. tribuit inuentionem liberis Seth nepotibus Adami, & Berosus lib. 1. de temporib. ante diluuium. Noachum & alios ante eum dixi insignes astrologos. Philo Iudæ. lib. biblica. antiquit. scribit, tempore quo Tharam filia Nachor genuit Loth incolas terræ, cæpisse astra inspicere & ex his diuinare. Lucianus lib. de astrologia notat hanc Astrolog. Æthiopes primos mortalib. tradidisse, & Ægyptiis communicasse imperfectam. Dehinc autem Libyes hāc aggressos, calluisse & Babylonios. Ægyptiī semper in medendi libris, stellarum scientiam prognosticis coniunxerunt. Ptol. lib. quadrip. ope. 1. ca. 3. traditq; Herodot. in 2. eos excogitasse cuius Deorū esset mēsis diesque, & quo quis die genitus qualia sortiretur quam mortem obiret qualis foret.

De Astrologia & astronomia. C. LII.

Cognit

COgnitio ex astrorum obseruatione, & ratiocinatione nata, astrologia dicitur, atque ideo subiectũ eius scientiæ corpora sunt cælestia: huius duæ, partes, Theorica & practica. Theorica, quæ & speculatiua, versatur in cõtemplatione quæ obseruat naturas, motus, orbes, circulos & reliqua astrorum accidentia, quam tractat abundè Ptolom. in almag. Practica ea est, quæ considerat eadẽ, sed non absolutè, sed quãtenus res inferiores respiciunt, hoc est, quatenus explicant vires suas vel influũt in res inferiores: quæ traditur à Ptolom. in opere quadrip. Alij vt Alphraga. corpus cæleste considerant trib. modis: 1. penes substantiam, sicuti consideratur in sphæræ tractatione: 2. penes motus, & ita consideratur in theoricis planetarum: 3. vt vim suam exercẽt penes res inferiores, qua ratione considerantur in iudiciis astrorum. Corpora elementata patiuntur & agunt, & vias interdum spirituũ animalium, per elementorum motus obsident: aliquando instrumẽta & organa partis rationalis impediunt, vel violant: alioquin enim non agunt in viuẽdi rationem corpora cælestia, quæ ipsa ratione & anima, sunt minora, & ob hominis salutem & vsum, non in perniciem creata, neque vt dominãtia. Falsò

enim Mars furorem, Saturnus ſtuporē adducere creduntur. Nam ſi demas nimium bilis exceſſum, vel atræ bilis copiam, neq; Martis aſpectus furibundum, aut Saturni ſtupidum vel pauidum faciet: & ſic de ſimilib. Aſtronomi iudicia colligūt ex aſtris vaniſſimè & temerariè interdum, aliquando commodè circa aeris diſpoſitionem & tēpeſtates, fertilitates & ſterilitates anni, ex effectib. pēdentibus ex cauſis, quæ fuit prima obſeruandorum ſyderum ratio. Sed ea naturæ humanæ præſumptio & temeritas, vt ſaluberrimis orta initiis, ferè omnia verterit in nimium. Nec opus eſt me camerinam mouere, & Pici & aliorum priorum hominū in curioſam Aſtronomiā & eius iudicia, referre cenſuras, improbationēq; diuinationum de cogitatione quærētis, de natiuitatibus & aliis nugaciſſimis temerariisq; diſquiſitionibus, de quibus integrū & ſatis magnū coegit opus Haly, Ptolom. Ponta. Firmicus, & alij eiuſdem vanitatis affectæ, vt Iaphar aſtrologus dictus Albumazar, qui octo edidit tract. de magnis cōiūctionib. Monebo vnicè, in iudiciis aſtrorum conſiderari primum orbis partes, in quibus inuenitur, vnde natæ 12. regiones, quas vocant domos Aſtron. vbi planetarum & ſtellarum locum notāt & obſer-

uant,

uant, directionem, retrogradationem, stationem, aspectus, coniunctiones, & oppositiones, prohibitionem ab aspectu: num planeta sit vnitus Soli, vel in cazimi sit nũ combustus, num oppressus, num apparẽs vel latens: num in suo hayz vel similitudine. i. num diurnus die appareat, vel sub terrã die sit, & nocturnus noctu appareat, num masculinus, in mascul. signo: fœmininus, in fęminino: num obsessus, num peregrinus, num feralis, num eius vis ab alio absumatur, vel donetur, vel debilitetur: nũ in dignitate sua, vel regno, domicilio, & quot conspirent ad eandem naturam astra in themate cæli. De quib. in proprio 2. lib. Isago. latè Schonner. Cyprianus.

De vsu ephemeridum. In ephemeridibus, & Mizaldus, & Orontius in explicatione quoq; ephemeridum, Ptolom. in Almag. Franc. Saizosius, Iouia. Põta. duob. lib. de reb. cæl. Cleomedes in 2. & alij. Scio tamen pertinaces quamplurimos, & vanissimos hui' artis professores, pestes & perniciem ingeniorum & animarum, qui diuinatricem illam excolunt, laudant & defendunt Astronomiam, semper discentes & nunquam ad rei veritatem peruenientes in fata illa gẽtilitia explosa à fide Christiana, miserè relapsos: verùm hic non da-

tur locus latius spatiãdi, sed vela cõtraho, precatus Deum, vt magistratuum aliquãdo velit animos excitare, qui istis vel silẽtium vel pœnam imperent, antequã in idololatriam fœdius Christianum nomen collabatur: Deus bone non enim propter stellas hominem, sed propter hominẽ stellas & reliqua ad eius vtilitatem, nec ad mali causam, creasti: sed in signa & tempora, Genes. 1. & in lib. tuo omnes scribentur, dies formabuntur, & nemo in eis. psal. 138. neque stellarum vis causam necessariò hominibus, scilicet animę adiicit, sed pericula ex temperamẽto corporis signat, nisi præcaueantur non secus, ac lex ipsa demonstrat, peccatum, & pœnam peccati statuit, nisi peccatum præcaueamus: idcirco signa astra dicta. Quamobrem & fames, & pestes, & aeris motus corrupti, bella, si quæ ex siccitate cerebri & sanguinis calore ingruant, caueri possunt triplici remedio. 1. precibus ad Deum fusis, vt pestis cessauit tempore Greg. 9. Romæ supplicationibus, aliaque aliis temporibus pericula terræ motuum, incendiorum, bellorum, &c. Deinceps 2. optimo rationis & prouidentiæ hominibus concessæ vsu. 3. rerum naturalium premunitione, vt in peste, optimis antidotis, aeris emẽdatione, optima cura:

in

in summa non pericula ex cœli cōfiguratione, nō vita, scelera, & impietates, sed ex nostra malitia & socordia, & cōtemptu Dei nascūtur. Itaq; non necessitate stellas docuit Alcino. de doct. Plat. c. 11. & eximiè Ptolom. lib. 1. ope. quad. cap. 3. tract. 1. & Apollō dæmonū oraculum, fallus quoque vitari posse effectus hos etiā magicos, vt autor Porphy. & Euseb. lib. 6. de præpar. euang. cap. 3. perstringit & damnat acerrimè istos genethliacos & diuinatores per astra Deus, per Isaiam cap. 47. Sic ab Ecclesia catholica Priscillanistas hæreticos, quod factū acciperent ab influente necessitate astri, sub quo nati essent & similes illis, vt notat D. Aug. 5. de ciuit. cap. 1. Greg. in homel. de die epipha. Improbarunt hāc diuinatricem Astrologiam Bardassanes Syrus, Euseb. lib. 6. præp. euang. cap. 6. 7. 8. 9. Orig. super genes. D. Basil. examer. hom. 6. Augu. de doctr. Christ. Interdicitur inanis stellarum diuinatio, & in electionibus obseruatio. consilio Mart. papæ, can. nō liceat. 26. q. 5. in dec. Grat. Hiere. Cap. 10. & 27. Improbat D. Paul. ad Gal. 4. obseruatis dies & tempora &c. Meminit Suidas in verbo βλακφωνόμιον fuisse tributum stultorum, quod Alexandriæ pendebāt Astrologi, eo quòd ab stultis cōsulerentur. Proba-

tur autem illa ab omnib.quę terminos naturæ non transgreditur, & à Phi.Iudæ.lib. de mundi opif. Quamuis nec ista quoque planè certa.ob syderum non plenè cognitum locum vel motum,vel ob celerem rotationē orbis,vnde & citius effectus quàm prædixerint Astrologi, vel tardius accidunt,illud prochemasim, istud epichemasim dicentes.

Sequuntur nunc tabulæ, de quibus in hoc libro superius mentio habita est, ad quas reiecimus lectorem, excerptę ex isagogica astrologia, & ex instructione ephemeridum Ioannis Schonneri.

Planetarum atque stellarum fixarum loca figuræ cæli magistraliter inserere. ex Canone XX. *instructionis Ephemeridum.* CAP. LIII.

PEr præcedentem erige figuram duodecim domiciliorum cæli, aut per aliquem alium modum. deinde diligenter cōsidera, an locus planetæ ex ephemeride sumptus sit de signis & gradibus intermediis duarum proximarum cuspidum domorum:vel ne:nam si fuerit de illis,locum eius in hanc eandem domum tuæ figuræ impone. Sic eodem modo vide etiam in aliis

assis domibus, planetam in hanc domum intrudendo, quæ scilicet domus gradum planetæ comprehendit. Si autem planeta habuerit latitudinem, fueritque prope cuspidem alicuius domus, continget eundem interdum cadere in domum sequentem, & interdum in præcedentem, iuxta magnitudinem latitudinis ac partem eius. Sed qaia res ista laboriosa incipientibus videbitur, missam in præsentiarum eam faciamus: qui verò curiosius & exactius hæc rimari voluerit, tabulas directionum doctissimi M. Ioannis de monte regio cõsulet, problemate 21. Hic etiam summè notandum venit, quòd apud Astronomos dies æquales vsurpentur tantum pro motuum inquisitione confictæ necessario, & ideo omnis motus diebus æqualibus quæritur, & non inæqualibus. Eam etiam ob rem omnes coniunctiones, oppositiones, & quadraturæ. ex tabulis calculatæ, sunt æqualium dierum, sicut & eorum motus. Sed vt etiam in æqualibus fierent diebus, addita est eis æquatio dierum. Nam etiam iuxta tempus hoc in æqualium dierum sumitur ascendens. Est enim tempus horarũ inæqualium dierum, siue naturalium, siue differentium, siue realium, quod vbique apud omnes in rerum natura est, & nume-

ratur. Hoc tempus aptũ minime pro motuum inquisitione. Quare si motum cupis pro dato tempore, subduc æquationem dierum à tempore dato, vt fiat æqualium dierum pro motuum collectione aptum. Quare etiam tabella Lunæ infra posita, subtrahit à loco Lunæ minuta, quæ conueniunt æquationi dierum, vt locus Lunæ ad dies inæquales fiat. Quare si locum Lunæ themati coniunctionis, oppositionis, aut quadraturæ imponere cupis, quære primo locum Solis illius diei in tabula Lunæ sequenti, signum in fronte, gradum autem, aut viciniorem in latere sinistro, & in angulo communi offendes minuta ex lunari motu ad quoduis tempus supputato demãda, propter æquationem dierum. Est etiam aliud aduertẽdum in lunari motu propter diuersitatem meridianorum contingens. Nam ephemerides ad vnum certum meridianum supputatę sunt. Quare alia insignia loca, quæ sub alio atq; alio meridiano sita sunt, qui his laboribus æq; vti desiderauerint, motui Lunæ vt supra verificato, minuta in tabella insignium ciuitatum, sub charectere, ☽ è regione ciuitatis, reperta, addat, vel abiiciat, prout literæ A vel M. in eadem minutis fuerint adiectæ. Planetæ autem cæteri ob tarditatem

SINTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS
LIBER IX.

Vbi agitur de Homine.

*

Homo quid. CAP. I.

QVIA homo ad vniuersi orbis habitū institutus est an vt ait Aristot. 1. de histo. mal. cap. 15. postquam de magno hoc mundo cęlesti diximus, de paruo, de homine videlicet, dicendum. Magnum quippe quid est homo, respectu artificis Dei. paruum autem quippiam ratione pulueris vnde sumptus est. vt ait D. Basil. Magnus lib. examer. homil. 11. homo epitoma omniū rerum, ideo paruus mundus, particulam vndique dissectam habens, vt ait Horat. 1. carm. od. 6

Imago, & omnium superiorum donum teste Hesiodo in. 1. oper. & dier. sub nomine Pandoræ, inest illi à Deo insufflata anima immortalis quam cum Angelis participat & intelligit, vt senti cum reliquis animalibus, vegetatur, & crescit vt plantæ, viuere illud commune cum illis habet, & esse cum reliquis, vt ait Aristot. 1. de morib. ad Nicom. c. 7. Dicitur & mens hominis cum syderibus esse communis, prout explicat Macrob. lib. 1. in som. Scip. c. 14. Quamobrem & rectè Protagoras dicebat hominem rerum omnium esse mensuram, etsi aliter possit sententia intelligi apud Plato. in Craty. & Theæteto homo ab humo dicitur, hoc est, à terra: non ab homine humus, vt falsò sibi persuasit Varro in 4. de ling. lat. Nam, vt ait Cic. 2. de natur. Deo. Deus homines humo excitatos, cessos, & erectos constituit, &c. &. i. Tuscula. humari homo, tegi dixit. Retinet consensus ferè omnium gentium, vt à parte, à quo quis ortum habuerit, familiæ saltem nomen ferat: coactus autem ex limo terræ homo, vt ait Horat. od. 6. lib. 1. Car. Et Hesiod. per Prometheum, scilicet prouidentiam diuinam, per Deum ipsum, vt ait Moses Gen. cap. 1. Quamobrem & nomen matris & originis retinuit, apud Hebræos quoque

dictus

dictus אדם Adam, quia terram ex que sumptus, אדמה adama vocant, & Græci ἄνθρωπος ἐπίχθονίους, homines terrenos; vt Homerus Ilia.α.& alibi. Quamuis & aliis omnibus dicatur illis homo, vt ἀνὴρ, ἄνθρωπος, βροτὸς, φώς, &c. homo autem est animal ratione preditum, constans anima & corpore conueniente sibi. Hebræi docuerunt primi, duplici natura hominem fuisse constitutum, cuius altera pars, cùm incorporea & immortalis sit, verus homo existit ad imaginem & similitudinem Dei non fortuna & casu, sed à Deo ipso creatus, vt ab eo diuina sua maiestas laudaretur. Quod autem circumiacet sibi terrenum corpus, & opus etiam ipsius Dei est, de terra sumptum, & in terram rediẽs, vt scribit Euseb. Pamphi. lib. 7. de præpar. euangel. c. 7. quod docetur in cap. 1. Gen. Porrò ad similitudinem Dei & imaginem creatus à Deo homo, prout explicat D. Ambro. tom. 4. in si. hexamer. & lib. de dignita. homi. c. 2. & in psal. 118. sermo. 10. D. Bernard. in princ. meditatio. D. Basil. hexamer. homil. 10. D. Athan. in refutatio. contra hypocri. Meletij & Pauli Samosatensis, & quest. 8. lib. de diuers. questio. Cyrill. Alexand. lib. 4. Thesauri contra hæret. c. 1. & lib. 13. c. 3. Euscbius lib 7. de præ-

per Euang.c.4. Quint. Septi. Tertullia. lib. 2. contra Marcionem, Rabini in vaitzra raba in Leuit. c.4. Galat. in Iudæos libr. 2. cap. 8. Philo Iudæus lib. quod deterius potiori insidiari soleat, & lib. de mundi opifi. Theophy. Theolo. libr. 2. contra Anatolium, D. Faustus lib. 2. de gratia & libe. arbit. c. 7. Leuinius Lemnius lib. 1. de occult. naturæ mirac. c. 2. & 14. Diuinitatis participem quoque hominem, & ideo in tractatione animalium præponendum ait, & Aristo. libr. 2. de part. animal. c. 10. Et factũ esse hominem rationis solum participem, animal solum rationale, propriè Aristot. 1. Ethico. c. 7. & problema sectio 29. q. 11. Macrob. in 1. in som. Scipio. c. 14. Claudius Ælianus in prologo histo. animal. docuerunt. At constare anima & corpore simul, & ex duobus fieri hominem, probat Plutar. lib. de virtu. mor. Philiscus cum consolatur Cicer. exulantem apud Dionem libr. 38. histo. Roma, Macrob. lib. 1. in som. Scip. c. 11. Cyrillus Hierosolymit. cathachesi 4. illuminato Grego. Nazianz. orat. de pauperib. amandis, & alij Itaque mortuus homo, quãquam figuræ formam habeat eandem, tamen homo non est nisi hominis communione, quia fungi suo officio non potest, vt ait Arist. lib. 1. de part.

animal.

animal.cap. 1 moritur animal cum anima discedit, hinc corpus δέσμας hoc est vinculum, & σῶμα quasi σῆμα animæ sepulchrum & carcer, apud Plato. in Gorg. & Craty. docet & eadē Macrob. 2. in som. Scip. cap. 12

Quot species hominum. CAP. II.

Vnum genus hominum est, vnus homo à Deo primum creatus: Dehinc ex eius latere, fœmina producta, sexsúque distinctus: vna substantia humana, adiutorium simile, Genes. 1. vt non mirum sit si hominis appellatio vtrunque contineat sexum, vt iurisconf. norunt. Quod negauit tamen aliquis in synodo Matisconensi, donec à patribus ille ex sacra apertum est pagina, teste Greg. Turon. lib. 8. histo. Franco. c. 20. de iis latius, si Deus velit, in nostra iuris epitome prosequemur. Sexu itaque alij masculi, alij fœminæ, & tertiū genus quoddam compositum, androgynum, aliúdque quartū corpus Eunuchorūm qui neutrius generis sunt. Rursum Theophrastus Paracel. in philosophia magna tracta. 1. & 2. lib. de homuncul. homines diuidit in Adamicos, quales nos, & non Adamicos, qui propagationem non habēt

ab Adamo,quorum postremorum alios in aquis,alios in aere,alios in mõtibus, alios in igne degere ait: primos vocans Vndenas.seu Nymphàs, qui in terra Pygmæos & Sylphas:montium Gnomos: morantes in igne Salamandras, quæ omnia nos in dicta Epitome interpretamur, & improba visa expungimus:& de Trytonibus, déq; monstris explicamus quædam non iniucunda. Possemus & hic distinctiones hominum propè infinitas adiicere ex secunda parte speculi artis nostræ, à bonitate, magnitudine &c.vt alij sint meliores,mali alij,alij boni,magni,parui,macrobii cito sublati &c. verum hæc ad compendium & Syntaxim non faciunt.

De primo ortu hominis. CAP. III.

Ambigere videtur Plato 6. de legib. de hominis principio, dum ait, Hominum generatio vel nunquam incœpit, aut inæstimabili ante nos initio cœpit.Sic reliqui qui ingenitum dixerunt mundum & incorruptibilem,pari modo sine origine esse rati sunt humanum genus, & ab æterno, vt Pythagoras Samius, Archytas Tarenti. Aristoteles Stagiri. Xenocrates, & alij, teste Cẽsorino,& obiicit Aristoteli

Iustinus

Iustinus Martyr lib. de euersione falso. ei dogmatum, dum expugnat primum de auditu naturali, quod ignorauerit primam plantam & primum animal. Ægyptii ab orbis initio primos homines apud se creatos aiũt, cum bonitate fœlicitatéque soli, tum propter Nilum, qui multa generat, & suaptenatura, quę genuit, facillimè nutrit. Sicut & limo terræ à sole arefacto animalia perfecta nascuntur, vt ait Diod. Sicul. lib. 1. cap. 2. Macrobius post longam cum Euangelo disputationem, ouum ne prius fuerit, an gallina, tandem cap. 16. lib. 7. Saturn. generalem constituit regulam: in primo rerum ortu, animantes quæ solo semine generantur, opifice natura prius extitisse perfectas, at quomodo non explicat. Ouid. 1. Metam. cum Hesiod. in 1. oper. & dierum, & Horat. in 6. od. 1. lib. carm. tradunt, à Prometheo filio, vt diximus, Iapeti, hominem vel eius imaginem ex luto fabricatam, & igne cælesti animatam: in sulsèquidem, cum non animaduertant, hominem se dicere à filio Iapeti, & ita ab homine factum primum, debuerant enim ostendere vnde primus homo ille Iapetus, & eius maiores. M. Cato in fragmentis de originib. refert opinionem eorum, qui elementa coeuntia

sensim

sensim in sua loca homines produxisse. At Christiana veráque est fides, hominem primum à Deo ex limo terræ vel puluere formatum, & inspiratione Dei vivificatum, Euámque ei similem ex latere eruta m in adiutorium Genes. cap. 1. Inspiratio autem Dei in faciem hominis, traditio est animæ rationalis, vt ait Albinus in quæstio. in Genes. Lapsi sunt autem Rabini Hebræorum in explicatione cap. 1. Genes. dum non nouerant sanctissimam vnius essentiæ trinitatem, dum ait Deus, faciamus hominem ad imaginem &c. rati ad stellas & Angelos Deum loqui, eósque fuisse coadiutores formationis Adami: cum tamen sequatur, & fecit Deus hominem, vt scribit Philo Iudæus lib. de profugis. Traditque Cyrillus Alexand. lib. 2. cont. Iulia, illud faciamus, quasi consilium, hyperbolicum esse sermonem, vt rem magnam facturum se designaret. Lapsi pariter stolidissimé Seueriani hæretici, qui hominis dimidiam partem dixerunt esse diaboli, aliam dimidiam Dei, quæ infrà vmbilicum diaboli, quod tollit Epiphanius tomo 3. lib. 1. aduersus hæreses, hæresi 45.

Dicen

Dicendorum de homine parascene.

CAP. IIII.

QVia diximus in cellula hominis, in speculo artis, ibi locum, & fontem rationum, & argumentorum, quæ ab inuẽtis ab homine sunt: in tractatu hoc de homine nõ separatim de corpore eius, & eius partibus, & membris dicemus, nam de his tractabitur cũ de animalibus, seu vita sensuali agemus: non etiam de hominis alia parte insigniori, de anima: seorsum enim de ea postea, sed de homine prout constat anima, & corpore, atque ita eius tantùm inuenta, & artes percurremus. Itaq; explicabo ordine diuisionem rationalis cognitionis, quam præscripsimus libro 4. Syntaxeon, cap. 5. vbi scientiam partiti sumus in speculatiuam, & practicam: speculatiuam rursum, in realem, & rationalem. Realem autem in metaphysicam, physicam, & mathematicam. Rationales speculatiuas, in grammaticam, dialecticam, rhetoricam, poëticam, historiam. Practicam iterum, in actiuam & factiuam: & illam in politicam, ethicam, œconomicam: hanc autem factiuam in mechanicas, quæ plures sunt.

De triplici vita & contemplatiua.

CAP. V.

TRiplex modus viuendi, vnde vitæ tres species, contemplatiua, actiua, & effectiua. Cōtemplatiua seu speculatiua, duos gradus habet: speculatio quippe, diuinorum & scientiarum: summa vita Dei contemplatio: infima, effectiua: inter vtramq; media, actiua. Contemplantur itaque qui scientiis & sapientiæ insistunt. Agunt, qui prudentiam moralesque virtutes excolūt. Efficiunt, qui aliqua arte mechanica, sibi victum comparant, de quibus Aristot. 1. Ethi. c. 5. Proximè accedit Philo Iudæ libr. Quis rerum diuinarum sit hæres: verum is ad Deum contemplatiuæ vitæ finem refert, & optimè. Nec incōmodè, vt opinor, hæc viuendi genera, ad duo contrahemus, cū Cic. 4. epist. ad Atti. epist. 31. in πρακτικὸν βίον, καὶ θεωρητικὸν in practicū seu actiuum, & theoriticum seu contemplatiuum. Contemplatiuum spirituale est, aliud circa corporalia versatur, vnde quanto spiritalia præstantiora corporalibus, & anima corpore, tanto theoritica seu speculatio, præstantior actiua vita erit: nō oportet tamen arbitrari contemplatiuam omnino actione liberā: caret enim extranea actione, cæterum suam spiritualem habet, vt ait Plato in Plilebo, alioquin vt trunci arborum & pondus inutile terræ contemplan-

tes nominati essent à societate hominum explodendi. Qua distinctione componitur illa celeberrima controuersia agitata apud Aristot. 7. polit. cap. 2. & 3. de prestatia potiori vitę actiuæ & contemplatiuæ. Agunt quippe sed subiecto meliori animæ inquã cõtemplantes. Ideò scribit Philo Iudæ. lib. de vita contemplatiua, solitarios illos cõtemplatiuos Ecclesiæ catolicæ primos dictos therapeutas, id est, curatores seu medicos, quod profiterentur medicinam, ista vulgari prestãtiorem, per oppida omnia. Hęc enim medicina vulgi, solis corporibus medetur: illa autẽ liberat animas morbis grauibus, quos infixerunt voluptates, concupiscentię, dolores, timores, auaritia, & cęteræ perturbationes, vitiorũq; agmina, idque Dei virtute. Sic & D. Paulus ad Philipp. 3. scribebat quidem, nostra conuersatio est in cęlis: sed tamen, quanta ipse egerit, quis non videt? dum ait se in multa pericula incidisse, ob actionem prędicationis verbi Dei. Liquetque ex actibus Aposto. ipsum, & reliquos Apostolos peregrinationes instituisse ad curãdas animas. Docet & Abdias Babylonicus, & ipsamet sacrosancta Euãgelia, in quibus Deus ipse Dominus noster Iesus Christus laborauerit & certauerit vsque ad mortem. Nec in

illis prætermittitur, quod ibat & ipse per ciuitates, & castella euangelizare, Matth. 13. vtque defessus in via iuxta puteũ cum Samaritana constiterit. Dixitque discipulis apud D. Ioannem c. 15. in hoc clarificatus est pater meus, vt fructum plurimum adferatis, & efficiamini mei discipuli, & postea, posui vos, vt eatis, & fructum adferatis, & fructus vester maneat. Noluit & otiosos stare in plateis homines, bonus patersfamilias, sed illos conduxit vt irent in vineam suam & operarentur. Matth. 20. & D. Paul. qui noluerit operari non manducet, 2. Thess. 3. laborarũt omnes quotquot viri patres, cæleste regnum promeruerũt. Non quidem omnes illa vitæ actione corporali, sed spiritualia seminantes, & colentes, proq; illis vigilantes. vt & Angeli apud D. Dionys. Areopag. in cælesti hierarchia, sunt in contẽplatiua vita constituti, at non otiosi: sed alij in laudibus Dei assidui & orationibus, alij in hierarchiis instruendis deputati, alij ministerio proprio hominũ, & rerum omnium, prout Deo videtur, assignati. Solitarius D. Hieron. aliquando, sed non semper, & fuerunt Helias, Eliseus, & Ioan. Baptista in desertis & montanis habitantes, at nec illi otiosi, non inutiles, sed prædicationibus & in erudiendis homini-

bus

bus assidui. Hanc vitam contemplatiuam omnes homines vt proprium sequi deberent: quia homo natus non est, vt hęc vilia, & fæces terræ sibi peregrinãti condat: non vt instar brutorum, & porcorum, voluptatibus fœdis & spurcissimis sese volutet, sed vt Deum cognoscat, veneretur, & colat, vtque ad nutum, veluti domini, sic in talentis ab illo datis negotiatus, cum eius mandata recedendi ab hoc hospitiolo, & carcere corporis acceperit, liber ab omni pondere isto terrestri ad eum perueniat. Turbantur certè erga plurima homines, & laborant in superfluis, & inutilibus, vel potius nociuis: cum tantùm vnum sit necessarium, vt Dominus dixit ad Martham. vnum autẽ illud est, Deus, & ex eius mãdatis, & voluntate vitam componer, seruire Deo, quod opus vnum debet esse omnium Christianorum, ad hunc quæcunq; agunt ad illius gloriã referre, alioquin perperam & suo malo turbantur erga plurima. Hanc cõtemplationem in Theologia nemo non videt habere materiam. Quamobrem cùm de ea dictum sit libr. 6. Syntax. non vltra immorabimur. Sed ad alias speculatiuas scientias trãsgrediemur, & postea de actiuis, & factitiis agemus scientiis & artibus. Verum primum de metaphysica, quæ Ari-

stoteles tradidit audiamus. Et quid de trā-scendentibus nobis magis placuit explicemus.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS,

LIBER X.

* * *

In quo agitur de Metaphysica.

Finis Metaphysices, Dei cognitio.

CAP. I.

METaphysices illa sunt, quæ post cognitas naturales causas, animum rationis participem & intellectus, ad altiorem perducūt considerationem, vt cognoscat, quoad fieri & consequi poterit, opificem illum supremum, vnū, & illud quod est semper, quod nūquam fuit aliud, nec futurum est quam solum

ſolum eſt, quodque nihil aliud eſt, quàm Deus vnus, qui ſine principio omnium principium, ſine medio & ſine omnium: Finis, à quo, per quem, & propter quem, & ad quem omnia. Sic Auicenna 1. ſuæ Metaphyſ. cap. 3. ſcopum vltimũ indagationis Metaphyſices eſſe fatetur cognitionem Dei altiſſimi, & angelorum ſpiritalium. Non enim poteſt anima quieſcere in naturalibus & viſibilibus, dum videt omnia mutuò colligata, niſi ad vnam primamque cauſam ſine principio conſcendeerit. Et dum à concatenatione rerum viſibilium peruenit ad inuiſibilia, tunc pari ratione ab inuiſibilibus, ad inuiſibilia alia maiora & preſtantiora tranſiens, ob infirmitatem animi, & rationis, & preſtantiam diuinitatis quam perquirit, luctatur cum intelligentiis: quas ſi ordine rectè ad vnum direxerit, optatum conſequitur finẽ. Quãdiu autem per illas rerum varietates & typos, vt in labyrintho animum exercet, tandiu in metaphyſicis angitur & torquetur: quæ difficiliora eo magis, quanto quis longius à via cognoſcẽdi Deum verum, aberrat. Vt mirum non ſit tot anfractus, tot ſcopulos, Ariſtotelẽ, & alios Ethnicos offendiſſe, totq; labores paſſos in metaphyſicis; dum lumen rationis tantũ ſequeren-

tur nec veram de Deo haberent rationem, quibus hodie muliercula quæuis, vel rusticus, fideli symbolo catholico informatus iurè præire posset. Cùm nobis via compẽdiaria, & certissima, qui filius Dei est, verusque cum Deo Deus vnus, incognita prorsus mysteria reuelauerit, & per spiritũ sanctum omnem docuerit veritatem. Quamobrem Christiani ibi incipiunt scientiæ & sciendi initium, vbi Philosophorum anchoram figebat suprema cognitio: olim ab elementis mundi orsi & physicis, hodie à Dei summi vera, & certissima cognitione, quæ in epitomen, & familiarem, & necessariam reducta, Credo in Deum, &c.

MATERIA METAPHYSICES.

Vnum, ens, substantia, accidens, potentia, actus, necessariũ, contingẽs depẽdens, independens, finitum, infinitum. C. II.

COnsiderat autẽ Metaphysica, vniuersalia quãtùm vniuersaliter potest, & quantum consequi potest genera generalissima: vt possit hos rerum humanarum, & existentium dispersos riuulos, ad quasdam

dam origines,& fontes reducere,& postea illa generalissima ad vnũ cõtrahere,& vnũ illud cognoscere. Ideo eius materia,ens vnũ quod mẽte tãtũ cõprehensibile, diuisũ in alia duo,in substantiam & accidens:quæ posteà per modos essendi in abstracto,hoc est,generaliter, sine cõcreto indiuiduo cui hærent,considerat. In ente accidentis considerat nouem modos,quos prædicamenta dicit,quãtitatem, qualitatem, relationem, passionem,&c. prout explicauimus libro 1. Syntax. c. 4. & 5. & explicaturi latiùs. si Deus voluerit,propriis cõmentariis, quos paratos de his habemus. Considerat & Metaph. alia abstracta vniuersalia,potẽtiam, vt materiam:actum,vt formam:necessarium,cõtingens,dependens,independens,finitũ in eo esse, & infinitum in esse. Considerat & potissimũ transcendentia. Quę omnia nos in nostra methodo in Syntaxi præposuimus, cum omnis demonstratio maximè à cõmunibus,& posteà ex propriis pendeat. Ens itaque in vniuersali contemplatione, subiectũ est metaphysices:in concreto autem & particulari ratione, pro modo concretionis,est singularium doctrinarum. Sic Physicus tractat de ente mobili: Matthematicus,de ente quanto. hinc fit vt Aristo. summopere in primo metaph. & alibi la-

boret, circa vniuersale principium rerum omnium, quod ab exordio Moses Genes. mundi cap. 1. explicat, in principio creauit Deus cælum & terram. Et D. Ioannes. c. 1. Euange. in principio erat verbum, & Deus erat verbũ, omnia per ipsum facta sunt, &c.

Veritas aliud subiectum Metaphysices.

CAP. III.

SEcundo libro in veritatis speculatione Aristot. anhelat, cum tamen Deus ipse sit veritas, Dominus noster Iesus Christus, qui nobis veritatis lumen effulsit, plenus gratiæ & veritatis. D. Ioan. ca. 1. 5. 8. 14. 16. 17. & sine hac veritate, nũquam certè finis ille Metaphysices, qui omnem humanæ naturæ superat intellectum nempe Deus nobis innotuisset. Nõ enim potest apprehendi quod infinitum est, & increatum, à tam exigua creatura ab anima dico finita, cum nec naturaliter minus possit cõtinere quod maius est, vnde oportuit ens illud reuelari, & fide credi, non per causas indagare: cum infinitis gradibus, causæ rerum & res sint Deo minores. Et ita cum ex generalioribus cognitio pendeat effectuum. Deus cum quid supra se non habeat, & omnia sine cõparatione aliqua perfectiõis, infinitè illo sint inferiora, non potuit de-

clarari perfectè per res aliquas nec repræsentari. Nec veritatis inquisitio ad eum nostra imbecilitate pertingere, nec ex puteo. Democriti prodire veritas sine diuino ductu. Duobus etiam veritatem nobis intercipientibus vltrà inquisiti altitudinem & sublimitatem, nempè consuetudine & natura ipsa. Consuetudo quippè viuendi, si leges diuinas non sequaris, tantùm valuit, vt falsa pro veris suadeat, & aciem animi retundat. Quod enim apud nos iustum, alia in prouincia, imò in eadem paulò post iniustum & impium videtur: & natura hominis, animus in hoc sepulchro animæ viuens, contagione corporis & erroribus sensuum, & tyrannis imaginationis simulacris, tot erroribus inuoluitur, vt maxima sui parte à suo intellectu puro deciderit. Ita crassis conspurcatus nebulis, vt diuinitatis & veritatis radios non concipiat. Quibus mederi cupientes Metaphysici, probis argumentationibus consuetudinem emendandam esse statuerunt: naturæ autem tenebras: opinione: vt homo in singulis scientiis certitudinem tantum conuenientem stabiliat. Sed neque Aristo. tales docuit argumentationes, nec conuenientes illas certitudines, veras esse ostēdit. Sunt etenim & in argumenta-

mẽtationibus & ſcientiis, varia, & quidem diuerſorum philoſophorum inſignis authoritatis apud ſuos, ſtudia & axiomata, vt poſtquam quiſq; ſua rationibus propè firmata exiſtimauerit, ſtatim videamus columnas rationum eorum deiici probabilioribus, vt veritatem certè nunquam cognouerint, nec ad illius vmbram peruenerint: neque ſuis argumentis, & diſputationibus potuerint vnquã verè demonſtrare, quid, & vbi ſummum illud ens bonumq;, quies, & rerum omnium principium. Sed omnes quotquot iter ad id inquirendum pernauigare tentarunt, in ipſo portu naufragium fecerũt, vel defecerunt, intercepti ab inſtituto curſu ab iis, quæ ſpeciem quidem boni habebãt, ſed ſummum non erãt. Alij à voluptate, alij à virtute, alij à pulchritudine, alij à diuitiis, alij à ſimilibus propè infinitis irretiti. Donec veritas ipſa dixit, hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te Deum patrem, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Ioan. 17. c. 3. ad Rom. 6.

De quæſtionibus quas præmittunt Metaphyſici. CAP. IIII.

QVocirca Ariſt. cùm quò ſe verteret certum non haberet, iam inuolutus ſuis

; axiomatibus & fluctuens, per totum .3.metaph.iactatur, nunc hac, nunc illuc circa quæstiunculas occupatus, quas excedere debere arbitrabatur, cùm tamen rtum signum ignorantiæ docētis videatur in omnem lapidem impingere, & inolutè rem pertractare. atque ludit ordiem in eo.

1. An vnius scientiæ tantùm, an multarum sit causas speculari. hanc non resoluit Aristot. sed Iauellus soluit libr. 3. metaph. cap. 2.

2. Num solius metaphysices, substantiæ principia considerare. resoluit affirmatiuè 4. metaph. textu. 7. & 8.

3. Num vnius scientiæ simul de omnibus substantiis dicere, vel si diuersæ de diuersis. Resoluit cum distinctione in lib. 4. metaph. tex. 2.

4. Num etiam Metaphysices tractare de substantiis & accidentibus, & vnius esse scientiæ, resoluit lib. 4. metaph. tex. 4.

5. Num principia rerum sint genera, & an illa communissima: vt ens, vnum, magnum, paruum. Non resoluit, sed Iauellus soluit. c. 7. lib. 3. metaph.

6. Vtrum præter singulare sensibile detur aliquod ens magis vniuersale quàm separatum, quod sit compositū, vel materia,

ria, vel forma? negat Arist. 7. libr. metaph.

7. Vtrum omnium indiuiduorum vnius speciei, vt omnium hominum, sit vna quiditas siue vna forma? Negat Aristot. lib. 7. metaph. text. 20.

8. Vtrumne omnium rerum sint eadem principia numero, vel eadem specie & diuersa numero? Resoluit cum distinctio. Arist. 12. Metaph. tex. 19. vsque 29.

9. Num eadem principia corruptibiliũ, & incorruptibilium? huius resol. ex Arist. 12. metaph. tex. 34. 8. Phys. text. 48. & ex 2. de genera tex. 55.

10. Vtrum vnum & ens sit substantia rerum, vel non? Determinat partim in 4. & 10. & 12. metaph.

11. Num numeri, & corpora, & superficies, & linea, dicant substãtiam rerum sensibilium? Determinat in 8. metaph.

12. Num præter res singulares sensibiles, & præter magnitudines mathematicas, quæ non sunt substantia rerum sensibilium, nec principia substantialia, necessarium sit ponere formas, id est, ideas separatas. Negat Arist. lib. 7.

13. Sint ne principia rerum in actu, vel in potentia. Determinat cũ dist. li. 12. metaph. tex. 30. & 31. & lib. 9. tex. 13.

14. Et num prima rerum principia sint vniuer

vniuersalia vel singularia. Soluit lib.7.tex. 46.47.48.

15. Nũ præter substantias sensibiles singulares, dentur aliæ substantiæ separatæ à materia, quas Platon. dicunt ideas seu species, vt homo per se, leo per se. Negat ideas Eth.2.& 2.de phy.audi.tex.19. lib.de gen. 1.7.& lib.12.metaph.

De speculatione Metaphysices circa substantiam, accidens, vnum, simile, æquale. CAP. V.

AC postea superatis illis obicibus, in aliam desiliit lib.4. disputationem, de substãtia: & abundè prosequitur Metaphysicam versari circa ens, & circa accidentia, quæ per se conueniunt enti circa vnum simile, & æquale, agitque de his & de primis principiis, quę vocat dignitates Mathemathicas, & mirum in modum digladiatur pro probatione, & defensione primi principij, quod tamen quia Deum verum non nouerat, non tradidit.

Quid quinto libr. Metaphysices tractet Aristot. CAP. VI.

ITerumque in quinto, cum sibi non satisfacere explica quid sentiat & quomodo distin

distinguat principium, causam, elementũ, naturam, necessarium, vnũ, ens substantiã, idem, oppisita cõtraria, priora, & posteriora, potentiam, quantum, quale, ad aliquid, perfectum, terminum, secundum quod dispositionem, habitũ, passionem, priuationem, habere, ex aliquo esse, partem, totum, mutilum, genus, falsum, accidens, & alia, quorum hoc accipe schema, quod colligit Iodochus, Clichtoneus Neoportnensis in commentariis in Fabri Stapulẽsis introductionem in Metaphys, cap. 5. Cuius prior numerus, ordinem terminorum alter quot habeant acceptiones explicat.

ordo	acceptiones.		ordo	acceptiones	
1	Principium	7	14	Simile.	5
2	Causa.	4	15	Dissimile.	5
3	Elementum.	4	16	Oppositum.	5
4	Natura.	6	17	Contrarium.	5
5	Necessarium.	5	18	Prius.	8
6	Vnum.	8	19	Posterius.	8
7	Multa.	8	20	Potestas.	4
8	Ens.	14	21	Possibile.	4
9	Ens per accidẽs.	3	22	Impotentia.	4
10	Substantia.	4	23	Impossibile.	4
11	Idem.	8	24	Quantum.	4
12	Diuersum.	8	25	Quale.	4
13	Differens.	2	26	Ad aliquid.	4

27 Per

27 Perfectum. 4
28 Terminus. 9
29 Secũdum quod. 5
30 Secundum se. 5
31 Habitus. 4
32 Passio. 4
33 Priuatio. 8
34 Habere. 4
35 Ex quo. 6
36 Pars. 5
37 Totum. 3
38 Colobus. 7
39 Genus. 4
40 Diuersa genere. 2.
41 Falsum. 4
42 Accidens. 4.

Quale ens Metaphysici. CAP. VII.

RElabitur in sexto in ens, vt distinguat & doceat quale illud quod à Metaphysico pertractatur. Nã omnes ferè scientiæ paticulares considerant determinatum genus entis, principia & causas sui subiecti: vt Medicina, causas sanitatis: Geometria principia magnitudinis, nẽpe punctũ principiũ lineæ, lineã superficiei &c. Arithmetica, principia, & causas numeri, puta vnitatem principiũ numeri, diuisionẽ continui: Physica, principia & causas entis mobilis, nempe materiam & formã efficientem, Moralis scientia principia quoq; sua, causas & habitus, puta agens liberum arbitrium, & actus consequutos similes. Ædificatoria, principia, & causas ædificij, puta materiam hanc vel illã, hunc finem, hanc figurã, hoc agens. Sed ita non debere con-

siderari ens à Metaphysico, vt ab illis, sed vniuersaliter ens per se, non ens verũ vel accidens, hoc est; quatenus vere est in aliquo, hoc est in concreto, sic enim explico, sed vniuersaliter. Neque tamen vt nõ ens considerat, quia ad illud nõ ens, est ens falsum, vt tractat: neque vt ens in anima, hoc est prout cõprehenditur abstractè à re aliqua ab anima: quia illud ens est ad aliquid, non vniuersaliter ens solum per se, quod extra animam est diuisum, postea in ens corporeum, seu materiale, & incorporeum per actum & potentiam, per vnum & multa vt tractat in lib. 7. Metaph. de materiali potissimum, & in 8. De actu & potentia, in 9. De entibus autem in corporeis: in 10. Quæ sint autem primę, & vniuersales causæ entis incorporei, in 12.

De ente corporali & eius substantiæ diuisione: & quod formæ separatæ, seu ideæ non sint. CAP. VIII.

ET idcirco in 7. dum de ente corporali agit tractat de substantia vt de primo ente, postea accidentibus, & de eo quod quid est in substantia, & illam dicit per se absolutè ens accidens autem, ens secundum quid, atque substantiam priorem, natura, tempore, & cognitione. Diuiditur ibi

hæc

hæc substantia sensibilis compositi, in materiam & formã seu figuram. Docet posteà contra Platonem, singulares res sensibiles, non generari à formis separatis, quas Plato vocat ideas, vel species: sed vel ex virtute indita naturaliter rebus, per quam agunt, vel ab arte ex ratione sine intelligentia mentis artificis & ex factione, vel à casu, vel à fortuna: verum si quæratur ab Atist. vnde vis naturæ, vnde casus certè nesciret respondere, vt Christianus, in promptu, à prima causa, à Deo, qui omnia benedixit, iussitque crescere, & multiplicari. Gen. 1. Et à prouidentia Dei, quę per singula, cuncta disponit, vt nec capillus sine eius voluntate de capite cadat, non passer occidatur, quamuis operetur per media, aliquando per solem, lunam, stellas, hominis coniunctionem, artem &c. Tractat deinceps contra Platonem, genera maximè vniuersalia: de ente, de vno, de ideis, & non esse substantias absolutè, quod non sint substantiæ à singularibus separatæ: quod ideæ Platonicæ non possunt definiri, nec demonstrationem recipere, & ita vanæ.

De materia, & forma in substantia composita CAP. IX.

PRosequitur in 8.institutum de materia, & forma sermonem, nēpè quòd ea insint substātiæ sensibile, vt principia intrinseca cōstitutiua. Porrò materia per se & seorsum, nō potest secundum Philosophos demonstrari esse aliquid, quia constituunt eam in potentia, quæ per aduētum formę fit aliquid actu. Fitq; ex duobus substantia composita, vnde postea sequitur formā rei sensibilis nō esse totam rei essentiam, sed partem, vel partem vt dicūt quiditatis. Dehinc secundo, formam esse aliquid prēter partes materiæ, alioquin actus, & potentia cōfunderentur: aliud nempè lapides & ligna, quibus domus constat: aliud domus forma. Tertio nullam formam esse per se, vel generabilē, vel corruptibilem, sed tantùm per accidens ad generationem & corruptionem compositi. Quarto, quod si forma accipiatur pro tota specifica quiditate, & non pro parte, vt in homine humanitas, & in similibus rerum corruptibiliū distinguentibus formis, forma nō est separata à materia secundùm Aristot. in 3. & 8. Phys. quod subuertit ideas Platonicas. Quinto, sicut omnis numerus resoluitur in vnitates, sic omnis quiditas, siue rei cuiusq; definitio, resoluitur in sua stata principia, in primum genus & differentiam primam, ne

in

in infinitũ excurrens, in infinitum fiat peregrinatio. Rursum, quod ad materiã pertinet, noua dubia resoluuntur: primũ ex duplici consideratione materiæ corporũ primæ inquã & propriæ, prima quæ quatuor complectitur elementa, ignẽ aërem, aquã, terram, quæ eadem est omnium materia, ex qua omnia generentur & cõponantur, & in eadẽ resoluuntur. Cùm propria tamẽ omnium non sit eadem materia, sed diuersorum diuersa, vt materia flegmatis, cibus dulcis, crassus, vnctuosus: quia ea humida, & flegma humidum. Materia choleræ, amarus: quia amata sicca & cholera, & à simili simile gignitur, vel immediatè, vel mediata aliorum alteratione, vt dum ex cibo per plura media, caro gignitur. Cur autem existẽte vna prima materia tam diuersa generẽtur, accidit certè ex voluntate primi artifici: Dei, qui ita statuit: sicuti ex volũtate artificis hominis plures formę ex ligno possunt fieri, statua, cythara, lectus, &c. nascunturq; varia ex præscripta forma diuersis speciebus, à quibus natura suo authori obediens nõ deficit. Obseruat tamen Arist. diuersam à generabilibus materiã, in corporibus æthereis, quæ vocat æterna, in quibus tantũ ponit materiã secũdum locũ mobilem, aliquid existẽs actu scilicet quod

dam corpus. Sicut & ait accidẽtia priuatiua nõ habere materiã quæ sit ens in prima potẽtia ex qua scilicet fiãt, vt in somno & ecli psi ostẽdit simpliciter, nec accidẽtia positiua, quæ aliquãdo sunt, aliquãdo nõ sunt, licèt nõ generentur per se, sed per accidens: quemadmodũ quãtitates, qualitates, & formæ substantiales. At in metaphysica illud quoque obseruadũ in naturalibus formam cõiungi materię cùm ex potentia materia trãsit in actũ per causam efficiẽtẽ: vt dũ fit ex metallo statua, per artificẽ, qui educit actũ è potẽtia. i. qui facit id quod inde fieri eo modo poterat. Sic in mathematicis, in circuli forma, superficies quæ recipit circulum formã accipit. vt materia potẽtiã habens, & in actum tunc deducta. Sic in reliquis figuris quod diuersum in intelligibilibus, & substantiis simplicibus quæ ex seipsis sunt eos & vnum seu actus differentes in hoc à sensibilibus substantiis.

De potentia & actu, & num potentia actu prior. CAP. X.

HInc optimo ordine Arist. in 9. Metap. tractat de potentia & actu: potẽtię acceptiones prosequutus, in actiuã & passiuã diuidit. potentiæ inueniũtur in omnibus inanimatis & animatis. In animata quippe sua-

s habēt potentias vt principia operandi, iue agendi:qualis calor in igne:frigidas in qua:virtutes, in lapidibus : Suas & animaa,quarū alię ſunt rationales,ſi de animalibus rationalibus agamus, vel irrationales, ſeu ſenſitiuæ, ſi de brutis vel de partibus ſenſualibus quæramus. Rationales ſunt, veluti artes mechanicę factiuę:ſciētię practicæ actiuæ,vt morales:Sunt enim hę verè principia agēdi,& operandi in alio in quātum aliud,quia ordinantur ad opus. Sic de aliis potentiis vegetabilium & ſenſibilium colligere quis poterit propria : dummodo cum his cōſideret eſſe potentias actiuas,& paſſiuas. Cæterū actus cum potentia relationē facit,& ideo actu id eſt,quod non eſt in potentia,& contrà. Sequitur autē potētiam actus,ſi ea ſit remota,poſt multas medias trāſmutationes:vt te[illegible]quę in potentia remota lignum eſt, antequā ad actum perueniat, multa media percurrit. Sic cibus antequam caro &c. vnde quod fit ex aliquo per potentiam remotam non habet nomen ex eo,non ſecus quàm quod fit ex materia remota:cōtrà, ſi de potentia propinqua in actum veniat. Eſt autem ſemper actus potentia prior ratione & notitia. At paſſiua potētia prior,& poſterior eſſe actu poteſt: prior, quantum ad idem numero:

posterior, quantum ad idem specie: & agit vnumquodque, in quantum est actu, vnde esse aliquid in specie actu præcedens necessarium est, à quo quod est in potentia, reducatur ad actum. Quod si de potentia actiua agamus, quia hæc & ingenita, & acquisita exercitio esse potest: ingenita vt intellectus & sensus, sensus & aliæ potentiæ animæ, est prior actu: Acquisititia autem, posterior actu, quia frequentati actus, sunt potentiæ generatiui, vt cytharizando fit cytharœdus, fabricando faber: ita actus prior potẽtia, vt causa prior effectu. Quod si quædam ars præcedat vel dispositio ad cytharizandum, vel fabricandum ante edoctam artem, est ille actus imperfectus, nõ potentia, sed causatiuus, vel viam sternens ad potentiam, Et hæc maximè in generabilibus & corruptibilibus. At in sempiternis seu æternis: omne sempiternum est actus, & non est in potentia passiua. Actus quidem, quia semper est, nec quandoque non est, aliter nõ esset sempiternũ: potentia autem nec passiua, quia sicut illa non potest non aliter esse, sic in æternis vel in corruptibilibus, nec malum nõ peccatum, non corruptio, quod pertinet ad eorum substantiam: quamuis alia aliis sint meliora. Porrò intelligimus vnumquod-

que,

que, in quantum actu est, non in quantum est in potentia. Atque ideo verùm & falsum, circa actum non circa potentiam constituemus: ea enim consistunt in compositis, compositione, & diuisione intellectus, ex distinctione materiæ vel naturalis, vel contingentis, vel remotæ. Et in substantiis simplicibus, non verum & falsum, sed scientia, si ad eas cognoscendas peruenerimus: & ignorantia, si à cognitione aberrauerimus, non ideo minus tamen substantia vera.

Quid vnum & quot modis, & quid multa, quid idem simile, æquale, diuersum, differentia, contrarium, medium. CHAP. XI.

SEd quia per tam variam rerum distinctionem pergimus ad illud supremum venandum, quod vnum verè dici possit, à quo alia: idcirco alia cura Aristot. in 10. ad vnius considerationem diffunditur, vt distinguat modos quibus vnum, dici possit. Itaque explicat vnum dici quæ continua sunt natura, quod est vniforme, qd vnius rationis siue definitionis, & logicè vnum numero, vt ipsum singulare, vnum specie, vnum genere, vnum super ens, & vnum

ens, vnum super ens seu transcendens quidem indiuisibile, & vnum ens diuisibile. Conueniunt autem vni essentialiter, primo vt sit mensura, dehinc vt principium quantitatis discretæ, vt ab vno & numero oriatur mensura, seu quantitas cõtinua, & per similitudinem eius, non quantitatis mensura. Opponuntur vnũ & multa quod vnum proferat non diuisum, multa diuisionem. Ad vnum conspirant, idem, simile, æquale: idem dicit vnitatem substantiæ: simile vnitatem in qualitate: æquale vnitatem in quantitate. Idem dicuntur vel per accidens, vel per se. Per accidens quinque modis. 1. si insunt eidẽ subiecto, vt in albo musico, albedo & musica. 2. quando accidens prædicatur de subiecto. 3. vel contrà. 4. quando simplex prędicatum prędicatur de composito subiecto. 5. vel contrà. Modi idem per se, vt si conueniant in subiecto, si in natura, substantia, specie, genere. Similia autem possunt dici vel in fieri, cum mouentur ad eandem qualitatem: quod si ad diuersas, in patientia & alteratione, non in modis qualitatum consentientia, & propriè si cõueniant. In aliqua qualitate actu, si conueniant in forma, figura, proportione, æquali, vel inæquali vel gradu intentionis, remissionis, vnde ex gradu magis

vel

vel minus similia, indéque & dissimilia per oppositionem cognosci facilè possunt. Sed & hinc diuersa dicere par est, quia non est ipsum sed aliud: quia nec materia, nec ratio vna est: & in mathematicis, quia alterius figuræ, vt curuũ, rotundũ, quadratum &c. diuersa quoque specie, forma, ratione Sic differentia, specie, genere, materia, quę sunt sub distinctis prædicamentis. Quæcunque autem differunt, differunt in aliquo, & in aliquo conueniunt. Accedit autem ad differentiam contrariam, contraria quippe, quæ sub eodem genere differunt: & est contrarietas, maxima differentia eorum, quę nihilominus necesse est vt in aliquo conueniant, quia plura sunt, nec sibi quicquam contrarium. Ita enim catena, & continua via conseruatur ad vnum, quod quærimus. Quamobrem media per consequens esse quoque expedit, quæ componantur extremis contrariis, etsi à cõtradictoriis & priuatiuis media expungantur, quę non inueniuntur in contrariis, quę differunt aut per differentias specificas sub eodem genere, non secus ac materia diuiditur per diuersas formas, cum & differentia sit forma, aut ex diuersis gradibus formę alicuius naturę, eadem semper retenta & numero: nec contraria sumuntur à diuersis

diuersis ratione formæ genericæ, nec à diuersis dispositionibus materiæ particularis, sed à potentia, & in potentia, & aduersitate materiæ non particularis, sed simpliciter dictæ.

Aristotelis anacephaleosis in 11. lib.

CAP. XII.

HIs omnibus excursis, lib. 11. Arist. vtitur quadam anacephaleosi eorũ quæ iam dixerat in physicis, & superiorib. metaphysicis libris de scientia, num vna sit generalis, an hæc circa principia elementorum versetur, reliquaque, quę non oportet hoc compedio retractare.

De triplici substantia, corruptibili, incorruptibili mobili, incorruptibili insensibili & æterna. CAP. XIII.

ET repetit Aristot. rursum lib. 12. eadem & alia, quæ quinto lib. tractauerat, quod expediat metaphysico, qui de ente agit vniuersali, considerare præcipuè substantiam, vtpote ens per se: id est, operæpretium, eum considera causas vniuersales substantiarum corruptibilium & incorruptibilium, & id fieri per diuisionem substantiæ in sua genera tria: nempè in

subtan-

ſubſtantiam corruptibilem ſenſibilem, vt planetarum, & animalium: in ſubſtantiam incorruptibilem, mobilem tamen motu ſphærico, qualis cælum: in inſenſibilem, & immobilem, hoc eſt, non manifeſtam ſenſibus. Quarum duæ priores, phyſicam habent tractationem, ſecundùm propriam rationem, poſtrema ad metaphyſices pertinet ſpeculationem. Et in hac vltima determinanda, quia facilè lubricus, vbi non planè videmus, eſt locus, laborarunt philoſophorum ſcholæ. Plato, vt diximus, ſua vniuerſalia conſtituit abſtracta, & ideas ſeu ſpecies mente agitatas: Pythagoras ſua mathematica ſeparata: Ariſtot. autem ſubſtantias dicit eſſe immateriatas, intellectuales, motrices orbium, & ſecundùm ſe immobiles, neque vltra progreditur. Docetur autem pluribus, neceſſarium fuiſſe ad finem quendam conſtituendum inquiſitioni de eſſentiis rerum, inquirere aliquam ſubſtantiam immobilem, æternam, ſemper agentem, & mouentem, cuius ſubſtantia ſit actus & immaterialis præter & vltrà ſubſtantias ſenſibiles, & corruptibiles. Et hac in parte, non poſſumus conniuere inquiſitionem primi & vniuerſalis mouentis, eius quòd ab alio non moueatur. Non enim ſolummodo quærimus mouens,

mouens, nam inuenimus, implexu cælos se mutuo mouere, & rapere, sed quærimus id quod mouet & non mouetur. hicque Deum esse fateantur qui eo peruenerint cogitationis necesse est, à quo moueatur cælum primum & omnia, virtute, & voluntate, & lege sua, cum qua & effectus & facultas: dixit enim fiant & facta sunt, mãdauit & creata sunt. Atque hæc vis, lex & voluntas Dei, & iussus, mens aliquando & anima mundi à philosophis & poetis nominatur, & intelligentia ab aliquibus, quamuis aliis aliud intelligentia. per se illud immobile primum, ens & suprà ens, per se vnum, per se bonum: Sunt autẽ aliæ substantiæ postea mouentes re ipsa, aliæ ab eo vim habentes, incorruptibiles in regione illa ætherea, vt planetæ, de quibus in cælo diximus. Sed primum mouens diuinissimum est, & diuinitas ipsa seipsum intelligens omnipotens: & intelligere diuinum, sua ipsius incomprehensibilis substantia. Et sicut Deus intelligit seipsum, quia potentissimũ quid ita intelligit suum intelligere, intelligens omnia, quia intellectus diuinus, simplex. Incompositus, simplicissima apprehensio, sine diuisione, sine compositione, sine discursu, sine tempore. Optimum vniuersi, & vnde omnia bona

bona:neque quicquam eo præstantius,non simplicius, non perfectius, inueniri potest. vt non liceat nec possimus, ad vlterius quid progredi, nullumque transcendens,nullumque ens eo antiquius vel precipuum,dari poterit. In quo & Aristotelicę metaphysices cognitio finem accipit tractationis. Quanquam in 13. & 14.rursum ad idearum improbationem reuertatur,& species sensibilibus cōferre quippiam,cum eorum non sint substantiæ, refellat,sicut & Pythagoricorū numeros, ex quibus sensibiles substantias constare dicebant.

Ordinis tractationis huius,alia ratio.

CAP. XIIII.

NOs in nostra arte, entis hanc cognitionem vniuersalem, & quæ est de Metaphysicis, alio modo & alia methodo, quam Aristot. & reliqui philosophi pertractauimus.Neque tamen in ea quicquam omisimus, quod vel Aristot. vel Plato,Theophrast. aliique pertractarint, quatenus ad propositam artem facere videbantur. Et idcirco in libr. 1. Syntax. tradidimus, cognoscendi formulas, methodum & gradus, quibus cognitio perducitur ad intellectum & methaphysices

perio

periodum, de cautionibus in sermocinatione obseruandis, dehinc de rerum consideratione generali, & diuisione in substantiam & accidens, de materia & forma. At in secundo, epitomen rerum omnium vno speculo exhibuimus, per septem classes, in quibus nouenario ordine primis duabus, omnia genera exquirendi typos, quæstionis, & explicandi, diuidendi, & cõponendi per relationes omnibus communes docuimus. In tertio de transcendentibus, prout per se seorsum & prout in concreto sunt. In 4. de omnibus accidentibus. In 5. de substantiis. in 6. & 7. de virtutibus, & vitiis separatim vt vitam hominis & partis nobilioris officium, beneficio quodam singulari prosequeremur, & mentes ad cognoscendum, & venerandum primum vnum, & sine principio ens metaphysices, & omnium rerum finem, principium & authorem disponeremus.

DE TRANSCENDENTIBVS.

Et cur principia tertiæ classis speculi, lib. I. Synta. cap. 1. transcendentia dicta sunt.

CAP. XV.

Sunt

SVnt in nostra arte nouem capita, ad quę, quæ sunt, esséve possunt, referuntur: nēpe bonitas, magnitudo, duratio, &c. potestas, cognitio, volūtas, virtus, veritas, gloria. Quamobrem nec errabimus, si ea dicamus Transcēdentia principia, nam extra omnes concretas essentias sunt, & ipsis tamen nomina & naturas connotant & distingunt, comprehensione primum vniuersali per horum principiorum rationes, & veluti per chaos quoddam & confusè paulatim autē per synonima apertius ratione rudis cognitionis. Hęc porro prę-cedere volumus, quòd ordo naturę is sit, vt à potentia in actum tendat: vt & intellectus à potentia in actum progreditur, & quodammodo rudi Minerua in principio cognoscit, postea distinctiones determinat. Sic obiectū quodcunq; primū apprehendit vt quoddam diffinibile in confuso, priusquam penetret distinctè diffinitionem, & partes eius vt diffiniētes: ipsum namque vniuersale totum est quoddam, cùm multa complectatur, veluti partes, & ideo veluti vnum vniuersale, sensu notius, ex vniuersalibus ad singula proficiscamur oportet, vt docet Aristot. 1. phys. c. 2. quod in verborum & rerum notione commune esse docet, exemplo puerorum, qui in pri-

mis omnes homines patres nominant, mulieres omnes matres. Sed & ego vniuersalia prius discenda existimo, quod his cognitis statim cum iis participantia, si quæ vniuersalium naturæ accedant, cognoscet aliquis: vt solent pictores, primis delineationibus imaginum locum, mensuram, & formam rudem demonstrare, & penicillo sigillatim posteà percurrere & emendare ab errore, & linearũ priorum generalium ductu caput pedibus non miscent, nec in inuentione partium reliquarum facilè errant, vt norunt qui artem pingendi calent. Sciendum autem est, nos nouum transcendẽtia posuisse tãtum, cum Lullio, qui ea vocat principia absoluta. Etsi Henri. Corne. Agrippa in comment. ad artem breuem Lullij, addat alia tria, essentiam, perfectionem, vnitatem. Quãquam etiam antiquorum plures, quatuor tantum transcendentia, hoc est, quatuor quædam generalia supra res omnes posuerint: nempe ens, vnum, verum, bonum. Vt scribit Ioan. Picus Mirandula. quibus recentiores, Auicennã sequuti, duo alia addiderunt: nempe res, aliquid, vt scribit Iauellus Canapicius tracta. 4. cõpen. logi. cap. 10 Et Ioã. Murmelius lib. isagoges de decem prædicat. tit. 10 & Scotus & Beatus

Thomas. Quorum non sequimur sententiam, eo quod videantur mihi duplici modo errare: primum, quod nimium constringant & coarctent hos fontes, vt confusio omnino dicatur illa transcendentium positio potius, quàm vniuersalis delineatio. Rurium, quòd ea ipsa, transcendentia non sint. Nam bonum, concretum quoddam bonitatis est, & verum veritatis, & vnum vnitatis, essentíque vnitas, bonitas potius & veritas transcendentia, quàm vnum, bonum, verum. Item res, & aliquid & ens habent concretionem, nec transcendunt. Siquidem & supra ens, & supra aliquid, & supra rem aliud est, nam hæc subsunt nostris transcẽdentibus, vel bonitati, vel magnitudini, vel durationi, potestati, cognitioni, voluntati, virtuti, veritati, gloriæ, vel eorum oppositis, vt si ens est, ergo verum est esse, si non est re, ergo potentia, & ita est potestatis, quæ est ex transcendentibus: Sic de similibus dici potest. Et ita essentia Agrippæ, sub veritate & bonitate ordinanda, non seorsum. Quod autem pertinet ad alia duo addita ab eodem Agrippa, nempe ad vnitatem, & perfectionem: ea nec hic adiicimus neque tamen esse inficiamur, sed in Deo esse ponimus, qui perfectus solus perfectióque est in re-

liquis autem nihil perfectũ omni ex parte, quia non nisi vnus Deus ita dictus, quia solus perfectio, & perfectus omni ex parte, & perficiens alia, à quo singula alia, quæ sunt secundùm concessam determinationem receperunt conuenientem gradum, vt tamen rerum perfectio, perfectio propriè non dicatur, neque in abstracto, neque in concreto extra Deum, qui talis absolutè, quia absoluta potentia in Dei est sola potentia, vt scribit Marsi. Ficinus in commenta. in conuiuium Platõ. Oratio. 3. cap. 2. & omnia imperfecta verè sunt, eius comparatione. Et ideo Dauid ait, imperfectum meum viderunt oculi tui, Domine, Psal. 138. Extat & hac de re istius probatio apud Iustinia. Cæsarem in lib. 2. §. sed quia diuinæ. de vete. iur. enucl. lib. 4. C. tit. 20. Sed, inquit, quia diuinæ res perfectissimæ sunt, humani verò iuris conditio in infinitum decurrit, & nihil est in ea quod perpetuò stare possit, multas enim formas edere natura deproperat, nõ desperamus quędam posteà nasci posse negotia, quę adhuc legum laqueis non sunt innodata. Idcirco res humanæ perfectæ dicuntur cũ adiuncto, & cum alio verbo. Finis, nempe vt perfectio sit finis constituti assecutio. Ita perfectio rerum in essentia, est optima

cuiusque

cuiusque rei constitutio, hoc est, gradatio & ascensio ad suum limitem à Deo positum, & ad suum finem, vt & nouit Galen. lib. 7. de dieiet. Hippo. & Plato. cùm loquitur de diffinitione substantiæ. In artificialibus quoque perfectio, dum peruenitur ad finem determinatum: sicuti domus perfecta est, cùm ædificata est: oratio perfecta, cùm suis numeris & partibus constat. Quamobrem & quippiam respectu sui perfectum, respectu alterius imperfectum potest esse, eò quòd in re non sit plena perfectio, sed limitata vt ouũ perfectum quidem est, verùm respectu animalis quod ex eo oriri debet, imperfectum quid est, vt scribit Aristot. 2. de generatio. anim. c. 1. Nam cùm finis vltimorum quodpiam sit, cùm ad eum res peruenerint, rectè eius tantum gratia, perfectæ dicuntur, vt & ad summum vitij perueniens aliquis, metaphoricè perfectus in eo vitio, vt perfectus fur, dicetur, vt docet Aristot. 5. metaphys. cap. 16. Itaque & locus de perfectionibus disputandi, habebit propriam sedem, vbi de fine agemus in relatiuis principij. His accedit Iurisconsultorum autoritas, qui & diuersis respectibus perfectum aliquid & imperfectum idem, dicunt. Cùm enim apud illos perfectũ dicatur, quod omni-

bus suis partibus constat, vt notat Caius in l. 1. de orig.iur. lib.1. ff.tit.2.ita & perfectum dixerunt, quod impletum est, & imperfectum non impletum. Sic perfecta legatio apud Vlpianum l.2.§.legatis. versiculo planè.de iudic.libro 5.ff. tit. 1.Item alibi,sæpe perfecta emptio,perfectus contractus. Et ita de reliquis, etsi diuersi sint fines vnius rei, interdum ratione vnius, negotium perfectum, ratione alterius imperfectũ,dici potest. Veluti in donatione causa mortis,quæ quidem ratione suę formæ & solennitatis, perfecta quidem est, sed ante mortis diem eius qui donat, imperfecta dicitur, vt scribit Vlpian.in l.non videtur.l.33.de donatio.mort. cau.lib. 39. ff.tit.6. Et cõmuniter imperfecta ætas existimatur ea, quæ impleuerit annos 25. Sunt tamen alia quæ maturiorem ætatem perfectamque demonstrant,vt venia concessa ætatis à principe, & alia determinatio expressa. Sicut scribit Cæsar Iustinian. in l.fin.de his qui ven.æta.impetr. libro 2. C.tit.45.iuncto Vlpiano in l.ad Rempub. l.8.de munerib.& honor. libro 50. ff.tit.4. Et variatum in aliis certis negotiis,in ætatis fine & perfectione.Nam & Iustinianus in presbyteris,perfectam desiderabant 38. annorum, in lectore 18. in diaconisis 40.

vt scribitur in §.diaconissam. & §.presbyterum.de sanctissi.Episco.in authē. collat. 9.consti.fin.Ex quibus,authentica presbyterum,& auth.diaconissam de episcopis & cler.lib.1.C.tit.6.De similibus. plura sunt exempla,sed hæc sufficiunt generaliter dicta, de prima classe principiorum, de quibus postea particulariter.

Finis lib. 10.

SYNTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS,
LIBER XI.

* * *

In quo agitur de Physica.

De nomine & finitione Physices. C. I.

Ræcis φύω, gigno & produco est,vel neutraliter nascor, vnde Physica : & φύσις natura, id est natiuū seu productū,genitū,vel id qd in re nasci tale facit. Quare à

principali parte geniti, natura dicitur su
stantia geniti, vt annotat Gale. in Hippc
aphorismos, aphor. 2. lib. 3. vocat & nat
ram Galenus 3. de temper. vniuersam su
stantiam, ac ipsam temperiem, quę ex ip
elementis conflatur, sic vocat φύσιν, ide
quod χρᾶσιν tot. lib. περὶ φύσεως ἀνθρώπου, d
natu. hominum. Sed melius arbitror natu
ram cuiusque dici, id quod cuique rei dati
est in ortu: siue id sit vis, siue tēperamentū
siue ex certa tēperamētorum cōmixtione
generica, vel specifica, vel indiuidua pro-
prietas, vel determinatio, à tota, vt dicunt,
substantia: vt quod magnes trahat ferrum:
succinum, festucam &c. Atq; secundum D.
August. de morib. Manichęorum, quod in-
telligitur in suo genere aliquid esse, na-
tura eius est. Sic dicimus rectè emendari
ante naturam, vel mutari in aliquibus, non
in omnibus vt in his quæ in nostra pote-
state non sunt, nam illā expellas furca li-
cet vsque recurret. Quo fit, vt quia quod-
dam ens in vniuersum consideratur mobi-
le quatuor elementorum & corporum cę-
lestium, quę certas vires & substantias, &
proprietates habent inditas communes &
generales, & quas distribuunt elementatis
compositis, & posuerūt quoque & antiqui
nomen quoddam generale naturæ seor-
sum

ſum ab elementaris conſideratum. Galen. lib. 17. de vſu par. illam φύσιν vniuerſi definit, eſſe mentem admirabili virtute præditam, quę omnia peruadat. verum Chriſtiani dicerent Dei omnipotentis inditam rebus vim agendi & generandi, vel eſſentiam conceſſam. Sic forſam intellexit Plin. lib. 2. cap 7. Naturę potentiam eſſe quod Deum vocamus: & lib. 27. c. 3. Epicurus, & poſt eum Lucretius in 3. de rer. natur. naturam rerum, diuina mente coortam. Verùm illa vis naturę, etſi idem quod natura, tamen Deus nõ eſt. Sequeretur quippè Deum eſſe in mundo vt in ſuo corpore animam, & animatum mundum: quod falſum, etſi vis illa à Deo ſit, & impellatur. vt dum iacimus lapidem, vis quę lapidem, impellit, dum lapis mouetur à vi manus, proceſſit, ſed illa vis quę defert lapidem ſeparata eſt: nec idem eſt quod manus. Et in ſumma, opus aliud quàm artifex. Neque quicquam natura aliud eſt, quàm inſtrumentum prouidentię diuinę, non enim, vbi prouidè videtur agere, ducit ſeipſam, ſed ab ipſa prouidentia ducitur. Et Deus quidem in mundo & in omnibus, ſed non vt pars, vel vt anima eius, vt diximus dum ageremus de Dei & animę ſimilitudine, in primis commentariis. Ariſtot. quoque,

natura à Deo distinguit, dum eam secundum Plutar. de plac. Philos. c. 1. sic definit, Natura est principium motus atq; quietis duntaxat, in quo primogeniè inest, non etiam per accidens; Siquidem omnia, quæ quidem nec à fortuna, neque à necessitate, nec à diuino nomine, aut huiusmodi causam habent, naturalia dicuntur, suamque ipsorum naturam habent, vtpotè quæ ante priora secula non fuerint, sed suũ ortum habeant: Natura quoque fiunt, quæ causam & ordinem in seipsis habent: nam aut semper, aut plurimum sic eueniunt, vt dixit Arist. lib. 1. Rhetor. ad Theod. cap. 10. Itaque vis illa, siue natura, erit transmutationum effectrix. Galen. quoque in Isagogicis lib. de finitionibus medicis, naturam dixit ignem artificialem, qui via in generationem tendit: & ex Platone, artem diuinam, & ibi alia plura,

De diuisione Naturæ. CAP. II.

PLotinus lib. 8. inscripto de animæ descensu cap. 7. duplicem cõstituit naturam, alteram intelligibilem, alteram sensibilem. In intelligibili, animam viuere existimat: & sensibilem in corpore hominis naturam participare. Omitto naturæ

accepit

acceptiones, cùm non propriè diuidāt, sed aliquid natiuum demonstrent, & principiū motus: vt dum putant materiam primam in potentia ad formam recipiendam. Item formam rerum naturalium, vt animam in homine: generationis formam, vt nasci, gigni &c. proprietatem cuiusq; rei, essentiamq; alicuius rei & Galen. lib. 2. de sympto. causa. c. 1. tomo 3. naturæ nomen quoque pro facultate, quæ animal siue voluntatis nutu, siue citra hanc, regit, intelligit. Quare & diuidit in simplicem & compositam actiuam & passiuam: lib. 1. commentar. in lib. Hipocra. de nat. huma. in princ. tomo 1.

Cognitio circa rerum naturam multiplex, & de gradibus naturæ. C. III.

RES naturales vario modo inquirūtur: quamobrem, & varię sunt sciēdi fines in eodem naturalium rerum subiecto. Interdum naturam rerum perpendimus simpliciter & generaliter, vt ens mobile sine aliqua particulari materia vel motu, hoc est, non peruenientes ad particularem tractationē motus: & hic propriè verus physici scopus, hic & finis, prout etiā Aristot. intra hos se continet, in tractat. 8. lib. Physic. Inde peruenimus ad motum quendam

conside

cōsiderandum, scilicet localem, quem duplici genere absoluit Arist. lib. de cœlo, circulari, qualis est corporum cælestium: & recto, qualis elementorum: & ita consideratur ens ibi vt in loco, vel vbi, quod in physica cōsiderabatur in natura. Sicuti tertius gradus posteà considerationis rerum sensibiliū, ratione susceptionis formę, vnde ex motu fit alia inquisitio generationis & corruptionis, de quo in lib. de generat. & corrup. Estq; perfectorum corporum & perfectè compositorū, inibi consideratio generalis. At quia non semper corpora illa perfici, nec planè ex quatuor elementis ad generandum temperatis contingit oriri, oportuit alium gradum quartū adiici cognitionis, de mixtis imperfectè: qualia sunt, pluuia, nix, grando, & reliqua, de quibus in Meteoris. Deinceps post generalem illam pefectorum cōsiderationem, & post imperfectorū singularem pertractationem, oportuit ad genera eorū, quę perfecta dici possunt commixtione elementorum, animum intendere: cùm tamen ea sint in quadruplici differentiâ, vt alia esse tantùm inanimata habeant, alia viuere, alia sentire, alia intelligere: idcirco ad inanimata simpliciter primùm peruenit cogitatio, quæ Hebræi vocant דממים domemim,

memin, silentia. Cuiusmodi ea dicunt esse, quę plurimum habeat terrę: veluti aurũ, æs, lapides, & similia. quę nisi intra gremiũ terrę vel suprà terram contiguè, natura resideant, sicq; probatio à situ terrę ineruditis quibusque satis terrena docet, sicut & illud. quod si totis diebus vtantur, parum vel nihil de sui quantitate amittant. De his & tractat Arist. in minoralib. Admonet & deinceps rerum naturaliũ ordo, quò quędam terrę annectuntur, hęrentque, vltrò res contemplari alias: nempè eas quę multum habent quidem ex terrestri pondere, sed & aliud quidpiam quod illarum rerum aliud genus cõstituat, illud est corpus qđ dicunt Hebręi צומח tzomeach. id est, virens, nos vegetabile: cuius sunt plantę omnes, olera, herbę, quę vt etiam rudibus & analphabetis doceant se quippiam cum pręcedentibus participare, & vltra aliud supra silentia illa & cõposita simplici mixtione corpora habere: figunt radices quidẽ in terra, verùm supra terrã capita exerunt, & monent se habere gradum alium perfectionis, vim, inquam, seu naturam productricem, facultatem alendi, crescendi, & simile sibi procreandi. dicta illa vis anima vegetalis, altrix, qua alimentum attrahunt, retinent, suis partibus distribuunt

buunt, & assimilant. Anima autem hic simpliciter pro spiritu vitali aereo, quo motus fit in diuersas partes alimẽti, & sequitur incrementum. Sic enim & ψυχὴ Græcis, apud Plato. in Craty. &. Plutar. & נשמת neschamach apud Hebræos anima & spiritus, vel halitus dicitur, & Græcum quoque anima nomen videtur, ἄνεμος, quod ventus est, si credamus Arist. Is enim lib. de mũdo, τὰ δὲ ἐν ἀέρι πνέοντα πνεύματα, καλοῦμεν ἀνέμους flatus qui in aere flant, vocamus anemos, scilicet ἐκ τῆς ξηρᾶς ἀναθυμιάσεως ex sicca exhalatione. Atq; in plantis prædominari aeris elementum, quod terra leuius est, vt sedes & ordinatio naturalis elementorum ostendit, nõ obscurum est colligere, cùm ex eo quòd in aurẽ similem se extollant: tùm quòd excissa ligna, vt plerunque, elemẽto aquæ supernatent, quæ leuior terra, ponderosior autem aere, tum etiam, quòd si combuantur, cinis qui est terra, resolutis elemẽtis ligno antea contentis, non est vel vigesima pars quantitatis prioris. Succedit huic alia tractatio nobilioris gradus, quæ de animato aliter corpore agit, nobiliori facultatum maiorum virtute prædito, & præstantioris compositionis, quæ ignis nobilitatem, & ita maiorem & leuiorem motum habet,

animalium brutorum inquam: ista participant compositione elementorum, cum iis quæ essentiam tantum habent: cum plantis, quod viuunt. Non tamen cum silentibus natura, perpetuò iacent: non cum plantis radicibus terram exsugunt: sed & mouentur propria naturali vi, nullo modo terræ vel aquæ affixa: ita vt præstãtiora animantia videas plantis, considera quo pacto sentiunt, hoc est sensus habent, visum, auditum, tactum, odoratum, innatam aduersus nocentia cautionem, & ad iuuantia directionẽ. vide, vt plantas deuorent, vt existimes eas, præstantioris causa creatas, animaduerte iumentorũ, sænum, glandes & alia, porcorum, &c. & propter quod vnum quodque talé, & illud maius istis: itaque anima præstantior plantarum, quæ sensibile vltra vitale, habeat: ideo à nobiliori actione sentiẽte dicta perfectissima postea creaturarum terrestriũ homo, cognitionem altiorem subiicit, qui habet elemẽtarem in corpore mixtionem, & est planta immortalis, inuersa, contra plantarum aliarum sedem: Nam capilli, instar radicum, cælum versus vnde à diuina Dei natura pascuntur, respiciunt, membra reliqua velut rami, terram intuentur. [illegible] anima, vt à flatu diuino inspirari & [illegible]

creata, & ſimul quod ineſt animę plantę & brutorum, habet & vltrà immortalem intellectum, & ratiocinationem, quibus brutis & reliquis vt inferioribus corporibus, imperat & dominatur. Et de his omnibus Deo fauente dicemus, ſed diſtinctis tractationibus primùm autem de primis, ſicuti à phyſica ſcientia in vniuerſum naturę ſpeculatio conſideratur.

Quid tractet Phyſica. CAP. IIII.

PHyſicus tractat & conſiderat principia naturalia, de quibus Ariſtot. in 1. phyſ. cauſas naturales, de quibus Ariſtot. in 2. phyſ. de motu, de infinito, de quo in 3. Ariſtot. De loco, de vacuo, de tempore, de quibus Ariſtot. in 4. & de motus ſpeciebus, quales alteratio augmentum, &c. de quibus in 5. de tempore menſurante motum in 6. & inquirit in 7. primum motorem in 8.

De principiis. CAP. V.

MAgna controuerſia quidem de rerum principiis, quam videre licet explicatàm apud Plut. lib. 1. de placi. philo. cap. 2. & 3.

& 3. Aristot. in 1. Polidor. Vergil. 1. de inuentione rerum, cap. 2. Cicero academi. quęstion. 4. quam omittimus: obtinuit tamen apud Peripateticos, tria esse naturalium rerum principia, materiam, formam, & priuationem. Omnia constant materia, & forma 2. physic. Aristot. cap. 2. & initio 4. metaphy. Macrob. 1. in som. Scipio. cap. 2. hęc in compositione prima: in resolutione vltima: Nos plura de principiis tractauimus in secunda triplicitate comparationum vel relatiuorum libr. 3. syntax. cap. 4. & latius in eorum commẽtariis Deo fauente dicemus.

De materia. CAP. VI.

MAteria, quasi mater, principium quia receptaculum omnium, apud Plato. lib. 32. in Timæo, & Plut. 1. de plac. phil. c. 9. Græcis ὕλη & ὑποδοχεῖς hyle & fundamẽtum Hebræis חומר chomer, id est, cumulus, vel crementum, ex quo quippiam fit. & in Rabinorum cõmentariis, Græca appellatione חלי hilei a hyle. In summa id materia, ex quo aliquid fit. Nec enim quicquam physicum sine materia, vt ait Cuius Iurisc. in l. adeo. l. 7. §. cùm quis de

acquirendo rerum dominio. lib. 41. ff. titulo primo, Aristoteles primo physicorum, capitulo nono, materiam, inquit, dico, quod primũ est vniuscuiusque subiectum, ex quo quippiã eo fit pacto, vt non per accidens insit, nam etsi corrumpatur, ad hoc vltimum sanè proficiscetur: & substantiam, materiam quoque dixit rerum, idem ibidem & septimo metaphysic. capitulo tertio, & libro octauo, capitulo primo. Diuidunt in primam & secundam. Prima est principium naturale, apud Physicos: natura scilicet, quæ nata est præbere vnicuique transmutationi subiectum, omnium tantum passiua, nulla actione actiua, potentia & subiectum, nihil habens actus intrinseci, vt explicat Plato in Timæo, Faber Stapul. in introduct. ad Physicam. Ferunt hanc materiam rerum omnium primam, inuisibilem & informem per se, eò quòd illa sit omnium formarum seu simulacrorum, receptrix: vt Plato nititur docere exemplo in Timæo, eorum qui sua violentia confecturi sunt, qui humidam materiam quam odore imbuere volunt, ita præparant, vt nullum odorem proprium habeat, vtque qui imprimunt ceræ, in cera quæ ad sigilli notam præparatur, nullam prorsus propriã figu

figuram appararere patiũtur. Sed exactissima leuigatione prius poliũt, subscribit Aristoteles, tertio metaphysic. capitulo quarto. Alcino. de doctrina Platonica capitulo octauo, qui & sine qualitate propria eam esse vult. Primam quoque materiam inuisibilem & sine colore, probare nititur, Lucretius sexto, rationibus, libro secundo de rerum natura, incipit in eo versu:

Nullum corpus inest, materiei, &c.

& idcirco putarunt eam neque corpoream neque incorpoream per se, sed potentia corpus: quemadmodum æs est potentia statua, essentialiq; mutatione manere inuariatam, & si mutetur accidentaliter secundum formas vel substantiales, quas recipit, dum compositio certam dat naturam, vel accidentales quæ sine substantiarum mutatione vel alteratione accidunt. Et Galenus primo de element. ingenerabilem dixit per omne æuum: cùm tamen Stoici rati sint, omnem materiam & ipsam esse vertibilem, mutabilem, fluxamq; omnino teste Plutarch. 1. de plac. philos. capitulo nono. Si quid tamen mea censura inter tot gradissimos philosophos valeat, arbitr[illegible] materiam

primam immutabilem in se, etsi formas accipiat: non secus ac in secunda materia, substantia aëris non mutatur, & si in formas diuersas mutetur: nec quicquam enim minuitur, dum ex aliquo aliquid fit, sed semper quod vna parte interire videtur, alteri accrescit. Neque materiam primam rerum corporalium, fuisse informem satis persuasum habeo, sed existimo illam cum propria forma fuisse creatam, quæ ad alias formas esset accipiendas disposita: vt in secunda, videmus ceræ propriam materiam & formam, item & aëris, vt nihilominus tamen ad varias alias formas & figuras contrahi: Et existimo Chimeræ & monstri instar esse in naturalibus in potentia sola, materiam cõstituere, nisi dicamus potentiam esse ex Dei virtute, rerum creatrice. Creauit Deus materiã primam mundi visibilem & corporalem, dum Moses ait, In principio creauit Deus cælum & terram, terra autem erat inanis & vacua &c. Et cùm corpora sint quæ ex materia hac fiunt, non possum nõ dicere, materiam primã esse corporalem post creationem quia ante frustrà de materia sermo, si quidem ex nihilo Deus mundum creauit sine vlla materia præiacente. Neq; etiam potest materiã separari à corpori-

bus, vt ait Aristo. 4. phys. cap. 7. videtur & Plato consentire in Timæo formæ propriæ: dum ait, materiam primam, ex propria potentia nunquam discedere, suscipere semper omnia, nec vllam vnquam formam iis sibi similem contrahere: perpendo autem ibi verba, nullam formam sibi similem. Ostendit & Heracliti dictum, qui teste Plutarch, oratio consolat, ad Apollo. dicebat, vt ex eodem luto potest quispiam animalia fingens confundere, & rursum fingere ac confundere, atque hoc vicissim incessanter facere: sic & natura ex eadem materia, iamdiu quidem nostros edidit auos, & continuò post eos nostros genuit parentes, mox nos, deinde alios ac lios circulari quodam modo producet: & hic nascendi fluuius perpetuò fluens nunquam quiescit: quod scribit ecclesiastes, capit. 1. Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo quo laboret sub sole? Generatio præterit & generatio aduenit: terra autem in æternum stat. Oritur sol & occidit, & ad locum suum reuertitur: ibiq; renascens, gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem: lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad lo-

cum vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant. & paulo post: Quid est quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? ipsum quod faciendum est. Nihil subsole, &c. Neque quia materia potentiam habeat, aliáque ex ea fieri possunt, ideo solam fatebor potentiam, sicuti lignum quidem potentia lectus est, sed lignũ non est in sola potentia, sed potentia est in aliqua materia, & potentia aliud. Sic existimo & intellexisse Arist. dum ait, 9. methaphy. c. 9 materiam potentiam esse, quia posse progredi ad speciẽ. & dum lib. 11. metaphy. c. 2. ait materia inseparabilis est à corporibus, sed hæc potentia quidem est, actu autem non est. ita forsan & Gale. sensit, dum lib. de semine scribit in omni particula, meteriæ vim opificem inesse. Et scribit Plato in Timæo, materiam à sua potẽtia, numquam separari. ponitque ita materiam & suam potentiam. Cumque vniuscuiusq; rei ratio, forma sit & substantia, fieri non potest quod omnibus modis materia vacet forma: atq; ita primam materiam, formam habere defendit Iohan. Grammat. lib. de mundi æternitate contra Proclum c. 9. Materia secunda est quæ ex alia vlterius materia formam habente, tanquam ex parte essentiali, compo

nitur: vt aurum ſtatuę aureę materia quia in illud ſtatua reſoluitur. Et quia plures materiæ ſecundæ, ſic diuerſi actus & ſubſtantiæ: variaturque figura, ſitu, ordine, mixtura, cōpagine, ligamine, glutine, poſitione, tempore, loco, paſſionibus, & ſimilibus, de quib. Ariſtot. 8. metaph. c. 2. huic generaliter res ex qua aliud fit, vel fieri poteſt. materiam facti vel faciendi dici poteſt, ſic materia libri papyrum, atramentū &c. dicimus, & materiam quoque rationis in parte rationali, ſicut Ariſto. lib. 7. metap. c. 7. Erit hęc ſecunda, propinqua ſeu immediata, vel remota. Propinqua ſine medio, ex quod quid proximo gradu fit: ſanguinis materia propinqua. Gale. 3. de tēpera. ſtatuæ aureæ, aurum. Remota, quæ non niſi medio alio quippiam facit, vt cibus materia carnis remota, quia poſt eam chylus & alia: materia metallorū remota, argentum, viuum. & ſulphur, ſic de ſimilib. Tradidimus etiam lib. 1. Syntax. c. 6. materiam quoque in ſenſibilē vel intelligibilem diuidi: ſenſibilis, ſenſibus comprehendi poteſt, viſu, auditu, tactu, &c. Intellectualis mente, vt hypotheſes iuriſconſultorum, tractationes aliæ. Porrò ſi de ſpiritibus agamus, materia nulla eſt, ex qua facti ſunt, vel ex qua alij aliúdue fieri poſ-

sint: non enim Angelus ex materia angelica factus, nec anima ex anima: & ea ratione immateriale, sunt sic etiam Porphyrius lib. de occasionib. cap. 15. ἡ ψυχὴ οὐσία ἀμεγέθης αὐτός, ἄφθαρτος· ἐν ζωῇ παρ' ἑαυτῆς ἔχουσα τὸ ζῆν καὶ κεκτημένη τὸ εἶναι, id est, anima essentia inextensa, immaterialis incorruptibilis: in vita, habens à seipsa viuere: atque esse similiter possidens, nec esse animas compositas ex materia spiritali vel corporali, docet D. Augusti. 7. sup. Genes. D. Thomas 2. contra Gentiles c. 49. de angelis idem D. Ioan. Damasc. 2. de hortodo fid. c. 3. vbi tamen non ratione compositionis, sed ratione simplicitatis Dei, angelos, eius comparatione, & materiales, hoc est crassos esse, & videri tradit. Sunt enim spirituales substantiæ sine mole corporea, quia creati sine præiacente materia à Deo illudque etiam defendit Bessario Cardin. 3. contra calumniato. Plato c. 22. Et Arist. 11. methaphy. probat statui posse substantiã insensibilem, in qua nulla materia vel potentia præcedens: & Auer 10. super 12. metaphy. commentario 31. & 39. vnde apparet Platonicos summo cum errore tribuisse corpora cælestibus spiritibus: sicuti & Psellus lib. de Domonib. spiritus in mundos gladio parti & affici dixit.

qu od

quod forsam verum esse, non ex propria eorum substantia, sed ob contractam immundiciam participatione rerum terrestrium, post lapsum à cœlo. Sicuti anima ex dolore corporis quo circumducitur, afficitur: vel si concedamus propter patiendi pœnam illis ob propium scelus impositam contingere. quod verius erit dicere, alioquin enim incorporei sunt & illi spiritus: vt docet Ricardus lib. 4. de trinita. c. 25. Qui voluerit alia præclara multa de materia scire videat Plotinum lib. de materia, qui est 4. Enneadis 2.

De forma CAP. VII.

ALiud principium naturale forma quæ patet, vt mater materia rerum: cum ex compositione horum, vt matris & patris proles, & res determinata sit. Per formã materia insensibilis vt luce aduenente res sensu vel intellectu distinguitur ab vniuersali confusione. Forma quippè omnis, materiæ est demonstratiua. Græcis forma dicta μορφὴ species vel facies rerum, aut ὄψις vis conspiciendi quia per illam res sensibus aut oculis mentis subiicitur. Item. θέαμα. i res visa. Et Hebræis thoar, idem quod figuratio & species, vel

adiectio distinguens. dicunt & proieodem צורת & התכונה tzorah & hatheconah, quasi dispositionem vel facturam vel stabilitum dixeris. Erit itaque forma, rerum vel materiæ distinctio : sic forma vnum, id est vnam speciem determinans, apud Aristot. lib. 3. metaphy. c. 4. & phys. c. 5. Cicero in oratore formam proprium cuiúsque vocat χαράκτηρα Diximus in 1. Syntax. c. 6. formam esse & substantialem seu essentialem, & accidentialem, spiritalem, & corporalem, naturalem, artificialem. Essentialis dat essentiam rei, & ab aliis distinguit res: quæ non abest sine illius formati interitu, vtpote constans ex tota rei compositione etsi Alexan. Aphrodisæus diuersum sentiat, à cuius tamen sententia lubens discedo cum Ioan. Fernelio lib. 1. de abdi. rer. caus. c. 3. & 4. illa autem procedit ex quadam lege præscripta rerum speciebus à Deo, quæ cum certo temperamento sapientiæ Dei solius tantum cognito, perficit sicuti in artificialibus, certa forma rebus designata, si non accidat, res imperfectas facit: si destruatur, reddit extinctas. Sicuti latè explicamus in iuris epitome, ideò dare rei essentiam formam substantialem traditum est, & formam potius quam materiam inspiciendam, vt ait Arist. 1. de generat.

nerat.animal.cap.fin. Accidentalis forma aliundè quàm ex essentia accidit, mutabilis sine interitu rei aliquibus forma dicta superueniens. Spiritualis forma, essentia immateriata dicitur, ideo inuariabilis: quia variatio formæ, oritur in hisquę materiā habent ex appetitibus imperfectis & vagis materiæ ad formam, vnde tot mutationes. Corporalis secundùm diuersitatem corporum, consistunt enim materia & forma, teste Gale.lib.corpo.temperatu. sequi animi mores. In homine forma corporis propria, sed inquantum homo constat ex anima & corpore, vnde forma tertia hominis rationalis, non quod anima sit forma corporis hominis, vt sit pars similis corpori & corruptibilis, sed quod ex his duobus substantiis iunctis, oriatur forma totius compositi hominis scilicet. Neque enim omnis forma componitur ex quatuor elementis, vt falsò ratus Gale.lib. 2.commenta.in aphor.Hipp.c.34dum reprehendit Aristotelem in hoc. Est autem corporalis etiam diuersa pro modo corporum, vt alia cælestis elementaris, &c.

De priuatione. CAP. VIII.

ARistot.1.physic. c.9. priuationem dicit quoque principium per accidens, verum

verùm nunquam mihi placuit eius sententia, tum quod ipsemet Aristot 2. phis. c 1. formam quoque dici priuationem & naturam velit, vt non fuerit necessarium addidisse priuationem separatim principiis. Eritque potius vel finis prioris formæ, vel medium ad sequentem 2. principium arguit essentiam eius quod fit, vt ita incipiat: priuatio autem non habet essentiam, nam nec est, quod sublatum est, non medium subsistens: & cùm priuationem per se esse subsistantiam fassus sit Aristot. 1. physic. c 9. non erit ita principium neque per accidens quoque: nam priuatio si adesse dicatur, non aderit sine subiecti corruptione, nec aberit vnde nec per accidens principium alicuius substãtiæ Deinde tertiæ si principium priuatio sit per accidens, dabit causam principio & ita ipsa priuatio principium non erit, sed erit illa causa per priuationem, vt principium. vel si causa & illa priuatio principia duo sint, erunt plura, quàm tria principia, materia, inquam, forma, priuatio, & causa principij. Et rursus aliud principium ex causa ortum. cùm tamen ille tria admittàt. Neque quartò. priuatio dicitur respectu principiati, sed præteriti. vnde potius finis dici meteretur, quàm principium. Atque Aristoteles in

poetica,

poëtica, principium potissimum primum dicit, quòd necessariò post aliud non est, aliter autem finem vel medium illud potius, quod non competit priuationi, quæ terminus, finis, & necessariò post aliud est, vnde principium non mihi videtur.

De causis CAP. IX.

CAusa est, à qua depẽdet effectus, prior tamen effectu & distincta essentialiter ab eodem, sine causa: cùm nihil sit, vt áit Iob 5. c. & naturales res causas habere non dubium erit. Porrò causæ naturales per se, causæ quatuor sunt: materialis, formalis, efficiens, finalis. Sic materia & forma principia & causæ sunt, forma, cogit materiam subiectam, efficiens formam, finis efficientem, & talia sunt. συμπράσματα seu colligationes causarum vt ita possint causæ sibi inuicem causæ esse. Causæ, & vniuersales & particulares: vniuersales, vt Deus, sol, &c. in generatione hominis: particulares, pater, mater &c. iis accidere causæ aliæ possunt, dictæ per accidens, casus, fortuna, occasio, quæ non producunt causas determinatas, de quibus omnibus diximus, vt & de harum causarum subdiuisionib⁹ in 3. lib. Syntax. cap. 5. & latiu: Deo

fauente

fauente in commetariis in eam partem paratis,& de fine adhuc in cap.7.eius lib.3

De motu. CAP. X.

QVidam motum negarunt,quod quomodo fieret ignorarent,vt ait Galenuslib.an sanguis in arter.cōtineat tomo 1. & lib. 2. de semine, c. 4. tomo 1. Alij omnia mouerit existimasse sæpe testatur Plato.Aristot.autem lib.7.phys.c.3.ait eorum quæ sunt,alia semper esse immobilia alia moueri semper, alia moueri & quiescere posse,idem metaphy.lib.4.c.si. Quod & verius videtur, sed quia diximus naturam esse principium motus & quietis, de motu agamus. Status quippè & species in rebus æternis, motus in temporalibus Plotino teste lib.3.ennead.6.c.fi.motas interdum pro actione immanente, quæ est in ipso agente, vt in subiecto: quales sunt actiones potentiarum,vt intelligere quod est intellectu, velle, appetere, & sentire &c. quæ motus species,nō ad physici speculationem, sed ad metaphysicam, & ad tractatum pertinent de anima. Talis enim motus etiam est in Deo, qui & intelligit. Interdum motus pro actione transeunte causata ab agente,quę recipitur in patiente:

te:vt calefactio, ab igne recepta in qua & hic modus propriè communis ad mutationem quæ est generatio & corruptio, estque actus mobilis existentis in potentia, ad vltimum terminum prout potest assequi, acquirendum per motum. Plato in Theæteto duas motus species constituit, alterationē videlicet motumq; localem: alterationem dicit, vt cùm quid eodem in loco permanens senescit, vel nigrum ex albo, vel ex moli durum efficitur, aut alia quadam alteratione mutatur: Motum autem localem, quando quid locum ex loco mutat, vel in eodem vertitur. Idem ferè Gale. libr. 9. de decre. Hipocr. & Plato in principio, & lationem & alterationem esse duos motus simplices: auctionem & diminutionem, compositos. Tradit deinceps libr. 10. de legibus Plato decem species motus esse, motumque tradit incircuitum, localem transitum, condensationem, rarefactionem, augmentum, decrementum, generationem, corruptionem, mutationem ab alio in alium, mutationem ex se, tum in se, tum in alio factam. Galenus in isagogicis & finitionibus medicis, ad sex species contrahit, & lib. 4. de differen. pulsuū, dum agit de brachij definitione, tomo 4. operum. Localis motus Democrito, tantum in obli

obliquum: Epicuro, per lineam, & inflexũ Demebat ab illis quietem Heraclitus. vt mortuis tantum conuenientem, & dabat æternum motũ, æternis: interiturum, interituris: teste Plut lib. 1. de plac. philos. c. 23 Gale. lib. 1. metho. medendi cap. 6. motum esse in summa prioris habitus mutationem, eúmque vel actiuum vel passiuũ, Ploti. lib. de generib. ent. lib. 3. Ennead. 6. c. 24. differre motus locales ait oppositione graduum, vt ascensum & descensum discessum à reditu, vel per figuram progressionis, vt rectus à circulari differt, cui & differentia adiicitur velocitatis & tarditatis, aliæque, quæ tot adhiberi possunt, quot sunt principia in classe transcendentium nostrorum, & eam sequentibus. Suntque alij motus spontanei naturæ, vt in elementis ad suas sedes & propria redeuntibus: alij volũtarij, in animalibus: alij contrà inuoluntarii coacti. De quibus Aristoteles 4. physic. c. 8. & lib. 8. cap. 4. Sic quidam motus per se, quidam per accidẽs, Aristot. 11. metaphy. cap. 10. alij itaque ab alio concitati, veluti à diuina causa cęlesti, humana, aliáve externa: per se autem, circularis ponitur, & continuus & perpetuus, apud Aristote. 8. Physic. cap. 1. 2. 3. etsi huic primi mouentis Dei insit. Suum & exter-

num

nam motum dixerex Platone & Cicero 2. de natur. Deo. quanquam Aristot. ratus sit nihil moueri per se, quin ab alio moueatur contra sectã Platonicam, nisi dicamus, aut vi aut natura moueri, & à causa quæ intra res latet, vt agitat Macrob. libr. 2. in som. Scip. c. 14. videndus Aristo. lib. 3. de cęlo c. 2. Et primò mouentur per se primordia rerum, inde ea quæ paruo sunt corpora conciliatu, Lucretio 2. de rer. natur. In omni motu in summa considerandũ, quod mouet, quod mouetur, tempus sub quo mouetur, locus in quo, ex quo, & ad quem mouetur, & motui omni communem esse mutationem, quanquam, non omnis mutatio motus sit.

De Quiete. CAP. XI.

QVies motui opponitur, estq; eorum quæ moueri cum possint non tamen moueri contingat. Ploti. lib. 3. ennead. 6. c. fin. quietem in rebus temporalibus priuationem dicit quandam alicuius motus, vel motionem quandã valdè tardã. At quemadmodum motus bonum tam in corpore quàm in anima, sic contrarium otium & quies putrefacit, vt ait Plato in Theæteto. Quies tamen vt motus, vel secundum naturam, vel vi fieri esséque dicitur à Plato.

3.de cælo c.2.Aristo.quoq; Phys. lib.5.c.6. Absolutè, inquit, motus motui cõtrarius est,opponitur autẽ & quies:priuatio enim est. idem 8.physic.c.1.Eritq; cõtrariorum eadem intelligendi disciplina ex negatione motus, iuxta contrariorum leges, vt ait Aristot.in Prædicamentis.c.4.

De infinito & finito. CAP. XII.

INfinitum, quatuor modis:pro eo quod non potest terminari,quia nõ est quantum: sic punctum,vnitas,ens,incorporeum,substãtiæ separatæ, Deus,dicuntur infinita.2.infinitum,quod licet possit terminari,tamẽ difficulter terminetur.3.infinitum,quod non potest pertransiri propter impedimentum, vt profundum maris,& centrum terræ.4.infinitum,pro aliquo quanto continuo vel discreto, quod est natum habere principium & finem,& non habet:vt linea interminata,& superficies,& numerus interminatus:& de hoc tãtum infinito loquitur Aristot.3. Physic. cap.6. potissimum secundum Iauellum in epitomate illius, tracta.de infinito, cap.1. quod infinitum interdum secũdum quid dicitur. Infinitum verè id, in quo extremam non cõtingit esse partem:quod non habet aliquid extra,dixit Aristo.3. Physic.

c.6.

c.8.& 1.de generat.animal. c.1.infinitum, inquit,natura vitare solet,quia semper finem quærit, infinitum autem fine caret. Porrò infinitum duplex,secundum perfectionem,& secundum quantitatem : perfectione infinitũ id,quod continet omnes perfectiones in se, quæ sunt, fuerunt , esséue possunt:eo modo,Deus infinitum:& hoc modo datur infinitũ in 12. Metaphys. Secundum quãtitatem infinitum,duplex, in actu, & in potentia : actu, quando non est pars extrema: potentia, in eo quod finitum quidem actu , sed potest ex eo, potentia procedi in infinitum , vel secũdum diuisionem vel per partium adiectionem. Nec datur tamen infinitum secundum quantitatem actu Aristot.11. metaph. c.9. & 3.phys. 8.nec in sphæra , globo, vel rotundo. quia & rotundum,centrum habet & incuruum,vel repetitum,vt annulus in mensura repetit iterum partes si quis veniat ad eas semel à quibus cœperit.Potentia tamen, continuum,erit diuisione infinitum & per appositionem numerus habebit infinitum,vt ait Aristo.lib.3.physic. c.6. Sic forsan potentiam,indefinitam materiam dixerit quis , cum Plotino libr. de materia 4. enneadis 2. cap. 15. vocat enim eam & infinitudinẽ, si ita loqui par sit, vt

& Plato in Philebo, quã dixit natam cum termino, id est, forma à bono, eaq; mixta res genuisse. Qui voluerit controuersias antiquorum de infinito cognoscere, vtq; Plato duo infinita posuit, scilicet in Philebo, magnum & paruum, alij plura, videat Aristot. lib. physic. 3. c. 4.

De loco. CAP. XIII.

DE loco multa diximus lib. 5. Syntaxeon, c. 6. & in commentariis latius interpretabimur, quapropter non vtemur longiori de eo sermone.

De vacuo seu inani. CAP. XIIII.

VAcuum dicunt, superficiem vel spatium non repletum corpore locato, tamen aptum repleri. Vacuũ esse & inane in rerũ natura, pluribus adstruit rationibus 1. de rerum natur. Lucretius, idemque sensisse Pythagoricos, Platonicos, Xenocraticos tradit Arist. lib. de insecabilib. lineis, in principio, quo entia discernerẽtur. traditq; opiniones de vacuo lib. 4. physic. 7. & 8. contrà Aristot. in 4. tradit non dari vacuum in natura, quod sit spatium distinctum à re locata, coniunctum autem cum re vbi motus concedit esse. Minus conceditur, vacuũ in ipsis corporibus, vt in lana, spongia, cinere, & similibus. nam ibi aër

replet,

replet, qui dum aliud superuenit cedit, & sic de similibus. Plutar. lib. 1. de plac. Philo. cap. 18. cùm opniones de vacuo recenset, scribit Aristotelem dixisse, extrà mundum vacuum esse, vt mundus respirare posset: quod certe ridiculum est. mundus quippe cum corporalis, & eius esse quoque tales respirationes necessarium esset. vnde oporteret alium extra esse mũdum, vel locum corporalem quo corpus reciperetur: vel oporteret fateri absurdum extra mũdum quippiã esse, quod falsum est. Existimoq; non egere respiratione mundũ, cum motus fiunt, sed dum mouetur aër & transit res ab vno in aliũ locum, mutatur quoque aër & aliud corpus succedit, ita vt alius locus non desideretur, quàm qui erat, & res mutuo sine vacuo succedãt. Probabile tamen duco, posse vacũũ dici quippiam non absolutè, sed secundum quid, vt vacuum à vino, oleo, aqua, & similibus: sic Genes. 1. in principio creauit Deus cœlum & terram, terra autẽ erat inanis & vacua, scilicet ab ornatu, ab hominibus nondum habitata: quod & apertius paraphrasis ibi docet hierosolymitana, dũ ait. מן בני אנשא ורסניא מבל בעיר יצרו, id est, & vacua erat hominibus & iumentis.

De Tempore. CAP. XV.

DE hoc diximus, quando egimus de prædicamento quando lib.5. Syntaxeon c.8.& latius in commentariis in accidentia, quæ proximè, si Deus voluerit, citò euulganda.

De elementis, generatione, corruptione, meteoris, in sequẽtibus gradibus substantiæ, & in sequentibus libris Deo fauente dicetur.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS

LIBER XII.

9.

In quo agitur de Musica.

De Mathematicis disciplinis in genere.

CAP. I.

CVm corpora naturalia, superficies habeãt, & solida, lõgitudines, & pũcta: in corpore cum Physico mathematica cõsentit

tit. Differt tamẽ cõsideratiõe & aliis, quę tradit Aristo. lib. 2. phys. c. 2. Eligit quippè ex corpore vniuerso, certã partem pertractandam, atq; versatur circa lineas, angulos, numeros, aut aliquid cæterorũ quantorum. Aristo. 11. metaph. c. 3. Gellius lib. 1. c. 9. geometriam, gnomonicã, musicam, alias itẽ disciplinas altiores, veteres græcos μαθήματα appellasse tradit, indéque mathematicos: vulgum autem quos gentilitio nomine Chaldæos, dicere oportet, mathematicos dixisse. Mathematicę sciẽtiæ quatuor præcipuæ sunt ex consensu omniũ, Astrologia, Musica, Geometria, & Arithmetica, de quibus aliqua dicemus. istæ quippe speculatiuæ sunt disciplinæ, sicut physica, teste Aristo. lib. 6. metaphys. c. 1. & lib. 11. c. 6. & necessariæ ad rerũ naturalium & aliarum cognitionem, vt ait Plato in Epinomide. Omittimus illas autẽ cognitiones quæ vana iactitãt, & absq; fundamento, prohibitas, qualis cheiromãtia, pyromantia. & similes, à verbo potius ματαίω dictæ, i. vana iacto, & quarum authores & assertores olim vrbe Roma pulsi fuerunt, teste Cornel. Tacit. lib. 2. annal.

De Astrologia. CAP. II.

DE hac diximus in libro de Cælo.

DE MVSICA.

Quid musica. CAP. III.

MVsicā veteres inter disciplinas collocauerunt, eò quòd natura quærit non solum in negotio rectè, verum etiam in otio laudabiliter posse viuere. Aristot. lib. 8. polyt. c. 3. Variæ autem sunt nominis musices notationes: aliis ἀπὸ τοῦ μανθάνειν indagãdo, aliis à μέλος & dulcedine cantus, aliis aliter, vt notat Budæ. in commentar. ad ling. græ. Cælius Rhodig. lib. 11. c. 10. Nobis placet vt dicamus musicā esse sonorum acutorum, grauium, & ex his mixtorum conuentionem, aptam proportionem, & cõmixtionem. Nam, vt ait Plutar. in vita Homeri, ἐν ἀυτῇ μουσικῇ φθόγγων, μὲν ὄξυς βαρὺς, ὁ δὲ ὀξὺς. id est, in ipsa musica, tonus alius acutus, alius grauis. Grauis in voce, ex intimo spiritus trahitur: acutus ex superficie oris emittitur, vt ait Martianus Capella lib. 9. Ex tẽperamento sonorũ & ictuũ diuerso, oritur symphonia & harmonia, quæ est κεκραμένη ἐκ διαφόρων ἀρχῶν, temperata ex diuersis principiis.

De sono, subiecto Musices. CAP. IIII.

OBiectũ auditus esse sonum, dicit Galenus, eumq; aëris repercussionẽ lib. 8. de

[illegible] animal. c.
[illegible] principio de [illegible] rursum
[illegible] sectio 11. q. 1. voce, audien-
[illegible] ait, & ab eodē initio oriri,
[illegible] Sonū habent apud Aristo.
[illegible] actu, aut potētia, vel nul-
[illegible] namq; illi videntur nullū
[illegible] lana, spōgia & similia, quæ
[illegible] habere, sed non ab auditu
[illegible] Quædā sonū habēt, vt æs
[illegible] actu, dū sonant: potētia, dum
[illegible] fit actu alicuius semper in
[illegible] liquid, mediante ictu qui so-
[illegible] ipsum. Duo corpora requirun
[illegible] in sono edendo: nec solum,
[illegible] sonus porrò redditur ob aërē
[illegible] percussum, qui resilit & ce-
[illegible] si citius impellatur, acutius
[illegible] nequit aër cedere, sed pro-
[illegible] Echo, id est, sonitus, qui post
[illegible] subsultat, & in pilæ vel sphę-
[illegible] resilit. Cùm enim aër impel-
[illegible] locum præruptum vel cōca-
[illegible] dissolui prohibuit, resultat &
[illegible] quietur, & refrāgitur, vt ait Arist.
[illegible] c. 8. Themistius lib. 2. de ani-
[illegible] Plinius lib. 2. c. 4. 6. Columel.
[illegible] c. 5. De fabula Echo Oui-
[illegible] & Macrob. lib. 1. Saturnal.
[illegible] c. 3.

c.3. Atq; ideo vibrationes sphærularum & sagittarum aërem impellẽtes, strident, & illum violẽter scindunt: & tunc aër, vt ait Themistius, duorum vice fungitur, & corporis quod percutitur, & vice medij, in quo percussio agitur. Nec tamẽ me latet, quãta fuerit cõtrouersia inter Aristotelẽ, Pythagorã, & Platonẽ, qui incorpoream Echo putarũt, nõ enim dicũt esse aërem, sed figuram aëri inhærentẽ: Et inter Stoicos, qui vocẽ corporeã esse cõtendunt, eò quòd agat & quòd repercutatur, auribusq; sentiatur, vt ait Plutar. li. 4. de plac. philo. c. 20. & Gellius lib. 5. noct. attica. c. 15. ego nãq; Stoicis subscribo, & Lucret. qui ait,

Tangere nec tangi, nisi corpus, nulla potest res.

Item, quòd spiritus voce emissus, & in aquam resoluitur, vt si speculo recipiatur vox, dehinc & emissus sæpe hyeme condensatur. Plures & alias rationes adfert Lucretius lib. 4. de rer. natu. ibi,

Haud igitur dubiũ est, quin voces, verbaq; cõstẽt
Corporeis è principijs, vt ladere possint. &c.

Veruntamen non ideo credendũ est fabulæ, quã refert lib. 2. Balthasaris dictus, del cortegiano, qua narrat in finibus Moscouiæ & Sarmatarũ seu Poloniæ, mercatores sub tempus hyemis, ad flumen Boristhenem ex vtraq; ripa cõuenisse, collocutósq;

cutosq; , neq; mutuò se intellexisse, quòd cõgelata verba ob frigoris rigorẽ fuissẽt, vt nec in fluminis ripas peruenissent gelu intercepta: posteà autem cùm glacies solueretur, verborũ sonitum auditum fuisse pro modulo solutionis. Nam nos cõgelari quidem vocis spiritum dicimus, sed dum soluitur murmur non edere, eò quòd non feratur aër impetu, sed soluatur spontè. Diuiditur sonus in acutum, & obtusum: acutus, veluti pungit & breui tẽpore sensum mouet, & velox est: obtusus tardus & longo tempore mouet, Themist. 2. de anima cap. 30. Aristot. in sæpe citato 2. de anim. c. 8. Accidit autẽ diuersitas ex ictu, & diuersa percussione aëris, Macrob. 2. in somn. Scip. cap. 4. Plato in Timæo. Sonorum species vox & loquela: vox differt à sonitu, quia ea tantum animaliũ, & eorum tantum, quę sanguinem habent, non autem insectorum, etsi ex iis quædam canere videntur, vt cicadæ, & alia. Siquidem id accidit illis vt canere membrana septo transuerso subdita, ad quam spiritus in eo inclusus, atteritur. Nec vocem quoq; habent, quæ integuntur: neque pisces, etsi sanguinei. Nam si qui sint vt capri, & alij qui grunire videtur, id fit ex attritu branchiarum, non ore. Vox apud Vitruuium
lib. 5.

lib.5.cap.3.est spiritus fluens, & aëris ictu, sensibilis auditui, qui mouetur circulorum rotundationibus infinitis, quales mouet iactus lapidis in aqua. Etenim vt rotationes in superficie aquæ, ex ictu lapidis: sic ex ictu vocis, rationibus in aërem extollitur & in altitudinẽ vox peruenit per circuitum, quod etiam cum Vitruuio notat Seneca lib.2.natur.quæst.ca.1. At quia non idem est vox & sermo, vt ait Galenus lib.4.de loc.affect.ca.7.loquela est,eorum quæ sermoni deputata sunt, quorum lingua principatum obtinet, nec parum conferunt nares,labia,dentes, & iuuant vocis instrumẽta,guttur,& musculi ipsum mouentes, nerui qui à cerebro vim ipsis deferunt,de quorum anatome & speculatione multa Galen. lib. de præcognitione ad Posthumum:& de vocis affectibus & passionibus plura apud Aristot. tota sect. 11. problemat.

De Musices inuentione. CAP. V.

MVsices inuentionẽ refert Iosephus ad Tubal, nepotẽ Adami 1.antiquit. cap.1.Geb.5.alij ad Mercurium,vt Grego. Giraldus,de diis gent.Syntagm.9.in Mercur.Philostra.lib.de imagi.Mercurium illum·

lum Orpheo dedisse, hunc Amphioni. Alij Dionysio tribuunt. Eusebius lib.2.de præpar.euang. Quæ quisque in Musica inuenerit tradit Plin.lib.7.c.36.

De diuisione Musices & de Cælesti.

CAP. VI.

MVsicam diuidunt, in Theoricam seu speculatiuam, & practicam. Theorica rursum, authore Boëtio in 1.music.c.2. triplex: mundana, humana, instrumentis cõstans. Nos autem diuidimus musicam, in naturalem & artificialem: Naturalem rursum in cælestẽ & humanam. Artificialem posteà subdiuidemus. Naturalis cælestis musica, est quæ de harmonia totius & partium mundi, considerat: Humana, quæ de proportionibus corporis & animæ, atq; harum inter se partium pertractat. Nã & rerum omniũ motiones, & astrorum conuersiones, Pythagoras, Plato, Archytas, atq; reliqui antiqui, existimarunt nec fieri nec cõsistere posse sine musica. vt ait Plu. in fine lib. de musica, ideo in Synopside Musices statim ab initio Psellus ait, Μουσικὴν οἱ παλαιοὶ σωνίχειν ἔφασαν, τὸ πᾶν, οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων συμμετρίας ἄτερ καὶ ἀναλογίας ἐστίν. id est, musicã antiqui dixere cõtinere omnia, nihil enim rerum existentium, sine mensura

ſura & ratione eſt. Et Vitruuius lib. 5. architect.c.3.ſcribit architectos, naturæ veſtigia proſequutos,& indagationibus vocis perfeciſſe theatrorum gradationes, & quæſiſſe per canonicam mathematicã & muſicam rationem, vt quæcunq; vox eſſet in ſcena, clarior & ſuauior ad ſpectatorum perueniret aures &c. Apud Athenæum lib.14.c.13.Pythagoras Samius,tantum nominis non aliunde conſecutus in Philoſophia refertur,quàm quòd vniuerſi mundi machinam, ex muſicis rationibus eſſe demonſtraret.

De cæleſti Muſica. CAP. VII.

CÆleſtis eſt, quæ ex diſpoſito orbium & planetarũ ordine,concordanti motu,& occurrente in ſpatio definito,fit. Sicut deſcribit Cic.in ſomnio Scipio. & Macrob.in eũ lib.2.c.1.Sunt in elementis motus diuerſi, qui harmoniam in rerum natura demonſtrant, de quibus Plato.in Timæo, & in eũ Marſil. Ficinus, & Chalcidius. Explicat proportiones muſicales, & quomodo in motu cæleſtium & elementorum ſunt,Boëtius,& Angel.Politia.lib. panepiſtemon, ſed melius nuperrimè Põtus Tyardæus in ſolitario 2.muſices.

De

De Musica humana. CAP. VIII.

EXistimarunt antiqui, symmetriam & proportiones hominis, respondere harmoniæ mundi maioris. proportiones illas explicauit nuperrimè insignis istius seculi pictor proprio. lib. Albertus Durerus, Agrippa in occulta philosophia. Verum in facultatibus & actionibus animæ, elementorum cõuenientia in corpore, in virtutibus explorauit musices harmoniã & systemata Tyardeus in præd. lib. 2. musices Hieriphylus quoque medicus, motus humanos & pulsus venarum, digessit in numeros musicos.

De artificiali Musica, eius diuisione, & instrumentis musicalibus, seu organis. CAP. IX.

HAnc melodiam Plato. 3. de repub. arbitratur ex tribus cõstare: oratione, harmonia, rhythmo. Sed omissis aliis, de artificiali harmonica agẽdum est. hanc diuidemus in theoricã & practicam: Theorica est quæ diuersorũ sonorũ proportionẽ, & toni disparẽ siue inæqualẽ diuisionem, ingenio & ratione, nõ aure considerat, vt ait Boët. lib. 5. musices. c. 1. Henricus Glareanus lib. 1. Dodecachordon, c. 1. hanc

tractant

tractant prædicti duo authores,& Frãchi nus Gassorus,Faber Stapul.& alij.Practica dicitur, quæ modulationem ipsum habet. hãc Plato,vt refert Diog.Laër.in 3 in eius vita,in tria genera secauit,vt quædã voce sola cõstet,vt cãtus:alia voce & manu, vt quando cum organo vox cõiungitur:alia manu tãtum,vt dum organum silente voce percutitur.Sed melius in instrumẽtalẽ, & vocalem diuidimus.Instrumẽtalis quæ concentum perficit,aut flatu & pulsu,aut pulsu solo. Flatu concentus redditur, per magistri flatũ & pulsum,organo:vt tubis, ductilibus tibiis, quarũ cantilenarum nomina hæc Athen.lib.14. Dipnosop.c.5. refert,gingras, tetracomus,epiphalus, choreus,callinicus,bellicũ,suauicomus,sicynnoturba,thyrocopicum,cuismus, moton. Quæ omnia,cum saltatione & cãtilena ad tibiã canebantur. Modulatio dehinc eodẽ flatu & pulsu,tubis aliis,cornu, fistulis,lituo,auena:erat & eius ordinis tympanum Hieronymi,tuba Hieronymi, organũ,fistula, chorus eiusdẽ, quæ depingit Otromarus Luscingius,lib.1.Musurgiæ. Pulsu autẽ tripliciter perficitur sonus, vel pulsu aëris,vel pulsu neruorũ vel chordarũ intẽsarũ,aut pulsu baculi in mẽbrana,vt in tympano militari, & similibus aëratis corpo-
ribus:

ribus:per incudes,& malleos, per campanarum vel nolarũ proportionẽ. per cymbala,tympana,pelues,per crotala;quę erãt circuli ærei cum multis orbiculis æreis, qui pulsati edebãt sonũ.Chordis tẽsis constant,cithara,lutus, qui testudo, chelis,gui thara,chorus,morra Vasconibus triũ chordarum,viola, seu rebechum cum plectro. Sunt autem hæc organa lyræ species sicut pandura, & barbito: Plato 3. de rep. inter instrumẽta polychorda numerat trigona, pactidas,& Atheneus lib. 14 c. 14. sambucam & magadin, de quibus ibi multa & c. 15.tripoda Pythagoriæ Zacynthij quæ pede,manu,& plectro pulsabantur , chordis tensis auricalchi,virginale seu manuchordium,clauicytherium,clauichordium,seu spineta,sistrum constant.Qui voluerit plures species instrumẽtorum musicorũ enumeratas videre,consulat Iulium Pollucem lib.4.onomast.c. 8.9. 10. 11.& seq.Cælium Rhodig.libr.5. lectio. antiq.cap. 23. 25. 26. Ottoma.Luscinium lib.1.Musurgię,Ioan. Rauisium Textorem in officina,c.de musica. Et de inuentione & authoribus instrumentorum musices latè Polyd. Vergi. lib. 1.de inuentor.rer.cap.15.

De vocali Musica & eius diuisione. C.X

VOcalis musica, quæ superioribus interdũ iucũdius iungitur, est quæ voce humana exprimitur, interdũ cum sono simplici. scilicet cũ solmisatione. vt vocant vel alio sono inarticulato, interdũ cum sermone significante. hæcq; duplex, irregularis & regularis: irregularis est ex modulatione triuiali, & vulgi vocant bon-de-ville. Regularis, quæ constat certis regulis hæc duplex, corealis, vel figuralis. Chorealis, quæ & Gregoriana dicta, simplex. Figuralis & mensuralis alia noua, constãs ratione positionis, diuersitate sonorũ. Alio modo tamen Martianus Capella lib. 9. diuidit artificialem musicam in tria genera ὀδικὸν, ὑπεργαστικὸν, ἐξαντελτικὸν ἰδικὸν proprium, quod ex similibus & perseuerantibus cõsonabat, sono, numero, verbis: Quæ ad melos vel sonum pertinet dicitur harmonica: quę ad numeros, Rhythmica: quę ad verba metrica ὑπεργαστικὸν, mutationes subtili ingenio facit, vt continuatio videatur. cuius tres partes, μελοποῖα, λύξις πλοκὴ, de quibus vide apud Capellã. Exãteltiton genus tertium est, ac si dicas effusoriũ quod per aliud resonare potest, tripliciter scilicet, vel per organum, vel propiam dulcedinem, vel per resonantiam, vt in lyris.

De

De voce seu phthongo in artificiali musica, & eius scala. CAP. XI.

PHthongum sonum digerunt, vnum & eundem tenentem tenorẽ, Phtolo. in musica, & eius interpres Porphyrius. Bacchius porrò dixit interuallorum minimũ, Aristides & Quintilia. mininum electum per se: Aristoxenus, casum vocis: suffragatur Papus, & Emanuel Briennius, musici. Psellus in Synopsi musices ait Phthongũ esse, vocis indiuiduæ concinnã intentionẽ.

Phthongi vel voces, apud omnes veteres Græcos & latinos fuerunt 15.

1. προσλαμβανομένη, id est, assumpta vox, sonus, chorda, practicis inferius — A re
2. ὑπάτη ὑπατῶν, i. proxima principalium — B mi
3. παρυπάτη ὑπατῶν, i. proxima principali principalium — C fa vt
4. λιχανὸς ὑπατῶν, index principaliũ, D sol re
5. ὑπάτη μεσῶν, principalis vel grauior inferior mediarum, vel νήτη ὑπατῶν, i. grauium altior — E la mi
6. παρυπάτη μεσῶν, proximior principali mediarum — F fa vt
7. λιχανὸς μεσῶν, index mediarũ G sol re vt
8. μέση, media,

νήτη μεσῶν, mediarum altior *A la mi re*
9 παραμέσων, i. proxima mediæ —— *B fa b mi*
10 τρίτη διεζευγμένων, tertia disiunctarum. —————— *C sol fa vt*
11 παρανήτη διεζευγμένων, proxima altiori disiunctarum —————— *D la sol re*
12 νήτη διεζευγμένων, altior disiũctarũ *E la mi*
13 τρίτη ὑπερβολαίων, tertia excellentiorum vel altiorum —————— *F fa vt*
14 παρανήτη ὑπερβολαίων, proximior altiori altiorum —————— *G sol re vt*
15 νήτη ὑπερβολαίων, altior excellentiorum —————— *A la mi re. le haut*

Istæ literis septem notantur voces a.b.c.d.e.f.g., quibus adiecit Boetius alias septem.a. b.c. d.e.f. g. sic fuerunt 14. postea Guido Aretinus adiecit alias, vsque ad viginti: infra proslambanomenon a re, adiecit, c vt. in fine autem post neten hyperbolæon, adiecit bb. fa mi. cc sol fa, dd la sol, eela. Gulielmus du Fay addidit sub c vt. adhuc f fa vt, graue; quorum omnium hæc figura.

Signa

Signa clauium & loca.

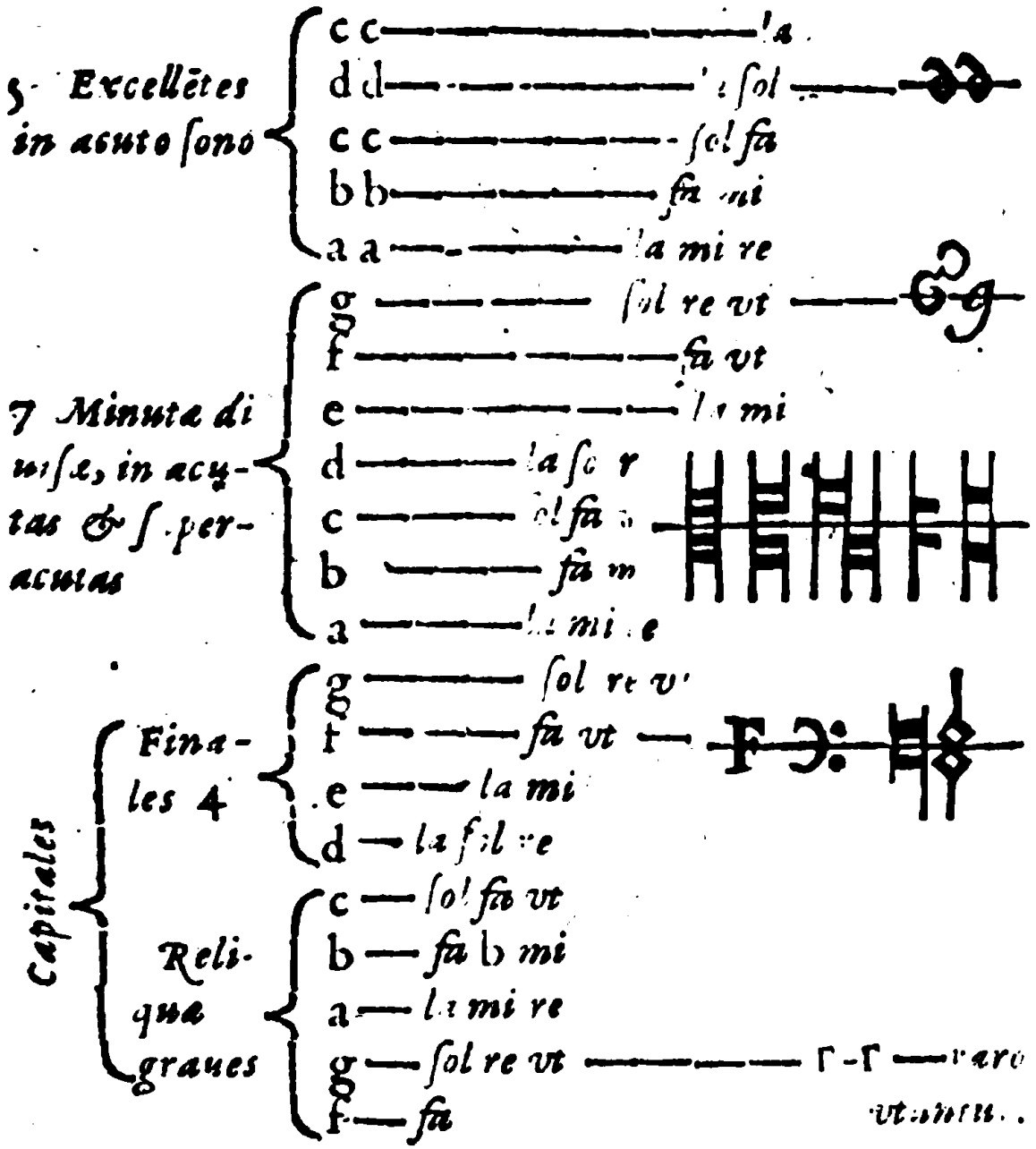

In hac figura, voces inferiores grauiores, ex quibus ascenditur ad superiores vsque, gradatione sonorum perfectorum & imperfectorum, per quinque tetrachorda, id est, continuationem quatuor chor-

darum quæ faciunt diatessarō, scilicet, hypateon meson, synemmenôn, diezeugmenon, hyperbolicon vel acutarum. Ex quibus modulationum oriuntur tres compositiones, harmonica, chromatica, diatonica, vt ait Vitruuius lib. 5. cap. 4. Harmonica diuersas habebat tetrachordorum dispositiones, nempe interualla, dieses binas & tonos. Porrò Diesis, est toni pars quarta, vt hemitonii dimidia pars. Chromatica seu dicas colorata, habebat hemitonium in ordine composita: primo hemitonium, deinc tres quartas toni, tonum & quartam toni partē, Diatonica, est quæ semitono minore, tono ac tono incedit: hícque modus cōseruatus, alij ex vsu desierūt.

De vocum expressione, figura, tactu, pausa cunctis. CAP. XII.

VOces quibus exprimerent musici sonos suos cōfictæ, hæ sunt 6. vt re, mi fa, sol, la. quas Guido Aret. inuenisse fertur. Quarum aliæ dulces, vt fa: duræ, la mi mediocres, vel naturales, sol re. Ex vocibus fit systema & diastema apud Psellum. Systema, compositio cōstructióque plurium vocum. Diastema, interuallum inter sonos oblatos, quod augetur pro arbitrio ascendendo & descendendo. Interualla vocum inter

inter se modos dixerũt musici: sex autem ponunt, aliósque ex illis deinceps componunt. Modus est quantitas temporis, quo sustinetur sonus, cui opponitur silentium seu quies, seu pausa, mensurant hæc tactu musici, quem mensuram vocant. Disponã figuram notarũ musices, nomina, tactus seu valorem eius & quietem seu silẽtium seu pausas vno schemate.

nomina notarum	notæ cum figura	mensura sen tactus	pausæ vel quies.
Maxima		*producit vocem per 8. tactus. in quiete respondent, notæ*	
Longa		*sustinetur vox per 4. tactus: respondet quies*	
Breuis		*sustinetur vox per 2. tactus: quies respondet*	
Semibreuis		*valet 1. tactũ in quiete, tres pausæ*	
Minima		*sustinet medium tactum: in quiete duæ faciunt tactum.*	
Frequentatæ potissimũ in instrumentis musicis,	*Semiminima*	*4. faciunt tactum: in quiete valet*	
	Fusa	*8. faciunt tactum in quiete*	
	Semifusa	*16. faciunt tactum in quiete.*	

Punctus quoque additus singulis, addit mediam partem temporis supra pro-

prium, vt ◇. valet ◇ & ♩ sic ♩ valet ♩ & ♩ & ♩ .valet ♩ & ♪. Sic de similibus hæc quæ de tactu simplici dicta sunt, quam vocant tempus imperfectum, in quo ♩ faciunt tactum: non de tactu perfecto qui perfici tripliti ♩ ♩ ♩: Dicitur tripla etiam etiam, signaturque ita ☵.

De vnisono & tonis. CAP. XIII.

VNisonum, & solum sonum & cõcordantiam signat. ex primis vnisonis componitur modulatio: At vnisonus vt cõcordantia est, duorum in aliquo vocum vt, vt, re, re: Tonus quatuor modis dicitur cõiunctio, discordantia, intonatio, tropus vt ait Ioan. Tinctoris in definitionibus terminorũ musices. Tonus inter omnes voces sequentes fit., excepta distantia mi & fa, alioquin tonus, est ex distantia inter duas voces. Ex hoc componitur ditonus duorum tonorũ spatium, inter tres notas vt inter vt & mi, fa & la. hemiditonus, cũ interponitur hemitonium ditono: veluti a voce re, vsq; ad sol. huicque tritonus, qui tres perfectos sonos cõplectitur, vt mi re vt. διὰ τεσσάρων vocant quartã quæ constat quatuor vocibus & tribus interuallis, veluti re sol mi la, mi mi: fa fa. διὰ πέντε quintam vocant, habentem quinq; voces: quatuor

tuor interualla ritbus toni s & hemitonio constantem. διὰ πασῶν, id. est, per omnes literas, ab vno g. vsque ad aliud g. sol re vt: ab vno c sol fa vt, vsque ad aliud c. sol fa vt, dicitur octaua, ex his componuntur, disdiapente, & disdiapason.

De concordantia & discordantia.

CAP. XIIII.

COncordantia seu concinnitas, est acutorum grauiumq; sonorum accõmoda mixtura. Cõcordantiæ sunt 12. vnissona, 3.5.8.10.12.13.15.17.19.20. Discordantia est inconcinnitas sonorum, quæ aures offendit discordantiæ 9. sunt: 2.4. 7. 9. 11. 14. 16. 18. 21.

Exempla concordantiarum: reliqua cacophoniam edunt.

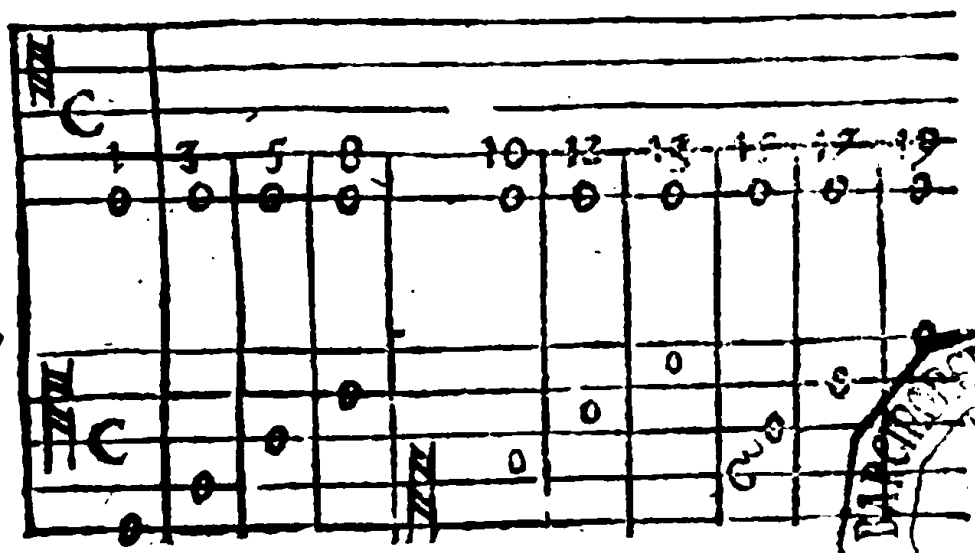

Quædam axiomata componẽdarũ modulationum. CAP. XV.

1 NVnquam duæ perfectæ concordãtiæ vnius generis sese consequi debent, vt duæ octauæ, duæ quintæ, alterius tamẽ generis possunt, vt quinta octauam, & contra: concordantiæ tamen imperfectæ, eiusdem generis, seu ascendendo seu descendendo sese consequi possunt: quantum tamen fieri poterit, oportet vitare connexionem sextarum: reddunt enim cantum insuauiorem & asperum, nisi illã octaua sequatur statim cum qua iungi debet, vel cum tertia, vel cum quinta.

2. Omnes concordantiæ vltimæ, debent conuenire in concordantia perfecta.

3. Si quis velit minimas albas, contra semibreues notas, concordantiis inserere, omnes minimæ debent esse concordantes contra semibreues: & si diuidantur minimæ in quatuor nigras contra semibreues albas, prima & tertia nigra, debent quadrare cum minima aliæ terantur.

4. Oblata compositione modulanda, cuius eligendus sit cuique ex quatuor vel ex pluribus partibus vox & tonos. debemus ante omnia grauiorẽ vel inferiorem notam baseos vel bassûs perpendere, num

eatenus

eatenus posſimus vocē demittere, dehinc altiorem vocem, ſuperioris partis, quam altum vocant, metiri oportet, num eatenus vocem efferre poſsimus, quibus ita finibus præſcriptis, inter hos, voces aliæ facilioris delectus, & ita probè omnes voces reddere audibiles & plenas, ſine vocis contentione poterimus.

De tonis tropicis. CAP. XVI.

POrrò fines cātandi & elationis vel depreſsionis vocis, ſunt per diapaſon in octoduplici differētia, vocāt has tonos tropicos 8. numero diſtinctos, vt ſit primus, 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. horum quatuor authenti, 4. plagales, Authenti, qui nō deſcendunt vltrà finem proprium, niſi per vnam notā: aſcendunt autē, ſuprà finem 8. aut nouem notas: hi ſunt ex ordine prædicto 1. 3. 5. 7. Plagales, qui ſuper finem ſuum regulariter aſcendunt per quatuor aut quinq; notas, ſeu ſonos, vel voces: infra finem deſcendūt quatuor: & ſunt hi rurſum numero 4. ex ſuperiori ordine 2. 4. 6. 8. Primus & ſecundus tonus, finiuntur per re, in d la ſol re: ſed primus habet notam prædominantem in la, quæ eſt quinta altior fine: ſecundus autem in fa, quæ tertia altior fine. Tertius & quartus, finiuntur per mi, in

elami:

elami: sed tertius habet notam prædominantem in fa, quæ est altior fine suo per sextam: Quartus autem in la, quæ est altior suo fine, per quartam. Quintus & sextus finiuntur ambo in fa, in f fa vt: sed quintus habet prædominantem notam altiorem suo fine per sextam, sextus autē in la per tertiā. Septimus & octauus, desinūt ambo in vt, in G sol re vt. septimus habet dominantē sol, quintam à suo fine, at octauus fa, quartam à suo fine. horum versus.

Pri. re la, Sec. re fa: Ter. mi fa. Quar. quoque mi la,
Quint. fa fa: Sext. fa la: sept. vt sol. oct. tenet vt fa.

De modis Musices antiquorum.

CAP. XVII.

AD superiores tropos referri possunt antiquorum græcarum cantionum modi ex Pselio in musica, & Aristot. in musi. Plut. & Boëtio, Tyardeo hoc modo,

Vt hypodorius, sit à c fa vt, vsq; ad g sol re vt.

Hypophrygius, à c fa vt, vsq; a la mi re

Hypolydius, ab f fa vt vsque in d la sol re.

Dorius, à c sol fa vt vsque in a a la mi re. Lentus hîc spondaicus, religioni pudici

dicitiæque accommodus, quo sæpe vtitur Sandrinus.

Phrygius, ab f fa vt vsque in d d la sol. bellicis rebus accommodatus, tragicus, iambicus, & huius musica distrahit ac rapit animum ac quasi extra se ponit, vt ait Aristot. Polyt. 8. c. 5. Plato 3. de Iusto.

Lydius, à g sol re vt, vsque ad suã octauam. hilaris ad condimentum cleri. hanc Lydiam & Ionicam harmoniam vt temulentam Plato improbat dial. 3. de Republ.

Myxolydius, ab cc sol fa in suã octauã.

Hypermixolydius, à Ptolõ. additus: ab f fa vt vsque ad suam octauã; qui rarò fit.

addiderunt alij Ionium, Iastium, floridum, variúmque, Æolium querulum, qui tamen abierunt ab vsu. De quibus omnibus latè Boëtius & Henrichus Glareanus in dodecachordo, & Martia. Capella & Athenæus lib. 14. Dipnoso. c. 10. Reliqua de musicæ partibus, quæstionibus, & sonis expiscanda ab Arist. sectio, 19. problema. alia autem discenda ex vsu, quæ pertinent ad claues, voces, cantus, interualla, notas, ligaturas, pausas, mutationes, transpositiones, solmisationes, tactus, syncopationes, mensuram, modum, tempus, prolationem signa, puncta additionis, perfectionis, diuisionis

ſionis, alterationis: quæ ad imperfectionē colorem notarum, augmentationem: diminutionem, proportionem, iudicium tonorum. & de quibus ordine tradit practica muſica Hermani Finckij.

De effectibus & vi muſicæ. C. XVII.

MVſica pleriſque viſa eſt morum eſſe formatrix & imitatrix, vt Ariſt. li. 8. polyt. c. 5. & Plat. dial. 6. de legib. atque muſices ſonis, etiam barbarorum animos ad virtutem incendi, vel in mollitiem voluptatis reſolui tradit Macrob. lib. 2. in ſom. Scip. c. 3. Refert Galenus li. 5. de Hippocra. & Plato. decretis, Damonem muſicum iuſſiſſe tibicinæ, quæ adoleſcentibus quibuſdam temulentis, & inſana quædam agentibus Phrygium canebat, vt mutaret modum in Dorium: eoque facto illos à temerario impetu deſtitiſſe: Non enim, inquit, rationalis facultatis opiniones, dedocere ac mutare cantilenis valemus: ſed affectibus obnoxia animæ pars, cum ſit irrationalis, & ipſa ſane motibus quibuſdam irrationalibus & exhortari & ſedari poteſt. ita enim natura comparatum eſt, vt irrationali ab irrationalibus, rationale à ſcientia & inſcitia, vtilitatem & detrimentum adipiſcantur. Terpander quoque ſeditionē

muſica

musica, inter Lacedemonios sopiuit. Thales Cretensem pestem sustulit, Pluta. in Music. vt Phœbus per eandem, pestem à Græcis diuertit apud Homerum Illia. 1. Mersus Phalangij, solummodo musici instrumenti sono curatur, teste Amato Lusitano lib. 2. in Dioscor. c. 50. Agamemnon citharœdum custodem pudicitiæ, canẽtẽ laudes probarum mulierũ, Clytemnestræ vxori reliquit, nec prius ab Ægistho decepta, quam citharœdus occisus. Athenæus lib. 1. Dipnosop. c. 7. Strabo lib. 1. Geogr. Homerus Odiss. γ. Saul leuius se habebat ab spiritu maligno, quo arripiebatur, dum Dauid citharam pulsaret, 1. Reg. 16. Mouit Psaltes spiritum profeticum Eliseo 4. Re. 3. Spartani dimicaturi ad pugnam, concentu & anapæsti pedis modulo se incitabant. Valer. Max. lib. 2. c. 1. Et de fistularum præclaro vsu apud Lacedæmonas, narrat Gellius noct. 1. c. 10. & quod musica fuerit hominibus vniuersis vtilis, Arcadibus necessaria, Cretẽsibus, & Lacedæmoniis, pro tuba ad bellum. Et alia plura de ea tradit Polybius libr. 4. histor. Multa ad hanc rem quoq; cumulat Athenæ. lib. 14. Dipnos. c. 11. Meminit Aristot. proble. sect. 19. q. 28. Cicero in legibus olim pueros leges cantasse, vt facilius memoria tenerent. & 4.

Tuscul

Tuſcula. Pythagoreos mētes ſuas à cogitionum intentione cantu fidibúſque, ad tranquilitatē reducere. Citat & Catonem lib. de originib. morē maiorum hūc epularum fuiſſe, vt deinceps qui accubarent, canerent ad tibiā clarorum virorum laudes atque virtutes. ſic in Deorū puluinaribus & epulis magiſtratuum fidibus præciniſſe. Volunt ſub fabulæ inuolutione ferarum muſica delinitarū & arborum ſylueſtrium, contineri Orpheū efferatos hominum mores, in ſocietatem ciuilem reduxiſſe. de quo Apollo. Rhodius lib. 1. argonautic. vbi de Amphione, & apud Virg. in bucolicis, & Statium 1. Thebaidos, & apud Horat. in poëtica,

Dictus & Amphion Thebana cōditor vrbis
Saxa mouere ſono teſtitudinis.

Ruſtici etiam nunc & artifices, canēdo laboris releuant tædium, infantes vagire ad nutricum cantus deſinunt, & obdormiūt. Et placet feris muſica, mulique tintinabulorum ſonitu collis ſuſpenſorum, ſarcinas leuius ferunt, equi in prēliis tubis concitantur, ceruus apud Horum Apollinē muſica delectatur & turtur: delphino quoque idem tribuit Plinius lib. 9. cap. 8. Cātatione & muſica & ſaltatione naturæ, velut voluptate educta prope Naſſam, capitur

pitur, pastinaca piscis: authore Aeliano li. 1. de natura animal. c. 39. & lib. 17. c. 18.

De saltationibus & tripudiis. C. XIX.

IVlius Pollux li. 4. Onomast. c. 13. scribit partem musices esse saltationem vel tripudium: ideo musices occasione, ad tripudia quæ ad eius sonum fiunt, vt pauca moneam me trāsfero. Tradunt ab initio poetas saltationes instituisse liberis hominib. vt figuras tantùm, quæ essent signa eorum quæ canebantur Quod si quis minus moderarè figuras effinxisse, atq; cùm esset in cātilenis, nihil iuxta saltationem dixisset, hic malè audiebat, fiebatq; famosus. Atheneus lib. 14. c. 32. Aristot in prin. Poetices. saltantium esse scribit, gesticulationis numerosa varietate mores, perturbationes, actionésque imitari. Hinc cum cantu, ad motiones, eas quæ fiunt in armis, exercebantur antiqui per saltationes concitatas, dictas pirrichas, & per reliquas etiam citas, quales apud Cretenses. Orcites, & Epicredia tripudia, vt non immeritò Socrates dixerit, tripudiantes maximè esse idoneos rebus bellicis, Erat & Thelesias saltatio militaris. Mulierum fuerūt tripudia, apocinum, mactrocinū. Saltationes firmiores varię antiquis hæ. digiti, iambici Molossi-

ca, Emmelia cordax, Sicinnis, Persica, Phrygia, nicatismus, thracia, calabrismus, Telesias. Furiosæ habitæ, Cernoptiora, mougas, Thermaustris, loricata minerua, mũdi conflagratio. Ridiculæ saltationes igdis, mectrismus apocin°, Sobas, Morphasmus, noctua, & leo, farinarũ effusiones velocissima saltatio, Sicinnis dicta, quam exercebant satiri, à concutiendo nominata. Cùm pila quoque luderẽt, ludo Phæmudæ concinnitatem seruabant. Phæaces tamen sine pila tripudiabant. Thraces cum armis ad tibiã saltarunt, atque & altè & leuiter tripudiarunt, ensibusque vtebantur, altérque alterum percutiebat, vt omnibus is vulnerari videretur, quiq; consultò cadebat quo efficiebatur vt omnes exclamarent: Tunc victor eum armis spolians, victoriam canens abibat, vt ait Athenæus lib. 1. capit. 9. Hanc nostri saltationem imitantur per eã quam dicunt Marrelles & les Matheslins. Meminit & Athenæ. alterius saltationis, quam dicit Carpæam, in qua, figura erat seminantis cũ bobus, is sibi metuens pro bobus concinnè pugnat, arripiẽs arma ad rithmum contra latrones fingentes saltando: forsan nostri imitantur eam per saltationem, quam dicunt les Allemandes, vt latrocinium. Meminit Iulius Pollux Libro

4. c. 14. de aliis generibus saltationum, de morphasmo, quæ erat omnigenũ animalium imitatio: de scopia auium imitatione: de hypogipone, quæ senes cum baculis referebat, & de Tragicis Sima, Chirocalatisco, Termaustri, Cybistesi & de aliis Flauius Vopiscus in vita Aureliani scribit tales saltatiunculas per milites compositas de Aureliano, qui plures hostium occidisset sua manu: quibus diebus festis militariter saltarent.

Mille, mille, mille, mille, mille, mille, decolauimus.

Vnus homo, mille mille, mille mille, decolauimus
Mille, mille, mille viuat, qui mille mille occidit.

Tantum vini habet nemo, quantum fudit sanguinis. Atque cum idem Aurelianus esset tribunus, sextæ legionis Gallicanæ apud Maguntiacum, & ex Francis quos vicit septingentos interemisset, iterum de eo facta est hæc cantilena.

Mille, Francos mille, Sarmata semel occidimus
Mille, mille, mille, mille, mille Persas quærimus.

De Scenicis antiquorum saltationibus.

CAP. XX.

IN scenis olim, tantum Chori, in locum quorum posteà successerunt histriones; erantque tres saltationes scientię, Tragica,

Camea, Satyrica. Tres lyricæ, Pyrrhica, Gymnopedica, Hyporchematica. Tragicæ similis, quæ Emmelia quoque: in vtraque grauitas & dignitas. Gymnopædicæ vicina quæ anapala dicebatur, quam nudi pueri saltabant concinnas quasdam lationes dissecantes: figuásque quasdam manuum faciẽtes, vt essent spectaculum palæstræ, atq; pancratij, dum pedes cũ concinnitate mouerent. Hyporchematica comicæ comparata, quæ & Cordax: ioco plenæ ambæ: Saltabántque mulieres & viri eã. Successit in locum Pyrrhichiæ, Dionisiaca multò leuior: cuius saltatores habent thyrsos hastarum loco Species has saltationis tradit etiam Iulius Pollux. lib. 4. onomast. c. 14. à choris illis choreas dictas existimo & ipsas choreas choros pro tripudio & saltantium multitudine: declaraturq; prolixè ab Hesiodo in aspide Herculis. Plato lib. 2. de Iusto, duas partes choreæ tribuit, vnam in voce, quæ per numeros & concentus: alteram in corporis motu, per numerum & figuram, sed quæ numerum habeat quidem communem cum motu vocis, figurã verò propriam: in prima illa parte, cantus ipse, vocis est motus. Erant horum leges, in ingressu, egressu, prosecutione saltationis. quorum vestigium fuisse reor in his saltationibus

tionibus quas dixerunt *bassis dansis*, aut *dansis compassees* Erant siquidem in choris, εἴσοδοι, ἔξοδοι, στροφαί, ἀντιστροφαί, ἐπῳδοί, de quibus Aristot. in poët Scoliastes Sophoclis Demetrius Tricli. & scholiastes Aristoph. & Leonicerus in primam odā olympior. Pynd. Iul. Pollux li. 4. c. 15. & 16. Strophæ & antistrophæ & epodi, nihil aliud erant, quàm formulę saltandi ad lyra. cùm enim occineretur strophe, fiebat cōuersio chori à dextris ad sinistram: cùm antistrophe, à sinistra in dextrā: cū epodos, fiebat quies, & ad regressionem primam dispositio, vt hæc, & alia plura notat Lilius Greg. Giraldus 1. dialogo de poetica & poetarū historia. Duplices notat formas ex Homero Athenæus in 1. capit. 8. vnam eorum qui cibysteres vocantur, aliam per sphęrā, vocamus in circulum. Erat saltatio in restim quemadmodum videmus fieri in iis, quas dicimus *branstes*. Sic restim ducere dicūtur in saltatione primi puerorum puellarumque chorum confectum per manus exercentes, apud Terentium in Adelphis. *Tu inter eas restim ductitans saltabis* & Liuius lib. 27. per manus reste data, virgines sono vocis pulsus pedum modulantes incesserunt. Meminit & Athenęus libro 4. cap. 24.

Intus erant iuuenes clari, innuptæq; puellæ
Saltantes, manibusq; manus cœpere vicissim.

De diuersis moribus antiquorũ circa Musicam & tripudia. C. XXI.

QVandiu antiquitas agnouit causam musices & tripudiorum, tandiu mihi videtur ea approbasse & laudasse. Quando autem figuræ solæ remanserunt & voluptas, lõgè à fine, ad quem & propter quem musicam & tripudia instituerant, ea meritò, potissimum apud bene sentientes nationes, improbata fuerunt, nisi temporibus perditis, vel sub principibus parùm castè viuentibus, vel impiis. Sicuti musica, quandiu clarorum virorum & virtutum laudes canebantur, fuit exculta, & vocis & tibiarum vsus honestus: vt Themistocles hinc fuerit habitus indoctior, quod lyram in epulis, in quibus laudes cantabantur heroum, recusasset, vt ait Cicero 1. Tuscula. & alij. At postquam ad mollitiem, vocis & cytharæ dulcedo incidit, vt effæminatos reddens homines, explosa est: & instrumentorum musicalium scientia potius digna visa est, quæ vilissimis hominibus, cinisonibus, lenonibus, & decoctoribus, & meretricibus exerceretur, quàm vt à grauioribus, probis, & à matronis tractaretur

retur: vt non possimus non dolere, quod hodie, summo cum diuinarum rerum opprobrio, mercenarios istos musicos organicos & symphoniacos in sacris comitiis & sacrosanctis templis, diuinis & festiuis Christianorum supplicationibus, & conuentibus, nescio quas turpes & obscœnas cantilenas resonare audiamus, ac si in lupanari quodam essent. Res certè animaduersione digna: quamuis enim, non exprimantur cantionum profanarum verba, tamen multis, qui ea norunt, in illis conuentibus animus per sonum earum, cõmouetur ad turpia, & à sacris ad scelera ingenia auocantur. Ita enim paulatim licentia nimia, ex magistratuum segnitie, & prælatorum incuria ex sacris Dei & diuorum laudibus per musicam antè decantatis, permisit in eum impium morem homines decidere, etsi aduersentur diuina & œcumenica concilia. Quamobrem apud Romanos inter duo bella punica, ingenui & Senatorum filij in ludum saltatorium, vt discerẽt saltare, commeabant, nec matronæ putabãt inhonestam saltationem, vt testis Scipio Africanus Æmilianus in oratione contra lege iudiciaria Tiberij Gracchi. Et Sallustius Sempronia reprehendit, non quod saltare, sed optimè scierit. At posteà saltu-

tiones inter probra & histrionica habitæ, vt ait Macrob lib. Saturnal. 3. c. 14. Scribit Xiphilinus ex Dione, in Nerone. Saltare inquit in orchestra & publicè turpe olim, tamen ad id coëgit nobiliores, & fœminas promiscuè Nero, atq; scholas huius rei cõstituit: & si qui prodirent personati, petẽte populo personas auferebat, ipseq; in Theatrum prodiit luden. Dion etiã ipse libr. 59. refert, Caium Cæsarem Caligulam promiscuè admisisse mulieres & equites & senatores, in orchestra saltare. Et posteà li. 60. sustulit mulierum saltationẽ in orchestra Claudius, pueri tamen posteà sub eodem euocati ab Asia, qui pyrrhicam saltarent, Cicero pro Murena, inter maledicta enumerat dictum fuisse Murenam saltatorẽ. Domitianus imperator, censor morum factus, quæstorium virum quòd gesticulãdi, saltãdiq; studio teneretur, mouit Senatu, vt ait Suet. in Domitia ca. 7. Æmilius Probus in vita Epaminondæ, Scimus, inquit, musicã nostris moribus, scilicet Romanis, abesse à principis persona. Saltare etiam in vitiis poni, quæ omnia apud Græcos & grata & laude digna dicũtur. Fuit & tẽpus quo discebant fidibus antiqui Romanorũ, vt ait Cicero in Catone. sed & id posteà recessit ab vsu, sicuti & tandem degenerante musica

musica apud Græcos, vnde prouerbium refertur à Suida in verbo, ἀρχαῖον ἀρχαῖον ἰχιδαρίζειν antiquum, id est, ineptũ, & nullius pretij pulsare citharã. Idq; nõ propter musices odiũ, sed abusum. In quibus enim vsus purus is fuit, probatus mos antiquus. Sic Salij quoque in saliendo comprobati à Romanis, quia omnes ferè gentes in sacris & festis, quibusdam propriis saltationibus vtebãtur in cantandis diuinis laudibus, vt ait Lucian. de saltatione. Meminit & de illis Liuius & Diony. Halicar. in 2. & alij. Eo enim modo Salij quoddã mysteriũ Martis referre se putabant, cum Priapum adamaret, vt refert Lucianus. Saltauit & Dauid religionis enthusiasmo motus, coram arca Dei 2. Reg. 6. & parali. 15. fuerũt & symphoniaci & cantores semper in Ecclesia Dei, vt alibi docui, & mulieribus quoque ad Dei laudem nõ inhibita saltatio & cantio, vt Exod. ca. 15. Verum nunc mores deprauatissimi & ad malum procliues, qui vt muta ducuntur animalibus passionibus, certè abstinere debẽt à tripudiis, vt à mali incentiuo. Dum enim causę saltandi obliteratæ sunt & effectus, certè nõ potest sequi aliud; quàm alius effectus. Scribit & Iustinus ex Trogo li. 30. instrumẽta luxuriæ, esse tympana & tripudia. Et Ouidius

1. de remed. amor. Eneruant animos citharæ, cantusque lyræque, Et vox & neruis brachia mota suis. Vnde & tandem exosum inter probos per quã maximè mulierum genus saltatricum, potissimum si illæ puellarem excessissent ætatẽ, vt Ammianus Marcellinus de moribus sui temporis sic conqueritur libr. 14. quocunque oculos flexeris, fœminas licet affatim spectare cirratas, quibus si nupsissent, per ætatem iam ter posset nixus suppetere liberorum, ad vsque tædium, pedibus pauimẽta ter gentes, iactari volubilibus gyris, dum exprimunt innumera simulachra, quæ finxerunt fabulæ theatrales. Inter Græcos monet etiam Suidas in verbo ἄχρηστα, in saltatriculæ domum ne insilito, ne illis rebus inhians malo à meretricula ictus, de gloria deturberis. Repetit idem rursus in verbo ἀποδιρανθῆς. Improbat & apud Lucian. in princip. de saltatio. Craton prisci secul mulierculas, amatores inuitantes, nempe libidinosas Phædras, Parthenopas, & Rhodopas, cum pulsationibus & obscœnis cítibus, & pedum strepitu, dicens per saltationes mutari ex viris in Lyden quandam, aut Baccham, omissa pristina forma: videntibusque esse exitio, non secus c si loton vt socij Vlyssis degustassent, aut Syrnas

renas audiſſent. Et proritate ad luxuriam viros, mulieres ſaltatrices, mihi videtur caprarum exprimere nomine Theocritus dum ait. Eidyllio, 1. in fine.

αἱ δὲ κίμαραι
οὐ μὴ σκιρτάρουται μὴ οὐ τράγος ὔμμιν ἀναστῇ,

id eſt, vos verò capellę nolite ſaltare, ne fortè in vos hircus incurrat. Recordor, certè exẽplo Oridũ, qui cum ſaltantibus venatoribus & ipſi tripudiantes capiuntur, ſicut & Aſiones, vt ait Athenę. libro 9. c. 14. quod & accidit iſtis ſaltatrices expectantibus. Sic deceptus ſtolidiſſimus in ſua fide Herodes ab Herodiade, filia ſaltatrice, Matthæi 14. Marci. 6. vetat Eccleſiaſticus cap. 9. cum ſaltatrice ne aſſiduus eſto. Sed & eò peruenerunt inſaniæ geſticulationes ſaltationũ, vt empuſas quaſdam & monſtra videre videamur, quam homines vel inſanos, ſicuti Alphonſus rex Aragonum teſte Antonio Panormita in eius dictis, optimè notauit ſaltatricẽ quãdam, quam cùm impudentius ſe agitantem aſpexiſſet, expectate, inquit, mox Sibylla reddet oraculum. Sibylla enim vates, non niſi furore correpta reddebat oraculum. Neque ex ſaltationibus antiquis aliqua retinetur, præter Ciclopeam turpiſſimam omnium ſaltationẽ, vt notat Trebellius

bellius Pollio in Galieno, Crinitus libr. 17. de honest. discipli. ca. 3. Nocuit & Cardianis, equos saltare & tripudiare in pedes posteriores erectos in sympoſiis, docuisse. Si quidē in pugnam vocati equites, cū hostes morem equorū nouissent, tybias iusserunt modos equis consuetos cantare, quibus erecti equi sessores præcipitarunt & victoriam tripudiis hostibus pararunt, vt refert Arist. in repub. eorum, & Athenæ. li. 12. c. 6. Et Horat. libr. 3. carmi. od. 6. inter scelera sui temporis, ob quæ veretur immitti bellum à Deo, addit.

Motus doceri gaudet Ionicos.
Matura virgo: Et fingitur artubus
Iam nunc, & incestos amores
De tenero meditatur vngui.

Et ode 7. eius libr. Asteriem castitatis admonens adiecit & illud,

Prima nocte domum claude, nec in vias
Sub cantu quærulæ despice tibiæ,
Et te sæpe vocanti
Duram, difficilis mane.

Nec est quòd immorer, potissimum saltationes & tripudia nunc exerceri, postquam mero animus incaluit & venter despumat in libidinem: appendix quippe, vt ait Homerus cænæ, cantatio, saltus & ipse. Vt verū sit illud quod ait Athenęus lib. 10.

ca

c.9.vina senem cogunt minime saltare volentem,quod & notat lib.4.c.17. dum ait, apud Antiochũ regem qui magnus dicebatur non amici solùm regis in arma tripudiabant in cænis,sed ipse etiam rex.addit & Polisperchontẽ cum bibisset quãuis esset senex, nulloque vel militari scientia vel dignitate inferior, tripudiare solitum, & lib.10.c.11.Nõ licet,inquit Ctesias,apud Indos regi fieri ebrio,vt apud Persas,id tamen ei vno die conceditur cum soli sacrificant, quo diu, vt ait Duris in 7. Rex fit ebrius,Persicoque more tripudiat:Ex aliis verò nullus est ex Asia qui tripudiet hoc die, sed omnes solent abstinere. & libr.4. cap.24.

Insipiens vinum multum cecinisse coëgit,
Saltare ac ridere iubet : prudentia cedit
Si quis paruerit.

SYNT

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS, LIBER XIII.

* * *

In quo agitur de Geometria.

De necessitate Geometriæ. CAP. I.

SCRIPTVM erat in foribus scholæ Platonis, ἀγεωμέτρητος ὀδεὶς εἰσίτω, nullus ignarus Geometriæ, ingrediatur: non enim huiusmodi discipulos suis arbitrabatur dignos prælectionibus. Nã septimo de rep. scribit, Geometriã ad veritatem attollere animum, & ad philosophandum præparare cogitationem, & interesse ad disciplinas cõparandas, maximè, attigerítne Geometriam aliquis, an non: & cõducere valdè ad rem militarem, ad castra ponenda, regionem occupandam, colligendas vel spargendas turmas, & ad cætera machinamenta, quibus circa acies vel in obsidione

vel

vel itinere vti ſolent. Iuſtitię quoque propriam eſſe Geometricam proportionē, & omnium in repub. actuū docet Marcil. Fici. in arg. li. 3. Enneadis tertiæ Plotoni c. 5. quod latè proſequitur Ariſt. lib. 4. Ethic. ad Eudemum. Talem autem dicit quādo totum ad totum comparatur, aut alterum ad alterum: non continuam proportionem vel æqualitatem numeri, quia illa proportio arithmetica. Docet, & diſtribuit iſtas proportiones Ariſt. 5. Eth. ad Nicom. Atq; quomodo in iuſtitia diſtributiua ſeruetur proportio geometrica, in commutatiua Arithmetica. Sed & propius ad rem ſaluti ſocietatis humanæ cōducere terræ dimenſionem, poſtquam illa pronomina meum, tuum, ſuum, res diſtribuerunt. nemo eſt qui neſciat.

Limes quippe erat poſitus, litem, vt diſcerneret, agris.

Limes autem non niſi decempedatoris, finitoris, vel agrimenſoris arte Geometrica, conſtitui vel conſeruari, vel reſtitui potuit. Vnde Alphorab. apud Ægyptios ob confuſos à Nili inundatione agrorum fines, neceſſariò natam Geometriam tradit, vt commodius diuiderentur. Quinti. lib. 1. Inſtit. orat. c. 18. ratus eſt omni ætati hanc vtilem & neceſſariā eſſe: pueris, ad acuēda ingenia;

ingenia:aliis autem omnibus, quia ea numeros & formas docet,computatio autē omnibus sit necessaria, cùm de his lites maximæ oriantur.

De nomine & diuisione Geometriæ. CAP. II.

ΓΕωμετρία, Geometria, nihil aliud est, quàm terræ mensura : versatur namq; circa puras dimēsiones,sicuti Arithmetica circa puros numeros : Geometria autem dimensionibus addit pondera: Astronomia verò numeris & dimensionibus cælestes metitur motus.Geometria habet theoricam,& praxim : Theorica,sola mētis cogitatione,quātitates,proportiones,& earū mēsuras intuetur:Praxis, experimēto sensibili,mēsurat.in vtráque subiectū.magnitudo vel quātitas,quā terminis & interuallis distinguit & concludit vtraque:Gellius li 16.c.18.Geometriæ partem facit ὀπτικὴν κανονικὴν : illā ad oculos pertinere, hāc ad aures:vtrāque spatiis & interuallis linearum,& ratione numerorum,constare.

De magnitudine,& specie magnitudinū, & puncto, lineis. CAP. III,

MAgnitudo , est vniuscuiusque rei extensio:extēsio autem vel in longum, vel in latum,vel lōgum,latum, & profundum

dum sit. Longitudo sola, dicitur linea: qd habet longũ & latũ, superficies, quòd lõgitudinẽ & latitudinem habet: & profundũ, dicitur corpus de cuius mẽsura nõ erat certa determinatio tẽpore Platonis, vt ipse ait 7. de repub. Linea, longitudo est sine latitudine, cõclusa punctis. Punctum est, cuius pars nulla est. Punctũ autem vel in linea, vel extra, vel ad voluntatẽ datum. In linea vel extrema, vel medium lineæ æqualiter vel inæqualiter potentia determinat. Hoc punctum tamen, magnitudo non est, non magnitudinis pars, sed magnitudinis omnis principium. Linea, vel recta, vel curua, vel media inter has. Constat verò Geometria ex Heronis sententia, lineis rectis vel non rectis, quibus addit Apollonius inflexas. Has in planas & solidas, Geminus partitus. Fiunt ex lineis mixtiones & superficies. Mixtiones linearum sunt variæ: æquidistantes, cùm duæ eodem modo ducũtur, quæ tamẽ nõ se cõtingunt parallela dictę: intersecantes, quãdo in aliqua parte in superficie se secãt. Perpendicularis, cùm aliqua recta super aliam subsidẽte ex cathero & ad perpendiculũ cadit. Obliqua, cùm nõ ex directo cadit, sed lateraliter. Diametralis, cùm linea circulũ æqualiter in duas partes diuidit, chorda dicta si inæqualiter

ſupra vel infra centrum. Fiunt vna linea circuli, vel eccentrici vel concentrici.

De figuris. CAP. IIII.

FIūt ex lineis figuræ & ſuperficies, quādo claudūtur lineæ in corporibus, figuras, σχήματα Græci geometrę appellant, vt ait Gellius in 1.c. 20. quarum duo genera, ἐπιπέδου & στερεοῦ, planū & ſolidū. Planū, quod latū & longum ſolum eſt, vt in area triquetra, quadrataq; figura. tales & alię figuræ rectæ circulares, æquales, inæquales: anguli, rectilinei, obtuſi, acuti, cōcaui, connexi. Sunt & figurę corporibus cōmunes quarū initium dicit Ariſt. 1. magno. moral. c. 10. triangulum. cùm tamen figura alia ſit agonia. i. ſine angulis, vt ſphærica: ſine lōgitudine, vt globus: cum longitudine rotunda, quæ cilindrica: cum latitudine rotunda, vt in Trochleis. Sed de angularibus intelligendus Ariſt. niſi angulus ad imaginationem aliarum trahatur. Angulares figuræ, ſunt triangularis quadrata, rhombus ſeu pendēs quadrata, Rhomboides pēdens longa. parallelo grauius quadrata parte altera longior: pentagonus, exagonus, heptagonus, iſopleuros, cuius tria latera angularia æqualia: iſochelos, cuius tantùm duo latera trianguli æqualia: rectus angulus media-

media pars quadrati, ex omni latere inæqualis: scalens: Trapezus, quæ ex altera parte habet inæqualitatē. Extāt lib. 5. Ioā. de Regiomonte, de triāgulis omnimodis, & eiusdem κυκλικὰ de quadratura circuli, & Nicolai Cusani, & Orontij Finęi de eadem lib. Sunt autē orbiculares figuræ, pyramides ex basi lata ad punctū fastigiatæ. Illud porrò notabile in figuris, nullum angulum esse figurā, sed figurę principiū esse.

Secundò nullam solam lineam, angulū perficere: Est enim omnis figura, omni quaque exparte finita actu.

Tertiò notabile, omnem lineam superinductam figurę, figuram illam destruere, vt ait Arist. problem. sect. 15. q. 1.

Quartò nulla simplex figura, corpus est, vt docet Galen. lib. 1. de element. vbi & fere de omnibus figuris meminit: & latius de his omnibus Euclides in 1. de Martia Capella. li. 6. circa finem. Archimedes Syracusius lib. 1. & 2. περὶ σφαίρας καὶ κυλίνδρου, de sphæra & cylindro, & lib. de circuli dimēsione. Et Eutochius Ascalonita in cōmentar. Archimedis in illos prædictos libros Ioan. Vægelin. Hyalpronensis, in elementali geometrico. Carolus bouillus in introductorio geometrico. Sebastianus Serlius, lib. 1. de architectura. Pertinent ad figuras,

formæ agrorum quas constituit quintuplicis generis Aggenus Vrbicus, in commentariis ad Iulium Frontinum de limitibus agrorũ. Vnum, quod ex flexuosa linea cõtinetur: alterum, quod ex flexuosa & rationabilibus: tertiũ, quod ex circunferentibus: quartum, quod ex circunferentibus, & rectis: quintum: quod ex rectis: quorum species sunt infinitæ ex mixtionis diuersitate. Pertinent quoque ad easdem figuras ichnographiæ, quę fiunt in Architectura, secundũ graphicam delineationem. item scenographia apud Vitruuium lib. 1. ca. 2. & alibi & Leo Baptistam Albertum, lib. 1. rei ædificatoriæ. c. 1. & 8. & lib. 2. c. 1.

De corporibus, pyramidibus, & columnis. CAP. V.

CORpora tres habent dimensiones, lõgitudinem; latitudinem, profundum, vt ait Aristo. 3. metaphys ca. 5. Corpus vel indefinitum vel finitum est, Indefinitum, quod aliqua sui parte relinquitur: non finitus qualis est solidus angulus quem plani anguli claudunt, angulis ad vnum commune punctum concurrentibus. Cæterum indefinitum corpus est, in mente indefinitum, cum re ipsa omne corpus sit finitũ. Fitum corpus est, quod ex omni quaque

parte

parte vel vna superficie vel pluribus terminatur, veluti sphæra solida, & concaua, pyramis, columna, cubus, octocedron, dodecedron. Pyramidum duæ species, perfecta, & curta: perfecta, quæ procedit ad conum, & supremum verticem: hæcq; potest esse rotunda, si basis sit circulus: vel trigona, tetragona, pentagona, exagona, &c. Curta quæ ad conum non peruenit. Sunt & columnæ rodundæ, trigonæ, tetragonæ &c. quibus & accedere possunt pro forma varia, diuersæ bases, capitula, puluini, volutella, epistylia, coronix, zophorus, stilobata, scapi, thori, striæ. tochili, plinthi, supercilia, estragali, scamili, varicephalæ, varicæ, cymaria, forma Ionica, Corinthia, Dorica, &c. quorum diagramma & tractationem, vide apud Vitruuium lib. 3. & 4. & apud Ieo. Baptistam Albertum lib. 7. de re ædific. ca. 6. 7. 8. 9. 15. & lib. 1. cap. 10.

Communia magnitudinibus omnibus.

CAP. VI.

COmmunia lineis, superficiebus, corporibus, vt eorum magnitudines cōsiderari possint secundum contiguitatem, vel continuitatē, & consequentiam. Termini magnitudinum, punctū, linea, superficies: interualla, lōgitudo, latitudo, & profundū

quoque in corporibus. Differētiæ interuallorum ſurſum deorſum: dextrū ſiniſtrum: ante, poſt: Geographi ſurſum dicūt arcticū polū: deorſum antarcticū, oriētem dextrū, occidentem ſeniſirū. plin. tñ lib. 2. c. 8. lęuū accipit pro oriētali plaga dextrū pro occidētali: cùm à læua parte mūdi, curſus feratur in contrariā partē planetarū. Videndus Vitr. lib. 9. c. 4. At Varro de ling. lat. ſiniſtrā ad orientē, dextrā ad occaſū, anticā ad meridiē, poſticā ad ſeptentrionē refert. Hyginius & Iul. Frontinus de agro. limit. & eius cōmentator Agenius Vrbicus, dextrā appellarūt ſeptentrionē, ſiniſtrā meridiē, altitudinē verſus orientē. At augures qui circumſcribebāt aeris regiones, dextrā meridiem poſuerūt, vt conſtat ex Liuio in 1. & Philan. in li. 9. Vitr. c. 4. Intēlligere tñ debemus, nō eſſe in cęlo dextrū vel ſiniſtrū, niſi noſtro reſpectu, vt ait. Ariſt. li. 2. de cæl. c. 2

De inſtrumentis ſeu mediis geometricis.

CAP. VII.

INſtrumenta, quibus hæ figuræ fiūt, diriguntur, vel menſurātur corpora, norma, libella, quæ nunc ſcadra, de qua apud Vitruui. lib. 9. c. 2. cathetos ſeu perpendiculū, de quo Vitruu. lib. 3. c. 3. circinus, rectus & valgius ſeu intortus, de quo Ouid. lib. 8.

metam

[illegible] Dedali filio
[illegible] mensione, ex-
[illegible] geometrici, ra-
[illegible] seu baculus Iacob per-
[illegible] quibus triplex conficitur
[illegible] altimetria quæ de alti-
[illegible] planimetria de longitudi-
[illegible] stereometria, secun-
[illegible] & profundũ. De astro
[illegible] & vsu extant infiniti
[illegible] haurire poteris, tibi quæ ex
[illegible] præstantiores est author
[illegible] de fabrica in primo, in 2.
[illegible] Rodolphus Battingius Fri-
[illegible] vsus astrolabij. Ioannes
[illegible] in Astrolabium si-
[illegible] Iacobus Kœbelius in
[illegible] declaratione Annuli fabricati
[illegible] quæ planæ sphæræ habeant si-
[illegible] similitudinem, de quorum
[illegible] & vsu, euulgarent libellos
[illegible] Gema à Frisius. Ioan. Dyran-
[illegible] Hebræus, Burchardus My-
[illegible] Finæus, Ioan Regio-
[illegible] Porro de radio astronomico,
[illegible] proprius eius nominis Gemmę
[illegible] etiam apud Græcos &
[illegible] mensurandi illa
[illegible] vnde metator decem-

pedator dicitur à Cicerone. 3. philip. Apud Persas pro pertica, in vsu funiculus, qui dictus schænos stadiorum 60. Ptolomæo 30. Hebræis חבל, chebel Psal. 77. ibi diuisit illis terram in funiculo distributionis. vtebantur etiam Hebræis קנה kana, id est, arũdine seu calamo, pro mensuris, vt apud Ezechiel. c. 4. & alibi.

De gradibus mensurarum & instrumentorum, a quibus interualla terræ mẽsurantur. CAP. VIII.

MEnsurarũ gradus & partes ex Schonnero lib. de globi terrest. vsu, c. 12. sic colliguntur.

Ex granis digitus quatuor formabitur vnus,
Est quater in palmo digitus, quater in pede palmus.
Quinque pedes passum faciunt: passus quoque centum.
Viginti quinque stadium dant, sed miliare.
Octo dabunt stadia, at duplatũ dãt tibi leucam.

Sed facilius ex cosmographia P. Apiani c. 11. ex Geor. Agrico. de ponderib. & mensuris sic collige.

Digitus latitudine 4. granor. hordei, quatuor digiti 3. pollices faciunt. Robertus Cenalis de vera mensura. & D. Hierony. in Iob digitus Hebræis & sbaa.

Vncia

. Vncia habet 3. digit.

. Transuersa manus 4. dig. Palmus minor Hebræis dicas 2. Palmos.

Spithama seu Palmus maior 3. Palmus minor. Plinio dodrans semicubitus, Hebræis zereth atsalath.

Pes 4. mino. Pal.

Sequipes & cubitus sex Pal. mi. Hebręis amah.

Gradus vel gressus 2. pedes.

Passus simplex 2. pedes cum dimidio, Hebræis Tzeah vel Tzeadah.

Passus geometricus 5. ped.

Origa vlna, amplexus seu brachium, est hexapeda mensura, Gall. toise, Hebra. chot sem.

Calamus comprehendit cubitos 6. vulgares & sex Palmos.

Pertica decem pedes: calamus sanctuarij maior pertica palmis duobus, aliis 15. pedum, ex Varro. de re rust. 1. 10. & Colu. lib. 5. c. 1.

Plethrum, pedum 100.

ἄγκρα georgica mensura, ped. 50. dimidium plethri.

Clima ped. 60.

Actus quadratus vndique, finitur pedibus 120. latine acuna. hic actus duplicatus in longum, iugerum facit, quod vno

die iuncti boues exarent, Plinius lib. 18.c. 3. At Hebræis manesch & tzemeth, diuersa tamen pro modo prouinciarũ: Iugerum Parisinum perficitur perticarum centuria & pertica 22. pedum, quadratus numerus eius 484. pedaneas habet mensuras: iugerum Anglicanum quod illis acre 40. perticarum in longum, 4. in latum: pertica 16. ped. hyda autem apud illos mensura 20. continens iugera, vt notat Polyd. Vergil. lib. 9. histo. Anglo.

Porca ager in latum habens 30. pedes, in longum 180.

Scrupulum iugere pars minima habens 10. ped. in longum & latum quadratum, ex cuius mensura peruenniunt metatores ad vnicas & sextantes agri donec ad iugerum peruenerint, quod habet 278. scrupula. Sunt ex diuersitate nationum alia, vt arpentum, satum, quartarium medimnum aratiunculæ.

Mansum 20. Iugerum mensura circunscribitur, vt notat Robertus Cœnalis de vera mensuræ ratione fol. 48. relatione facta ad Anglica. Nam dimensionem in ecclesiis, culturæ autem rusticanæ 15.

Stadium habet 125. passus.

Diaulos 2. stadia. Dolichos stadiorum 12. passuum 1500.

Millia

Milliare Italicum 1000. passus 8. stadia. Millia Germani 4000. passus 32. stad. Milliare magnum 5000. pas. Miliare Teutonicum Schonero lib. de vsu globi terrest. c. 12. est 5760. passuum.

Leuca communis 1500. pass. Hebræis milliare cibrath.

Parasanga Persarum 30. stadia Herod. in 2. Agatio autē 2. de bello Goth. 21. stad.

Schænos vel funiculus Ægyptiorū 60. stad. Ptolomæo 30. meminit & Herod. in 2. qui tribuit milliaria 7. cum dimidio, Iacob. Zyeglerus, cosmogra. terræ sanctæ 4. milliaria mediocria Germanica.

Stathmos nostri poste. tabellariorum vel veredariorum diuersorium dicta mensura maxima apud antiquos non fuit vbique certa 28. millia, & semiss. millia. meminit & de stathiuis regiis Herod. in 2. constituunt, leucas 14.

480. Stadia vni gradui circuli æquinoctialis respondent quæ reddunt milliaria 60. Italica, Germanica 15. Gallicarum leucarum 15. Hispanica. 18 ex quibus totius mundi facilè colligitur mensura. Nam totus orbis diuiditur: primo in imperia: imperia, in regna: regna, in prouincias: prouinciæ, in regiones: regiones in loca: loca in territoria: territoria, in agros: agri, in

centu

centurias centuriæ, in iugera: iugera. in climata: climata, in actus: actus in ſcrupula & perticas: pertica, in paſſus & cubitos: paſſus in pedes. pes in palmos: palmus in vncias: vncia. in digitos: digiti in grana.

Finis.

SINTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS
LIBER XIIII.

In quo agitur de Optica.

De conſiderandis in optica, & quid, & de viſu. CAP. I.

Optica pars Geometriæ eſt, quæ ad viſum pertinet, & de eius mirabilibus videndi formulis & deceptionibus, rationem reddit, vt ait Gellius lib. 16. c. 18. In hac ſex conſiderantur, viſus, viſibile, medium videndi, viſibilis ſpecies, viſibilis radius, ſpecula

culaVisus organa sunt oculi & nerui optici dicti, à cerebro fluentes, qui ad oculos vsque perueniunt, Vitello lib. 3. optices Theor. 20. cum his à cerebri humore secreto pars purissima ad oculos tendit: sensorium quoque frigidum & humidum, quemadmodum & cerebrum, vt ait Arist. lib. 2. de genera. animal. c. 9. Ideo lib. 5. c. 1. visum aquæ tribuendum censet siccessitque visus cum humido caret, vt ait Hippocra. lib. de vict: ratio. & Galenus crystallinum in oculo humorem, causam potissimam visus dicit lib. de instrum. odorat. Sic videre propriè oculorum est: vt iudicare, rationis: memoriæ, meminisse: vt notat Macrob. lib. 7. saturnal. c. 5. Cæterum visus est perspectiua potestas, quæ visibilia obiecta deprehendit. Sensuum omnium hic certissimus ducitur, discernit namq; eminus, quæ corporibus insunt ãnuntians, nempè colorum, magnitudinem, figuram, motum, positionem, interuallum, vt notat Galenus lib. 16. de vsu part. corpo. huma. c. 3.

Vnde oriatur visus. CAP. II.

CIrca potentiam visualem, variæ opiniones: alij quippè putãt oriri ex imaginibus insertis & oblatis oculorum radiis

diis & reflexis, Democritus, Epicurus, & Lucretius lib. 6. quam refellit sententiam Macrob. lib. 7. Saturnal. c. 14. Hipparcus fieri visum dixit ex proiectione vtriusque oculi ad rem visualem: veluti tactum, per manuum admotionem, Plato; per corradiationem lumine ex oculis exerto, occursante re visibili. In speculis, reflexionē imaginum, cum circulis & simul cum aëre intermedio, transferri tradit Plutar. lib. 4. de plac. philos. c. 13. & 14. Alias quoque de videndi facultate sententias, refert Aristot. lib. de sensu & sens. Gel lib. 5. c. 16. Consentiunt autem ferè omnes, sensum visus per medium aërem ad coloratum porrigi, teste Galeno lib 7. de Hipocra. & Plat. decret. cum visus, non sit sine colore, vt ait Plato in Charmide. Zeno Citicus, videre esset ait, cum id quod inter visum subiectumque lumen est, in coni intenditur speciem. Apollodorus aëris illam partem quæ coni speciem habet, dicit propè visum: basim verò prope id quod cernitur fieri. Diog. Laër. lib. 7. de vit. Philo. in Zenone, vnde omnis visio pyramidalis est, cuius vertex in centro oculi: basis, in rei superficie: & omne quod videtur, sub angulo videtur, vt ait Virellio 3. perspec. theore. 18.

De

De visibili obiecto, visibili species, & medio. CAP. III.

ARisto.2.de animal. c.7. obiectũ visus, rem visibilem esse ait: videtur autem mediante lumine & colore, de quibus Theophrast. in paraph.ad 2.de anima c.22 23.24. obiectum autem hoc, visibile est, siue videatur, siue non, dummodo aptum sit videri apud eundẽ Aristot. 2. de anima c.10. Medium, est diuisibile spatium, per quod visibilis obiecti species, ab eo ad visum defertur: etenim inter visibile & superficiem oculi, opus distantia est. visibilis species, est similitudo eius quod videtur, idipsum sensui repræsentans. visibilis radius, linea recta, quæ à centro visus digrediens, ad visibilis rei centrum, terminatur. Et hic radius, primus, reliqui autem infiniti. Speculum corpus est, quod reflexam visibilis rei speciem, palã ipsi visui refert.

Deceptiones in visu vnde. CAP. IIII.

DEceptiones in visu cõtingunt secundum Vitellio. lib.4. theo. 1. vel secundum visum, vel secundũ virtutem animæ distinctiuam, vitantur autem, obseruatis & interuenientibus 8. sequentibus cautionibus. 1. si visibile actu lucem participet,

alias

alias enim non videtur, vt idem Vitell. ait lib. 3. Theor. 1. Ex diuersa autem lucis receptione diuersi colores fiunt, vt in panno serico, in collo columbæ, pauonis, &c. 2. exigitur, vt sit distantia conueniens inter visibilem & visum Vitell. li. 3. c. 4. si autem occupetur per medium apropinquationis corporis, intercluditur visus: dico conuenientem distantiam requiri, pro modo facultatis oculi: nam quæ nimium distant, etsi velocissimè currant videtur quiescere: vt in sole, luna, & syderibus aliis licet videre. & quadrata rotunda censentur. Lucre. 4. de ter. nat. 3. vt fiat opositio rei visæ ad visum, Vitell. 3. theo. 2. & 4. 4. 4. sit corpus visibile alicuius quantitatis, respectu superficiei visus, vt actu videatur. Vitell. in 3. theorem. 19. hoc est, vt si quædam inter hęc proportio debita. 5. vt corpus visum sit aliquomodo solidum, nam si cum diaphano vel cum medio sit similis perspicuitatis, auidè discernetur. Vitell. 3. theor. 14. & li. 2. theo. 4. Reddit & aliã rationem Aristot. 5. de generat. anima. c. 1. atque in hoc corpore, medium animaduertendum: medium namque rubeum, vitri, omnia rubra videre facit: Sic de similibus, sicuti & varius color ex humoribus pupillæ. 6. exigitur ad visum certum diaphanus aer,

inter

inter corpus visibile & oculum. nam si intemperatus, vel crepusculũ, vel alio modo crassus, officit, vitell. libr. 3. c. 13. debetque esse lux conuenientes: ne si nimia, potissimum in corporibus politis, ex reflexione acies videndi obtundetur, vt si quis Solem intentis velit intueri oculis, si autem minima; aut nulla, vmbræ subtrahent res oculis. 7. in visu certo. tempus exigitur, vt visum cõsideremus. Nam simplici & primo intuitu; nemo potest apprime diiudicare, nisi iterũ intueatur, quod exigit tempus. Vitel. libr. 3. theor. 56. 57. 8. visus sana dispositio requiritur: nam propter ægritudinem oculi, deceptio accidit: vel si is male sit dispositus, potissimũ in crystallino humore, quo læso decipitur visus. Vitell. lib. 5. theo. 16. Sic humor citrinus in oculo, vel rubeus; talia repræsentat & arguit visa: si in pupilla humor crassus perforata appareat: si niger, plena muscis. Si ponatur digitus super angulum oculi, vel in angulo, res duplex videtur; si moueatur cum digito, res moueri videntur, eadem ratione falso Antiphon existimabat se semper ante se hominem vere videre, quod Aristot. 3. meteo. refert ad debilitatẽ visus, & reflexionem ad aëris videntem. Docuit & me hoc Claudius Celestinus lib. de mirab. mundi. Hinc

ægritudines oculorum, visum vel debilitant vel dissipant, velut lippitudines, lachryma, inflammationes, caua vlcera: caligatio vel propter senectutē vel propter aliam imbecillitatē. Suffusio, quā Græci ὑπόχυσιν vocant, quæ se potentiæ oculi, qua cernit, opponit. Paralysis oculi, ex percussione: μυδρίασιν pupilla effusa vel dilatata. His annectere poteris alias visus deceptionis causas, quas adfert Vitel. lib. 4. theor. 28. & sequent. quales & eunt imaginationes, & animi impressiones violentæ, & indiscreta vis visiua, vt qui cogitant & arbitrātur se mortuos videre, quia non considerant, quæ ante sunt, sed his hallucinantur. Sicuti & passiones indicia alia corrumpunt.

De visibili. CAP. V.

VIsibile omne, vel tale per se est, vel per accidens. per se duo, lux & color: Arist. 2. de anima. c. 7. addit ignē lib. de colorib. Per accidēs, remotio, magnitudo, situs, corpus, figura, continuitas, separatio vel diuisio, numerus, motus, quies, asperitas, lenitas, diaphanū, densitas, vmbra, obscuritas, pulchritudo, deformitas, similitudo, diuersitas, Vitell. in princ. 2. neque corpus vllum per se colorem sine luce habere,

bere, docet pluribus rationibus Lucret. 2. de rer. natu. incipítque ibi:

Nullus enim color est omnino materiai
Corporibus, neq; par rebus nec denique dispar.

&c. Arist. in præd. 2. de animal. c. 7. inter lucem & lumen distinguit & colorẽ. Lumen dicit perspicuum aliquid ac diaphanum, illud autem nõ per se, sed mediante colore aliorũ perspicuum: vt est aër, aqua, & solidorum complura, vt virrũ, glacies, crystallum. Traditq; lumẽ esse actus perspicui, & colorem in lumine videri: lucem autem & in tenebris & sine lumine, vt in igne. ideo Vitell. diaphanum corpus lib. 2. definit, per quod lumini patet transitus: contra vmbrosum, per quod non patet.

De luce & coloribus. CAP. VI.

LVx in primã & secundã & minimam separatur. prima, secũdam & tertiam facit: vt lux prima, quæ illuminat totam domum: secunda quæ in angulis domus est: minima quæ si subdiuidatur, non habebit actũ lucis. Theoremata lucis prosequitur Ioan. Pisanus episcopus Cameracensis, in perspectiuæ lib. 1. quã emendatam protulit Paschasius Hamelius nuperrimé. Color, est motus actus perspicui,

apud Aristot. apud Themistium autem 2. de anima c. 22. & Plato. in Timæo, color est veluti flammula quædam, fulgorq; ex singulis corporibus emanans, partes habens visui ad sentiendum accommodatas. Album & nigrum, duo colores præcipui. visum disgregat albũ: congregat nigrum, vt ait Plato in Timæo. Ex horum commixtione secundum plus & minus, quinque oriuntur alij colores iuxta Aristo. de colorib. si æqualiter misceatur rubedo: inter album & rubeum alij duo, vnus albo, alius rubro proximior: ille glaucus, hic puniceus. Sic inter rubeum & nigrũ, alij duo: proximior rubeo purpureus, nigro viridis. Lux apud pictores potissimum, de substantia coloris ponitur. eaque est clara, obscura, multa, pauca. Multa & clara, albedo in puro perspicuo. Obscura & pauca, nigredo. Ideo, ratione remissionis & intensionis, lucis, alij 7. colores ab albedine ad nigredinem oriuntur, alij septem, à nigredine ad albedinem. ita in summa colorum 3. principales, albedo, rubedo, nigredo: & 14. mediæ: quorum septem per intensionem graduum ab albo ad nigrum: & septem, per remissionem à nigro ad album. Constant autem omnes, subiecta materia & luce quæ ei admiscetur, & medio. Qui

plura

plura de coloribus & picturis desiderabit, consulat Plinium lib.35. Cardanum libr 7. de subtil. & libr. 13. de rer. variet. cap. 67. Alciat. Antonium Tylesium lib. de coloribus, & nos infrà de pictura agemus Deo iuuante.

De triplici videndi modo, & de directa visione. CAP. VII.

VIsio ob triplicem videndi modum, triplex est: directa, reflexa, & refracta. Directa, cum visibilis radius, rei visæ est perpendicularis. quod fieri potest vel sursum, vel deorsum, vel ad latera, cum respectu omnium centrum, sit oculus. De quo visu Aristot. quædam adfert lib. problem. sect. 11. q. 62. Sciendum tamen, vna visione simul sursum deorsumq; & ad latera, inspici non posse, quia axis vel acies visus, ad diuersa simul non dirigitur, vt docet Vitell. princip. lib. 4. perspecti.

De reflexione visus & speculorum differentia. CAP. VIII.

VIdendi modus per reflexionē alius: reflexio fit in corporibus politis arte vel natura, & hæc corpora specula dicunt

tur. Politio corporum, est cõtinuitas partium superficiei politi corporis, sine sensibili diuisione, vel sine poris. Speculorum reflexionem facientium plures inueniuntur species, vt alia sint plana: alia conuexa: & triplicis generis sphærica tria: concaua, columnaria, pyramidalia, de quibus & eorum reflectionib. Vitell. lib. 5. theore. 8. & sequent. Cardanus ex illo libr. 14. de subtilit. & de chalibei speculi compositione lib. 11. de rer. varie. c. 57. de alio alterius generis lib. 13. de rer. variet. c. 63. De experimentis omnium speculorum Antonius à Porta lib. 4. de miracul. rer. natural. Vitellio lib. 5. 6. 7. 8. 9. Ioan. Pisanus in 2. libr. perspect. quam emendauit Pascasius Hamelius. In reflexionibus omnibus à quibuscunq; speculis factis, apparet quidem forma rei vt plurimũ ante oculos conspectui quasi opposita, cum tamen secũdum veritatem non opponatur: omnísq; reflexio debilitat vires & colores, quamobrem in omni reflexione latet visum veritas lucis & coloris plus quàm in directa visione. De speculis etiam Vitellio egit. lib. 9. theor. 44. quæ radiis solaribus exposita ad communem eorundem radiorum cõcursum, ignem accendere possunt: inter quæ illud celeriorem videtur efficere combustionem,

ſtionem, quod ſic excauatum eſt, vt in eius ſuperficiem incidentes radij ſolares, ad vnum certum & commune punctum refragantur. quando illud in formam ſectionis recti, atque rectanguli coni, quæ parabola dicitur, fuerit excauatum. De cuius artificio Orontius Fineus librum compoſuit, de ſpeculo vſtorio.

De refractione. CAP. IX.

VIſio refracta fit, cùm per medium alterius diaphani fit, vt cùm per aërem fertur, viſio, vel ſub aquam, vel vltra vitrum: huic enim diſsimile medium occurrens, viſuales radios refrangit, & fracto radio, res apparet interrupta: atque ſecundum diuerſitatem diaphani, fiunt diuerſæ refractiones. Maioris quippe diaphani & magis lucidus aër aqua, & ignis aëre: Et aquæ quæ puriores & liquidiores commixtis & denſis. Et quò magis diaphanum craſsius, eò magis figura craſſior, de quibus omnibus Vitellio libr. 1. Macrob. lib. 7. Saturnal. c. 14. Ioan. Piſanus toto lib. 3. perſpectiuæ.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS LIBER XV.

In quo agitur de Arithmetica, & mensuris, & ponderibus.

De numero & numerandi notis. CAP. I.

GRæcis arithmos, numerus Latinis est, vnde arithmetica, ars numerãdi. Soli autem homini, inter omnia animantia datum est, posse numerare, vt ait Arist. problema. sectio. 30. q. 5. Tradit Suidas in verbis γελοιότερον Μελτίδου, stultius Meltide. Amphistidem vt fatuum à poëtis exagitatũ, quod vltra quinq; numerare nesciret. Numerus est multitudo ex vnitatibus numerãtibus aggregata. Sunt enim vnitates, in vno quoq;

quoque numero, vt ait Aristot. lib. 13. Metaphy. cap. 6. Numeratio, est summæ cuiusuis, vel numeri expressio. Expressio autem est diuersa, pro modo regionum & idiomatum, figuræq; numerorum diuersæ. Nam interdum notis, interdũ calculis multiplicatis, interdum literis, numeratum: interdũ clauis. Notæ erant Arabicæ quas sifras dicimus. Sic meminit Plinius lib. 7. ante vsum literarum, per clauorum fixionem annales consulares numeratos, atque Volsinis clauos quoque indices numeri annorum fuisse, in templo Nortiæ Hetruscæ deæ, Plinius lib. 7. cap. 40. Thraciæ gentis morem esse scribit calculis colore distinctis pro experimento cuiusque diei, scilicet, num fœlix vel infœlix contigerit dies numerare, vt in vrnam condere ac supremo die separatos dinumerare, atq; ita de quoque pronuntiare. Alludit Persius saty. 2.

Hunc, Macrine, diem numera meliore lapillo.

Numerorum notæ anti-

Indorum.	*Græcorum.*
1	α
2	β
3	γ
4	δ
5	ε
6	ϛ
7	ζ
8	η
9	θ
10	ι Δ
11	ια Δι
12	ιβ Διι
13	ιγ Διιι
14	ιδ Διιιι
15	ιε Δπ
16	ιϛ Δπι
17	ιζ Δπιι
18	ιη Δπιιι
19	ιθ Δπιιιι
20	κ ΔΔ
21	κα ΔΔι
22 &c,	κβ, &c. ΔΔιι, &c.
30	λ ΔΔΔ
31	λα ΔΔΔι, &c.
40	μ ΔΔΔΔ
41	μα ΔΔΔΔι, &c.

quorum

quorum. C. II.

Hebraorum.	*Latinorum*
א	I
ב	II
ג	III
ד	IIII, *vel* IV
ה	V
ו	VI
ז	VII
ח	VIII
ט	IX
י	X
כ	XI
ל	XII
מ	XIII
נ	XIIII
ס	XV
ע	XVI
פ	VII
צ	VIII
ק	XIX
ר	XX
ש	XXI
ת	XXII
	XXX
	XXXI
	XL
	XLI

Indorum.	*Græcorum.*
50	ν [Δ]
51	να [Δ] ι, &c.
60	ξ [Δ] λ
61	ξα [Δ] λι, &c.
70	ο [Δ] λΔ
71	οα [Δ] λΔι
80	π [Δ] ΔΔΔ
81	πα [Δ] ΔΔΔι
90	ϟ [Δ] ΔΔΔΔ
91	ϟα [Δ] ΔΔΔΔι
100	ρ H
200	σ HH
300	τ HHH
400	υ HHHH
500	φ [H]
600	χ [H] H
700	ψ [H] HH
800	ω [H] HHH
900	ϡ [H] HHHH
1000 *mille*	α, X
2000 *bis mille*	β, XX
3000 *ter mille*	γ, XXX
4000	δ, XXXX
5000 *quinque mil.*	ε, [X]
6000	ϛ, [X] X
7000	ζ, [X] XX
8000	η, [X] XXX
9000	θ, [X] XXXX

Hebraeorum.	*Latinorum.*
נ	L
נא	LI
ס	LX
סא	LXI.
ע	LXX
עא	LXXI
פ	LXXX
פא	LXXXI.
צ	XC.
צא	XCI
ק	C
ר	CC
ש	CCC
ת	CCCC *vel* CV
ר	CCCCC *vel* IↃ
ם	CCCCCC
ר	CCCCCCC
ת	
ת	
א:	M *vel* CIↃ *vel* ∞
ב:	
ג:	
ד:	
ה:	XM *vel* IↃↃ
ו:	
ז:	
ח:	
ט:	

Indorum.		*Græcorum.*
10000 *Myrias, i, decem millia.*	ι,	M
20000	κ,	MM
30000	λ,	MMM
40000	μ,	MMMM
50000 *quinquaginta millia.*	ν,	$\overline{M}$
60000	ξ,	$\overline{M}$M
70000	ο,	$\overline{M}$MM
80000	π,	$\overline{M}$MMM
90000	ϟ,	$\overline{M}$MMMM
100000 *centum millia.*	ρ,	
200000 *ducenta millia.*	σ,	
300000	τ,	
400000	υ,	
500000 *quingenta millia.*	φ,	
600000	χ,	
700000	ψ,	
800000	ω,	
900000 *nongenta millia.*	ϡ,	
1000000 *decies centena millia.*		

Hebraorum.	*Latinorum.*
א	X M *vel* CCIↃↃ.
ב	
ג	
Multiplicant deinceps suas notas.	IↃↃↃ

CCCIↃↃↃ

IↃↃↃ

CCCCIↃↃↃↃ

De diuisione numerorum. CAP. III.

NVmerus omnis, aut monadicus simplex, quem vocant digitum: aut ex monadibus compositus, vocāt articulum, vel ex vtroque compositus. Monadicus, non egreditur denarium. Sic 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. & 0. zero. Decadici hi, 10. 20. 30. 40. 50. &c. addito semper, o, micron, monadicis. Compositi vel mixti, vt 12. 13. 14. 15. 16. &c. 120. 131. 142. &c. Monadicus, denarium nō excedit, etiam apud exteras nationes, adfert rationes Aristoteles problema. sectio. 15. q. 3. Quomodo autem per digitos & articulos, antiqui numerarent, docet Beda lib. 1. de natur. rer. capit. 1. Numerus rursum omnis, vel secundum Theoriam, vel secundum Praxim considerātur: & in Theoria, vel secundum se, ad figuras geometricas non applicatus: vti si dicimus duo simpliciter: vel ad aliquid, relatione facta ad aliud, vt si cōsideremus 4. relatione ad 2. aut ratione figuræ. Secundum se rursum, vt si sit par aut impar: sunt enim illa duo elemēta numeri, secundum Arist. 1. Metaph. ca. 5. vnde mixtio eius qui pariter par & pariter impar. Par, in æquales diuiditur numeros: impar in inequales, pariter par is, cuius partes in pares diui-

duntur

duntur: pariter impar, contra: hinc & impariter par,

Numerus par, 2. 8. 16. 128.

Impar, 3. 5. 7. 9. 11. 13. 15. 17. 19. 21.

Pariter par, vt 8 32. 128.

Pariter impar, vt 6. 10. 14. 22.

Impariter par, qui semper non diuiditur in pares, 12. 20. 28. 40.

Diuidunt & iterum numeros in perfectum diminutum, abundantem, cum alio æqualem vel inæqualem, maiorem, minorem, duplum, triplum, &c. Item abundantem, in superparticularem, sesquialterum, sesquiquartũ, superpartientem. Cum autem transfertur numerorum cõsideratio ad figuras geometricas, numeri alio modo quam notis arithmeticis exprimũtur, nempe punctis seu calculis, vel virgulis, quibus superficies suorum corporum demõstrant geometræ ex Pythagoræorum dogmate, & tunc alio etiam modo intelliguntur. Horum autem numerorum quidam lineares dicuntur, qui habent longitudinem, cùm vnitates in vnam partem extendantur vt..... Alij plani, quibus figuratur superficies, vt : : : : & trigonus ∴ tetragonus, pentagonus, exagonus, heptagonus, & sic de reliquis figuris, quas punctis construunt. Alij solidi quando per nu-

meros ponunt lõgitudinem, latitudinem, & profunditatem, vt in figuris, quas dicũt pyramides, & cubos. Porro numerus cubicus, fit ex bino ductu cuiuslibet numeri in se, & in sui productum: vt fit 8. à 2. & 27. à 3. de quibus omnibus videndus Boët. in Arithme. Psellus, Iodo. Clithoueus, Faber Stapul. Orontij, Buteonis, Forcatuli, & aliorum arithmeticæ: Euclides 7.8.9. geometriæ.

De praxi Arithmetices, & notarum vel calculi ordinatione. CAP. IIII.

ILlud, post notarum & figurarũ cognitionem, obseruãdum in dispositione & ordine illarum, minorẽ semper esse numerum qui ad dextram est, eo qui ad sinistrã: dehinc, primum in dextra gradiẽdo versus sinistram significare monadem, secundum decadem, tertium centenarium, quartum millenarium, quintum decimum millenarium, sextum centenarium millenarij, septimum myriadem. accipe typum,

sinistra.	2	5	6	7	2	3	5 *dextra.*
	myrias.	centena millen.	decima millen.	millenarij.	centenarij.	decades.	monades.

Sic

Sic autem ſumma exprimitur huius numeri, duæ myriades, quingenta ſexaginta ſeptem millia, ducenta triginta quinq;. Dehinc obſeruãdum, zero, vel omicron. o. vbicunque addatur, decem addere, per ſe autẽ, nihil valere vel ponere, ſed aliarum notarum valorẽ denario augere. vt 1. cum o. valet decem, ſic, 10. & cum 2. valet ſic 20. viginti. ſic de 3. 4. 5. &c. dicendũ. Quod ſi duo oo. vel tres ooo. addantur monadibus, primum dextrum addit decem, ſecundum verſus ſiniſtram docet notam valere cẽtum, ſi tertium, valere mille, ſi 4. decem millia, & ſic conſequenter vſque ad myriadem, vt 10. valet decem: vt 100. centum: 200. ducenta: 1000. mille: 2000. duo millia &c. In calculis, diſpoſitio, quæ fit à dextra in ſiniſtram in ſiphris, fit in lineam ſurſum: vt inferiores minoris, ſuperiores maioris numeri ſunt.

Quod ſi ad latus aliquis calculus adiicitur parti ſiniſtræ, hic mediam partẽ eius

numeri, cui adiicitur, valet.

o *myriades*
o *cēcenarij millenarij*
o *decanici millenarij*
o *millenarij*
o *centenarij*
quinginta o o *decades*
quinque decades o o *monades*
o

quinque medium decadis.

De regulis communibus. Primum de additione. CAP. V.

COmmunia vtrique modo numerādi sunt, additio, substractio, multiplicatio, partitio: de quibus dantur regulæ & praxes. Additio est duorum vel plurium numerorum, in vnam summam collectio. Regulæ additionis hæ. 1. numeri addendi perpendiculariter secūdum propriam naturam subscribendi, monades monadibus, decades decadib. & postea linea claudēdi, vt

1532	*numeri addendi*
2342	*linea*
3874	*additio*

Secunda regula, à monadibus à dextra in fini

sinistram addito incipienda, vt in exemplo proposito, 2.& 2.sunt 4. 4.& 3.7.&c. reliqua docent Arithmetices protriti libri.

De substractione. CAP. VI.

SVbstractio seu subductio, est à maiori vel æquali numero subtilis ablatio. id enim quod æquatis duobus numeris superest, abstractio est: Suntq; tres numeri, vt in hoc exemplo,

1572	*numerus à quo substrahitur.*
1436	*numerus qui substrahitur.*
0136	*numerus substractus seu substractio.*

Regulæ hæ. 1. maiorem numerũ superiùs, minorem inferius describi, ordinatione hac, vt supponatur monades monadibus, decades decadibus, &c. cum linea.

2. Vt si nihil supersit subscribatur o. vt in exemplo.

3. Vt si minor sit numerus inferior superiore aliquo in loco, vt in monadibus exẽpli, semper ex superiori proximo numero, monas vna accipiatur quæ valet 10. vel duæ si tot requiratur postea diuidatur.

4. Cum ex numero vbi plures o. concurrunt, detrahendus est numerus alius minor, prius o. valet 10. cæteri sequentes

9. vt hoc exemplo.

5. Modus progrediendi, est à monadibus ad sinistram.

4000
542
3458

De multiplicatione. CAP. VII.

MVltiplicare, est oblatis duobus numeris, alterũ toties cõponere, quot sunt in reliquo vnitates, vt quater ter sunt 12: aut numerum vnum per tot quot habet vnitates, argumẽtare vel diducere, vt quater quater sunt 16. Pro faciliori multiplicatione, componunt omnes ferè arithmetici tabellã: alio tamen modo sic multiplica, X ponendo ad sinistram multiplicandos numeros, & ad dextrã numerum qui deficit illis ad denarium implendum: deinde dextrũ in se multiplica, & subscribe, dehinc substrahe, vt videbis infrà.

multiplicã- 8 X 2
di numeri. 7 3
5 6

Sic autẽ operare, ter 2. sunt 6. subscribe 6. posteà, substrahe ab 8. priori 3. vel ab inferiori. 7. 2. supererunt 5. subscribe itaque illis 5. & habebis septies octo facere 56.

Disponimus & sic numeros in multiplicatione,

23 *numerus multiplicandus per 12.*
12 *numerus qui multiplicat*
46 *progressio prima multip. per 2. cũ 3. & 2*
23 *progressio secũda multipl. per 1. cũ 3. & 2*
276 *summa ex multiplicatione.*

Regulæ multiplicationis. Prima numerus multiplicãdus prior scribendus, posteà is per quẽ multiplicatur, dehinç linea subiicienda.

Secunda, incipienda multiplicatio à dextra in sinistram.

Tertia, si sint plures numeri multiplicandi, vt 352. per vnum multiplicantem, vt per 3. ordine cum illo multiplicãte sunt prosequendi, vt ter duo sunt 6. ter 5. sunt 15. ter. 3. 9. sic 352
3
1056

Quarta, si plures sint multiplicantes, vnus post alium, omnes multiplicandos prosequitur numeros, subiiciẽdo primam quamque summam multiplicatã, sub multiplicante posteà à dextra in sinistram, vt hoc exemplo docetur,

1525 *numerus multiplicandus.*
63 *multiplicans.*
4575 *pri. summa ex multipl. multiplicãt. 3.*
7150 *secunda summa ex senario.*
76075 *summa integra.*

diducitur & quodlibet totũ seu as in suas partes, pars in partes & minuta: vt as in vncias, vncia in semiuncias seu 2. partes, vel in sextulas, id est 3. partes &c. vt apud Volusium Metian. in lib. de distribut. partiũ. aureus in solidos, solidi in denarios &c. sic de similibus vsque ad propè infinitas partes, sicut indicat Horatius in arte poëti. dum ait.

Romani pueri, longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere.

Sic signa cæli in gradus, gradus in minuta, minuta in 2. &c.

De partitione. CAP. VIII.

PArtitio, est numeri in partes aliquas determinatas & certas facta distributio, & fit cum toties minor numerus diducitur à maiore, quoties fieri potest. In hac, tres numeri considerantur: diuidendus, diuidens, & proueniens. Regula in hoc prima, quod in diuisione, à sinistra in dexteram fit progressus, à prima diuidendi numeri nota, si diuidens ingredi possit: sin minus, à secunda vel tertia, vt tamen diuidens ad vtrasque præcedentes referatur.

Secũda, si in diuisio sit aliquid relictum indiuiduum, quod euacuare non possit diuidens, id debet superscribi diuiso nume-

ro ſubſtracto euacuato,& poſtea relictum in minores partes multiplicandum & partiendum rurſus per eundem diuidentem.

Tertia,antequam ad diuiſionem primę vel ſecundæ notæ perueniamus, perpendere debemus quoties diuidens numerus ingredi poteſt diuidẽdum,& ſic debet fieri primum multiplicatio, deinde ſubſtractio à diuidendo.

Quarta, numerus proueniens, ad latus aliorum numerorum diſtinctione lineari poni debet vt in numero 136. diuidendo per 3.hoc erit exemplum,

	1	*ſupereſt diuidenda monas*
numer. diuidẽdus	3 6	
numerus diuidẽs	3	[45 *numerus proueniens*

Quinta, ſi plures ſint numeri diuidentes quam monadicus vel digitus vnus, vt 25. 34. 252. &c. procedendum per omnes, antequam productus ſcribatur. multiplicando & ſubtrahendo, quemadmodum in ſimplici monade dictum, vt in diuidendo numero 3560.per 125.

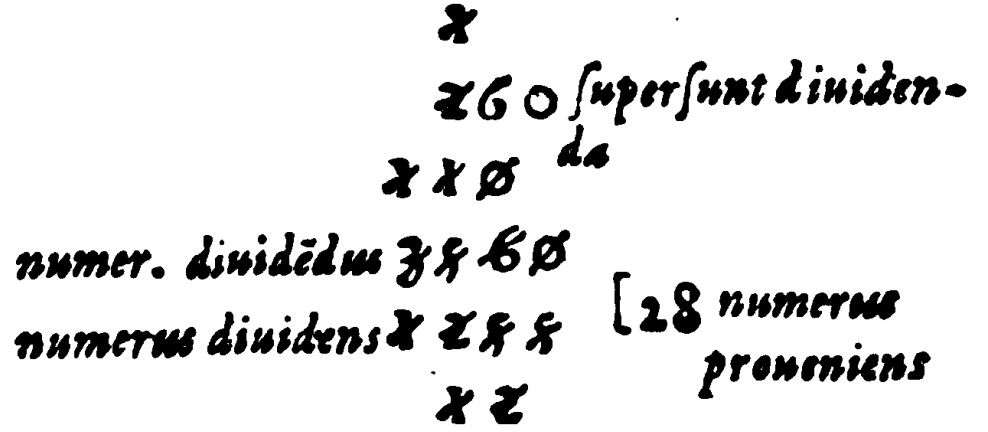

De alijs regulis. CAP. IX.

EST alia norma numerandi, cum datis tribus numeris, oportet quartum proportionalem inuenire, vocant regulam ſocietatis vel trium rerum, vel quatuor proportionalium: in qua, vt ſe habet primus numerus ad tertium cognitum, ita ſe habet ſecundus ad quartum. vt ſi primus ſit res certa æſtimata, ſecūdus eius pretium, tertius numerus aliarum rerum pari modo æſtimandarum, ex illis conſurget quartus, pretium earūdem. Cuius regulæ conceptio hunc in modum fit: ſi 3. libræ plumbi emantur 50. aureis, quot aureis emētur 20. libræ plumbi. Diſponitur autem ſic, ſi 3. 50. 20. in quo, ad quartum habendum, oportet multiplicare poſtremū numerum dextrum per ſecūdum verſus ſiniſtram, & multiplicatio dehinc diuidenda per primum, & conſurget quartus hoc modo,

multipl

multiplico 20
per 50
00
100
1000 *summa multiplicationis*

Diuido summam, multiplicatam 1000. per 3. sic

1
1000 [333
333

Et ita viginti libræ plũbi valebunt 333. aureos. sed superest vnitas diuidenda. quã sectionibus minoribus multiplicando, postea ad diuisionem similem reuocabis. Est & alia regula quæ Algebræ est, quadraturæ numeri & cubi. Quadratè numerum multiplicare, est oblatum quemuis numerum in seipsum ducere, hoc est, præfatum numerum toties in vnum cõponere, quot in eo sunt vnitates. vt potè, si multiplicauero 4. per se, consurgent 16. qui numerus erit quadratus: & 4. quadrata radix. sicut quadratum magnum in Geometria in quatuor minora quadrata, diuiditur.

Cubicus numerus ille est, qui ex gemina alicui' numeri per seipsũ multiplicatione, vel ex vnico in

sese

sese ductu & semel in productum numerum oritur. Radixque cubica, nihil aliud, quàm ipse numerus multiplicatus, eundē cubum efficiens numerum. Quemadmodum si multiplicauero 2. hunc in modum bis.2. bis efficiunt 8. vel facilius bis 2. faciunt 4.& bis 4.8. numerus 8.cubus est:& 2.eiusdem cubi cubica radix.Sed qui plura de radice quadrati & cubi & horum operatione scire desiderabit, consulat Orontium,lib.1.arithm.c.7.& 8. Buteonem lib. 3.arith. Algebran. Ioan. Scheubelij: Diophantem Græcum authorem.

De vi efficaciaque numerorum.

CAP. X.

OMnia quæ sunt, inquit Boëtius, numeris constant.Siquidē,Deus omnia fecit in numero, pondere & mensura, Sapien. c. 11. vt non mirum sit, aliquando Pythagoricos dixisse ex numeris omnia facta,vt ait Aristot. Metaph.1.cap.5.& Macrobius dixit, animam corporibus, certa numerorum ratione sociari libr.1.in som. Scip. cap.13. Verùm Proclus in Timæum Platonis,Pythagoricos quatuor numerorum constituisse rationes,tradit,aliam vncalem,vt in Musica & carminib.seu versi-

bus:

bus:aliam naturalem,vt in rerum compositione:aliam rationalem: aliam diuinam. Quanta autem vis musicæ, iam diximus: quanta insit versibus & carminum numeris, nemo est qui ignoret ex his quæ dicemus in poësi. Porro quãta sit in diuinis & naturalibus collegit Hẽricus Agrippa lib. 2.de occul.philoso. c.3. Semper autem antiqui maiores imparibus numeris, quam paribus vires tribuerunt. Tum etiam sacri interpretes,vt D.Hierony.Origenes in 7. Genes.Fran.Geor.Venetus lib.problematon sacræ scripturæ sectio.2. quæst.85.tomo 1.Cypria.Tertullia.& alij. Sic Plin.lib. 28.c.2.& Gale.& Hippocra. in lib. de dieb. decretor. tradunt omnes impares numeros,ad omnia vehementiores: quod in febribus ostenditur dierum obseruatione. Obseruant & in pillularum numero exhibendo medici imparem numerum,vt efficacius agant. Quam tamen sententiã Matheus de Luthya medicus, libello seu dialogo de diebus decretoriis, subuertere nititur, referens vim non ad numerum, sed ad naturæ efficaciam in decretoriis diebus & aliis: Quòd numerus per se actus nõ sit, sitque in mathematica abstractione,& imparitas sit forma accidentalis,non substantialis ex Aristot.Metap.4.cõment.5.quód-

ve

ve quantitas distincta numero, non sit actiua. vt ait Aristo. in Prædica, & Metaphy. 3. Veruntamen & dixit Vigil. Deum numero impare gaudere, Ecloga 8. & in Ciride. Persuasum & Platoni in Timæo & Macrob. lib. 1. in som. Scipio. c. 6. & lib. 2. c. 2. imparem numerum, marem & efficatiorem: parem, fœminam. Et Vegetius in re milit. scribit fossarum castrensium latitudinem, esse imparitati accommodēdam. Cabalistæ ex numeris nominum diuinorum mirabiles colligūt virtutes, vt ex nomine Dei quadrilitero, 12. & 42. & 72. literarum, vt tradit Rabi Hatzados in petitio. 1. Gale. razeia, id est, releuationis secretorum. Et Galatinus lib. 3. contra Iudæos c. 9. Reuchlinus lib. 3. de arte Gabalistica.

De monade, & alijs quibusdam numeris. CAP. XI.

Monas Pfello in arithmetica, ob id quod diuidi nequeat, pacis, concordiæ, amicitiæ, & pietatis est symbolum. Et principium cuiusque, vnum est, & circa vnum. Aristot. lib. 5. Metaph c. 6. multa & 13. Metaph. c. 8. refert vnum ad Deum, & Dionys. Areopag. lib. de diuinis nominib.

c. 4.

c.4.quia Deus vnus: Deuter.6. Exod. 20. Matth. 23. Ioan.8. ad Gala. 3. ad Ephes.4. 1.Timoth.2. De hac vnitate plura D. Cypria.tractat.3.de simplic.prælat. Monas tamen non est numerus, sed principium numeri. Binarius vtique primus est numerus, de quo Macrob. in 1. in som. Scipio. c. 6. Lactant. lib.de opifi. Dei c.8.& 10. Ternarius numerorum potentissimus, trinus Deus in personis, & vnus in sustantia. tres in cælo &c.1. Ioan.c.5. Ter orauit dominus Iesus Christus eundem sermonem dicens, in horto oliuarum. Ter repetunt incantationes magi. Virg.eglo.8. ibi Terna tibi hæc &c. De ternario numero totũ integrum libellum composuit Ausonius, quem vocauit Gryphum: sub ternario omnia contineri scribit Aristote.1.de cælo c. 1. Omitto persequi reliquos numeros, nam de illis fusè iam tractarunt Martia. Capell.lib.7. Boer. Agrippa lib.2.de occul. philos. c. 10. Philost.de vita Appollinij lib. 3. c. 9. Quare hactenus de numeris dicta sint.

De mensuris. CAP. XII.

DE mensuris etiam dicendum esse numerus nos admonet: nam in illis, numerus obseruatur. Mẽsura apud Euclidẽ, est

est quicquid pondere, capacitate, longitudine, latitudine, altitudine, animoque finitur. Quamobrem secundum Georgium Agrico. lib. 1. de mensur. mensuræ expenduntur capacitate vasculi, & est mēsura liquidorum & aridorum: aut grauitate, id est, pondere: aut interuallo, vt apud geometras. Mensuræ liquidorū vasculorum sunt, ratione diuersarum regionum varię, & à locis etiam nominatæ, vel ab arte: vt Romanæ, Atticæ, Medicæ, georgicæ, externæ, Persicæ, Syriæ, Hebraicæ, Ægyptiæ, Arabicæ, Romanæ, vt culeus 20. amphor. amphora, 2. vrnar. vrna 4. cōgiorum: congius 6. sextariorum: sextarius 2. heminar. hemina 2, quartarum: quartarius 2. acetabulorum: acetabulum sesquicyathi: cyathus 4. cochlearum: cochlear vel lingula, drachmarū 3. & scrupuli vnius. Aridorum Romanę mensuræ, modius 2. semimodiorum: semimodius sextariorum 8. sextarius heminar. 2. hemina, acetabulorum 4. acebulū cyathi vnius & sesquicyathi: cyathus lingularum 4.

Atticæ vel medicæ liquidorum, metrites habens choas 12. chus sextarios 6. sextarius cotylas 2. cotyle quartarios 2. quartarius oxybapha 2. oxybaphū, sesquicyathū: cyathus, conchas 2, aut chemas. 5.

aut

5.aut myſtra 4.Myſtrum capit chenicem vnam, Cheme cochlearia 2. cochlearium drachmam vnam.

Aridorũ Atticæ, medimnus habet chænicas, 48. chænix cotylas 3. ſeu ſeſquiſeſtarium:ſextarius,cotylas 2.cotyle,oxybapha 4. oxybaphum, ſeſquicyathum: cyathus cochlearia 10.cochlear drachmam. Georgicæ menſurę liquidorum,metretes quæ habet amphoras 2. amphora cohas 4.chus cotylas 12. cotyle oxybapha 4. oxybaphus ſeſquicyathũ: cyathus miſtra 4.Myſtrum drachmas 4.cum dimidia.

Aridorum,medimnus habet 2.ſemimedimnos:ſemimedimnus, lib. 81. tertiarius medimni, lib. 54. ſextarius medimni, lib. 27.ſemiſextarius medimni:lib. 13. & dimidiam &c.velut in aridis.

Veterinariorum, cotyle habet oxybapha 2. oxybaphus cyathos 3. cyathus myſtra 4. myſtrum, cochlearia 10. cochlearium,drach.

Perſicæ menſuræ, 1. chana, quæ habet medimnos Atticos 45.2.Attabo quæ capit vnum Atticum medimnum,&3.chœnicas Atticas:ſed illa etiam eſt alterius mẽſuræ. Nam ſi minor vel media, habet tãtũ vnũ medimnum:ſi eſt Ægyptia & minima,eſt quinque capax.At alia mẽſura modiorum

Capitha, habet 2. chœnicas Atticas. Mensuræ Ægyptiæ. Artaba de qua supra: Aporrhymæ, 11. sextariorum, œphin 4. chenicum. Inium quæ & sextarius.

Syriæ, Metreta, habet sextarios 120. collathum sextarios 25. Sabitha sextar. 22. chœnix sextarios 4.

Liquidæ Hebraicæ Bath, habet amphoram Atticam, id est, sex hinas. Hin habet 2. congios: est & log. sextarius.

Aridorum mensuræ Hebraicæ, Corus habet 10. medimnos Atticos: in prophetis dicitur homer: Lethec siue letheca, capit 5. medimnos Atticos: Epha capit medimnũ Atticum, sat 4. congios vel choas: omer capit 7. sextarios Atticos, & 5. partem: Interpretes. 70. reddunt gomer, Iosephus assaronem. Cab capit 4. sextarios.

Arabum mensuræ Liquidorum, Dorach amphora, cõgios 8. Iohein id est, congius, habet 6. sextarios, eius media pars Græcis dicitur ἡμίχοον, Arabes dicunt misichaus apud Serapionẽ. Kist deprauatum, à ξέστης, Auicennæ acsac & euis, Serapioni aben: Latinis sextarius, habet heminas 2. Corboni, id est, hemina. Rabi Hali dicit mena, Rhaze calicem: Auicennæ est media cotyla, quæ quartarios 2. capit, cei hati, id est, quartarius, acerbula 2. Kasfuf Auicennæ

anec

anecsune, Andreæ Aspago hacsunesi, interpreti Serapionis acsasse, Latinè acetabulũ, capit sequicyathum. Cuatum vel alcuatũ Razi à cyatho, interpreti Auicen. briala, habet cochlearia 4. Falgerin, Serapioni fahahiel & cochlanarium, latinè cochleare, habet liberam mensuralem: apud Rhasim interpres vertit, rotulum.

De ponderibus. CAP. XIII.

Pondera Romana.

Libra habet 12. vncias. Nomina, vncia 1. sextans 2. quadrans 3. triẽs 4. quincũx 5. semis & semilibra 6. septunx 7. bes 8. dodrans 9. dextãs 10. deunx 11. as libra. Vncia continet vel potest diuidi in 2. semiuncias, in quatuor sicilicos vel 7. denarios aut viginti scrupula. Libra cõtinet vncias 12. semuncias 24. Duellas 36. sic liquos 48. sextulas 72. denarios sextantes 84. denarios victoriatos 168. scrupula 288.

Pondera Grecorum. Attica, Talentum minus Atticum quod habet minas 60. mina facit drachmas 100. sic Talentum habet tantũ drachmas 6000. obolos 360000. semiobolos 72000. aëreola 2160000. Mina habet obolos 600. obolus aëreola 6. aëreolum habet minuta 7. Talentum ma-

ius est 8. minarum libr. Romana. 83. & 4. vnciarum. Mina Attica duplex, maior seu Solonis. 100. drachmar. minor seu vetus, 65. drachmarum.

Mina medica habet vncias 16. libra vncias 12. vncia drachmas 8. drachma scrupula 3. scrupulum obolos 2. obolus semiobolos 2. semiobolus siliquam vnam, & dimidiam, grana 6. siliqua grana 4. medici libras sic notant. ℔. mediam S. q̃. pro quadrãte vel quarta: vnicã. ℥. drach. ʒ. scrupulũ, ℈. granum. gr vel g̃. Veterionariorũ pondera, Mina habet 15. vncias: libra drachmas 90. vncia drachmas 7. & dimidiam: drachma, scrupula 5. denarius, scrupula 4. scrupulum, obolos 2.

Pondera externa Ægyptia, Talentum librar. 80. mina Alexãdrina, vnciarum viginti, vel drachmarum 160. Mina Ptolomaïca, vnciarum 18. drachmarum 144. Drachma autem obolum pendet.

Pondera Hebraica. Cicar sanctuarij, vel talentum maius, Iosepho Cnichares, minarum 100. librarum 150. Cicar congregationis, vel talentum vulgare, vel minus, minarum 50. libr. 150. Schekel stater vel siclus, drachmarum 4. vulgaris autem siclus, teste Rabi Salomone duarum drachmarũ manus vnde Græcis mina pendit

siclos.

ſiclos 60. id eſt libras 2. cum dimidia. Gerah, obolum Atticum pendit: ſicli pars viceſima.

Arabica pondera medica; Manes, vel mina Romana, Serapioni & Auicēnæ vnciarum 20. mina Alicatica & Baſaria Serapioni, Alanthalita & Ægyptia, Auicennæ, vnciarum 11. Rotulus, id eſt libra, vnciarum 12. Sacros, id eſt, vncia ſextarium, ſemiuncia Serapioni. Aureus, id eſt, denarius ſeptima vnicæ pars. Darchimi & alki Serapioni, eſt drachma. Garme ſcrupulum & Keomet etiam. Onolaſſet eſt obulus. Danich, hoc eſt, lupinus pendit duas oboli tertias partes, Auicennæ grana ordei 8. Kirac ſeu ſiliqua, dimidia lupini pars. Ketuf, id eſt, aëreolum pendit grana duo. granum Arabibus, minima pars ponderis.

Talentum Vitruuio 120. librarum eſt: Heſichio labrar. 100. ſi libram pro mina maiore Hebrica accipias: At Hebraicum minus talentum conſtat 125. lib. ſi pro libra Romana accipias.

Vtuntur & noſtri medici manipulo, pugillo, quantum manus præhendere poteſt Porro qui hæ omnia latius deſiderauerit videre explicata, conſulat Georgiū Agricolam libr. de ponder. & menſur. & eius epitomatorem Philandrum ad finem Vi-

truuij, Volusium Metianum, in lib. de distributione, vocabulis & notis parium in rebus pecunariis, ponderibus, & mensuris. De mensuris geometricis non addemus quicquam, cùm de illis iam satis in Geometria dixerimus.

Finis lib. 15.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS LIB. XVI.

In quo agitur de grammatica.

De Grammatices necessitate. CAP. I.

GRammatica est bene scribendi & loquendi scientia, sine arte antea. Vt facilè fit cõiicere, verum illud esse quod tradit Suet. Tranquillus de illustrib. Grammat. olim nec

nec in vsu nec in honore vllo fuisse. Semper enim à rudioribus exorsa est humana inuentio. Vt & natura paulatim perficit à lineamentis ea quæ producit exorsa: & si quod perfectum homo initio accepit, paulatim corrũpi id ipsum permisit, vt & pro inuentorũ conseruatione, & inueniendorũ ratione, fuerit obseruatione opus & præceptis. Sed eò magis ad obseruationem coacta natura, quò pressit illam necessitas Et quia in societate ciuili, nulla magis pars necessaria, quàm diligentia in efferẽdis & insinuandis mentis conceptibus, & informanda voce, quæ sine errore posset candidè voluntatem repræsentare loquentis: idcirco, magnum quoddam fuit opus significantibus cancellos præscribere, & pronuntiatis errorem adimere: efficit autem id grammatica, quæ ab elemẽtis vocis incipiens ad conuenientem dictionum coniunctionem & certam sententiæ significationem, per gradus animum ducit, secundum propriam cuiusque nationis mentem & vsum & idioma: vsitata, vt cognita, facilè emendando: vel vsitata & consueta, in artem reducendo. Neq; enim omnino incognita, & quæ à vulgari tũc fuissent aliena cum leges datæ sunt, oportuit vel potuerunt constitui noua. Quò fit vt pro di-

uersitate idiomatũ, sit & grammaticæ diuersa & dissimilis: nõ secus ac diuersarum gentium, dissimilis consensus. Penes consensum autẽ & vsum, vis est & norma loquendi, vt ait Horat. in arte poët. Retinẽt autem illum qualemcunque notæ & figuræ literarum, vocem perpetuam & penè immortalem reddentes, vt expressit Luca. hic versib.

Phœnices primi, famæ si credimus, ausi
Mensuram rudibus vocem signare figuris.

De nomine, & quid pertractetur in grammatica. CAP. II.

FVit certè subtile ingenium ei, qui ad leges sermonẽ reuocauit, quibus veluti frenis, ne in vicinas loquẽdi formulas euagaretur, compescuit: vt non immeritò apud Hebræos fuerit Grammatica dicta, דקדוק dikduk, id est subtile inuentum. Cornel. quoque Nepos, in eo lib. quo distinguit literatum ab erudito, literatos seu grammaticos eos vulgò appellari scribit, qui aliquid diligenter & acutè, scienterq; possint aut dicere aut scribere, vt refert Sueton. de claris grammat. cap. 4. Porrò illa omnia, à literarum cognitione, dum natura illarum perpenditur, procedunt:

vnde

vnde vt à materia grammatica dicta: Neque enim aliud est γράφω quàm scribo, nec scriptura aliunde quàm per literas. Vt faber lignarius, ærarius, &c. à materia quam pertractat dicitur. Atque ex literis fiunt syllabę: ex syllabis, dictiones: ex dictionibus, oratio: literas exornat orthographia: syllabas, prosodia: dictiones probat etymologia: orationem syntaxis.

De Literis. CAP. III.

Literæ sunt signa pronũciationis: inde Hebręis Si אותיות otioth signa: aliis literę, quasi liturę, vel lectioni iter præbentes. sunt hæ velut elementa ex quibus componitur vox. Sicut canit Lucretius 2. de rer. natura,

Quin etiam passim nostris in versibus ipsis,
Multa elementa vides, multa cõmunia verbis:
Cùm tamen inter se versus, ac verba necesse est
Confitearis alia ex alijs constare elementis.

Elementa quippè sunt, quæ principia aliorum, & in quæ alia corpora diuidũntur, vel potentia vel actu, vt ait Aristot. 3. de cælo. Et Prisciano, elementa ideo literæ, quòd illæ coniunctæ vocem componant, & Tertull. lib. 5. contra Marcio. apud Romanos quoque, literas elementa dici tradit. In literis quinque consideramus:

figuram, nomen, prolationem, ordinem, cognationem. In figura vario modo differunt. Nam vel differunt inter se, vt a, à v: vel à seipsis, vt a paruum, à magno A: Item aliæ figuræ secundum mores nationum diuersæ, vt Gallicæ, Italicæ, Longobardæ seu Insubrum, Hispanicę, Romanę, Hebraicæ, Chaldaicæ, Arabicę, Armenicę, Tzernianæ, Sclauonicæ, Sarracenicæ, Samaritanæ, Græcæ, & similes, quarum characteres Guille. Postellus lib. de duodecim linguis, expressit. Et Ioannes Baptista Palati. lib. proprio inscripto, *lib. nuouo per imparare da scriuere tutte sorte de lettre.* Sunt & alij characteres à forma vario nomine dicti, vt quadrati, pendẽtes, dẽtati, curti, &c. Alij à locis & rebus quæ illis scribũtur, vel olim scriptum est, vt apud typographos Ciceroniani, &c. apud alios cãcellarij, mercatorum, bullarum apostolicarum, Trapezitarum &c. At & in omnibus istis differentiæ characterum adhuc constituuntur, vt sunt literæ capitales seu maiores, quæ maxime sunt & quibus inscribunt libros vel titulos. Versales quæ incipiunt clausulas versus, vel caput quoddam faciunt nominis proprij, aut Dei: aliæ minores: aliæ finales, quæ in fine tantum, quemadmodũ typhographia ς & η: apud Grecos μ & ο:

apud

apud Hebræos. חתימות. Fuerunt & signa Ægyptiis, quæ totam sententiã exprimerent, dicta Hieroglyphicæ literæ, seu sanctæ de quibus Horus Apollo volumẽ cõscripsit: aliæ iugatæ & coniunctæ, vt ſſ. seu duplices, vt duo ff. duo ſſ. intitulatæ, quia efferũt duas literas, vt ã ẽ, &c. Infractæ, vt ꝑ ꝓ q; &, &c & in his rursum, qui incidunt vel fundunt litteras, vel tacographia scribunt, obseruant proportiones in corpore literarum, & interuallis earum, & in linearum subdistinctone, vt paria æqualia sint dictionis, literæ æquales, linea recta: hastæ illarum corpus non excedant: sint inter duas lineas interualla duo corporis litteræ: ne cõcurrentes hastæ literarũ, sese expungant: vt spatium inter dictiones sit saltem vnius, o. ne confundãtur dictiones, Figuræ literarũ tot sunt, quot literæ nationum. Sunt & idiomata, quę exprimunt, Characteribus paucioribus, vel pluribus notis, mentis placita. Itaque Hebræis literæ sunt viginti duæ, Latinis totidem, Græcis 24. de aliis non loquar, quia non adsunt præ manibus characteres vel figuræ illarum. Adferam autem Hebræas, dehinc Latinas postea Græcas: subinde Latinas & Græcas ex latere sinistro Hebraicarum, quæ exprimere videntur illas:

Nomina

Nomina harũ sunt appellatiões, vt aleph, alpha, beth, bitha, &c. in quibus hoc annotatum velim, nomẽclaturam omnem, ab Hebræis & Chaldæis fluxisse, litterarum, vt ex collatione trium inferiorum linguarum liquet: monuit & id Caninius, in sua grammatica Syriaca. Et Plin. lib. 7. cap. 56, vbi de inuentione literarum agit. literas, inquit, arbitror semper Assyrias fuisse, & alij apud Syros repertas volunt, alij apud Ægyptios. Sic Eupolemus Historicus, lib. de regibus Iudęæ, Mosem ait primũ fuisse sapientem, & grammaticam tradidisse primum eam qualis tunc habebatur. Phœnices verò ab his possedisse scientiam, vtpo-

fere similes.	*nomina.*	*prolatio.*	*Hebraica.*
A Lat. Grac.	*aleph.*	*a e i o u*	א *s. g. q.*
	beth.	*u cõsonans*	ב *s. d.*
		β b	בּ
g in tacogra.	*gimel.*	*g*	ג *r. pa.*
Γ Grac. inuert	*dalet.*	*dh*	ד *r. li.*
		d	דּ
H	*he*	*h*	ה *s. g. q.*
f	*vaf*	*u*	ו *s. la. q.*
ζ Gracum.	*zaim.*	*z*	ז *r. d.*
	cheth.	*ch*	ח *r. g.*
T in tacogra.	*teth.*	*t*	ט *r. li.*

te cont

te conterminos Iudæis. Meminit & Clemẽs in lib. Stromâton, & Ciryll. Alexan. libro septimo contra Iulia. apost. Qui voluerit significationẽ appellationis nominum literarum Hebraicorum cognoscere, consulat Euseb. Pamph. lib. 10. de præpar. euang. cap. 2. At in Græcis examinandis, suadeo, vt cautè quis sentiat, ne labatur in hæresim Marci cuiusdã & Colarbasi, qui nouam ex alphabeto Græcorum finxerũt hæresim, de qua Septi. Tertullia lib. de præscript. contra hæret. Prolationẽ etiã in margine sequentis schematis coniunximus singulis, ordinem pariter,

Latina.	*Græca.*	*pronuntiatio.*	*nomina.*
A a	Α α	*a*	*alpha.*
B b	Β β ϐ	*v b*	*vita*
C c	Γ γ ς	*g*	*gamma.*
D d	Δ δ ∂	*d*	*delta.*
E e	Ε ε	*e*	*epsilon.*
F f	Ζ ζ	*z*	*zita.*
G g	Η η	*i e*	*ita.*
H h	Θ θ ϑ	*th*	*thita.*
I i	Ι ι	*i*	*iota.*
K k	Κ κ	*k*	*cappa.*
L l	Λ λ	*l*	*lambda.*

Ferè

Fere ſimiles.	nomina.	prolatio.	Hebraica.
i	iod.	i	י ſ.p.q.
C caph.inuer.	Caph.	χ ch	כ ך ſ.p.
		k c	כ
L	lamed.	l	ל ſ.li.
M antiquum.	mem.	m	מ ם ſ.la.
	nun.	n	נ ן ſ.li.
o gracũ inuer	ſamech.	ſ	ס r.d.
ſum.	ain.	a e i o u	ע r.g.
Π grac.inuer.	pe.	φ ph	פ ף r la.
		π p	פ
Z	tZade.	tZ	צ ץ r.d.
K & Q	kof.	k	ק r pa.
r inuerſum.	reſch.	r	ר r.d.
S	ſchin.	ſc	ש ſ. d.
		ſ	ש
	Taf.	θ th	ת ſ.lin.
		t	ת

Harum alia ſeruiles, alia radicales, gutturales, labiales, palati, linguæ, quieſcentes, dentium, prout demonſtrant litera adiecta poſt characteres Hebraicos. ſ, ſignificat ſeruilem: r, radicalem: g, gutturalem: la. labialem. li. linguæ: p, palati: q, quieſcens: d, dentium.

Latina,

Latina.	Græca.	Pronunciatio.	Nomina.
M m	Μ μ	m	mi.
N n	Ν ν	n	ni.
O o	Ξ ξ	cs	xi.
P p	Ο ο	o	omicron
Q q	Π π ϖ	p	pi.
R r	Ρ ϱ ῥ	r	ro.
S ſ s	Σ σ ς	ſ	ſigma.
T t	Τ τ]	t	tau.
V v u	Υ υ	u y	ypſilon.
X x	Φ φ ϕ	ph	phi.
Y y	Χ χ	ch	chi.
Z z	Ψ ψ	pſ	pſi.
	Ω ω	o	omega.

De

De cognatione literarum inter se. CAP. IIII.

COgnationem seu affinitatem habent literæ vel ratione figuræ, vel ratione pronuntiationis: quamobrem oportet ne errore confundantur prospicere vel scribenti vel legenti vel loquenti,

In charactere affines: בגדהזטם
בנרתומס
affines pronunciatione בגדכפת
t p c d g b
בגדכפת
th ph ch dh gh u
τ π κ ο ι ξ ζ ψ
θ β χ ω η κσ σδ πσ
υ δσ

De vitiosa, & emendanda literarũ quarundam pronunciatione CAP. V.

IN pronuntiando, affinitas literarũ, multũ habet erroris inter bene loquentes, si altera pro altera vsurpetur, sicuti vulgus nationum quarundam particulare quoddam in hoc habet vitium, vt ex subiecta tabella docetur,

Vesp.

Pronuntiant vulgò,

Vesphali m pro n

Parisini { s, an, am, ij } pro { r, & contra. en, & contra. em. i, vt tibij pro tibi.

Vascones b pro v conso. & contra.

Germani { t, p, me, tſ, tc, t, x, f } pro { ſd. b, & contra. m, vt ſomensus, pro ſomnus. ſ, vt tſum, pro ſum. c, vt fatcio pro facio c, vt pettus, pro pectus. u. v, vt fulnus, pro vulnus: fates, pro vates.

Vulgus nostrũ c pro ſ, & contra.

Neustrij { gc, n } pro { g. m, vt nostrun, pro nostrum.

Batani s pro g.

Nannetes & Britā. { ll } pro { gut llaber, pro glaber.

Galli l pro ll

omittunt { g, h } vt { dinus, pro dignus, abeo, pro habeo.

Itali { z, an, x } pro { i. e. u.

Vascones omittunt p, vt ise pro ipse.

Holandi { z, dz } pro { s, z, vt Medzentius, pro Mezentius, dzeugma pro zeugma

Parisini omittunt { s, t } vt { multo ictu, pro multos ictus. oporte facia, pro oportet faciat.

Possem

Possem hic dialectos Græcorum subnectere, in quibus & aliæ pro aliis literis vsurpantur, & receditur permaximè ab Attica. Sed quia id vitio illis datum non est, sed dialecto & idiomati, silebo. Qui voluerit tamen varias illas acceptiones obseruare, legat Antesignanum in primam partem Clenardi Grammatices.

De diuisione literarum. CAP. VI.

IAm in Hebraico alphabeto, notatũ est, literas Hebræorum esse, vel principales seu radicales, vel seruiles, seu additiias: item alias palati, gutturis, dentium, linguæ, labiorum. Dehinc omnes illas ferè consonantes, gutturales tamen densius sonare: ex consonantibus, alias esse tenues, quibus inest punctorum quod vocant dages: alias duplices, quibus non est dages, sed simplex est litera seu virgula superiecta notata in istis literis בגדכפת quæ dicitur raphe. Pro vocalibus autem, vtuntur rabini istis. אהוי Cæterum literis supposuerunt ad faciliorem soni expressionem, puncta: quæ vocant motiones: quas diuidunt in magnas & paruas,

Nomina. Magna. 5. Valor.

cametz	ַ	a. *obscurum cum o mixtum*
zere	ֵ	e. *subtile*
hiric magnum	ִי	i. *longum*
holem	ֹ	*vel punctũ sup. literã* o
schurec	ֻ	u

Minima.

pathah	ַ	a *clarum*
segol	ֶ	æ *crassum*
hatephcametz	ֳ	o *breue*
hiric paruum	ִ	*punctus in qualibet litera, i, paruum*
kibutz	ֻ	*sub literæ u paruum*

Motionum, alię mutabiles vel ob regimen, vel affixum, vel numerum pluralem, vel mutationem generis, & sunt 4. *cametz* ַ *Zere* ֵ *holem* ֹ *hatephsegol* ֶ Reliquæ immutabiles sunt. Est & cõpositum *hatephsegol* ֱ: sub litera, quod, e, valet. Est & sceua hoc modo, ְ, sub litera e. interdum tamen est motio ministra: quæ quando legatur & de diphthongis, docent omnes grammaticæ Hebræorũ. Item de officiis litterarũ & punctorũ, potissimum Quinquaborrei grãmatica in fine. Latini diuidũt literas in vocales prorpias 5. a, e, i, o, u, & vnum addita y, & consonantes 16. b, c, d, f, g, l, m, n, p, q, r, s, t, x, z. Reiiciunt

namq;

namq; h, quòd fit tantũ aspirationis nota. Harum quasdã seligunt, vt minimę per se vocis, ideo dictæ mutæ: omnes inquam consonantes exceptis, quas vocãt liquidas l, m, n, r. & duplas x, & z. atq; ex vocalibus cõiunctis colligunt duorum fermè sonorũ literas diphthõgos æ, œ, au, eu, ei. Græci ferè eodẽ modo diuidũt literas in vocales & consonantes, sed vocales mutabiles habẽt α, ι, ο, & immutabiles in cõiugationibus η, ι, υ, ω, Et præpositiuas vt α, ι, η, ο, ω: & subiũctiuas υ, ι. Lõgas quoq;, vt η, ω: breues, vt ι, ο: & ancipites α, ι, υ. Ex quibus omnibus & cõponunt diphthongos proprias ᾳ, αι, αυ, ει, ευ, οι, υι: & improprias ᾳ.. ᾳ, ῃ, ηυ, ῃ, ῃ, ωυ. At cõsonantes, diuidunt in mutas 9. & 8. semiuocales. Mutæ: β, γ, δ, π, κ, τ, φ, χ, θ: quas in tres classes subdiuidunt tenues 3. κ, π, τ: medias 3. β, γ, δ: crassas tres. φ, χ, θ: semiuocales 8. sunt, ζ, ξ, ψ. λ, μ, ν, ρ, σ: quarum aliæ duplices 3. ζ, ξ, ψ: reliquæ simplices, ex quibus 4. immutabiles λ, μ, ν, ρ.

De syllabis. CAP. VII.

COllectio literarum, syllaba est: ἀπὸ τῆς συλλαμβάνειν. considerãtur in syllaba cuiuslibet idiomatis, 4. numerus, spiritus, tempus, tonus. Numerus saltẽ duarũ literarũ, nã vna litera monogrãma, nõ syllaba est: vnde, aliud est numeros dictionis,

aliud verba tenere. Spiritus, est lenior vel durior pronunciatio syllabæ, ideò asper & lenis. literæ Hebreorũ suos spiritus ferũt: lenem habent. א, ה &c. & grauẽ vt ה. habent & raphe, scilicet lineam supra literas בגדכפת, quæ reddit aspirationem, quæue intelligitur, nisi in prędictis literis בגדכפת sit pũctus in gremio, quę dicũt dages, &c. Latini h. habẽt aspirationis signũ: Græci, notas lenem: grauẽ habent quibus supra literas vtũtur. habẽt & aspiratas natura literas, vt χ, φ, θ, neq; vocalis vel ῥ in principio dictionis est apud eos sine aliquo horũ spirituũ. In medio porrò dictionis si duo ῥῥ, prius lenẽ, alterũ dẽsum habet spiritũ, sic ῥῥ, in principio semper dẽsum ῥ. Tẽpora tria, longũ, breue, & cõmune. longũ notãt hoc signo latini breue ˘. Hebræi nõ egent notis, habent enim suas motiones vt dixi, longas & breues. Sed & ista speculatio est poëtices artis. Tenor accentus dicitur: acutus ita supra dictionẽ notatus ´, grauis eius notæ `, circunflectus ^ Græcis, Latinis ^. Apud Hebręos, alię notę, & distinctio accẽtus: cõstituuntq; accentũ triplicẽ, grãmaticum, rhetoricũ, musicũ: grãmaticũ vocãt טעם togã, i, gustũ, quo vox resonat eminentior per arsim & thesim, Rhetoricũ vocãt מתג meteg. retinacul

naculũ ſeu frenũ,quo ornatè dictio pronũ tiatur.Muſicum dicũt נגינה neginach, harmoniã.Grammatici nulli fermè inueniũtur in bibliis ſacris, ſed pro illis muſici inſeruiunt,potiſsimũ ſi ſupra vel infra dictionẽ linea eſt,vel alia nota. Ponitur autẽ Rhetoricus מתג meteg ante accentũ grãmaticum per aliã lineam infra literã, ad retinendũ lapſum pronunciationis. Conſulendus de iſtis Sebaſtia. Munſterus in grãmatica poſtrema, in tractatu de accentibus Hebræorum. Commune omnibus linguis ferè, vt acutus in dictione vltima,penultima,& antepe.eſſe poſsit.Grauis tantum vltimam,circunflexus & vltimam & penult.occupet. Raimundus Mithridates Romanus,de Tropis Hebraicis, acutũ dicit duo loca habere apud eoſdem: primum, ſupra literam dictum kadmæ קדמא cuius ſignũ quale eſt graue latinis'. ſecundum ſubtus literam, dictum Merca מירבא, cuius ſignũ in modum acuti'. Grauis pariter habet duo loca, ſupra literam in formam acuti', dictus gereſch גרש: & infra literam, in formam grauis',dictum טרחא Tarcha.

De dictionibus. CAP. VIII.

COnſtructura ſyllabarũ, vel ſyllaba ſi aliquid demõſtrat,dictio eſt. quia ali-

quid dicit, id est, significat mēti & auditui, aliquib. nomen. In dictionibus considerabimus, etymologiam, pronunciationem, syncopem, epenthesim, apocopē, synalepham, ethlipsin, apostrophen, aphæresin, prosthesin, paragogen, hyphen, diæresin, antithesin, metathesin, sistolen, ectasin. Etymologia, vel dictionem matrem aliis inde natis & formatis, demōstrat, vel eam ab alia ostendit. Reuocant omnia nomina sua Hebræi, ad suas radicales primas dictiones, quæ ferè semper tribus literis cōstant. Cōposuit in Latinis librum de Etymologia Varro, in Græcis autē fœliciter nuperrimè Henrichus Stephanus, Thesaurum veluti per radices linguæ Græcæ exhibuit. Pronunciatio, docet qua parte dictionis vox habeat arsim, id est, longiorem remoram: & qua parte deflectatur, & habeat thesim, docent hæc vulgati lexici latinogallici Roberti Stephani, & alij nuper excusi, in quibus annotantur dictionibus accentus. in Græcis nominibus & Hebraicis, vtique etiam vbique adiuncti, nisi in commentariis Rabinorum, quibus nec puncta vocalia adiiciuntur.

Syncope, ablatio de medio dictionis, vt audacter, pro audaciter.

Epenthesis, interpositio in dictione, vt

indu

induperator pro imperator, aut literæ geminatio.

Apocope, ablatio à fine: familiaris Græcis.

Aphæresis, ademptio primæ syllabæ: vt pone metum pro depone.

Prosthesis contrà. adiectio in principio dictionis, vt gnate pro nate.

Paragoge, adiectio in fine dictionis, frequens Græcis.

Apostrophos, auersio qua ostẽditur vocalem vel diphthongum deesse in fine signo' hoc in spatio posito, vt ἀπ' ἐμοῦ. Galli interdum confodiunt apostrophen, in e, hoc modo e' vel e'.

Synalepha, quando ex duabus vocalibus vel diphthongis, fit coalitio. vt ex τὸ ὄνομα fit τοὔνομα, ex ὦ ἀγαθὲ ὠγαθὲ, vt sæpe apud Aristotelem & alios.

Ethlipsis, quando finalis syllaba dictionis in m. desinit. idq; cum vocali qua incipit sequens dictio, elidit cum sua vocali, vt in ventur' excidio Libyæ, pro venturum excidio Libyæ &c.

Hyphe, est virgula quæ duas syllabas, siue vnius dictionis, siue duarum coniungere videtur, vt ὅ-τι frequens in sermone Gallico & Hebraico, vt dis-ie, vel sic dis_ie. vocãt Hebræi voculã hãc, מַקֵּף makef.

quã ad latus ſcribunt,ſic, vt אל-ניבוה & Niniue, in Niniuem. מן-העיר min ahir,ex ciuitate &c.

Diereſis eſt,dum ſyllaba vna diuiditur, vel vocalis, vt pro,inuoluere inuoluëre, aulaï pro aulæ,vt ſæpe apud Lucretium.

Antitheſis,literæ pro litera poſitio. Metatheſis.tranſpoſitio literæ.

Siſtole, correptio præter naturam ſillabæ. vt ectaſis extenſio, contraria naturæ.

De dictionum generibus quas partes vocamus orationis. CAP. IX.

DIctionum genera,ad quæ appellationes vel vocis conceptiones referantur, ſunt varia ſecũdum varium loquendi idioma. Apud Latinos,vt à notioribus incipiã,octo.totidem Græcis:3.Hebræis tantum. Latinorum,nomen,pronomen,verbum, participium,aduerbium,prepoſitio, interiectio,cõiunctio.Græc.nomẽ,Pronomen,verbũ,participium, aduerbium,prepoſitio,articulus,cõiunctio.Hebræo.tantum שם ſcem , nomen : verbum פעל pagnal. & מלה milah dictio, ſub qua complectuntur pronomina,aduerbia,coniunctiones, præpoſitiones,& interiectiones.

nes. Atque etiam si rectè perpendamus omnia, neque alias præter tres principales illas partes, inueniemus: reliquæ enim ad eas pertinent: ad nomen, pronomen: ad verbum, aduerbium: & participium ad vtramque. Dehinc & reliquæ illis duabus partibus famulantur, vt pro vno accipi mereantur. Neque hic immorabor vt demonstrem, quæ ex istis partibus inflectantur, declinentur vel cõiugentur: quæ sint nomina adiectiua, substantiua, quæ eorum qualitates, species, genera, figuræ, numeri, casus, tempora & modi. Hæc enim facili negotio ex grãmaticis cuiusq; linguæ quisque haurire potest. Neque etiam de syntaxi seu ordinatione & compositione harum partium dicemus. nemo enim est, vt opinor, hanc lecturus, qui hæc fundamenta saltem latina non prius iecerit. Et si desideret in reliquis idiomatibus grammaticam callere, incidet quoque in libros paucis verbis editos de ea, vt à me compendiosius transferri nõ possint: nec institutum nostrũ est, alienis plumis corniculam Horatianam agere. Quæ enim scripsimus, proprio labore, ex variis corrosa, & ordinata, nostra, post Deum, cui omnia accepta debeo, asserimus.

Quibus

Quibus in rebus scriptitatum antiquitus. CAP. X.

ANtequam membranis, hoc est, corio depilato & præparato, quod vocant pergamenum, & papyro ex cētonibus lineis, vel bombacinis composita, vt nunc, vterentur, varia fuit materia qua scriptitatum. Scribebant namque aliquando, in palmarum foliis, deinde in quarundā arborum corticibus seu libris, posteà publica monimenta plūbeis voluminibus, mox & priuata linteis, aut ceris. Pugillarium namq; vsum, ante Troiani belli tempora legimus apud Homerū. vsi & Babylonij, papyri arboris libris: Parthi autem literas vestimentis intexebant, vt narrat Plinius lib. 13. cap. 11. & c. 13. chartarum inuentionem & diuersitatem prosequitur. Sibyllam Cumęam foliis scripsisse docet Virg. lib. 3. Aeneid.

Fata canit, foliisq; notas, & nomina mandat.
Quæcunq; in foliis descripsit carmina virgo
Digerit in numerū, atq; antro seclusa relinquit.
Illa manēt immota locis, nec ab ordine cedunt.

Adrianus imperator, libris linteis, quotidiana sua scribi præceperat, qui erant in bibliotheca Vlpiani Flau. Vobiscus in Aurelia. vita. Senatusconsulta autem, quæ ad princi

principes pertinerẽt, diu in libris elephãtum scribebantur, quos reperit in bibliotheca eiusdem Vlpiani Vopiscus, vt ipse testatur, in vita Taciti Cæsaris. Dictys Cretensis, ex Gnoso ciuitate, qui fuit in expeditione cõtra Iliũ, de bello Troiano sex volumina in tilias literis Phœniceis digessit, quæ iã reuersus in Cretã, præcepit moriens vt secũ sepelirentur: quod factum est in arcula plũbea, in eius tumulo. posteà autẽ anno 13. Imperij Neronis, terræ motu facto sepulchrum apparuit, & arcula aperta inuenta à pastoribus, & libri inuenti posteà ad Neronẽ missi, teste Q. Septimio in vita Dictys. Cùm secreto scripturus esset Iulius Cæsar, & Hirtius ad Deciũ. Brutũ ne se M. Antonio dederet, sed opem speraret, in tenuem ex plumbo ductam laminam scribebat verba quædam, chartæ instar conuolutam, & vrinatori cuidam tradiderũt deferendam ad Deciũ, qui re cognita sic rescripsit, vt ait Dion Cassius lib. 46. histo. Eadẽ formula plũbeæ laminæ inscriptæ & inclusæ pani, Milesios prodidit Diognetus, vt scribit Parthenius in Eroticis c. 9. Andriscus lib. 1. de rebus Naxicis, Theophrastus lib. ια. πρὸς τοὺς καιροὺς. Eò forsan pertinet tria genera occulta scribẽdi, Dermatici,

Hyphas

Hyphaſmaticum, & Alleoticum, de quibus in principio polygraphiæ Trithemij, quæ, ne myſteria euulgemus, ſilemus. Erat & Scytale Laconica, de qua Plutar. in vita Lyſandri. Demaratus de expeditione Xerxis in Græciam, Græcos pugillaribus admonuit, Herodot. in 1. Hiſtieus philoſophus à Dario detentus, Ariſtagoram monuit per ſeruum, cuius capiti poſtquam eum tonsdit impreſſerat literas, Gellius lib. 17. c. 9. omitto reliqua, de diſco lunæ, de ſpeculi reuerberatione, de tædarum nocte ſilenti deſcriptione, & de aliis proſequi.

Finis lib. 16.

SYN

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS

LIBER XVII.

In quo agitur de Dialectica seu logica.

Quid dialectica, & eius materia, & fine, instrumento, & medijs.

CAP. I.

Διαλεκτικὴ seu dialectica, est ars disserendi, à verbo διαλέγομαι, ratiocinor, vnde quidam logicam dicunt. huius materia, quęstio generalis, non autem particularis: finis eius probare & disserere, hoc est, aliquid percurrere disputando. Instrumēta & media eius, definitio, diuisio, argumentatio. Definitio quid sit explicat: diuisio distinguit, nempe genere, differentia, proprio, & accidente. Genus est, quod de multis differentibus

rentibus specie prædicatur in eo quod quid est, idq; duplex generalissimũ, quod non habet supra se genus, & habet tamen sub se species: Et subalternum, quod est species alterius generis, & habet sub se species. Species, est quæ subiicitur generi, & habet sub se differentia numero, in eo quod quid est: atque bifariam hæc dicta, specialis & specialissima: specialis vel subalternum genus, ea quæ cùm sit species, potest esse & genus: specialissima, quę tantum habet sub se indiuidua. Proprium propriè est, quod vni & soli speciei & semper conuenit. Accidens, quod adest & abesse potest, sine subiecti corruptione: quodq; separabile & inseparabile tamen dicitur. Accidentia nouem sunt, quę cum substantia præbẽt dialecticæ & finitioni, decem summa differẽdi capita. Quæ sunt, substantia, quantitas, relatio, actio, passio, vbi, quãdo, situs, habitus, qualitas, de quibus omnibus syntaxes dedimus lib. 2. artis à c. 7. vsque ad c. 16. & Deo fauente latius dicturi proprio in eum librum commentario.

De diuisione Dialectices. CAP. II.

DIalectica seu logica, duplex: Naturalis scilicet, ratiocinatio cuiusq; hominis:

[illegible]

[illegible] complexis,

[illegible] complexi,

[illegible] dicun-

[illegible] tracta-

[illegible] de genere, specie, &

[illegible] secundæ intentio-

[illegible] decem, substantia, &

[illegible] Porro complexi termini,

[illegible] orationem & propositio-

[illegible] tractat Aristot. periherme-

[illegible] autem quatuor per-

[illegible] partes, prior tractat de

[illegible] syllogistica, absoluta, &

[illegible] applicata alicui mate-

[illegible] Aristot. libri priorum. Secũ-

[illegible] demonstratiuo, de

[illegible] posteriorum. Tertia de syl-

[illegible] est probabili, de quo in

[illegible] syllogismo fallaci vel

[illegible] deceptione, de qua in libr.

[illegible] minis. CAP. III.

[illegible] mus communiter & absolutè sum-

[illegible] est pars propinqua constitutiua

[illegible] propositionis dicimus partem

propinquã vt excludemus constitutionem syllabarum, ex literis, vtque intelligamus de partibus integralibus nos agere. Terminus triplex est, alius syllogisticus, continens maiorem, minorem, & extremitatem seu conclusionem: alius topicus, qui claudit in se totam rei definitæ essentiam, quæ & rei definitio dicitur. Alia & species terminorum eorum quæ constituunt propinquè orationẽ, & in quæ oratio resoluitur, constans oratione & propositionibus. Dehinc terminorum alij per se significatiui, cùm vltra seipsos aliquid repræsentant, veluti hi, homo, animal, lapis. Siquidem homo rationale exprimit animal sensitiuum, & motiuum: lapis durum, & simplex compositum: & sic de similibus. Alij per se nihil significant, sicuti inarticulatæ voces, sibilus, vt bif baf. & aliæ ferè syllabæ distinctæ. Rursum significantium per se, quidam per se significant naturaliter, vt homo, animal: alij ex placito seu consensu loquentium, secundum varia regionum idiomata & morem.

Terminorum significatiuorum species.

CAP. IIII.

TErminorũ significantium species, alius cathegoreum aticus, alius syn-

ca-

[illegible] & seo-
[illegible] ca, vt homo,
[illegible] aliud quam
[illegible] veluti cum
[illegible] in quantum
[illegible] cuiusmodi
[illegible] coniunctio-
[illegible] cathegoreum aticorum, alij
[illegible] intentionis primæ inten-
[illegible] primum rei essentia realem, vt
[illegible] secundæ, qui per media, prio-
[illegible] vt genus, species, differentia,
[illegible] significationem itaque termini
[illegible] unem, vniuersalem, singularē,
[illegible] terminus erit, qui ad plu-
[illegible] pluribus dici potest, vt ho-
[illegible] grammaticus, & nomen appel-
[illegible] salis, qui habet generis no-
[illegible] mal. vel minus vniuersalis, qui
[illegible] referri potest singula, vt ho-
[illegible] qui de vno solo dicitur, &
[illegible] ostendit, vt Plato. ostendit au-
[illegible] am, vel ex proprio nomine in-
[illegible] ecto, vt Sempronius studet. vel
[illegible] pronomine demonstratiuo no-
[illegible] uni, vt hic, ille, iste homo vigi-
[illegible] circumscriptionem rei, vt filius
[illegible] tradetur, id est, Dominus noster
[illegible] stus. Rursum termini, signifi-

cant vel in concreto, vt albus, nige[illegible] abstracto, sine subiecto, vt album, [illegible] color, sapor, &c. In complexo, vt in [illegible] ne, in complexo, vt oratione: sine [illegible] re, vt homo, lapis: cum tempore, [illegible] præterito, vel futuro, vt homo [illegible] ret, &c. Est & terminus vniuocus, [illegible] vnicè vnum genus, vel vnam speciem [illegible] gnificat vnica definitione: vt homo [illegible] mal rationale. Æquiuocus qui sub [illegible] ctis rationibus, & absque ordine, & immo[illegible] diatè, plures naturas significat, distinctas specie: vt canis, & piscem, & sidus, & [illegible] drupes animal refert. Analogus, qui sub distinctis rationibus, vel sub vna, inæqualiter participata, plures naturas ordine quodam prioris & posterioris significat.

De propositione. CAP. V.

EX terminis, oratio & propositio com[illegible] ponuntur: quare de propositione pau[illegible] ca dicenda. Propositio, est oratio verum vel falsum indicans: Aristot. hanc 1. per[illegible] hermenias, in cathegoricam & hypothe[illegible] ticam diuidit: prior significat vnica ora[illegible] tione & sententia, vt tu curris, ille sedet, altera duas vel plures iungit, vt multi sunt homines, sed non omnes periti. Ca[illegible]

thegori[illegible]

[illegible]

[illegible] vel indefinita, vel singu-
[illegible] habet terminum comu-
[illegible] vniuersali, vt omnis, nul-
[illegible] particularis, cuius subiectũ
[illegible] additus signo par-
[illegible] aliquis homo, &c. In-
[illegible] terminus communis, sine si-
[illegible] est: vt homo est creatus.
[illegible] cum termino discreto vel
[illegible] dominus noster Iesus Chri-
[illegible] homo, vel cũ pronomine de-
[illegible] hic homo bonus est, &c.

[illegible] concurrentium distin-
[illegible] CAP. VI.

[illegible] vel omnino separatæ,
[illegible] seu colligatæ, vel pu-
[illegible] pugnare videntur, mutuo
[illegible] contrariæ, vel subcontrariæ,
[illegible] vel subalternæ sunt.
[illegible] sic fingunt, vt sequenti pa-
[illegible]

[illegible] affirmatio, requirit vt
[illegible] ad idem, & eodẽ tempore:
[illegible] vt in nulla materia si-

Omnis homo est animal. *Contrariæ.* Nullus homo est animal.

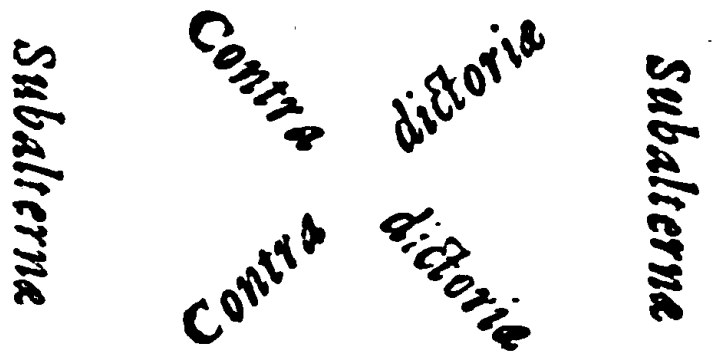

Quidã homo est animal. *Sub contrariæ.* Quid ã homo nõ est animal.

mul possint esse verę, falsæ tamen possint esse in materia contingente. Lex subcontrariarum, vt in aliqua materia simul non possint esse falsæ: veræ tamen possint esse in materia contingente. Lex contradictoriarum, vt in nulla materia possint esse simul veræ & falsæ. Lex subalternarum, vt vera vniuersalis sit, & eius subalterna vera, & non contrà.

De his quæ accidunt propositionibus.

CAP. VII.

ACcidunt propositionibus, vt sint vel necessariæ, id est, veræ, quæ negari non

non possint, vel possibiles, quæ possint scilicet esse veræ vel falsæ, vel contingentes, id est, cum id effertur quod natura esse non poterat, sed contigit ita esse: vel impossibiles, quæ referunt, quæ neque contingere possunt, nec vera sunt. Accedit etiam propositionibus, consensus, quando consentiunt & concedunt qui disputant, vt ita res habeatur: estque propositio ea tunc ex supposito.

De *argumentandi formulis*. C. VIII.

TErtia dialecticæ pars, circa argumenta versatur. Argumentum autem dicitur, id quod rei dubiæ facit fidem. Apud Aristotelem argumentorum quinque species, syllogismus, consequentia, enthymema, inductio, exemplum. Syllogismus porrò formalis, de quo lib. priorum demonstrauimus, de quo li. poster. topicus, de quo in topic. sophisticus vel captio, de quo in elenchis.

De syllogismo formali. CAP. IX.

SYllogismus hic cōstat, maiore, minore, & cōclusione bona: in maiori & minori medium repetitur, id autem est terminus qui in maiore facit propositionē primam, in minore secundam. Medium quippe nūquam ponitur in conclusione. Quia mediū

id est, per quod conclusio ex alio elicitur. Syllogismus bonus, constare debet figura, & modo. Modus, est debita ordinatio propositionum, in quantitate & qualitate. Figura est, dispositio partium argumenti & constructio: vel debita ordinatio terminorũ in subiiciendo & prędicando. Atque hic termini dicuntur, subiectum & prędicatũ: & subiectũ, vt clarè loquamur, est id quod ad aliud reducitur, seu refertur, vel quod alio continetur: prędicatum, quod aliud continet, vel in quo subiectum participat, vt si dico, Petrus bonus est, Petrus erit subiectum, bonus prędicatum. Vel alio modo quod de aliis, quam de vno dicitur, prędicatum est, eò quod cùm dicas subiectum, semper vel speciem dicis, seu ante te dixisse cogitare debes genus, vel aliud quod id quod dicis contineat: vt de filio si loqueris patrem præsupponis.

De modis syllogismi. CAP. X.

MOdi breuiter, duobus versibus comprehenduntur, in quibus vocales, signant affirmationem & negationem in figurarum conceptione.

Asserit a, negat e: sed vniuersaliter ambæ:
Asserit i, negat o: sed particulariter ambo.

DE

De figuris. CAP. XI.

QVia terminorũ tripliciter variari potest ordinatio, erit & triplex figura syllogismi, quarum vnaquęq; habet suos modos. Prima figura, cùm medium quod erat subiectum in maiori, est prædicatum in minori: vt omnis homo est animal (ibi homo subiectum, animal prædicatum) at Petrus est homo: ergo Petrus est animal. Estq; hæc figura cæteris perfectior. In qua tamen obseruatione dignum, vt nihil sequatur ex ea, si minor sit negatiua: veluti in hoc exemplo, omnis asinus est animal: at nullus homo est asinus: ergo nullus homo est animal. Quia tunc concluditur falsum ex præmissis veris. Secũdò in hac quoque annota, quod ex maiori existẽte indefinita vel particulari, nihil sequitur: veluti si dicas, quoddã animal est homo: at omnis homo est asinus: ergo asinus omnis est homo. Secunda figura est, cùm medium prædicatur in vtraque propositione pręmissarum, scilicet in maiore & minori, & extremitates subiiciũtur, veluti, nullus lapis est animal: at omnis homo animal est: ergo nullus homo est lapis. Tertia figura, cùm medium in vtraque præmissarum subiicitur & non prædicatur, vt quoddam animal

non est homo: at quoddam animal est substantia: ergo quædam substantia non est homo.

De modis figurarum. CAP. XII.

FIguræ modos habent, quos complectuntur quatuor qui sequuntur versus, partim ex lib. prio. Aristot. collecti, partim à Theophrasto & Eudemo additi, vt notat Boetius lib. de syllogysmo cathegorico.

Barbara, celarent, darij ferio, baralipton,
Celantes dabitis frapesmo, fresmorum,
Cæsare, camestres, festino, barete, darapti,
Felapton, disamis, datisi brocardo, ferison.

Singuli modi continent tres syllabas, quarum prima maiorem, altera minorem, tertia conclusionem, indicat: si enim sint aliæ syllabæ dictionibus adiectæ, existima ad rationem metri pertinere. In his versibus, primi dictiones incipiũt à literis B.C.D.F. ex quibus hoc nota, aliorum versuum modos, quorum dictiones ab iisdem literis incipientes videbis, posse ad illum quatuor formarum modũ reduci, cuius literam primam referunt, per quatuor species conuersionis. Ideo in cæteris modis, qui in tribus posterioribus versibus sunt, quive ad quatuor primos modos reduci possunt, addũtur quatuor literæ aliæ, quæ pro significatione propria modos conuersionis signant

qui

qui his carminibus notati sunt,

Simpliciter verti vult. S. P. verò per accidens. M vult transponi. C. per impossibile duci.

De conuersione quoq; propositionum, tradit Arist. li. 1. resolutio priorũ c. 2. & 3.

Igitur conuersionum notæ sunt s.p.m. S, significat conuersionem simplicem, quæ fit de subiecto in prædicatum: & contrà de prædicato in subiectum, manente eadem quantitate, vt in modo.

ce *Nullum animal est lapis,*
lan *At omnis homo est animal,*
tes. *Ergo nullus homo est lapis.*

Quæ conclusio conuertitur simpliciter remanente qualitate, & quantitaque sic,

Ergo nullus lapis est homo.

P, significat quod ille modus reducitur per conuersionem, per accidens. Conuersio autem per accidens, & transpositio prædicati in subiectum, & subiecti in prædicatum, manente eadem qualitate, sed mutata quantitate, in qua conuertitur affirmatiua vniuersalis in particularem affirmatiuam, & vniuersalis negatiua in negatiuam particularem, vt in

Ba *omne animal est viuens,*
ra *at omnis homo est animal,*
lip. *Ergo quoddam viuens est homo.*

Conuersio,

Ergo

Ergo omnis homo eſt viuens.
M, demõſtrat modum illum, cui inſeritur, debere reduci per tranſpoſitionem præmiſſarum propoſitionum: ſcilicet vt maior minor fiat, & minor maior, vt in

fra Omne animal eſt ſubſtantia,
peſ At nullus lapis eſt animal,
mo. Ergo quædã ſubſtantia nõ eſt lapis.

conuerſio fit in

fe Nullum animal eſt lapis,
rs At quædam ſubſtantia eſt animal,
o. Igitur quędã ſubſtãtia non eſt lapis.

C. ſignificat eum modum cui adiicitur, reduci per impoſſibile, id autem fit, cùm modus is in alium traducitur, & fit impoſſibile, vt in

Ba Omnis virtus eſt laudabilis,
ro At auaritia non eſt laudabilis,
co. Ergo auaritia non eſt virtus.

reductio in

Bar Omnis virtus eſt laudabilis,
ba At omnis auaritia virtus eſt,
ra. Ergo omnis auaritia laudabilis.

Ad primam figuram pertinent duo primi verſus, barbara, celarẽt &c. & celantes, dabitis, &c. Ad ſecundam pertinent modi, Ceſare, cameſtres, feſtino, baroco. Ad tertiam reliqui, de quibus exempla proſtant apud quoſque dialecticos.

Obſer

[illegible] non sit æquiuo-
[illegible] logus. 2. vt neu-
[illegible] maior vel minor
[illegible] sit vtraq; cathegorica.
[illegible] & conclusio sint imper-
[illegible] 4. termini præfati in
[illegible] in conclusione. 5. non
[illegible] ex quatuor terminis, nec
[illegible] 6. non fiat transitus
[illegible] suppositionem. 7. cõclu-
[illegible] non ab extraneis ab il-
[illegible] in syllogismo, bono, vt
[illegible] sit vniuersalis, vel par
[illegible] atiua, vel negatiua: dehinc
[illegible] præmissa sit particularis,
[illegible] ticularis, & non cõtra. 10.
[illegible] clusio sit negatiua, vt aliqua
[illegible] sit negatiua. Nam ex puris
[illegible] ex puris particularib⁹ nihil
[illegible] dium venari possumus, inue-
[illegible] uid, in quo quod decreuisti
[illegible] ticipet.

[illegible] ismo ex demonstratione.

CAP. XIIII.

Suidas

SVidas in verbo ἀποδείξαι ἀπόδειξιν, seu demonstrationem, à definitione differre docet. Nam definitio explicat res, per genus & differentias. Demonstratio autem propria sit, ex his quæ per se & primùm insunt, & quæ ex causis effectus probat, τεκμηριώδης seu absoluta demonstratio, dicitur: vt ex illuminatione. Lunæ ostendatur eam esse globosam. vt ex igne fumus. At τεκμήριον argumẽtum, cum omnino effectum causa sequitur. Et τὸ ἄλυσον σημεῖον signum irrefutabile, propriè argumentum: quòd si non omnino quid sequatur, signum quidem dicitur, sed argumentum non est. Aristot. 1. posterio. c. 2. scribit omnem doctrinam & disciplinam fieri ex præexistenti cognitione. Sic mathematicæ disciplinæ natæ ex priori cognitione, nempe ex principiis prius sensibus cognitis, & natura apparentibus: quale pũctum est, cuius pars non est: vtque quod totum maior sit sua parte. quod circulus, sit figura vna linea contenta. Sic dialecticus in syllogismo, præmittit propositiones magis notas, ex quibus minus notas colligat. Rhetor, exemplo noto & enthymemate vtitur: definitionibus iurisconsulti: suntque horum suppositiones, vel affirmatiuæ ve negatiuæ.

Ex

Ex quibus demonstratio colligatur.

CAP. XV.

DEmonstratio omnis, esse debet ex veris propositionibus, primis, immediatis, notioribus, & necessariis, non aliundè. Propositio autē necessaria illa dicitur, quæ ita vera est vt nunquā falsa esse possit: vt ens: non potest non esse ens. Et in hoc à cōtingente distinguitur, & à possibili. Porrò principij huius demonstrationis, nulla alia est demōstratio, quia illa est ipsū principium: saltem in eo ad quod assumitur, & secundum quid. Et demōstratio est ex his quæ sunt per se. ideò illa principia sunt Aristot. 1. de anima. Proinde idem Arist. li. 1. resolut. posterio. c. 6. 7. & 8. tradit, Demonstrationem esse non posse ex contingentibus, vel ab illis quæ se aliter possunt habere, sed ex præmissis necessariis: neque ex his quę fiunt per accidens, quia fortuitorū non est scientia: 1. posterio. cap. 23. Neque ab extraneis, nam cùm de propriis quis loquitur, nemo modū alterius scientiæ quęrit. Neque ex corruptibilibus, quia prępmissio debet esse perpetua & inuariabilis: neq; ex principiis communibus: quia alia est interrogatio & demonstratio, ratione diuersorum, vt alia medici, geometræ, iurisconsulti

sultiratque, vt ait Arist. 1. de part. animalca 1. Demonstrandi modus, necessitatisq; ratio, in naturali scientia diuersa, quàm in scientiis speculatiuis. Vtimur tamen interdum generalibus, quæ & vbique pari modo se habere possunt, vt quod quid esse & non esse, possit. Neque tamen omnium potest esse demonstratio. Fieret enim in infinitum processus, vt ait Arist. Metap. 4. c. 4. Et vt ea rursum, quæ demõstrari possunt. facilè possimus assequi, egemus exercitio vt in cæteris artibus, sicut docet Galen. lib. 9. de decret. Hipocra. & Plato.

De consequentia. CAP. XVI.

EST syllogismus ex antecedente quoq; & cõsequẽtia, quando ad positionẽ antecedẽtis, necessariò sequitur cõsequentia. cuius notæ sunt, ergo igitur. &c Optimarũ cõsequẽtiarũ istæ quædã selectæ sunt. 1. ab inferiori ad superiꝰ cui directò subordinatur, affirmatiuè, vt homo est animal, ergo & est corpus: homo dormit, ergo animal dormit. 2. ab vniuersali affirmatiua & negatiua, ad omnes suas singulares, tam collectiuè quàm diuisiuè, bona est consequẽtia. collectiuè, vt omnis homo currit, ergo & hic currit: diuisiuè, omnis homo currit, ergo & tu curris. quia homo. 3. ab vniuer-

sal

sali negatiua, ad quamlibet singularem, semper & vniuersaliter, recepta consequẽtia: vt nullus homo est asinus, ergo nec ille, nec iste. Et hęc in vniuersalibus. Simili modo 4. ex parte indefinitarũ particularium & singularium propositionum, sunt receptæ consequentiæ. Itaque à particulari vel indefinita, vel à singulari ad vniuersalem non valet quidem consequentia: vt ex hac propositione, aliquis homo albus est, consequentia non valet: ergo omnis homo albus est: at à particulari ad suam indefinitam, & contrà, affirmatiuè & negatiuè in omni materia, tenet cõsequẽtia: vt aliquis homo currit, ergo homo currit: & aliquis homo rationalis, ergo homo rationalis. 5. à particulari & indefinita, ad omnes suas singulares disiunctiuè sumptas, bona consequentia: vt homo currit, ergo hic vel ille currit. Distinctiuæ dictiones sunt, vel, aut. Item 6. à singularum omniũ partium enumeratione, valet consequentia ad vniuersalem: vt is, ille, iste, & hic albus est, ergo omnes albi. 7. sed à contrariis quoq; immediatè, vnum negando alterum affirmatur: vt hoc non est rationale, ergo irrationale: non est nox, ergo dies &c. Quòd si contraria mediata sint, non vtiquè valet, vt si quis dicat, hic non est niger, ergo est albus, cõ-

sequentia non valet: quia alia [illegible]
quæ neq; nigra, nec alba sunt, [illegible]
dia, crocea, &c. 8 à conuertibilibus [illegible]
consequentia, seruata quantitate con[illegible]
tibilium: vt Petrus est homo, ergo [illegible]
quia conuertuntur, non est homo, [illegible]
nec risibilis. 9. valet ab vno correlat[illegible]
rum ad alterum, vt dicunt, totale, vt p[illegible]
vel mater est, ergo filius est illis. item [illegible]
definitione ad definitũ. 11. à descripto[illegible]
ad descriptum. 12. à toto copulato, ad pa[illegible]
tem copulati, in eo casu copulationis af[illegible]
matiuè non negatiuè, vt Plato & Aristo[illegible]
dicunt, ergo Aristo. dicit: non autem nega[illegible]
tiuè, vt Plato & Aristot. loquuntur, e[illegible]
Plato non loquitur. diximus in eo casu [illegible]
pulationis, valere tantum consequent[illegible]
quia in aliis extra copulationem, & in [illegible]
bus non copulantur, non valet: vt Soc[illegible]
& Plato de aliquo loquuntur, non va[illegible]
hæc consequentia, ergo loquuntur de re[illegible]
Galliæ. omitto reliqua.

De enthymemate. CAP. XVI.

RHetoribus ἐνθύμημα dicitur, senten[illegible]
tia grauis & acuta, ex cõtrariis rati[illegible]
nibus collecta: vt scribit Cicero in To[illegible]
cis. M. Fab. in 5. Rhodol. Agrico. de inuen[illegible]
Aristo. lib. 2. rhetor. ad Theod. c. 22. &

[illegible] ... animi;
[illegible] sed apud dialecticos vsurpatur
[illegible] ... ex verisimilibus, &
[illegible] ... cum altera propositionum,
[illegible] ... minor deest, vt tradit Rod.
[illegible] ... de inuent. cap. 14. & Aristo.
[illegible] ... prior. cap. 27. Estq; imper-
[illegible] ... atio. Trahitur autem, vel à
[illegible] ... à signo, vel ab indicio.

[illegible] CAP. XVIII.

[illegible] ... probationis & argumenti species.
[illegible] ... ductio, Apud Cic. 2. de inuentio. vbi
[illegible] ... ea dicitur, enumeratio, qua
[illegible] ... rebus expositis, & cæteris infir-
[illegible] ... res reliqua, necessariò confirma
[illegible] ... modo ab Arist. 1. topic. c. 10.
[illegible] ... ularibus ad vniuersalia ac-
[illegible] ... per enumerationem parti-
[illegible] ... salis probatio. Fallax au-
[illegible] ... imperfecta, si non omnia enu-
[illegible] ... tur particularia, vel in genere om-
[illegible] ... species non recenseantur, &c.

De paradigmate seu exemplo.

CAP. XIX.

EXemplum est quædam species com-
[illegible] ... nis: est enim aliquid maius, vel
par, vel [illegible] ... s, quod ad imitandum vel fu-

giendum ſumitur. Rodol. Agrico. lib. 1. de inuent. cap. 25. Eſtq; exemplum, quando extremum medio ineſſe oſtenditur, per id quod eſt ſimile tertio, vt notat Ariſt. lib. 2. prior. cap. 24. Sunt & exempla ſecundum communem rationem & facilius credunrur: interdum præter rationem communem. De primo, vt ſi diuites dicantur pauperibus iuſtiores, & exempla adferãtur diuitum facilis fides: ſin autem iuſtiores pauperes, adiũctis exemplis: præter rationem cõmunem, fides. Ariſtot. Rhet. ad Alexan. Porrò exempla exemplis facilè refellũtur, & exempla, vt præter ſolitũ morem, fortuitoque accidiſſe reſpondemus.

De topicis. CAP. XX.

HInc ſeges argumentandi ampliſſima, ideò breuius loci percurrendi. Loci itaque vel hærent negotio, de quo agitur, vel externi ſunt. Inhærent autẽ, vel per ſe, vel ratione alterius per ſe, vt ratione totiꝰ partis notæ, proprij. Ratione alterius, ſcilicet vt ratione gentis, formę, ſimilitudinis, differentiæ, contrarietatis, adiuncti, efficiẽtis, effectus, comparationis antecedentium, conſequentium, repugnantium. Externi autẽ ſunt ſumpti, à diuinis oraculis, legibus

[illegible] instru-
[illegible] autho-
[illegible] transcendentibus, a bo-
[illegible] dine, duratione, &c. a terna
[illegible] parationum, a principio,
[illegible] ab aliis per ordinem spe-
[illegible] 2. Syntax. artis nostræ, ca-

[illegible]tione argumentorum.

CAP. XXI.

[illegible] possunt omnia argumēta, per
[illegible] illas tres triplicitates specu
[illegible] 2. habita ratione principij,
[illegible] differentiæ, concordantiæ, &
[illegible] maioris, minoris, & æqualitatis,
[illegible] & substantiam, substan-
[illegible] accidens, & accidens & accidens.
[illegible] eadem omnium elementa, non
[illegible] non media, non fines &c. quæ
[illegible] miscentur, vt secūda triplicitas cum
[illegible] differentia, concordantia, cōtra-
[illegible] principia, media fines rerum, vel
[illegible] cum fine vel cum medio sic: &
[illegible] poteris tertiam triplicitatem scili-
[illegible] minus, æquale, primis: maiores,
[illegible] æquales conuenientias: media,
[illegible] differentias &c. videbisq; si te assue-
[illegible] paulatim in his, magnam vim breui

negotio, enodandorum argumentorum consecutum. Et si velis vltrà vagari, habebis præ manibus primam classem speculi, vt per solutionem quæstionum, compares tibi rationes diuersitatis, vel conuenientiæ, vel æqualitates, vel cõtrariorum, prout toto lib. 2 explicamus. Subueniet 3. classis eius speculi, vt dixi transcendentium: posteà 4. ab accidentibus petitis rationibus, & subinde ab aliis sequentibus classibus, vt inuitum te moles probationum & impugnationum obruat. Aristot. autem atque alij solutiones expiscantur ab æquiuoci distinctione, ab oppositis, vel simul, vel post: ab accidente, ab ipso nunc, sensibili, à termino, à genere à distinctione, à materia, à relatiuis priuantibus.

Regulæ generales respondendi.

CAP. XXII.

1 RESponsurus consideret sensum propositionis, vt quid concedẽdũ, quid negandum sit, præuideat.

2 Si contingat illum interrogari ante propositionem argumenti, de sensu suæ positionis impugnandæ, vt pro confesso aliquid ab illo per aduersariũ extorqueatur, caueat sententiam proferre, siquidem soluen

ſoluendo poterit interpretatione libera, aliò ſenſum detorquere, quàm aduerſarius proſpexerit, & ita ſe intellexiſſe aſſerere, eludétq; ictus.

3. Quantum aſſequi poterit, impediat concluſionem: & animaduertat, num falſum quod concludit aduerſarius poſſit docere. Poterit autem quinque modis impediri ne concludatur. primùm, repellendo quod falſum eſt: ſecundò reſiſtendo ei qui interrogat: hoc eſt, vt nihil concedat, vel fateatur, donec audierit concluſionem: vel ſi repræhendat in quod interrogatur. Tertiò, ſi dixerit vitiosè queſtionem poſitam. Quartò, ſi protrahat tempus in ſolutione. & aliud ex alio ducat inuoluátque, & extra campum & arenam, ſermonem deriuet. Quintò ſi diſtinguat vel reiiciat maiorem

De ſophiſmate & fallacia & ſolutione eius. CAP. XXIII.

FAllax argumentatio, vel σόφισμα, vel in verbis, vel in rebus latet. Vocant & Latini cauillationem, cuius natura eſt, vt ab euidenter veris, per breuiſſimas mutationes, diſputatio ad ea quæ euidēter falſa ſunt, perducatur. vt ait Vlpianus I. C. l. natura cauillationis. l. 177. De verborum ſi-

gnificatione lib. 50. ff. tit 16. Deteguntur autem doli verborum, si perpendātur amphibologica, homonyma, adiuncta seu composita, distincta, accentus falsus & verus. & orthographia, orationis forma, & punctuatio. In adiunctis, illud fallax argumentum, num sedens possit ambulare: in distinctis, illud, quinque sunt duo & tria: ergo tria sunt quinque, & duo quinque. Cætera patent. Captio autem ex rebus, contingit 7. modis.

1. Ab accidente si illud pro proprio ponatur, vt Socrates ambulat, Socrates albus est: ergo album ambulat.

2. Vt si id quod quodammodo est, omninò asseratur: vt si quod in opinione est pro vero habeatur: vt quod verum non est, opinabile est, ergo est.

3. Ex reprehensionis ignoratione: vt si interroganti, num res eadem dupla & non dupla sit, respondeamus, non: dicet, nónne duo vnius sunt dupla, ergo inquiet eadem res dupla & non dupla est: sed definitio dicebat, vnius & eiusdem, reprehensio autem alterius.

4. A consequentib. cùm quid dicitur ex alio sequi. & tamen non sequitur: vt homo est animal: ergo animal est homo.

5. Ex repetitione eius quod ab initio dictum

dictum est, vt cùm id quod dictum est, multis modis accipi potest. vt si probare volens hominem esse lignum, interroget, num homo lignum sit. respondebis non: postea num homo est ridens, respondebis vtique: At dicet homo est lignum ridens, vtrumque enim dictum est, ergo lignum est homo.

6. Cùm id quod non est, & causa pro causa ponitur.

7. Cùm multa interrogata pro vno ponuntur.

Tractat & de captiosis interrogationibus Gellius lib. 16. noct. Attic. c. 2.

Finis 17. libri.

SINTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS
LIBER XVIII.

In quo agitur de arte benè & multum dicendi, seu de Rhetorica.

Quid in hac arte consequamur.

CAP. I.

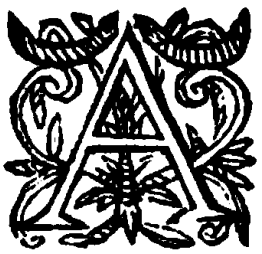

ARs benè & ornatè loquendi est illa, quæ docet præcepta concinna elocutionis, aptè, ordinatè, & copiosè dicere de vnaquaque re proposita. hac arte vtitur Rhetor, declamator, & orator: verùm alio & alio modo. Rhetor namque docendo, declamator fingendo orationum materiā, orator veras causas agendo. Oratori philosophica ferè omnia subiecit L. Crassus. non consentit M. Antonius apud Cicero in lib. de orato. Alij tantùm organum aliarum

scientia

ſcientiarum hanc rati ſunt. Mihi autem videtur perfectum non poſſe dici oratorem, qui ex omni genere ſcientiarum quandam non hauſerit cognitionem. Magnus quippè Tyrius ſermo. 21. Rhetoticam definit cogitationum animi enunciatricem.

De materia & ſtatu cauſæ & generibus orationum. CAP. II.

QVamobrem materiam generalem ex qua fiat hæc ars, putarem illam encyclopediam, quam noſtro ſpeculo artis percurrimus lib. 2. Syntax. c. 1. ſingularem autem & propinquam, ſtatum cauſæ qua de agetur. Porrò ſtatus cauſæ tres habere poteſt potiſſimùm fines, demõſtrationem, deliberationem ſeu conſultationem, iudicium: vnde conflantur tot genera cauſarum apud Cicero. 1. ad Heren. & totidem orationum genera. Eritque oratio aut dehortatiua, aut adhortatiua. vocat ſuaſoriam, diſuaſoriam Cicero 1. Rheto. quæ generis deliberatiui ſunt: aut laudatiua vel vituperatiua, quæ generis demonſtratiui: aut accuſatiua vel defenſiua, quæ generis iudicialis.

De obſeruandis ab eo qui dicturus eſt. CAP. III.

Dicturus,

DIcturus, antequam dicat, quæd am in dicendo seruare debet, vltra ea quæ tradidimus lib. 1. Syntax. c. 3. Inueniat, disponat, pronuntiando conueniente gestu vtatur. Inuentio continet electionem rerum, sententiarum, & verborum. Facilis electio, si antea inter legendum probatos & graues authores, notabiliora selegerit, & in locos cómmunes ordinauerit, si memoriæ tradat fideli speculum nostræ artis. Dispositio inuentorum secundò exigitur, vel scriptura vel mente comprehensa, quæ nihil aliud est quam proportionata & cõueniens cuiusque in suo proprio loco ordinato, vt ait Speusippus lib. de definitio Platonic. Dispositio distinguit & diuidit partes suæ orationis: partes autem vel membra orationis quinque sunt: Exordiũ, narratio, propositio, diductio, conclusio. Exordij quod Græcis προοίμιον, officium. secundum Cicero. 1. Rhetor. Quintil. in 4. c. 1. animos auditorum conciliare, attentos reddere, dociles & beneuolos, quæ assequimur si de nouis, difficilibus, vel inusitatis nos dicturos polliceamur, captata aliqua occásione vel à nostra vel alterius persona, à præstantia rei, à diuisione, circipientes. Sit exordium breue, à propinquo petitum. Suppeditauit tibi abundè exordiorum

diorum segetē 2. pars nostri speculi lib. 2. c. 1. à bonitate magnitudine, duratione &c. rei, vel contrariis vel synonymis eorum. Exordiū sequitur narratio, id est rei, vel negotij propositi, seu causæ expositio: hæcque breuitatem & facilitatē summopere exigit, vt rei veritatisque natiuam & naturalem habeat repræsentationem. Est tamen cautio adhibenda, vt si cum aduersario res nobis sit, ita narratio fiat, ne in suas possit transferri partes: & tunc narrando, in quo cum aduersario conueniamus, in quo dissideamus, dicendum: vt in quo dissidium est teratur tempus probationum artificialiū, vel eā reiiciamus quæ obiiciuntur: vnde orationis tertia pars incipit propositio scilicet eius quod in controuersiam venit, vel quod est probandum vel refellendum. Et hac in parte locis vtimur & argumentis dialecticorum, cum continua tamen oratione, sine argumentandi formula. Probamus verò vel refellimus, sumptis probationibus, vel ex parte subiecti probationis, vel ex parte prędicati, vel mixtione eorum: vel reuolutione totius nostri speculi: primùm per quæstiones, vt per vtrum, quia est, vel non est: per quid, finitione & eius partibus, per quotuplex à diuisione|: per quæstionem de

quo

quo, à materia: & sic de similibus sequentibus omnibus, quæ posteà misceri possunt. Exhis sequitur conclusio cum breui præcedentium connumeratione, seu epilogo.

De vocis compositione in oratore.

CAP. XIIII.

PHilisCus Rhetor, ad imperatorē quendam illum orare intercipientem, referrente Erasmo lib. 8. apophtheg ait, τὸν μὲν ἄνδρα δεικνύειν τὴν κόμην, τὸν δὲ ῥήτορα φωνήν, id est, virum argui per comā, & rhetorem per vocem. vnde vox cum gestu, maximè exigitur in oratoris pronunciatione: vox aures, gestus, oculos continet & pascit audientium: & voce homines, vt æra tinnitu probamus. vox ex faucibus, per aeris repercussionem emittitur. vocem fauces tumentes strangulant: obtusæ: obscurant; rasæ, exasperant: conuulsæ fractis organis similes reddunt. vox quantitatis & qualitatis ratione, distinguitur. Quantitate, vt grandis, exigua. Qualitate, candida, fusca, plena, exilis, læuis, aspera, contracta, fusa, dura flexibilis, clara, obtusa, acuta, grauis fluxa. Bona vox oratoris illa quæ dulcis & libera, sine exprobrante & fragosotono.

vitia

... tenui ...
... ma quippe ...
... periculum ...
... ibre vel breuier ...
... nda erit, si tota ...
... rem deuorare ...
... loquere. Atque optimè ...
... sed pronunciando ...
... non suffocare non pr...
... & pectoris ...

D...

... & ro...
... ditationi...
... bus, ... duobus,
... polli...

pollicitationibus grauis:in metu, verecunda, contracta:in adhortationibus, fortis:in digressionibus, fusa & securæ claritatis, in expositione & sermonibus familiaribus, recta, inter acutum & grauem sonum media. Attollitur concitatis affectibus, descendit compositis.

De notis, quæ indicant vel vocis suspensionem, vel mutationem. CAP. VI.

SEntentiam, quæ in oratione ponitur continua, vna quadam integra conclusione vocis absoluendam & proferendam, periodon vocant, cuius nota, punctum. Sed quia interdum periodi longiores sunt, quàm spiritus proferentis, ideo vox ad respirationē suspenditur: at suspēsiones maiores & minores sunt antequam ad periodum perueniamus. maior, κῶλον. Colō, est membrum periodi, quod aliqua sententia constat, verbo finiti modi adiecto, sed quod adhuc ad perfectiorem sensum expectandum moueat periodum. Colon geminato puncto notatur sic: Minor distinctio est comma, id est, incisum, virgula, sic, vel sic ad faciliorem lectionem, modico spatio voci interiecto, distinguens, partes orationis: quamobrem paulùm suspendēda vox in commate, magis in colo multò

multò magis in periodo, & ibi respirandum si sententia varietur. Græcis hæc eadem, & notæ sunt & eiusdem figuræ, ac apud Latinos similis naturæ. Hebræi alio modo signant, habent quippè loco periodi, accentum, quem vocant soph passuk, id est, finem versus. Cuius figura, est linea directè sub litera vltimæ dictionis descendens, & duo puncta ad latus sinistrum, sic :פסוק :סוק soph pasuk. Pro colo habent hoc signum ʌ. sub litera: vocant autem אתנחתא, Athnata: pro commate habent duo puncta supra scripta literæ, vocant זקף, zakeph. Mutationem vocis significant etiam aliquę notæ, vt si admirationem velimus pronunciare, adiicimus lineam rectam puncto directam, sic, !. Si interrogationem faciendam, semicirculos puncto superponimus, ?: Græci semicirculum puncto subiiciunt, sic, ;. Si submissius quid pronunciandum, duobus semicirculis includitur, sic () parenthesim vocant.

De moderatione vocis per singulas partes orationis. CAP. VII.

PRronunciatio proæmij sit lenis: Narrationis; vocis aptioris, manu magis vltra subsellia prolata: in probatione, agita-

tior, acrior, & instantior, cum gestu orationi consentiente. Egressiones sint magis remissæ & lenes. In epilogo, vox ad concitandos iudices vel auditores, producenda: ad placandos, inclinanda cum lenitate: ad commouendos ad misericordiam, fluxu vocis & flebili modo vtendum. Ex fine namque, vt ex postremis impressionibus magis commouentur audientes.

De gestu totius corporis. CAP. VIII.

IVsus dicere, non statim incipiat vel erumpat, vt sit ex mora aliquantula spatium cogitandi, & quia interim dicturi cura, auditurum delectat, & iudex vel alius qui iussit, seipsum interim componit. In hac tamen cunctatione, ne moræ sint indecentes, dicturus potest caput mulcere, manum intueri infringere articulos, simulare comatum, suspiratione solicitudinem fateri, aut aliud agere, quod quemque magis decet, idque diutius si iudex non intendit animum vel auditores, incipiat dehinc. Vultus ex affectibus mutatur, hisque oculi, palpebræ, genæ, supercilia obtemperant. Superciliorum duo vitia, immobilitas & mobilitas nimia, optima inter illa mediocritas: contracta, tristitiam significant:

gnificant: diducta, hilaritatem: remissa pudorem. Nares & labra, non torquenda, non mũgenda, non mordenda. Sit ceruix recta, collum non tendatur, quia leuigatur vox: si affigatur mentum pectori, minus clara fit: nam redditur crassior presso gutture. Humeri non eleuentur vel deprimantur, quia gestus ille seruilis est. Brachiorum sit moderata proiectio, explicantibus sese in proferenda manu digitis.

De gestu conueniente manuum & digitorum. CAP. IX.

OMnes ferè gestus præcipui oratoris, ex manu pendent. Digitorum communis gestus, hic est. Medius digitus in pollicem cõtractus explicitis tribus, principiis aptus est, cum leni ex vtraque parte motu modico, prolatus cum capite, humeris sensim ad id quò manus feratur, obseruantibus: in narrando, exertus, sed tum paulò productior: In argumentando & exprobrando, acer & instans: atque in his partibus longius & liberius exeritur. Cauendum tamen, ne in sinistrum latus tendat, néve transuerso brachio proferatur. Duo medij digiti sub pollice, habent gestum intetiorem, narrationi non accom-

modum. Tres contracti pollice presso, indice explicato, in exprobrando & iudicando accommodi. Index spectante humerum manu, paulùm inclinatus, affirmat: versus in terram vt pronus, vrget. Verecundiæ aptissimus gestus, quo primis leniter in summum coeuntibus digitis, non procul ab ore & pectore, fertur ad nos manus deinde prona, aut paululum prolata, laxatur. Motus totius manus, à sinistra incipiat. Deinde deorsum, posteà sursum proiiciatur, velut in latus dexterum, & in dextra finiat. Manus cum sensu & incipiat periodum & desinat.

Vitia gestus manuum, & aliarum partium corporis. CAP. X.

VItia manus sunt, tollere eam supra oculos, demittere eandem infra pectus, percurrere ea intra humerum sinistrum. Sinistra manus, nunquam sola gestum facit rectè: dextræ se accommodat frequenter, siue in digitos argumenta digerimus, siue auersis in sinistram palmis abominamur: vel reiicimus aduersa: siue ad latus vtrunque discedimus satisfaciendo vel supplicando. Ambabus diuersos perficimus gestus. attollimus quippe adorantes

rantes, supplicantes submittimus, medij demonstramus, inuocatione protendimus. Manus complodere, & pectus ferire, fœmininum est: pectus iactare, stultum. Cum nosmetipsos tamen alloquimur, adhortamur, miserantes, obiurgantes, vel de nobis loquimur, caua manu, & summis digitis pectus appetere, optimum gestum addit. Pes sinister non dexter debet produci ab oratore, corpore tamen recto: attamen tortuosè non est insistendum. Inclinari autem si doceas vel obscurè loquaris, versus iudicem paululùm licet. Cum ad argumenta perueneris & locos, vestem fluentem reiicere potes, deiicere etiam si hæreat, & frontem siccare.

* * *

Finis 18. Libri

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS, LIBER XIX.

* * *

In quo agitur de poëtica.

De poëtica arte, quatenus in republica admittenda. CAP. I.

METra, inquit Aristoteles in Poet. partes esse numeri satis apparet: & sicuti numerus & harmonia natura insita nobis sunt, videtur & poesis naturalis, quæ posteà arte iuuatur Constat autem, poesim esse artem, quia suis præceptis perficitur, quanquam non ita verum omnia quæ poetæ canunt, arte cani: nam miranda canunt, sed non credenda. Et Plato in Ioue, Omnes, inquit, carminum poetæ insignes, non arte sed diuino afflatu mente capti, ista preclara poemata canunt: vt Corybantes, non sana mente canunt. additque, res leuis, volatilis

lis atque sacra poeta, nec canere prius potest, quàm Deo plenus, & extra se positus, & à mente alienatus sit. Nam quandiu mente quis valet, neque fingere carmina, neque dare oracula quisquam potest. hæc ibi Plato. Cicero 2. de Oratore, Bonus poeta nemo sine inflammatione animorum existere potest, & sine afflatu quasi furoris. Aristo. quoque in poeti. viri versatilis ingenij, vel furore perciti esse poeticam tantùm, dicit. Etenim poetarum aliqui, ab ipsa natura ad poeticam benè firmati sunt, aliqui autem à mente abstrahuntur. Subindicat & Cebes apud Plato. in Phædro. vel de anima, poetarũ animos magis ad fabulas, quàm ad verum sermonem animum intendere. Quod & omnes fatentur: verum aliqui, ad mysteria cõtorquent, alij ad partem poeseos delectãtem. At semper nihilominus verum remanet vetus illud prouerbiũ, poetas multa mentiri, vt ait Aristot. 1. Metaphy. cap. 2. Sene. lib. 1. de beneficis, sic explicat: Quemadmodum nomenclatori memoriæ loco audacia est, & cuicunque non potest nomen reddere, imponit aliud loco nominis proprij: ita poetæ non putãt ad rem pertinere verũ dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti, id quemq; vocari iubent,

quod belle facit ad versum. exprimit in arte Horatius, *pictoribus atque poëtis,*
Quilibet audendi semper fuit æqua potestas.

Plato lib. 10. de repub. partem Poëseos reiicit, & à ciuitate tanquam ei noxiam explodit eam, quæ imitatrix est, id est, quæ repræsentat mores aliquorum, quales sunt Tragœdiæ & Comœdiæ: alias tamẽ partes admittit, ob quas poetæ vtiles putantur à Plutar. proprio li. de audiẽ. poemat. Refert Maximus tamẽ Tyrius sermo. 16. Hesiodi carmina, & aliorum quæ rapiunt animos, perinde ac tibiarũ & florida harmonia, vt argumenta merarũ fabularum plebiscito explodi: cui tamẽ ille non subscribit, ratus philosophandi semina inde peruenisse ad ipsum quoque Platonẽ, & alios: & in Homeri & Hesiodi carminibus, fabulę speciẽ poeticen quidem spectare, at latere in his ad virtutis amorem stimulũ. & sermo. 21. poeticen dicit, optimam nimirum adolescẽtis animi nutricem, & alumnam. & sermo. 29. quid est aliud poetica, quàm philosophia tempore vetusta, consonantia metrica, argumenta fabulosa? hęcque posteà docet conuertibilia, esse philosophum, & esse poetam. Cicero in eius laudibus multus pro Archia poeta. Cui adstipulatur Strabo lib. 1. Geogra. Antiqui, inquit, poetiam

primam

dis, Tyrtei, Theognidis, Hesiodi opera & dies, & similia, vt iudicium est Isocratis ad Nicoclem. Verũ cũ Platone & aliis probè sentiẽtibus, Christianis potissimũ, abominor poetas antiquos & recentes, qui nobis tragicè vel comicè, vel spectra & chimeras proponunt, aut vitiorum lernã, ex quibus etsi erudiatur lingua & sermo, inficitur certè anima, vt eo modo impios & turpes mores iuuenes cõbibisse appareat posteà eũ suceo eloquentię, vixq; à faciendis quæ legerint, se temperare possint: & si tenera ætas dum addiscit, non sentiat quantum virus hauriat, similis illis qui oblitis melle cantharis, improuidè venena deuorant. Concinna certè multa Martialis habet, sed quàm turpia alhũde propinet, quis non videt? Familiariter loquitur Terentius & Plautus, at quantum noceat pueris didicisse modum scortãdi, quò ibi nihil frequentius quis nescit? Omitto reliqua, quæ colloquiis pessimis corrũpunt iuuenum mores, prospicient & dabunt operã si sapiũt, & ludimagistri & magistratus, ne his in posterum imbuatur & instituatur Iuuentus. Sic enim opinor, D. Augustin. 1. cõfes. vinum erroris dixit poesim, & Democritus insaniam. Et, vt est apud Hora. in arte,

Dum semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.

Certè & æquè pueris ac omnibus Christianis, illud impium toties Iouem, Apollinem, Bacchum, & alia idola gentium, pro, Deo resonare, deos dicere, deos inuocare, & reliquas fabulas commemorare, quas & plerunque pueri veras credunt, & sæpe cum hoc veneno inter Christianos semipagani moriuntur. D. Paulus hos notat expressè. 1 ad Timoth. cap. 4. ineptas & inanes fabulas deuita. Et iursum 2. ad Timot. erit tempus, cùm sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. D. Hieron. in psalm. 104. ad verba illa, & dedit terra eorum ranas in penetralibus regnum ipsorum, ait in ranis poetarum carmina designari, qui à catholica regula discrepantes, regnum terrenorum corda deceptionũ fabulis replent. Eadem repetit super psalm. 77. ad verba. & ranam & disperdidit eos. Et idem D. Hiero. Dama. absit, vt de ore Christiano sonet, Iupiter omnipotẽs, & me hercule, me castor, & cætera magis portenta quàm numina &c. Quod si apud Aristot. lib. 7. Politic. cap. 17. legimus, pænam statutam his qui publicã statuam, oculis proposuissent multitudinis, per quam libido

excit

excitaretur: quãto magis istis pœna imponenda, qui iuuentutis mentem tabulis istis spurcissimis & impiis poetarum imbuunt & suggerunt. Hoc non patitur Iuuenal. etsi poeta, dum ait, Sary. 14.

Nil, dictu fœdum, visuq; hæc limina tãgat.
Intra quæ puer est: procul hinc procul ite puellæ,
Lenonum & cantus pernoctantis parasiti:
Maxima debetur puero reuerentia, si quid
Turpe paras. Nec tu pueri contẽpserit annos,
Sed peccaturo obsistat tibi filius infans.

Extat vetus prouerbium, quæ factu turpia sunt, eadem & dictu. Sicq; præcipit Isocrates oratione 1. πρὸς Δημόνικον· ἃ ποιεῖν αἰσχρὸν, ταῦτα νόμιζε μηδὲ λέγειν εἶναι καλόν. Atque barbari Persæ, quæcunque non est fas apud illos facere, eadem nec dicere, vt ait Herodotus in 1. Imò obscæni poetæ & oiidi, sunt peiores perniciosissimis lenonibus: lenones enim perpetuò non audent comparare, pudicitiam apertè non impugnant: at isti continua lectione liberè expugnant vel corrumpunt. Cecinit vel inuitus Ouidius illud,

Eloquar inuitus, teneros ne tange poëtas,
Summoueo dotes impius ipse meas.
Callimachum fugito, non est inimicus amori,

Et

uãndum tamen non fuisse adhibitam rationem quãtitatis in poetica apud omnes nationes, sicuti nec perpetuò apud Hebræos, in Gallicis & Italicis metris & Germanicis, in quibus pro arte, est certus numerus syllabarum & rhythmus. Rhythmus, est conuenientia syllabarum in fine duorum versuum, quos miscent pro arbitrio præscripto. Scio tamen quosdam voluisse Gallicum, idioma, legibus syllabarũ latinarum constringere, verum nulla inest versibus in hoc idiomate gratia, & oporteret ortographiam Gallicam, quæ varia est, prius certis & cõuenientibus legibus coercere, quàm ad temporũ & quantitatis obseruationẽ reuocare. Rhythmum Hebræi doctiores trium literarum posteriorũ versuum duorum, vel pluriũ faciunt vocãtq; illud carmen שיר משרבת scir messuba, id est, carmen excellens. Indoctiores, non semper easdem tres in rhythmo ponunt literas, sed aliquando quæ prolatione affinitatem habent. Quãdo autem rhythmus vna litera consonat, dicunt שיר עובר scir gober, id est, carmen transiẽs seu vulgare. Si in duabus שיר ראוי scir raui, id est, carmen elegans. Sed & isti, habẽt in rhythmis duas sedes, in medio versus, & in fine. Primam partem versus, dicunt דלת daleth ostium,

ostium : secundam סגור segor id est, clausuram, diuisiones eorum, psetzim, id est, distinctiones, pausas vocant. versum autem includentem vtrãque partem, vocant בית bait domum. Cæterum non semper bait seu versus habet rhythmum in medio vel in pesetz, quamuis diuisionem habeat, sicuti in versibus Gallicis & Italicis & Germanicis, alexãdrini & heroici dicti, & decanici, habent quidem pesec, sed non rhythmum nisi in fine. Habent quoque Hebræi formam aliam versus componendi, per quãtitatem syllabarum, vt videbimus proximo capite.

De syllabarum quantitate. CAP. III.

SYllabarum aliæ longæ, aliæ breues, alię ancipites seu communes, quæ & breues & lõgæ esse possunt. Græcis & Latinis lõgæ & breues syllabæ, cognoscuntur octo modis, paucis distinctis.

1. Positione, cum duæ consonantes literæ, vel muta cum liquida, vel duplex consonans sequuntur vocalem : quæ autem sint mutæ liquidæ & duplices, diximus in grammatica.

2. Cognoscuntur diphthongo, omnis diphthongus longa est, apud omnes, nisi sequatur vocalis apud Latinos, apud Grę-

cos

eos variat.

3. Præpositione: nam præpositiones, de, pro, à, è. se, de, di, dis, & pro, nisi, paucis exceptis, quas notant omnes prosodiæ, longæ sunt, nisi sequatur vocalis.

4. Deriuatione: deriuata primitiuis cõsentiunt, paucis exceptis in Epographia Franc. Quintiani Stoæ capit. 12. 13. 14. & apud alios.

5. Compositione, vt composita, normam simplicium obseruent.

6. Cum vocalis ante vocalem, quia corripitur prima, paucis exceptis.

7. Regulis: quæ dantur de dissyllabis, præteritis lõgis, exceptis scidi, sidi, tuli, steti, dedi: de prima corripienda geminati præteriti: de prima producenda supini dissyllabi: de crementis verborum & inflexionum nominum de quibus latè Despaut. Pantaleon, & alij.

8. Exemplo, quia ita vsi antiqui sint, & dicunt aliquas natura longas vel breues syllabas, potissimũ Græci & Hebræi. Græci quippe habent, vt diximus, natura longas, η. & ω. breues ι. & ο. Ancipites, α. ι. υ. Et Hebræi habent septem motiones seu vocales lõgas, nempe quinque motiones magnas, & patheh, & segol. de quibus in grammatica egimus. Tradũtur autem regulæ par-

ticula

ciculares de primis, mediis, & finalibus ab omnibus prosodicis, apud Latinos à Fran. Quintiano, Despaut. Pantaleone, & aliis quorum capita collegit versibus Glareanus libello de syllabarum ratione, Vt vocales longæ sint ante literas, quæ in his versibus ponuntur, ante alias breues,

De primis. *Mansta, delesteue, flinsdiuerim. hodogosmo, cudrunsgumst.*

De mediis. *Gau, bedec, elmetu qui, nost, dugrumnuticus adde.*

De vltimis. *A, u, i, n, c, as, es, os finales dant tibi longas.*

De quantitate syllab. apud Græcos, tractat Franc. Vergara. li. 4. Grammat. & Rhenatus Guillonius in Gnomone & alij.

De pedum diuersa nomenclatura.

CAP. IIII.

EX syllabarũ quantitate diuersa, pedes diuersi componuntur. Simplices alij, alij ex illis compositi. Simplices, dissyllabi 4. trissyllabi. 8. dissyllabi. pyrrichius duab' breui. ⏑ ⏑. Spondeus, duabus longis – –. Iambus, breui prima & lõga sic ⏑ –. Trochæus contrà, – ⏑: Trissyllabi, dactylus prima longa, & seq. breui. – ⏑ ⏑. Anapæstus, ⏑ ⏑ – Tribrachys ⏑ ⏑ ⏑. Molossus – – –. Amphybrachys ⏑ – ⏑. Amphymacrus, – ⏑ –. Bac-

chius v-- Antibrachus --v. Compositi, proceleusmaticus vvvv ex duobus pyrri. dispondeus ----2. spon. dijambus v-v-2. iamb. ditrochæus-v- v.2. troch. Antispastus v--v Iambo & troch. Choriambus -vv- troch. & iambo. Ionicus à minore vv--pyrr. & spond. Ionicus à maiore --vv spond. & pyrr. Pean. 1.-vvv Tro. & Pyrr. Pean 2. v-vv iambo & pyrr. Pean 3. vv-v pyrrich. & troch. pean. 4. vvv- pyrr. & iamb. hi pedes Latinis & Græcis communes: at Hebrei iambum habent dictum. יתד Iated, clauum, fitq; iated ex sceua mobili, seu hateph segol, & vna syllaba. Cùm autem aliam addunt syllabam, quam vocant תנסעה tennach, id est modum, vocant מורכבת murchebet id est, compositum, Latinis potest dici Bacchius, posteà namque per syllabas cõputant versus.

De distinctione & nomine carminum.

CAP. V.

CArmina nominantur variè, vel à prędominanti pede, vel à numero eorũdem. vel ab inuentore, ab eo quod canitur, & instrumento cum quo canitur. A prędominanti pede, vt carmen iambicũ, trochaicum, dactylicum, anapæsticũ, choriãbicũ.

A nus-

A numero pedũ, monometrũ scilicet 2. pedum, dimetrũ. 4. trimetrũ. 6. terrametrum, 8. quadratũ catalecticũ, & acatalecticũ: quę intelligenda de iambicis, trochaicis & anapæsticis, in quibus duo pedes pro vno numerantur, non autẽ in hexametro & pẽtametro carmine. Pẽtametrũ quod habet 5. pedes vel 4. & duas cæsuras: hexametrum quod habet 6. pedes. Ab inuentoribus. Pyndaricũ, glyconicũ, sapphicũ, seu pẽtametrũ & hẽdecasyllabũ, asclepiadeũ, archilochiũ &c. A materia decãtata, heroicũ, eroticũ, georgicũ, olympicum, nemæum, pythium, isthmiũ, adonicũ, elegi, næniæ, eclogæ, epinicia &c. Iullius pollux in 1. præã propriè, dixit esse versus de Apolline: hymnũ Dianæ vtriusq; prosodiã Bacchi, dythyrãbum: Cæteris, Iulum: Linõ & Litiersem fossorũ & rusticorum. & li. 3. ca. 3. hymẽ vel hymenæus, cantus nuptialis, aliaq; addit, li. 4. c. 7. Ab instrumẽto, vt lyricũ. A numero versuũ, vt disticha. Apud Gallos: *dizains, balades sonetz, chantz royaux*, & alia genera, quæ numeratos habent versus, & apud Italos. De generibus pedũ & metrorum, ferè omnes supra citati authores agũt, tum in Hellinica, tum in Latina lingua. At Hebræi decem & octo genera metrorũ alia habẽt, de quibus, Gaspar Hajuonius, sacræ theologiæ

professor primus scripsit Latinè, & post eum Munsterus, in fine vtriusq; suæ grammatices Hebrææ. Primũ est פשוט pascur. i. carmen simplex, vbi nullum scheua: secũdum compositum, ex iathed & quatuor syllabis: tertium compositum ex lathea & 4. syllabis, & olio iathed & 2. syllabis: 4. cõpositum ex iathed & 2. syllab. Reliqua postea composita variè ex iathed & syllaba, vel syllabis antecedentibus vel sequẽtibus ac apud Latinos, & Græcos ex spondeis, & iambis, & trochæis fiunt versus varij.

De systemate vario carminum. C. VI.

SYstemata & cõplexiones carminũ apud Latinos & Græcos ad tria genera reducũtur. Nam vel sunt dramatica, vel exegematica, vel mixta. δραματικὰ ποιήματα dicuntur, ab imitatione eorũ quæ repræsentãtur: cuius præcipuę species, Tragœdia & Comœdia. De Ttragędia & vnde dicta, nũ à pręmio hirci vel aliundè tractat Anton. Macinell. in Horat. li. 2. car. od. 1. & Acron & Ascẽsius in eius artẽ. Et Cornutus in his quę in prologo Terẽtij Afri afferũtur. Tragœdiæ partes apud Arist. 4. Prologus vsq; ad ingressum chori, ab histrionibus agitur chorus: ἐξοδίου, exodu. Chori officium: supplere quicquid extra argumẽta, adiici-

tur apud Horat. in arte, atq; ita agit partes authoris, defēdito officium virile, bonis fauet, regit irat s, laudat laudanda, contraria vituperat. Sunt & alia chori officia, de quibus & plura de strophe, antistrophe, & epodo, cōsule Iacobum Mycillum in fine annotationum in Euripidem, cōmentarium in Pindarum. Chorus tragicus differebat à comico, quòd esset 15. personarum, comicus 24. Differuntq; in choris & multis aliis Comœdia & Tragœdia: quia illa de rebus popularibus: hæc de heroicis agit: illa, lætos habeat exitus, Tragędia tristes: illa verbis communibus, hœc sublimibus vtatur. Exegematica poemata, illaquę ex cōtextu authoris nulla personarum interpositione consistit. Mixta autem, quæ cum illo contextu, interdum personas loquentes inducunt, vt Homerus, & Virgil. in Æneide.

De tributis carminibus. CAP. VII.

TRibuūtur carminibus, scāsio, cæsura, figura, permixtio. Scādere, est distinguere & percurrere per pedes carmina. Cęsura, est sectio pedis, vel post duos pedes syllabā relinquēdo, vt pētemimeris, vel ihe ptamimeris, vel trochaica. De figuris tractāt grāmatici aliūdè. At mixtio carminum habet propria nomina, vt si cōstat duobus

generibus hexametro, & pentametro dicitur dicolon distrophon carmẽ, dicolon tetrastrophon, cùm post tres eiusdẽ generis versus, quartum alterius modi sequitur, & ad primũ fit reuersio, vt in Sapphico cum Adonico. Tricolon tetrastrophon, quando post trium generum quaternos versus, ad primum reuersio fit, vt in 1. lib. oda. Hora.

Dianam tenerae dicite virgines. &c.

Concinniores dicuntur versus, in quibus adiectiuum substantiuum antecedit, & interea quædam intermiscentur, vt

Bella per Hæmatios plusquam ciuilia cãpos.

Item si heroicum seu hexametrum diuidatur, vel dissyllaba dictione, vel trissyllaba, & si fieri possit pentametrum sola dissyllaba.

De quibusdam effectibus carminum.

CAP. VIII.

QVia poetæ furore aguntur & spiritu quodam concitato, & carmina alios concitare dubium non est, vt ait Arist. in poetica: vnde vates idolorum, non prius reddebant versibus oracula, nec sibylla nisi furore agerentur, vt constat ex Callimacho in hymno Apollinis & aliis. Quamobrem incãtationes & veneficia olim, persuasum est fieri carminibus, & verbis cantione

ione conceptis. Sic scribit Virgi. 8. eclo.

Carmine vel cælo possunt deducere Lunam.
Carminib⁹ Circes socios mutauit Vlyssis. Et,
Frigidus in campis cantãdo rũpitur anguis.

Atque Horatius 2. episto.

Carmine dij superi placãtur, carmine ma-
Et Ouidius in opusculis. *(nes*

Carmine læsa Ceres sterilem vanescit in herbã.
Deficiunt læsi, carmine fontis aquæ.
Illiritibus glandes, cantatáque vitibus vua
Decidit, & nullo poma manẽte fluent &c.

Non tamen hæc omnibus carminibus vis inest, & nisi illi quæ ex impressione altissima mentis, per vocem exprimuntur. Sicuti nec omnia dicta vel audita, audientes mouent, sed quæ ex intentione animi proferuntur, & à concitato, irato, trepido, amante, &c. meritò enim, vt ait Dionys. Halicar. in princ. omnes putant orationem suam cuiusque animi esse imaginem, & habeut carmina & scripta, suum quodammodo genium & vim eductam ab authore, qua viuant & operentur, vnde dicebat psal. 57. de incantatore, quod sapienter incantent, ibi, tanquam aspidis surdæ, quæ non exaudit vocem venefici incantantis sapienter. Itaque eruditè dum excantationes adfert Medeæ Ouidius Metamor. 7. il-

lam concitatam, minacem commotam fingit, vt Apollon. Rhodius lib. 4. Argonaut. Talem & Canidiam Horatius lib. Epo.ode 5.ibi,

Quid vt nouerca me intueris, aut vti
Petita ferro bellua &c.

Et vt ait idem Horat. in arte.

Non satis est pulchra esse poemata, dulcia sunto:
Et quocunq; volent animũ auditoris agunto,
Vt ridentibus arrident, ita flentibus adsunt
Humani vultus: si vis me flere, dolendum est,
Primũ ipsi tibi tunc tua me infortunia lædẽt
Telephi vel Peleu: malè si mãdata loqueris,
Aut dormitabo aut ridebo: tristia mæstum
Vultum verba decẽt: iratum plena minarum:
Ludentem lasciua: seuerũ, seria dictu. (omnẽ
Format enim natura prius nos intus, ad
Fortunarũ habitũ. iuuat, aut impellit ad irã:
Aut ad humanum mœrore graui deducit, & angit:
Post effert animi motus: interprete lingua.

Narrat Suidas Tyrtæum Archimbrot filium, poetam & tibicinem, carminibus suis Lacedæmonis cum aduersus Messenios bellum gererent authorem victoriæ fuisse, eò quòd animos eorum, carminibus ad bellum incenderit, laudando eos qui in bellicis excelluerunt, vt tradit Plato 2. de legibus

legibus, & Horatius in arte,

Tyrtæusq; mares animos, in Martia bella
Versibus exacuit.

Narrant, & Archilochum, ea vi & ira in Lycambem scripsisse, vt ipse impotēs ferre cōtumeliam, laqueo se suspenderit. Sic in eadem arte meminit Horatius,

Archilocum proprio rabies armauit iambo.

Et Ouid. in Ibin,

Postmodo si pergas, in te mihi liber iambus
Tincta Lycambeo sanguine tela dabit.

Ideo idem Horatius lib. 1. epistol. epist. 20. ad Mæcenatem agentia verba Archilochi dixit, hoc est ad agendum impellenda,

Parios ego primus iambos.
Ostendi Latio, numeros, animosq; secutus
Archilochi, non res, & agentia verba Lycambem.

Finis 19. libri.

SINTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS
LIBER XX.

*

In quo agitur de historia.

Quid historia, & quòd ea uera narratio sit. CAP. I.

Icero lib. 1. ad Herennium, Historia, inquit, est res gesta, sed ab ætatis nostræ memoria remota: in quo differt à fabularũ & argumentorum fictione. Repetit eadem lib. 1. de inuentio. dum de narratione agit & negotiorum expositione, cuius partem historiam quoque ponit. Et rursum 2. de oratore, Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nũcia vetustatis. Pausanias quoque lib. 1. In Articis, priscarum rerum memoriam, veri ex literarum istis monumentis, non ex choris vel Tragœdiis accipiendam dixit. Apud Græcos ἱστορία cognoscẽdi studium, lusta

lustratio locorum: & apud Dioscoridem in præfatione ἐξ ἱστορίας, ex percunctatione audita dicuntur. Vnde Verrius Flaccus definiuit, historiam esse narrationem rerum gestarum, quibus interfuerit is qui narrat, apud Gell. lib. 5. c. 18. Accedit Lucia. lib. de scribēda historia in scripto: sic enim & accipitur apud Arist. 2. de animalib. τοῦτο ἐκ τῶν ἱστορίων καὶ ἀνατομῶν. Eo modo historia plantarum apud Theophrastū, de obseruatis per ipsum in plātis, & apud Plinium. Historia naturalis. vel si quæ scribuntur author non viderit, vera saltem referre propriū erit historiæ, vt ait Strabo lib. 11. Geograp. dum de Amazonib. agit, Atque in primo, tradit finem eius, dispositionis loci rei prout est, expressionem esse. Facit Polybius lib. 12 Quemadmodum corpora animalium, inquit, si ossa sint exempta, totum redditur inutile: ita historia, si veritatem ademeris ei, quod reliquum est, inanis redditur narratio. Verę itaque historiæ indicium, rem eodē modo à pluribus scribi, vt ait Ioseph. lib. 1. cont. Apio veritatis namq; amica simplicitas, vt ait Pind. & alij.

De historiæ speciebus. CAP. II.

AVlus Gellius lib. 5. c. 18. historiæ constituit differentias, annales, ephemerides,

rides. Annales sũt, cùm res gestæ plurium annorum, obseruato cuiusque anni ordine, deinceps componuntur. Cum verò non per annos, sed per dies singulos res gestæ scribuntur, ea historia, ἐφημερὶς Græcis est, nobis diarium. Cicero 2. de orato. Erat inquit, historia scilicet Romanis, nihil aliud nisi annalium confectio: cuius rei memoriæque retinendæ causa, ab initio rerum Romanarum vsque ad P. Mutium Pontificem Maximum, res omnes singulorum annorum mandabat literis Ponti. Maxi. efferebátque in album, & proponebat tabulam domi, vt esset potestas populo cognoscendi, ij qui etiam nunc annales maximi nominantur. Hanc similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine vllis ornamentis monumenta temporum, hominum, locorum, gestarumque rerum reliquerunt. Accedit Cornel. Tacitus lib. 4. dum de annalib. agit Romanorum: ingentia, inquit, illi annales bella, expugnationes vrbium, fusos captósque reges, aut i quando ad interna peruerterent, discordias consulum aduersus tribunos, agrarias, frumentariásque leges, plebis & optimatum certamina, libero egressu memorabant. facit Liuius lib, 6. deca. 1. Cærerum serius, nec peropetuò apud pontifices illa

potestas

potestas scribendæ Historiæ fuit, vt scribit Flau. Vospicus in Tacito.

Historiæ vtilitates. CAP. III.

HIstoriæ vtilitates plures sunt. Plutar. de curiositate, vnam tradit ad faciendos malis quæ in his adseruntur curiosos, ne noua amoliantur pertentare. Liuius in proœ. Historiæ, Hoc illud est præcipuum in cognitione rerum salubre ac frugiferũ, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri, vnde tibi tuæque Reipub. quod immittere capias: vnde fœdum incæptu, fœdum exitu quid vites Polybius Magalopolitanus in 1. illã tradit quoque vtilitatem, quod aliorum periculis qui legunt, cautiores reddũtur, & certè, *Fælix quem faciunt aliena pericula cautum*: Melius est enim videre experta, quàm experiri mala. Et idcirco Historia à Diodoro Siculo lib. 1. dicitur continere doctrinam omnium periculorum expertem, ex cognitione alienarum calamitatum, vel fælicium successuum. Suntque, vt ait Plutar. historia bellaria, quòd in heroum illustriũmque virorum cõuiuiis, nihil secundas mẽsas exhilaret magis, quàm veterum exemplorum recitatio. Dionysius Alexãd. Halicarnass. In historiis, inquit, veritatem

ac

ac prudentiæ sapientiæque principia recondita omnes credimus. Herodotus in initio eo animo se ad historiam scribēdam trāstulisse dicit, ne præclarè gesta; iniuria temporū obliterentur: ne fama & admiratione digna facinora, in obscuro sine gloria delitescant.

De arte scribēdæ historiæ, seu de præceptis quibusdam. CAP. IIII.

LEges tres potissimum obseruare oportet volenti historiam verè contexere: prima, vt narratio fiat prout res gesta fuit, vel est.

2. Vt chorographiam loci vbi gesta est. vel vbi est, dicat verè.

3. Vt tempus circumscribat proprium.

In veritate narrāda nōoportet scriptorem mouere affectus legentibus, nec orationes ad id aptas perquirere, non calamitates mortaliū insectari, quod Tragœdiarum scriptores faciunt: sed dicta factáque hominum verè referre, etiam si mediocria fuerint: vt ait Polybius lib. 2. histor. Nihil falsi subtexendum, nihil fingendum, nihil veri tacendum, sit liber ab omni perturbatione & affectu in alteramuis partem, author: nihil amore vel odio ductus scribat, laudet laudanda, cōtraria vituperet. ìdque breuiter

breuiter. Immorari namque in his non historiographi, sed declamatoris partes sũt. Quamobrem Pausanias 1. lib. in Atticis improbat Hieronymum Cardianum historiographum, vt familiarem nimium, ei de quo scripserat: quia, inquit, qui cum viro principe familiariter viuit, necesse habet ad fauorem eius, omnia scripta accõmodare. Chorographia seu descriptio loci multum conducit, ad lucem gestorum, vt in victoria consequenda, & aciebus instructis loci opportunitas, moresque regionis, addunt quædam aliter incredibilia. Tempus quoque adiectum certum, singula distinguit, & ad memoriam & ad cognitionem certiorem pertinet, & rerum peristases insignes. Sed & exigitur historias scribenti, vel referenti, nomina propria seu hominis, seu loci, seu temporis tenere & adiicere.

Finis libri. 20.

SYN

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS

LIBER XXI.

In quo agitur de politica.

Tractationis ratio. CAP. I.

POstulabat ordo à nobis præstiturus, vt de iuris speciebus loqueremur post historiæ & aliarum speculatiuarum artiũ explicationem, cæterum quia in nostra iuris epitome, de illis propiio loco agitur, in illis non immorabimur, ne cogamur legum, & capitum citationes & authoritates hic inculcare, à quibus, quoad potuimus, semper abstinuimus. Ideo illa tractatione prætermissa, ad practicas artes conuertitur calamus, quas in actiuas & factitias diuidimus: Actiuas in politicam, ethicam, & œcanomicam: factitias in mechanicas. De politica itaque suo occurrente ordine agatur.

Quid

Quid politia. CAP. II.

POlitia apud Aristot. 3. polit. c. 4. est, legitima ordinatio ciuitatis, vel regni, secundum quam alij pręsunt, alij parent. Isocrates autē orat. 10. quę Areopagiticus dicitur, est anima ciuitatis, inquit, nihil aliud quàm politia, tantam vim ac potestatē habens, quantum in corpore quidem prudentia vel mens: ea enim est, quæ de omnibus cōsultat, bona conseruās, noxia declinans. Et quanquam à ciuitate tantū hæc scientia Ciuilis dicatur, tamen & reip. administrādæ cuiusuis ratio, ad hanc appellationem pertinet, & ad regni quoq; regimem. Sicq; etiā Socrates apud Xenophon. lib. 4. commēt. de dictis eius, dixit, πολιτείαν esse ἐπιστημὴν βασιλικὴν, καὶ τῶν βασιλέων politiā, scientiam esse regiam & regum. Nec mihi alio modo regni & ciuitatis administratio differre videntur, quàm quòd in eo plures, in hac pauciores sint: vtriusq; quippè finis, commune bonum, & in vtraq; administratione, leges condere & exequi: vtq; ciuitas ciuium vnitas, sic regnū regnicolarum, & ciuitatū vnitas: imò & ipse vniuersus mūdus ciuitas vna, nosque omnes cuiuscūque nationis conciues. Et Atheniēses ab initio regnū, in administranda ciuitate, vsurpa-

[illegible]
[illegible]rur, vt ait Heraclides in [illegible]
[illegible]tiarũ. Romulus à ciuitatis quoq[illegible]
[illegible]ministratione, regnũ exorsus apud [illegible]
[illegible]carn. Liuiũ, & Plutar. Deioces ab opp[illegible]
[illegible]rũ optima administratione, ad M[illegible]
[illegible]imperium euectus, & dignus regno [illegible]
[illegible]tus apud Herodotũ in 1. omitto [illegible]

De speciebus rerum public. CAP. [illegible]

ADministrationis rerũ publicarũ [illegible] sunt præcipuæ species, nempe vnius, paucorum, & multorũ, vt tradit Plato [illegible] de regno & dial. 4. de repu. Aristot. 3. polit. c. 5. Isocrat. orat. 3. ad Nicoclem. Æschin. cõtra Timarchum, & Diogen. Laertius in Platone lib. 3. Platonem tradit politiarũ species quinque distinxisse, vberius [illegible]cans tres prædictas: aliam popular[illegible]nens, aliam quam optimates exerce[illegible]tiam quæ diffundatur in paucos, [illegible] quartam, quintam tyrannicam. Inter quas tamen optimarum & paucorum vna speciem facere possunt. Tyranica autem improba est, cum vi impulsi & adacti ciues ab aliquo reguntur potest & ad vnius administrationem referri. Polyb. autem libr. [illegible] epito. sex politiarũ genera, ab vna monarchia vt præcipua administratione, per gradus minoris perfectionis, declinare [illegible]

ostend[illegible]

[illegible] Mo-
[illegible] quatamen
[illegible] dici debet,
[illegible] quo volunt, ut subdito
[illegible] & magis pro ani-
[illegible] gubernatur, quam
[illegible] monarchia regnum
[illegible] regnum in malum cor-
[illegible] tyrannide mutatur, [illegible]
[illegible] Aristocratia [illegible]
[illegible] gubernatio, prouenit, qua
[illegible] in oligarchiam, ho-
[illegible] administrationem transmu-
[illegible] multitudo, iniustitia co-
[illegible] vlciscitur, na-
[illegible] populi admi-
[illegible] Plebis cotum
[illegible] successu, ochlocra-
[illegible] imperium, exurg-

[illegible] administrationis melior.

[illegible]

[illegible] quaestione varia prodita sunt
[illegible] pars vnius admi-
[illegible] magis probat, quam plurium
[illegible] populi quidem
[illegible] reipub. [illegible]
[illegible] ex [illegible]
[illegible] plus vni, quam alteri [illegible]

buere:verum re ipsa comprobatur, nihil ei cum sua appellatione cōmune esse. At cōtrà monarchiæ nomen auditu difficile, penes vnum tamen summā esse reipub. conducibile omnium maximè est: & facilius vnus quispiam vir bonus reperitur, & si illum inuentu difficilem quis putet, necesse est fateatur,& plures inueniri, esse difficilius,vt scribit Dion. Cassius lib. 44. historiæ Non possumus cōniuere bene cessisse aliquando democratiā vt apud Athenienses Romanos,& alios:interdum & Aristocratiam,vt & ex his mixtam, videmus integram conseruari Venetorum Rempubl. Quamobrem,vt quod sentio,dicam,per se vnius imperium boni viri & principis, fœlicius esse puto,at tale perpetuò non posse cōsistere:sicuti & in corpore humano,optimum cum ratione istā membrorū & passionum rempubl. temperari: verùm id nō possumus semper assequi, vt videantur omnes rerum publicarum constitutiones morti semper fuisse obnoxias, secundum Xenophon.lib.2.rerum Gręca.vnde Flaui. Vopisc.in Caio Cæsare,fato rempubl.regi dicere ausus est, eamq; nunc ad summum euchi, nūc ad minima retrahi, quod docet exemplis mutationis Reipubl. Romanæ. Hoc pluribus se confirmasse existimauit,

Peu

Peucerus libr.de diuinatio. generibus tribuens vitæ tantum imperiis quingentos annos, ad summum septingentos, ad quos tamen dimidiatos vix pleraq; peruenerũt. Quod tamen ego fato non tribuo, sed mutationi rerum, & dispari administrationi, vel tyrannidi. Et fateor quidem regna & imperia, suas ætates habere, & vitam, sed ex causis pluribus quàm fatalibus, vel diuidi, vel languescere, vel transferri, vel exstingui. Ferè autem res omnis per quascũque causas nascitur, per easdem cõtrarias, vel dissutas dissoluitur, Atq; si agamus de regno vi occupato, id vi retineri debet: at quia nullum violentum perpetuũ, nec illud quoque durare potest, cum nõ sint solida fundamẽta, vt docet Demosth.2.olinthia. Res postquam ad summum peruenerunt gradum, cum res in eodem statu non permaneat sub hac cœli magna & cõtinua rotatione, in deterius descendat oportet. Sic præstantissimis imperatoribus, veluti ad culmen & fastigium virtutis & perfectionis humanæ cõscensis, filij nati vt plerunq; semper fuere impij, & omnino dissimiles. Tales Heli.1.reg.cap.2.& Samueli 1.reg.ca.8.Salomoni cui contingit Roboã 3.reg.ca.12,&c.Marco Antonio Philosopho Cæsari, Xiphilinus in Cõmodo & in

M.Antonio.Herodianus. Scipioni Africano,Q.Fabio Maximo,& aliis Valer. Max. lib.3.c.5.Sol,vbi ſupra hemiſphęriũ ad meridionale punctũ peruenit, neceſſe eſt decidat in occidentem,& homo à virili ætate in ſenectutẽ,vires remittit.Diuiduntur imperia mortuo patre per filios,& virtus minor diuiſa & robur,quã quando vnita.non pares artes filiis in retinendo,nõ par reuerentia ſubditorũ in ſucceſſores,ac priores, maior tributorum efflagitatio in ſucceſſoribus,quàm in præmortuis,viuendi mores alij vtriſq;,hinc rebelliones,tumultus,bella,principũ aliorum petita à rebellibus auxilia.Hinc vſurpationes, incurſiones, populationes,& tráſlationes imperiorũ& regnorum. Tarquinium Superbum pepulit regno violata Lucretiæ pudicitia. Liuius in 1.& 2.Dio. Halic.l.4 ſuſtulit eadẽ ratio & Romæ decemuiros.Liuius, Dio. Halic. lib.11.Hildericus Meronei filius Gallię rex pulſus ob libidinẽ : Annonius,Reuchinus in breuiario hiſto.Franc. Paul. Æmil.in 1. Greg. Turon.lib.2.hiſto.c.12. poſteà tamẽ regno reſtitutus.Sciunt omnes quare Pipinus regno ſucceſſit,ex Reuchlino in d.Breuiario hiſt.Franc.P. Æmil. Childer. 3. Gaguino.Annonio. Et ex Iuſtino in 1. quare Arbactus imperiũ Aſſyriorum in Medos

tranſt

transtulerit. Nec omittam transferri reges & regna sępe à Deo, ob iniustitias, ob vitia populi, ob duras eius & principum ceruices, Eccles. c. 10. Daniel. 2. Aggæi 2. succidit vel abstulit regna ab iisdē quos elegerat, vel à successoribus eorum propter scelera eorundem. Vt 1. Reg. ca. 15. 28. & 2. regu. 3. & 3. reg. ca. 11. 14. 1. paralipo. ca. 10. &c. Sic Deus suscitauit contra populum Gaditanum Ruben & Manassem, qui eum reliquerant & idolis seruiebat, spiritū Phulis regis assyriorum & Theglath Phalnasaris, regis Assur, qui eos à propriis in suā transtulerunt ditionem 1. Paralip. ca. 5. Ezechię eadē de causa Dei permissu, regnum ademptum per Nabuchodonosorem. 4. reg. 24. & 25. Ad hæc obseruaui Deum optimū maximum & omnipotentem, dum eò mala excreuerāt vt regulos quoque occuparent & subditos, aliquem semper Tyrānum barbarū suscitasse, qui excurreret imperia & regna, eáque subiugaret & affligeret. Omittam, quæ de Cyro ipse Deus loquitur Isaiæ 45. proponam tantum Alexādri Magni & Romanorū excursiones vulgatissimas, Scytharum, Gottorum, Hunnorum, Vandalorū excursiones, quo tempore abundabat iniquitas, vt Carocus rex Vandalorū, anno Domini 410. secundum

Tritem. in breuiario histor. Frãc. ab insulis Scãzianis seu Gotthicis egressus, per Germaniã & Saxoniæ fines, Rheno trãsmisso, Moguntiã, Vormatiã, Spirã subuertit, & Cimocelanã. Treuirorũ Metẽsem. Dum Alaricus Vngothorũ rex, aliunde Italiã subuertebat, Gallis populatis in Hispaniã trãsgressus: atq; dũ ab istis se putarẽt impetrasse regionũ incolæ pacem, statim Attila rex Hunnorũ, & Vualmirus rex Ostrogothorũ, Ardaricus rex Gepicorũ, & alię gẽtes Aquilonares in vnũ cõspirãtes, à Pãnonię finibus egressi, anno 453. cũ infinita multitudine Gallias, & Imperiũ Romanũ aggressi sunt. Nec est quod de Turcis aliud subiiciã exẽplũ, qui cũ Christiani impiè & turpiter in Oriẽte viuerẽt, & mutuis dissidiis excandescerent, imperiũ Dei iudicio, multis annis oriẽtale flagellarũt, tandẽq; subegerũt, & fidem Christianã sustulerunt. Dignetur autẽ Deus gẽtis illius iugum excutere: sin minus, finibus quos habẽt cõtinere: verendũ enim est, ne nos pariter, qui non meliores, sed deteriores sumus patribus nostris, nisi Deus misereatur, ob blasphemias & nostra scelera, carnificis illius flagella experiamur. Delicta quippè, potissimũ, contẽptus religionis, prouocat irã Dei, & bella inuehũt, sic enim & cecinit Hora. l. 3. car. ode 6.

Quæ

Quæ in optima administratione requirantur. CAP. V.

NEmo ambigit Rempub. omnem, vnũ quoddam corpus conficere, & in eo principẽ caput esse magistratus, membra præcipua populũ & plebem, subditos, imperata ab illis accipere. Atque sicuti nec in corpore membra omnia habent similem functionẽ, similiter nec in Repu. vel ciuitate, qui ibi degunt, vt dicebat Agrippa Menenius Lanatus apud Dion. Halicar. lib. 6. Quamobrẽ sicut in corpore humano optima crasis & tẽperamẽtũ & mẽbri cuiusque cõseruata functio indicat sanum illud esse: & cõtrà si aliquod membrum, potissimùm principaliũ, morbidũ sit, vel munus suum non exequatur, prædicit corpus illud, vel corruptum vel proximè interiturum, eoq; scelerius, quò magis à proprio temperamento discedit: sic in corpore Reipub. vt si princeps, qui caput est, ægrotet aliquo insigni vitio, vita principis aliorum censura erit, eaque perpetua: ad hanc enim dirigimur, ad hanc conuertimus. Nec tam imperio (vt ait Plin. Iunio in Panegyr.) Traiani, nobis opus est, quàm exemplo, & Claudia.

Componitur orbis
Regis ad exemplum: nec sic inflectere sensus

Humanos, edicta valent, quàm vita regentis.
Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

De magistratibus, qui pro mēte & consilio, & mediis ad regendum sunt, eadem dicere par est. Vt itaq; salus populi cōtineatur, quæ suprema lex vel finis administrationis politicę est, necessariū est prospicere ne respubl. in proxima sibi & affinia vitia, incidat. Quemadmodū enim, vt scribit Polib. in 6. ferrū rubigo, ligno vermiculi ac teredones ad nascētes perniciem adferunt, & quanquam externa cuncta nocumenta effugiant, ab istis tamen quæ adnata sunt, absumuntur: hoc pacto & reipub. cuilibet pro natura ipsius, quædā adnascitur & adhæret peculiaris malitia: vt potè regno, Tyrannis: Aristocratiæ, oligarchia: Democratiæ, bestialis ochlocratia, i. plebis seditio.

De officio principis. CAP. VI.

SIt pius, Deum colat: cor enim regis in manu Dei, & reges in ipsos imperium est Iouis seu Dei, vt ait Horat. ode. 4. lib. 3.

Dis te minorem quod geris imperas:
Hinc exitum omnem huc principium refer.

Hoc præceptum Isocratis orat. de regno Agapeti ad Iustinia. Nec dignus regis nomine videtur, qui secundùm mandata Dei-se & ibi subditos contemnit regere, vt ait

Angel

Angelgonus in lib.4.reg.c.14. reges bene agant,nã vt ait Horatius in Epist.Et pueri ludẽtes rex eris aiunt,si rectè facies. Malè imperando inquit P. Mimertus summum imperium amittitur.Rex sapiẽs populi stabilimentum sapi.6.& rex incipiens, perdet populum,Eccles c 10. Multiplex & multiformis debet esse princeps , alius in bello, alius in pace, alius erga hostes , alius erga subditos,vt scribit Philo Iudæus lib.de Ioseph. Addit Plutar formula optimi administratoris in politi.Mores vulgi benignè tractet,nec repentè eos mutet:abstineat à comessationibus & compotationibus , sit tardo gressu,oratione leui. vultu cõstanti: vna via forum & curiam adeat, vt solebat Pericles , caueat à leuioribus etiam vitiis, quia in eum omnium intenti oculi : vnde minima principis vitia animaduertũtur & reprehenduntur,vt Cymoni vinum exprobrarunt Athenienses : Scipioni somnolẽtiã Romani, & Pompeio mollitiem , quod vnico digito se scalperet. non oportet omnem noctem dormire reipub. consulentem. Recordetur rex & princeps omnis, duorum: primò, oportere aliquando eum reddere rationem populi sibi commissi coram Deo. Secundò eum moriturũ ac subditos.Hodie rex est,& cras morietur,Eccl.

cap.10

ca.10. vnus est interitus regum & subditorum & vna natiuitas, sap.7. Vtatur princeps optimis consultoribus, colligat omnium sententias, mente euoluat, quid satius videatur, ponderet consilia, quæ conceperit non detegat, nisi cum oportet, & quibus oportet: vt Tiberius apud Dio. Cass. lib. 57. histo. Etenim sacramentum regis abscondere bonum est. Tob. cap.12. Ne patiatur vulgus esse iniurium, sterneret enim viam ad rebellionem. Leges bonas & sine dubio proponat, quæstum & negotiationes iniustas exterminet: sic enim & apud exteras nationes, commeantibus apud se negotiatoribus, nomẽ suum honorabile & amicum reddet. Cautè agat & præmeditatè, nec multũ, nec omnibus, nec semper loquatur. Hæc enim ad consilium & maiestatem, pertinent: omnes tamen audiat æquo: animo: sic subditorum animos consiliabit, qui contemni interdum ægrè ferentes, contra principem praua moliuntur sæpè, etsi viles sine personæ, antequam detegantur & puniantur. Estq; conseruandi imperij facilis modus, amari à subditis: hocq; ipsum securitatem citra custodiam parit: fideles existimet, non qui eum laudent, sed qui errãtem honestè admonẽt & corrigũt. Iratus nihil statuat: ira

impedit

impedit animum ne verum cernat. Quantum fieri poterit, minus à subditis extorqueat: & recordetur populum suum pecus esse, quod quãdo libuerit, poterit tondere, nec ita oporteat deglubere, vt dicebat Tiberius Cæsar apud Dio. Cass. lib. 57. histor. quod boni pastoris id non est: pastor autem sit populorum, vt Vocat regem Agamemnonem Homer. iliad. 19. Malos principes faciunt, nimia licentia vsurpata, rerum copia, amici improbi, satellites detestandi, eunuchi auarissimi, aulici vel stulti vel detestabiles, & quod negari non potest rerum publicarum gerendarum ignorantia vt ait Flau. Vopis. in aureliano. D. August. lib. 5. de ciuitate, ca. 24. fœlices reges fore ait, si iustè imperent, si honoribus & obsequiis non extollantur, si se esse homines meminerint: si ad Dei maiestatem & laudem agant, si eum colant, si tardius vindicant, facilè ignoscant, scilicet non ad odium, nec ad impunitatẽ iniquitatis, sed spe correctionis, si sint luxuria castigatiores, quanto possunt esse liberiores, si imperẽt, suis cupiditatibus. Tradidimus alia & nos de institutione principis lib. 2. præludio opt. Iuris. cap. 4.

De Magistratibus. CAP. VII.

Magist

MAgistratus, eligantur viri sapientes, timentes Deum, qui oderint auaritiam, Exod. cap. 18. Sint vitæ incontaminatæ, quales se esse profitebantur candidis vestibus, qui magistratus petebant, authore Liuio. lib. 4. deca. 2. Et qui habeant, non tantum manus sed etiam oculos continentes, vt Sophocles monuit Periclem apud Cicero. 1. de offic, Non promoueantur cum negotiatione pecuniæ. Nam, sicuti Alexãder Seuer. dicebat apud Ælium Lampriid. in eius vita, Necesse, est, vt qui honorem iuris & gladij emit, vendat: & ego nõ patiar inquit, mercatores potestatum, quos si patiar, damnare non possum. Erubesco enim punire hominem qui emit & vendit. Accidet & inde aliud damnum reip. vt qui rerũ experientia valent, quíve probi sed pauperes sunt, cũ nec pecunias habeant ad mercandum magistratum, vel si habeant nolint laborem, quem tamen obedire deberẽt coacti, mercari, non sint in gubernaculis reipub. Non enim qui pondus administrationis reipu. norunt, solicitudinẽ ambiunt magistratus, si probi sunt pauperes: multò minus si probi & diuites sua sorte extra aleam tãtæ curæ, contenti. Quò fit vt hodie vix reperiantur, qui seriò multum in legibus pertractandis & perdiscendis

ſcendis inuigilēt, pauperes quidē inquam, quòd ſibi ad gradus dignitatum aditū præcluſum videant: diuites autem quod certo ſciant, cum duabus legibus aut quatuor & aliquo capitulo iuris pōtificij, ad pſitaci morem pronunciatis vt dicunt pro forma, id eſt pro fucolaruæ togatæ, ductu & auſpicio cæci Plutonis, in Orcheſtram ſenatuum & iuridicum ſe conſcenſuros, nullo diſcrimine qualitatis, vel num ſenes ſint, vel iuuenes, quales vt plerūque nunc, qui aura ſalutationum non iuſtitiæ impelluntur: num probi vel impij, vel moriones, vel ſaltatores: de his enim inquiſitio ſummaria ad nutū conſcij expiatur, num equites, vel plebij: ſed ſola numi probatione facta in pondere, numero, vel menſura, & materia & forma: vt non mirum ſit, ſi in tot fluctus & vortices inciderit reſpublica. Quis enim mirabitur, ſi nauis ab imperitis nauarchis ducta, in ſcopulos & pericula incidat? Quod miror vnum tantum, eſt, cur ex quo cœpit eo modo gubernari, nō funditus fuerit ſubuerſa: Dei hoc vnicū opus eſt, qui ſemē adhuc antiquum in curiis reliquerat vinum, quod coercuit lapſus. Sed viderint ipſi nomorheræ. Proſpiciāt quoque magiſtratus circa duo illa fundamenta reipub. circa pœnam & præmium, quibus

bus continetur, vt ait Solon apud Cicero lib.epist.ad Brutum 15.epi.Vlpi l.1.de iustit.& iur.Sunt & alia præcepta de magistratuum disciplina antiquorũ, de quibus latè tractauimus in præludiis opt. Iurisc.& magistratus lib.2.cap.5.6.7.8.

De subditorum officio. CAP. VIII.

QVi priuati sunt à reipub. administratione,nõ ditiores, sed celebriores discedunt. Non assistant nec patrocinentur malis:Regem honorent, magistratibus obsequantur,& alia obseruent quę tradit Isocra.3.orat.ad Nicoclem.Sunt celeberrima verba Tragœdiæ quæ Rhesus apud Eurip. πείθου βασιλεῖ. Parendum regi, iubet & id D.Paul.ad Titum,cap 3.D.Petrus 1.cap.2. Cedendum est iræ regis, violenta quippè res est ira regum,cui si incõmodè resistas, grauiores excitat tumultus. Equi feroces quemadmodum & tonitrua,non vi sed popysmate reguntur:& nautæ non pugnant aduersus tempestatem, sed vel quietè vel obliquis cursibus vtẽtes, expectant cęlum commodius: multis modis medetur tempus his quæ nulla vi possis emendare.Res humanæ semper quidem fluctuant: sed quoties incidit insignis vel fatalium rerum mutatio multi periclitantur qui non cedũt

turbi

naturæ tradit esse receptum inferiores parere præstantioribus, nec molestè ideo homines ferre debere, quòd sciant se subditos. Vocat autem scriptura sacra rebelles, filios Belial, excutientes iugum, sine iugo, Deuter. 13. Iudic. 19. & alibi. Neque si rex impius est, ad populum pertinet eius castigatio: siquidem vt plerũque causa cur boni principes & boni administratores reip. tollantur & substrahantur & dentur mali, peccata populi sunt. Sic enim Deus prouocatus malis, dixit, dabo vobis regem in furore meo. Oseæ cap. 13.

De politicis magistratibus. CAP. IX.

MAgistratus, omnes quidem ciuitati in qua sunt, prospicere decent, & ideo omnes ea ratione politici dici possent: verum, cura ciuitatis speciali quadam solicitudine, semper ad proprium aliquem magistratum vel plures, prout ciuitas maior minórve, fuit. Sic fuerunt Romæ & alibi præfecti vrbi, tribuni plebis, ædiles agoranomi, astynomi, magistratus municipales, duumviri præfecti vigilum, nocturni magistratus, & similes id genus, de quibus in iuris epitome Deo fauente. Illis, finis propositus, conseruare ciuitatem, ciues, splendorem ædificiorum, venalibus pretiũ statuere

tuere legitimum, monopolia prohibere, punire delicta: incendia præcauere, & curare, blasphemias in Deum & crimina, & mores ciuium corruptos emendare, fraudes negotiatorum inhibere: annonæ prouidere, sanitati prospicere, & ideo cloacas immundas, sterquilinia, porcos, aliaq; insalubria in vrbe non pati: & reliqua id genus agere, quæ hodie in Gallia pro modulo iurisdictionis, à rege vel consuetudine concessa, explicant consules, scabini, iurati, capitolini, & alij municipales magistratus, & decuriones. In summa ad ciuiles mores informandos, ea considerent quæ tradit Plautus in persa.

Persidia & peculatus ex vrbe, & auaritia, si exulent,
Quarta inuidia, quinta ambitio sexta obtrectatio,
Septimum periurium, octauus indulgentia,
Nona, iniuria, decimum, quod pessimum aggressu, scelus.

Finis II. Libri.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS LIBER XXII.

In quo agitur de Ethica.

De nomine Ethicæ, & morum bonorum fine. CAP. I.

QVOD Græci vocant ἔθος vel ἦθος, vix Latinè reddi potest, vt notauit Quintil. lib. 6. c. 3. ἦθος, inquit, cuius nomine, vt ego quidem sentio, caret sermo Romanus, mores appellantur, atq; inde ea pars philosophiæ quæ moralis est dicta: sed ipsam rei naturam spectãti mihi, non tam mores significari videtur quàm morum quædam proprietas: nam ipsi quidem omnes habitus mentis continentur. Et postea, mites & compositos, ἤθη vocatos voluisse antiquos, vt concitatos πάθη. Hinc ethica disciplina seu moralis nihil aliud prestare (id autem eximium est) quàm morũ compositionem

tionem poteſt: hincque benè agere diſcimus, & vitam viro dignam, vnde & virtutes morales, atque olim felicitas hominis in benè agendo conſtituta, vt ſcribit Ariſt. lib. 7. polit. c. 3. Quod tamen, nos qui Chriſtiani ſumus, non fatemur. Siquidem concedimus & dicimus virtutes ad fælicitatem eſſe iter certiſſimum, quibus bene agere docemur, verùm non ibi fælicitatem, nec in noſtris puris actionibus, vel meritis: ſed per eas virtutes & bona opera, ſi ſequamur mandata Dei, fælicitatem à Deo ipſo ſolo ſperamus. Et virtutes Dei arbitramur exercitus, quibus duce Deo, quis vitia proſequitur, vt ait Philo Iudæus lib. de agricultura. Ita ſingulæ virtutes tantum veſut viæ ad vitam æternam, non autem illę vita æterna & fælicitas, vt ait Greg. Nazianz. lib. de pauper. amand.

De differentia generali virtutis moralis & intellectualis CAP. II.

CÆterum hic animaduertendum eſt, animi duas eſſe potiſſimum partes, vt ſcribit Franc. Philelphus lib. 7. epiſt. Marco filio: altera eſt nobis cum Deo communis, qua ratiocinamur & intelligimus: altera cōmunis eſt nobis cū pecudibus, qua appetimus & afficimur. Tradit & Ariſt. li. 1

Ethic.c.13.& 2.Ethic ad Nicoma. c. 1.Inde virtutum duæ ſpecies, intellectualium ſeu rationalium,& moralium. Per intellectualem ſeu rationalem, ratione inquirimus quid nos aut ſequi aut fugere oporteat éſtque hęc virtus in conſultando poſita. Cic.4. Academic. quæſt. & breuiſſimè, hæc virtus recta ratio dici poteſt,cui contrarium vitium,&,vt ipſe Cicero ait,vitioſitas. Et quia viri efficacia in illa parte rationis viris viget,virtus quoque à viro dicta non immeritò videtur eidem Cicero. lib.2.quæſtio. Tuſcul.& apud Plato.dial.4 de iuſto,robur animę, cõtrarium morbum turpitudinem & imbecillitatem. Moralis autem virtus, circa qualitates eſt animæ appetitiuæ:in ea enim mores ſunt. Mores ſiquidem ſecundum Plutar. lib. de virtute morum, ſunt qualitates animi ratione vacantis:virtus tamen moribus mixta non eſt, ſed mores regit, & frenum illis imponit,ab omni materia ſemota. Intellectuales virtures,ſapientia,ſcientia,prudentia& quæ ad illas referuntur. Morales, liberalitas, temperantia, iuſtitia, fortitudo, & quæ etiam ad illas referuntur. De quibus ſuo loco dum de virtutibus, Deo iuuante, & vitiis ſeorſum agemus, & alio loco in virtutem, cum commentaria Deo

fauente

fauente in Transcendentia nostra parata, publicauerimus.

Vnde virtutes morales comparentur.

CAP. III.

INtellectualis virtus, ex doctrina: moralis ex vsu oritur nulla autem natura nobis inest, alirer æque boni essent, cum nihil contra naturam fieri nascique possit. ipsa natura. Aristot. 2. Ethic. c. Quocirca, si quis à teneris annis assuescat benè agere, magnum habet in virtute momentum: & contrà in malum consuetudo, vitiorum fit maximè sectatrix: & ita chorus in Iphigenia in Aulide, Actu. 2. adud Erupidiem exprimit:

τροφαὶ δ' αἱ παιδεύσεις
μέγα φέρουσ' εἰς ἀρετάν. id est,

Casta verò & recta educatio magnum habet momentum ad virtutem. & Plato dialogo 4. de repub. educatio inquit eruditióque bona seruata, in genia quoq; bona efficit. & dialogo 1. de ligib. caput disciplinæ, rectam educationem dicimus. Sic Ouid. 3. de arte,

Sed nimius labor est, sapienter iactibus vti:
Maius opus mores composuisse suos.

Et plautus in Trinummo,

Mores mali, quasi herba irrigua succreuerũt vberrimè.

Docuit exemplo Lycurgus, quod refert Plutar. lib. de libe. educ. Is enim, dum Lacedemonas, ad parandam virtutem ingẽs momentum cõsuetudinem docere vellet, atque disciplinam, doctrinam, & vitæ institutionem, duos catulos produxit in medium, iisdem ortos parentibus, quos diuerso modo nutrierat: & leporem & ollam eis apposuit: quorum alter in leporem, alter in ollã erupit impetu, docens consuetudine alterum gulosum, alterum venatorẽ euasisse. Idcirco summopere curandum est cum quibus cosuescamus, vt tales sint, quales nos esse velimus. Nam hęc consuetudo, siue in malum siue in bonum, transfundit mores, & transit in alteram naturã, vt tradit idem Plutar. lib. de tuenda bona valetud. monet & sacer Ecclesiastes c. 37. cum viro sancto assiduus esto. Et Dauid psal. 17. Cum sancto sanctus eris: cum peruerso, peruerteris: Et Paul. 1. Corinth. c. 15. corrumpunt bonos mores colloquia praua. Idem docet Euripides in Andromache. Cic. 1. de legib. Sunt & versus notissimi, citati ab Aristo. Plutar. & Xenophonte in dictis Socratis, à quibus rogatus Socrates, quid deceret olere senes respon'

respondit probitatem: deinde interrogatus vbi hoc vnguentum vēderetur, versus hos protulit Theognidis.

ἐσθλῶν μὲν ἀπ' ἐσθλὰ μαθήσεαι, ἢν δὲ κακοῖσι
συμμιγῆς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐοντα νόον. id est

A bonis quidem bona disces, si autem malis
Immiscueris, te perdes & quā habes mētem.

Charondas etiam Thuriis lege præscripsit, vt ciues sui à malorum familiaritate & consuetudine prohiberentur: actionémque prauæ consuetudinis inuenit, & grauis eius delicti reis imposita multa, licentiam coercuit, vt author Diod. Siculus lib. 12. biblior. Prima itaque lex post Dei opem imploratam, ea in bonis obtinendis moribus, vitiosos vitare, cum bonis congredi Altera studia quæ bonos reddunt, sequi. Tertia, turpia factu, dictu quoque arbitrari. 4. honestatem præferre vtilitati. 5. bona à Deo largita in vsus, non abusus conuertere. 6. Alteri non facere, quod nolimus nobis fieri. 7. ne quid nimis, aliásque virtutes morales sequi, vitia fugere.

Finis. 22. libri.

SINTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS
LIBER XXIII.

*

In quo agitur de œconomia.

Quid Oeconomia, CAP. I.

QVI domi suæ benè præsunt, primum nacti sunt gradum, & præludium ad ciuilem & politicam administrationem: vt contrà, indignus ille, qui suæ domi nescit præesse 1. ad Timoth. 3. Istæ enim administrationes tantum multitudine dissimiles: in reliquis ferè pares visæ Socrati apud Xenophon. lib. 3. de dict. & fact. Socrat & plato. libro ciuili. Dicitur hæc priuata administratio familiæ, œconomia, ita descripta: Oeconomia, eo disciplina, ad gubernationem probam rei familiaris & domesticæ pertinens apud Aristo. & Xenophon. in œconomicis: & Platonem, in œconom. vel de philoso

altera viri, altera mulieris: viri quidem
acquirere, mulieris autē conseruare op
sed latius domesticæ disciplinę partes sun
quatuor, prior circa coniugem, 2. pate
na, 3. domestica, 4. acquisitiua. De singu
pauca.

De vxoria œconomia. CAP. VI

Prior cura & disciplina domestica, circa
coniugem est: quia ea socia, diuinæ
humanæ domus, vt tradunt iurisconsul
adiutorium homini simile, Genes. 1. Alte
rum corpus & idem. Cui adhærere etiam
relicto patre, iussum. Genes. 1. & 3. Eiusd
4. Matth. 19. ad Ephes. 5. Est animal certe
valdè imperfectum mulier, vt exacta disci
plina egeat, si nolis molestiis infinitis in
uolui: si enim percutis, subsultat: si stri
gis, vt anguis manu elabitur: si premis, pu
git: si indulgeas, superbè imperat & con
temnit. Mulieres vt ait Terē. in Hecy. sunt
fermè vt pueri, leui. sentientiū & rursum

*Censen' te posse vllam reperire mulierem
quæ careat culpa?*

Et Plautus in Pœnulo,

*Apagesis negotium in muliere quantum vna
est: si verò duæ.*

*Sat, scio, maximo vni populo quod lubet plu
satis dare potes, &c.* Et iterum,

Nego

[illegible] *mulierem & mu-*
[illegible] *sibi*
[illegible] *nam nullæ magis res duæ nego-*

[illegible] rorum & opes congerere, ab-
[illegible] lerunque sumptibus mulie-
[illegible] Xenephon in œcono. ea, in-
[illegible] familiaris curam suscipere,
[illegible] gesserit, omnia fortunata:
[illegible] ale, infœlicia. Et prouerbio. c.
[illegible] mulier ædificat domum suam:
[illegible] extructam manibus suis
[illegible] renda igitur primum proba-
[illegible] volentibus: deinc, illa regen-
[illegible] de legib. virũ 35. annorum es-
[illegible] mulierem adultam: vt prolem
[illegible] comparent, secundum Xeno-
[illegible] rep. Laced. Probam duci si in-
[illegible] portet, rara certe auis in terris.
[illegible] enim fortem quis inueniet? &c.
[illegible] sin minus, eam quæ minus
[illegible] imprudens: atque ea qualiscũ-
[illegible] omnino expectanda & quodcun-
[illegible] contigerit, illud, rodendum,
[illegible] ouerbio Hebræorum in senten-
[illegible] sententia 3. cuius verba hæc,
[illegible] גרמא דפנול [illegible], garma de-
[illegible] ad gardem id est, os quod
[illegible] in partem contigit, rodito.

quæ

quæ verba explicat ibi מירוש piruſc, ſeu expoſitio, non debet quis curare, ſi non duxerit vxorem nobili genere: quia ita ſibi de ſuper conceſſum eſt: nec ideo repudiare etiam ſi peior eſſet vxore Achab Iezabelt vel vxore Korak, quia propter eã non reus fit iudicio. Quatuor quippe, inquit, ſunt homin um genera, quæ non veniunt in iudicium. Nempe qui extrema laborãt paupertate. qui patiuntur colicam paſſionem, & cui eſt mala vxor, nec repudiat eã. Hæc ibi commentarius Hebræus. Diuitiæ & domus à parentibus, vxor autem à domino, prouerb. 19. In nobis autem ſitum, oculis néve digitis eligamus, quæ reprobat Plutar. lib. de libe. educ. in forma per oculos deceptio: digitis, dos perſtringit mentem: vtroque autem modo qui libertatem à ſe abdicat. Viri leges in gubernatione mulieris ſunt. Prima meminerit, vxorem ſuam ſibi ſociam à Deo datam, vt non vilius vt ancillam habeat, non magnificentius vt dominam: ſiquidem ex latere non capite facta. Secunda, ſeruet vterque tori fidem. Tertia, ſit vxori & liberis bene viuendi exemplum. Quarta, nunquam metum incutiat vxori, ſine verecundia & aliqua reuerentia, peccata modica ignoſcendo: nam pati ſine verecundia, ad meretri-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

2. Nullum permittat domum ingredi sine præcepto viri.

3. Non pandat secreta domus.

4. Sumptu, vestitu, & apparatu muneri conueniente vtatur.

5. Filios, filiásque potissimum, instituat, nec vagari permittat, longiúsve à latere suo discedere: verba omnia impudica & cantiones illis prohibeat, nec præcinat.

6. Reipublicæ negotiis ne se immisceat.

7. Nunquam sit otiosa ab opere, nec digiti à colo, aut penso teláve sint: néve otiosam patiatur ancillarum filiarúmque cohortem: id enim ad augendam rem familiarem pertinet, & animum ab adulteriis, & venereis retrahit, quæ sese otiosis insinuant facilè.

8. Non sit litigiosa cum domesticis, vel vicinis, non curiosa, non maledica, non peruicax marito, non vino, gulæ, dedita, non sordida: non nimium compta: pulchrũ enim tunc cæteris spectaculum, miserum marito est.

9. Mulier suum arbitriũ omnino exuere debet, vt marito, obtemperet: sitque maritus pro corde, oculis, & lingua: rideat ridenti: & cõpatiatur tristi: non adulatoris

ris modò vel cameleontis, sed vt socia & dimidiatum corpus eius, & cum eo vnius spiritus.

De dominica œconomia. CAP. V.

DOminica pars œconomię, domino & seruo constat. Serui sunt vel natura, vel lege: natura, qui vili animo vitiorum mancipia & cupiditatum, & qui seruili sunt ingenio, cuiusmodi homines liberi mercede seruientes: ita & domini natura, qui prestant animo. Lege serui, qui vel captiuitate vel venundatione, propria voluntate consentiente, factitales sunt, vel quia ex seruis nati sunt: Domini quoque lege, qui eos emerunt, & patrem matrémve eorum iure possident, vel qui imperant, vt ait Aristot. 1. polit. c. 5. qui ratione familię & imperium esse, ratione subditorum aliorum, gubernationem tradit. Leges dominicas quasdam in seruos, tradit Aristo. 1. œcono. ca. 5. ne superbos vel abiectos esse sinat: opificibus cibum abūdè, paululum autem vini tribuat. Tria quę debet prestet. cibum, opus, castigationem: panis & disciplina, & opus seruo. Eccles. c. 33. castigatio temperata sit, verbo & facto. Caueat, ne plure[illegible] sint preter necessitatem eiusdem offici[illegible] enim mutuò prepediunt, & segniu[illegible]

rātur, dum alter alteri fidit:& si neuter fecerit opus,alter reiicit in alterū culpā.Sic qui vnum famulū habet, integrum habet: qui duos ,dimidiatum : qui tres , nullum. Conuenit quoque domino & bono patrifamilias, sibi subditos beneuolos habere, bonos præmiis continere,malos pœna bonos reddere:sic vtrosque auxiliares & custodes rerum suarum reddet. Nunquam patiatur esse otiosos,ornet satis eleganter pro modo officij : caueant ab insolentia, contemnetur enim ab stultitia : euitet tamen crudelitatem, quæ tyrannicæ potestatis est signum. In oneribus imponendis & iniuriando , recordetur seruum quoque vel famulum , esse hominem, & Christianum anima ornatum,& rationis capacem, seruum sensatum diligendum, eccles.ca.7. docet & Seneca libr.2. quēadmodum dandum sit beneficium:Nutriat & curet ægrotos, pariter ac sanos : nam alioquin famulitio indigni sunt:sicut & olim domini seruos ægrotos domo extrudentes , ex lege Claudiani , sanati liberi erant,vt ait Dion. Class.lib.60.histo.Rom. Leges autem seruorum & famulorum hæ sunt:Subditi sint dominis & obedientes , ad Colossen. 3 . ad Ephes.4. sint il is rostrum suillum , id est, non sint fastidiosi palati , sed quouis cibo

conten

contenti. Habeant aures asininas, id est, patulas non ægrè ferentes iras domini, si quid loquàtur forte durius. sit dextra explanata, id est, non furentur, sintq; fideles: Habeant pedes ceruinos, id est, celeriter exequantur mandata, & ad obediendum aduolent, nec semper expectent domini manum.

De paterna in liberos œconomia.

CAP. VI.

PAterna hæc œconomia, constat ex patre & filiis. Pater filios exemplo & opere, & aliorum disciplina, si ipse incapax sit, vel non potuerit satisfacere, instituat. Plut. de libr. educan. Castiget errata nec conniueat: qui enim parcit virgæ, odit filium suum: qui autem diligit, instanter erudit. Prouerb. 13. rursum Eccles. 30. Qui diligit filium suũ, assiduat illi flagella, &c. Alia etiam lex literis aureis scribenda, quia verissima & quotidiano euẽtu approbata, Eccle. c. 33. Filio, mulieri, fratri, & amico, ne des potestatem super te in vita tua: & ne dederis alij possessionem tuã, ne fortè pœniteat te, ne fortè depreceris loco quo ipsi te deprecari debeant. Melius est enim vt filij tui te rogent, quàm te respicere in manus filiorum tuorum. Filiæ

tibi sunt, custodi corpus illarum, & ne ostendas hilarem faciem tuam illis nec filiis. Trade in matrimonium filiam tuam & grande opus feceris, homini sensato da illam. Eccles. cap. 7. Sunt & alię leges circa filiam eccl. c. 26. Alia lex D. Paul. ad Ephe. 6. ad Colos. 3: Patres, nolite prouocare ad iracundiam filios vestros, ne illi fiant pusillanimes. In summa patris in filios regium debet esse imperium, non tyrannicum quale erat inter Persas, qui filiis vt seruis vtebantur, vt ait Arist. 8. Ethic. c. 8. Potissima eruditionis filiorum pars & fundamentum, vt patres dent operam filios probè institui purè & sine hæresi in religione catholica, & in cultu & timore Dei, vt Tobias exemplo est. Tunc enim iuueni timenti Deum omnia ex voto succedēt, & patri, qui vicarius Dei est qui pater omniū est: tunc tales in senecta patres experientur in senecta quales sibi anteà formauerint. Filiorum autem leges erga parentes, vt omnino obediant, non succensant, sed iras & maledicta, vt pro eorum emēdatione prolata: & bono animo ferant, vt dicebat Socra apud Xenoph. libr. 2. de dict. & fact. Socrat. senectutem & canitiem patris suspiciant, honestè, patienter reuereantur & obseruent: rependētes quoad poterunt,

beneficia

beneficia suscepta. Non enim patres cùm filij paruuli essent & infantes irascebantur, dum desipiebant iuueniliter & stolidè loquebantur, vel agebant, vt repuerascentibus quoq; patribus, ipsi filij restituere non grauentur, & antipelargein, seuerum & malè morarum patrem venerentur & obseruent. Non enim Deus & natura bonos vel malos coniunxit, sed patres fecit. Sed de his hactenus & breuiter dicta sufficient: etenim in Iurisprudētię epitome latè pertractamus quæ ad leges vxorias, dominicas, & parentum, & liberorum pertinent, dum post nuptias de horum agimus potestate.

De œconomia acquisititia. CAP. VII.

IN omnibus, non progredi regredi est: quamobrem citò in paupertatem vel insignem diminutionem labuntur patrimonia, vbi acquirendi nullus est modus. Modi porrò sunt plures per diuersas scientias & artes mechanicas oblati, quamobrem & illa pars reiicitur tractanda in sequentem librum, vbi de artibus factitiis & mechanicis agitur: iam enim de artibus aliis liberalibus & mathematicis dictum, ex quibus qui viuendi & acquirendi rationem instituere sibi potest. Plato in Sophista vel

de ente, acquisitionis duas dicit esse species; vnam inter volentes, quæ est commutatio, dono, emptione, mercede. Alteram mancipatione, vel opere, vel sermone facta. Mancipatio duplex, alia quæ apertè capit: alia quæ venando secundum diuersitatem animalium, quadrupedum, reptilium, aquatilium, volatilium. De lucris Iurisconsultorum & medicorum dicitur, Dat Galenus opes & sanctia Iustiniana, ex aliis paleas, ex istis collige grana. Sunt cognita stipendia quàm maximè fuerint viris literatis indulta tum docentibus, tum magistratibus, tum professoribus & bene de repub. meritis, vt non opus sit me in illis immorari quantum rei familiari commodi ex probis studiis accedere possit. Nec enim magnum est, vt qui spiritualia seminant & colunt, temporalia metant. Prodigus sapiens nullum gratis erudiuit, sed habebat semper in ore Epicharmi illud, Manus manum lauat: dans aliquid, aliquid accipe, vt ait Xenocrates lib. de morte.

Finis 23. Libri.

SYNT

ΣΙΝΤΑΧΕΩΝ
ARTIS MIRABILIS
LIBER XXIIII.

* * *

In quo agitur de factiuis artibus, & mechanicis.

Quare artes factiuæ. CAP. I.

Bominandæ necessitatis, amarissimæ leges, & truculentissima imperia, gentes non intellectu tantum, sed etiã auditu grauia pati coëgerunt, vt ait Valer. Max. lib. 7. c. 6. hinc cõmerciorum in lõginquas regiones per tot pericula peregrinatio, per tot maris & orbis discrimina: cui accessit habendi libido, à necessario victu, facto in auaritiam gradu. vndè, numi & cibi extorquẽdi causa tot artes, & tã variæ factiuæ, vt ait Persius in princ. Quis.

Picasq; docuit nostra verba conari?
Magister artis ingenijq; largitor
Venter, negatas artifex sequ[illegible]es.

Quod si dolosi spes refulserit nummi,
Coruos poëtas, & poëtridas picas,
Cantare credas pegaseium melos.

Sine arte vix quis viuere saltem honestè vel ali nō potest. Vnde Thespiēses, quibus turpe erat artem discere, vel agriculturæ operam dare, pauperes erant, vt plurimū, & Thebanis multa debebant: vt tradit Heraclides in politiis & eorū rep. Ars vna omnib⁹ cōmunis apud aliquas nationes, agricultura apud Vtuopienses insulanos extra quā adhuc vnusquisq; propriā eligit prout est habilis, vt tradit Thomas Morus lib. 2. Vtuop. Apud Phœnices Tyrios multitudo cōmorabatur artificū omniū, vt ait Diod. Sicul. lib. 17. Biblio. in anno 4. Alexā. Iuuat artes & auget hominis industria, quæ nunquā quiescit, quin quicquā vel pulchri, vel quod ex vsu sit, non excogitet, quin inuentis nō addat, multaq; perficiat: nulla quippe est disciplina vel ars, quæ singulari fuerit simul cōsūmata ingenio, vt ait Colum. lib. 1. c. 5. de re rust. fueruntq; artiū principia exigua, teste Arist. 1. Elēcho: nec statim ad consummationē producta. At earū inuentio, ex seminibus hominibus inditis, & eductæ artes paulatim in actū vel disquisitione, vel fortuitò, prout necessitas vel vtilitas, vel voluptas sese obtulit, & suasit.

DE

De Mechanicis. CAP. II.

Μηχανὴν Græci, machinationem, excogitationem solertē dixerūt. illud autem idem est, quod multum pertingere & ascendere, cōpositum ex μυκνὸς, id est, lōgè & multū, & ἄνειν, id est, ascendere, pertingere, & penetrare secundū Plato. in Cratylo. μηχανικὸς, mechanicus, est, opifex eorū, quæ simul ingenio & manu perficiuntur: vnde non quælibet artificia protrita & vulgaria, mechanica dicenda sunt propriè, sed ea tantum quæ ingenio succurrūt difficultatibus contingentibus præter naturam, & subueniant vtilitati, vt ait Aristo. in princ. quæstio. mechanic. vnde Hieron. & Papus numerant inter mechanicas māganariam, per quā pondera immania minima vi tolluntur in altū. item mechanopœiticen, per quā facilè aqua anthliis extrahitur, & quæ instrumenta bellis accōmoda facit, veluti arietes, testudines, turres ambulatorias, helopoles, sambucas, exostras, tollenones, & similia: quęve hydraulica per se resonantia fait ventorum flatu organa, pilas sponte salātes, lucernas mirabiles, & similia nervis, funibus, æquilibris. & reliqua pneumatica adhibita ratione numerorum, naturæ, sydrum & aliorū. verùm mechanicę arti

multùm prosunt artes aliæ, vt æraria, ædificatoria, materiaria, pictoria, &c.

De lanificio. CAP. III.

LAnificij nomine, cõtinetur omne studium & opus, quod circa lanam vel ex lana fit. parum autẽ interesse arbitror scire quis hãc artem inuexerit num vt Ouid. 1. de arte, Pallas, ibi, Quid facit Æacide, &c. Tribuenda ne Atheniẽsibus, vt Iustinus in 2. & alij aliis. De his enim & de lanarum differentiis, & inuentione fulloniæ artis & cõtextus, Plinius tradit lib. 8. c. 48. & li. 7. c. 56. Polyd. Vergil. lib. 3. ca. 6. vide & Lilium Gregorium syntagma. 11. de historia Deo. Magna vtilitas opificij huius, & negotiationis splendidum lucrum: quamobrem & olim maxima fuit contruersia inter Brugenses & Franconates de lanificio faciundo, anno domini 1407. de qua videndus Meyerus lib. 15. histo. Flandricæ.

De diuisione lanificij. CAP. IIII.

PLato libro ciuili in duas partes lanificij diuidit artem, in discretoriã & concretoriam. Discretoria est, carminatio: carminatio in longũ latumq; protractio seu diductio: inde tamen, pensio fuso retortq; vel vtrumque, rota. Concretoria, texturæ opus habet,

habet, implicatione ſtaminis & ſubtegminis. Textrina ars, quæ ſubtegmen & ſtamen implicat, dicunt Galli ſtamẽ, *l'ordiſſement*: fila autem ſubtegminis licia dicũtur, inde pluribus liciis texta lana, & diuerſis polymita dicta, & prætexta ſi nobilis ſit: ſin autem ignobilis, prætexta linea, Gallis *droguet*, apud nos *turetaine*. Hebræ. prohibita Exod. c. 22. Alexandriæ dicit inuẽtum pluribus texere liciis. Plin. lib. 8. cap. 48. At inſtrumentũ quo ſtamen & ſubtegmen iungũtur, apud noſtros Tholoſates dicitur la pigne, Latinis radius, Græcis κερκὶς τευτίου: addetur trama qua fila transferũtur & ſpata, ad condenſandã texturam, antiqui quoque duos lapides ſtamina dependentes habebant, dictos Agnythen & Lean, apud Iul. Pollucem lib. 7. c. 10. vbi & de antio, id regula textorum, & viuerra meminit.

De priſca ouium ſolicitudine, ob lanam, & de aliis. CAP. V.

QVæſtũ hũc, vellera ouiũ præbere nemo eſt qui ambigat, vt nõ immeritò dicere poſſimus, hũc prouentũ fabuloſum illud fuiſſe vellus aureũ Colchicum. multi namq; hoc vellere paſcũtur, & repẽtè ferè ditantur: neq; vbi lanificium exercetur, vix conſpicies ocioſum vel mẽdicantẽ validũ,

ni

ni insigniter improbus & deses sit: tantam enim exigit curam & tam variā, vt nullus cuiuscunque ætatis vel sexus, vir aut mulier sit, qui non possit operam suam ei prębere: vt desinam mirari, cur antiquis patrimoniuum omne, à pecudibus, peculium & pecuniam dixerint, vt ait Plin. lib. 33. ca. 3, & lib. 18. capit. 3. Iurisconsult. ll. 5. 88. 97. 178. 222. de verbor. signific. libr. 50. ff. Erat enim in pecudibus potissimum patrimonium, tanquam in rebus naturæ humanæ omni ex parte necessariis. Nam carne & lacte illi pascebantur, & lana vel pellibus vestiebantur. Et Deus ipse primis parentibus fecit vestes pelliceas, Genes. 3. neque vllum aliud fuit animal, cuius similitudine se magis voluerit Deus dominus noster Iesus Christus hominibus rudibus declarare, quàm arietis & ouis: legimus enim de eo, tanquam ouis ad occisionem ductus, non aperiens os suum, nec coram tōdente, nec coram lanione: & agnus Dei qui tollit peccata mundi, D. Ioan. ca. 3. agnus occisus ab origine mundi, Apocal. cap. 13. Cuius mysteriū in illis primis tunicis pelliceis quibus induit priores parentes erit, nam in Genesi mundi capit. 3. sic scribitur, ויעש יהוה אלהים לאדם ולאשתו כתנות ועור וילבשם, sic lege, vaiagnas iehoua,

elohim leadam vleitho cotenot gnor, vaialbicem,i. & fecit dominus Deus Adamo, & vxori eius, vestes corij, vel cutis, id est, pelliceas, & si alij legant honoris, וילבשם & induit eos: quæ literæ, si inuertãtur, faciunt ישילבם isu libã, id est, Iesus in corde eorum, vt annotauit etiã Franc. Venetus, lib. 1. problem. sectio. 1. problem. 59. Quare & forsam sancti patres, ob mysterium & vtilitatem se pastores ouium dicebant, & erant Genes. 4. & 46. 29. 30. Exod. 3. pastores & reges alij fuere, qui vel armẽtis patrimonium auxerunt, vt Mesa rex Moab 3. 4. Reg. 3. vel ipsimet nutriebant. Sic referunt Apollinem nutrisse pecora & pastorem, vt Phornutus ait libr. περὶ τῶν θεῶν φύσεως, Ouid. Metam. 2. Horat. libr. 1. car. od. 10. Erat pastor Alexander Priami regis filius, vt scribit Homerus & Lucia. in dialog. Helenæ, & reliqui poëtæ similis argumẽti belli Troiani Quamobrẽ & Philo Iudę. lib. 1. de vita Mosis, tradit pastoralem artem esse pręludium ad regnum, id est, ad gubernationem hominum, ad regimen gregis mansuetissimi. Quemadmodũ bellicosa ingenia pręexercent se in venationibus. Plato quoque in lib. ciuili olim quoque dæmones seu fœlices animas fuisse pastores animalium: & sunt, inquit, hodie

quorum

quorum natura diuinior est, pastores brutorum.

De lana sen vellere ouium C. VI.

VEllus ouium, multitudo pilorum est, quia oues meatus habēt tenuiores, & ideo pili eorum quoque tenuiores, vt ait Arist. lib. 5. de gener. animal. cap. 3. Ouibus expilatis, mollior pilus subnascitur, suntq; duriores quò prolixiores pili, vt idem author ait, probem. sectio. 10. q. 24. & 25. Sic quadrupedum villi lanæq; prolixius adueniente senectute augentur, verùm rarescūt fiuntq; pauciores, eodem authore, lib. 4. de histo. animal. capit. 11. molle vellus erat in agro Mutinensi. Strabo in 5. hirtum in Liguria & Mediolano: mediocre patauium. Lana, est vel succida vel elota: succida, plura habet salutis remedia, apud Plin. lib. 29. cap. 2. Elota, quæ à fæcibus & pinguedine lauatur: Hispania habet & Pollentia oues præcipuè nigri velleris: fuluas Tarentum lanas: albas Apulia.

De progessu lanificij vsque ad pannum. CAP. VII.

PRimum detonsa lana succida, lauatur, dehinc siccatur, carminatur: dehinc tingitur, seu coloribus inficitur, vel helxine,

apud

apud Plin.lib.22.cap. 17. vel enchusa Plin. lib.10.cap.20.& aliis. Tincta, iterum lauatur & siccatur,& carminatur ruditer, posteà suauiori pectine,addito oleo:dehinc pēso admota trahitur,tenditur,netur, vel deducitur vel colo & fuso, vel rota fit filū, vel stamē,politū,tenue, planum. Texitur, pannusq; fit ex tramæ iniectione, perductione,& traductione: dum texitur, feritur,premitur, & condensatur subtegmen, spathæ ictibus,interim pendentibus ad latus lapidibus inter texendum pannum,cōcluduntur per ora fimbriæ, ex quadam filicrassioris lanæ specie, quem vocāt Madric Vascones. Pannus dehinc vt corpulentior euadat,apud Lutetianos defertur, vt olim in aliis nationibus, ad fullones, qui pedibus conculcant & terunt & reuoluūt:apud nos autem & reliquos Tectosages,& Aquitanos ferè malleis in molendinis fullonū more tunditur. Additur tunc sapo Lutetiæ, apud alios butyrum:vel pinguedo vt apud Lemouices,dum pannos vulgares faciunt. A fullone & malleis dehinc exsiccatus pānus,ad concinnatorem (quem vocant apparatorem) defertur, qui ei à pertica pendēti pilum extrahit & explicat carduo,crebris pectinationibus leuiter polliendo,pro carduo quoque,sed rudiori opificio,in istis con

concitationibus pilorum vtuntur pectine carminatoria. Ex officina concinnatoris postmodum, ad tonsorem transfertur, qui æquat & deprimit pilum panni, ideò dicũt eum, baissaire nostri, quòd æquando lanuginem eam deprimat. Ab hoc iterum ad apparatorem redit, qui volsella (vocant *pincettes*) palearum festucas inhærentes detrahit punctim. Postmodum ad baiulos seu prefectos operi lanificij defertur, qui si pannum probè nouerint consumatum, sigillo ciuitatis vbi pannus fuit factus, cõsignant.

Ex pannorum pertractatione quod species hominum viuant. C. VIII.

VIuunt & splendidè vltra opifices pannorum, ex pannorũ quęstu mercatores, dehinc sartores, sarcinatrices, calligarũ opifices: qui cum solis forficibus, acu & filo ingenio vestimenta corpori præparant: quemadmodum & qui lectorum hodie ornamẽta cõsuunt, quibus subministrat acicularis, qui sutoribus vt pellionibus & piugentibus acu operam cum aliquo viuendi ingenio, labore proprio subseruit & opem fert. Viuũt quoq; ex lanificio hoc pilearij, qui pilea, galeros, petasos, infulas, tiaras, diademata, & similia cõtexunt, vel lana indurata

durata formant. Item tapetiarij, qui tapetibus ex variis coloribus effigies texẽdo, vel acu pingendo, varias imponũt eis formas, quíq; lodices & puluinaria, & similia exornãt. In summa, opifices multi viuũt ex lana, vtilitas ex ea maxima, maximus lanę vsus humano generi, vt vtrũq; probatur & constat ex togis, tunicis, palliolis, stragulis, amphirapis, sagis, chlamydibus, prętextis, stolis, capitiis, zonis, mitris, plagulis, penulis, tegumẽtis, tapetibus, & aliis, quæ insterni vel iniici solent, & in coactis vestimentis, quę hodie feultre vocamus.

Multæ fraudes in pannis committuntur à mercatoribus: nam interdũ trochlea extenduntur, vt plurium sint vlnarum & premuntur, vt appareant melioris lanę, alij alios pro aliis veneũt, colore fictitio aspergunt. Sunt & mãgones vestium detritarũ, & veterum, qui illas interpollant, fucant, desquámmant, & ij quæstum sed improbè ex lana & pannis adaugent.

De tela opificio. CAP. IX.

EX lino & canabe herbis, maximum quoq; capitur lucrum & vtilitas, vnde casses, retia, funes, tela: ex telis, vela & vestes parãtur, vt latè docet Plin. per singula lib. 19. in prin; & capit. 1. & 9. necessitatis

vestitus inuentum voluit Vitruuius, li. 10 cap. 1. Fiunt & ceruicalia culcitrę, quarum gloriam maiorem tribuit in d. cap. 1. Plin. Cadurcis, vnde & cadurci culcitræ dictæ, & in Cadurcis lanificinas artes vigere quoque dixit Strabo in 4. geog. Labor in linificio ingens certè antequam tela facta sit: si quidem herba euulsa à semine purgatur, in aquam mergitur pondere aliquo, & maceratur: ab aliis sub dio exponitur: & dum membrana laxior sufficientis macerationis indicium, inuertitur postea siccatur, arida saxo & instrumẽto proprio tunditur, nempè stupario malleo. Cortici proximũ, stupa est: hęc pectitur à lino hamis ferreis, ex quibus cortices decidunt & stupa: colo & fuso trahitur: à fuso incruciatum baculũ ducitur, posteà in rhombum seu girgillũ, vnde glomus dicitur, hinc ad texrorem defertur, qui post stamina & subtamina texit. Eadem in canabę cogita obseruanda.

De opificio, ex aliarum plantarum pilis, & de vellere animalium aliorum, vel opera. CAP. X.

EAdẽ quæ dicta sunt de lino, & de bysso dicta puta: byssum enim, lini speciem apud Indos & Ægyptios, tradit Iul. Pollux lib.

lib.7.cap. 17. sola densitate excepta. Eadē & de bombycis textura, quæ à bombycibus vermiculis ducitur veluti ab araneis, apud Seretes & alios, vt ait eodem loco Pollux, quorum telas redordiri, rursusq; texere, docuit in Ceo mulier Pamphila Latoi filia: quomodo autem texantur, parentur, carminentur horum lanificia, quæ vocantur Gallis *soyes*, docet Plinius lib.11. cap.22.& 23. Arist. 5.de histo. animal. cap. 19. Tamen obseruandum vermiculos, qui tale operantur pensum inter se differre. nam apud Seretes sir, vel bombyx, vt putant, sericum, quod nobis *soye* producunt: at bombyces alij in Cô insula, videntur speciem telæ proferre, quæ ita lucida est: vt vestitus ea, potius nudus videatur. Vocamus hanc *du cresse*, ni fallor. Sed de istis abunde Bayfius de re vestiaria, vbi & de holoserica contextura, & de subtegmine tantum serico, deq; auro textili attalico, & similibus, ad quem te remitto. Fiunt & ex pilis caprarum texture, sic nim & canit li. 3.Georg. Virgil.

Nec minus interea barbas incanaq; menta
Cyniphij tondent hirci, setasq; comantes
Vsum in castrorum & miseris velamina nautis.

Meminit & M. Terentius Varro, lib. 2. de re rusti. capit. 11. ex villis hircorum & caprarum, fieri cilicia, quæ hodie Gallicè nomen retinent cilice, ad vsum nauticum & vestitum, ad bellica tormenta, sicut & Vegetius tradit, & ad fabrilia vasa, fiuntq; & his nunc secernicula. Dicta autem contendit Varro cilicia, à Cilicia Phrygiæ, vbi primum inuentum prodiit.

Refert Strabo lib. 15. Geographiæ, in India lanigerarum arborum florem nucleum habere, quo detracto reliquum vt lana carminetur.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS, LIBER XXV.

* * *

Vbi agitur de Militia.

De nomine Militis. CAP. I.

On satis cõstat, vnde hoc nomẽ militis declinauit: alij namque à duritia, alij à multitudine, alij à malo, alij per contrarium à mollitie.

mollitie,alij à mille trahunt. Quamobrem in eo perscrutando non immorabimur, númve àmilitia miles, an potius à milite militia:constat enim id de quo agitur.

De diuisione militiæ CAP. II.

MIlitia, alia inermis, alia armata est: inermis, dicitur palatina, aduocatorum,apparitorum, literaria, ecclesiastica seu cælestis armata, quæ armis vtitur. De armata hîc tantùm agètur,

De militiæ arte. CAP. III.

INter acquisititias artes, militia erat: hac namque & Romani & aliæ nationes, regna sibi, oppida, ciuitates, & prouincias compararunt, diuitias & gloriam. Hanc necessariam ciuitati Arist.ratus est 4 polit. cap.4.vanum namque,imo noxium & molestum serere & arare, si sata non defendãtur,vt ait Xenoph. in œconom. Tradit & Plutarch.in vita Galbæ,Iphycratem Athenienſem dixisse,stipendiariũ militem, cũpidum esse debere voluptatum & diuitiarum,vt dum hæc cupit acquirere,versutius & ardentius periculi se obiiciat, Sine arte olim militiam fuisse ait Aristot. lib.4.politic.cap.13.neque armis ab initio, sed fustibus,fundis,& pugnis, vnde pugna, decer-

tatum, sicq; Herodot. in 4. & Lucretius,

Arma antiqua manus, vngues, dentesq; fuerunt.

Tradunt autem armasse se primùm Martem, & Vulcanum arma fabricasse, Diodor. Sicul. in 6. Virgil in princip. Æneid. & alij mythologi: verum & hæc parui momenti est nosse. Successit tandem ars, & electio militis atque disciplina Romana miles hoc ordine tantùm fieri cœpit, vt euocaretur, deligeretur, additus diceretur, describeretur, adhortatione ducis quid faciendum ei esset, moneretur, sacramento adigeretur, & principi tandem recenseretur. Cæterum, vt aliquantum sibi curiosi satisfaciant, legant Polydor. Vergil. lib. 2. de inuent. rer cap. 11. & 12.

De diuisione militiæ armatæ, & partibus eius. CAP. IIII.

MIlitia, alia terrestris, alia naualis: aliain terra, hæc in fluminibus vel mari geritur. vtraque cõstat viris, armis, disciplina. viri, aut duces, aut milites, & alij imperant, alij obediunt, alij horum causa sunt. Principales personæ in militia magister equitũ olim post dictatorẽ maior Romæ in bello

sub

ſub regibus dictus Tribunus celerum: tempore imperatorum, primum idē quod præfectus prætorio: dehinc creſcente imperio, in prouinciales prætores diuiſum officium. Sunt itaque maiores præfecti prætorio, proconſules, prætores, conſulares, legati, correctores, duces, tribuni, ſenatores, procuratores, quæſtores, præfecti frumenti & annonæ. Milites, vel equites, vel pedites vel illis adminiſtri: equites, in multiplici differentia: legitimi quiquadraginta haberent in cenſu, ducennarij, celites antiquorum troſſuli, legionarij, alares prætoriani. Auguſtales, centuriati, turmati, auxiliares. ſupernumerarij, promoti, tertiati, ſine frenis, cum frenis: cataphractarij, cibanarij, ſeu ſcuticarij, nunc baliſtarij, iaculatores, hippotoxotæ, velites, curſatores, diſcurſatores, pabulatores, eſſedarij, vaſtai, extraordinarij, gyneciarij, armigeri. De quibus omnibus Vuolphan. Lazius li. 6. commentar. Reip. c. 4. horum, leuis armaturæ velites expediti ſine ocreis, ſine lorica, clypeo graui cum ſagitis, lapidibus, haſtis, iaculis: alij contrà. Pedites erant quoque leuis armaturæ: ferentarij, ſagittarij fundatores ante exercitū hoſtes prouocantes. Adminiſtri horum, medici, chirugi, mercatores, caupones, lixæ calones,

ſpeculatores, itinerum directores, famuli agazones, meretrices vt plurimum: & vxores Germanis & Perſis: tubicines, lituicines & præcones, quorum munus, & ſilentium in certaminibus pronunriare, & ſacrificiis, fœdera annunciare, inducias indicere, certatores deſignare, vt ait Iul. Pollux lib. 4. c. 12. Nomina porrò generalia militaris exercitus erunt, vt milites in metatione dicantur caſtrorum, teſſerarij, alij angariati, parangariati, qui vigilias, ſtationes, geſtationes, in vſum belli obibant, alij commentarienſes, centuriari ſiue phrygiones, & polymitarij bini in qualibet centuria, beneficiarij, ordinarij, extraordinarij, voluntarij conſiſtoriani, cornicines, tibicines, claſſici, bucinatores, ęneatores. In militia legionarij, vexillarij, claſſiarij, ſubſidiarij præſidiarij, ſcholares. Horum gradus, anteſignani, poſt ſignani, lorarij, triarij, inter ordinarios ſeu ordinatos. Polyb. in 6. ait Romanos ex conuocatis omnibus in vnum militibus, deligere in pilanos minimos ætate & tenuis formæ: adulciores, in haſtatos: ætate & robore valentes in principes: natu maximos, in triarios. Minimorum arma, gladius, pilum, parma rotunda, tripedalis haſtati, ferre armaturã debebant: armaturam autem primum clipeus

peus ensis anceps, mucro, veruta, cassis ænea, crurum tegmen ocrea. Legiones ex astis omnibus perficiebantur, quæ aut ordinariæ aut extraordinariæ erant: ordinariæ perfecte dictæ expeditæ, & quadratæ, constantes 6000. peditibus, & 730. equitibus extra ordinariæ seu imperfectæ, 5000. peditum & 400. equitum erant, vnde duæ gemellæ processerunt, altera 4000. ped. & 3000. equitum altera 4000. ped. & 200. equi Legiones, distinctæ apud Romanos, vel à nominibus prouinciarum ad quas mittebantur, vt Macedonicæ. Pōticæ. Gallicæ &c. vel à tempore, antiquitate scilicet: vt veteranæ: vel à loco, vt prætoriacæ: vel à personis, quibus conflabantur vt libertinæ, seruorum, vernaculę, domesticæ, gentiles, coloniares, agrestes, vrbanæ, palatinæ, comitatenses: vel ab insignibus illarum, & ab imaginibus suorum vexillorum, vt alaudæ, mineruiæ, martiæ, Iouiæ, Herculeæ solenses, cornutæ, laureatæ, siue prætexatæ, & augustæ: vel à ducibus illarum, vt Tyberiana, Traiana, Flauia, Constantiaca &c. & si vnius nominis plures essent, addito numero dicebantur prima, secunda, tertia, quarta, &c. In legione peditæ sunt in cohortes distributi equites, in turmas. cohors certa quæ-

dam militum distinctio. Inter cohortes præstantissimæ habitæ, prætoriæ, vrbanæ, millenariæ, veteranæ, illis ipsis copiæ seu multitudines militum latius patent, nam illæ sunt quidem legionariæ, sed vltra & auxiliares & voluntariæ, centenariæ: & inclinante imperio cohortes tyronum libertinorum rumultuariæ, euocatæ, repentinæ, auxiliares, stipendariæ, ex prouinciis dictæ: vt Germanorum, Timbrorum, Sicambrorum &c. vel à munere illis inijcto, vt stationariæ, speculatoriæ, protectorum, stipatorum. Turma ex triginta duobus equitibus constabat, quasi terdena dicta: interdum maior, ex 300. ea quæ singulis cohortibus adiiciebatur, & dicebatur legionaria: At à forma, si in ouis formam, oualis & ab aliis formis, vt & homœostomus siue laterculum. Tertiaca, quę accedebat post acies lassas, eas redintegrans. Ex iis decuriati equites, si decem globus equitum, in excursionibus: cumulus equitum si in formam pyramidis. Turmis prefecti erant dicti capitularij. cingebant cohortes, equites ex aliqua parte vexilli, alę modo, vnde ea turma aladicta, Macedonibus agema, vel dextra vel sinistra vel trecenaria, subsidiaria, reducta, quadrata, amphistomus, rhombus, & Macedonib. sacra:

Equi

Equitum hodie alij, alterius nominis sunt societatis cuiusdam particularis, quales equites torquati sancti Michaëlis, ex societate regis Gallię, alij velleris aurei à Philippo Burgundione duce intoducti 10. Iannuar. 1429. vt latè tractat Meyerus lib. 16. annal. Fland. alij Rhodienses, Theutonici, Templariorum &c.

De armis militaribus. CAP. V.

ARma ab armis, id est humeris, ex quibus pendent, à festo dicuntur, à Varrone ab arcendo hoste, quod magis placet: arcemus autem inuadendo, & propellendo. Armatura Romanę Reipub. varia est, alia ad protegendum corpus, alia ad feriendum vel defendendum: Ad tegumentum pertinent corporis, Thorax, coriaceus, bubulus, scammatus ferro, à Cilicibus cilicius dictus: pectorale vocant plastre, subarmale, lorica, cassis, capitis tegumentum silus apud Valturi. lib. 1. c. 3. habens nasum seu rostrum summum sursum. Galea cristata iuxta conum: Buccula hodiè, la bauiere de la salade. Et ad tegendum vtrinque omne corpus, clypeus, parma, pelta, scutum lunatum, clypeocentrus in libro vtriusque imperij, in rebus bellicis: ymbones, scutum cætra, paruus clypeus

peus Hiſpanicus, ancile forſan rōdelle, ſatiſſa ænea tegumentum hominum ad obſidionem euntium ciuitatis, teſtudines, cochleæ, currus recti, turres ligneæ, loricæ. Ad pugnam pertinent, quibus pungitur, ferriur, iacitur, haſtæ, gladij, iacula. Haſtilia diuerſi ſunt generis, quædā iaciuntur, quędā perpetuo tenentur & feriunt, quædam iaciuntur & retrahuntur. Iaciuntur veruta, plūbatæ, tribolatæ, plumbatæ mamillatæ, equeſtre pilū, pedeſtréve, ſpicula phalarica, haſta breuis, qua ignis ligatur, & ea iactata machinis ſubiicitur, cui generis breuiores tamen iacula ſunt, malleoli concaui. Quæ tenentur nec iaciuntur, haſta gallica, velitaris λογχή, lancea vel geſa, ſudes noſtris: Romphæa, quæ Thraica haſta, noſtris pigne: furcæ, framea haſta, vel gladius longus rotundus, interdum in hoſtes proiectus, graues haſtæ conti, perches longues ſans fer: hami crocz, poſſunt & annumerari clauæ, olim frequentis vſus, maſſes d'armes: fuſtes nunc paulx, baculi: haſtæ iactiles, quarum quæ retrahi poſſunt, dicuntur tragūlæ, haſtilia Hiſpanorū: eſt & Catheia apud Valturinum lib. 10. c. 4. eius generis. Equorum tegumenta, ephippia chalybea vel ferrea, & phaleræ quas vocant Bardes, capitalia quæ vocant caparaſſons.

Gladius

Gladius à clade Plinio mutata g in c litera. Gladiorũ varię formę & nomina: machęra Græcis, sica Latinis à secãdo, Gallis coutelas, & secespita etiã ensis alius, harpe, falcatus & nicuruus gladius quod erat vtrinq; armatus currodrepanus, vt patet ex figura eius in imperio vtriusq; orbis. & apud Vegetiũ, Parazoniũ, gladius qui pendet zona vt à clauibus clunadiũ, quia ibi pendet lingula, gladius venatorius pertusane: pugio, vn poignard, à pungẽdo. Dolones sunt flagella, intra quorũ virgas gladij, à dolo ita dicti: dolones quoq; dici possunt enses lõgi & rotũdi, nũc dicti Stocs, vt innuit Valturinus lib. 10. c. 4. gopides, cultri recurui. Sunt & dolabræ, secures, acinacis, Persicus gládius, Curtio in 6. de gest. Alexan. Cęterum ensis, mucro. spatha, pro eodem: etsi mucro alias sit summitas. Bippennis, vtrinque scindens: vtebantur quoque scalpris, ad occidendos Elephantes, ictibus inter collum & caput adactis: erant & Danicę, coignees longues, acutæ & scindẽtes: item & falces. Sunt & cuspides pieux Gallis. Arma quę percutiunt eminus & iaciuntur sunt, cesti: fundarum lápides, aclides, claui genus, apud Virgil. 7. ęneid, Cestrophendo, sagitta missilis spicula, sagittę maiores cum ferro triangulari: sparus, telum

recuruum

recuruum minimum, rusticorum. Rumex simile iaculum proximo, sed quod capitatum, quòdque Gallis massue: erat & soliferreum omnino ferreum: arcus balistæ, scorpiones, nunc arbalestes, quibus & tela, sagittas spiculatas & alias, & lapides mittimus fundæ, quibus proiiciebant lapides & glandes, id est, plombees. Substernebãtur & itineribus ad prohibendum equitatum vel transitum vadi fluminis, taleæ, hamis ferreis trãsfixæ, stipites teretes, pręacuti & præusti, lilia dicta murices, seu calcatrapes & similia. In murorum porrò expugnatione, instrumentis aliis fortioribus & armis visi catapultis, balistis, trifacibus, vestibus, tollonibus, scalis, sambucis, pontibus, bombardis, cuniculis, arietibus, scorpionibus: addit Vuespergensis abbas in chronico, in secunda Mediolanẽsium obsidione, mangos & cattos: adde & musculos ad deiiciendos & suffodiendos muros, At defendunt vineæ, valli, plutei, loricæ ex cratibus, fosse, stipites ex truncis arborum, storiæ nunc, gabions, cerui, pinnæ, aggeres furcæ ferreæ ad deiiciendos muris conscendentes hostes. In portis cataractæ, portes coolices, treillissees, herses: põtes pensiles, iique varij, & tractiles. Contra impetum bombardarũ & machinarum ignea-

rum

rum in muris, vel ponè muros, aggeres obiiciuntur terræ, fimi, maximè culcitarum lanæ: & deiectis muris, sarissarij, gradisque armaturæ milites, scopetarij dolia terra impleta, succedunt.

De signis militaribus. CAP. VI.

SIgna in exercitu triplicia, vocalia, semiuocalia, muta. Vocalia sunt, verba vel nomina, quibus vtuntur qui circuunt excubias noctu, vt internoscatur, vel in prælio milites, dicimus, mot du guet. Semiuocalia sunt classicum, receptus. Muta sunt, vexilla: veluti dracones, aquilæ flammulæ, manipuli, &c. Item tesseræ atque in distantibus locis, ignis ascensus & lucernæ. Nam belli præsertim tempore, qui oceanum accolunt, in vicinis tumulis lucernas pilis affixas locant, ac vbi ex hostis aduentu maior illustriorque res accidit, subitò lucernas accendunt, clamoréque per agros & regiones significant: hinc alij deinceps excipiunt, proximisque eodem modo signum edunt, atque sic celeriter ad omnes vicos & vrbes fama perfertur, & agrestes, ciuésque aduersus hostem se armant. Polydor. Virgil. lib. 25. histori. Angli. Scribit Liuius in 1. cum filius Tarquinius mandasset Romæ patri quid de Gabiis factu-

rus esset, respondisse patrem non voce, sed signo: paternamque nuncio, quia dubiæ fidei videbatur, nihil voce respondit, sed veluti deliberabundus in hortum, ædium transit sequente nuncio, ibique inambulans, summa papauerum capita bacole decussit & interrogando expectandóq; nuncium defessum, rediisse, & quę vidisset narrasse: non latuisse autem filium consilium datum de pręcipuis Gabinorum detruncandis. Signa muta militātia, pro nutu insignia habebant sculpta vel picta, qualia animalia, imagines, circuli. Congregationis autē signa, literaria: cohortium, aquilę: equitum, dracones. Apud signa, erat azylum sacrum: ibi depositio fiebat partis dimidiæ rerum à militibus comparatarum, quæ omnibus debebatur, vt alacres velut pro rebus suis, saltem signa tutarentur: ibi quoque decem folles vel marsupia, in quæ contribuebat tota legio, sepulturæ causa.

Vestimenta quædam castrensia.

CAP. VII.

PAludamentum, chlamis, sagum, macrochæra, paragauda, campestre, lacerna, penula, ocreæ, perones, cingulum, baltheus.

De

De castrorum dispositione. CAP. VIII.

IN castris, vallum, lorica duplex: in interiori erant castrorum munitiones, fossa, vestibulum portæ, vna prætoria, versus castra hostilia, vbi prætorium: quęstoria alia à dextris, exercitui hostili opposita: quintiana alia & decumana. In castris tabernacula & tentoria distincta, sed ducum erant insigniora, vel tapetibus, vel sculpturis, picturis, tensionibus, pellibus, &c. In medio seu vmbilico, signorum receptaculum, vbi tentoria erant ducum. Erat in castris prætorium, vbi præcipuus militiæ degebat. Quæstorium vbi quæstoris tabernaculum, & pecunia rationalis: ibi & subadiuuæ, actuarij, chartularij, exceptores. Erat & forum venale in medio castrorum, sine tentoriis. Erat & templum castrorum, de quo & Herodia. in ſ. meminit: semper enim omnes nationes, aliquod numen in bellorũ discriminibus adorarunt, & cultum aliquem reliquiis religionis obseruarunt.

Munera quæ erant in castris. CAP. IX.

PRæfectus castrorum, Quæstor castrorũ, metatores, metatici, episcopi, stratores, magistrani, armaturarum præfecti, tribuni, rectores, magister & præfectus vehiculorum, præfectus sarcinaliũ iumen-

torum, præpositi bastagiarũ, officinatores, fabricenses armorum, lignatores, pabulatores, frumentatores, aquatores: machinarij machinarũ, scilicet obsidionalium, scorpionum, onagrorum, arietũ, heleopoleos. Erant vigiles & custodes prętorij, quęstorij, valli, portarum. Tribuni militaris officium, sacramento militari suas cohortes adigere, illis iura reddere, exercere tyrones suos, suam cohortem in aciem educere, & statuere certo loco, vigilias & stationes curare, missionem suis dare, & sacramento soluere: carcerum custodiam habere, mitti à principibus cum suis ad aliquos capiendos, exequi alias à principe impositas legationes, destinatos morti à principe occidere, dare symbolum vel tesseram militarem militibus suis, legatos extraneos in castra venientes ad principem deducere, in exequiis, & funere principis & imperatoris cineres ad tumulũ deferre, vigilias circuire.

De instructa acie. CAP. X.

EX militibus equites maximè vsui sunt in planis, & vndequaque patentibus locis: pedites, in prępruptis, mõtanis, & sylueſtribus, & custodia ciuitatum, oppidorum, & castellorum. Conueniunt autem interdum cùm prælium conferendum est,

&

& instruendæ acies, quarum ordines varij sunt & nomina, & formæ ex regionũ varia obseruatione, & pro locorũ in quibus pugnandum est commoditate vel incõmoditate. Habet vt plerunq; exercitus tũc, ordines, principia, & globos militares, acies duas antesignanorum & postsignanorum: ibi semper duces primi meliores: qui secũdi, vltimi & postites: illi vt probe ducãt, isti à tergo vt contineant milites in ordine. Constitutio totius multitudinis, phalanx, dicitur vel acies, cuius in seriem instructio, longitudo est. Prima pars vocatur facies, frons, os, iugum: posterior, latitudo: duarũ partium quæ in fronte aciei, altera dicitur dextrum, altera sinistrum cornu, inter has & cauda. Ibi, post milites grauis armaturę, pedites, statim velites ordinãtur: post velites equites grauis amaturæ: variantur tamen interdum, si necessitas exigat. Fortissimus omnium, est in dextro cornu: illi virtute secundus, in sinistro: tertius in medio aciei, si per cornua acies ita distinguatur. Siquidẽ alio modo cornu disponitur: ideo, aliud cornu dicitur extremum, abruptum, circundãs, & acies alterius formæ esse potest, scilicet formæ cunei, forficis, rostri equini, serræ, testudinis: vel acies quadrata, orbiculata, directa, execta, explicata, extẽ-

sa, extenuata, obuersa, auersa, stataria, detracta loco, curuata, duplicata, attenuata, densata, constipata, oblonga, triangularis, linearis, comprehensa, arrecta, deducta, duplicis frontis, duplaris, antistomos, petistomos, inflexa, implexa, incurua: & ita iuga & series variant eius. Turbanturq; hæ formæ quoque inter præliandum, pro occasione instantis vel fugientis, vel decedētis hostis, non secus ac in duello: quamobrem fiunt in ea declinationes, mutationes ordinum grauis armaturæ & velitum & equitum, prout hosti obsistendum: sic oportet duces sæpe iubere declinare milites, vel hastam versus, id est, ad dexteram, vel in clypeum, id est, læuam. Et mutatur sæpe frons in tergum, & contra: Quod si condensata sit acies, & viritim fieri mutatio non possit, fit conuersio, & tota acies simul se vertit, vt in naui fit: fiūt & ita variæ euolutiones, vt Laconica, Macedonica, Chorica, vel Persica. Interdū enim mutant locum: interdum tantum versa facie in tergum, tenent eundem locum: & interdum ordines mutant. Et quēmadmodum sunt variæ aciei in istis facies, sic & signorum, variæ nomenclaturæ: vt alia prima, secunda, postrema: in exercitu laureata, fixa, non fixa, euulsa, elata, promota, illata, ablata,

conuer

conuersa, collata, recepta, expedita, turbata, infrequentia.

De acie iter agente. CAP. XI.

AVt exercitus aliò pergit inter inimicos, vel pugnare expectat. In vtroque primùm Deo litet & sacra peragat, vt ait in Hipparcho Xenoph. Si iter agat, deligat itinera suis copiis aptiora, optimos & fidos & peritos itinerum duces, semper ante premittat, antesignanos, expeditos, exploratores, qui præuideant num insidiæ lateant. Dux, non omnibus, quando, quò, & quà profecturus sit, explicet: sed insinuet secretò vel per se vel per præconem, centurionibus & decurionibus: recordetur in syluis & præruptis, pedites, equites sperare posse: in planitie, pedites ab equitibus superari. Si vicini hostes, poterit vti stratagemate, vel eos allicere, Si caute ita ambulet, vt pauciores sui videantur quàm sint, quod fiet si constipati incedant, si ex equitibus pauci hastas tollant. Videbuntur autem plures esse, si vt palantes eant, si se diffundant, si hastas tollant omnes: & noctu plures videbuntur scopetarij, si restes in pergulas incensas ordine inserant, & ita vnus quilibet instar multorum.

De exercitu pugnaturo. CAP. XII.

VBicunque exercitus sit, summopere vigiliæ & exploratores requiruntur, ne improuidè ab hostibus circũueniatur. Ordinaturus aciem, vt monet Vegetius libro 3. cap. 14. obseruat solem, puluerem, ventum: sol ante eripit visum, puluis oculos implet, ventus contrarius tua inflectit & deprimit tela, hostium addiuuat: nocet etiam pulueri pyrio ventus, & pluuia. Antequam in hostes milites dux educat orationem ad illos habet, de morte contemnenda, de proximio & honore victoriæ, de officio in rempublic. de principis bonitate, de iusta causa belli, de hostium iniuria, imbecillitate, timore, diuitiis conquirendis. Non prius pugnent milites, quàm signum à duce acceperint. Signum hoc vel vocale, vel semiuocale, vel mutum vt diximus. Mutum fuit in pugna Macedonum & Achæorum, Illyriis certaminis inchoandi, cum primùm ex locis quę circa olympum montem erant, ostensum linteum prospicerent. Megalopolitanis quoque atque equit bus signum ineundi prælij erat, cum primum à rege purpuream vestem erectam conspexissent, Polybius 2. histor.

De

De exercitu classico & armamentis eius.

CAP. XIII.

CLassis nautica vel in mari vel fluminibus ad tuendos limites, vel ad expugnandos hostes: vel in statione, vel hyematione. In classe nauali, viri necessarij, Prefectus seu Prætor, Trietarchi, Centuriones, Classiarij, Limenophylaces, dicetarci, id est, solo victu contenti, naues custodientes, vrinatores, scrutatores, vtrarij, ductores triremiū, remiges, socij nauales decuriones remigum, vectores, detorsores, & qui erant in collegio fabrorum, dendrophori, cētonarij, dolabrarij, scalarij. Instrumenta & armamēta nauium, anchorę, antemnę, vela, remulcus, hasta hamata ad trahendas naues, harpagones, scalę, manicæ ferreę, trullæ ferrę, pontes, sublicię, cataractæ, lupus naualis, falx naualis, tellanæ, bipennis naualis, securis ad rumpendos rudentes & funes secreto nauium hostilium, sartagines, quibus ignis continebatur: alueoli, & rutra: quibus & alia arma addi possunt terrestrium militum, cum ad manus venitur, vel iaculis pugnatur. Vtuntur autem potissimum nauales concertationes ignium artificialium ope & dolis, oleo incendiario, stupa, sulphure, bitumine, arden-

tibus ſagittis ſeu ignitis additis, reſina, pice, cera, pinguedine, nitro, camphora, & aliis ignis fomentis. Naues autem nauali bello deſeruientes, prætoriæ vbi princeps: roſtratæ, tectæ & non tectæ: longæ cum ſuis diſcriminibus, ſcilicet biremes, triremes, quadriremes &c. Liburnæ, celoces, actuariæ, curſoriæ ſpeculatorię, tabellariæ, onerarię, frumentariæ, piſcatoriæ ſynedrię, ſchedię, ſublicię, epibates, myoparones. In pugna nauali inſtructa, roſtratæ fortioréſque naues opponuntur, aduerſarius cingitur, ventus obſeruatur ne contrarius: pellitur hoſtis alto mari ad litus, ne motus ſit celeritas: vtũtur aſſere vice arietis, trabe ſcilicet vtrinq; ferrata ad ſimilitudinem antemnæ pendeatis in malo nauis: vtuntur & falcibus longiſſimis contis prefixis, quibus aduerſariorũ nauium funes colatorios, & ſuſpenſoria antemnarũ perfringunt: Bipennibus quoque, quibus dum immodico ardore pugnatur, interim nautæ, tacitè aduerſariorum nauium gubernacula ſcindunt, & inutiles naues reddũt, ſicut & doloſe interim vrinatores ſub aquis perforant eaſdem.

De cura & diſciplina militari.

CAP. XIIII.

Qua

QVatuor exercitui maximè necessaria, commeatus, bona valetudo, scientia rei militaris, obedientia. Xenoph libr. 1. Cyripęd. Commeatus respicit curam alimentorum, vt eorum gratia sint armenta, greges boum, arietum, panis, & similia, & vt in tuto impedimenta & sarcinę sint militares. Sanitas optimis medicis, & chirurgis conseruatur & habetur, & ex electione salubrium locorum in castris metandis. Scientia, exercitio & disciplina comparatur: obedientia legibus retinetur.

De ducis optimi disciplina. CAP. XV.

DVx bonus, debet potissimũ esse optimus miles, peritus in omnibus, potissimum in mathematicis disciplinis, saltem arithmetices: vt acies disponere possit, vt ait Plato libr. 7. de repub. sine ordine & disciplina quoq; inutilis peditatus apud Aristot. 4. polit. capi. 13. maximè ad regionum interstitia. Requiritur & in eo geometria, cosmographia, astrologia, ad magnitudinem dierum & noctium, solstitiáque internoscenda, & eclipses quę aliquando inscios exercitus perdiderunt & terruerunt, vtque possit temporum qualitates, pluuias, serenitatem, lunæ splen-

dorem vel silentium eligere, quantum appareat eius lux, scire. Polyb. in epito. lib. 9. in duce seu imperatore primum requirit, vt silentium seruet eorum quę facturus est, consultet cum quibus oportet. 2. teneat diurna & nocturna itinera, terrestria & marina. 3. oportunitatem temporis ex circunstantiis cognoscat. 4. modos exequendi faciliores non contemnat: adde vt noscat hostis ingenium, arma, indolem, modum pugnandi eius. De hinc nihil in bello contemnendum, non fidendum vnquam: Diffidentia vrbes conseruat, confidentia perdidit. Fortunæ quoque plurimum tribuerunt in bellis antiqui ethnici, vt Æmilius Probus in Thrasybulo, Cęsar lib. 3. de bello gallico, Isocrates in Archidamo, Æschines oratio. παραπρεσβ. Nos Deo, & diligentiæ, & prudentiæ. Prætor militaris operam non ludet, sed ei erit maximo commodo, si iubeat turbarũ similes per omnes turmas esse voces, si ictus quoque tympanorum pares inter pedites, ne confusio oriatur: si enim omnes in acie æquè ordinem & discrimen vocum intelligant, consensu vnà pugnabunt, vna monebuntur & desistent, vt in remigando remiges obseruant, voces guberuatoris.

DE

De disciplina & exercitiis militaribus.

CAP. XVI.

MIlitem ita censet educandum Plato 2. & 3. de repub. vt canum, qui sit erga domesticos mitis, in extraneos ferox & atrox, illi gymnastica & musica arte vtendum, vt musica efferatos animos temperet: gymnastica exercitatione, corroboret corpus: cursui exerceatur, vt in saliendo alacrior, & in aliis agilis: vt robur sibi acciat, cõsuescat vibrationi manuali lapidũ, iaculorum, ferri, luctæ. Sic armorum pondera facilius feret, & acrius feriet: assuescat ferendis dorso maximis, ponderibus, vt discat dum opus erit lõgius iter protrahere, commeatũ secum deferre: natare quoq; discat. Hoc enim illi maximè ex vsu erit: discat arma quib' vtatur pertractare, palęstramq; & gladiatoriam & hastariam artẽ: commodum quoque exercitium, assuescere ferre arma quibus vti debet, scopetarij, balistarij, & funditores, discant ad vocem ducis vel manipularij, omnes se in proprios ordines digerere, discant scopum securè pertingere, discant & voces tubarum & tympani ictus, & seruare ordines. Polyęnus lib. 3. stratage. ait quòd Iphicrates suos milites exercebat, falsa consilia excogitans

tans, falsas insidias, falsas proditiones, falsa ad hostes transfugia, falsas hostium irruptiones, falsos terrores panicos: vt semper aliquando si quid tale accideret, parati essent, nec vllo pacto permouerentur. Nunquam sinebat eos otiari aut cessare; sed etiam si bellum non esset, iubebat eos aliquid fodere, aut fossas ducere, aut arbores cædere, aut castra mouere, aut vasa colligere & transferre, tanquam in otio homines studere rebus nouis ferè velint. Disciplina & leges militares præcipuæ sunt, quæ ad tria capita iuris referuntur, honeste viuere, alterum non lædere sine iussu ducit præcipui, ius suum cuíq; conseruare, & potissimum regi cui fidem suam obstringunt & ducibus ab eo propositis, quibus omnino obedire debet. Siquidem præcipuam partem militiæ in obediendo Plato ponebat, vt ait Plutarch. in vita Galbæ: alioquin nocerent sibiipsis milites, diuersitate consiliorum, vt scribit Lactantius de falsa relig. capit. 3. atque hoc nominatim de obediendo, sacramento annexum militari, tradit Polyb. lib. 6. histor. sicut & alia quoque iurabant sacramento militari milites, quæ latius explicantur in sacramenti formula, quam exigebat à suis militibus Carolus 5. Imper. Maximil. in eius

poli

Politia apud Iusti. Goblerium Guarinum in capit. 5. & 6. politiæ, quæ ibi videto, de quibus etiam forsan, si Deus voluerit, in epitome nostra iuris, dum agemus de re militari explicabimus, ne syntaxes vltra quàm par sit, in commentaria conuertamus. Atque interim de legibus militaribus quibusdam, legendus Guill. Bellaius eques torquatus lib. 3. *des instructions de la guerre* cap. 3. De quibusdam aliis Aureliani imperatoris, apud Flauium Vopiscum in eius vita. Sunt & aliæ latius apud Iustinia. in libello de legibus militaribus Græcè scripto.

De muneribus militum strenuorum.

CAP. XVII.

FVerunt militibus datæ coronæ castrenses, ciuicæ, murales, obsidionales, ouales, nauales, aureæ, de quibus videndus Plin. lib. 2. 1. capit. 3. & lib. 16. cap. 4. Aulus Gellius lib. 5. capit. 5. Flauius Blondus de Roma triumph. lib. 6. Volaterra lib. 26. philolor. Polyd. Vergil. lib. 2. de inuento. ger. capit. 17. Volphangus Lazius lib. 9. commentariorum reipub. Rom. cap. 19. Claudia in panegys. Olibrij. Demosthe. passim contra Ctesiphontem & de corona. donabantur cornibus argenteis, vnde cornicularij

larij dicti: torque, vnde torquati: rude seu baculo, vnde rudarij: baltheo, monozonij dicti: immunitate, veterani.

De triumphis. CAP. XVIII.

TRiumphasse primùm traditur Dionysius, Liber pater dictus, Diodor. in 5. & 6. Plin. lib. 7. cap. 56. Triumphus duplex olim, magnus, & oualis: magnus fiebat ingrediẽte ciuitatem victore, hostibus profligatis vi & manu, perlatis nominibus & simulachris vrbium & castellorum subactorum, concomitante præda & captiuis, designante senatu, cum magno sacrificio. Ouationis autem cum tantùm lætitia publica excipiebatur qui vicerat hostes, sine sanguine. De vtroque Plutarch. latè in vita Marcell. videndus & Plinius lib. 5. capit. 5. Liuius lib. 1. decad. 4. Magnus quoque & posteà decretus victoribus sine sanguine, à senatu P. Cornelio. & M. Bebio. coss. Liuius libr. 10. decad. 4. Lata dehinc & lex triumphalis, vt non triumpharet nisi qui quinq; millia hostium vna acie cecidisset: huic accessit firma alia lex. M. Catonis, & Lęl. Marij, de quibus Valer. Max. lib. 2. cap. 3. de prima quoque Paul. Orosius, lib. 5. cap. 2. Triumphatum & posteà ob ciues seruatos, coronáq; triumphalis primum lau-

rea,

rea, dehinc aurea illis data, vnde aurum coronarium. Gell. lib. 5. cap. 6. Dionys. Halicarn. in 3. Porrò ordinem & modum triumphantium describit Alex. ab Alex. li. 6. genial. dierum, ca. 6. Cęsaris triumphum, vnde alios colligere licet, depingit Dion Cassius lib. 43. & 37. Alia plura Polyd. Vergil. lib. 2. de inuentor. rer. cap. 16.

De pœnis militaribus. CAP. XIX.

POenæ militares, maiores & minores erant: Maiores, vt decumatio, vicesimatio militum. Cùm plures enim deliquissent, propriam pœnam militarem esse, per subsortitionem in paucas animaduertere, tradit Cicero pro Aul. Cluentio, quod non porrigendum ad vrbicas castigationes docet. Erat & securis percussio, surreptio ad crucem & ad palum, hodie inter hastas transitio, scopetatio, expositio deliquente pro scopo militum ictibus, manuum & olim abscissio, fustigatio vsque ad interitum, è rupibus præcipitatio, membrorum in partes distractio, vt in Metio Suffetio, capitis detruncatio, & similes pro modo delictorum pœnæ. Minores & his leuiores, exauthoratio, cinguli ademptio, admonitio per singulares, mutatio ordinis

ordinis aut tentorij, ab hybernis exclusio, cibum stando capere, hastæ, equi, tunicæ ademptio, distinctio, seu exauthoratio, stãdo ante prætorium, cespitem ferre.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS

LIBER XXVI.

* * *

In quo agitur de nauigatione.

De nauigandi inuentione. CAP. I.

NAVIGARE nihil aliud est, quàm nauem agere, id est, arte nauem regere, inter aquarum fluctus. Materia circa quã versatur ars, est aqua & nauis: forma aut modus nauigandi, præcepta continet bene ducendi & conseruandi naues, scilicet benè & sine periculo nauigãdi. Non enim à nauigio nauta vel gubernator dicitur, sed ab ipsa arte gubernandi, vt ait Plato 1. de repub.

pub. Quæ quidē ex obseruatione & complurium iactura & damno, tandem à rudibus initiis, ad artem peruenit. Nam vt ait Max. Tyrius sermo. 40. nauticæ artis inuentio hunc progressum habuit & initium. Homines, qui nunquam viderant nauem, externa commercia adamante, vtilitatis, interdū necessitatis stimulis acti, cùm circunscriptos se crederent à mari, nantem viderunt auem ex aere delapsam: viderunt præterea ponderosum aliquod corpus leniter super aquas deferri, aut arborem quam fluuius traxisset. Fortè etiam aut aliquis, vt fert casus, cum mergeretur inuitus, ac cogeretur membra iactare, eorum artificio enatauit, aut etiam libens ludénsq; nationem ipsam tentauit: hos singulos casus peritia colligens, atque horum collectione qui nauigationem meditatus, primum ineptū aliquod atque informe vehiculum construxit, è materia leui, vt est ratium forma, ex colligatis permultis lignis rudibus compactum. Paulò post sensus adaucta ratiocinatione procedens ac sapientior effectus, vehiculum cauum inuenit, quod impelleretur à remis, velisq; suspensum ferretur à ventis, remone ad rectitudinē cursus regeretur, atq; huic vitam & salutem suā commisit guberna-

toris scientiæ duntaxat confisus. Impulit animum ad nauigandum & nauigationem instituendam videndi & habendi libido: ad cautionem autem, periculorum quotidiana exempla. Prior causa curiositatis plena est, altera potuit & necessitatis & vtilitatis & commerciorum occasio, vt quibus egeremus cum iis quibus abundamus permutatio fierer. Sine commerciis enim, vix potest esse vel subsistere ciuitas, vel respublica, vt ait Plato lib. 2. de repub. Albertus lib. 5. de re ædificat. cap. 12. Sic vt ait Horatius, 1. epistola. epist. 1.

Impiger extremos curris mercator ad Indos.
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

Et ita inter spem lucri & metum periculi, nauis agitur. Quod exprimit idem Horatius lib. 1. carmi. od. 1.

Luctantem Icareis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium & oppidi
Laudat rura sui, mox reficit rates
Quassas, indocilis pauperiem pati.

Quamobrem qui nauigant, vt dicebat Bias, Nec inter viuos, nec inter mortuos annumerandi sunt, tanquam dubiæ vitæ,

vt refert Xenocrates Platonicus libr. de morte. Nam spes quidem, viuendi quandam vmbram conseruat, at metus proximior morti est vita ipsa: quanta enim est, vt dicebat Anacharsis, spissitudo tabularũ nauis, tantum distat solummodo à morte, qui ibi est, nempe quatuor digitorum gradu. Et Horatius rursum, ode 3. lib. 1. videtur hos, vt desperatę saluris, notare, dum ait,

Illi robur & as triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem,
Primus nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus:
Nec tristes Hyadas,, nec rabiem Noti,
Maior tollere seu ponere vult freta:
Quem mortis timuit gradum, &c:

Plin. quoque. libr. 19. in prooemio summam dixit audaciam nauigationem, & iniuriam humanæ naturæ, quò peruenire nulla execratio sufficiat contra inuentorẽ, qui non fuerit satis hominem in terra mori, nisi periret & insepultus. Nauium sic primarius vsus est, vt te tuáq; transuehant: Proximus vt bello subministrẽt opem: tertius vt voluptatis illecebras communicẽt, quartus citius mori possis, vel de vitæ salute desperare lubentius.

De aqua nauigabili. CAP. II.

NOn omnes aquæ nauigiis idoneæ sunt, alię propterea quòd nimium rapido impetu ferantur, quo naues in scopulos inuitæ ferrentur: aliæ, quæ vorticibus plenæ, turbine deglutiunt nauigio, in abyssum quandam omnia conuoluentes & deturbãtes: aliæ, quia palustres sunt, vsque adeo, vt herbis implexis & arenulis, limosisq; aggeribus, & palis & tumulis, retia transeuntibus nauibus obiiciant: innabiles item illæ quæ non nisi solius hominis põdus nauigio ferant, vt in Æthiopia circa capita Nili fluminis contingere tradit Seneca 6. natur. quæstio. Nec fluminum limpidorum vadæ, tum quia tenues, tum etiam quia non profundos habeãt alueos, patiuntur onerari sese ponderibus magnarum nauium, quemadmodum marinæ quæ crassæ & densæ, onera maiora perferunt. Neque etiam aquæ quæ per se sunt nauigabiles, omni tempore tutam præbent nauigationem. Nam quædam flumina quidam sinus & tractus, certis quibusdam propriis tempestatibus infestantur & statis temporibus sæuiunt, vt tunc naues sine ingenti periculo non admittant. Sic Vegetius lib. 4. de re milit. cap. 39. Ex die, in quit

inquit, tertio iduum Nouembris, vsque ad diem sextum iduum Martij, maria clauduntur: Nam lux minima, noxq; prolixa, nubium densitas, aëris obscuritas, ventorum, imbrium, vel niuium geminata, sæuitia, non solum classes à pelago, sed etiam cometantes à terrestri itinere deturbant, &c. Refert Damianus Goëes, eques Lusitanus, lib. de moribus, fide & religione Æthiopum, portum esse quem dicunt Aquicum, sub dictione preciosi Iohannis. quem dicunt presbyterum Iohannem, qui agitetur cum plaga illa tota, ventorum valdè graui tempestate per sex menses ex vno cæli climate, illis ipsis per alios sex menses ex aduerso spirantibus, miro naturæ arcano. Gelantur & flumina, quo tempore non patet in illa aditus nauibus, quinimo si degelante glacie intercipiantur, arietantibus fiustris vi ponderis impacti naues quatiuntur, soluunturq; & alliduntur. Est & mare concretum aliquando, vt ea parte qua nauigatur à Nerigo in Thulem insulam. Plin. lib. 4. cap. 16.

De periculis nauigationum. C. III.

QVi nauigant mare enarrant eius pericula, Eccle. c. 4. Et qui descendunt

mare in nauibus, & faciunt operationes aquis multis, ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia quæ facit in profundo, &c. psal. 106. Contingunt autem pericula vel voluntate diuina, vel ratione loci, vel repētina causa vel vi cæli, vel imperitia nauclerii. Voluntate Dei, veluti vt constans est opinio, si cum impiis nauigatio sit. Videtur enim mare, quod quotidie quisquilias & sordes à se ad litus pellit, quodammodo & impiorum impatiens, vomitionibus illis monere impietatem hominum nauigantium, vt temerariam, displicere Deo. Ideò & Lucretius lib. 2. de rer. natu. naufragia iactari in litus credit, quòd nulla sit conciliatio homini cum tam terribili motu, atque vt videantur & iudicium mortalibus edāt infidi maris insidias, viresque, dolúmque, vt vitare velint: nec vllo tempore credant, subdola cū ridet pallidi pellatia ponti. Deus quoque maris potestati dominatur, & motus eius mitigat, ponit & tollit pro nutu, & conturbat, & feruere facit fundum eius, velut ollam. Iob 41. psal 64. & 88. Isaiæ 51. Ierem. 31. Aggæi 2. Matth. 4. Lucæ 8. Legimus celebre exemplum Ionæ c. 2. Ion. dum ob eius contumaciam & fugam, cum relicta iniuncta Niniuitarum prædicatione, nauigaret in Tharsim,

periclitatam totam nauim sublatis in cælũ vndis,& commotis vndequaque procellis, quæ non quieuerunt, donec peccatore detecto,is à naui tanquam malum, proiectus in mare fuit. Innuit & Xenophon lib. 8. Cyripæ. non esse nauigãdum cum impiis. dum ait, At Cyrus suorum pietatem sibi conducere arbitrabatur: quippè' qui putaret,quemadmodum qui nauigationem eligunt,cum piis potius eligere solent,quàm cum his hominibus qui impiè viderentur perpetrasse.Sic barbari Melitenses,postquã ad eos naufragus D.Paulus appulit, vt viderunt viperam pẽdentem de manu eius, ad inuicem dicebant, vtique homicida est homo,quem,hîc cum euaserit de mari, vltio non sinit viuere.Et ille quidem excutiens bestiam in ignem nihil mali passus est,actuum Apostol. c.28. Quod certè obseruandum esset, si electio nauigantium bonorum & malorum offerretur: at cum rara sit auis nauta bonus,nisi quando instat tempestas,si quidem,vt Plato in Phædro,in nauibus educati illiberales & mali: si necessitas impellat,non valde timenda in vrgentibus malorum societas si boni simus, vt enim mali iram Dei cõcitant,sic & vnus bonus potest esse pluribus causa salutis,irã Dei placando.Ratione autem loci offerũ-

tur plura pericula, quæ peritus gubernator ſatagit deuitare, vt cautes, ſiilices, mõtes arenæ, ſcyllæ, charybdes, ſunt vertigines quæ repanda trahunt & abſorbent mari quieto nauigia ſubitò, cuius rei videbis rationem apud Ariſtotel. proble. ſect. 23. q. 5. Alia pericula pleraque numerat Pollux lib. 1. c. 9. quædam Rauiſius Textor in officina c. de periculis marinis. Repentina pericula, preſter, ecnephias, typhon ſcu turbo, venti repentini & validi, Plin. lib. c. 8. Item quando echeneis piſciculus nauem remoratur, dictus ideo remora: reddit enim immobilem, vt allidi poſſit fluctibus, de cuius piſciculi vi Plin. lib. 9. c. 25. & lib. 32. c. 1. Ariſt. lib. 2. de hiſtor. animal. c. 14. Carda. lib. 7. de rer. variet. c. 37. Belonus de piſcibus. Occurrunt & interdum ſubuertũt nauigia balenæ: & in glaciali mari circa Iſlandiam inſulã, animalia ex Phyſatorum genere aquas fiſtula quaſi tuba ſupra ſe eiaculantia, niſi terreantur bombardis & tubis, vel illis illudatur doliis vacuis in mare miſſis. Vi cæli ventorum impetus emergunt, tempeſtates, maris ſæuitia, ſi in ſcopulos feratur nauis. Ex imperitia, ſi ignoret nauta locorum itinera, pericula mariũ, naturam, æſtus, & alia quæ artis ſunt. Si nimium oneret nauem quæ ideo ſubmergatur,

tur, si oneretur nec velis sustineatur nauis. Ex segnitia, si rima, obducta casu vel tempestate, admittens aquam, citò non occurrant nautæ stupa, xylo, seu, cotto, aliisque tomentis. Nauis vetusta dignoscitur stridore, pice, lignisque cariosis, si aquæ non exhauriantur immissæ. In summa pericula sunt aut ipsa ex naui, aut extrinsecus importabuntur. Extrinseca sunt, vndarum vis ventorum moles, scopuli, syrtisque incursus. Quæ omnia rerum maritimarum & locorum, ventorúmque cognitione & peritia satis maturè vitabuntur. Innata vitia facient, aut li neamenta, aut materia, quibus & prouidendum est. Leo Baptista Albertus lib. 5. c. 12.

De Nauibus. CAP. IIII.

NAuigatur ratibus & nauibus. In initio tantum ratibus, id est connexis trabibus, vt dixit iam ex Maximo Tyrio, & docet Plin. lib. 7. c. 56. vbi de inuentione longæ nauis, biremis, triremis, quadriremis, quinqueremis & sex ordinum, & decem, & duodecim, quindecim, triginta, quinquaginta. De oneraria, cymba, celoci, cercure. Et de inuentione velorum, mali, antemnæ, de tectis longis, de rostratis, anchora, bidente, harpagone, manu & aliis

adminiculis. Nauium materia ligna vt plerumque sed deformationis alterius quàm ratibus conueniat. Fuerunt & olim naues ex corio constructæ & ex ligno, vt Plin. refert lib. 4. c. 16. Britannos vitilibus nauigiis corio circunsutis, nauigare ad insulam Mictim, sex dierum nauigatione distantem, in qua candidum plumbum prouenit. Repetit lib. 7. c. 56. vbi addit, & in nilo fieri ex papyro scilicet arbore, scirpo, & arundine. Herodotus quoque in 1. tradit nauigia eorũ qui per flumen commeant Babylonem, esse orbiculata & coriacea, quæ pecuarij Armenij qui supra Assyrios incolunt, ex cæsis salicibus faciunt, instruúntque pellibus, nudo illarum extrinsecus posito in modum soli: neque puppe discreta, neq; prora acuminata, sed in speciem clypei magis orbiculata. Materia ex perita nauigiis diuersa, sed maximè abies: quare & illa veluti maria fugiens videtur, montes altos incolere, vt ait Plinius lib. 16. c. 10. In Ægypto & Syria, reges abietis inopia, cedro feruntur vsi, Plinius lib. 16. c. 40. verũ circa Nilum, spino arbore ad naues vsos, docet Herodotus lib. 2. vbi de' more & arte nauigandi eorum. In Tylo insula, comites Alexandri Magni prodiderunt, arbores esse ex quibus naues fierent, quæ ducentis

annis

annis, etsi mergerentur, durant & incorruptæ. Plin. lib. 17. c. 41. At si credamus Plinio, lib. 9. c. 10. in insulis circa mare rubrũ in India nauigatur cymbis, ex singulis testudinum superficiebus. Asseres lignei, clauis conpinguntur, pice, resina, & cera, ne commissuræ admittant aquam. Cæterum nauis aliquando vnius arboris corpore cõstat excauato: vt in Germania, prædones singulis arboribus cauatis nauigant. Plinius lib. 16. c. 40. Leo Baptista Albertus lib. 5, de re ædific. c. 12. nauium fabricandarum rationem & lineamenta à piscibus, architectos antiquos sumpsisse tradit, vt quod in pisce dorsum sit, in naui sit carina: quod illi caput, huic proratum & pro cauda temon: & pro remis braucæ & aliculæ. Refert & Plinius lib. 9. c. 29. inter præcipua miracula esse, quod piscis qui vocatur Nantilos, abaliis Pompilos, supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, vt emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facilè nauiget, posteà prima duo brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua velificante in aura cæteris subremigans brachiis, media cauda vt gubernaculo, se regit: ita vadit alto liburnicarum ludẽs imagine: & si quid pauoris

uoris interueniat, hausta se mergens aqua.

De nauium, distinctionibus. CAP. V.

IVlius Pollux lib. 1. onomasti. c. 9. varias adfert nauium species & nomina. Marcellus Iurisc. lib. 49. ff. titulo de captiuis, & de post liminio, & de reuersis ab hostibus l. 2. naues diuidit in longas & onerarias propter belli vsum paratas, piscatorias, actuarias. Leo Baptista lib. 5. de re ædifica. c. 12. in duo diuidit genera, in onerarias & fugaces & ibi de ratione componendarum nauium lõgarum & onerariarum, & in lib. proprio eiusdem, qui nauis inscribitur. Phocenses primi longis nauibus vsi ferũtur apud Herodotum in 1. verũ ad Iasonẽ refert Philostophanus apud Plin. in 7. Diodor. Siculus in 5. Sed & alij inuentores aliarum feruntur, quod non magni interest præscire. Lõgæ naues egẽt remis, vel pluribus, vel paucioribus horũ diuersi ordines, inde biremes, liburnicæ erant, triremes quinqueremes, &c. Inter maxima nauigia Ptolomęi Philad. Athenæus lib. 5. c. 5. memorat & triginti remes, &c. 6. meminit de quadraginta remi naue Philopatris, longitudinis 280. cubitorum, altitudinis 40. cũ quatuor gubernaculis,

trigin

triginta cubitorum, cum, duabus prioris & duabus pupibus &c. Meminit & de thalamago fluuiali nauigio, cuius longitudo dimidij ſtadij, latitudo triginta cubitis amplior altitudo ferè 50. cubitorum. &c. 7. deſcribit nauem Hieronis. Iſtæque erant tectæ, vel conſtratæ, & militares roſtratæ turritæ &c. Onerariæ naues Polybio in 1. φορτηγοί. Appianus in 5. de bellis ciuilib. vocat ὁλκάδας & σιτοφόρους item γαυλούς. Iulius Cæſar graues, nempe quòd oneribus ferendis idoneæ ſint, ſine remis, tot nominibus ferè diſtinctę quot ſunt earum diuerſa onera: ita quæ frumenta gerunt, frumentariæ σιτηγοί; nauis vini, vinearia: Venetiis aquaria. Sunt itaque lignariæ, arenariæ, literariæ, farinariæ, carbonariæ, fenariæ, aliæque id genus ab eo dictæ quod ferunt. Piſcatoriæ naues erunt, quæ capiendorum piſcium cauſa parantur, tales nauicellę, cymba, lenũculi piſcatorij. Marcellino lib. 14. &. 16. Cęſari commentario. lib. 2. vbi & pro ſcaphis nauium. actuarię ideo dictę, quod remis agerentur: non tamen ideo inter longas numerantur. Erant & vectorię, grauiaque nauigia, exercitoria ad onera inhabilia, fluminibus traiiciendis conuenientia, non mari idonea, vt longę naues. Erant hę ἐπιβάδες; erant acatia.

tia, leuia nauigia quæ vix viginti quinque recipiant vectores, Inter fluuiales naues, lembus qui non plus, quàm sexdecim remis agitur. Erāt & maiores lembi ad vsum belli non inutiles. huius generis quoque exploratoriæ naues, catacospia celetes, vel celoces naues vno remige motæ. Referimus huc ναύλιάδα, nauiculam paruam, talis enim est ἁλιάς. Fluuiales quoque erant monoxylę seu vnius ligni excauati, lintres scapha seu nunc batelet, bac. Cymba, rates schedia. Sunt nauium & genera dicta κουϊωτά, quod contis propellerentur, Diod. Siculo lib. 17. Nauigiolum duorum scalmorum, Veneti gōdulam dicunt. Alia nauium nomina, quæ ad superiores pertinent species, refert Gellius lib. 10. c. 25. præter ea quæ retulimus coruitas, caudicas, hippagines, cercuros, oxias, remunculos, prosumias vel gesoretas, oriales, cattas, pontones, micturias, medias, phaselos, parones, myoparones, capulica, mare placidas, cidara, ratarias, alia quoque nauigiorum genera explicat Ioan. Rauisius Textor in officio cap. de nauigio. diuerso. generibus.

Nauium partes. CAP. VI.

SCalmus, circa quem alligantur remi: hyposcalmos scalmi basis, litera seu pleuræ

pleurę nauis, dextrum, sinistrúmque nauis. Iulius Pollux. Carina seu πρόπις, fundamẽtum & nauis alueus δρύοχο, Venetis la colombe. Carina quò latior erit, eò ponderum erit tolerantior. Carina extenuata & reducta, velocior. Sed nisi indideris plurimum saburræ vacillabit: ampla, aptior vadosis: gracilis, alto mari securior. Costa nauis, dicitur nobis les courbes. Sentina, vbi congregantur aquæ Fori seu ἐδώλια, tabulata quibus circa nauem feruntur nautæ. Puppis pars posterior nauis, quam Gręci dicũt πρύμναν, vbi sedet qui clauum tenet, qui regit & inhibet remiges. in ea parte ponebant λαμῦρα, lumina, vocant nunc, phanon. Qui huic parti imperabat, Iulio Polluci gubernator. Prora opposita puppi, anterior nauis pars: prora & latera celsa, aduersus impetẽtes fluctus peruicacia: sed ventis validioribus peruincuntur. Qui ibi imperabat, προράτης Iulio Polluci, & Xenophonti προρεὺς, & qui sociis naualibus imperat κελεύσις: qui lateri, τοίκαρκος, qui foro, ἐσχαρεὺς, Crostolia, extremæ nauis partes, quæ facilè euellebantur, dum collibitum esset. Antennæ, κεραία, antennarũ extremæ partes cornua, quibus vela suspẽsa. Malus Græcis ἱστὸς, cuius partes ex Macrobio in 5. Saturnal. Is inferiorem eius

mali.

mali partem, pternam dicit, mediam τράχηλον, summā verò charchesium, inde malit vtrumque latus cornua. Est & in malo corbis. Sunt aliquibus nauibus, & duo & tres mali, vel autem magnitudine malis respondent. Artemon veium malis maius, vulgò quoq; artimon. Minus velum, dolo, Græcis δόλων. Velū à tergo existens, quod ἐπίδρομος: pars vili quæ pendens in naues alligatur, & relaxatur quando oportet, dicitur pes, Græcis πόδες Transtra in naui sedilia, vbi sedebant remiges, ἐπωτίς, pars proræ quæ vtrinq; stat ad latus rostri. Erat & in liburnica θράνος, vnde θρανῖται. ζυγὸς vnde ζυγῖται remiges: Talamus in altera parte nauis Pertinent ad naues deinceps calos, rudentes, seu funes, quibus vela suspēduntur ora, prymnensia, paraſemon, signum vel insignia alicuius Dei, vel turres, rostrum, simplex vel tridens in prora: clauus, gubernacula, anchorę.

De instrumentis nauticis. CAP. VII.

INstrumēta nautica enumerat Iulius Pollux lib. 10. c. 30. & sunt veluti remi, conti, remi es, anchora, vrinatores, rudentes, rostra, pali tousillæ, turres, pontes, aliáque armamenta.

De

De praeceptis optimè nauigandi generaliter. CAP. VIII.

PRimùm, nauclerus cognoscat marium locorumq;, quæ nauigare decreuit, diuersitatem, eorumque itinera, & situs ex quadrato nautico: 2. nouerit tempestatum præcognitionem: 3. ventorum discrimina: 4. nouerit Solis & Lunæ varios cursus, & aspectus, & quarundam stellarum ortus & occasus.

De marium natura & itineribus. CAP. IX.

DE marium distinctione, & reciprocatione & æstu diximus in libr. de elementis cap. 38. Quamobrem nec plura addam, præterquam consulendum esse nautis libellũ Petri Graciæ Ferrandi, qui composuit librũ vulgari sermone Gallico impressũ Pictauij per Ioãnem Marnef olim, *le grand roturier pilotage & anchrage de mer.* In quo itinera, interstitia, portus, pericula, cautes, arenas, æstus & recessus separatim tractat maris, fluminum, portuum, Alemaniæ, Galliæ, Britaniæ, Angliæ, Hispaniæ, & à quibus quisque nauclerus cauere debeat, & vbi diligentius sibi prospiciendum sit. Opem ferent, in aliis cognitio

geographiæ, ex tabulis Ptolomæi, ex libris Dionysij de situ orbis, Strabonis, Pomponij Melę, Pij pontif. Max. Solini, & aliorum. iuuabit & potissimùm globus Orontij Finei, Petierij, & charta dicta nautica, itinerarium Antonini. Videndus & Pet. de Medino libr. 3. de arte nauigandi, vbi & ventos explicat chartę marinæ, vsumque eius, modum eligendi & annotandi loca, à quibus subducenda nauis nauclero, & in quę ire decreuit, itineris intercapedinem, & alia necessaria.

De pyxide nautica seu versoria.

CAP. X.

PRęcipuum quod obseruāt nautę, versoria est, ad quam nauigationem instituunt, ac longa maris spatia, locorumq; situm ac distantiam dimetiuntur, quantūq; viæ peractum, quantúmve peragendum, vt explicat Leuinius Lemnius lib. 3. de occul. rer. mirac. ca. 4. huius versorię, hæc sit descriptio. primū est pyxidula benè æquata, & excauata. Subest huic pyxidulę, rotula quędā versatilis papyracea, plana circinatę rotunditatis, tenui ac bipartito ferramento suffulta, in cuius centro seu medio, turricula ænea acuminata (nam ferrum rei effectum eo loco impediret) affixa est,

quæ

quæ stilo aut cuspidi acutissimæ insider, eóq; hinc inde in æquilibrio voluitur. atque vbi conquiescit pars ea quæ lilij imagine inscripta est, & in qua ferramentum magnete confricatum desinit, stabiliter Septentrioni obuoluitur, polumq; arcticum spectat, quocunque etiam contorto clauo nauis impellitur: producuntur autem in huius rotulæ circulo à centro ad circumferentiam æquali distantia duæ ac triginta lineæ, quæ & ventos & celi cardines designant, terræque ac maris spatia portubus distincta commonstrant, si ad gradus ad quos terminant recurras, prout in figura quadrati nautici ca. 25. libri nostri de elementis videbis: atque numeratis reuolutísque clepsydris, aut vt nũc vsus est defluente arena, clepsammis, quantum itineris emensum est, & quid emetiendum, quantoq; interuallo à loco quo properant absint, exactissimè dinumerant ac metiuntur. Quod regit, in hoc vtilissimo instrumento quadratóve nautico, acus est seu lingula tacta à magnete, qui eam dirigit ad polum arcticum, tantæ subtilitatis & industriæ, vt summa cura sit ibi adhibenda, ne fallamur ob errorem eius. Error autem circa versoriam sex modis accidere potest, & totidem emendari po-

test. Docet Petrus de Medino in 6. lib. art. nauigatoriæ cap. 1. In summa prospiciendum vt index cynosuræ, vel lingula, sit satis adfricata magneti, ne virtus difflata sit, cui vitio lapidis magnetis admotio remedium adfert, ideóque magnetem nauita deferre secum debet optimum. Secundò cauendum ne mucro vel hastula lingulam deferens tortuosa sit, aciésve obtusa, sed recta & optimè quadrato cõsentiens. Itẽ ne pyxis admittat aërem, rimisve scateat, ne exhaletur vis magnetis, addendum ne alio cæpisve proximetur, hæc enim magnetis vim cohibent, vt ait Ptolo. lib. 1. operis quadripartiti. c. 4.

De nauium gubernaculo.

CAP. XI.

GVbernaculum paruum, in extremo nauis seu in puppi, tantas habet vires, vt ab exiguo temone tanta nauigij agatur moles: cuius rationem adfert Aristoteles in quæstio. mechani. q. 5. atque quæst. 6. & de remorum vi, & cur palmulæ remorum, nauem ita impellunt, & cur remiges qui in medio sunt, eam mouent maximè.

De

De tempestatum præcognitione & sedatione. CAP. XII.

LAudat Typhin percelebrẽ argo nauis nauclerum Apollonius Rhodius lib. 1. Argonautic. quod prænosceret tẽpestates maris & itinera, hoc modo:

Τῖφυς δ' Αγυιάδης, Σιφαέα κάλλιπε δῆμον
Θεσπίεων, ἐσθλὸς μὲν ὀρινόμενον προδαῆναι
Κῦμ' ἁλὸς εὐρείης ἐσθλὸς δ' ἀνέμοιο θυέλλας
Καὶ πλόον ἠελίῳ τε καὶ ἀστέρι τεκμήρασθαι.

Id est, Tiphys autẽ Agniades, Siphæum reliquit populum Thespiensium, egregius quidem turbatum prouidere fluctum maris lati, adeóque venti procellas simul nauigationem à Sole & astris cõiectare. Pluuiarum quædam præsagia, & tẽpestatum, ex nubibus dum ageremus de aëre in libr. de elementis tradidimus: item & terræ motus Aratum in Phænomenis, Virgilium apud Aratum in Phænominis, Virgilium in Georgicis, & Plinium. Præsagiunt item maris sæuitiam, echini. Plinius lib. 9. ca. 30. pluuias, tẽpestates aëre sereno stellæ scintillantes, & si illarum lumen subitò obnubiletur, & arcus duplices cæli potissimum à meridie apparentes: nam si ab occidente, præsagiunt tonitrua cum leui pluuia: si ab oriente, serenum tempus. Luna recta

quarto die magnam tempestatem indicat mari:si coronā circa se habeat, serenitatē: in plenilunio pura,serenum:rutila, vētos: nigra, imbres:in quinta luna, cornua obtusa pluuiā:erecta, ventos:Septentrionale cornu acuminatum, ex ea parte ventum præsagiunt,&c.vt apud Plin.lib. 18. ca.35. Mare turbatum tranquillari putant oleo. Plin.lib.2.ca.103.Narrat idem lib.37.c.10. Chelonitidem gemmam, quæ fit aureis guttis, cum scarabeo deiectam in aquam feruentem, tempestatés auertere, & alia quæ glossopetra dicitur, vētos comprimi. Item tempestates abigi, muliere vel menstruosa,vel sine menstruis connudata, Pli. lib.28.c.7.Si quando tempestas existit,imperiti nauigationum iubent ad terrā cursum dirigere:at gubernator quàm longissimè in altum refugit.Nam in alto nauem periisse cognitu rarissimum est. verùm iuxta littora quæ sub promontoriis sunt, naufragia cernuntur. Dion Prusæus Sophista lib.περὶ ἀπιστίας.

De ventorum obseruatione.

CAP. XIII.

DE vētorum diuersitate & naturis, diximus etiam lib.de elementis à capite 24.vsque ad cap. 32. Contra ventorum impe

impetum, vela deprimuntur: quia quantò antena sublimior fuerit ab hyponochlio qui sedes mali est, celerius feruntur nauigia, secundum Arist. in quæstio. mechani. q.6. vt periculum imminear cõcitatis ventis, ne præceps feratur nauis in scopulos, vel subuertatur à ventis: aliter enim ars nautæ nihil potest contra hanc vim cælestem, vt explicat Plutar. de tranquillitani.

De obseruandis in Sole, Luna, stellis, & cælo. CAP. XIIII.

HÆc nauta scire quoq;, si peritus in arte esse velit nauigatoria, vbi sit linea æquinoctialis, Solis declinationes ab æquinoctiali, meridiani altitudines & gradus, circulum zodiaci, horizontem, tropicos cancri & capricorni, polum arcticum seu septentrionalem, polum antarcticum seu meridionalem, longitudinem & latitudinẽ cæli & terræ, parallelos, hemisphęriũ, zenith, centum, quę omnia explicata inuenies in libr. nostro de cęlo & mundo. vt de Lunę coniũctione cum Sole, oppositione, quadratis, triangulis, & de cælo, & aureo numero. Debet etiam pręcipuè Septentriones vrsę, id est, stellas septem quę in polo arctico, cognoscere. Circa enim po-

lum antarcticum, illæ intra 24. horas mouentur, inter has illa quæ proximior polo est, ex qua cum aliis duabus quæ in capite vrsæ sunt, colligunt nautæ & poli & horizontis altitudinem, & horã noctis: prout praxis perpulchra eius est apud Petrum Garciam in lib. qui, *le pilotage*, dicitur, & apud Petr. de Medino libr. 5. de arte nauigat. c. 4. 5. 6. debet cognoscere & alias stellas quæ pluuias suo ortu, & sæuitiam hyemis indicant, hyadas & arcturum & similes apud Aratum in Phænomenis.

De legibus nauticis. CAP. XV.

DE illis non addam cum in iuris tractatione latè de illis dicturi, si Deus voluerit, sumus.

Finis 26. Lib.

SYNT.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS,

LIBER XXVII.

* * *

In quo agitur de agricultura.

De agricultura origine & honore.

CAP. I.

PRIMVM opus, cui homo addictus fuit post peccatũ, terræ cultura fuit, Gene. 3. vt qui noluisset cælo potiri, terram in pœnam tribulos, & spinas producentem, excoleret, vt vesceretur pane suo in sudore vultus sui. vnde agricola semper vt sibi consulit, in suis laboratialiena non appetit, lucum magis quàm honores sequitur, test Aristot. 7. Polit. c. 4. Isq; tradit li. 1. Polit. 5. hanc speciem acquisitionis videri à natura datam, nos à Deo impositam diximus: creatam, Eccle. c. 7. Sic Plato in

epinomide hanc in œconomia retinet, laudátque maximè Xenophõ in Oeconomi. Cicero quoque 1. Offi. atque in Cato. nihil vberius hominéque libero dignius, agricultura dixit, iustissima acquisitio Arist. 1. œcono. ca. 1. vt à matre omnium magna & volente petitis alimentis & quęsitis, non ab inuitis vt per bellum: nec à nolente, vt per cauponariam & mercatoriam. Neque enim alia intentio agricolæ videtur quàm alimentorum quę satis sint à terra accipiendi, vt notat Plato in Eutyphrone & in Eutyde mo. vt non mirum, si plures pęstantiorum ad agriculturam, veluti ad portum trãquilitatis, semotum ab omni ambitione & cupiditate, sese receperint, vt Genes. 4. Esau, Genes. 25. Adam, Zacharias, & alij. Zacha ca 13. Plinius lib. 18. c. 3. vbertatis priscę causam reddens ait, tunc manibus ipsorum imperatorum coebantur agri, vt fas est credere, gaudent terra vomere laureato, & triumphali arore: siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella: eadémque diligentia arua ispone-bant, qua castra: siue honestis manibus omnia lętius proueniunt, quoniam & curiosius fiunt. Sic 1. Regum lib. ca. 11. Saul rex sequebatur boues venientes de agro. Dixit agricolam deum patrem eus filius,

Ioan.

Ioan.c.15. Erat & Ozias rex victoriis celeberrimus, agriculturæ deditus, 2.Paralip.c.26. Antiquis in summa, agrum malè colere, censorium probrum erat: atque, vt refert Cato, quem virum, bonum colonum dixissent, amplissimè eum laudasse existimabant: hinc & locupletes decebant, loci. hoc est, agri plenos, teste Plinio in prædicto lib.18.c.3.

Quòd agricultura sit ars, quid & eius principia. CAP. II.

PLato in Epinomide, artem non putat humanam agriculturam, sed eam sine arte, ab initio beneficio Dei fuisse agresso homines: Xenophon autem in Oeconomi. artem artium vocat, omniumq; nutricem. Dixit & artem Philo quoque Iudæus li. quod deterius potio. insidie. & M. Varro lib.1.de re rusti.c.3. Non modò, inquit agricultura est ars, sed etiam necessaria ac magna: eáque est scientia, quæ docet quæ sit in quoquo agro serenda, facienda, quæque terra perpetuò maximos reddat fructus. Eius principia, sunt eadem quæ mundi, secundum Ennium, aqua terra, aer, sol, vt idem Varro lib.1.c.4.

Præcepta istius artis. CAP. III.

Præ

PRæcepta agriculturæ hæc erunt: benè colere, agri, aeris, aquæ, terræ, & industriæ habere rationem. Pallad. 1. de re rust. adiungat prudentiam rei facultatem impendendi, voluntatem agendi. Columella 1. de re rust. cap. 1. vt cognoscat agri vel loci qualitatem, quò idonea illi committat, ne impensam & operam aliter ludet: num ad villam, stabula, sationem, vineas idoneus: num calidus, frigidus, tepidus. Segetes meliores campestres vineæ collinæ, syluæ montanæ. Quędam pinguē glebam, quædam macrā, quædam vliginosam, ala alterius generis solum desiderant. Modus in ædificando, ne fundus villam quærat, neque villa fundum. Plin. lib. 18. ca. 6. non est vertendum, sed arandum: vnumquodq; opus rusticum, suo tempore faciendū. singula suo tempore præparentur, seratur, colligantur: huicq; parti maximo erit iuuamento Paliadij opus, quo distinguntur, quę singulis mensibus facienda sunt, item Vergilij Georgic. lib. 1. vbi,

Quid faciat lætas segetes, quæ syder seruet
Agricola, vt facilem terram proscinat aratris,
Semina quo iacienda modo, cultusq; locorum
Edocuit

Et in 2. de vitibus, & oleis, & aliis arbo-

ribus. In 3. de animalibus rei rusticæ idoneis. & in 4. de apibus. De pecuaria etiam relatè Varro. lib. 2. de re rustica.

De agri cognitione. CAP. IIII.

TErra agri, in triplici differẽtia: macra pinguis, communis, Verrò 1. capit. 9. apud Pallad lib. 1. cap. 5. fæcunda vel infæcunda. Fæcundæ notæ, gleba putris, ferè nigra, rara, glutinosa: infæcundæ signa, alba, nuda gleba. macer, sabulosa, sine admixtione terreni, creta sola, arenę scalẽtes, ieiuna glarea aurosi pulueris, macies lapidosa, gustu salsa & amara, vliginosa, toph° arenosus, vallis nimium opaca & solida. Frumentosæ terræ notæ, quando nascitur ibi ebulum, prunus sylueſtris, rubus, bulbus minutus, trifolium, herba pratensis, quercus, sylueſtris pyrus, malusque. Plin. lib. 18. cap. 6.

De tribus generibus instrumentorum agriculturæ necessariis. C. V.

INstrumẽta rei rusticæ, vocalia, semiuocalia, muta: vocalia, operarij, qui laborem ferre possint: Semiuocalia boues aratorij, non nimis minores viribus magnis, latæ frontis, amplis cornibus, & si fieri possit

ſit nigris,naribus ſimis, lato pectore, latis coxendicibus:ſunt & aſini & equi ad arandum,vbi leuior terra, vel ad fumum & onus gerēdum:oues ſtercorandi cauſa. Canes noctu vigiles,die clauſi & dormire aſſueti. Muta inſtrumenta, corbulæ, corbes, dolia,fiſcinæ, tribula : funes,tegetes : aratrum,quod conſtat ſtiua, ligno in qua cōcauitas anſa, ἀλύκη cui ſtiua infigitur, furca cui iugum aptatur, vomere, id eſt, ferro quod ſcindit terram, cuius ſummitas nymphe : furca, incurua pars, cui ſubtenditur clauis & dentale, hiſtoboo, id eſt, ligno quod ad boues peruenit, cuius apex circa iugum κορώνη, lorolato iugum continēte, quo vtuntur cum in iugi foramen palum aut paxillum immittunt. Dehinc,ſunt crates ſtercorariæ, clitellæ,ſarcula,bidens, tridens,ſecuris,palæ, raſtrum, raſtella, bipalia,paſtina,ligones,falſes, torcuiar, culei,ventilabrum ſeu vannum, occa, malleus,mortarium,piſtillum, ſtorea, cophiníque corbes, & ſimilia quæ villicum oportet habere certo ſuo loco quæque ruri diſpoſita. Sunt & plauſtra, conſtantia axibus, roſtis, ſcalis, quibus tabulata,dehinc vtrinque prominentibus alis, ſiue palis fixis.

SYNT

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS

LIBER XXVIII.

In quo agitur de Medicina.

Medicina quid, & morbus. CAP. I.

MEDICINA à medio dicta est: mediũ autem est, inter excessum & defectũ. vnde apud Hippocratem dicitur deficiẽtis adiectio, & ablatio superantis. atque in summa ea est, ad temperamentum deducens extrema excedẽtia, vel medium illud conseruans. Sic duo scopi medicinæ, curare & sanitatem tueri Galeno de sectis, & Aristo. lib. de iuuentu. & senectu. nec opus valentibus medico, Matth. 9. Marc. 2. Luc. 5. hoc dum agit, ad morbum respicit, vel vt illum iugulet & arceat omnino, vel vt leniat aut iter ei intercipiat. Morbus, est contra propriam cuiusque naturam medij & temperamenti salubris, accidens, quod functionem naturalem prohibet. Ferè morbus à

morte

morte, quòd is sit monitor futuræ aliquãdo mortis & interitus, cùm videmus corpus hoc obnoxium tot corruptionibus & alterationibus. Max. Tyrio etiã. sermo. 23. Morbus nihil aliud est, quàm dissolutio quædam ac perturbatio fœderis, existens in corpore: sicut & sanitas est consentientis bene corporis consummatio quædam.

De distinctione medicinæ, & medicorum. CAP. II.

QVia medicatio & hominum & animalium est aliorum, sic in medicina & medici distinguntur, vt aliqui propriè ratione nobilioris subiecti medici dicantur, nempe qui subiectum habent hominem: alij autem qui curant animalia alia, veterinarij, & veterinaria medicina, quę propriè de iumentis & mulis & aliis majoribus animalibus ad vehenda onera idoneis: quam & ad pecora extendit. Colum. lib. 7. cap. 3. & nos etiam ad alia animantia, vt ad canes, aues &c. Cæterum in corpore humano, cùm & anima insit, morbi seu vitia in anima sicut, in corpore, esse dicuntur, interdum in sola anima, interdum in corpore solo, interdum in vtroque ex compassione. Proinde medici quidam animæ, quidam corporis, quidã vtriusque

partis

partis erant: diuersiq; istis modi curandi, sicut obiectum diuersum. Spiritales spiritualibus pharmacis, vt plerunque & verbis, medentur animæ vitiis & passionibus: corporum medici, corporalibus: vtriusque partis vtrisque.

De medicina purè spirituali, & eius speciebus. CAP. III.

MEdicina spiritualis, est quæ animi morbos emẽdat, cùm illa obsessa vitiis, non potest fungi naturali sua proprietate, uempè rationali, vel est quæ cõseruat animam ne vitiis aut delictis, quæ morbi sunt, inficiatur. Huius medici sunt plures: in primis Deus optimus maximus, pater, filius, & spiritus sanctus. Diuinam medicinam exhibuit Deus dominus noster IESVS CHRISTVS. Sunt & legislatores seu nomothetæ: atq; præceptores seu philosophi, & admonitores, & consolatores medici. De medico illo summo, non est quod multis agam: nam nomen ipsum, IESVS, nihil aliud est, quàm salus: quia ipse saluum fecit populum suum à peccatis. Matth. 1. Esa. 12. 17. 43. 62. Daniel. 6. Mich. cap. 7. Zachar. 9. Luc 2. Ioan. 3. 1. Timoth. 4. & 1. Ioan. 4. &c. Et Domini est salus Psal. 3. Esa. 49. Hier. 3. Atque finis fidei

nostræ, hæc salus animarum nostrarum. 1. Petri 1. virtus nobis salutis, egressa ab illo torrente Dei, & ab aquis sacramentalibus & arboris fructu, qui in salutem omnium nationum, per agnũ & Dominum crucifixum, omnibus datus est, iuxta prophetiam Ezech. cap. 47. explicatam, cap. 22. Apocal. vnde D. Augu. contra 5. hæreses. Fusus est sanguis medici, & factus est medicamentum frenetici. Sic Clemens Alexand. lib. 1. pædagogiæ, cap. 2. Est pædagogus, inquit, noster verbum, scilicet filius Dei, qui præter naturales animæ affectiones, curat per admonitiones. Morborum enim corporis auxilium propriè vocatur medicina: quæ docetur, humana sapientia: verbum autem paternum, solus est humanarũ ægritudinum, Pæonius medicus, & sanctus ægrotæ animæ incantator. Omitto referre reliqua quibus à sanctis patribus Deus dominus noster IESVS CHRISTVS, medicus dicitur. Satis enim constat, ipsum lãguores nostros tulisse, Esaiæ 33. & peccata multorum. Esa. cap. 25. Sicut per vnius hominis primi peccatum, mors, & morbi, & vt ait Horat. 1. car. od. 3.

Post ignem æthereæ domo
Subductum, macies, & noua febrium
Terris incubuit cohors:

Semoti

[illegible]

[illegible]dum.

[illegible]nominem & verum Deum,
[illegible] animæ & corporis curatio
[illegible]ocet D. Paulus ad Ro. 5. & 8.
[illegible]eccati, gratia Dei, 2. Colos. 15.
[illegible]us meritum, per sacrosancta
[illegible]sacramenta, veluti per medici-
[illegible] peccatis contracti, ipsa sci-
[illegible]ta, remittuntur nobis reuelatis
[illegible] vlceribus, & confessis, Matth.
[illegible] 7. & 24. Ioan. 1. ad Hebr. 1. &
[illegible] & 1. Ioan. epist. 2. Apoca. 1. &c.
[illegible]sanctæ medicinæ mysteria di-
[illegible]byteri & aliæ ecclesiasticæ per-
[illegible]cuique ordini tributũ est: qui
[illegible]ici, pro modo vulneris, mor-
[illegible] detecti medicinam applicãt.
[illegible]quado vt in corporali medicina
[illegible]cidit remedium, timore &
[illegible] aliquando resoluit, per lacry-
[illegible]ssi pœnitentiam: interdum
[illegible]uniis, vigiliis, & similibus: ali-
[illegible]et euomere & vacuare per cõ-
[illegible]estitutionem, satisfactionẽ, &c.
[illegible]mpinguat, clemẽtia, dulcedine,
[illegible] consolatione: aliquando ab-
[illegible]rrodit, correctione, & afflictio-
[illegible]quod valdè timendum est, ali-

quando ineficax est & impotēs medicina, non ratione suiipsius, siquidem meritum passionis Christi per se efficax est, non ad redemptionem quidem tantū istius mūdi vniuersi, sed & ad aliorum infinitorum salutem, si plures essent: verum inefficacia ex parte ęgroti & peccantis est. Cuiusmodi morbi sunt, animæ desperatio, præsumptio, obstinatio, & similia, vt rectè de his Hieremias dixerit, cap. 46. Frustrà multiplicabis medicamina, sanitas non erit tibi. Et D. Ioan. 1. epist. c. 5. est peccatū ad mortem, non pro illo dico vt roget quis. Verum vt ait Ouid. 1. Metamor. Tunc

Cuncta prius tentanda, sed immedicabile vulnus
Ense recidendum est, ne pars syncera trahatur.

Quamobrem & incorrigibiles excommunicationis postremo mucrone feriuntur, ne alios inficiant tabe, Neque tamen quia omnes ægri non conualescūt, idcirco nulla medicina est, Cic. 2. de natu. Deo.

De Medicis aliis pathematum & morum. CAP. IIII.

OMnes perturbationes animi graues sunt, concitantes eum, dimouentesq; ab ingenio sanitateq; pristina, vt ait Philo Iudæus

Iudęus, li. de Decalog. Et Phallaris grauissimas ægritudines animi dixit, vt non nisi morte curari possent. Sic enim scribit Archiboo epi. 1. σώματος ἀῤῥωστίαν θεραπεύει τέχνη; ψυχῆς ἢ νόσον ἰατρὸς ἰᾶται θάνατος. id est, corporis ęgritudinem curat ars: aut animæ morbum, medicus mors curat. Cęterũ non omnes eadẽ senserũ, sed mederi morbis animæ philosophia probarunt. Atque ideo medicinæ soror dicitur philosophia à Q. Sept. Tertull. lib. de anima, in princ. à præceptoribus itaque & ipsa philosophia, animi puerorum & hominum curantur à vitiis, quæ impediunt rationis & veri hominis fũctiones, veluti, vt Horatianis versibus loquar, lib. 1. Epistol.

Feruet auaritia, miseraq; cupidine pectus.
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te,
Ter purè lecto poterunt recreare libello.
Iuuidus, iracundus, iners, vinosus, amator:
Nemo adeo ferus est, vt non mitescere possit,
Si modò culturæ patientem præbeat aurem.

Plato in Phædro medẽdi artis atque dicendi, eandẽ ferè esse rationẽ tradit, & animę per rationes, legitimásq; institutiones,

persuasionem affatim virtutémque adhiberi, Cic. 3. Tuscula. Philosophiæ remediũ aduersus vitia, medicinæ facit simile, dicitque vitia ægritudinem. Sic Philip. 2. vt quiddam, inquit, morbo aliquo & sensus stupore suauitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, fascinorosi, auari, verę laudis gustum non sentiunt Max. Tyrius sermo. 12. epulas dixit sermonum saniorum, earũq; salubritatẽ, à quibus Socrates, Plato, Xenophon. Æschines sanitatem, acceperunt: timere animũ hominis, inuidere, dolere, & aliis multis affectionib. vrgeri, vt necesse sit recurrere ad animi medicũ. quẽ Deũ præcipuum ponit. & serm. 28. in hac vita, animum multis morbis ex ingurgitatione terrenorum affici docet. Et Æschylus in Promet. vincto scribit, quod λόγοι dicũtur ἰατροὶ ὀργῆς νοσούσης, Morbi iracundiæ, sermones medici. Menander quoque λυπῆς ἰατρός ἐστιν ἀνθρώποις, λόγος, id est, ægræ medela mentis, est oratio. Et Clem. Alex: lib. 1. Pædag. c. 2. Medicina, vt ait Democritus, medetur morbis corporis sapientia autem liberat animam à perturbationibus.

De legistatoribus. CAP. V.

CIc. Philip. 8. & in Vatinium, à medicina arguit ad administrationem Reip.

[illegible] da alis nocentia [illegible] sanis: sic & mali tol- [illegible] pub. saluam esse velimus. [illegible] omnis, & ciuitas, instar [illegible] est, sicut docuit populũ [illegible] apud Diony. Halicar. [illegible] quoque Tyrius, sermone [illegible] 7. docet animi morbos, dif- [illegible] sanari, quod per eos ad legis [illegible] perueniatur; quamobrem le- [illegible] uppetias ferre, & ideò illum [illegible] repellere.

[illegible] corporis humani, num ars: [illegible] gradibus eius, & medi-

CAP. VI.

[illegible] cuiuscunque ordinis sit, siue [illegible] rix, siue conseruatrix, siue [illegible] sanitatis, duplici modo inuẽ- [illegible] & ratione. Galen. in 1. apho- [illegible] tamẽ pręcipuũ principium, [illegible] in introductorio cap. 2. additæ [illegible] propositiones ex philosophia, [illegible] alio ratiocinatione erutum, fa- [illegible] ars præceptis ex obseruationibus [illegible] cum legitima rationis inqui- [illegible] que ars dicta ab Hippocrate, in [illegible] decreto, de natura homi. & alibi-

à Gale. lib. de arte medici. ab Auerroe in 1. eius lib. contento. & lib. 1. collectaneo. & 2. collect. c. 3. Disputat & Cardan. lib. 1. cõtradic. 5 medico. tract. 5. contradictio. 5 & Aurel. Cornel. Celsus in prologo medicinæ. Et quia non statim, ars cuiuscunque generis sit, perfecta fuit, neq; omnes quãuis eiusdem artis, perfectè eãdem tenent: idcirco & artificij eiusdẽ contingit semper diuersos esse gradus artificum, & inter illos quandam esse differentiam. Quamobrem & in medicina tres gradus constituemus cognitionis: in primo & inferiore ponemus scilicet quos vocãt empeiricos, qui ab experientia ad similia curanda ducuntur, citra morbi & causæ eius notitiã, nec medicaminis quod iuuat ratiocinationem habentes, similibus similia conferentes, ex particularibus experimẽtis, regulam constituunt curationis generalẽ. Meminit de his Celsus in prologo. Galen. lib. 7. & 13. meden. Ex quibus nati videntur dogmatici seu methodici dicti, quos in secundo gradu ponimus, ex effectibus regulas constituentes generales, non ab experimentis singularibus, vt empeirici, sed ex communi indicatione principij. In tertio gradu autem ponimus perfectos medicos, nẽpe rationales seu logicos, qui quidẽ nec experimen

perimenta, nec methodum contemnunt, imò valdè amplectuntur, sed ea ad rationem & causas vnde procedant trahunt, & ex causis & ratiocinatione & experientia aliorum, ad aliorum morborum cognitionem & curam perueniunt. Et de illis pauca dicamus.

Quæ debeat præscire optimus medicus.

CAP. VII.

QVia vbi desinit physicus, ibi medicus incipit: coniunctio physices & medicinæ erit necessaria. Proinde medicus antequam ad subiectam sibi materiã, corpus & temperamentum scilicet hominis, veniat, cogitur præscire cum physico elementa esse quatuor, ex quibus omnia perfecta corpora, quale hominis, componuntur: ignem calidum & siccum, aerem humidum & calidum, duo leuia: aquam humidam & frigidam, terrã frigidam & siccam, alia duo grauia. Dehinc ex illis fieri quatuor qualitates tãgibiles, calidũ quod eiusdem naturæ congregat, & diuersæ segregat: frigidum, quod dissimilia congregat: humidum & siccum. Tertiò, hinc progreditur ad mixtionem eorum, vnde temperamentum qualitatum fit in aliqua specie,

cie, vel in toto eius corpore, vel in aliqua parte, & hinc facilè ad temperatum descēdet si cōpositio lædatur, si soluatur, si corpus vel pars vel membrū calidius, siccius humidius, frigidius solito, vel prēter naturam compositi: tunc enim quādam in elementis cognoscit seditionem: quæ si non componatur aut refrenetur, coniicit adfore corporis detrimētum, vel magnum vel minus, prout à pace & concordia & ab imposita tēperati lege recesserint, & ex prædominanti & dissidēte qualitate, iam præuidet vtcunque causam dissidij. adiicit posteà cnnsiderationem quatuor humorum, qui in corpore humano sunt, quique nisi, ex prædictorum elementorū qualitatibus dignosci possent: nam bilis flaua, igni, calida & humida, sanguis aeri respondet: pituita aquæ: atra bilis terræ. Quos posteà considerat vt naturales & non naturales, per se & per accidens, & alios similes excrementorū loco foras extra corpus mittēdos: quales pituita narium, aquosa, mucosa, vitrea gypsea, vrinam, sudores, deiectiones, excrementa cutis. Deinceps considerat per partes corpus, & per membra facultate, actiones, spiritus. Atque ita suo subiecto corporis cognito, transfert cogitationem ad ea quæ hoc corpus conseruare sanum

re ſanum, quæ ve lædere poſſunt extrinſecus, & aliundè, quàm ex harmonia & diſſidentia intrinſeca, conſiderat itaque aerem ambientem cibum, potum, quietem, ſomnum, vigiliam, repletionem, inanitionē, animi affectus: quæ nos in quinque contraximus morborū cauſas: nam eadē conſiderantur & pro ſanitate confirmanda, & pro morborū cauſis dignoſcendis. Quartò poſtquam hęc nouit generaliter peruenit ad rem propius, nempe ad indiuiduum conſiderandum, in quo obſeruat morbum cuiuſmodi ſit cauſas, & ſymptomata. Et ita 5. ratiocinatur apud ſe, ex præteritorum cognitione, præſentium inſpectione, futurorumque præſagio quid ſibi de hoc morbo vel corpore præſenti conſeruando, videatur: hic criſes, & dies decretorios obſeruat, ſi curabilem ægritudinem videat: poſtremo loco, à ratiocinatione ad factum venit, & incipit opē adferre: vel ex victus prēſcriptione ſeu dicta, vel pharmacis, vel manu ipſa: in dieta, habet miniſtros cocuos: in pharmacis, ſeplaſiarios, herbarios pharmacopolas: in manu, chirurgos: ſi mortē inferat, veſpillones. Mallē ego expertis credere, quàm bene ratiocinatibus. Neque ſatis laudare poſſum inſtitutū Babyloniorum, qui nullos habebant profeſ-

sione medicos, sed suos ægrotos in forum efferebant, vt viri qui eos adirent cõsilium darent, hortarenturque ad ea, quæ ipsi faciendo effugissent similem morbum, aut aliũ nouissent effugisse: nec fas erat, quenquam ægrotum silentio præterire: vt ait Herodo. in 1. Strabo in 16. Atque eundem morem seruatũ in Hispania apud Basteianos, & apud Ægyptios, idem Strabo tradit lib. 3. quamuis posteà Ægyptiis singulorũ morborũ facti fuerint singuli medici, teste Herodo. in 2. Refert autẽ Suidas, dum de Ezechia agit, olim fuisse in vestibulo templi Salomonis librum remediorũ cuiusuis morbi, incissum, quem reuulsit Ezechias rex Hierosolymorũ, quod populus neglecto Deo, nec inuocato, sanationem malorum inde peteret.

Partes corporis humani, & morbi earũ, & primùm de capite. CAP. VIII.

PRima & nobilior pars corporis humani caput est: in eo exteriores & interiores partes: exteriores.

Frons quæ sola hominis est, vt facies, de quib. Aristot. 1. de histor. anim. c. 8. 9. 1 . 11.

Cranium cutis, cuius morbi furfure fissuræ acrocores De capite luxato Celsus lib.

lib. 8. c. 1[illegible] & morbi in capite, turbercula, [illegible] ulcerides, atheromata, steatoma, [illegible] cura Celsus lib. 7. c. 6. & [illegible] maxillarum curatione. lib. 8. [illegible] porrigo seu squamulæ capitis, de [illegible] Celsus lib. 6. c. 2.

[illegible] Sinciput,

[illegible] Tempora,

[illegible] ex,

[illegible] Occiput,

[illegible] & eius tendones, collum enim [illegible] cem, capitis partes dicit Aristot 4. [illegible] anima. c. 10.

[illegible] quorum morbi alopecia, ex vitio [illegible] casus capillorum, caluiciũ, de quorũ [illegible] Celsus lib. 6. c. 1. 2. 3. 4.

[illegible] riores capitis partes,

[illegible] Cerebrum habẽs & nates, vermem, in[illegible] bulum. Sine vena & sanguine, frigi[illegible] & humidum. Aristo. de histor. anim. [illegible] & Galen. lib. 8. de vsu par. c. 10. & 11.

[illegible]

Meninx pia mater χοροειδὴς, velum vni[illegible] cerebri.

Meninx crassa, velans piam,

Pericranion, membrana caluariam con[illegible]

[illegible] e mirabile.

Morbi ex cerebro, soda, frigida & calida, dolor

dolor capitis, vsque ad tempora, vide Galen. 3. de locis affect. c. 9. & lib. 2. de compositione pharm, secundum locos, vocátq; cephalalgiam & cephaleam: accidit & hemicrania, scotomia, seu vertigo, vigilia nimia, quæ tendit ad phrenesim: phrenesis, quæ mentis læsio, vide Gale. 5. interiorum c. 4. lethargia, epilepsia, apoplexia, paralysis, spasmus: stupor, de quibus Galen. 5. de accidentib. c. 2. & de tortura Auincen. 2. par. tertij c. de tortura. Melancholia sanguinea. Mania, diminutio memorię: in qua pulchræ sunt quæstiones, num cerebrum apostema recipiat, apud Rasim. 1. commentario. apud Serapionem in Breuiario c. 1. conciliatorem different. 161. Galen. in Therapeutica c. de apostemate capitis, de phlegmione & herisipela. Sunt & capitis defluxiones, catarrhus, vnde decidente in stomachum fluxione, nausea, tussis: si ia pulmonem, raucedo cum tussi: si in guttur coriza: si in colatorium, brãcus, de quibus Auicen. in. 5. parte tertij; in principio c. de catarrho. De morbis his & cura Galen. propriis lib. Hippocra. lib. de passionib. interioribus. Iason Pratẽsis, Zirizeus medicus, volumine proprio de cerebri morbis Anto. Guaynerius Papiensis, in sua practica. Mesue partit. 1. sectio. primæ, de cura

morbor

morbor. Valescus de Tharanta, li. 1. pract. medicinæ, quæ Philonium dicitur: Almansor in nono, & commētarij eiusdem Marci Gattinariæ. Ioannis Matthæi de Gradibus, Ioan. Arculani. Qui & de sequentibus morbis, ne repetere citationes oporteat, tractant. de quibusdam & Celsus lib. 3. c. pen. & fin. & de tribus insaniæ generibus lib. 3. c. 18.

De oculo. CAP. IX.

IN facie, oculus: in oculo, album, iris: intra pupilla palpebris tegitur: palpebræ iuxta frontem habēt supercilia. Fimbriant palpebras tharsi, hos cilia. Iuxta nasum, anguli duo oculorum, hirci, & alij iuxta tempora: sunt oculis tunicæ: anteriores, coniunctina, cornea, vuea, aranea: posteriores, sclirotica, secundina, retina, humores inter has tunicas, vitreus, crystallinus, albugineus. De quibus tunicis & humoribus, latè Matthęus de Gradibus, in nonum Almansoris, c. 15. Hippocrates lib. de locis in homine ponit tunicas tres: Galenus in medico 4. Sed in 10. de vsu partium, septem & enumerat. ca. 2. in loide. Oculorum morbi, opthalmia, lippitūdo, dolores, vulnera, vlcera, scabies, vngula, lacrymæ, apostema fistulosum in angulo oculi, pupillę dilatio,

noctis

noctilopa, cùm post Solis occasum nō vident: debilitas visus, casus palpebrarum, hordeolum seu chrithe: in pupilis pappebrarum, pediculi: chalasia, enchantis, tuberculum, ancyloblepharos, ægylopa, fistula, pili irritantes oculum, logophthalmos, ectropion, staphyloma, claui oculorum: suffusio, paralysis, caligatio, pustulæ, carbunculi, scabrities. De morbis oculorum & medicamine vltra prædictos authores crassicos, in Rasim ad Almāsorem, Celsus lib. 6. c. 6. & sequent. Gale. toto lib. 4. de composi. medic. secūdum locos. Celsus lib. 6. cap. 7. & seq. Quintus Serenus in medicina. Extat & liber eximiūs Galeni, de oculis, tomo 6. vbi & de artificio eorū, morbis, & cura.

De auribus, & earum morbis & cura.

CAP. X.

AVres à temporibus, habēt extra alas, est post xyster, semicirculus, conchula, cauum auris: foramen auditorium, in medio conchulæ: morbi harum, dolor, bother, apostema, sonitus, tinnitus, tonitru, debilitas auditus, vlcera, vermes, ingressio alicuius in aurem, parotides. De aurium & narium morbis Galen. libr. 3. de

com

compoſ.ſecundum locos.Celſus lib. 8.c.6. & lib.6.c.7.& 16.Q.Serenus.

De nazo, & morbis eius. CAP. XI.

NAſus habet nares, pinnulas ſeu alas, interſeptum quod eas diſcriminat. Morbi,fætor narium,fluxus ſanguinis, debilitas vel permutatio odoratus, apoſtemata,vulnera, polypus, ſternutamentum, de quibus proximè citati authores.Et Celſus lib.6.c.8.

De ore. CAP. XII.

OS habet labia extra: intra, linguam, palatum,gingiuas,dentes. Morbi, diſtorſio, ſciſſura labiorum:dolor, agitatio, tremor, commotio, corroſio, congelatio, perforatio, vermes, coloris corruptio, generatio dentium,apoſtemata, vulnera, & vlcera gingiuarum,tonſillæ, inflammationes,aphthæ,parodontides,tubercula apoſtemata & vlcera linguæ,mollificatio,ſpaſmus eiuſdem, alcola, vel prauæ puſtulæ oris,fętor,dolor eiuſdem, cancer,vua. De dentium morbis Galen.libr. 8. de compoſ. ſecund.loc.Celſ.libr. 6.cap.9. 10.11.12.13. De morbis oris Galen. libr. 6. de compoſ. med.ſec.loc.

De gutture & collo. CAP. XIII.

EOrum partes sunt, tõsillæ circa radices linguæ: epiglottis qua tegitur aspera & reseratur arteria: vua seu gurgulio: columella in extremitate palati super fauces pendens: hyoideum os, forma Λ. ex radice linguæ fauces, seu φάρυγξ, seu fistula spiritualis, & arteria postrema. Trachea arteria seu cãna pulmonis, cuius caput λάρυγξ ὀισόφαγος, meatus quo cibus in stomachum descendit, Aphris meri: iugulum. Ægritudines horum, strangulatio, apostema: vuæ ægritudines, apostema duarum amygdalarum, schinatia gutturis, raucedo vocis. De quibus Auicenna 9. parte tertij. Gale. 4. Interio. c. 3. de iuguli curatione, Celsus lib. 8. c. 8. de vua li. 7. cap. 14. de ceruicis & faucium morbis, lib. 4. c. 3. & 4.

De facie. CAP. XIIII.

FAcies, superiores partes frõtis, nasi, oris, maxillarum, auriũ, menti cõplectitur. Morbi illius varij, tumores in cute, & ficosi, & in mento vua, impetigo, furũculi, quæ & in aliis corporis in cute partibus oriri possunt. De his Galenus lib. 5. de compos. secun. loc.

De cutis morbis. CAP. XV.

CArbunculus, carcinoma, thereoma, sacer ignis, chironeũ vlcus, scruma, furunculus.

runculus, phyma, phygethlon, fistulæ, melicera, verrucæ, acrocordones, clauus, thymia, mirmecia, genera pustularum, vt exanthemata, liuida, pallida, nigra, phlyctęna epinctides: scabiei species, serpens, cum sanie, cum pruritu, scabies agria: quatuor species impetiginis, scabiosa, bullulata, reuiuiscens, squammulata, nigra: item papulæ: vitiliginis quoque species, alphos seu alba, mela seu vmbrosa, & leuca albida. De quorum cura Celsus li. 5 ca. fi. dehinc vari, lenticulæ, ephelides, de quorum cura Cels. lib. 6. c. 5.

Thoracis partes externæ. CAP. XVI.

PArtes externæ thoracis sunt humeri, clauiculæ, iuguli, costæ, latus, pectus, dimidium eius pectoris, os sterno: subtus, abdomen, hipochondria, seu subcartilagia, illa: sub lateribus inania vmbilicus, sumen, pubes. Intra thoracem, mediastinum, membrana pectus discriminans, regio costarum, latera, pulmo seu ventilabrum, tracheæ arteriæ coniuncta particula: cor seu καρδία in medio pectore: capsula cordis, seu περικάρδιον: septum transuersum, diaphragma seu membrana dura, spiritualia membra à nutritiuis diuidens. Pulmonis morbi, asthma, tussis sicca, & humida: flu-

xus ſanguinis, plureſis, ex phlegmate putrefacto cõtra extremitates coſtarũ terminatarum in pectore:phthiſis. Cordis morbi,debilitas,pulſus, tremor, ſyncopis, de quibus Franciſ. Pedemontius in primum Meſuæ.

De ventre. CAP. XVII.

PArtes eius,ventriculus, vbi continẽtur & concoquuntur cibi ſiue ſtomachus: hoſtiolum eius ad inteſtina pilorõ:hepar, in dextro latere:fel,ſacculus bilis concauo hepatis annexus:ſplen,à ſiniſtris vẽtriculo adhærens,ſanguinis ſentina:omentum,ſeu epiploon, & Aphris zirbus,pingue inuoluens inteſtina & ventriculũ:meſenterion, glandulоſa caro,inteſtina vinciẽs & dorſo cõnectens. Inteſtina ſub vẽtriculo ſeu ſtomacho,hoc ordine ſunt, primũ à vẽtriculo emphyſis,ſecundũ ieiunum,3.tenue,4.cæcum,5.colon,6.rectum ad anũ deſcendens vnico contextu,ſequitur peritonæũ, pellicula ventrẽ vniuerſum inuoluẽs,Arabibus ſipahch:dehinc renes, in vtroq; latere lũbis adhærentes:veſica ſacculus vrinam excernens,per mediũ vreticarũ venarũ à renibus in veſicã permeãtiũ. P. Aponus commẽtator Meſuę,mẽbrorũ nutritionis morbos ait,dolorẽ,ſtomachi indigeſtionẽ,quę

eſt

est mater cōmunis omniū ægritudinū, vomitum ex vberātia in quantitate vel qualitate cibi: singultū, vel ab stomacho ex nimio flegmate, vel ab hepate, ex morbo vesicę & renū. sitim, appetitus deiectionē, appetitū caninū seu insatiabilē, opilationem hepatis, opilationē splenis: hydropisim, seu aquā intercutē ex indigestione sanguinis ad hepate: dolorē vētris. De quibus morbis & de cura meri, videdus Pedemontanus in Mesuē 3. parte sectionis 1. Rasis li. 9. & eius commētarij. Celsus lib. 8. de stomachi affectio. Gale lib. 8. de composit. med. secun. loc. & de splene lib. 9. & ibi de colicis, iliacis, dysentericis, lientericis, &c. Intestinorum morbi, iliaca, colica, vermes, ascarides, lumbrici, de quibus Hierony. Gabuncinus libr. de lumbricis aluum occupāntibus, & Arist. de vermibus his lib. 5. de natur. anim. ca. 9.

De pudendis. CAP. XVII.

COles, eius partes, glās, præputiū, sutura, taurus, testes, & quod eos continet serotum: sinus in mulierū pudendis, pilosa pars: vulua, alæ quæ sinum ambiunt, colliculū seu νυμφὴ caruncula inter alas, anus, annulus seu fibula qua fæces eiiciuntur. morbi pudendorū mulierū, exitus [illegible] cis, fluxus, & retensio mēstruorū, [illegible]diæ,

seu scissuræ matricis: apostemata, caneri, præfocatio matricis, mola. Exterius, herniarum species, rupturæ inguinorum, ramex, priapismus, glandulæ, de quibus Celsus libr. 7. & 6. in fine. De morbis pudendorũ, vrinæ, sedis, natium, Gale. libr. 10. de compos. sec. loc.

Dorsi partes. CAP. XIX.

CCapulæ, spina, lumbi, extat liber Galeni de rerum dignotione & medicatione tomo 6. operum.

Manuum partes. CAP. XX.

BRachium, cubitus, brachiale, metacarpum, summa manus, vola, hypothenar, pecten, palma: digiti, pollex index, medius, medicus, minimus. Sũt his chiragrę, articulares morbi, inflationes, tubera & similia cuti accidentia.

Partes coxarum, crurum, & pedum. CAP. XXI.

COxis, vtraque sacri ossis parte ischios, coxarum cõpago, σφαιρώματα, ossium coxarũ conuexitates, nates carnosæ in coxis: posteà femora, à coxis: crura à coxis, ad extremas partes genua, vbi femora committuntur cruribus: poplites genibus opponuntur. Tibia, in anteriori parte crea, in posteriori sura: talus, postrema tibiæ pars:

pes

pes sub talo, cuius partes, calx, tarsos, pedion, seu planities, concauum sub planitię, planta qua solum continginmus, pectē post concauum assurgens iuxta digitos: digiti. In manibus chiragræ, in coxis ischiases: in pedibus, potissimum in calcaneo & planta pedis, podagra, in articulis arthetica, serpigo & reliqui morbi, de quibus Vitalis de Furno lib. de diuers. remed. c. 188. & 137. & alibi. Potest & in his, sicut in aliis partibus osseis, luxatio esse & fractio, de quibus Celsus lib. fin. Gale. in Chirurgicis.

De aliis partibus. CAP. XXII.

OMitto hic recensere alias quodammodo partes, neruos, musculos, venas, arterias, spiritus, quæ omnia medico cognita esse debent: de quibus alibi dum de animalibus.

De morborum causis, CAP. XXIII.

PRobus medicus, qui ex arte curat maximum fecerit, si possit consequi morborum causas & origines, vt eò restituat naturam, quam læsam videt, vnde recessit, & remedia conuenientia adferat. Itaque mihi videntur quinque causæ morborum in summa esse: prima, Dei voluntas: secunda, animus: 3. aër: 4. alimenta: 5. motus. Nec sum ignarus alio modo medicos

tradere sex causas alterare corpus nostrũ extrinsecus, apud Gale. in isagogicis, & lib. de salubribus, & comment. 2. in Hippocratem de humana natura : eas tamen & ad has contraxi & alias addidi. Diuinitus & supernaturali causa, ob peccata & scelera hominum à Deo in vindictam immittuntur morbi, quorum ignorantur à medicis sæpius cura & causa medica. Qui delinquit in conspectu eius qui fecit eum, inciderit in manus medici. Eccles. ca. 38. Et Dominus noster IESVS Christus in Euang. D. Ioan. ca. 5. ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne peius tibi contingat. Misit Dominus vlcera & vesicas turgentes in Ægyptios contumaces, Exodi ca. 9. & 1. Reg. 5. percussit dominus Philisthæos detinentes arcam fœderis, in secretiore parte natium. & Herodem phtiriasi, cum non daret gloriam Deo, actuũ 12. Immisit Deus pestem ob peccatum Dauid, quod numerasset populum 2. Reg. 24. Sic dextera Hieroboam subitò exaruit, quòd Dei prophetã iussisset apprehendi 3. Reg. 13. Lepra Naami adhæsit Giezi, ob eius peccatum & posteris eius. 4. Reg. 5. Oziæ regi statim orta lepra in fronte, quòd sibi vsurpasset officium sacerdotis in adolendo incenso 2. Paralip. c. 26. & Maria soror Mosis apparuit è vesti-

gio

gio leprosa, ob murmurationem in Mosen, Numeri 12. vnde factus mutus & paralyticus Heliodorus expolians templum sanctum 2. Machabęo. ca. 3. quàm à Deo? ab eodẽ & squamæ oculis D. Pauli, actuũ ca. 9. & cęcitas Elimæ magi, actuũ 13. hinc mutus Zacharias ca. 1. Lucæ. Mittuntur & ægritudines in probationem piorum ad exemplum aliorum: sicuti percussus Iob plaga magna, vt testa raderet saniem, Iob. ca. 2. Tobias cęcus factus ca. 2. Tob. datus stimulus carnis D. Paulo qui illũ colaphizaret 2. Corint. ca. 12. Sed hoc confessi sunt principes medicinę à Deo (vocabant ipsi deos) immitti morbos, nec ab aliis quàm ab iisdem petenda auxilia, vt Hippocrates lib. de insom. li. de probitate honestatéve. Celsus in prologo suæ medecinæ, & Homerus de peste in 1. Iliade. Quamobrem & medicinam à Deo pendere & salutis potestatem, vt quando illi libuerit, possit cõferre, nemo ambiget. Sicut ex prædictis sacris exemplis, Maria soror Mosis, Hieroboam, Heliodorus, Paulus, Zacharias conuersi ad Dominũ, sanati sunt, & Tobias & Iob, & Ezechias 4. Reg. 20. ca. & Esaiæ 38. D. Iacobus hunc modum medicinę, orationem ad Deum dicit, vt oratio fidei sanet infirmium. Epist. c. 5. Exhibuitq; sufficiens

Deus dominus documentum
conuersatus, tot ægros
suscitauit, & incurabiles morbos
lo curauit, vt passim in libris
gitur: sicut & dedit potestatem
mnes infirmitates apostolis,
Christianis in nomine suo Ma
3. & 16. actuum 5. & c. 28. Luc

Immitti morbos permissiue
angelos malos, & de cura
cautione Christiana, &
nibus. C A P

MOrbos quoque immitti
monibus, nemo ambi
missione, vel iussu: Sunt
carnifices vindictę iustę De
Misit Deus, inquit, in eos ira
suæ, indignationē & irā & tri
immissiones per angelos ma
mali Iob affligebant, cōla
Paulum, diuexabāt lunatic
quos curauit Deus Matth
11. Refert & D. Lucas cap.
infirmitatis spiritu per De
retinuisset ligatam illa
pos Omitto

Sunt remedia ecclesiastica, quæ aduersus dæmonum imposturas, Dei auxilio pollēt, & dæmones fugant, multaq; magis & eorum opera dissoluunt: Sunt exorcistæ, de quibus in personis ecclesiasticis Deo fauente in compēdio iuris dicemus: prodest sola inuocatio nominis IESV CHRISTI, quam dæmones, vt victoris recordationem timent, teste Iustino, in 1. Tripho. & Apoll. 1. Orig. 1. contra Cels. Tertul. in apolo. cap. 37. lib. de anima. li. de specta. li. de idolo. vanit. & alibi, Lactan. lib. 2. cap. 6. lib. 4. cap. 27. & alibi. Athanas. lib. de incarnat. verb. & alibi. Est & signum crucis impositum amuletum contra dæmones, vt ait Cyprian. li. de passio. Dom. D. Martial. epist. ad Bunlig. cap. 8. D. Athan. lib. de diuers. quæstion. q. 15. & 16. vbi ratio, & alia apud. D. August. in sermo. 1. in vigil. pentecost. Extat integra homilia D. Chrysost. in 1. tomo. De vi signi crucis in exercitu & malorum, & morborum, Orig. lib. 6. in epist. ad Roma. Et rursum Origen. lib. 3. in Iob scribit primam ecclesiam aduersus venena, feras, bestias, monstra, & cætera pericula hac crucis armatura vsos, expressè D. Athanasius lib. de humanitate verbi ca. 5. & contra magica & dæmones, & morbos signi crucis impressionem, mirificam

vim

vim habere, tradit: ita illo vsus Gregorius Neocesariensis, vt scriptum in eius vita: ita D. Antonius, teste Athanasio: Hilario teste Hieron. Iosephus cõfessor, teste Epiphanio lib. 1. tom. 2. hæres. 30. Marcellus Appamiensis, teste Theodori. lib. 5. cap. 2. vterque Macharius teste Palladio. Omitto Donatum in Epiro episcopum, qui draconem ingentem, signo crucis ei opposito in aere, occidit, vt narrat Nicepho. li. 12. capit. 45. Sozomenes lib. 9. capit. 46. Mater quoque Macrinæ sororis Basilij, tumores pectoris in ea, hoc signo dispulit: vt testis Gregorius Nissenus, in vita Macrinę. Prætereo reliqua singularia exempla, redeo ad consensum omnium piorum patrum, fugare crucis signum dæmones, & morbos, & actiones illorum & veneficia: testisq; erit D. Cyrillus Hieroso. archiepiscopus catech. 4. & 13. & 15. atque D. Ambros sermo. 55. tomo 3. Crucem similem dixit malo nauis, cui se aligari iussit Vlysses, ne syrenes in illum aliquid molirẽtur, quæ illiciebant nautas cum magno vitæ periculo ad se declinare. Crucis quoque mysterium, expressum in serpente Mosaico æneo & in eius ligno, in quem aspicientes, curabantur à morbis & ictibus venenatis, Num. 21. & Ioan. ca. 3. Quamobrem

Tertul.

Tertullia.grauissimus author, libr.de coron.milit.iisdem verbis sic ait, ad omnem progressum ex consuetudine ecclesiæ atq; promotum, ad omnem aditum, exitum, vestitum, & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad limina, ad cubilia, ad sedilia, quæcunque nos cõuersatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. Sunt alia cum istis remedia Christiana, vt aqua lustralis, de cuius in dæmones vi, Epiphan. hæres.30.tom.1.lib.2.Nicepho.Calist.lib. 12.cap.27.& lib 9.Tripart. histor.cap. 34. Sanctissima Eucharistia, cum digna præparatione recepta, quæ authorẽ totius salutis exhibet. Tunc enim cùm fortior armatus spolia cepit hostis,& ligauit inimicum,in pace,sunt omnia.Matth.c.12.Mar. 3.Obiiciebant & morbis exorcistæ, verba quędam sacra, vt symbolum fidei & similia, quæ superstitione posteà & obseruationibus cælestibus & characteristicis, & inuocationibus inanibus polluta sunt, & ita damnata, exceptis quæ sancta retinet ecclesiastica disciplina:refertq; huiusmodi quasdã adiurationes seriò, Nicolaus Myrepsius Alexand.medicus,vt in sectione de antidotis,antido. 405.& alibi. Ammianus quoque Marcelli.lib.16. historiæ Romanæ tradit, medicinę authoritatem permittere

anilia

anilia incantamenta: & Pindarus in Pythiis ode 3. strophe. 3. inter tres species medicinæ & curæ adhibitæ per Chironem morbis, incantationem annumerat, dum ait,

τοὺς μὲν μαλακαῖς
ἀπαοιδαῖς ἀμφέπων,
τοὺς δὲ προσανέα πόνοντας,
ἢ γύοις περιάπτων παύτοθεν
φάρμακα, τοὺς δὲ τομαῖς ἔστασεν ὄρθους, id est, quosdam mollibus incantationibus tractans, quosdam verò linia bibentes, aut membris circumponens vndique pharmaca, quosdam autem sectionibus stare fecit rectos.

De morbis à causa animi, & adhuc de excantatione. CAP. XXV.

EXtat inter Galeni libros, etsi illius nõ sit, de incantatione & alius proprius, an anima sequa. tẽper. corpo. vbi asseritur corporis complexionem, animi sequi virtutem, quæ si fuerit temperata & corporis fore perfectam: & ideo ex animi intentione, incantationes quoque iuuare: quia id sperat animus qualiscũque fit excantatio. Prostant quotidiana exẽpla, ex timore, tristitia, lætitia, stupore mentis, corporis colorem immutari, Galenus & immutari humores

mores corporis tradit in li. Hippoc. de humoribus. Pleriq; præ gaudio mortui sunt, vt Sophocles, & Dionys. tyran. Siciliæ. Plin. lib. 7. ca. 37. Diagoras Rhodius Cicer. 1. Tuscul. Gellius li. 3. M. Iuuennius Thalna consul, Valer. lib. 9. cap. 12. tit. de mort. non vulgar. & alij in lætitia quippe fit motus non quidem validus in corpore, nec feruidus, resoluitur tamen spiritu, & dissipatur animalis facultatis robur. In mærore autem spiritus coarctantur: vt in iracundia, sese foras impellunt, incendunt, & consummūt. Mærore quoque laborātes sine colore, vt qui amant, refrigerentur & rigore concutiuntur. Iracūdia febrem generat & spiritus incenduntur qui totum corpus inflammāt: spiritus tristis exsiccat ossa Prouerb. cap. 17. Inuidi timent & tabescunt. Sed nec in his immorabor: sunt enim in ea re conuenientes medici, inter causas alterantes corpus, esse affectus animi, Galen. in isagog. in lib. de salubr. lib. 5. de decreto. Hippoc. & Plato. Hippocrates lib. de insomniis. Reddit rationem Galenus 1. de tuen. sanit. ὑγίεια inquit seu sanitas non solius corporis, sed viuētis est, vnde & animum respicit, & mali mores illam offendunt: atque ideo is edidit lib. de animi peccatorum notitia, & medela. Hinc

quib.

quibusdã persuasum est, verba posse lenire effectus animi, & incantationibus morbos posse sopiri & corporis, quòd animus mutatur & impressione. Sic tradit Strabo lib. 15. Geogra. referri in India incantatores, qui medicari crederentur, & solam eam apud illos esse medicinã. Dixit Homerus, profluuium sanguinis vulnerato femine, Vlissẽ inhibuisse carmine. Theophrastus ischiadicos, sanari: Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari, M. Varro podagris, Plinius lib. 28. cap. 2. vbi disputat, an sit in medendo verbis aliqua vis. Serenus Hemitritidi.

De aere, tertia causa mobrorum.

CAP. XXVI.

AEr ambiẽs, si vel impurus sit, vel temperamento nostro aduersarius, morbos generat. Hic namque omnes qualitates recipit, & mixtiones delatas retinet, demum vel ambitu suo partes corporis immutat, vel in nostra euentatione interiorũ, seu respiratione, interiores partes suis qualitatibus participes facit. Sic cum calidus nimium, soluit, laxat, dissoluitq; spiritus. Quamobrem stomachi vim depopulatur, attrahens calorem similem: hincq; sequitur virtutis deiecto & concoctionis

impedimentum, à centro ad circumferentiam vi pertracta, quod docent sudores, & vrinæ minutio: hinc tot morbi. Sed & calor naturalis, cùm præter naturam ignescit & ascenditur in corpore, generat febres, vel simplices, vel compositas. Siquidem cùm accenditur in spiritibus, fit simplex ephemeris, id est, vnius diei vel plurium, quæ febres habent inducias & intermittuntur, quia extra venas humor consistit, atque à corde est remotior: si in vasis, synochus, vel non putrida vel putrida inflammato sanguine, quia ad hepar peruenit, si in partibus solidis peruenit. Hectica vel marasmus, ex quibus interdum composita peior, vt continua cum continuis, intermittens cum continua, tertiana cum tertiana, tertiana cum quotidiana &c. Hinc anticipantes febres accessionem cum humor augetur, retardantes cum minuitur: instabiles, errabundæ, cùm ex vna specie in alteram transeunt: intermittentes, &c. vt apud Galen. de different. feb. lib. 2. capit. 2. & de crisib. 2. capitulo 7. Quòd si frigidior aer mortificat imbecilla corpora, fluxiones excitat, & neruos lædit, & tracheiam arteriam. Si humidior, corpus humectat, cutem lenit, ad putria sternit. Siccior denigrat, exsiccat & incinerat

nerat. Quòd si impurus, infecto corde gignit morbos pestilentes, vomitus prouocat, iuncturas laxat, spiritus deiicit, vt notat Paulus Ægineta, libro 1. capit. 49. Auicen. libr. 11. Gale. 1. de tuen. bon. valetud. Hinc tempora anni, quia diuersa sunt, & aer diuersas capit impressiones qualitatum, proprios morbos habent, vt tradit Galenus, & Hippocrates in Aphorismo 3. Auicen. in 11. Hæc eadem, ad aeris commotiones, ad ventos scilicet, transferre facilè est, qui ex Auicenna 1. Fen prima, prout regionis vnde fiant imitantur naturam, & morbos gignunt, vt septentrionales frigidi & sicci, neruorum dolores, horripilationes, pleuritim, peripneumoniam, &c. Meridionales calidi & humidi, somnum, febres putridas &c. Sic de orientalibus calidis & siccis, occidentalibus frigidis & humidis coniice, & de locis earundem regionum. At quæ sint ea, quæ hæc recipiunt, & vnde morbi subrepant, Hippocrates, libro de passionibus, siue de morbis quæ extra, (quem Galen. Polubio adscribit) dixit esse bilem, & pituitam, quæ corpori morbos prębent: cùm nimis in corpore siccescunt, humescunt, calescunt, frigescuntq; : quod his aduenit, cibo, potu, labore, vulnere, odore, au-

dictu, visu, calore, frigore, venere.

De causis ab alimentis.

CAP. XXVII.

ALimenta, non omnia omnibus temperamentis conuenientia sunt, propter diuersos corporis humores vel abundantes vel deficientes. Impura corpora quanto magis nutrias, tanto magis lædes: putrescit enim alimentum ac corrumpitur, vitiosis humoribus admixtum, vt ait Hippocra. lib. 2. aphorism. 10. Item vel propter quantitatem vel qualitatem ciborum, nimiam repletionem, vel defectum, seu exinanitionem. De potu eadem dicēda. Nec perpetuò facultates animalis corporis respōdent, nec patiuntur semper ciborum confectionem, vel in sanguificationem & nutricationem peruenire: interdum rationali nimium cogitationibus intenta, vt in studiosis accidit, quæ deuorant omnes spiritus: non vitalis animosa semper in corde disposita, nec conueniens calor, non naturalis nutritia idonea in suis partibus & functionibus, nempe in attractrice, alteratrice, retētrice, expultrice. Huc pertinent libri de alimento. facultatib. Gale. & 5. de tuend. sanit. & de simpli. med. facul. ad has causas referri possūt aliment

mentorum, lædentes excrementorum retentiones, vel quantitate vel qualitate, vt scribit Galen. lib. 1. de opt. nostri corp. cõstitutio.

De causa morborum à motu, & quiete, & onusto, & vigilia, & continui solutione CAP. XXVIII.

VT motus temperati & conuenientes, vnde exercitatio, sanitatem tuentur, secũdum Galen. 2. de san. tuen. de renum medica. & 1. & 2. aphorismorũ, siue à nobis ipsis, siue ab aliis, siue à medicamentis, siue ex passionibus animæ, siue ex extrinsecis fiant. Sic illi qui excedunt, nocent pro diuersitate excessus: vt ira, perturbatio, pudor: intra & extra, exercitatio acuta attenuat: lenta, crassum reddit: multa siccat: mediocritas, obesum præstat corpus Galen. 2. & 5. de sanit. tuen. Excedẽs facit biliosum, febres, phrenesim, erisipelas, &c. t Subsistens intra modum, pituitosum, iocinoris, viscerum obstructiones, epilepsiam, apoplexiam, fluxiones. Neque omnibus eadem conueniens exercitatio: sed alia pueros, alia iuuenes, alia senes, alia rusticos, alia literatos, alia athletas decet Exercitationi quies videtur aduersa, quæ

desides pituitososq; facit, si nimia, sed & species quietis, somnus, motus, vigilia. In somno quiescunt animales actiones. At vt ex somno oportuno, plura ad sanitatem conueniunt: sic ex importuno, plures morborum species, vt pituita, corporis infrigidatio, caloris innati extinctio, memoriæ destructio, nausea, malus corporis habitus. Paulus Ægin. lib. 1. Auiceo. 3. 1. Galen de victus ratione in morb. acut. probatur nocturnus, non à cibo: reprobatur, inanitis, repletis, post exercitationem, vacuationem balneum, à cibo, meridianus, inquietus: vt vigilia, quæ intentio animæ mota in omnes corporis partes, si temperata, bona est, excedens, morbos gignit acutos, delirium, maciem, adurit humores, cerebri temperaturam corrumpit, & concoctricem vim reddit imbecillem. Spiritus resoluit, caput vaporibus replet, bilem & febrem accendit ex perpetuo motu &c. Galen. lib. medic. finit. & lib. 12. metho. meden lib. 3. de sanitate tuenda. lib. 2. & 3. aphorismorum. Auicen. 3. 1. & Galen. lib. 2. de differ. feb. Ad motum referre possum extrinsecè vnitatis solutionem, vulnus, vlcera, fracturas, luxationes, confusiones, rupturas, & id genus similia.

De

De symptomatibus, CAP. XXIX.

SYmptoma est affectus proprius, sequēs morbum proprium, non aliter, quàm vmbra corpus: illud autem, secundum Galenum de sympto. different c.2. 3.4.5. est, quādo apparet lædi functiones sensibiles, aliquo ex quinque sensib', vt visu, auditu, &c. debilitato, aut deprauato, aut abolito aut dolente: sic de motu corporis abolito in parte, vel resolutione neruorū vel musculorū, vel debilitato, stupore: vel deprauato, cōuulsione, id est, retractione musculorum, tremore, horrore, rigore, sternutatione, tussi, pādiculatione oscitatione, &c. vel debilitatis, abolitis, deprauatis, cogitatione, imaginatione, memoria, pulsu, attractione, retētione, alteratione, expulsione, excrementis, sudore, vomitu vrina, stercore, mēsibus, goorrhæa, quorum causas inquirit & rationes optimus medicus, vt eis subuenire possit.

De signis triplicibus, & signis temperamenti & morbi. CAP. XXX.

HAbebit curam signorum temperamēti corporis, morbi, & sanitatis, vel maioris morbi medicus: vt ait Gale. lib. de arte medica c.1. & in c.10.11. & sequenti.

tib. docet signa temperamenti capitis, cerebri, oculorum, & aliarum partium principalium, vocátque signa salubria. At signa insalubria scilicet morborum, docet Gale. lib. 1. de loc. affect. c. 6. & considerat num pars afficiatur ex affectu proprio, vel per consensum: & c. 1. & 5. lib. 1. de locis affect. dat signa ægrotātium internarum partium ab actionib. lęsis, animalibus sensibilibus, motoriis, à principibus, à vitalibus, ab excrementis, & in his contentis: ab accidentibus cuique parti affecte propriis. Eadem Hippocrates aphoris. 2. lib. 1. aphoris. Signa autem cuiusque ægritudinis propria collegit diligentissimè & ordinatè Ioan. Iacobus Vuetzer, Syntaxeum medices parte 4. quę σημειωτικὴν dicitur. quamobrem & tam benè ab illo concinnata non retractabo. Adsunt & libri Hippoc. Prorhet. & in eos commentaria Galeni doctissima, & vberrima, de signis salubribus & malis ægritudinum. Deteguntur & morbi, vt plerunque, per pulsus, vrinæ inspectionem, in pulsu obseruant naturalem, cordis inquam. arteriarumque motum, natiui caloris moderatorē, ex diastole & systole constātem, qui motibus contrariis, refert cordis & arteriarū, & corporis dispositionem., in quo & obseruant habitum corporis

ætatem

ætatem, animi affectus, ſomnium, vigilias anni tempora, ſexum, exercitium, otium: quantitatem, num longus, latus, altus, humilis magnus, paruus, mediocris, frequẽs, rarus: qualitatem, num celer, tardus, mediocris, validus, imbecillis, mollis, durus: ordinem, num æqualis in vno pulſu, vel pluribus pulſationibus, num inæqualis in vno pulſu, ſcilicet an in vna arteria diuerſus initio, medio, fine: an intercidens, recurrens, ſeu bis feriens: num ſerratus, vibrans, conuulſiuus, vndoſus, vermiculans, formicans, de quibus Galen. lib. de differ. pulſ. & alij. In vrina autem, ſeu, excremẽto ſecundæ concoctionis, totam vrinam excretam ſemel inſpiciunt, frigidam in vitio ſine colore, habita ratione temperaturæ, ætatis, ſexus, affectionum, paſſionum, exercitij, temporis, ſomni, vigiliarũ, regionis, temporis, anni: & in ea conſiderãt, ſubſtãtiam, craſſam, tenuem, turbidam: quãtitatem, paucam, multam: qualitatem coloris, odoris: & cõtenta in extima ſuperficie, nũ ſpuma, pinguedo, circulus: quæ in media, quæ in infima ſunt, & in ſedimẽto, de quibus & iudiciis vrinarum extant libri accurati in faſciculo medicinæ P. de Mõtagna. ſed longè vberior de vrinis apud Gale. tomo 4. Adiiciam tamen ſigna morborum

vniuersalium:in morbo, principium, augmentum, statum & declinationem considerari principij signum,cruditatem esse: augmenti,anticipationem accessionis, lōgiorem accessionem, symptomata vehementiora, intermissionis & declinationis tempus breuius.Porrò status morbi quæritur vel præsentis vel futuri temporis:status præsentis signa,accessio non anticipās nec retardans, sed æqualis: accessio neque longior neque breuior, sed ęqualis: morbus & symptoma neque vehemētiora, neque mitiora: intermissionis ac declinationis tempus æquale:Signa futuri status sumuntur, ab accidentibus extrinsecis & intrinsecis: ab intrinsecis vel à morbi natura,vt sit tertiana vel erysipelas, quæ citius ad statū peruenium:si quotidiana vel œdema &c. quæ tardius, vel ab incrementis circuituum:quæ si magna manifestum est morbi augmentum; si parua, longius distare morbi statū:vel à temperatura ægrotantis,si frigidior.siccior, calidior, humidior:vel à mox apparētibus, siue ab vrinis siue sputis, siue excremētis alui coctis vel crudis. Ab extrinsecis futuris status quoq; colligitur ab ętate,anni tempore, regione constitutione aeris, victus ratione. Porrò declinationis morbi signa,accessio tardior,

longi

longitudo accessionis breuior, morbus & symptomata mitiora & simpliciora, intermissionis ac declinationis tempus longius.

De signis prognosticis in mutatione morbi, vitæ, & mortis, seu de crisibus. CAP. XXXI.

CRisis Latinis iudiciun, dicitur subita ac repentina, potissimùm in morbis acutis mutatio: qua infirmus vel ad mortem deducitur. Gale. aphoris. 2. com. 13. vel vt ait Hippocr. 1. epidim. fit inclinatio ad melius vel peius. Dico potissimùm in morbis acutis: quia in chronicis seu diuturnis morbis, crisis rarò reperta est, sed paulatim fit resolutio: in acutis verò sēper. vnde dicem° cuiuslibet morbi interitū, esse vel resolutiuo, vel critico motu acuti, à sāguine ferè, & flaua bili, longi à pituita & atrabile: acuti, phrenitis, febris ardens seu causos, synanche, pleuritis, peripneumonia, cardiacus, regius morbus cholera, volūulus, cholicus dolor, apoplexia, tetanus, episthotonus, emprosthotonus, Galen. in introduct. seu medico. Verùm acutorū, quidam simpliciter acuti, qui in 14. diebus

bus iudicantur,alij aucuti cum decidentia, qui in 40. diebus. Hippocra lib. 2. aphoris. ap. 23. & ibi Galen. & Hippoc. in prognosti. vbi violentia morbi maior, ibi necesse est vel citò prosterni vires corporis & mori, vel excitatos malos humores propelli & vinci mobũ, & ita citas fieri, & à centro trahi malis ad circumferẽtias excretiones & iudicia vel crises breuioris temporis. In temporibus, si principium morbus præterierit, aliáque tempora vsque ad declinationem vel vehemẽtia fuerint, acutus erit morbus: contrà verò chronicus. Crisim excretiones quędam, subsequuntur, vt sudores, fluxio sanguinis à naribus vel ab aliis partibus, alui, & vrinarũ pofluuia, vomitiones, cum quibus & malum propellitur & corporis exituræ. Sed & ante hæc præcedere solent indicia mala, vt dum æger difficulter trahit spiritum, delirat, caliginẽ vel splendorem sibi ante oculos versari putat, vel lacrymatur, vel rubent oculi, aut tempora aut totum caput, aut ceruix dolore afficiuntur, aut rigor adest, aut dolet stomachus, inferiusque labrũ tremit, vt scribit Blasius Hollerius lib. 2. Theoricæ medic. c. 1. sed latius Galen. 1. de crisibus 1. aphoris. c. 12. & 3. de morbis vulgarib vbi illa signa ad malum tendere tradit: ad

bonum.

bonum autem, mente constare, facilem habere anhelitum, facilè tolerare morbum, pulsuum bonitatem, decubitum decētem, faciem sanis simillimā, corporis totius æqualitatem, & similia quæ tradit quoque Hippocra. in prognosticis. Duplex crisis in medicina, perfecta & imperfecta: siue crisis expulsionis & permutationis. in diebus quietis & teporis, hora crisis perfecta nunquam sed in exacerbationum diebus, fortiorúmque paroxysmorum, semper Conditiones bonæ crisis, hæ: Prima vt sit completa. 2. certa. 3. salua. 4. manifesta, 5. iudicata. 6. ad benignum mutata. Crisis melior noctium quàm dierum: quia virtus nocte vnita & in quiete, quæ die fuerat disgregata, & mouet humores fortius Luna noctu. Critici dies sumunt principium à primo die notabilis læsionis, vel ab ægritudinis puncto, à quo 24, horę faciūt vnum diem. At de numero dierum dessident aliquantulum medici: quæ in diebus paribus iudicantur, sunt discreta apta cōuersioni: quæ verò imparibus contrà. Initium morbi est insultus primus, huic cognitioni obseruatio horarum diei, & naturæ humorum, opē fert perpulchram. Pituita ab hora noctis tertia, hoc est, à nona post meridiē. vsque ad tertiam post mediam noctem, viget: &

phlegma

phlegma stomacho innatat, somnũq; cõciliat: à tertia autem hora noctis, vsque ad nonam antemeridianam, cõcoquitur sanguis, atque ab hepate elaboratur: vnde mens exorto Sole alacrior, sani & ęgri erectiores, ob suauem effluxum, gratumque sangninis habitum. Deinde ab hora 9. antemeridiana, vsque ad horam tertiam pomeridianã, bilis flaua suas vices obit, quo tempore naturæ vis secernit à sanguine choleram, eamque ad fellis folliculum dirigit: vnde tunc temporis facilis ad choleram & iram homo: at ab hora tertia, vsque ad nonam ante medium noctis bilis atra seu succus melancholicus, clauum in corpore regit: quo temporis curriculo, vt ait Soranus, hepar defęcatur, eluiturq; à sordido excremento, idque natura spleni destinat: vnde tunc mens hominis obnubilatur, & ex atra densáque fuligine, animus mærore contrahitur. Quibus notatis, obserua quatuor quadrãtes fieri 24. horarũ diei, & singulis humoribus distribui sex horas, in quib⁹ singulis senariis nota principium incipiens, medium pro robore, & finẽ pro declinatione cognosces insultus primos morbi, adnotatis naturis morborum, atque videbis plerunque morbos ex humoribus, si illi nuper mixti sint, incipere, &

re, & incrementum habere & intermitti cum tempore sui humoris: sic febres continentes & quæ ex sanguine ortum habēt, manè hora tertia ingruunt: tertianæ, submeridiem hora 12. quartanæ, hora tertia pomeridiana: quotidianæ ex phlegmate, circa primas noctis excubias. Quòd si humores redundent, aut inter se connexi, implicatique sint, vt fieri solet, non seruant legitimum suum tempus, sed sunt insultus acriores & productiores & diuturniores. In criticis itaque diebus à principio morbi, augmentum est dies tertius: siquidem expleto duarum & septuaginta horarum curriculo, id est, tertio die, humores sisti contigit, mouerique desinunt: quòd Luna eo temporis spatio, vnum zodiaci signum peregerit, cuius vi humorū decursus in corporibus perficitur. Quamobrem quarta dies erit critica, indicatiua septimi: quamuis aliquando, sed rarò, ipsa sit critica, vt apud Auicen. Synochus dicitur quarto die terminatus, vnde critica sed rarò. Crisis 7. diei fortior erit orisi diei 14. vt autem intelligantur dierum & temporum morbi indices & decretorij, datur hæc tabella.

Dies

Dies

Indices decretorij		indices decret.		indi. decret.	
4	7	11	14	17	20
34	27	31	34	37	40
24	27	31	34	37	40
44	47	51	54	57	60
64	67	71	74	77	80
84	87	91	94	97	100

Hebdomadæ tres diebus 20. constitutæ

Indi. 1.	decret.	indi. 2.	decret.	indi. 3.	decret.
4.	3.	4.	3.	3.	3.

Qui plura desiderauerit consulat Galeni libros, de diebus decretoriis, & de crisibus, & prognostica Hippocra.

De practica medices & dieta. C. XXXII.

SVperioribus præcognitis, medicus ad cutationē venit & auxilia, quibus vel cōseruet, vel restituat sanitatem, & morbū expugnet. itaque cōfugit, vel ad victus rationem, vel ad pharmaca, vel ad opem manuum chirurgi. In victu ciborum considerat qualitatem, vel aduersariā morbo, vel conuenientem sanitati: item quantitatem, pro modo virium robustarum & imbecillium, & morbi, & temporum, principij, augmenti, status, & declinationis eiusdem, ætatis, & anni partium: interdū tollit, dum oportet morborum naturam concoquere,

vt ait

vt ait Auicen.in 4. primi. Interdum minuit quantitatem, qualitatem vel vtramque: interdum æquat, auget. Succum & naturam considerat cibi & potus, ex quibus animalibus, plantis, & aliis generibus escarum.

De medicamentis. CAP. XXXIII.

PHarmaca & medicamenta medicus adhibet, simplicia, composita, quæ naturam alterare ac mutare possint, quia frigida, humida, calida, sicca in 1.2.3. vel 4. gradu, vel ex illis composita: & horum quædam indurant. quædam emolliunt, quæ relaxant, quæ rarefaciunt, obturant, condensant, aperiunt, claudunt, adurunt, repellunt, attrahunt, purgant, vel mediatè, vel immediatè, per se, per accidens, à tota substantia: ex qualitate, vel pura vel correcta, & emendata per alia. In promptu sunt libri de simpli. medicament. facultatib. nempe. Galeni, Dioscoridis, Æginetæ, Mesues, & aliorum, qui de plantis, & aliorum simplicium medicamentorum & compositorum loquuntur facultatibus. Habent autem medicamẽtorum propinationes suam methodum, dosim & cautiones: doses: per graua, scrupulos, drachmas, vncias, libras, pugillos, manipulos, cochlearia & alia

pondera & mensuras, de quibus Gale. libr. de method. meden. & de ponderibus. Obseruant, per quas vias immitantur in corpus, num per palatum, vterum, anum, nates, oculos &c. Ante pharmaci exhibitionem, nauseam prohibent aceto rosaceo, aqua rosacea, apio, cotoneo, menta, myrto, pyrethro manso, vt stupeat os: poculi illitione dulci &c. vomitum arcent, extremis partibus corporis fibullis alligatis, astringentia dantes, post potum medicinæ, vt mala, mespila, sorbas &c. & post pharmacum pulticulam hordei dant, inhibent cibũ statim, nidorem & odorem medicinæ hordeacea aqua pota submouet: dolorem ex ea, aqua, calida pota, leuant: inhibent somnum, nisi fluxum sistere velint.

De chirurgia, CAP. XXXIIII.

Medicos Homerus in Iliad. 1. appellat Machaonem & Podalyrium, qui potius erant chirurgi: nam & illi propriis manibus sanabant. Hippocra. in officinam medici, medicamentorum nullam fecit mentionem, dum institueret eum qui manu medetur: vnde prorsus medicinæ pars hæc ab alia separata. Versatur autem in diuisione & in compositione continui, in superflui sublatione, in vulnerum & vlce-

rum

rum curatione. Diuisiones continui, simplex incisio, præcisio, hypospachismus, quando incisio fit nouacula tribus lineis, vt in fronte cùm oculi fluunt: periscytismus, cùm per transuersales lineas fit sectio, vt in syncipite & collis particula nigricante, quæ præputium dicitur: angeologia vasis latentibus à tempore ad tempus in profundum diuisis: excisio, adustio, limatio, sectio per serram. Compositio diuisi fit, infractorum ossium coniunctione, ligatura, luxatorum repositione, intestinorum procidentium collocatione, vuluæ quoque & intestini in abdomine, incisis auribus, labiis, naribus applicandis & suendis. Sunt & alia quę ad chirurgum & manus medelam pertinent, enumerata in introductorio Galeni seu medico, cùm de chirurgia agit. At ad chirurgiam requirit lib. de officina medi. Hippocra. vt sit ægrotans, agens, ministri, machinamenta, lumen, vbi, quomodo, quando, corpus, instrumenta, tempus, modus, locus. Instrumenta chirurgorum plura sunt, vt spathomela, scapellum, specillulum, forfex, rasorium, euedium, acus, mele, & alia quæ apud Pollucem li. 4. Onomast. c. 25. fistula, cathetera, cauteria. Marianus Sanctibarolitanus lib. de lapide renum & li. de lapide

in vesica) ad morbum illum necessaria depingit instrumenta, rostrum, acuatum vel terlynum, syringam, tentatiuã, itinerariũ, nouaculam, exploratoriũ, ductores duos, aperiens, forcipem, duos lateres, verriculum seu buctonem, abstergens, cochlear: exiguo & fascias. Fasciæ autem quę distant inter se, materia, habitu, longitudine, structura parari debent. lenes, tenues, molles, mundæ, latæ, sine futuris, sine eminentiis, valentes ne rumpantur: nec minima artis pars, probè ligare facias: variæ enim sunt pro diuersitate membrorũ formæ ligandi, vt laquei varij quibus vtuntur, epãgylotus auriculæ, chiastus, strãgularis hyperbatus. Sunt & alia vincula per funes, lora, &c. Organa: & sunt aut machinamenta, tractoria, erecta, constãtia, vasi, cruribus trãsuersariis, cubitis, axibus, regulis, testudinibus, obicibus, cuneis, lunatis lignis, orbiculis, trochleis, fosissis, operculis, vertebris, fibulis, radicibus, vncis, catenis, forficibus, sedilibus priapiscis, cochlea, cuneolis, chimiscis colũbariis, ergata. Gale. de machinamẽtis in reponẽdis articulis, scamnũ Hippocratis dicit sufficere: meminit de polyspasto machinamẽto, orbiculis multis cõstante, & de Fabri & Andreæ organo, est & glossocomon, ad crus comminutum restituendum

tuendũ,& Milei plinthiũ. Scripsit Hippo. libros de vlcerib.de fistulis, de vulneribus capitis,quos commentariis illustrauit Vidus Vidius Florentinus. Scripsit & de fracturis,de articulis & de officina medici, in quos lib. amplissima edidit Galenus commẽtaria.Scripsit & Galenus de fasciis, quibus alligant chirurgi. Et Oribasius de laqueis & machinamentis, quibus in suos ægrotos commodè vti debẽt chirurgi.Extant de re chirurgica, protriti in tonstrinis Alanfrancius,& alij, vt non opus sit in his me operam ludere.

De pharmacopolis & seplasiariis.

CAP. XXXV.

PHarmacopolæ seu apotecharij, & qui plantas colligunt & pharmaca seruant & vendunt,administri sunt medicorũ quoque.Hi medicamenta colligunt, reseruãt, præparant, cortigunt, terunt, infundunt, miscent:hi colligunt medicamenta, ex lapidiqus,mineralibus, ex plantis,radicibus, ex mucillaginibus, corticibus, seminibus, medullis, ex animalibus cuiuscunque generis, suis temporibus:seruant autem in apothecis,conuenientibus vasis & cellulis, & pixidibus debito loco. Eáque præparãt, adustione,& ablutione, combustione,pu-

trefactione,colatione, distillatione, succi expressione,decoctione, mixtione aliorũ, torrefactione,assatione, desiccatione, dealbatione, liquefactione, despumatione. Præparationem & correctionem medicamentorum docet Mesue. Debet autẽ valdè peritus in simplicium medicamentorum cognitione esse pharmacopola, & cuius sint gustus & saporis,num amara, dulcia,acetosa, pontica,inspida,saporis alicuius:si in viribus dignoscendis polleat optimum:cui opem ferent Galen.lib.de simpl. medicam.faculta. de simplicib. Auicenna, Serapio Bulcasij seruitor,de historia plantarum libri Dioscoridis, Amati Lusitani, Ruellij,Matheoli,Fuchsij,Leoniceni,& aliorum similium. sic non incidet in errores quos dicunt, vt quid pro quo, hoc est, vt speciem alienam pro alia subiiciat: in miscendo, debet ponderum præscripta & simplicium adiectiones obseruare, & in ea miscendi arte præsciat, quòd electuarium sit electũ ex variis:opiatæ ab opio, condita præparata: lohoc, syrupus inspissatus ad modum electuarij:confectio,quæ lambendo deglutienda:iulep,clarificata potio:syrupus, liquor potabilis ex succis vel seminibus vel herbis cũ melle & saccaro, &c. qui coctus dicitur dũ inter digitos viscosus.

sus, vel si coaguletur super marmore: vt sapa vinum est coctum ad spissitudinẽ ex musto: rob, succus inspissatus ad modum mellis: trochiscus, aggregatio specierum in modum rotulæ cum aliquo liquore: pilula à rotunditate in modum pilæ. Emplastrum respectu vnguenti dura confectio, sine oleis: vnguentum, mollis confectio cum oleo vel adipe & cera & aliis: vnctio, omnibus liquidior, cum oleis sine cera vel cũ ea modica: cataplasma ex succo & herbis solùm. Epithema, de succis vnctio solùm: saccellus, vel sacculus, cum in sacco medicina ponitur: fumigatio vel suffitus, fumo recepto. De quorum omnium commixtione & operatione, tractat Mesue in 2. parte, & sequentib. Nicolaus, & Platearius & Ioannes de sancto Amando, in antidotariis, liber seruitoris: extat & liber apothecis protritum, Dispensarium dictum, quem Ioannes du Boys pharmacopola Parisiensis, nuperrimè schohis illustrauit, libro inscripto In methodum miscendorũ. Ad mediastinos hos medicos, referendos puto Iarraleiptas, id est, reunctores, qui vnctionibus vtuntur, vnde professio Iarraleiptica, à Prodico inuenta, apud Pliniũ lib. 29. c. 1.

De coquo. CAP. XXXVI.

REmedia vera morborũ pauperrimus quisque cœnat : Nam si ex horto petatur aut herba, aut frutex quæratur, nulla artium vilior fiet medicina: & naturæ placuit vulgò esse remedia parata quę paratu facilia, & sine impendio, ex quibus viuimus: malitia autem hominum simplicium compositiones & externorum medicamẽtorum inuentiones inuenit, vt ait Plin. libr. 24. cap. 1. sicuti & voluptatis ministros coquos, quos tamen aliquantum necessarios ducunt & medici. Nam sicut pædotriba est gymnastæ minister, ita & medici coquus, vt ait Gale. de sanit. tuend. Et Athenæus lib. 7. gymnosophi. cap. 14. bonus coquus, inquit, bonus debet esse medicus, vt noscat ciborum vires: geometra quoq;, vt disponat bene suis partibus cænã : & plurã de coquis lib. 9. cap. 5. & 8. Platina libr. 1. de honesta disciplina exigit coquum lõga arte & experientia doctum, patientem laboris, sine squalore & spurcitia, qui noscat carnium, piscium, olerumq; vim & naturã: vt quid assum, frictum, elixúmve fieri debeat: gustu valeat, ne salita nimis vel fatua apponat: ne sit gulosus, edax, ne domini cibos intercipiat: ad domini palatũ respiciat. nam, vt ait Martialis li. 14. epigram. 220.

Non

Non satis est ars sola coquo seruire palato:
Namque coquus domini debet habere gulã.

Et certè sanis & valentibus, sicuti nec de medico cura est, neque illi condimentis & apparatu vel delectu ciborũ egent: meliúsque vt sit illis optimum condimentum & pro coquo fames & labor, & necessitas: sic ægris & malè se habentibus, & medicus & ciborum distinctio exigitur: aliis enim fricta, aliis assa, aliis elixa nocent, aliis salita aliis pisces, aliis alij cibi vel prosunt vel officiunt. Sic de malè coctis, de crudis, de oleribus dicendum. & quosdam nausea vexat, quosdam cruditas stomachi, quosdam orexis, quosdã deiectio appetitus, quibus omnibus instar medici coquus erit. Is enim sua opera consulet accẽdendo, inflammando, purgando, scindendo, lixando, frigendo, assando, abstergendo, torrendo, macerando, distillando, cibrando, pinsendo, condiendo, saliendo, & alio modo aromatibus temperando, olla, patina, cultro, veru, toryna, cochlearl, lebete, clibano, fornace, & similibus instrumentis, de quibus apud Iullium Pollucem libr. 6. Onomast. capit. 11. potissimùm si norit ab idibus Februarij vsque ad 8. idus Maij, quo tempore sanguis augetur, bonis & temperatis cibis vtendum, addendum potioni,

diminuendum cibum, vtendum carne & oleribus, paulatim ad assa ab elixis transeundum: dehinc ab 8.iduum Maij vsque ad 8.id Augusti, quo tempore cholera viget, vtendum frigidis & humidis, carne assa, potione dilutissima: & ab 8. id August. vsque ad 8.id. Nouembris, quo tempore dominatur malancholia, vtendum acidis, acribus: deinceps ab 8. id. Nouem. vsque ad 8.Februa. quo tempore pituita dominatur vtendum abundantiori cibo, carnibus elixis, oleribus modicè. Prodest & coquum qui disponit epulas, nosse quæ duræ, quæ facilioris concoctionis, quæ boni malíve succi, qui fructus horarij, qui potius in mensa præponendi cibi, qui in finem & pro bellaris reseruandi: & sic maximam opem sanitati adferet: alioquin autem, si tantum ad voluptatem & proritandam gastrimargiam & edacitatem, vel ad fastū, vt solet, coquus adhibeatur, velut instrumentum decoctionis patrimonij, administrum Veneris, inuerecūdiæ, & perniciem corporis cum ferculorū varietate & cōdimentis, vt portas inferni abominor, cœnasq; eorū & dominos dignos cruce opinor, vt prodigos & decoctores iudico, & pauperū fures, qui vna cœna tot epulas perdant, quę fame pereuntes possent abundè reficere, & pecunias

cunias ad euehenda gulæ proritamenta perdant, quæ aliter pluribus sufficerent: quare hic leges censorias reuiuiscere exoptem, vt M. Scauri consulatu latam, quæ glires cœnis & conchylia & ex alio orbe conuectas aues ademit: vt ait Plin. libr. 8. cap. 56. & libr. 36. cap. 1. Et eam per quam erat & in antiquis cænarum interdictis à C. Fannio consule statutum ne quid volucrum poneretur præter vnam gallinam, quæ non esset altilis, teste plinio, lib. 10. c. 50. & eas quibus cænis interdicta abdomina, glãdia, testiculi, vuluæ, syncipita verrina, quæ ganeæ in quinquaginta ferè sapores, vt suum carnes conuertebant, vt ait Plinius lib. 8. cap. 51. Vellem & legem obseruari Romuli, ne propter pretij summam magnam, quis maiores sed minores emeret pisces, quam idem Plin. refert, lib. 32. cap. 2. vt ait Adrianus Cæsar diligentia iudicum, sumptus conuiuij constituit, vt ait Spartianus in eius vita. Sed de coquo hactenus. De arte, coquinaria scripsit Platina, lib. de honesta volupt.

De veterinaria medicina. C. XXXVII.

SVb hac comprehendimus, vt monui, non tantum ea quæ pertinent ad curanda animalia quæ vehendis rebus inseruiunt, veluti ad iumẽta, equos, mulos per-

tinētia, sed & per similitudinem remediorum & morborum, ea quæ armētalia sunt, & peccoris, & canum, & auium, & aliorum animalium: hæc enim omnia in vsum hominum quoque à Deo concessa sunt, & idcirco cura indigent & solicitudine. Extant τῶν ἱππιατρικῶν, id est, de equorum morbis, Græci libri duo, vbi veterinaria absoluta de morbis & eorū cura. agitur quippè ibi, in primo de febre equi, de malide, de peste, de pulmone, & de corrupto, & eius morbis, de hordeatione, de sanguinis missione, de oculorum morbis, de admissura & perferendo ventre, de parotidibus, vlceribus, tonsillis, angina, strumis, de ceruicis morbis, maxillarum, cardiaco, de nephritide, cum equus posteriore parte tractim progreditur,, & vacillans inter incedendum parietes ambit: de dolore ventris, iocinoris vrinæ, de eius suppressione, stillicidio: opisthotono, rigore neruorum, intestinis, aqua intercute, sanguinis profusionibus, obstructionibus, tormitibus, inflammatione iliorum, genuum defluxionibus, sufarginosis, tuberculis vngularum, podagra, pilorum marcore, de liquido stercore laborantibus, serpentibus, vlceribus rigore pilorum. Et in 2. tractatur de vlcerato ore, de fatigatis, distētis, spiritu & agitatione

tatione vexatis, de æstuatione à via, de rupta arteria, de combustis à calce, de fame cruciatis, de strigioribus & extenuatis, de scabie, de vulneribus cauium locorum, de deuolutis in foueas, de cohibendis calcitratibus, de fractis, de cholera humida & sicca, de carcinomate, abcessu, furunculis, marisca, fico, verrucis pedum, neruorum vulneribus, de ictis à serpentibus & scorpionibus & aliis venenatis, de hirudinib. de prouenientibus ex gallina veniente ad præsepia, brasica cum freno depasta, seu aconito, cicuta vel crucis. De pediculosis animalib⁹ de cruditate, oppletione castratione, fractione, furore, de fluxionib⁹ à capite, pedum mollitie, sideratione, læsis strigili, de topaceis, callis de proterentibus cornua ambulando: tractatur etiam de armentitiis pecoribus, quomodo alni directionem molire oporteat, & de inedia laborantibus, de exercitiis equorum, domitura, cornus incremento, de rimis seu ragadibus, de glacie ambustis, de fistulis, & diuersis malagmatum speciebus. De equorum morbis, & Virgil. l. 3. Georg. ibi,

Labitur infœlix studiorum atque immemor herbæ, &c.

Non omiserunt rusticæ rei authores curam aliorum animaliũ tradere. De ouium

cura

cura, Columella lib. 8. cap. 2. 3. 4. 5. & 7
Virg. lib. 3. Georg. De caprarum cura, V
ro de re rustica. lib. 2. cap. 2. & de aliis a
malibus rusticis, sequentibus ec. De c
apum & morbis, Vergil. 4. Geor. & ali
rusticæ authores. Prodita remedia de
bus potissimùm de his, quibus ad vena
nem vtimur, contra pennas vel ruptas
dissipatas, cōtra earum sitim, cruditates
alias ægritudines, & de canum morbis
remediis. Estque liber editus ab autho
qui vulgari Gallica lingua scripsit, Gu
mo Tardit, *de l'art de faulconerie & de*
de la chasse, & à Iacobo Phouilloux, lib
venerie.

Quare animalibus medicina conuen

CAP. XXXVIII.

NEc mirum videatur, si & animal
medicinæ attribuātur, cum ferè p
maior medicinæ & remediorum, ab e
rum cura ortū habuerit, vt docuit Plin
8. capit. 27. Monstrauit Ibis Ægyptia a
vomendi modum. Cerui dictamnum
extrahendis sagittis, docuit & per can
rum pastum cōtra morsus venenatos a
lium, vt & apri iisdem cōtra ederam e
vtuntur: chelidoniam visui salubrem
rundines, testudo cunilæ contra serpe
v

vsum: mustella, contra venena rutam: ciconia origani vim: anguis fœniculum exuuias relinquens, & marathrum contra defectum visus: draco contra vernam nauseam, Siluestrem lactucam: panthera contra venenum aconitum, pardalianchem: clephas, chameleõte deuorato, oleastrum: vrsi contra mandragoras deuoratas, formicas: palumbes, graculi, merulæ, perdices, cõtra annuum fastidium, lauri folium: contra eundẽ, columbæ, turtures, gallinacei, elxinem: anates anseres, & aliæ aquaticæ sideritem: grues iuncum palustrem: corui contra vitus chameleontis, laurum. Refert quoque Basilius Magnus homil. 9. exameron, vrsam, sauciam vulneribus, verbasco sibi mederi: testitudinem contra venenum viperæ morsus, origano pasto: vulpes laricis lacrima vulnera sibi medicari: anguem fœniculo lippitudinem tollere.

Finis lib. 28.

SYNT.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS

LIBER XXIX.

Vbi agitur de venatione.

De vtilitate & causis venationis.

CAP. I.

SVNT plura adiaphora, quibus quis vti vel abuti potest, quorum ex numero maximè videtur esse venatio: ea quippe si licitè exerceatur, venatio artificium vel officium est & exercitium vtile & honestum: si illicitè, summæ lenitatis & maleficij erit. Iullius Pollux commodo imperatori scribēs li. 5. Onomasti. in principio, vt studiosus sit venationis admonet, quòd hoc studium sit heroicum, conferens ad corporis animiq; bonam constitutionem sicque militaris audaciæ specimen: quæ exercitatione efficiat robustum, celerem, laboriosum, idcirco valdè celebre apud Persas,

vt

vt scribit Xenophon lib. 1. Cyripæd. & Athenæ. lib. 1. dipnosoph. capit. 20. vtuntur, inquit, apud Homerum venationibus iuuenes, ad bellica pericula deuitanda, & omnib⁹ indagationibus, quibus rubustiores sanioresq; efficiantur. Manet namque, vt ait Horat. ode. libr. 1. carmi. sub Ioue frigido venator, teneræ coniugis immemor. &c. Præludium ad militiã dicit quoque Philo Iudæus venationem lib. de vita Mosis. multa de iisdem & Xenophon lib. de venatio. Cicero pariter illud exercitium li. 2. de natura Deorum, putat ad similitudinem disciplinæ militaris pertinere: verùm rem propius attigit, & dum ad victum facere subiecit. Iam verò, inquit, immanes feras & belluas nanciscimur venãdo, vt & vescamur his, & vt exerceamur in venando ad similitudinem disciplinæ bellicæ, & vtamur domitis & condocefactis, vt elephantis, multaq; ex eorum corporibus remedia morbis & vulneribus eligamus &c. Arbitror autem ego primã causam venationis ferarũ fuisse, vt ab earum iniuriis se expedirent homines: deinde victum: neque enim animalibus ab initio seculi victitatum fuit, vt plures fereq; omnes probant, sed glandibus & terrę frugibus tantum: quin & erant domestica

ſemper animalia, armentalia, & pecora, quibus ſine venatione vti potuiſſent, ſi voluiſſent in cibum homines, vt ait Geneſis capit.4 Poſtmodum opinor illud quod primum neceſſitate fiebat, tranſiiſſe in voluptatem, gula ad electionem ciborum proritante, vel animo in ſæuitiam ab humanitate degenerante, vt à ferarum morte quotidiana, in homines quoque ſæuire auſi fuerint poſtmodum: non ſecus ac initium bellorum Romani in vrbe faciebant à gladiatorum crudeliſſimis ſpectaculis, vt ait Iullianus Capitolinus. Sic Nēbroth ille primus, vt fertur à Ioſepho & aliis, tyrannus, robuſtus erat venator, Geneſis 10. multas enim nouerit inſidiarum oportet ſpecies venator, qui feras perſequitur, quibus animus ſemel imbutus, vix ab inſidiis proximorum ſe poteſt temperare, vt non immeritò fuerit ruſticis, regiis conſtitutionibus Gallicis venationis vſus interdictus, qui deinceps nequirent ob ſylueſtrem naturam à conſuetudine venandi feras continere, quin ad venationem hominum & latrocinia tranſirent, vel ſaltem cultum agrorum relinquerent, & perſequendo lepuſculo, tempus culturæ deſtinatum contererent. Refert & Gaguinus libro decimo, in Ludouico 11. Ludoui-

cum

cum II. initio regni, omnem propè venationis consuetudinem prohibuisse, ita vt esset piaculũ aues aut canes alere, cassibus vti, insidiari feris animalibus, nisi quoad ipse permitteret. Inhibuerunt & sacri canones venationem clericis & antistitibus. Non coniiciam hunc in locum, tumultuosam & inquietam venatorum vitam, iniurias quas irrogant agrorum & syluarũ dominis, vinearum fructibus, satis & nouellis plantis, non temporis iacturam, qua nulla maior: non hominum, canum & auium aucupantium, & venantium expensas, quæ sæpe dominos deuorant, vt Actæon ita præda suis canibus dicatur fuisse, hoc est omnem illius substantiam illis fuisse consumptam. Omittam & abusum perquam maximum, vt mulieres etiam nunc in venationem pergant: vellit Deus ne illa ars illis velamentum sit turpitudinis & prostratę, castitatis, vt fuit Didoni & Æneæ, teste Virgil. li. 4. Æneid.

Venatum Æneas vnaq; miserrima Dido
In nemus ire parant, &c.

Et daphnę, & Leucippo apud Parthenium in Eroti. capit. 15. Diodorum Elactem in elegiis, & Philarch. libr. 15. Agathoni & Rheso apud eundem Parthe. Ero-

tic.cap. 36. Transeo pericula mortis quibus se obiiciunt, vel quæ inquirunt venatores pertinaces, vt venandi studio vsque ad insaniam Adrianum detineri & ad vitæ periculũ vsque, vt ait Dion in Adria. quare Boristheni equo, quo vtebatur vtplurimùm mortuo, sepulchrum fecisse & columnam & epigramma, meminit Ælius Spartia. Possem hic plurimos recensere mortuos vel acriter vulneratos à feris, vel excussos equis, vel occursionibus arborum, vel fame, vel temporum tempestatibus enecatos, quos classici describunt authores, & Ioan. Salesberiensis in Polycratico lib. 1. cap. 4. Nolim tamen quis mihi succenceat, veluti prohibenti omnino venationem: non enim prohibendam censeo temperatã & necessariam: Nam & aliquando M. Antonius Philosophus imperator, etsi studiosus, à grauioribus reipub. curis animum remittens in venationem pergebat, vt scribit Iullius Capitolinus in eius vita interdum piscãdo se oblectabat. Venabatur & piscabatur nonnunquam Alex. Seuerus, alioquin reipub. intentus, teste Lãpridio in eius vita. valdeq; necessarij sunt qui animalia fera, nocentia capiant & exterminent. Sic enim Orion ob prædam magnam captam ferarum, Heli-

cen insulam cicurem reddidit, antea incultam, vt author Parthenius in Eroticis. Sic cantico.2.capite, vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas, &c. Sic de apris, ceruis leonibus, & similibus dicendum, quos expedit à satis, & frugibus abigi & capi: minus quoque reiicio venationem ferarum & animaliũ, quæ victui necessaria vel conducentia sunt, cùm Deus animalia omnia in victum homini concesserit. Gen. 9. Probo etiam valdè eam otiosis, ne nihil agentes malè agere discant. Dummodò sine iniuria & damno alterius fiat, & leges seruentur. Plat. li. 7. de Legib. dum præscribit. venatorem nocturnum, retibus & canibus suis fidẽtem, nemo vspiã sinat venari. Auceps per incultos agros montesq; vagari permittatur. A cultis locis, sacrisq; incultis, à quocũq; pellatur. Piscator nec in portubus, nec sacris fluuiis, paludibus, stagnisq; venetur: in aliis liceat, dũmodo succorum non vtatur permixtione.

Quid, & quotuplex venatio. C. II.

VEnationem Varro, in 4. de ling. Lati. ab aduentu vel euentu dicit ait, quòd non certa præda est: multi quippe venantur, sed non omnes prædam consequi euenit. Græci à furis ipsis venationem di.

cunt θηρεύμα vel θηράγραν, vt venatio sit ferarum vel animalium indagatio vel persequutio. Plato in sophista capturã, venationem esse animalium dixit, ego quoque venationem dici capturam fateor: at non perpetuò in venatione esse capturam. Quamobrem cùm genera diuersa sint animalium, saltem tria, quorum cibo vtimur, nempe quadrupedia, alia volatilia, alia natantia vel aquatica: ideò tot species venationis constituemus, nempe venationem aucupium, & piscationem: non enim loquemur de venatione cicadarum, quę puerorũ, de qua Theocri. sic ait, εἰσυλλίῳ primo, αὔταρ ὅγ' ἀνθερίκεσσι καλὰν πλέκει ἀκριδοθήραν σχοίνῳ ἐφαρμόσδων, id est, sed ille, scilicet puer, ex culmis pulchram cicadis capiendis decipulam iunco concinnans: &c. neque etiam loquemur de specie venatoria quam Plato in Sophista, & 7. de legibus dixit animalium mansuetorum scilicet, & omittimus prædatoriam hominum, & tyrannidem, dum homines in seruitutem redigũtur, captiuitatem militarem: priuatã persuasionem: amatorom venationem: captiones hominum per gratiã, per voluptatis illecebras, adulationem: pyratica, latrocinia & alia quę venationes hominum dicit: quæ certè veræ sunt inescationes, vt

verb

verbo Terentiano vtar, dum ait, abi nescis inescare homines. Omittemus etiam venationem illam ferarum, quæ à damnatis in ludum venatorium, intra cancellos & continentes parietes fiebat, & ad quam rei tantùm criminum damnabãtur: vt ait Vlpia. in l. aut damnum l. 8. de pœn. lib. 48. ff. tit. 19. In omni autem venatione, consideramus in summa, animalia ipsa, loca vbi capienda, personas quæ venantur, & instrumenta, vt media ad capturam.

De venatione animalium quadrupedum. CAP. III.

IN hac feræ maiores & minores sunt distinguendæ: maiores trimali cerui, apri, leones, pardi, lynces, panthæræ, visi: minores, vulpes, taxi, cuniculi, lepores: in his omnibus, personæ quæ venatur officium est, vt ait Plato in Lache, explorando disquirere, sagaciter insequi, neque ignauè desistere. &, vt ait Iullius Pollux lib. 5. c. 1. vestigia animalium, siue signa terræ impressa, considerare, recta, directa, confusa, abscõdita, velocia, acuta: per syluas, saltus lucos, montes, antra, dumeta, lustra, paludes, inculta, campestria, agros & sata, cubilia, &c. quæ persequitur per capita quæ se-

quuntur. De vestigiis etiam & quod hyeme multum lepores procedant, parũ estate, tractat etiam Xenophon de venatio. Venator quoque optimus ferarum, annos coniicit ex vestigio & excrementis: in ceruis, ex attritu contra arbores facto: ex voce. Capiuntur animalia magna, tendiculis, laqueis validis, machinis, fossis, leui calamo, copertis, seu foueis, canibus validis, quibus milas vel collare acuminatum pro armatura imponitur, lora & fasciæ, cassibus, retibus, iaculis venabulis, lanceis hastis dentalibus, & leones aconito venemo. Venãtur Indi simias, calceis, speculis & vnctionibus: nam illæ imitari cupientes, venantium factum, qui se speculo appararunt, vngentes oculos melle, & calceos inducentes: illæ calceis laqueo, vel vnguentis irretiuntur. vt ait Diod. Sicul. lib. 17. Biblioth. in anno 9. Alexan. eadem imitatione capiuntur ottides, vt scribit Athenæus lib. 9. c. 14. in canibus, in robore, in odoratu, in leuitate est electio faciẽda pro ferarum diuersitate & modo venandi. Dum vestigiis inhærendum, maximè odoratu valere debent, quo aliquando destituuntur: si enim gelu sit, torpent naribus canes, nisi dies & Sol resoluat. Deletque vestigia leporũ ros multus, australis imber: re timet

retinet septentrionalis: in plenilunio vestigia incertissima, quòd Luna extenuet halitum. Perturbantur etiam vestigia, si vulpes anteà pertrãsierit, florum quoque odores in vere ante flores certa estate, exilia, quia terra feruens abolet quicquid est halitus, cuius rei rationẽ tradit Theophrastus lib. 6. de caus. planta. c. 29. vnde vera venatio leporis a medio Septembri vsque ad medium Aprilem. Ex agris subduci debent in lepores canes cursores, indagatores secus lenem venti auram: nam si ventus acer & validus, dissipatur odoratus, quod & in venatione cothurnicum & perdicum seruatur Omitto reliqua quę latius quis videre poterit apud citatos authores, & apud Iacobum Phouilloux qui ex illis nuperrimè Gallicè edidit librum de venatione.

De aucupio. CAP. IIII.

AVcupium, dicitur auium venatio, vel per aues aliorum animaliũ, vt leporum. Capiuntur aues retibus, reticulis, tendiculis, laqueis, plagis, vt ait Aristopha. in auibus, decipulis, pergulis, visco, & bubone, volatu auium prędatoriarum, canibus, iaculis, & quolibet telo inescatione, cantu fistulæ, vt in musicæ effectibus diximus. Prædatoriarum vel rapacium auium plu-

res sunt species, quarũ tibi nomina Gallica ex Bellone lib. 2. de auibus c. 14. & sequentibus recensebo, à quo vel melius à Plinio & Aristot. libris de historia animalium naturas hauries, Ossifragus, voultor: Gyapetus vn busard: Buteo seu triorchis, le sacre: Æsalo, lanier: Circus, le faucon-perdrieux: Stellaris, l'autour: Accipiter palũbarius, le faucon. Pernes Subuteo, le hobreau. Percus aut spiza, l'esperuier: Phrinolochos, le goiran: Leues, l'esmerillon. Chalcis, bondree. Sunt & aliæ quarum insigne, rostrum incuruum est.

De piscatione CAP. V.

QVando animãtia aquatilia venamur, piscari dicimus: eam Plato in sophista vel de ente, in duo membra diducit: aut enim retinaculis, inquit, aut percutiendo piscamur: retinacula, retia, nassa, laquei, verriculum, & noctu ad lumẽ, & interdiu. Ad percussionem pertinere putat hamos, quibus ore capiuntur pisces, trahẽte virga & calamo subsidente subere. Nero piscatus est rete aurato, purpura, coccóque funib⁹ nexis, vt ait Suetoni. in Nerone c. 30. Anguillæ turbata prius aqua, à piscatoribus capiuntur: quia illæ purissima aqua delectantur, nam turbida suffocantur: labent

bent enim branchias tenues, quæ facilè turbida aqua obturantur, ideo aqua turbata, ex fundo emergũtur, vt ait Athenæus li. 7. c. 17. Manu cancri ex foueis educuntur, & lumine & concussione aquæ, in modum tonitrui, sub cuius tempus ab abditis cuniculis exeunt. Forsan hæc venatio inutilis erit Pyrhagoreis, qui nunquam pisces gustabant, cùm alia animalia mediocriter attingerent, vt ait Athenæ. lib. 7. c. 25. Item in Syria, olim in ciuitate Ascalone: vbi adorabant idolum quoddam suæ deę Dercetæ semipiscis, & pisces pro diis habebãt, vt ait Diod. Siculus lib. 3. c. 16. hanc vocat Gatidem, & erroris adfert causam Athenæus lib. 8. c. 6. Atque etiam Ægyptiis sacerdotibus nephas olim de piscibus gustare, vt ait Herodo. lib. 2. Sed non particularib. vel regionibus, sed vtilitati omnium publicæ hæc scripta sunt.

SYN

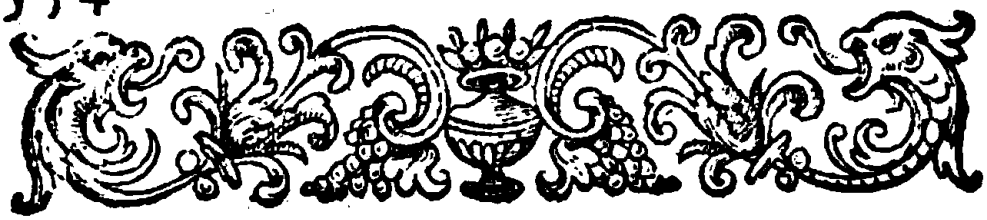

SINTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS
LIBER XXX.

Vbi agitur de artibus fabrilibus.

*

De fabrilium artium genere. CAP. I.

FAbrilis artis ſpecies variæ ſunt cùm hoc nomẽ ſit generale ad omnes qui operantur in materia aliqua dura, ſeu lapidea, lignaria, ferraria, aurea, argentea, & ad ſimiles pertineat, à quib. fabri cum additione materiæ, in qua operantur, dicuntur.

De architectura. CAP. II.

QVi ædificant domos, & faciunt ſtatuas fabri dicuntur à Vitruuio lib. 2. de archi. c. 1. Atque inter fabrilia in artem tranſit præſtantem ſecundum Vitruuium in 1. c. 1. Architectura, ars, inquam

tene

bene ædificandi: sub cuius vexillo symbolum dant fabri lignarij petrarij, ædificatores & cementarij, & opificij designatores, ędium cōpositores cum symmetria & proportione. Vitru. lib. 3. Nam hanc artem ratiocinatione & fabrica constare voluit: Et Leo Baptista in proœ. de re ędificato. fabricam vsus manus exequitur, ratiocinatio demōstrat proportiones, & qui cognoscit materiā qua vtitur, architectus quodammodo est, vt ait Aristot. 2. Phys. c. 2. Et cuius præscripto faber ædificat, erchitectus, & minister quoque. Aristo. 1. magno. Moral. c. fin. differre tamen possunt, quòd architectus intelligit quæ facit: faber tamen solus non intelligit semper quæ agit. 1. Metaphy. c. 1. Ita Plato intelligendus est, dum in lib. ciuili vel de regno ait, architectum nullum manuum ministerio vti, sed vtentibus præsidere, id est, vt architectura sit magis speculationis, quàm ministerij. Sic in Clitiphone Plato, ab architectura, inquit, duo fiunt: ædificium videlicet, & architectura. illud quidem opus, hæc autem doctrina. Constat autem ea, vt idem ait c. 3. lib. 1. ædificatione gnomonica, obseruatione, & machinatione. Ædificatio duplex publici & priuati operis. Publici operis est vel causa defensionis, vel causa religionis

vel causa oportunitatis. Defensio habet muros, turres, propugnacula, aggeres, portas, & alia, de quibus Alber. Duretus lib. edidit, & Vitruuius in 5. Religionis ædificationes, ædes sacrę templa &c. de quibus ædificandis Vitruuius lib. 3. & Baptista lib. 6. & 7. & Sebastianus Serlio lib. 5. de architect. Oportunitatis sunt, vt portus, fora, porticus, balnea, theatra, inambulationes, & similia, in quibus & habetur ratio firmitatis, vt ad solidum vsque, quod vocãt, baume, fiat fundamentorum depressio & materię sine auaritia bonę electio. Item vtilitatis, simul vẽtorum, regionum & Solis: sed & ex vsu locorum, & venustate depromitur consideratio, quæ Vitruuius lib. 6. 7. & 8. absoluit. Et hæc quoque in priuatis consideranda ædificandis: nam & domus quælibet ex philosophorum sententia, minima est ciuitas: ibi atrium, xystus, cœnaculũ, porticus & huiusmodi in apta regione situq́; habita ratione firmitatis, vtilitatis, honestatis, dignitatis, amœnitatis, temporis hyberni & æstiui, ædificabuntur. Necessitas primũ videatur ad quem vsum ædificatur: deinde sequatur commoditas: posteà si possit voluptas. Ibi fenestræ, scalę spatia, putei cloacæ, præunia, focigula &c. probè disponantur.

De

De partibus architecturæ. CAP. III.

IN summa, architecturæ partes sex erũt: ordinatio, dispositio, eurythmia, symmetria decor distributio. Ordinatio, est summaria comprehensio eorum quę facienda sunt dispositio, apta faciendorũ in partes distinctio idea operis & figuratio: quæ triplex, ichnographia, leuis scilicet in solo operis effiguratio. vocant, le plan, Galli: orthographia, erecta frontis operísque imago, adũbrata maioribus partibus, modelle imparfaicte Gallis: Scęnographia, omnium laterum & partiũ, in figura constractio, est quod dicũt, modelle esleuee, interdum lignea, interdum pictura adumbrata. Erythmia est, operis venusta species. Symmetria, partium inter se conuenientia & proportio cõuenies. Decor, operis emendatus aspectus. Distributio, est copiarum locíque commoda dispensatio, habita ratione facultatum ædificantis, materiæ, quæ inueniri potest, rei ædificandæ: aliter enim vrbana, aliter rustica ædificantur: aliter diuitum, aliter pauperum ædes: aliter parietes firmiores qui duas vel plures cõtignationes ferre debent, quàm qui vnam: illi enim vel diplinthij id est, duorum laterũ, vel triplinthij esse debẽt: istos sesquipedales

les esse sufficit: aliter ædificatur paries reticulatus, aliter imbricatus, aliter testaceus, aliter cratitius, aliter formaceus, aliter clatricius: aliter isodomus, & pseudisodomus &c. de quibus Vitru. lib. 2. archar. c. 8. & ibi Philander, Plin. lib. 36. c. 22. & lib. 35. c. 14.

De gnomonices parte. CAP. IIII.

GNomonicæ architecturæ pars versatur in geometriæ principiis, & mensuris, quib° architectus arcas possit complecti mente, & metiri per lineas, & figuras quadratas, trigonas, & similes, de quibus in Geometria dictum est. Tractat & de rationibus vmbrarum per stilum horologiorum: & idcirco annexã habet Astrologiæ ea in parte cognitionem, de qua iã proprio lib. diximus. Explicat autem hanc gnomonicæ partem Vitru. li. 9. archit.

De machinatione. CAP. V.

DE machinatione quædam etiam tractauimus initio machanicarum: hic tamen machinatio ad fabrilem ferè singuariam operam pertinet, vel ad aliã potius quàm cæmentariam, quam explicat Vitr. li. 10. in qua agitur de arrectariorum vel

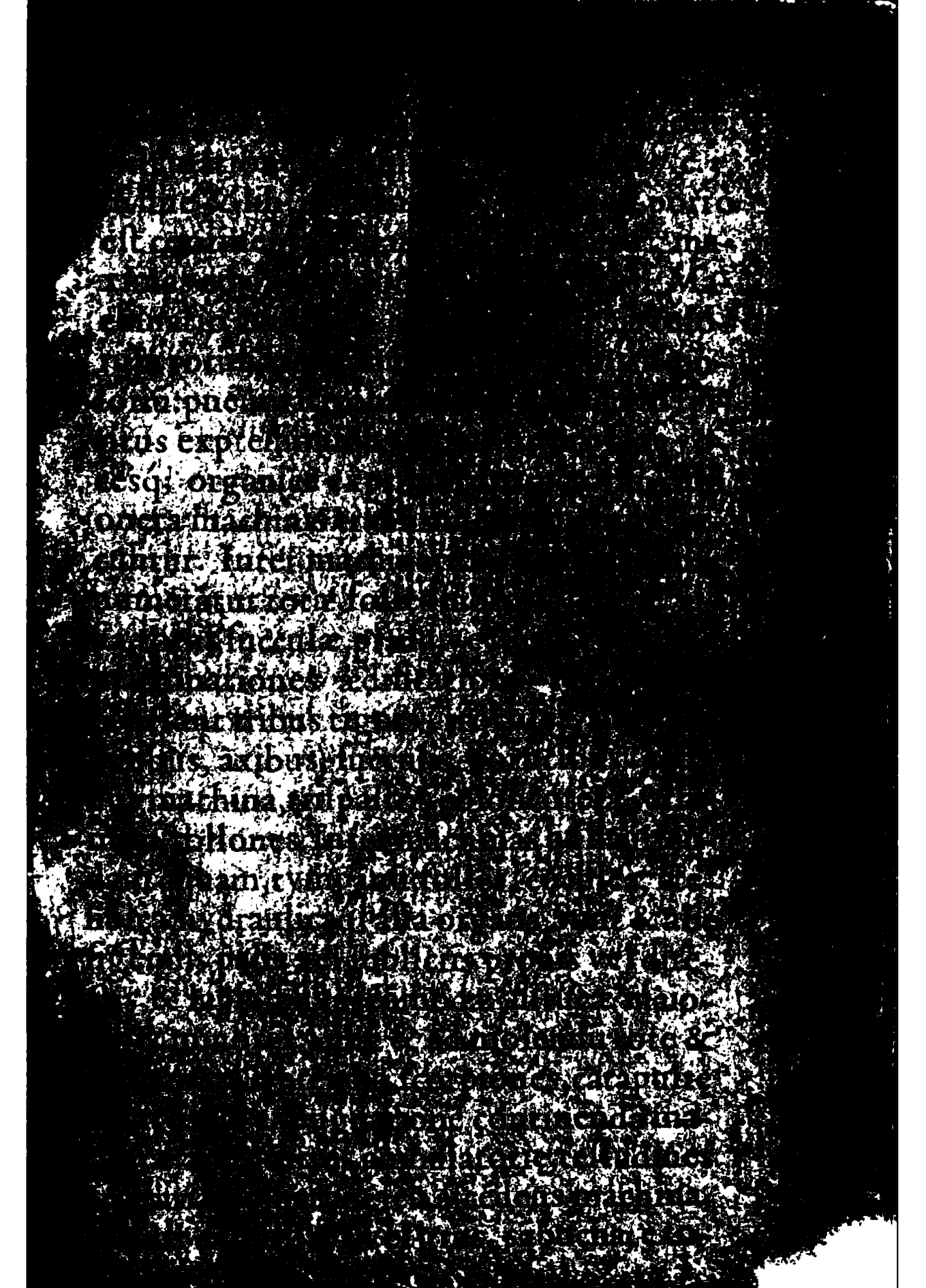

strum, criodoce vel ari[illegible]
nes, oryges ad fodiendũ idon[illegible]
plutei, pinnę, & ex illis cõtabul[illegible]
genus, de quibus in re militari [illegible]

De fabris ministris architecti.

MInistri architecti, & cæmen[illegible]
& qui ex lapicidinis exeru[illegible]
marmora, quiq́, scindunt & poli[illegible]
lumnis, figuris, imaginibus disting[illegible]
uimentis, ædificiis, tectis inserun[illegible]
lam normã & perpendiculum: & q[illegible]
sant, fingunt, formãt & decoquun[illegible]
ex terra, affines figulis, qui ex ter[illegible]
vasa ad rotam componunt & fing[illegible]
sunt eisdem architectis fabri ligna[illegible]
trabes ruderant, poliunt, dolãt, di[illegible]
& cõtabulant: scalas componunt [illegible]
itineris, vel cochlides. Fenestras [illegible]
cancellos, asseres, reticulatas vel [illegible]
colligationes, vt terra commixta [illegible]
pleantur, parãt. Subseruiunt etiã fa[illegible]
rarij, qui clauos, virgas ferreas, [illegible]
clathra, vectes serras, claues sugge[illegible]
cellos, aliáque instrumenta con[illegible]
fabris aliis, vt malleos pinalleolo[illegible]
bras, secures, scalpra, trullas, ruta[illegible]
[illegible], serras, cultros, ascias, forcipes [illegible]
terebella, & similia. Et quia ornan[illegible]
simulachris & imaginibus, statu[illegible]

rum materiarũ, diuersorumq; fabrorum, de pictura, de statuaria arte & plastica & aliis agendum erit, & de imaginum opificibus.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS,

LIBER XXXI.

* * *

In quo agitur de pictura.

De pictura exercitio. CAP. I.

AD venustatem operum & ædificiorum pertinent, sicut tectoria opera & incrustationes, inductiones, vel calcis & arenæ, vel gypsi, vel marmoris, ita & picturæ, de quibus Vitru. li. 7. Eruntq; picturæ interdũ megalographiæ & magnarũ impensarum, aliquando rhyparographiæ vilium. Cæterum picturæ ars non tantùm ad fabros vel architectos & sedẽtarios opifices pertinet, sed & ad voluptatẽ animi, & virorum præstantiorum quorundam aliquando lauda-

bile exercitium : vt Fabio nobilissimo homini datum est laudi, quòd pingeret, vt ait Cic. 1. Tuscula. Et Adrianus genere Apher Imper. pinxit venustissimè, atque etiã effigies è cera & creta formauit, vt ait Dion in Adriano. M. quòq; Antoninus philosophus dictus Aurelius, operam pingendo sub magistro Diogeneto dedit, teste Iulio Capit. in eius vita.

Quid pictura, & quibus vtatur. C. II.

PIctura secundùm eundem Vitru. lib. 1. ca. 5. fit imago eius quod est, seu potest esse, vt hominis, nauis &c. certis corporum finibus figurata similitudine. Explicat Hora. initio epist. ad Pisones, seu de Arte poët. ibi, *pictoribus atque poëtis, Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas. &c.* Plato in Phędro, picturæ opera tanquã viuẽtia extãt: si quid verò rogaueris, verecũdè admodũ silẽt. Pictura vtitur optica ratiocinatione, manu, & coloribus: in optica considerat, quomodo quæ longius distant, minora videntur, & quæ supra caput picti, quæ infrà minora: incurua, quę supra distãtia eleuata, quę infra oculũ & quadrata quomodo visum decipiant: considerat vmbras, lucẽ, radios, vt diximus in optica. A Geometra habet regulam, circinum, lineas, & id genus, & proportio

portiones: vt in pingẽdis quibusq; symmetriam cõseruet, veluti in homine, quantũ os à naso, oculus ab oculo, & reliqua membra inter se differre & conuenire debeant. Scripsit de proportionibus hominũ, & de illa symmetria corporis humani, propriũ volumẽ Alber. Durerus pictor Germanus insignis, Vitru. lib. 3. ca. 1. Pompo. Gauricus lib. de sculptura. Dimensiones autẽ in reliquis animalibus sex cõstituunt, quibus suapte natura distingui possunt: summũ, iusimum, antè, ponè, dẽxtrũ, sinistrũ, infima & suprema pars. Idemq; & locũ habet in stirpibus, vt tradit Arist. li. de cõ. anim. gressu

De progressu picturæ. CAP. III.

ARistot. lib. 2. de genera. animal. c. 3. de generatione loquens, naturę opificia. cum pictura confert: omnia delineamẽtis, inquit, primũ describuntur, deinde colores recipiunt, & mollitiem, & duritiem, quasi pictoris officio fungatur natura cùm cõdit & creat. Pictor enim vbi primũ lineas descripserit animantiũ, mox vario illinit colore ac perficit. hæc Arist. Pictoris itaq; est, leui linearum ductione, primũ opus cõficere, sed antea adhuc graphydis cõceptione quasdã rudiores ducit notas, antequam ad lineamẽta veniat, vel animo lineas ducẽ

do conceptas, sequitur: atq; Plin. lib. 35. c. 3. tradit, picturã primũ inuentã, hominis vmbra circũducta: deinde vmbrã fuisse coloribus inductã, & postmodũ linearẽ sine coloribus. Accedit his ars, cùm solidã picturam videri volunt, circa prominẽtias in tabula: vmbris enim & lineis, & comminutis angulis, eas mõstrare laborãt: vmbris quomodo fiat, docet Plin. lib. 36. ca. 11. Omnes inquit, qui volunt eminentias videri, candicãtia faciunt, coloremq; condiunt nigro. Magna prorsus ars in æquo extãtia ostendere, & in confracto solida omnia. Meminit & Plato lib. 10. de Rep. Sunt de vmbris nõnulla scripta à Leone Baptista li. de pictura. Sunt & catagrapha, quæ inuenta feruntur à Cimone Cleonæo, id est, obliquæ imagines, & variæ formationes vultus, respicientium, suspicientiúmve & despicientium. Accedũt distinctiones membrorum, articulorum, venarũ prolationes, in veste rugæ, & sinus, & in hominis & animalium corporibus, potissimũ in cute, situs, rugæ, cauitates, magnitudines, lituræ, formæ, & alia innumera minuta, quæ artificem commendant, addita successu tẽporis & incremento artis, vt mobilior sit, & longè lateq; differat nunc hæc opera ab inuẽtione prima eorum, qui monochromata pinxissent.

nam

De diuisione pictur[illegible]

Pictura vtitur hodie [illegible]
[illegible] formula, ocul[illegible]
gali & encaeno, quo [illegible]
rore in illorum proprietat[illegible]
Sacramento [illegible]
[illegible] quod [illegible]
liberae pictur[illegible]
[illegible] humanae [illegible]
[illegible] Atque pictur[illegible]
[illegible] delectantur [illegible]
[illegible] legibus quibus [illegible]
[illegible]
[illegible] inuenta hoc a
[illegible] lib. 35. ca. 10.
[illegible] dicatur, notat
[illegible] ca. 11. encausto, pi[illegible]
[illegible] fuisse genera, cera, & in
[illegible] vticulo, totiumque ac-
[illegible] igni ceris penicillo vede[illegible]
[illegible] pictoris Martia [illegible]

[illegible] lib. 3. [illegible]
[illegible] 17. pictoris instrum[illegible]
[illegible]ceras, colores, penicill[illegible]

De quibusdam præce[illegible]

CAP. [illegible]

QVi fingunt, cælant, [illegible]
bent primùm mente for[illegible]
ius similitudinem referre volu[illegible]
re, & sibi primum typum effin[illegible]
delineare subtilius. Secundò qu[illegible]
quæ longius videntur describer[illegible]
dè id fecerit, vel per fenestram d[illegible]
per aliud instrumentũ quod fen[illegible]
[illegible] habeat similitudinem, [illegible]
habebit dimensiones notatas, & [illegible]
notam, ad quam à delinatione [illegible]
[illegible]volutus, semper æquali intu[illegible]
declinet pictura à primo obtui[illegible]
[illegible] potest obiecto speculo, ad [illegible]
[illegible]tionem representata cõmodius [illegible]
[illegible] obseruatis, vt dixi, notis altit[illegible]
[illegible] cancellorum speculi, vt fen[illegible]
[illegible]mo poterit ad speculum suam [illegible]
[illegible] in tabula pingere, vel pe[illegible]
[illegible] cestro, sicut [illegible]
[illegible] Plinio lib. 35. [illegible]
[illegible] & obliquationibus, [illegible]
[illegible] membrorum, [illegible]

lorum sit ponendus. In coloribus locandis cauendum, ne cādido multum in picturis vtaris. Est enim velut illarum venenum, nam splēdore suo aliis adimit venustatē, grauitatem, vmbras veras. Est obseruanda prima, secunda, tertia lux, & lumen rerum. Poterit & pictor ad speculum opus cōferre & probare: detegit enim errata facilè. Vernice poterit lucem picturis & coloribus prębere, qui fit puluisculo gummi iuniperi, & aloē, cum oleo nucum iuglandiū, aut lini.

Alia præcepta pingendi ratione diuersæ materiæ. CAP. VI.

PInguntur muri, chartæ, tabulæ, lintea. In omnibus illud obseruandum, vt superficies cui pictura plana inducenda est, sit optime à rimis & commissuris liberata: idcirco oblinunt parietes, primò gypso, vel argilla cū penecillatione rudiori calcis & glutinis. Tabulas autē colorum fragmentis: lintea vel cum creta alba, vel glutino, vel diluta farina. Charta autem si papyracea, qua solent pictores, qui ad vinum exprimunt vultum imagines ptototypum delineare, vel graphidem, exprimere, primum perfricatur creta è pastilis leniter trita mormore: in membranis non ea ob-

seruat

ſeruatio, quia naturæ politę ſunt. Pingitur autem coloribus corporatis, vt diximus, & dilutis, dilutis vtimur admodum ſcripturę, vel cum pēna aut penicillo. Corporati autem colores vel miſcētur glutini in parietibus depingendis, & linteis & tabulaltis quoq;, ſed pictura ea ditior & præſtantior eſt, cuius colores oleo imbuūtur vel gummi, poſtquā marmore valdè triti & colliſi ſunt, vt vix tactū effugiāt. Cōponuntur & ex coloribus vel ſimplicibus vel mixtis, ve luti ſtyli, cetacei lōgiuſculi, quibus pictores ichnographias vultuū pennæ modo in papyro deſcribunt pri°, vt dixi, charta creta alba illita, & leniter cū xylo ſeu goſſippio cōfricata. Deſcribunt quoq; maiores lineas, lapide nigro fabrili, vel creta rubea, interdū & plūbo, quorū maculas, plōbi inquam, panis mica fricatas, aliorū autē xylo demūt, poſtquā lineamenta iuſta, inducta aliis coloribus ſunt. Cōdenſant autē & cylindruli formula, rotant ſtylos illos colorum, pictores, alij glutine piſciū, alij cum gummi Arabico: alij cū lacte ficus arboris: alij, & illi vt arbitror, dulcius cū ſero lactis: cū hoc enim molliores ſunt ſtyli quos vocāt coroyōs: alij enim duriores & qui chartam incidant. At obſeruandū in iſtis ſtylia miſceri colores, & ita hos referre colores

ex

ex cerusa vel creta [illegible]
omnibus antequam cogan[illegible]
in modũ pennæ vel styli, o[illegible]
conteri & misceri supra ma[illegible]
dem.

De coloribus. CAP.

MEmorant præstantes pi[illegible]
lis quatuor coloribus di[illegible]
pera perfecisse, albis, melino [illegible]
ianthino Attico: ex rubris, sino[illegible]
tica: ex nigris, attramento, Cæte[illegible]
rum, alij natiui sunt seu minera[illegible]
quuntur pictores: alij ex aliis [illegible]
ctationibus aut mixtionibus, [illegible]
ramentis compositi, Vitruuius [illegible]
de mineralib. Plin. lib. 35. cap. [illegible]
lib. 5. adiiciam hic verba Græ[illegible]
Gallica.

Natiui colores, sinopis, vel ru[illegible]
pis, Græcis μίλτος, iocinoris [illegible]
couleur de sinople. De hac Plin. [illegible]
Diosc. libr. 5. c. 61. Strabo lib. [illegible]
cis, Latinis & Gallis, terra rube[illegible]
ctores & sarcinatores vtuntur [illegible]
dis pannorum incisionibus [illegible]
in Diosc. lib. 5. enarrat [illegible]
est in colore. Nam illius [illegible]
color [illegible] est [illegible]

[illegible]

[illegible] & Hispan. & Itali [illegible]

[illegible] cinabrium. Latinè cinnabaris, [illegible]

[illegible] *sang de dragon.*

[illegible] non vt prius cinnabrium, in

[illegible] tensi

tenſi coloris, Gemanicè *bluot farb*. De iſtis cinnabaris ſpeciebus tractat Amatus in 5. Dioſc. enarrat. 69. Sunt etiam diuerſæ ſpecies cretæ, nigra, alba cãdicans, crocea, &c.

De *aliis coloribus non mineralibus, ſimplicibus & compoſitis.* CAP. VIII.

LAccam habent pictores vinaceam & rubicundiorem, aliqui concauium dixerunt ſed falsò, vt docet Amatus Luſita. li. 1. in Dioſc. enarrat. 23. vbi duplicem laccam demonſtrat: vnam quæ eſt formicarum alatarum ſtercus, velut cera fanaga go eſt apum, ab Indorum regno Pegu delata. Alteram laccã artificialem dicit, quæ ex fęce braſilij virſinij dicti, & cocco reſultat, quo pictores pro conficiendo colore rubro obſcuro, maximè vtuntur. Firmat Conſtantinus in additionibus ad Amatum in Dioſc. comment. li. 5. enarrat. 51. in fine. Ceruſſa, Græcis ψιμμίθων, Hiſpan. *alualyalde*, Itali. *biacca*. Gallicè *ceruſe*, Gemanicè *pleuinciß* Eſt albi coloris, quæ vbique paratur ex lamina plũbea, & aceto, de cuius opificio, Plin. lib. 34. c. ſi. Vitru. 7. 12. Dioſc. lib. 5. cap. 53. Color viridis æris, Latinè æruca. Dioſc. ἰὸν, Plinio ærugo, Gallis *verdet*, parandi modum ex laminis æreis cum vinaceis, docet Plin. lib. 24. c. 11. Vitru. li. 7. c. 12. Car

12.Carda.5. de subtilit. Atramentum pictorium & tectoriũ seu librarium, *du noir*, tripliciter fit apud Vitru.li.7.c.10.Plin.lib. 35.c.6. Diosc.li.5.c.fin.fit primùm ex fuligine exustionis resinæ & picis. Intra officinas quæ excipiunt, adulteratur fornacium & balnearum fuligine, adhibito glutine. dicunt & fieri ex vini optimi fæce exsiccata, & excocta: fit & ex carbonibus sarmentorum, & schidiis tedarum pistorum. Fit etiã ex colectione fumi per operculũ olei nucum, posteà fuligini adita aqua glutinata. Deinde & alius color atrior, si comburas in olla ossa seu nucleos persicorum, aut cortices iuglandium, & carbones teras marmore cum aqua glutinata, aut si glastũ seu *floree*, aqua eadam, dissoluas. Glastum herbam, postquam trita, siccata, & in puluerem redacta est vocant *floree*, Isatidis succus dicitur, & Indicus lapis quem dissoluunt vrina lanarum potissimùm infectores. Amatus in lib.5. Dioscor. enarrat.67. & in lib.2.enarrat.182. & ibi constant. in additionib°. Lazuli lapis Græcis κυανὸς λίθος, vel azulũ, nostris *azur*. Cyanei cærulei vel cælestis coloris est, cuius olim tria fuisse genera scribit Plin.lib.33.c.fi. & Theophi. li.de lapid. Ægyptium meliorem, Scythicum. Cyprium: accesserũt posteà puteola-

num & Hiſpanienſe. Et factitij etiam nũc multæ ſunt ſpecies. Fit & viridis color ex lazulo alurgus, *vert d'azur*, quod & adiecta vrina fiet citius dicto. Oſtrum dicitur, *pourpre*, eſtq; purpurarum ſeu conchyliorum vel muricum cruor. de quatuor differentiis eius, pro regionis varietate, Vitru. lib.7.c.13. Plin. Lib.9.c.36. & 38. & libr.21. c.8. Iul. Pollux. lib.4.cap. 1. Eo cruore trito in mortario, pictores inficiunt cretam argentariam, quæ nitorem argẽteum reddit, vt ait Plin. lib.35.ca.6. & c.17. & lib.17.c.8. inficiuntur & lanæ, Coccinum eſt, quod noſtri, ſcarlatam vocãt, Itali granum & chermeſinũ, vt notat Hermo. Barba. c. de ſaxifrag. & cocco baphica. Eſt autem κόκκος βαφικὸς granum infectorium, herba Gallicè, *graine, vermillon, ou eſcarlatte*, Hiſpan & Italic. *grana da tingere*, Arabicè *charmen & kermes*, de qua Plin. lib.9.c.41. & li. 22. c.2. Dioſcor. lib. 4.c. 48. Coccineas tamen eſſe arbores in nouo orbe in Hiſpaniola, & apud Caannibales autropophagos, quas Hiſpani dicunt Braſilium, Itali verzinum. Dixit P. Martyr lib.4. & lib.9. decad. 1. & li. 10. deca. 3. de rebus Oceani: & orbe nouo. Rubia tinctorum, dicitur Græcis ἐρυθρόδανον, Gallicè *garance*, de qua Plin. lib. 19. c.3. & li.24. cap. 11. Dioſc. lib.3. capit. 60. ex radice

radice autē color colligitur, qui cum creta eretria, vel ſetinuſia, id eſt, candida mixtus in corpore excipitur, vt cæteri liquidi colores. Braſilij lignum raſum & decoctū. colorem rubeū, quam roſetam dicūt conſtituit. Si lacti fuliginē camini miſceas, fit rube⁹ color. Quò tenuius teres marmore minium, eò plus habebis: aurantij malilorē, dicunt, *orangeat*. Inter colores qui obſcurant luteum, eſt fuligo, vnde color *de tané*: ſi ocræ iunxeris, erit obſcurior, *tané obſcur*, Cæruleus quē dicimus, *couleur perſe*, cum glaſto ſeu *ſtoree*, & creta alba vel calce viua mixtis, & ſimul tritis marmore, redditur: poſteà ſi penicillo vti velis, miſce vt in cæteris vel gluten, vel gummi, vel oleum. Si velis colorem carnis imitari, vocamus *incarnat*, tere laccam rotundā marmore, & miſce cretam albam vel ceruſam, pro modulo repræſentādi coloris, vel loco laccę, adde roſetā. Reddes colorem ſplendidum, ſi laccam aut ſanguinem draconis prius madefacias aqua vitæ, ſeu *ardente*, poſteà teras & miſceas cū ceruſſa. Roſeta fit, ſi ſumas cretæ albæ diu & benè tritę, libras duas, vnā autem braſilij, & quadrantem aluminis, ita vt prius bulliant ſimul alumen & braſiliū cum lixiuio, donec alumen fundatur, poſteà autem addatur ere-

ta, & inde ſiccari permittes. Fit ex fructu nigro liguſtri, baccæ effigie, nato ex ceruina ſpina (ſecundum Amatum Luſitanum in 1. Dioſcorid. enarrat. 109. quam exiſtimat Thamni ſpeciem Ruellius libr. 1. de ſtirpib. capitulo 124.) perfectiſſimus viridis color, vocant Galli neprum & burgam ſpinam, Itali melam vel ceruinam, Hiſpani aluarem. vocant etiam hũc colorem librarij ſeu bibliopolæ *vert de vescie*, quia ſic eum temperant vt grana ſeu prędictum fructum capiant, & relinquant in vaſe per ſeptem, aut octo dies, cui aquam aluminatam iniiciunt, ſex libris granorum addentes vnam aluminis, & excoquunt bullitione ad conſummationem fenè mediæ partis aquæ, hanęq; poſteà infrigidatam capiunt & colant, vel exprimunt linteo, & intra veſicam porci poſteà condunt, & exponunt Soli vel fumo ſiccandam.

Colorum quorundam affinitas.

CAP. IX.

ALbus color, niueus vt niuis recentis, candidus vt calcis recentis, vbi ſplendor, lacteus ſine ſplendore, aqueus albus valdè dilutus, vt & ſeri: cæruleus candido dilutus, vt aeris color vocamus *pers*, argentinus,

gentinus, plumbeus à similitudine plumbi, albo nigricante cum splendore. liuidus illi similis, sed cum splendet: cinereus, vt cineris est: & nigricans albus nobis *clair brun*, fit iniecta cerusa nigro. Viridis, varius, primùm vt in pratis antequam floreant: smaragdinus, vt gemmis eius nominis: color viridis ad satietatem ex chrysocolla vel ærugine: prasinus, porri foliis similis, non ita intensus: citreus, qualis in cortice mali medici, ex viridi & paleari mixtus. Varius & rubeus primum vt sanguis, purpureus clarior rubeo. Flammeus, splendidior purpureo, vt flamma, ferrugineus, ferro similis æruginem contrahenti. Roseus albus cum rubore mixtus, nos *incarnat*. Puniceus roseo pallidior vinosus, accinis vnæ similis: glaucus, præter virorem flauum quoque cõtinet. Luteus, *iaune*, vt luteus oui: viuacior, croceus: splendidior, & rubicundior, aureus, ab auro splendens: palearis aureus, non splendens, vt tritici palea: flauus qualis præmaturis aristis: æneus, *roux*, vnde ænobarbi *barbes rousses*. fuluus, coloris castaneæ vel leonis, sed castaneus obscurior fuluo, balius scilicet color quem badium dicũt, *bay*: Gallicè, rusticis apud nos *fauuel*: sapadix Græcis idẽ quod rutilus cum lu-

eo, *rougissant*, qui aut[illegible]
rum, antequam colore[illegible]
dicitur, inde Gallis, [illegible]
Niger, luridus vt in serpen[illegible]
obscurior ferrugineo cum [illegible]
Plautus vocat morulũ, nos [illegible]
prannius niger est, sed spl[illegible]
ger, cum fuluo colore: vt raua[illegible]
cum cadore, fuscus est, vocam[illegible]
lis color maurorum. Sunt [illegible]
animalium colore nominati[illegible]
camelinus, pardalis, &c.

De sociandorum colorum ar[illegible] cant adumbrationem, &c.

REgula generalis est, spl[illegible]
res splendidis esse soc[illegible]
adumbrandos: obscuris au[illegible]
ros, adumbratio, itaque azuri[illegible]
uli Flandriæ, id est, *de pers*[illegible]
Adumbratio cinabrij, seu *ver*[illegible]
acca trochiscata vel rotũda, au[illegible]
li cocti sine alumine cum aqu[illegible]
Adumbratio auri pigmenti, seu
varium colorem inducere, [illegible]
changeante, quod fit aut cum [illegible]
aut roseta, aut lapide lazuli seu [illegible]
plerunque cum fuligine camin[illegible]

vistre. Ad ceruſſæ adumbrationem quilibet alius color commodus, excepto auripigmento, quod eam reddit atram. Adumbratio ſandarachæ Græcorum, ſeu nobis *mæßicot*, fit cum fuligine inqua glutinata diſſoluta. Adumbratio roſetæ, eſt aqua breſilij: eminentias autem recipit, vocant *releuement*, cum ſandaracha Græcorum ſeu *mißicot*, aut auripigmẽto, quæ reddeat cõlorem variãtem ſeu incertum. Obſcurum autem adũbrarur cum fructu cruine ſpinę, ſeu, vt diximus, *vert de vßia*, aut fulligine. Adumbratio coloris carnis, vocant *incarnat* eſt ceruſſa mixta cum modico cinnabari, & duplici eius partis crette ſeu ochre luteæ, *d'ocre iaune* adumbratur ochra cum fuligine trita & diſſoluta aqua.

De coloribus dilutis ad ſcribendum.

CAP. XI.

VT pares coloré roſeum, Rec. viridis ſucci ſolani ſeu ſolatri hortẽſis, vocãt Galli, *morelle*, aceti gũmati pacũ, coque & terè & ſcribe. idem præſtat ſuccus granorum burgæ ſpinæ, ſeu negrapum cum alumine. Color ſmaragdi pulcherimus, recipe vitide eris earũ lithargyrij in corpora cũ vtina pueri, ſcribe. Cinnabaris ad ſcribendũ, accipe cinnabcrim tere ſupra mar-

mor cum aqua, sicca [illegible]
operari, dissolue cum [illegible]
fuerit multa agitatione [illegible]
dito ficus lacte: citius enim [illegible]
gummi instar est, & vtere [illegible]
fit: accipe viride ęris, tere [illegible]
fundatur in optimum acetum [illegible]
per duos aut tres dies, acetum [illegible]
extrahe, & illud super aliud [illegible]
nè vt suprà tritum infunde [illegible]
duos dies moras trahat, [illegible]
liquidum relicta fęce viridis [illegible]
pullā repone, & iniice modic[illegible]
vtere. Auro & argento scrib[illegible]
accipe bracteas auri vel argen[illegible]
marmor cum sale, postea [illegible]
cida & nitida in vase [illegible]
postquā sal fusum erit [illegible]
fundo, cape & dissolue [illegible]
[illegible] scribe: moneo tamē [illegible]
futuram, verum siccatam, [illegible]
[illegible] apri poliatur, pulchrā [illegible]
tum promptuarium, sic [illegible]
gallarum optimarum, solid[illegible]
[illegible] yncias [illegible]
[illegible] & semissem aquæ [illegible]
[illegible] madescant simul [illegible]
[illegible] chalcant [illegible]
[illegible] pulueris [illegible]

ſceantur ligno ficus : relinquantur in Sole duobus aliis diebus, adde deinceps lachrymæ arabicæ in puluerem redactæ, & corticorum malorum punicorum infruſta ſingulorum vnciam vnam : poſt vnum demũ diem coquantur, ita tamen vt leuiter tantum ferueant igne lento, colo & in vaſe plumbeo autvitreo recõdito. In atramento fluxio ex aqua eſt, corpulẽtia à lachryma, nigredo à chalcãtho, quam iuuat galla, ſplendor à cortice vel ab alumine.

De baphicis in fectoribus pannorum.

CAP. XII.

DE baphis plura habeo dicere, ſed quia tinctoriæ vbique obuiam ſunt & patent, omittam, dum monuero eos dilutis coloribus vti, maximè calce, alumine, breſilio, rubia, gallis, chalcantho, vrina, acceto, lixiuio, temperatis : eadem de coriariis, qui coria & pelles tingunt, cogita : permulta floribus, corticibus, lignis, inficiuntur. multa quoque terra, ſpuma, atramento, animalium ſanie, vino, fumo, lixiuio, mari etiam vt ſulua, luto ipſo, herbaceo & calloſo, nucum inglandium cortice, cum rhu, erythro gal, dicto ſumach. officinis, calycibus grandium apud Italos.

De imbuenda cera coloribus, ad subtilia opera quædam peragenda. C. XIII.

SOlent qui fingunt miras imagines, & eas phialis vel ampullis augusti orificij immitunt & implantant cum forcipulis vel aliis instrumentis, calente vase & solo intra ad recipiendas imagunculas idoneo. cera operari quam vocāt, vulgò gommisse. Quā ita temperare par est, vt colorem habeat & ductilis reddatur, non friabilis. Quamobrem ductilem faciūt, & dulcem, vt dicunt, addendo & miscendo paululum terebēthinæ abietis. Colorant autem additis coloribus: vt si velis albam cerā, cum cerussa trita marmore addito paululū tel rebinthinæ misceto: si luteam, albam venouā cerā capiunt & miscent pròbè, cum bene trito in marmore auripigmento, ad dita quoque terebinthina. Si viridem, misce cerā albam cum viridi æris, trito, & terebin. Si coloris aurei (vocant orangeat) misce cum minio (vocant mini) trito, & tereb. Si nigram, misce eandem cum cinnabri trito & tereb. si incarnatam vt dicunt, misce cum lacca rotunda & cerussa tritis cum tereb. Sic de similibus colorib°, quos tritos miscebis cum cera alba & terebinthina.

De

modo materiæ ex qui[illegible]
tur, vt sequitur.

De plastica. CAP. X[illegible]

PLastices est, ex terra, ex argi[illegible]
fingere similitudines, vel [illegible]
ra, sulphure, vel simili materi[illegible]
plasticem dicebat matrem scul[illegible]
laturæque. De hac Plin. lib. 35. c[illegible]
solis coloribus constat, attamē [illegible]
plastices ars illa efficit, vmbra[illegible]
strans affectum, vt ait Philo[illegible]
Iconib. Plastes faciunt interd[illegible]
solidas, inderdum concauas. A[illegible]
pulchra, in formandis imagi[illegible]
sionem metallorum, vel aliorum[illegible]
rum, quæ posteà indurantur. [illegible]
pro minoribus, arculæ quæda[illegible]
li, quibus pulueres tenuissimi[illegible]
tripolis, pumicis, lapillorum, [illegible]
laterum, sepiæ testium, hircij cu[illegible]
sibus, ferri rubigine, cineris [illegible]
cineris lixiuij domestici, arenæ [illegible]
lo post trituram elaboratam [illegible]
iicientur. Posteà typus [illegible]
plastice vocant Galli, le mou[illegible]
[illegible] subinde eo ex[illegible]
[illegible] per notatos canales, vel [illegible]
[illegible] illud typi conclusi [illegible]

[illegible] fundere, formare, [illegible]
reddere, ferruminare, [illegible]
ponere, seu esmailler. Prob[illegible]
& aurum lapide lydio, igne [illegible]
fusione &c. Fusio in vasculo [illegible]
sibulum vocant, quia profun[illegible]
tius in, fornaculo ope folli[illegible]
tem citius aurum & argentum [illegible]
natur vitrum tritum, vel cera [illegible]
li, aut quatuor frustula subli[illegible]
to vehementi igne. Formant [illegible]
nem fusionis in puluere, de q[illegible]
stice dictum, postea malleolo [illegible]
viticulo prosequuntur, & poll[illegible]
guūt, Quòd si aurum crudum [illegible]
le, ductile reddunt per cineri[illegible]
par la coupelle, ou cendree, [illegible]
cum sale citri, aut tartaro, au[illegible]
aut halkali; ferruminatio; [illegible]
dulcior debet re compaginā[illegible]
argenti optimi: ferruminatio [illegible]
viride æris & chrysocolla qu[illegible]
Gallis borrax, Hispanis & [illegible]
car. Alia difficilior est quæ [illegible]
æquali pondere argenti bo[illegible]
quarta parte cupri contri[illegible]
chrysocolle. Tingitur aurum [illegible]
[illegible] accipit, si vngatur [illegible]
[illegible], salis ammoniac[illegible]

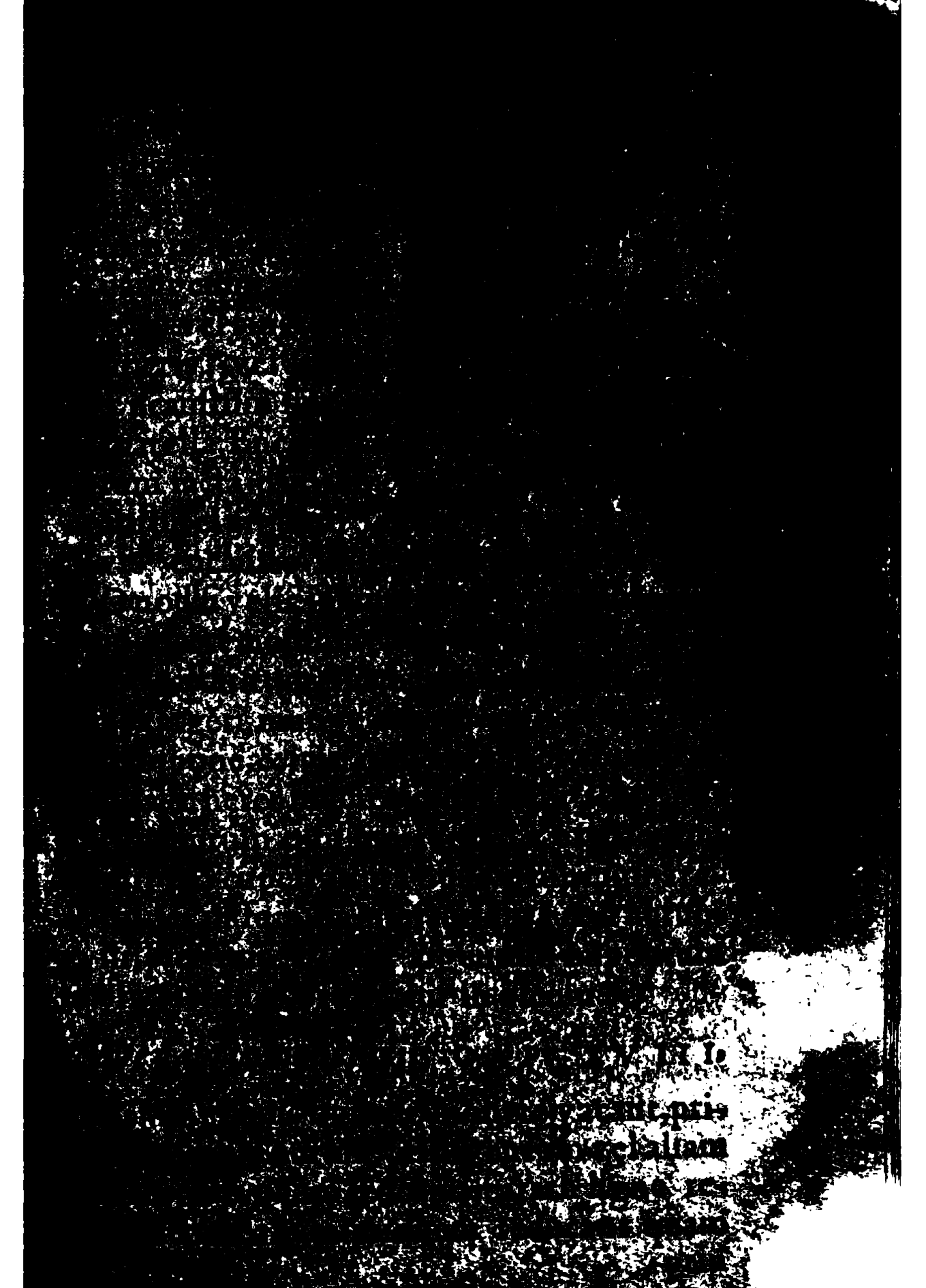

princeps, statuit, fundant dehinc in virgas extendāt per tabulata ferrea prius inūcta cum stercore bouino dissoluto cum forti lixiuio pannorum lineorum, sapone communi, seuo antiquo, aut pinguedine dilatent inde scindant in quadratulas partes iuxta pondus aut paulò amplius excudendæ monetæ. Recoquant in patinis, dēt per cusloribus: adsint custodes, qui pondus iustum exigant, rotundent, colorent, inalbent tartare. sale alumine.

De fabris æris, & æris cypirij vel cupri.

CAP. XIX.

AEris fabri, & imagines & vasa quoq; conficiunt & conflant: sed labore maximo qui ex ære Cyprio quia eiº æris Cyprij materia, ægrè ductilis, & tamen malleationibus crebris extendi debeat, intus & extrà. Durius tractatur æs quod vocant latonem, tornationibus tamen politur. Iuuantur horum fusiones, si dum fundi desideras, àdiieias vel stannum, vel arcinicum vel sublimātum, aut alia vnctuosa, vt oleū commune, aut pinguedinem. Ferruminatio æris Cyprij, est composita argento impuro, siue argent bas, cupro vsto, mixta chysocolla seu boracc. Sepe etiam est lanno &

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] salis, & [illegible]
[illegible] pulueris [illegible]
[illegible] æris, vel la[illegible]
[illegible] puri, & vna plu[illegible]
mixtis. Si velis æs ferru[illegible]
pe, vel lima frica locum [illegible]
calefac latonem loco, ei postea [illegible]
uerē thuris & resinæ, post[illegible]
ex prædicta ferruminatione [illegible]
cōsolidabitur: ne autē [illegible]
quam ferruminandum locum [illegible]
cina inunge aqua, in qua creta sit [illegible]
& ferruminatio ibi missa inhærebit.

De fabriferrariis. CAP. XX.

MOlliunt ferrarij artifices ignibus ferrum, & malleorum ictibus incude extendunt, crebrisque immersionibus ob[illegible]. Cum chalibe iungunt, bullicioni[illegible] instrumenta & vtilia & nocentia [illegible] perficiunt, & poliunt. Co[illegible] album seu argēteum [illegible] aureum lazuli, quem vocant [illegible] violēt & cineritium. Vtūtur ad

id

sapone vngue bo[illegible]
muni dissoluris aceto [illegible]
est restringuunt, splen[illegible]
decoctionem vel extinctio[illegible]
aqua composita ex viridi [illegible]
sale communi, & vino [illegible]
ctione bene politum antea [illegible]
pri æris redigunt similitud[illegible]
si aureum velint, inungu[illegible]
quo dissoluitur aurum, postea [illegible]
rium fugere cogunt Emoliun[illegible]
guibus equorum, item si bulli[illegible]
bus oui aut pulueris calcis viu[illegible]
lius adhuc fiet, si vnctum cum [illegible]
gdalarum amararum inuolua[illegible]
mixta cum assa fætida, & deind[illegible]
ponant inuolucrũ ex terra arg[illegible]
posita cũ vito tritro, & feruo[illegible]
mittant, in fornace, per integ[illegible]
& quousque ignis eius extin[illegible]
rant cum extinctione in succo [illegible]
dit Orontius in propositione [illegible]
culo vstorio, succo raphani lu[illegible]
ræ, expressis succis postea per [illegible]
quos extinctum sæpe chalybe[illegible]
& lapides scindere vt plumbu[illegible]
punt autem aqua forti, ex [illegible]
co, sublimato mercurio, viridi [illegible]
culo gallæ nucis, cũ aceto co[illegible]

mixtura impletur locus stylo exaratus post erasam vernicem, vt dixi. Fit vernix, qua illinitur ferrum ab aliquibus, pice, oleo lini, thuris modico, concoctis & inspisatis. Fiunt ex chalybe specula, diuersæ sectionis & parabolæ, quæ postea poliunt.

De aliis fabris metallariis & lignariis.

CAP. XII.

SVnt ex metallis innumeri ferè alij artifices, stanni, plumbi, & auri, & argenti, & ligni. aliqui enim inde vasa, alij organa componunt: alij tornant, alij bracteas ex stanno tenuant, & penicillo colore aureo inducunt, vel argenteo, vel etiam vitrum in speculum obscurant bracteolis impositis, vel stibio & stanno confuso & limato confiant: alij fila ex auro & ære trahunt, vnde chordæ instrumentorum fiũt: alij filũ auro inuestiunt, quod postea intexitur: alij mercurio, à rebus inauratis aurum extorquent & ebibunt, quem tamen deinde mercurium in coriacea crumena quod acceperat, euomere cogunt, & igne exsufflant, atque tantum valuit habendi vel viuendi cupido, vt nihil intentatum reliquerit, ex quo victum vel quæstum comparari posse arbitraretur.

De fabris vel opificibus vitri.

CAP. XXII.

VItri inuentio & opificium apud Plinium est lib. 36. cap. 29. apud Cardanum lib. 5. de subtilit. in fine, & lib. 10. de rerum variet. c. 52. apud Vanoccium lib. 2. pyrotechniæ cap. 14. Amatum in 4 Dioscorid. 54. enarrat. Et quomodo ex vitro adulterentur gemmæ, & ex crystallo, tractat Ioan. Baptista à Porta lib. 4. magiæ natur. c. 16. & 17. Aliiq; plures ex vitro prodierunt artifices, vt qui specula apparant, qui specilla summo vsui & vtilitati visus poliunt, qui vstoria specula tornant, qui cathenulas & anulos ex vitreis virgulis torquent. Quibus accedunt ij, qui crystallum fundunt, & eximia opera in vsum, & voluptatem hominum communicant.

Finis 31. Libri.

SYN

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS

LIBER XXXII.

* * *

In quo agitur de anima rationali.

De distinctione animæ. CAP. I.

Omne animal ab anima dictum videtur, vt animatum: dixerũt & in plantis animam vegetabilem: & sicuti triplicem vitam constituunt, plantæ animalium, & hominis, ita & tot distinctiones animæ: verùm plantæ impropriè anima dicitur, minus propriè de brutis: propriè autẽ anima est rationalis Sicut & animal propriè homo, præcedens omnia animalia animæ immortalitate, & corporis præstantia, vt ait Gale. lib. 17. de vsu part. ca. 2. intelligentia scientia, ratione, & animo à cæteri distinctum,

vt notat Galen. orat. ad art. & in finitio medi. vt notat doctè Bessario lib. 2. in calumniat. Plat. ca. 7. hócque modo absolutè animas dixit immortales Plato in Timęo, eas scilicet quæ hominũ sunt. Stoici quoque, animam plantæ, naturam dixerunt, hominis immortalem: animalium autem, aëre & alimento egentem, vt scribit Gal. lib. 1. de morb. vulgarib.

Qui anima brutorum. CAP. II.

ANima dicitur in brutis, id quod animat corpus ad viuendũ, sentiendum, vel viuificãdum, vt ait D. August. de ecclesiast. dogma. c. 2. Ioan. Damasce. lib. de decretis & placi. & primis institutio. sic anima pro vita, vt Genes. 1. producat terra omnem animã viuentem &c. Exod. 4. mortui sunt qui quærebant animam Mosis: & Matth. ca. 2. Quid autem sit brutorũ anima, docet Simplicius in procemio in libros Aristo. esse facultatem illorũ & formam. Verum hoc dixisse non satisfacit iis, qui res intelligere satagunt. Quocirca finitio Aristot. adhuc dissidij maioris causa fuit, dum dixit hanc animam esse ἐντελέχειαν, corporis physici organici habentis vitam, potentia. 2. de ani. c. 1. Entelechiæ illi motio, perfectio formæ animalis: atque vt pupilla

pilla & visus oculus est, sic anima & corpus in animante, sed gubernat anima, obedit corpus. Longa autem de hac entelecheia controuersia inter Plutar. Cicer. Budæum, Ludouicum Viuem, quam agitat Melanchthon 1. de anima, & Themist. in 3. Physi. Aristot nos interim ἐντελέχειαν cōtinuam agitationem explicamus, quam ex volūtate & verbo Dei inditam credimus: dixit enim & facta sunt, mādauit verbis conceptis vt fierent bruta in animam viuentem & mouentem, & ita facta sunt, Genes. c. 1. Forsan non longè aberrauit à vero Aristo. dum ait hanc animam esse substantiam corporis animalis, lib. 2. de genera. animal. ca. 4. Rursum substantiam & formam animam, & actum corporis viuentis, ratione cuius corpus est, lib. 2. de anima. c. 4. atque ita animal sua natura indita, viuit & mouetur ex tota substantia, vt alimenta leuia secundum Arist. lib. 8. Physic. & 4. de cælo, sursum mouentur, & grauia deorsum, idq; à principio intrinseco, & propria forma. Neque mea sententia alia dari potest huius ratio, quàm voluntatis & legis præscriptæ Dei, quæ ordinē rebus & naturis constituit: vt ait etiam Philo Iudæ. libr. de mundi opificio. Galen. item ratus est, animam (vt opinantur animalem) esse vel

temperamentum actiuarum qualitatum, aut quod ex ipso temperamẽto permutatur lib. 3. de loc. affect. ca. 6. Quæ tamen finitio potius ad plantarum vitam, quàm animalium pertinere videtur. Nam de iis quæ sanguine constant lib. 2. de symptom. caus. non ausus est animam finire, sed dixit eam vti, veluti instrumentis, calore & sanguine, vel in his esse: quod neque verum perpetuò, vt in insectis, quæ sanguine carent, & tamen viuunt: nisi quid dicamus in istis loco sanguinis. Sic verum erit quoque, sanguinem esse vehiculum animæ, & animam esse in sanguine, vt dicitur Leuit. 17. sed sanguis tamen anima non est, & corrupto sanguine corrũpitur quidẽ corpus animale, vt ait Aristot. lib. 3. de histor. animal. ca. 19. Sed non animal ideo minus animal, etsi qualitatis quædã aliæ ex sanguine sint, ex calore qui à corde ortũ trahit, vt ait Gale. lib. 1. de tempera. hinc quæ sanguine multo abundant benè calido, viuaciora sunt & iracũdiora cæteris animalibus, vt ait Plinius lib. 11. cap. 38. Nã animositas à calore, vt metus à refrigeratione sanguinis, vt ait Aristot. lib. proble. sect. 10. quæst. 59. At non hoc ex sanguine, sed vi animati. Nam quandiu corpus animatur, sanguis animatur & feruet, & qui plus

viui

viui sanguinis habent, plus viuere dicuntur Aristoteli lib. 3. de histor. animal. c. 19. & de generat. animal. cap. 10. Verùm si refrigeratur nimiũ, etsi sanguis adsit, tamen non vita adest animalis: exemplo morientium, qui quia calore destituuntur, isque per meatus & oculos exit, oculos sursum attollunt qua parte exit calor: cùm autem per somnum calor intra se colligit deorsum, & deorsum oculos conuertunt, vt idẽ Aristot. ait problem sectio. 32. quæstio. 1. quin & ad vitam animalem retinendã vltra sanguinem & calorem est respiratio necessaria & inspiratio, quæ innatum calorem conseruant, vt ait Galen. libr: de caus. respiratio. & Aristot. libr. de respiration. exemplo autem est quòd animalia morientia expirant, nec amplius respirant. Quamobrem etsi sanguis dicatur materia corporum animalium, vt ait Aristot. libr. 3. de generat. animal. & alibi sæpe, tamen nec sanguinẽ, neq; quippiam aliud nobis cognitũ constat esse animam, sed certã mortalẽ ex tota substantia animati cõpositionem & naturam à Dei lege constitutam.

Quid anima rationalis. CAP. III.

LIuus Augustinus lib. de spirit. & anima cap. 8. Anima, inquit, est substan-

tia rationalis, intellectualis à Deo facta, ſpiritalis, non ex Dei natura, ſed potius creatura, ex nihilo facta, in bonum malúmque conuertibilis. Et aliam finitionem adfert lib.de cognit. veræ vitæ cap.5. refert & libr.de ſpirit.& anim. cap. 6. finitionem philoſophorum,qui animam dixerunt omnium rerum ſimilitudinem. Anima itaque eſt ille homo interior:hæc cùm viuificat corpus,anima eſt, cùm vult, animus : dum recolit, memoria:dum iudicat, ratio : dum ſpirat & contemplatur, ſpiritus:dum ſentit, ſenſus : vnde & ſententia nomen accepit D.Auguſtin. libr.de ſpirit. & anim.cap. 54. Tertulia. quoque libr.de anima,probat mentem ſeu animum,quem Græci vocant νοῦν, idem eſſe cum anima, & νοῦν eſſe ſuggeſtum animæ inſitum, natiuum & proprium, quo agit, ſapit ex ſemetipſa & ſe cōmunicat in ſemetipſa &c. Max. Tyrius ſermo. 1. animam duobus inſtrumentis vti ad intelligendum,mente & ſenſu.Georg. Nicenus in diſputatione de anima & reſurrectione, cum ſorore Macrina: Anima, inquit, eſt eſſentia facta, eſſentia per ſe viuens, intellectualis, corporeis ſenſum inſtrumentis viuendi,atque ea quæ cadunt ſub ſenſus percipiendi, facultatem ac vim per ſeſe ſuggerens ac immittens

mittens, quandiu earum rerum natura capax esse videatur.

Quid spiritalis anima. CAP. IIII.

ANima rationalis, nec corpus est, nec ex corporibus constat, sed est spiritus & incorporalis. Sic Euseb. libr. 6. de præparatio. euangel. cap. 5. incorporalem esse animam docet pluribus Claudia. Mamertus libr. 1. de sta. anim. cap. 4. Ploti. libr. 7. Ennead. 4. cap. 2. & 6. D. August. libr. 1. de orig. animæ ad Hierony. cap. 3. Quamobrem falsa & à Christiana sentẽtia aliena assertio philosophorum, quorum alij ex igne factam dicunt, vt Hippar. & Heracli. vt & Phornutus libr. περὶ τῶν θείων φύσεως, in Ioue. Alij ex aqua, vt Hippon & Tales Aristot. 1. de anima cap. 2. alij ex sanguine, vt Empedocles & Critias: alij ex quinta essentia, vt Critolaus & Peripatetici: alij spiritum scilicet ventum, vt Stoici. Plotinus lib. 7. Ennead. 4. capi. 4. alij ex atomis, vt Epicurus & Lucretius: alij crasim & temperaturam cuiusque animalis, vt quidam medici: alij aërem: alij excellentius quid, vt Timæus apud Plato. in Tim. Pythagoras & Xenocrates, numerum seipsum mouẽtem. Clearchuus harmoniam quatuor elementorum: Anaximenes, Ana-

SPISCOPALIS

ximander, Anaxagoras, & Arch
quid, alij alia quædam, vt tradit
lib. 5. cont. infid. Aristot. 1. de ani
Cicer. 4. Academi. quæstio. Gre
nus lib. 2. de philoso. de anima c
tur quoque errasse in hoc Ter
anima: quia nulla materia co
mixtione constant animæ, sed
pria substantia spiritali creatæ,
cōparatione simplicitatis spiri
omnia composita & materiata
vt diximus in Angelis & materi

A solo Deo animam creatam, pore. CAP. I

ANima non nascitur, sed
Tertulia. libr. de testimon
contrarius posteà. Plato inna
ctam animam esse voluit: nos
natam & factam docemus ex
stitutione, quòd ex Dei fla
Tertullia. libr. de anima, vbi
stantia agit. Verùm facta est
& ex nihilo. D. Augustin. epist
gine animæ ad Hieronym. D
aduer. gen. cap. 88. Leo 1. epist
in tomo 2. consilio. Irenæus
retic. capit. 63. & 65. Gregor.

apologet. Lactan. lib. de opifi. Dei c. 19. nõ tamen ex substantia Dei. Non enim sunt conuulsiones Dei, vel eius particulæ animæ, vt putat Plato in Timæo, Macrob. lib. 1. in som. Scip. cap. 22. Arianus Stoicus, & Mercur. Trimegistus. & ita decretum in consil. Braccarensi 1. cap. 5. Epipha. libr. 1. contr. hæres. cap. 2. lib. 2. c. 27. probat. & D. Chrysosto. homil. 13. in Genes. vt contra hæreticos diuersum sentientes docet Irenæus lib. 1 aduers. hæres. cap. 24. Consilium Bracchar. 1. c. 5. Leo primus epist. 91. ca. 5. Quamobrem alienum à veritate, ab angelis fuisse animas factas, sicuti falsò putabant Luciferiani. Augusti. libr. de hære. 81. sicut & Auicen. ex igne, aere & angelis, vt à causis efficientibus authore Philastro, quem Seleucus & Hermias hæretici sequuti. D. August. de hæresi. ad quod vult Deum hær. 59. falsum quoque à propagatione parentum animam traduci per generationem, vt quidam tradunt, sicuti in ea sententia palpat & mutat Aristotel. libr. 2. de generat. anima. capit. 1. Galen. Tertullian. de anima, quem refellit. Augustin. libr. de hæres. ad quod vult Deum hæres. 86. cuius erroris & Apollinaris Alexandr. vt refert Gregorius Nissen. libro secundo de anima cap. 6. & in hist. Tripar.

lib. 5.

lib.5. cap.44. D.Hieron. tomo 2.
Ecclesiast. Porrò animę separatam
Deo nũ ab initio mundi, vel ab
mul, vt quidam omnes falsò crea
& alibi custoditas, donnec immis
corpora, vt putarunt Plato in Ep
& li.10. de legib. Macrob. teste C
dig. li.10. capit.16. Et Orig. contra
disputat D. Thomas 2. contra gent
& 84. D. Chrysost. tractat. in 2. cap.
August. de eccl. dogmat. cap.14. N
anima creata ante corpus, sed simul
creatur & corpori infunditur, vt an
epist.71. & epist.91. tomo 2. consili
gor. Nazianz. orat.30. Gregor. N
de creat. homil. capit.29. Vt facil
falsa opinio illorum, qui rati in
missas animas pro earum castigat
de animam dicentes ψυχὴν frigida
corporis consortio frigescentem, &
δέσμας quasi vinculum, & σῶμα qua
sepulchrum animæ, apud Plato in
10. quæ sententia & fuit Orige. vt
pha. epist. missa ad Ioan. Hieros.
philus Alexand. lib.1. oper. pasc
mine antido. hæreseon. D. Augu
ciuit. Dei. capit. 23. & de orig. an
c.19. D. Hieron. epis. ad Pammach
mo 2. & epist. Marcellino Anap

tomo 9.in ca.1.ad Ephesios. Refert Nicepho.lib.27. histor.ca.27. & 28. hanc hæres.Orig.damnatam synodo 5.Constantinopoli, tẽpore Iustiniani.Hinc & tollitur error Pythagoræorum,qui metempsychosim posuerunt,& animas ex corporibus in alia corpora transmigrantes, non tantum hominum, sed & brutorum, de qua meminit Max.Tyrius sermo.28.Diog.Laert. in Pythago.lib.8.Ouid.lib.15.Metam. ibi:

Morte carent animæ, semperq; priore relicta.

Sede, nouis domibus viuunt habitantq; receptæ.

Quam sentẽtiam irridet meritò Lucia. in Gallo.Hunc porrò errorem sentit Iamblichus, ab Ægyptiis in Græcos& Pythagoram manasse.Idipsum etiam Herodot. atque euolutionem quandã annorũ Plato, circa hãc peregrinationem animarum ad expiationem scelerum adiũgit. Homerus tamen contra non reuerti animam semel separatam voluit Iliade.9.dum ait:

ἀνδρός ἡ ψυχὴ πάλιν ἐλθεῖν ἔστι λαϊστή,
οὐδ' ἐλετή, ἐπεὶ ἄρκιον ἀμείψεται ἕρκος ὀδόντων.i.

Anima autem hominis rursum trahi nequit neque est prædabilis,

Neque trahibilis, postquam pertransierit septa dentium.

Atque

Atque plures ſententias de
mæ refert D. Auguſt. epiſt. 157. Au
gubinus lib. 9. de peren. philoſo.

De animarum nobilitate.

MAgna animarum dignitas
ortu hominis cuiuſlibet, ha
angelum cuſtodem, Matth. 18. a
lorum &c. vnde mira creationis
exprimitur ſolemnitas Geneſ. 1. ib
mus hominem &c. Et inſufflauit
tamen ignorandum, pulchritudin
deturpatam per peccatũ prioris
Adami, vnde & corpora noſtra
addicta ſunt, & anima morti, qua
uatio cæleſtis gloriæ: Gen. cap. 3.
parte intellectum ab Ethnicis, pra
ſam errandi, vt dum Carneas, Eux
Pythagoras dixerunt, huic corpori
noſtræ animas fuiſſe caſtigationi
alligatas, vt ait Athenæ. li. 4. dipn
18. & Cic. 1. Tuſcula. hoc etiam ſen
detur Plinius lib. 10. cap. 63. dum
mini tantum primi coitus eſſe
tiam, augurium, ſcilicet vitæ à
origine: ideo forſan & Cic. in ſo
diuerſorium animæ corpus dix
tium, nõ habitaculum, & ibi la
lib. in ſom. Scipio. c. 7. ex Plot

sententia. Quamobrem & post lapsum illum primi parentis, anima omiscia quæ imposuerat antea omnibus rebus conuenientia nomina, tenebris ignorantię repleta est: verum restituta est suo candori gratia Dei, & redẽpta à seruitute cui erat addicta per Domini nostri Iesu Christi pretiosissimum proprium sanguinem, nõ corruptibilibus, vel auro, quia de immortali anima redimenda agebatur, & ob quam pretium eximium soluendum erat, quod in aere & bonis humanæ purè naturæ non erat, nec creaturæ cuiusuis, & nisi in solius Dei potestate: quò factum, vt expedierit vnum verum hominẽ mori pro toto populo, qui tamen etiam verus Deus esset, sed immortalis & impassibilis in quãtum Deus, qualis fuit Dominus noster Iesus Christus, qui nobis, si velimus, dedit potestatem filios Dei fieri, Ioan. 1. per eius sanctissimæ & efficacissimæ solutionis & redemptionis applicationem, per baptismum, & alia sacramenta. In parte intelligentiæ animæ, sunt notitiæ animales, actiones, habitus. Naturales notitiæ quæ de natura sunt, vt physica, & quæ ex natura contingunt, mathematicæ. Actionum intellectus gradus plures, vt simplicium agnotio, connectio, diuisio, iudicium, ratiocinatio.

cinatio,cõsensus:habitus est promptitudo quædam accommoda,qua eæ actiones intellectus discernuntur & perspiciuntur.

Animam vnam cuique & propriam.

CAP. VII.

ANima rationalis & intellectualis,vnũ non est omnibus numero, nec communis, nec vna omnibus hominibus: sed cuilibet homini in indiuiduo vna propria est,& singularis: quum tamen aliqui contrariũ ausi fuerint affirmare, sed falsò. Aduersus quos.Albert.Mag.disputat,libro de vnita.intell.& D.Thomas li.2.contra gẽtes ca.73.Neque etiam plures animas, sed vnam tantum quilibet habet, vt docet D. August.lib.de eccles.dogmat.ca.15.D.Anselmus.2.de fide,cap.13.in 8.synodo generali,actio.10.cap.11.Vnde lapsi qui asserũt triplicem in homine animam,vegetatiuã, sensitiuam, rationalẽ,quemadmodum Manichæi,quibus obsistit.D.August.li.10.super Gene.ad lit.ca.14.In quo & Didymus, Scotus,Paulus Venet⁹ & alij errarũt,ignorantes vel obliti, animam rationalem has omnes facultates corpori distribuere. Est enim secundum se & suam substantiam, corporis forma informans materiam:quæ sententia est concilij Viennensis, ex quo

de sumpta clem. 1. de summa trinit. in clemen. & concil. Lateran. 10. sessio 8. quamuis Plato reclamet, dum tantum vult animam assistere, materiæ, vt nautam naui, & Philopo. lib. 2. de anima cap. 1. & Gregor. Nicæus 2. de anima ca. 2. post cuius tamen seculum, contrarium decretum est.

De sede animæ in corpore. C. VIII.

MIhi breuiter probatur, animam totã esse in toto corpore, & totã in qualibet eius parte, vt ait D. August. lib. de cognit. veræ vitæ cap. 33. verùm, alicubi maiores effectus exhibere & actiones, vel ob voluntatem, quæ cò robur mittit, vt ob instrumẽta accommoda actioni. Philo Iudæus lib. allegoria. legis, rationalem facultatẽ eius, seu partem, vt ipse loquitur, ponit in capite, irascibilem in corde, cõcupiscibilem in inguinibus. Christiani principatum animæ ponunt in corde, vnde bonæ & malæ cognitiones: Heraclitus, in extrinseca agitatione: Moschion, per totum corpus: Plato in capite, Xenocrates in vertice, Hippocrates in cerebro: sicut & Aben Ezras in comment. ad. 2. cap. Gen. Hierophilus circa cerebri fundamentum: Strato & Erasistratus, in membranulis: Strato physicus, in superciliorum medi-

tulio: Epicuri & Ægyptij, in tota lorica pectoris: item Orpheus & Empedocles, Tertul. lib. de anima.

De statu animæ post mortem. C. IX.

ANima rationalis nõ corrumpitur corrupto corpore, anima animaliũ aliorũ cõtrà. D. Augu. de ecclesia. dogmat. c. 16. & 17. & 18. quamobrem cùm immortalis sit extra corpus & sine corpore mortali, propriis suis vtitur functionibus, sicuti & in corpore quiescentibus organis eius, ipsa eadem intelligit: vt ait Mohemmius lib. de anima c. 18. vnde & Aristot. fassus est, propriam quandam esse intelligentiæ & rationi naturam, quæ non sit immixta corpori alicui lib. 3. de anima cap. 4. & Senec. lib. 7. epist. capit. 58. animam hominis sine corporis instrumentis, optimè vires suas exerere docet. Visi sunt homines oculis insipientium mori, ipsi sunt in pace, Sap. 3. Ibũt boni in vitam æternam, mali in ignẽ æternum, Matth. 25. Ioan. 5. Arabum vt & Sadducæorum contraria erat tamẽ, sed falsa opinio apud Matth. 22. Marci 12. Lucæ 20. Actorũ 23. & 24. Hic locus postulat, vt de immortalitate diceretur animæ verum quia tres verè diligẽtes habemus ea de re libros paratos ad manũ, ad illos remittam

lecto-

lectores, si Deus eos voluerit prodire in lucem in quorum primo probamus immortalitatem ab omniũ authorum & nationum consensu, vltra sacras literas: in secũdo per rationes idipsum cõfirmamus: in tertio argumenta quæcunque inuenta fuerunt in eam immortalitatem, refellimus. Porrò de statu harum post mortem, Proclus in commẽtario in Alcibiadem primum Platonis, sicut in cælo omnes bonæ sũt animæ, ita & in tartaro omnes esse improbas, tradit. Reprehendit autem D. August. li. de hæres. ad quod vult Deum, hæres. 86. Tertullianũ, quod dixerit animas hominũ pessimas in dæmones verti: quæ etiam fuit sententia Hesiodi in operibus.

Sexus nullus animæ CAP. X.

ANimarũ per sexum nulla distinctio: quia spiritus, nec angeli hoc modo distinguntur. Matth. 19. membra enim corporis hoc discrimen faciunt, Cyrillus Hierosolym. catech. 2. Illuminat D. August. li. 1. de orig. ani. cap. 18. Ideò contrarium ratus Apelles hæreticus, persuasus à sua Philomela errauit, quem reiicit Tertul. li. de anima.

De loco animæ post mortem, sentẽtiæ gentilium. CAP. XI.

PLato, & alij antiquorum, animarũ philosophorum & bonorum solutarum à corpore locum dixerunt esse aërem. Stoici sub Lunam: improborum autẽ ad inferos reiiciunt. Cice. in sum. Scip. & ibi Macrob. Tertul. tamen in lib. de anima, sequestrari apud inferos animas ait, vsq; in diem domini, aliaq; ridicula inibi refert. Hesiod. in 1. op. & dierũ, animos hominũ post mortẽ aliquorũ, euasisse in deos tutelares, alios in tartara missos, alios in aëra. Et Diog. Laer. lib. 8. in Pythago. totum aera plenũ animis vult, vide Lactant. lib. 2. c. 15. Cæl. Rhodig. lib. 1. c. 23. & 24. & seq. Homer. in Odissea 10. in princ. tradit, Mercurium stridentes animas porcorum Penelopes deduxisse apud Oceani fluxus, & albã petram, apud Solis ianuas in herbosum pratũ vbi habitabant animæ, simulacra laborantium. Apud inferos bonarũ & malarum animarũ locum. Sibylla duplicis viæ esse tradit li. 6. Æneid. apud Virgil.

Hic locus est, inquit, *partes vbi se via findit in ambas.*

Dextera quæ Ditis magni sub mœnia tẽdit,
Hac iter Elysium nobis: at læua, malorũq;
Exercet pœnas & ad impia tartara mittit.

Et paulò post describit tartari & malorũ carceres, pœnas Phlegethõtem, turrim æneam

neam, Erebi amnes, & Rhadamanthi duriſſima regna: qui

Caſtigat auditq; dolos ſubigitq; fateri
Quæ quis apud ſuperos (ſcilicet in vita)
furio lætatus inani,
Diſtulit in ſerā commiſſa piacula mortem.

Eadē rectè deſcribit Lucia. dialogo de luctu latius Plutar. ora. Ad Apollonium Atq; quomodo bonorū animæ, locis amœnis, malorū pęnis detineātur, poſt vitā hāc, Plato. 10. de rep. & in Gorgia. Theodore. li. 10. cōtra in fid. Xenocr. Plato li. de morte. Ariſtoph. in Nebulis, dum de deſcēſu ad inferos Eurip. agit Mercu. Trime. in Aſclepio, mortuorū animas ait rapi à dęmone, & examinari: ſi malæ reperiantur & maculatæ, deſuper ad ima deturbari & tradi procellis turbinibusq; aëris, ignis, & aquæ ſæpe diſcordantibus, vt inter cælū & terrā mundanis fluctib⁹, in diuerſa ſemper ſempiternis pœnis agitæ rapiantur: vt in hoc obſit animæ eternitas, quod ſit immortali ſentētia æternoq; ſupplicio, ſubiugata. Exiſtimarūt, inquit Macrob. Satur. 1. c. 10. antiqui animas à Ioue dari, & eidē reddi. Meminit Saxo Grāmat. in ſuæ Daniæ præfatione, & Olaus Gottus, in partiū ſeptētr. deſcriptione, & P. Appian. in abaco orbis, in regno Noruegiæ in Iſlandiæ inſula, montē Hecla

esse, cuius flāma nec stupam lucernarum adurit neq; aqua extinguitur: inde lapides maiore quā machinarū bellicarū impetu, proiici, & inibi hiatū maximū terræ, cuius fundū nec lynceus oculꝰ posset assequi: ibi mortuorū simulachra videri, dicētiū se ad montē Hecla pergere; ibi miserū & inglacie maris eiulatū exaudiri, vt nō immeritò vulgus videatur ibi inferorū descēsum esse, opinari. Et Gaspar Peucerꝰ in cōmēt. de diuinat. gener. dū agit de magia, tradit hāc opinionē vulgi, ex antiqua obseruatione natā, cū prelia cōmittuntur alibi, in qua cūq; orbis parte, aut cædes fiūt cruētæ, ibi cōmoueātur horrēdi circūquaq; tumultus clamores excitātur & eiulatus. Homerus profūdiorē locū inferis ipsis sub terra, pro claustris animarū posuit: inferos, locū sese purgātiū animarū, inferiorē autē earū, de quarū salute desperatū est, ponēs, dū ita ȣ. Ilia. vers. 13. inducit Iouē minātē flagra cuiq; ex deiculis, si opē ferrēt Troianis, & dicētē se plagis vnumquēq; eorū affecturum

ἤ μιν ἑλὼν, ῥίψω ἐς τάρταρον ὑφόεντα,
τῆλε μάλ', ἦχι βάθιστον ὑπὸ χθονός ἐστι βάρατρον;
ἔνθα σιδήρειαι καὶ πύλαι, καὶ χάλκεος οὐδός,
τόσσον ἔνερθ' ἀιδέω, ὅσσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης. id est.

Aut ipsum rapiens, proijciam in tartarum obscurum
Procul valdè, vbi profundissimum sub terra est barathrum:
Vbi ferreaq; porta & æreum pauimentum
Tantum sub inferno quantũ cælũ est à terra.

Sed & catholicis theologis ex sacrosancta fide sunt, quam repetere oportcat.

De tribus locis quibus detinentur animæ ex veritate Christiana, primumque de paradiso. CAP. XII.

D. Augusti. in enchiridio ad Laurentiũ c. 109. tempus quod inter hominis mortem & vltimam resurrectionem inter positum est, animas abditis receptaculis cõtinet, sicut vnaquæque digna est vel requie, vel ærumna, pro eo quod sortita est in carne dũ viueret. D. Hierony. tomo. 2. episto. contra vigilãtium, meminit locorum quibus detineri possunt animæ, sinus Abrahę loci refrigerij, subter arã Dei, vt virgines cum Deo, & sequantur agnum quocunque ierit. Apocal. 14. in orbeque toto possunt esse, non inclusæ, sicut & dæmones vbique vagantur. Paradisus est voce sua locus voluptatis, hortus variis consitus & cultus, quam tamen dictione Gręcorum

cam non esse, sed barbarum dixit Iulius Pollux lib. 9. Onoast. c. οἱ δὲ παράδεισοι, inquit, βαρβαρικὸν ἔναι δοκῶν τὄνομα. verùm hoc nomine & in hac significatione vtuntur Xenophon in Oeconomicis, Plutar in Sympos. 4. & in Artoxerxe: pro vinariis amœnibus feris cōclusis accipi Græcis, docet Gellius lib. 2. c. 19. hinc amœnus ille locus versus Orientem, in quē translatus fuit à Deo homo creatus, hortus voluptatis dictus fuit, seu paradisus, à quo ob peccatum rursus extrusus est, nec patuit regressus, Cherubino cum flammeo gladio constituto in otio ianitore vigilantissimo, Genes. 1. hunc adhuc quidam in terra esse autumant, alij diluuij aquis deletum, alij aliter sentiūt, quorum sententias proprio libro Augusti. Eugubi colligit de paradiso, ad quem te remitto. verum futurū speramus meliorē illo paradiso terrestri, scilicet æternam beatitudinem, quæ habet vltimum & supremum fælicitatis gradum in visione & cōtemplatione Dei, ideò vocatur paradisus, & regnum cælorū regnū patris Dei: ibi beatis præparata meliora, quæ oculus nunquam vidit, quæ auris non audiuit, quæ in cor hominis non ascenderunt 1. Corinth. 2. quæ autem sit ill gloria & in quibus consistat, explicat lata

libà

liber finalis retributionis, in postrema parte. Nō autem hic decipiatur Christianus, Agarenorum seu Turcarum paradiso, cuius voluptatem Mahomet corruptibilem & animalem constituit in opiparis & lautis cibis, in ambrosia & nectare, fictitiis ethnicorum, in concubitu impudico & oblectatione pretiosarum mulierum & similibus, quæ fæcem istius seculi retinent, non veram & insatiabilem & cōtinuatam voluptatem, quam consequemur, si Deus dignetur nos illi⁹ beatitudinis participes facere: ibi enim in se solo, Deus, qui voluptas diuina, & animi & corporis perpetua est fœlicitas, notam certam cōstituit indubitabilem voluptatū, cum seculi voluptates imperfectas cognoscam⁹, quòd in illis satietas sit & posteà fastidium: vnde & ridicula sententia eorum, qui χιλιασταὶ dicti sunt, qui post resurrectionem mortuorum per mille annos Christi regnū in hac terrena habitatione producendum dixerint, non satis mysteria sacra scrutati, vt tradit Nicepho. Cal. lib. 3. histor. eccles. .20. Eusebius Pamph. lib. 2. histor. c. 22. D. Hiero in c. 36. Ezechielis: quāuis aliqui insignes viri hanc fuerint sequuti sententiā, vt Tertull. lib. 3. aduersus Marcionem. Lactant. Victorinus, Seuerus, ex Græcis Irenæus.

Apollinarius, papias Hiropolitanus D. Ioan. aposto li auditor, Impiũ & Cherinti dogma, ex quo prodiit error Mahometicus: quo putabat regnum Christi terrenum futurum, vt ait Nicepho. Calist. lib. 6. c. 22. cùm tamen ipse dixerit, regnum meũ non est ex hoc mundo.

De inferno. CAP. XIII.

INfernum dicimus scelerũ carcerem perpetuũ, inferiorem locum, sicuti & Tertullia. lib. de anima, vbi de receptu agit sic scribit. Plato inferos velut gremium terræ describit in Phædro. quo omnes labes mũdialium sordium confluendo, & ibidem desidendo, exhalẽt, & quasi cœno immunditiarum suarum crassiorẽ haustum & priuatum illic aërem stipẽt nobis inferi: non nuda cauositas, nec subdiualis aliqua mũdi sentina credũtur, sed infossa terræ & in alto vastitas, & in ipsis visceribus eius abstrusa profunditas &c. Cruciatum ignis æternum ibi paratum esse malis, docent scripturæ: primùm quidem dæmonibus, & posteà illis qui eis adhærent, Matthæi. 15. & 25. vbi & fletus & stridor dentiũ Matth. 18. Ex quo accidit, cruciatu ignis pœna grauior & gehennæ gloriæ æternæ amisso, vt ait D. Crysost. homil. 24. in Matth.

in

in libro ערובין erubinc. עושין פסין ossim passim, dixit Rabi Iehossua, esse septem nomina gehennę inferni in sacra pagina, quę pœnas exprimũ. שאול scol, infernus, plal. 15. ibi quia non relinques &c. אבדון abadon, perditio. psal. 88. בור שחת bor scacha., puteus seu lacus corruptionis, psal. 56. בור שאון bor sceon, peuteus tumultus vel mugitus, psal. 40. vbi & טיט היון tit haiauen, lutum fæcis. צל מות zel mauet, vmbra mortis psal 160. ארץ תחתית eretz techtit. terra concussionis dicitur & gehenna, tartarus, orcus, auernus, ade. De meditatione pœnarũ inferni vide Maphæum Vegium lib. 7. de perseueran. c. 2. Esaias inter pœnas eius, ponit vermen semper rodentem, ignem inextinguibilem c. 66. & e. 14. tineam, putredinem, & vermes & c. 32. ignem deuorantem. Sunt & querelæ, & luctus, pœnę damnatorum, Sapient. 5. ibi, dicent intrase pœnitentiã agentes, &c. Et Lucæ 23. Apocal. 6. Reliquas pœnas corporales & spirituales inferni non referam cùm eas latè persequatur P. Reginaldeti, in opere inscripto speculum finalis retributionis.

De purgatorio. CAP. XIIII

PVrgatii & alio seculo credidisse Ethnicos animas docuimus ex gentilium libris

bris, potissimùm ex Virgi. in 6. & Plutar. de sera num. vind. Platone in 10. de repub. Cice. in sùm. Scipio. supra. c. 9. Et quidem sunt animæ, quæ dum ex hoc corpore discedunt, non planè satisfecerũt suo officio, quas, nec misericordiæ Dei sine pœna aliqua & castigatione admittere inter sacra consortia placet, nec tamẽ iustitia æternũ damnare non vult: idcirco locum quẽdam illis assignari par est, causa sordium eluendarum in merito Christi: illum autẽ dicimus esse vbicunque Deo placuerit præfigere pœnarum lutionem: ideò pro huiusmodi oratur & salute earum, non autem pro fælicibus: qui quod desiderẽt amplius non habent, nisi vt corpore resurrecto plenè gaudeant: nec pro æternum damnatis, quippè in inferno nulla est redẽptio. Itaque maledicti in ignem æternum iubeturcant, ad differentiam temporalis ignis & expiatiui. Matth. 25. Sic 1. Corinth. 4. saluus quis dicitur, quasi per ignem. & Iob. c. 14. quis mihi hoc tribuat vt in inferno protegas me, & cõstituas mihi tempus in quo recorderis mei? Et sunt peccata, quæ nec in hoc nec in alio remittuntur seculo, Matth. 12. proinde quædam esse demonstrãtur quæ in alio remitti possunt, vt etiã apud D. Matthæ. c. 15. non exibit è carcere donec

re donec nouissimũ quadrãtem exsoluerit:& in primittiua ecclesia baptizabantur pro mortuis baptismo pœnitentiæ vt prodessent mortuis. D Paul. 1. Corint. 15. Ea ratione orandum esse pro mortuis, sanctè statuit Ecclesia catholica, iuxta Machabæorum de resurrectio. spe sententiam, 2. Machab. c. 12. Sic statuit D. Dionys. Areopag. de ecclesiast. hiera. Tertulia de coro. mili. Hierony. in Ieremiã c. 18. D. August de verb. apostol. c. 33 & lib. confessio. c. fin. De cura pro mortuis habẽ. c. 4. in enchiri. c. 1. & 4. &c. 110. lib. 3. in Genesim c. 20. & 16. sermo de verbis apostol. & tractat. 94. in Ioannem. D. Ambro. ad Faustinum, & orat. pro fratre suo, & lib. de excessu fra. & 2. orat funebri Theodosij. Cypria. epist. 6. Ioã. Damasce. sermone de oratione pro mortuis. D. Athanasius lib. quæst. diuersarum quæ. 30. explicans illud 1. Corinth. 3. 5. c. cuius opus exustũ fuerit &c. de igne purgatorij loquitur, saluus fiet, inquit, per ignem, hoc est, saluus & integer manebit in igne, nec videbit mortem, sed opus eius solummodo comburetur & confundetur, ipse in ęternum permanebit pœnas luens, nec vnquam tamen penitus interibit. Latè Eusebius lib. 12. præparat. Euang. c. 3. Sic Albinus Caroli magni præceptor in psalm.

psal,1.septem pœnitentialium, verba, inquit, domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me: per irã ęternã impiorum pœnã significant: per furorem ignem purgatoriũ. Repetit & in psalmum 3. septem pœniten. Tertullia. quoque lib. de trinitate. Locus est, inquit, quo piorum animi ąmpiorumq; ducuntur, futuri iudicij præiudicia sentiẽtes, &c. Omitto reliqua cùm Iohan. Ekius librum integrũ ediderit, de purgatorio optimo ordine dispositũ, & aduersariis & hostibus fidei, satisfaciens. Dicebant & Ethnici, qui immortalitatem animæ credebant, mortuos non tantum amandos, sed etiam iuuandos, vt ait Plutar. ora. cõsolat. ad Apolloniũ: hínceque tot sacrificia & litationes, inferiæ manibus, de quibus Deo fauente in primo libro de immortalitate animæ.

De *Limbo*. CAP. XV.

LImbus est extremũ cuiusque rei: vnde limbus, locus quidam animarũ dicitur. Nam dicũt sancti patres. inter paradisum & inferorum locum, quendam locum fuisse vicinũ inferno, sed sine pœna, vbi patres ante aduentum Christi erant custoditi, expectantes aduentum Domini nostri Iesu Christi, & redemptionem dixit

finum

ſinum Abrahæ Deus Lucæ 16. Ad illum locum, referuntur illa pſal. 23. attolite portas principes veſtras &c. & pſal. 106. contriuit portas ferreas, & vectes ferreos confregit &c. & pſal. 39. expectans expectaui Dominum & eduxit me de lacu miſerię & de luto fæcis &c. Et Zachar. c. 9. tu quoque in ſanguine teſtamẽti tui eduxiſti vinctos tuos de lacu, &c. Plura ad hanc ſententiam abũdè colligit, Finus Hadrianus lib. 7. flagelli Iudæo. c. 3. Hunc limbum, locum eſſe quo detineantur animæ paruulorum deſcedẽtium ſine baptiſmo, rati ſunt ferè omnes theologi, paucis exceptis, qui eas æternis ſuppliciis adiudicant, cùm tamen in hoc limbo nullæ pœnæ aliæ præter priuationem viſionis Dei. Hanc quæſtionem autem diſputat eruditè Catharinus Politus, lib. de ſtatu futuro puero. Et quamuis durius loquatur de hoc D. Auguſt. li. de fide ad Petrum, tamen ſcribẽs ad Renanam, medium illis pueris locum aſſignauit inter gehennam & regnum cælorum: Et ad Iulia. vitam eorum mediam dixit, & libr. 3. de liber. arbi. c. 3.

De anaſtaſi & coniunctione animarum cum ſuis corporibus. CAP. XVI.

Magnum

MAgnum & admirabile hominum piorum solamen, resurrectio & retributio mercedis beatitudinis, post hanc miseram vitæ decertationem. Nam vt ait D. Paulus 1. ad Corint. c. 15. si in hac vita tantum in Christo sperãtes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Siquidem reliqui qui futuram vitam nõ sperant & qui cum Epicuro dicunt, Edamus & bibamus, post mortem nulla voluptas, fæliciores essent, concupitis potiti, vt animalia, illecebris carnis saturati: cùm Christiani & qui resurrectionem sperant, corpus illud, purũ immaculatúmque quoad fieri potest, ab illis spurcitiis & à peccatis conseruent, emundéntque inquinatum, vt sistant illud iudicio vltimo, & conuitiis illis orbis generalibus, in quib⁹ quilibet prout gessit in corpore, seu bonum seu malum, recipit, vt scribitur 2. Corinth. 4. Reseruant in id tempus viri qui Dei iussis obtemperant, retributionem mercedis, sicut & Tobias senior docuit, cũ proximi & cognati eum irriderẽt, exprobrantes cęcitatem: Vbi est spes tua pro qua eleemosynas & sepulturas faciebas? Tobias verò increpat eos dicens, Nolite ita loqui, quoniam filij sanctorum sumus, & vitam illã expectamus, quam Deus daturus est his qui nunquam

fidem

fidem mutant ab eo Tob. 2. laborant pij in hac veluti ephemeride vita, in laboribus, sudoribus multis, angustiati, afflicti, &c. vt æternam vitam beatorum consequantur. habent animæ suę curã, non pro hac exigenda vita solùm, in qua peregrinamur à Domino, sed vt in patria loco fœlici & æterno recipiantur à Deo, hęcq; vita potior vniuersi orbis lucro. Quid enim prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? aut quam commutationem dabit homo pro anima sua? Matthęi 16. Mar. 8. Mallem ego certè computrescere in stercore & iucunditate porcina, & cũ peccatoribus maioribus (sum etenim & talis) dies in bonis ducere & lætari, frenumque laxare cupiditatibus, quàm vel studere vel laboribus inseruire, si me non recrearet spes & fides istis exercitiis Deo placere, & mandata eius quatenus illius misericordia indulget, seruare, retributionem non qualẽ merear æternam (peccator enim sum vt cæteri, nihilq; præter pœnas & flagella meritus,) sed qualem promisit illis qui ei deseruiunt qua possunt pietate & obsequio, & qui ad illum pia mente conuertuntur. Conuenit itaque Dei iustitiæ pios ad recipiendam promissam mercedem, cum con-

pore, cum quo benè operati sunt, & quod Deo in cultum exhibuerunt, resurgere: malos quoque, ad recipiendas pœnas in corpore & anima, in quibus impia egerunt, minimè vel non sufficienter in hoc seculo punitos. Sic enim nos monet sententia parabolæ diuitis, qui viuebat delicatissimè & quotidie epulabatur splēdidè, & Lazari, qui in hoc seculo cum variis cōflictabatur vlceribus & paupertate: Fili, inquit Abraham ad diuitem. Lucæ 16. recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris. Docet & Iob cap. 21. vt difficile non sit inde colligere resurrectionem, esse corporis proprij & animæ iteratam coniunctionem: nam iudicio illud expedit adesse corpus, quo vt instrumento, in bonum vel malum vsa est anima: aliter aliud pro alio plecteretur, vel remuneraretur: proinde neq; sola anima resurget, neque solum corpus sine anima: siquidem non illa solum, nec illud solum, sed homo peccauit vel benè operatus est, qui anima & corpore cōstat: neq; propriè anima sola resurgere à morte corruptionis substantiæ dici potest: quia anima immortalis substātia est, & ita non moritur: vt ita improba & hæretica remaneat

Marcio

Marcionis sententia, qua animas tantum resurrecturas, non corpora, dicebat: quam improbat Epiphanius tomo 3. libr. 1. contra hæres. hære. 42. tandiu autem resurrectio suspensa vniuersalis, quandiu omnes prædestinati credituri ad salutem cõpleantur, vt ait D. Ambros. super c. 3. epist. prioris ad Timoth. tomo 4. Neque quicquam mors est hæc, quàm dormitio: vnde resurrectio, est suscitatio, mortuosq; obdormisse, occurrit tibi passim in sacra pagina 2. Reg. 7. 3. Reg. 2. & 11. & 14. Daniel. 12. 1. Cor. 12. & alibi. Nec est quòd valde inhæream probationibus ad docendam resurrectionem corporum, cùm nec, vt opinor, Sadducæi hodie sint, qui eam negabant. Sicuti & Simoniani, vt ait Augusti. libr. de hæres. ad Quod vult Deum, hære. 1. vt & Saturninus & Basilides, & Valẽtinus, teste Tertullia. de præscriptio aduer. hęre. eiusdem carnis resurrectionem negarũt. Vel si sint aut illis similes, legent comprobantẽ eandem Cyrillum Hieros. Catech. 4. illuminatorum & 14. & 18. Theophilum theolo. lib. 1 cõtra Autolicũ calumniatorẽ religio. Christian. Athenagorã Atheniensem, libr. περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, D. Ambros. tomo 3. orat. de resurre. Tertull. lib. de resur. carnis: & concilium apostolicum apud D.

Clementem lib.constitutio.apostolica.c.8. Epipha.contra hæres.lib.1. tomo.1. heres. 9.Irenæus libr.2.contra hære.c. 52. Arnobium lib.8.contra gent. Legent & summa capita sacrę paginę,quibus apertissimè docetur,primũ quomodo mortui quidam suscitati reuixerunt, Matth.11. Filius Sunamitidis suscitatus ab Elisæo 4. reg.4. filia viduæ ab Helia.3.reg.cap.17. mortuus suscitatus proiectus in sepulturam Elisæi 4. Reg.13. Suscitauit Dominus noster IESVS CHRISTVS Lazarum.Ioan.11. & filium viduæ & alios Lucæ 6.Matth.9. D. Paulus Euthycum,actuum 20.& sic de aliis pluribus,vt D.Petrus Tabithã,actuũ 9.&c. Secũdò sunt textus expressi & prophetię eãdem resurrectionem tradentes,Ezechiel.c. 37.hæc dicit dominus ossibus aridis, Ecce ego induco in vos spiritum vitæ, & dabo neruos &c.Esaiæ c.26. viuent mortui tui, &c.Daniel ca.12.Ibi multi de his qui dormierunt in puluere terræ euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium, vt videant semper &c.Iob quoque c. 14 & c. 17. omitto reliqua. Quia & hanc ex professo quoq; D.Paulus tractat.1. Cor.15.Et veniet hora,inquit Dominus Iesus,& nũc est, in qua qui in monumentis sunt audiẽt vocem filij Dei,&c.Ioan. 5. Facit Apocal.

c.20

ca.20.in fine. Suggerunt & eandem quotidianæ rerum resurrectiones & reparationes, quę quia hominũ gratia sunt, & multo magis hominem resurrecturum insinuãt: nec ferè aliquod genus rerũ est, quod non exhibeat huius argumentum. Occidit sol singulis diebus, & dies posteà reuiuiscit: nox & imago mortis est, quæ postea illustratur. Luna menstruis incrementis restituitur splendori, quem amittit. Arbores & plantæ, brumali tempore, vt siccę & emortuæ comas remittunt, posteà verno reuiuiscunt, & folia recipiunt & cutem & medullas pariunt. Inter secta muscæ suffocatæ aqua sæpe post resurgunt. Serpentũ quædam genera, vt Cyril. Hierosol. ait, cathec. 18. hyeme immobilia sunt, vere autem surgunt. Orus Apollo in hieroglyphicis, ex phœnice mortuo, viuũ restitui docet, apud Ægypt. Semen seminatum putrescit & interit, & nisi mortuum fuerit, nõ potest reuiuiscere, Ioã. 12. Semina ex plantis surgunt, & rursum in plantas seminata resurgunt. Ex puluere quoq; terræ semen primum hominũ Genes. 1. & in puluerem reuertuntur Iob. 10. vt non mirum sit, si ex puluere iidem resurgãt. Et sicut per vnum hominem mors, nonne per Iesum Christum, qui redemit & saluum fecit quod

perierat, vita & resurrectio? Ideò sicuti in Adamo omnes mortui, quia ipse mortuus ita & in Christo resurrectio mortuorum, quia & ipse propria virtute reuixit, & in ipso omnes viuificabimur. Si Christus enim resurrexit, & nos quoq; nã si non resurrexisset vana esset fides nostra, vt ait D. Paul. 1. Cor. 15. Sed & fœlicior anastasis satione: nã seminatur corpus in corruptione, resurget in incorruptione, in plenitudine ætatis 30. ann. vt ait Magist. sent. lib. 2. dist. 30. litera o. Erecti, non rotunda figura vel orbiculari, sicuti putabat Origenes, cuius sententia condẽnata in synodo 5. Constantinopol. vt ait Niceph. Cali. libr. 17. c. 18. Imò secundùm Tertul. li. de resurrect. carnis, homines perfecti membris resurgẽt, nõ cæci, non claudi, neque manco vel vitiato corpore. Sed & Ethnici quidam prudentiores crediderunt reuicturos homines iuxta magorum sententiã immortales q; futuros, vt scribit Theopom. lib. 8. Philippic. Et Eudemius Rhodius, vt Diogenes ait Laert. in princ. lib. 1. de vit. philoso. Arnob. lib. 2. contra gentes, pro parte resurrectionem credidisse Platonẽ in Politico tradit: ite & Pythagorã per suã metẽpsychosim, idem lib. 8. aduer. gen. Apertè autem de vltimo iudicio faciendo per Deum, & de resurrectio

ſurrectione Sibylla loquitur, lib. 2. oracul. Sibyll incipítque ibi,

αὐτὸς ὁ παντοκράτωρ θνητῶν ὁ δικασπόλος ἔσται.. &c. Credidit reſurrectionem Seneca li. 5. epiſtol. epi. 36. Et Democritus, quem ideo, ſed impiè, irridet atheos Plinius libr. 7. c. 55. Is enim Plin. & immortalitatẽ animæ negauit lib. 2. c. 7. & Deũ in d. cap. 55. Eandem quoque adſtruit Plato in Ero reuiuiſcente, in 11. de rep. Nonne & Plutar. de ſera num. vind. in Soleo, nonne & reliqui in alterna via Pollucis & Caſtoris, in tot etiam animabus, quas dicunt reuixiſſe & tractas & liberatas ab inferis? Sic Philoſtra. lib. 4. narrat Apollonium Tyaneum, filiam ſuſcitaſſe mortuam, ſicuti & alias Herculem. Sed & Mahumetiſtæ fatentur in Alcorano, azoara 29. & 56.

De vltimo & magno Dei iudicio animarum & corporum. CAP. XVII.

AVdient igitur mortui, qui in monumentis ſunt vocem filij Dei: tũc procedent qui bona fecerunt in reſurrectionẽ vitæ: qui verò mala, in reſurrectionẽ iudicij, id eſt, ad cõdemnationem pœnę æternæ Ioſ. 5. Matth. 75. Marc. 13. Secundùm opera cuiuſque iudicium, vt docet quoque Cyrillus Hieroſol. Catechę illumina. Sic

Basil. Mag. in Psal. 48. in die iudicij, inquit, vltimi nemo alius accusator sistetur, quàm propria facta, qua gesta sunt forma & circunstantia, fornicatio, furtum, luxuria &c. Hocq; c. 14. Apocal. probatur & Daniel. 7. Hic dies, domini dicitur, quia iudicabit omnis generis homines, ad cõterendos peccatores, dies crudelis, indignationis, furoris, terribilis, Isaiæ 13. Sophon. 1. Quando autem venturus sit, nemo scit, quia repẽtè veniet, sicut fur nocte. Signa tamen relicta sunt quæ pręcedent in stellis, in cælo, in mari, in pressura gentium, in prodigiis Antichristi &c, Matt. 24. 2. Thes. 2. Malach. 4. Apocal. 11. Et Deus noster manifestè veniet, & non silebit: ignis in conspectu eius exardescet, & in conspectu eius tempestas valida: aduocabit terram de sursum, & terram discernere populũ suum, psal. 49. & de separatione bonorũ & malorũ Matth. 23. Congregandos autem vniuersos ad id generale iudicium, dicit Ioël c. 3. in valle Iosaphat. Atque de iudicio animarũ vniuersali, Plato videtur aliqua sensisse, dũ ait in Phędone, omnes animas hinc migrantes, à dęmonibus curam illarum subeuntibus, in locũ quendã duci vbi oporteat omnes vna collectos iudicari: ac deinceps ad inferos proficisci, iisdem ducibus quib. manda-

tum

tum est, vt hinc decedẽtes ad illa loca traducant. Explicat latius Sibylla libr. 1. oraculo. his versib. πλήσατε γαῖαν ἅπασαν
ἀνξόμενοι, πληθυόμενοι, τὰ δίκαια νέμοντες
ἀλλήλοις, γεναῖς γενεῶν, ἄχρις εἰς κρίσιν ἥξει
πᾶν γένος ἀνθρώπων, ἐπεὶ κρίσις ἔσσεται
ἅπασιν,
ὡς ἔφατ' ἀμβροσίῃ φονῇ. id est,
Implete terrã (scilicet qui cũ Noacho estis egressi arcã) omnẽ, augeamini, impleamini iusta statuẽtes inuicẽ generationibus generationũ, donec in iudicium veniat omne genus hominum. postquam iudicium erit omnibus, vt loquutus est, scilicet Deus, diuina voce. Et lib. oracul. εἰς κρίσιν ἥξει. κρίνων εὐσεβίαν καὶ δυσσεβέων βίον ἀνδρῶν. id est, In iudicium veniet Deus iudicaturus vitam piorũ & impiorum hominum. sed & reliqua omitto, iacioq́; hic anchoram, ne si vlterius feratur nauis, incidã in vastũ pelagus, quod sulcatur quotidie a peritissimis ecclesiasticis viris, quibus prouincia hæc singulis annis tractationis aduẽtus vtriusque domini, exequenda est: quibus etiam hęc & cætera omnia, quæ iam dicta sunt, suntq́; dicẽda ad fidei dogma pertinentia, corrigenda, si opus sit, subiicio: vtpote qui decreuerim omnino sanæ & catholicę religioni per oĩa & in omnibus adstipulari.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS,

LIBER XXXIII.

* * *

In quo agitur de animalibus seu de vita sensuali.

Quid animal. CAP. I.

POstquã loquuti sumus de anima rationali, intellectuali, & immortali, & quia ad inferiores descendimus iã gradus animæ, scilicet animæ mortalis, quæ animaliũ est, inseparabilis a vita eorũ, de animalibus & corporibus animatis ordine tractãdum est: neque repetemus tamen, quę in superiore libro dicta sũt de ea. Omne itaque animale corpus, habet tria: essentiam: vitam plantæ, qua crescit & vegetatur: & animalem vitam, qua mouetur. Sic Aristo. 1. de plantis monet virtutes omnes quæ in plãtis sunt, in animalibus reperiri. & multas insuper alias, quæ tamen in plantis non

non reperiuntur: quia opus animalis nobilius, distinctumq; à plātis, quòd sensibus ornetur, non autem plātæ: vt idem author tradit libr. de iuuent. & senect. indeq; dixit animalia animā habere sensualem. li. 2. de generat. animal. cap. 3. Proinde animal est, quod cōstat anima sensuali & corpore. li. 1. de part. animal. capit. 1. & 2. de generat. animal. cap. 4. Macrobius in somnium Scipionis cap. 11. in idemque recipit, quod Galen. li. an animal sit id quod in vtero est, dixit, animam esse substātiam animę participem, sensitiuam, quodque genere de omnibus, quæ sub ipso sunt simpliciter dicitur, & li. 1. de mot. de muscul. assumptione sensus & motus voluntarij, animal à non animali diffidere: eadem lib. 2. de method. med.

De animalium diuisione. CAP. II.

ARistoteles. lib. 1. de histor. animal. c. 1 & Galen. lib. 17. de vsu part. cap. 2. distinguūt animalia per mores, per vitas, per actiones. Quæ obseruauit Plin. in libris 8. 9. 10. 11. Et Ælia. in lib. 17. de animalibus. Et Plutarch. libro an bruta ratione vtātur. Nos autē diuidemus animalia in gradientia, repentia, & volantia. Gradientium alia sunt bipeda, alia quadrupeda, alia multipe-

da.

da. Bipeda, vt homo: & hic præstãtissimum omnium animalium, & verè solum dictũ, ob perfectam, formã, animal, vt ait Galen. de vsu part. cap. 2. Pronaq; cum spectent animãtia cætera terram, Os homini sublime dedit, scilicet Deus, cęlũq; videre Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus. Ouid. 1. Metamor. eadem Cicero 1. de leg. & rursum 1. de Nat. deor. Vincit formã hominis omniũ animãtium figuras. Et iterũ, de vniuersitate dixit, vnũ animal inter omnia spectabile, atque præstat cæteris ratione & sermone. Cic. 1. de legib. Aristo. de part. animal. 5. cap. 7. Tradit & Plin. Solum animalium bipedum hominem, gignere animal, lib. 10. cap. 63. Rursũmque idẽ Plin. lib. 15. cap. 26. ventri hominis nata esse omnia ait. Cic. quoque 2. de Nat. deorum. Terra, inquit, animaliũ causa gignit, animantes autem hominum, equum vehendi causa, bouem arandi, canes custodiendi & venandi: homo autem mundum contemplandi & aliorum hominum causa, vt 1. & 2. Offic. ait. Quadrupedia equus, bos, & similia. Multipeda, vt insecta, quę carent sanguine, vt musca, aranei &c. hæc enim insecta, quia carent sanguine, multum frigida sunt: ideo tardiora & egentia pluribus pedibus, vt ait Arist. 4. de part. anim. c. 6. Sicut

& ea

& ea quæ propter sui corporis longitudinem frigent, vt iulis vermibus accidit, qui plures pedes habent, nempè quadraginta quatuor, habent & cancri, & erucæ, & alia plures. Sed non omnia animalia tot habent numero, nisi quæ sunt eiusdē speciei. Notabile autem hoc in omnibus gressilibus, pares à Deo datos singulis pedes, nūquam impares: cùm enim ob necessitatem subiectionis corporis, dati fuerint pedes animalibus, & non possit animal prosilire, nisi aliqua sui corporis parte cōsistat, totidem mouetur, quot quiescit, & contrà: vt in bipedibus, vnus pes mouetur, alius quiescit: in quadrupedibus, duo &c. Aristot. lib. problem. sect. 10. q. 28. & 32. repentia animalia sunt, quæ corporis contractione, & extensione incuruātur & mouentur anterius: horum quædam se ore trahunt, vt vermes quædam costarum vi, vt serpentia, quædam pedibus reptāt, vt lacertæ. Sub appellatione reptiliū, possunt quoque contineri pisces, qui contractione quadam corporis vi pinnularum & caudæ, natant & reptant. Sic Gen. 1. producant aquæ reptile, habens vitam. Hæc tamen animalia, facilioris intellectus causa, natantia dixit Aristot. lib. 1. de part. animal. cap. 1. Volantia animalia sunt, quæ alas habent: eas autem vel pen-

natas, vt aues, vel sine pennis, vt vespertiliones, muscæ, & id genus similia: volant pennis aut cute, quę habent sanguinem: membranis vero siccis, quæ sanguine carent, vt insecta. At habentiũ alas, quędam plures habent quàm duas, sicut ephemerum animal, quod vno tantum die viuit, quatuor alas habet, & totidem pedes, & volucre & animal quadrupes Aristoteli 1. de histor. animal. cap. 5. plures quàm duę etiam papilionibus & apibus, Plin. lib. 11. capit. 28. & locustis. Verùm rursum volantium, alia cum pedibus, vt aues, muscæ &c. alia sine pedibus, vt angues circa Æthiopiam, teste Aristot. lib. 1. de histo. animal. cap. 5. Cardanus etiam lib. 10. de subtil. scribit, in Indico mari nuperrimè derecto & sulcato in Hispaniola, inueniri pisces volantes & alatos, alas habentes circa branchas æquè ac pisces lõgas, quæ quandiu hument piscem sustinent, dum siccantur decidunt. Meminit etiam Plinius de auib. apodibus libro 10. capit. 39. quę alio nomine dicuntur Cypselles, quæ toto mari cernuntur, quibus quies nulla nisi in nido, sed aut pendent aut iacent, nunquam autem ambulant. Cardan. item lib. de subtilit. quandam speciem auis quam vocant manucodiatam solo aere dicit habitare.

Anim

Animalium aliæ minus generales distinctiones. CAP. III.

ALiis etiam modis animalia distinguntur: vt quędam exanguia, quædam sanguinem habentia: alia perfecta, alia imperfecta & annulata, quæ insecta dicũtur, quorum corpora incisuris pręcinguntur, aut parte tantum prona aut supina, quæ omnia potissimum sanguine carent. Aristo. lib. de respirat. de insectis tractat tantum Aristo. lib. 4. de histo. animal. capit. 7. & 4. de part. animal. capit 6. & Plinius li. 11. Insectis porrò nihil ferè, exceptis admodum paucis, intus inest, præter rectum intestinum ab ore ad exitum protensum, in aliquibus verò plicatum. Aristot. d. cap. 7. lib. 4. histor. animal. Plin. li. 11. capit. 4. Insecta, apes, fuci, crabrones, vespę, bombyx, qui primùm eruca, deinde bombylius, ex quo necydalius, & deinde in mensibus sex, bombyx, ex quo sericum, vt Plin. notat lib. 11. cap. 22. Aristot. 5. de natu. animal. capit. 19. Insecta & coa, aranei, scorpiones, stelliones, cicadæ, scarabæi, locuſtę, formicę, hirudines, tineę, culices, cantharides, pyrausta &c. [illegible] dis- [illegible]

cartilagine, pede: sicut in piscibus obseruat Plin. lib. 11. capi. 37. Item quod alia fera, alia domestica, alia media inter placida feraq; alia quæ imperata faciunt discūtq; vt carduellis, psitacus, coruus, pica, vituli marini, elephantes, leones: & alia quę nihil discant, vt mures & hirundines. alia astuta vt cancri Plinio lib. 9. cap 31. Pinna, pinnophilax, torpedo, rana piscaria, rhombus, pastinaca, scolopendra, vulpes marina, Plin. lib. 9. c. 41. & cap. 42. draco. Plin. lib. 8. cap. 12. Delphinus lib. 8. cap. 25. hiæna crocura, manticora, fibri Plin. lib. 8. cap. 30. & alia similia. Alia stolidissima, vt struthiocamelus, Plin. lib. 10. c. 1. vt & stultissima animalium, lanata, Plin. li. 8. c. 49. &c.

De animalium ortu & origine.

CAP. IIII.

ANimalia, vel ex creatione, vel generatione animali seu seminali, vel ex corruptione, vel vnius speciei in aliam transmutatione fiunt. Creatio animalia perfecta edidit per verbum Dei, & fuerunt prima animalia sine semine, & primę plantę ita per Deum factę: alioquin in infinitum originem generātium oporteret exquirere. Genes. 1. Macrob. lib. vlt. Satur. cap. fin. Iustinus Martyr. in euersione falso. dogm.

Arist.

Arist. fuit autē lex creationi seu productio ni primæ dicta, vt haberent semen in semetipsis omnia: itaque Theophrastus lib. 1. de caus. plantar. cap. 1. tradit, quædam ex semine, quædam sponte: & animalia quædam ex coitu venereo, & ex terra posse procreari: sicuti etiam Diodor. Sicul. lib. 1. Biblioth. c. 1. Addit Theophrast. 3. de causis cap. 27. quòd natura vbique animal gignit, modo calor cum humiditate, ratione aliqua coeat. Et iterum lib. 4. de caus. plan. capi. 3. in animalibus vis generandi exolescit, enimuero in his generādi principium est, quod tanquam quis semē dixerit. Aristot. quoque lib. Problem. sectio. 10. q. 64. quædam sponte naturæ quædam ex coitu tantū prouenire ait rursum 3. de generat. animal. capit. 11. generantur, inquit, in terra humoreq; animalia & plantæ: quoniam humor in terra, spiritus in humore, calor animalis in vniuerso inest, ita vt quodammodo plena sint animæ omnia. Sic humoribus cōcalescentibus fit veluti bulla spumosa, & generatur anim. Rursum 5. de historia animal. ca. 1. commune inter animalia & stirpes esse dixit, quòd alia semine, alia sponte naturæ orianturi & quæ sponte, vel ex humo, vel stirpe putrescente nasci.

De animalibus quæ ex semine nascuntur. CAP. V.

ANimalia quæ ex semine nascũtur, vel sunt ex viuiparis, vel ex ouis, vel ex vermibus, vt notat Claud. Ælian li.2. histor.animal.capi.52.viuos fœtus animalia pariunt, homo, & ea quæ pilis integuntur: & ex marinis, delphinos: verùm viuiparorum alia perfecta, alia imperfecta animalia pariunt. Solipedes & bisulcæ animantes perfectum, multifidæ complures, imperfectũ: quia solipedes & bisulcæ singulos pariunt, ideo catulos pariunt, vt vulpes, vrsa, leæna: & aliæ nonnullæ & omnes ferè cæcos, solo autem inter multiparas, sus parit perfectos, vt ait Arist.4.de gener. animal.cap.6. Alia porrò animalia oua gignunt, ex quibus mox edunt animalia, vt aues, serpentes (excepta vipera) lacertæ, testudines, pisces, qui imperfecta tamen educunt oua. At exanguia & insecta vermiculum pariunt, vt notat Aristo.lib.2. de generat.animal.c.1.

De animalibus ex corruptione vel putrefactione editis. CAP. VI.

QVia omnia putrefactioni obnoxia sunt, & corruptio vnius, est generationis

tionis alterius principiũ : idcirco nihil ferè in rerum natura sub hoc sublunari habitaculo, quod aliquod animal ex putrefactione sui non edat. Ex putrefactione itaque & limo, ex stirpibus, animalibus, viuis & mortuis nascuntur.

De natis ex putrefactione limi, & terræ & imbrium, & ariditate. C. VII.

EX limo & materia putrescẽte, ferè generari videntur, purpuræ, buccinæ, & omne genus animalium testaceorum: materia autem illa ex illis decidit verno tẽpore quæ vocatur fanago, quia exuuię illæ, in modum faui apum est. teste Aristot. 5. de histor. animal. cap. 15. Refert Plin. lib. 9. c. 51. ranas semestris vita resolui in limũ, nullo cernente: Et rursum, vernis aquis renasci. Et Ælia. 2. de animal. cap. 56. tradit, in Thebaide mures & ranas semiperfectas nasci, & paulatim perfici: quod & firmat Orus Apollo in literis hieroglyphicis, & Diodor. in 1. cap. 1. Nascitur & mugilus ex limo: apua quoq; spuma maris incalescente cum admistus est imber. Aristot. libr. 6. de histor. animal. cap. 15. Murices parpuræ salinario lentore. Generantur ex imbre & terra in ligno arido, cossi, tabani, & id genus: & arescente humore, culices. Ad-

de ex Plinio.lib.17.capit.41.teredines terrestres,tinea, thripas, cerastem, qui cum tantum corroserit, vt circumagat se alium generat.In vestibus tinea, alia in humido in cauernis volucria.Plin.lib.11.ca.33.pulvis in lanis & veste tineas generat, quæ & in chartis cum natura arescit.nascitur & in ligno candidum animal dictum accarus, item & xylophteros: nascitur & in ceris, Aristot.5.de histor.animal.capit.32.Generantur in niue vermiculi in medio rutuli, hirti cum pilis grandiores,torpescentesq;, Plin.lib.11.capit.35. Bombyces in Co insula nascuntur terra halitu animante florem decussum imbribus,terebinthi, fraxini & quercus.Plinius libr.11.capi.23. Pulices, minima quadam putredine gignuntur,sedemq; sui ortus obtinent sordes aridas.Aristot.5.de histor. animal.cap. 31. ex pilis equinis vermes,ex pilis mulieris serpẽtes.Musciliones vino,vermes cœno,vere pectines,limaces, hirudines enascũtur, eodemq; tempore euanescunt.

De animalibus quæ innascantur stirpibus & plantis. CAP. VIII.

NVlla ferè planta est, quæ non aliquod animal ex se gignat: gignunt & potissimum semina, ob alimenti cæliq; intemp

temperiem, cùm plus minusq; alimenti præbetur, aut immodicè siccũ, humidúmve est, vel etiam cùm non tempestiuè humescit. Sic vermes cicerii, pisoq; cicerulæ innascuntur, & erucæ, cùm siceribus non resiccatis, interim dies feruidi accesserunt. Quippe, vbique natura animal gignit, modò calor cum humiditate ratione aliqua coeat: humiditas seu materia, subiacet calori ad excoctionem conficiendam. sic flatibus austrinis, stirpes putrescunt & in radicibus generant vermes. Theophrast. de caus. planta. 3. c. 27. vermiculantur quoque ex siti arbores. In. vitibus vermes ipes nominati, in austro potissimum generantur: carpæ in oleis: populatq; ingentem farris aceruum Gurgulio, tritico & hordeo infestissimũ animal, Virg. 1. Georg. & Theop. de caus. plãt. 4. c. 16. ex pinu & pinea nascũtur pytiocampæ, erucæ virulẽtissimæ. Fabę generãt vermiculũ mindain dictũ. Sic aliæ plãtę & fruges, suos hostes ex se natos gerũt, animalia, quæ tamẽ anonyma cũ sint, vermiũ appellatione cõtinẽtur, vel muscarum, vt illæ nigrę quę ex absynthio nascũtur, dum semen mittit, Immunes tamen ab hac peste Hiero. Cardan. li. 7. de rer. varier. capi. 28. existimat, buglossum seu borraginem, & saluiam, & alias benè natas plãtas:

De *animalibus, ex aliorum animalium viuorũ corruptione natis.* CAP. IX.

ANimalibus viuentibus insunt animalia ex putrefactione nata, extra in cute, & intra corpus. Ex humore qui per summa corporis animalium existit, nascuntur cimices: item pediculi, humidis & corruptis vaporibus intercutantes resudantibus generantur, & ideo color illorum imitatur colorem humoris, quo generantur: qui ex sanguineo, rubei: qui ex phlegmatico molles, albi: ex cholerico, veloces, acuti, longi, citrini: ex melancholico, cinerei, subnigri, macilenti, tardi: & si multitudo adsit pediculorum, signum generalis corruptionis, vt morpheæ, lepræ &c. Estque inde morbus qui phthiriasis Græcis, pedicularis, quo interiisse ferunt Acastum Pelię filium, Alcmeonem, Pherecydem, Calisthenem, Olynthum, Mutium iurisconsultũ, Syllam dictatorem apud Plutar. in vit. Syllæ, Democritum teste Reuchlino 1. de verb. mirifi. Herodem regem, actuum 11. Theodoricum Vualdalorum regem, post susceptam hæresim Arrianorũ, & alios plures. Atque omnia ferè animantia, pediculis sui generis infestantur: potissimum aues, phasiani, & reliquæ omnes, quibus penna cau-

le con

le constat: item animalia, quibus pili, dempto asino, qui & à pediculo & à ricino exẽptus est. Canes autẽ ricino agitantur, quorum curam docet Varro 2. de re rust. c. 9. Boues & ricinum & pediculũ habẽt: oues & capræ, redinos, pediculis autem vacant. Canibus proprius ricinus in auribus, cynoraista dictus. Sũt & piscibus, veluti tunnis sub pinna, asilus oritur. Aristot. 5. de histor. animal. c. 21. Plin. lib. 11. cap. 33. & 34. alia apud Bonifacium Simonetam Cornu abbatem lib. 4. epist. 8. vide. Intra corpus, animalia nascũtur, vt in intestinis, vermes dicti Græcis Elmynthes i. teretes lumbrici: sunt etiam tineæ, lati vermes. Plinius quoque ponit lumbricos ventris, lib. 26. c. 8. & lib. 28. c. 14. Sunt & ascarides vermes qui recto adhærẽt intestino, & qui ima sede procreãtur hæmorrhoides. De lumbricorum differentia videndus Aristot. lib. 5. de hist. animal. c. 19. Hippocrates 3. aphorismo. aphoris. 26. Cellus lib. 4. c. 17. Auicenna 16. parte tertij, tracta. 5. c. 2. & c 26. Paul. Æginet. lib. 4. c. 57. & 58. Ætius lib. 9. c. 40. Hierony. Gabucinus Fauenus lib. de lumbri. aluum occupant. Galen. in medico. Refert Leuinius Lemnius li. 2. de occul. rer. natur. mira. c. 40. obseruatum fuisse sua memoria, dissecto alicuius mulieris

corpore, bestiolas quasdam non absimiles muribus, soricibusq; exemptas, quas natura ex sordido a iquo excremento, quo alimēta erant imbuta, produxisse videtur: atque posse generari in stomacho bestiolas, si excrementa, vel oua vel seminale recrementum rubetarum & bufonum edantur vt fit aliquoties non repurgatis ab iis sordibus oleribus, vel dum à veneficis propinantur impiissimis.

De animalibus quæ ex aliis animalibus mortuis nascuntur vel generantur.

CAP. X.

GEnerātur ex mortuis animalib' alia, veluti ex iuuēci corpore exanimato, apes vt describit modū Virgil. li. 4. Georg. incipiens ibi,

Tum vitulus, bima curuās iam cornua f ōte,
Quaritur, &c.

Constantinus quoque lib. 15. de agricult. c. 2. Plinius lib. 11. c. 20. Ex ventre bubulo & equinis carnibus, nascuntur vespę & crabrones: ex asininis, scarabei & locustę: ex anatis elixatura sub dio exposita, bufones. Lancinius lib. 1. collectaneorum Chymico. c. 9 & Plutar. in vita Cleomedis, tradūt, inquit, ex bobus apes, ex equis fucos, ex asinis crabrones, generari: ita &

humana

humana corpora, præsertim medullas humorémque ex eis profluentem, serpentes producere. quod & firmat Plin. lib. 10. cap. 66. Meminit & Aristot. lib. 5. de histor. animal. c. 20. vespas quas dicunt ichneumones, araneos quos dicunt phalangia occidere, atque eos in aliquod foramen ponere, ibíque illis incubare, & sic vespas alias producere.

De animalib. quæ transmutantur in aliã speciem. CAP. XI.

ANimalia etiam permutãt speciem, & ita nasci & generari noua, videntur. Sic vermiculus limacis, detract' à cortice expirat, & transit in erucam immobilem, quam vocat Aristot. χρύσαλιν, Theodorus Gaza vertit aureliam. Quidam ex ea aliquid pennatum oriri aiunt. Caprificus primùm suis pomis generat vermiculos, qui rupta cute posteà generant culices ficarios, Plin. lib. 11. c. 22. Aristot. 5. de histor. animal. c. 19. Cãtharides ex vermiculis ficuum, pyri, peuces, cynacãthæ & rosæ. Plinius lib. 11. cap. 35 Ex phalangiis arancis, bruci, locustę, cicadę: papiliones ex erucis, eruce ex virentibus foliis. Scarabei rauri, gignuntur ex vermibus, qui in tignis ari-

dis nascuntur: Ex erucis pilosis sed paruis nicendulæ, quæ deinde fiunt pennigera animalia, cirri. Scarabei, virides, dicti galeruchæ, fiunt ex verminibus fimo bouis vel equi generatis: muscæ ex vermiculis, de quibus & aliis, Aristot. lib. 5. histor. animal. c. 19.

Nullum esse locum qui non habeat aliquod animal. CAP. XII.

VIx aliquis in orbe locᵒ reperitur, qui non habeat animal neque elementũ, in quo quoque non sint. Sub terra viuunt talphæ, vermes, serpentes, & alia quædã: & intra saxa serpentes conclusi inueniuntur: effodiuntur & pisces viui in Paphlagonia, vt scribit Plin. lib. 9. c. 7. & c. 57, Aristot. 1. de histor animal. c. 1 Alia in terra animalia quadrupedia, bipedia, & homines &c. de quibus Plinius lib. 8. alia partim in terra, partim subtus terram degentia: vt quæ foueas habent, serpentes, vulpes, vrsi, cuniculi, &c. Alia in igne, vt in fornacibus calcis in Cypro teste Aristo. 5. de hist. animal. cap. 19. illud quod pyrigonon dicitur, quod in igne generetur, apud Ælianum li. 2. de animal. c. 2 & Plinium lib. 8. c. 36. Alia in aqua, vt pisces: de quibus Rondeletius,

Bello

Bellonus, Oppianus Paulus Iouius, & alij. libros integros composuerunt, & Plin. lib. 9. quædam etiam amphibia, quæ partim in aqua, partim in terra viuunt, vt lutra, castorium, de quo Galenus lib. 11. simpli. medica: Dioscorid. lib. 2. c. 26. Aristot. lib. 8. de histor. animal. c 4. Plin: lib. 8. c. 30. connumerare illis licet vitulum marinum, satyrium, & satyrionem. Alia volantia in aëre, quia vt potissimum in eo viuũt. De quibus Plinius lib. 11. & Bellonus libros de auibus edidit, & alia inuisibilia in aëre alia animalia defendit Philo Iudæ. li. de somn. Tradit & Diod. Sicul. lib. 4. c. 4. in ea Libya quæ circa Syrtes est, quieto à vẽtis tempore quãdoque in aëre diuersorum animantium formas apparere, quarum quædam quiescunt, quædam mouentur: aliquando fugiunt, aliquando insequuntur, cuius rei physici rationem dicũt aëris tranquillitatem, in qua simulachra retinentur animalium nullo vel debili spirante aëre: vt in nubibus æstiuo tempore, aliquãdo diuersas animantium species licet videre, formã illis aëre quem leues & tenues auræ quãdoque mouent, præbente: at dicunt illas quæ paulum moto aëre in terram impulsæ forma tamẽ quam sumpserint, cadere, eique, in quem fortè inciderint, hærere.

De animalibus quibusdam partim plantis. CAP. XIII.

REfert Surius lib. commentario. in orbe gestarum suo tempore, non longè à Tartaris Cazanẽsibus, in quadam insula, à grauissimis viris narrari, semen quoddam inueniri non absimile melonum semini, paulò tamen maius & rotundius, ex quo in terram condito, quiddam agno similimum enascatur quinque palmorũ altitudine, habens caput, aures oculos, cæteraque omnia in formam agni recenter editi, pilum etiam subtilissimũ, quo permulti illis in locis ad capitum tegmina vtuntur: carnem tamen nullam sed sanguinem habere, at carnis loco materiam carni cancrorum similem: vngulas non carneas, sed pilis vestitas in cornu similitudinem: radicem huius esse in vmbilico, tandiuque viuere quandiu illi herbæ vicinæ sunt ad pastum. Inter ζωόφυτα quoque, id est quæ plantæ & animalia sunt, quæ immobilia terræ affixa vt plantæ sunt, at sensum vt animalia habent, est spongia, quæ ad saxa quibus hæret, contrahitur & dilatatur. Sunt huiusmodi spinnæ, & vrticæ marinæ, sentientes tamen, vt plantæ in mari affixæ, & testis quasi ligneis circundatæ, vt

scribit

scribit Nemesius lib. de natura homi. c. 1.

De corpore animalium & eius diuisione.

CAP. XIIII.

CORporis nomen trifariam accipitur: interdum non solum animatum, sed & inanimatum, idq; generaliter complectitur omne quod tribus constat dimensionibus, latitudine, lōgitudine, & profunditate: & tunc in prædicamento est quantitatis. Secundò, corpus in prædicamento substantiæ, pro eo quod materia & aliqua forma constat, sumitur: & ita corpus animale potest vsurpari pro corpore cuiusq; animalis separati ab anima, veluti pro eo quod sua materia & forma speciali cōstat, videlicet vt asini, equi, & similium. Tertiò volūt accipi corpus pro parte vna compositi, cùm accedit forma integralis & generica: & sic corpus est materia animæ sensualis, materia disposita organicis suis instrumentis. Quamobrem ex his constat, corpus esse aut organicum, aut non organicum: organicum est, quod habet diuersa instrumenta & varias partes ad varia explicanda opera rei cōuenientia: & ad eum modum, omnia omnium animātium sunt organica corpora vt notat Galenus lib. 17. de vsu part. corp. huma. c. 2. Quid autem

sit non organicum corpus, contraria significatione licet explicare, quod caret partibus, & instrumentis, ad diuersas operationes, quale lapidis, terræ, metalli, & similium corpus.

De partib. corporis animalis similaribus & dissimilaribus. CAP. XV.

IN vniuersum corpus animale diuiditur in partes similares, vel dissimilares, vt ait Aristot. 1.de histo.animal.c.1, Galen.li 8 de Hippo.& Plato. decre. Similares partes sunt, quæ iterum in sibi similies partes diuidi possunt, vt caro diuisa, diuidi dicitur in carnes, seu carneas partes: item similares, quæ habent alias partes in corpore eiusdem substantiæ sibi similes. Cuiusmodi sunt nerui ex triplici cõiugatione, siue ex cerebro, dorsique medulla ortũ ducãt, dicti voluntarij, vel alterius generis, sint, item musculi, tendones, ligamentales ex musculis ducentes originem. vt ait Gal. princi. de ossibus, cutis quæ neruis & arteriis referta est, apud Gale. lib. an sanguis in arter. cõtineat. & lib. 3. de aliment. c. 4. item cartilago, quæ quamuis in multis dissideat ab ossium natura, tamen in multis conuenit, prout docet Aristot. lib. 3. de histor. animal

mal.c. 8. Sunt quoque eius generis, venæ & arteriæ, quarum illæ deferunt sanguinẽ, istæ spiritum nutriunt animalem & calorem naturalem, vt tradit Gale.lib.1.de vsu part.c. 16. & breuiter etiam similares partes caro, os, pili, ligamen, sanguis, spiritus, tunicæ, adeps, medulla, partes ὁμοιομερῆ Galeno dictæ: quæ quidem non eodẽ modo, nec forsã omnes omnibus animalibus adsunt, excepto homine qui animal perfectum, alia autẽ imperfecta ab eo. De quibus omnibus partibus Galen.li.3.de differ. morb.lib.de inæquali temperie ca.2. Auicen.1.par. primi, doctrina 4. Dissimil.res partes vel instrumẽtarię sunt, quæ ex simplicibus similaribúsve constant, quæ si secantur, in dissimiles sibi non similes diuiduntur partes: nam facies eadem, in facies non diuiditur: nec manus vna, in manus alias. Dicuntur quoque hę partes, compositę, secundę, dissimilares, diuersi generis: cuiusmodi sunt, caput, oculi, aures, manus, pes &c. potissimum cor, iecur, cerebrum, pulmo Gale.libr.8.de placit. Hippocra.& Plato.

De carne animalium & illi adiacẽtibus.

CAP. XVI.

Caro.

CAro omnibus sanguineis, inter cutem & ossa, cũ animal extenuatur & gracilescit, aboletur & in venas fibrásq; transit: vertitur autem in pinguedinem, quoties pabuli copia suppetit, Aristot. lib. 3. de histo. animal. c. 16. & lib. 4. c. 4 ostrea & conchas & crustata, intus habere carnem dixit, exceptis echinis, quibus nullam esse dicit carnem: partim autem carne cõstare purpuras, buxinas, cochleas, terrestres limaces & cocalia & reliqua turbinata. Caro hominum, omnium mollissima, ideo valet maximè omnium animalium sensu tactus. Aristot. lib. 2. de part. animal. c. 16. Caro à sanguine alitur, vt quidam contẽdunt, argumento quòd ea icta sanguinem mittat. Carnis vna species est quidem, sed secundùm sanguinis mixtionem & exsiccationem diuersas figuras accipit, ac fibras contrahit. Atque natura ex seminis syncerissima parte, carnem sensorium corporum conficit, alias in excrementa, ossa, neruos, pilos, vngues, vngulas, & reliqua id genus coniicit. Arist. lib. 2. de gener. animal. c. 4. vbi tractat de generatione omniũ partium animalium. De carnis, sanguinis, ossium, membranæ, cartilaginis, temperamentis, Aristot. 2. de part. animal. c. 1. & 2. Galen. lib. 5. de partibus artis medicat. cap.

2. Car.

3.Cardan. li. 1. contradicen. medico. tract. 6. contradictio. 5. Tunicæ his addũtur sanguineorum vasorum, venarum & arteriarum, exanguis & frigidæ naturæ, habentes fibras & membranas.

De ossibus quædam. CAP. XVII.

OSsium distinctiones in principio libri Galeni de ossibus: horum, alia caua, medulosa: alia, nequaquã, sed solida. Componuntur ossa naturaliter in corpore animali, vel per articulum: aut coniunguntur per symphysin. Articulus dicitur extremũ, quod immittitur in alteram partem ossis. Articulatio diuersa, nam vel diarthrosis, dearticulatio scilicet ossium, quorum motio euidens: vel synarthrosis coarticulatio, quæ obscurum habet motum. Diathroseos triplex species rursum, enarthrosis, cum os quod excipit cauum est admodum, & quod ingreditur longũ: arthrodia, cùm cauum leuiter & in superficie capitulum depressum habet: gynglynos, cùm ossa sese inuicem mutuo ingressu iungunt. Os cauum quod recipit aliud, dicitur acetabulum: quod ingreditur, cotyle & vertebra. Synarthroseos quoque triplex species, sutura, gomphósis, harmonia. Sutura, coniunctio ossium in modum suturæ, id est in

modum denticulatæ ferra
cùm ad instar claui, os ossi adi
dentium more. Harmonia, est o
ctura per lineam simplicem, v
xillis, & nõnullis capitis ossibus
sis porrò, est cùm ossa sibi inu
scuntur, vel aliorum interuent
diante cartilagine, & hæc dicta
drosis: vel neruis, quæ dicta syneu
carne, & dicta syssarcosis. Gal. lib
de ossibus. In capite hominis, os
tes septẽ, vna syncipitis, duæ ver
temporum, vna occipis, vna pal
rarum quinque, de quibus Gal. lib
& 11. de vsu part. In auditus org
ossicula Vessalio, lib. 1. ca. 8. Sunt
alia lapidosa, mamillare, & iugal
ribus cartilago, os, sutura: at maxi
rior vno tantum osse, constat hom
salius lib. 1. ca. 10. Dentes 32. octo a
res incisorij, quatuor canini, vig
lares. Thoracis ossa anterius,
claues, iugula, os pectoris, sterno
lib. 1. cap. 19. Posterioris autem
colli 7. spina dorsi 24. vertebr
diliis constat. in spina hac coll
pars: pro secunda, metaphren
vertebras 12. postrema renũ &
ὄφιος, quæ pars habet quinque

Sunt costæ in quolibet latere 12. Græcis πλευραι, variè dispositæ: Sunt enim uothæ quinque, quæ non attingunt pectus vtriusque. Vessal. lib. 1. ca. 9. Sunt & scapulæ ossa, ceruicis, acetabulum, os sacrum ex tribus ossibus in fine spinæ: posteà coccygis,, os caudæ quod tribus constituitur ossibus, vel vt Vessal. lib. 1. c. 18. 5. quodque ferũt prominere Anglis quibusdã. In brachio, os humeri seu adiutoriũ, cubitus, radius: in manu rasceta, seu carpos constat 7. ossibus: post brachiale seu palma ex 4. & dactyli seu digiti, constantes ossiculis & internodiis. In cruribus, ossa anchæ 2. superiores partes ilia: pectinis ossa, cũ acetabulo, ossis femorum: femur, os coxæ, rotula seu patella: tibia, cãna maior: sura, os minus quod genu non tangit, vt aliud malleoli: in pede talus, os nauiculare, calcis vnũ: rasceta pedis seu tarsos, habẽs 4. ossa: planta ex ossib. 5. Digiti 5. cum internodiis. Os nullum in corde hominis, rarò in animalibus, tamen in aliquibus, vt in corde bubulo aliquãdo, vt ait Arist. lib. 5. de generat. animal. c. 7. in corde equi Plinius lib. 11. ca. 37. & in corde corui. In ventre autem nulli Aristot. lib. 3. de histo. anim. cap. 7. Plura de ossibus apud Hippocratem, libro de locis in homine, & de ossiũ natura, & Gale. de ossibus, Aristo.

lib.3.de histo.anima.c.7. Et ha
dicta sint præcipui animalis, ne
nis: parum enim de aliis curandum
pus in solo sterili conteramus. Ta
quis anatomen voluerit ossium au
dere, consulat Bellonium, qui eam
lib.1.de nat.aurum c.12. vbi eam de
& confert cum ossibus humani co
notâtque differentias.

De neruis pauca. CAP. XV

NErui in corpore animali, motu
tiendiq; instrumenta sunt, à ce
& spinali medulla, vt dicimus, orta.
li.7.decret. Hippoc. & Plato. tradit,
2.de nat. Deo. Sic rupti vulnere ner
ficiunt, motumq; negant viresq; v
Ouid.12.Metamo. Et Gale.lib. 8. m
medendi c.10. anima ratiocinatrix,
in cerebro domicilium habet, ea vo
riis actionibus vnà cum sensibus pr
vtitur & hæc particulis quibusdam
nalibus, nempe ipsis neruis: sensum
mumq; per hos in totum animal,
tens. Et lib.de neruo, dissectio cre
tradit esse vnum neruum qui ca
adhæret arteriis, qui si laqueo int
tur, statim mutũ animal reddat. Pe
ui in triplici differẽtia sunt: qui ca

tur ex cerebro & dorsi medula, voluntarij dicuntur: qui ex musculis, tendones, qui ex ossibus, ligamēta. Gale. in prolo. li. de ossib. in finitio. med. Hippo. lib. de locis in hom. ait corpus totum neruorum plenū esse in homine, excepto vultu & capite, vbi nulli, sed tantum fibræ neruis similes, aitq; neruos siccos & cauos ossibus cohærentes, maioremq; partem ab illis pasci, & aliquatenus à carne. placuit tamen Aristoteli li. 3. histo. animal. c. 5. neruorū originē, in corde esse, &c. 4. docet fibras inter neruos & venas, habere naturā quandā. Medici ponunt coniugationes neruorū à cerebro descendentium septem, de quibus Gale. lib. 7. 8. 9. 16. de vsurpat. & lib. de neruo. dissect. Vessal. lib. 2. anatomes cap. 4. 6. 7. 8. 9. Ex vertebris ceruicis, prosiliunt alia septē paria. De quibus Vessali. lib. 4. c. 13. A vertebris lumborū paria quinque, Vessal. lib. 4. c. 15. Brachium, cubitum, radiū, extremam manum & digitos mouēt nerui sex, de quibus Vessal. lib. 4. c. 14. In femur, tibiā, pedem, & eius digitos quatuor nerui excurrūt, de quibus Vessal. li. 4. c. 17. Sex paria à sacro osse exiliunt hominis in femur, clunes, abdomen, musculos, anum, vterum, & vesicam, ceruicem, pedem, dorsum, &c. de quibus Vessal. libr. 4. c. 16. vbi addit ex coccyge hominis

nullum neruum oriri, & ...
& simiis caudatis, ex huius...
merosa neruorum paria, pro...
tur nerui à frigidis & glutin...
bus, ex quibus etiam nutriun...
uulsionem patiuntur: item ...
vnde malum penè insanabile ...
li.2.in aphor.26.Hipp. Offen...
uosa substātia nimio vino, & co...
la, desidia. Galen. in lib.6.aphor...
28 nimia euacuatione, idem ...
aphoris.70.frigore durantur, ...
uulsi. Gale. in 6.apho.aph 54. ...
abscissio, quia neruus abscissus ...
scit Gale. in lib.7.aphoris. Hipp...
Ex neruis ad arterias & venas ...
mores ducuntur, & econtrà, Gal...
Hipp.apho.apho.26. Partes ne...
municant cum hepate, ideo si pa...
gultus sequitur. Galen. in lib...
Hipp.apho.58.

De venis quadam: & de ...

CAP. XI.

SAnguinis riui, quibus irrig...
venis continentur, sicut ...
spiritus semitæ. Plin. lib. 11. ca...
pius sanguinis, minus spiritu...
cap. 10. venæ explorantur ...

nis mittendi:at arteriæ motu & pulſu ſuo habitum & modum febrium demonſtrãt. Non enim pulſat vena, ſed arteria quæ ei adiacet vel ſubiacet, niſi in dorſo, in quo magna arteria, quæ tracheia dicta eſt, poſita eſt ſupra venam. quãquam pro arteria vſurpetur nomẽ, & venæ, vt apud Celſum lib.2.ca.6. & apud Ouid.libr.10.Metamor. Saliunt tentatæ pollice venæ. Gale.in finitio.medic.vena, inquit, eſt vas ſanguinis, & ſanguini contemperati ſpiritus natiui. neruoſa, humida, & calida, ſensũ obtinens. Arteria vas ſanguinis, paucioris purioriſq; & contemperati ſanguini ſpiritus genuini copioſioris ac tenuioris, magis ſentiens, quàm vena, pulſandi motu prædita. Hæc ſpiritum vitalem ſuppeditat, excipit & purum aërem dum contrahitur: dum attollitur, fumoſa excernit ac fuliginoſa, & cor ac naturę calorẽ refrigerat. Quare autem non habent pulſum venæ, ſcribit Galen. lib.6.de placi. Hippo. & Platonis, quia originem non habent à corde, vt arteria, ſed à iecinore. Vaſa omnia pulſantia, dicuntur arteriæ lib.7.de anatom.adminiſt.Galeno. Notandum autem vnamquamq; arteriam, eſſe venæ conuenientem, quam quodam modo ex ſua ſpiritus atractione refrigerat, vt ait Ariſtot.lib.de ſpirit. Nam oſculo

quodam sibi inuicem communicant, vt ait Gale.lib.de vsu pulsuum.arterię porrò circumiacentem aërem per poros trahunt: eóque corrupto inficiũt etiam sanguinem vicinum,& morbos generant,Gale.libr.1. de different.feb.c.2.Vna tantum vena quæ caua dicitur & magna , ex gibbo iecoris exorta.Inde in vtramque animalis partem tã superiorem quam inferiorem recta protẽditur.latissima tamen ea est pars,quę infra iecur : minus lata quæ per venas superius spargitur ac cordi applicatur : inde & aliæ venulæ,vt riuuli à fonte progrediuntur.Cale.lib.6.de placi.Hippoc.& Plato.& commenta.2.in Hippocrat.de huma.natu. de venis & arteriis , Hippocra. de ossium natura & libello de corde,& de locis in homine,Aristot.lib.3.de histo.animal.ca.3.& 4.Vena porta , habet vnam aliam breuem, cuius tres capillaturæ,ad ἐκφυσιν , ad pancreonem,& pylorum pergunt. Sunt & ex illa alię sex insignioris amplitudinis,varię, apud Galenum de vena.dissect.& 4.de vsu part.c.13.& lib.6.de anato. administra de vena caua descendente, in iecinoris gibbo exorta , & de aliis quæ ex illa deriuantur Gale.lib.de vena.dissec.c,8.Vessalius lib.3. c.9. de Vena caua ascendente, ex connexo hepatis orta,& de riuulis ab illa ortis,idem

Galen.eod.lib.c.2.3.4.5.6.7. Vessal. libr.3. capit.7.& 8.Et idem de venis caluariam ingredientib.li.3.c.14.De arteriis quę oriuntur in sinistro cordis ventriculo,& vitalem spiritum toti corpori subministrāt, Galen. lib.de dissect.arter.c.9.& de vsu part. li.6. & 16.Vessalius li.3.c.12. & 13.de Diuersitate sanguinis animalium,Plin.libr.11.c. 38.& 39.Extat & libellus nuperrimè editus per Martinum Rullandū de phlebotomia,morbísq; per eam curandis, vbi & de venis, & de sanguinis missione per seriem literarum agitur. Extat & de pulsibus ex arteriis dignoscendis, singulare opus inscriptum Sphigmica ars,editum à Iosepho Struthio. Ex vena & arteria,duo etiam vasa composita inueniuntur:prius quod vena arterialis dicitur, eò quòd illud vas arteriali non venali sit corpore conflatum,& sanguinem vt vena deferat,& hæc vena est ex elatiori sede dextri cordis ventriculi,in pulmones numerosissima ramorum scire digesta, sanguinèmque in eo cordis vētriculo elaboratum, pulmonibus subministrat. Alterum dicitur, arteria venalis, eò quòd aërem veluti spiritum ex pulmonib. in sinistrum cordis ventriculum deferat, & tamen nō arteriali,sed venali corpore vas conflatum,vt docet Vessal.lib.3.c.15.

De spiritibus.

EX sanguinis parte [illegible]
aërea & tenuissima [illegible]
ria oritur, quæ spiritus [illegible]
cundum Galenum de placi[illegible]
& lib. 12. de metho. me[illegible]
tib. nostrum corpus dispensa[illegible]
animalis & vitalis. Secundum [illegible]
plex: addunt enim illis natura[illegible]
lis, fit in hepate ex puriore [illegible]
nullus humorum commiscetur [illegible]
pate per venas non pulsantes [illegible]
titur corpus: hic perficit virtu[illegible]
lem & format actiones. Vitali[illegible]
generatur, ex inspiratione & [illegible]
pore, hincq; per arterias ad omn[illegible]
ris membra mittitur, vitalem [illegible]
& custodiẽs virtutem: Animalis [illegible]
ritus, in ventriculis cerebri gigni[illegible]
neruos ad omne corpus mitti[illegible]
mouendi sentiendique faculta[illegible]
ratur autem ex vitali, qui dum [illegible]
sursum eleuatus est in cerebro [illegible]
cularem plexum, veluti per [illegible]
iusdem valdẽ implexæ labyrin[illegible]
fectius concoquitur & elabor[illegible]
rus in illa inuolutione efficit[illegible]
ex teticulari plexu surgens [illegible]

[illegible]

De [illegible]

[illegible] ditum [illegible]
vitalem, naturalem [illegible]
gubernacula [illegible]
in cerebro domicilium [illegible]
[illegible] quoque [illegible]
[illegible] malis, quæ sequuntur [illegible]
canales neruorum [illegible]
distribuitur. Vitalis, in [illegible]
fontem [illegible]
distribuitur. Naturalis [illegible]
[illegible] virtus plantis & animalibus commu[illegible]
[illegible] suum munus, quatuor gradi[illegible]
[illegible] attrahit alimentum, & potentia [illegible]
[illegible] dicitur attractrix. postea attractum [illegible]
[illegible] alterat, id est, alterum facit, vel [illegible]
[illegible] redddat similem parti quam [illegible]
[illegible] institutum. Quod vt [illegible], ope aliarum
[illegible] porentiarum, scilicet reten-
[illegible] expultricis: retinendo concoquit,
[illegible] quod suo operi est inutile,
[illegible] expellit, vasa, alimenta, con-
[illegible] intestina,
[illegible]

De musculis. CAP.

MVsculus, est neruosum permixta etiam caro, ad poris motum procreatũ. Diffe tem à pinguedine, quæ est affi circa membranas maximè con sensu carens, vt dicitur in finitio isagog Galeni. Musculi consta neruorum, vt moueantur, sunt arteriis, quibus conspergunturd mẽti distributionem, his ad nat custodiam. Plures autem sunt m diuisi & inuoluti singuli tenui quæ eos secernit ad inuicem: & musculorum ita inuolutorum t origo, mediũ, exitus. Origo seu ca uosum est: medium, carne, neru teriis extuberat: extremum in ten cõfusis neruorum & vinculorũ fib finit. Musculorum actio est, tensio actio, extensio, laxatio. quod expl leu. 1. de mo. muscu. De numero m rũ dissident medici, sicut de ossiũ Frontis vnum, palpebrarũ supe oculorũ septẽ, nariũ proprij duo 4. maxillarum ad claudẽdum duo riendum duo, ad molendũ duo. D Vessalius li. 2. Galen. 9. 10. 11. de

Musculi linguæ euidentes 9. Vessal. lib. 2. c. 19. Musculi hyoidis ossis proprij 8. nõ proprij 4. laryngis, & alij linguæ: de quibus Galen. li. 7. & 13. de vsu part. Vessal. li. 2. c. 17. Laryngis musculi. 20. quorum 12. proprij, alij cõmunes. Galen. lib. 7. de vsu part. c. 11. & 12. Vessal. lib. 2. cap. 11. & 21. Scapularum. 7. de quibus Gale. lib. 13. de vsu part. cap. fi. Vessal. lib. 2. capit. 20. Musculi brachium mouentes vndecim, de quibus Gal. lib. 13. ca. fin. Vessal. lib. 2. cap. 13. Vlnæ interiores 7. exteriores 9. extremæ manus 7. præter paruos qui intra ossa metacarpij, palmæ subiacent. de quibus li. 1. de anato. administ. & 1. & 2. de vsu part. Gal. Musculi thoracis complures, de quibus Vessal. li. 2. cap. 35. Dorsales 15. de quibus Vessal. li. 2. c. 38. Epigastri recti duo, transuersi duo: obliqui 4. Galen. 5. de vsu part. ca. 14. & 15. Vessal. 2. c. 13. & 31. Musculi sedis, 3. Gale. lib. 5. de vsu part. capi. 14. Vessal. 2. capit. 51. vesicæ vnus. Galenus libro quinto de vsu partium cap. 16. Vessal. 2. capit. 50. testium bini singulis Vessal. lib. 2. c. 32. Pudendi musculi 4. Gal. lib. 5. de vsu part. c. 3. Musculi ischij seu coxendicis 5. maiores, & totidem minores illis oppositi, de quibus Galen. li. 15. de vsu part. ca. fin. femoris 10. Galen. lib. 2. de vsu part. capit. 16. Tibiæ 9.

Vessal

Vessal. lib. 2. ca. 59. Pedis &
Vessalius lib. 2. cap. 60.

Generaliter indicantur authores de partibus corporis animalium ctant. CAP.

DE omnibus partibus hominis Hippocrates li. de ossium na lenus lib. 9. de decret. Hippo. & Pl ossibus ad tyrones, item de dissect narum, & lib. 9. de anatomicis adm li. 17. de vsu part. corp. hum. & li. 5. de tom. administra. in isagog. in introd rio seu medico, & de finitionib. me anatomia parua, de anatom. oculo compagine membro. Vessal. li. de Plato in Timæo. Alanfrancus chir 1. tractat. chirur. 1. doctrina The Protospatarius li. 5. de corporis hum brica, Aur. Cornel. Celsus lib. 4. med pit. 1. & lib. 8. c. 1. de diuersitate ani per singula membra. Plin. li. 11. c. 5 Aristot. lib. 2. 3. 4. de partib. anim. Co nes omnibus ferè generibus ani partes, gula, venter, intestinum nea quasdam partes interiores res habent, quas non habent exa nec habent viscera, vt ait Arist. lib stor. animal. cap. 3.

De capite. CAP. XXIIII.

ALiquas nobiliores animalis partes leuiter attingemus, reliquas, ad indicatos authores reiicientes. De capite itaque delibabimus pauca. pars hæc sacra in homine est nobilissima, ideoq; sternutanti assurgimus, & adoramus eam partem, vt notat Aristot. Problem. sect. 33. q. 9. Plin. illud innuisse videtur, dum ait cur sternutamentis salutamur? quod etiam Tyberium Cæsarem tristissimum vt constat hominũ, in vehiculo exegisse tradunt, & aliqui nomine quoque consalutare religiosum putant. Caput, secundum post cor generatur, sed vltimum perficitur, ob maximè humidum cerebrum. Arist. 2. de generat. c. 4. Et quia oppositum est cordi calido, oportuit illud esse humidissimum, idcirco omnibus animalibus quibus cor est, caput sit, necessarium fuit. Aristot. 4. de part. animal. c. 10. Attamen asserunt quidam deesse animalibus quibusdam caput, sicut Plinius libr. 5. capit. 8. in India meminit Blemyis capita abesse, oculis pectori affixis. Ostrearum generi nulla capita, nec spongiis, nec aliis ferè, quibus ex sensibus solus tactus est. tradit quoque Plinius lib. 11. capit. 37. quibusdam animalibus indiscretum caput, vt

cancris

cancris, Plinius lib. 1 ca. 3
histor. animal. cap. 3. & 4. de
10. Ob cerebrum humidum
est caput: quò fit vt pueri prop
magnitudinem non portent
gant collum, donec calore cor
tib⁹ arteriis à suo pōdere alle
dit Arist. 2. de gener. animal. cap.
tia cerebri subtilis ingeniosū ha
si, tardum: formarum facilis susce
morem: calida, mobilem: frigida
humidior, stultum. Caput autem
tundum notat mobilem: acumi
pinneatum inuerecundum: par
sensatum: optimæ formæ, prope
sed cuius anterior pars latior,
modum mallei &c. optimum, vt a
siognomos tractatur.

De pilis & quæ horum loco an bus sint. CAP. XX

QVia cerebrum omnium par
midissimū, idcirco citius &
capite generantur capilli, vt ait A
de histor. animal. ca. 1. & 2. de pa
ca. 14. Porrò pili nascuntur ex q
teria fulginosa, terrea, sicq; G
temperam. humore tamen cutis
quā cutis, nihil aliud est, quàm

carnis, pascũtur. Huiusmodi humor copiosus à cerebro transmittitur per commissuras: qui si multus & pinguis sit, pilos nutrit & protendit: sin siccus, crispat, Aristo. 5. de generat. animal. ca. 3. & sic de similibus, de quibus Galen. in arte medica. cap. 13. 14. 15. 16. Pili nascuntur hominibus, parte ea qua cutis, pellísve superior rarissima est, quemadmodum in barba, in mento, in pectine nascuntur puperibus, cùm pellicula superior rarefit, & satis habeat humoris ad pilum nutriẽdum, vt ait Hippocr. de pueri natura. Cur autem nec fœminis nec spadonibus nascãtur, & quibus ex causis defluãt, & nutriantur & canescant videndus Arist. 3. de histor. animal. capit. 10. Galen. 2. de temperam. & in medico. Quæ loco pilorũ sint in animalib°, & de pilis Arist. 5. de generat. animal. cap. 3. Nam animalium, quędam habent cutem sine pilo vel lana, vt vermes terrestres: quædam corium cum pilo, vt equus: quædã lanam, vt oues: quędam lanam cum pilo, vt asinus: quædam habent pilum & capillum, vt homo: quædam setas & pilum, vt porcus: quædam spinas, vt ericius & porcus spinosus: quædam pennas, vt aues: quædam squamas, vt pisces: quædam pellem, vt anguilæ.

De ore C A

SIcut omnia quæ viuunt
sic & instrumento quo
illud autem os, quod est omni
bus commune, loco cuius rad
verum illud variè distinguitur
portione, situ, excessu, vt nota
1. de histor. animal. c. 2. & plura
seq. Quædam habēt os rostrat
alia fissum, vt canes, pisces: qu
promuscide, vt elephas, pulex
bia nec dentes habent, paucis
nares, nec aures, nec cilia, qua
quædam habeant, & odorentur
vt notat idē Arist. 2. de histor. an
in ore continentur dentes: co
superior dicta palatū, in cui⁹ ex
te adhæret gurgulio seu vna de
ferentiis & ordinibus Arist. 3. de
cap. 1. Galen. lib. 11. de vsu part

De lingua. CAP. X

IN ore quoque lingua, caro qu
giæ instar & mollis: vnde fit v
gua cum plus hausit humoris,
qui nequeat. Arist. problem. se
hæc lingua, cum super pulmo
ta, & diuersitatem humorum
spongiosam cōcipiat, febrium

indicat, vt idem tradit Arist. problē. sectio 34.q.4. atque linguæ euadunt concolores humoribus, vt tradit in Hippocr. librū de morb. vulgaribus Galen. commēt. 5. Signa porrò morborū ex inspectione linguæ, tradit Hippocra. lib. de prænotionib. & lib. 6. epidemio. & in princ. de dieb. decreto. & 7. li. aphoris. idcirco lingua viridis, biliosos: nigra melācholicos indicat: lingua humida vētriculum vel cerebrum quod in ventriculū distillat, Galen. in lib. aphoris. 6. in aphoris. 32. Tradit Gale. in definitio. medicis, & in medico, linguā esse venosam, subpinguem, carnosam, saporū gustatricem, adiutricem in deglutiendo alimento. Duo in ea neruorū genera. alios illi molles, gustandi sensum præbentes: alios duros, ex quibus motus arbitrarius. Et quòd illa moueat sapores, docet Arist. 4. de part. anima. c. 8. Plut. de placi. philoso. c. 18. Radici linguę adhæret Epiglottis, lingula, quæ arteriam cùm deglutimus claudit, ne quid in eam firmi & solidi incidat, & eius rei quoque gratia, creatæ ad radicem linguæ quatuor tonsillæ. Lingua aliquibus animalibus bifida, vt serpentibus & lacertis, secundum Arist. 2. de part. animal. c. fin. & 2. de histor. animal. cap. 17 Imperfecta piscibus, & incerta & ossea. Aristo. lib. 4. de par-

tib.animal.cap.8.

De collo. CAP. XXVIII.

CAput iungitur humeris, collo: per hũc procedit fistula, quæ à faucibus vsque ad pulmonem protenditur, quæ dicitur τραχεῖα arteria, & βρόγχος: caput huius arteriæ λάρυγξ, id est guttur tribus cartilaginibus constans. Collum secundũ Aristot. lib.4.de part.anima.ca.10. factum est, vt gulam & arteriam protegat. Collum secundùm crurum longitudinem auibus est longũ: vt possint alimenta decerpere. Ari. 4.de part.animal.ca. 12. Collum animaliũ, vertebris constat & flexibile est, excepto leone & lupo, quibus osse perpetuo riget. Arist.4.de part.anim.c. 10. Guttur spiritus trahendi causa datum est, proinde animalia quæ non habẽt manifestam respirationem, vel vt alij dicũt, quæ non egent respiratione, vt pisces, carẽt collo & gutture, & consequẽter pulmone. De quibus Arist. li. 3.de part.animal.cap.3. Galen.lib.8.de vsu partium in princip.

De thorace & eius partibus. C. XXIX.

SVperiores partes thoracis, furculæ, iugula, clauiculæ, de quibus & sequẽtib⁹, Galen.8.de anatom.administra. Inferiores

septum trãsuersum, diaphragma, quod est cartilagineum, vt ait Plato in Timæo. Costæ 24. retrò animalibus omnibus costatis vtrinque 12. septem superiores longiores ad partem anteriorem tendentes, ad partem quæ illas excipit, nempe pectus: haram sexdecim propriè costæ, aliæ nothæ. Galen. lib. 8. de anato. administr. Aristo. de histor. animal. 1. capit. 13. Costæ serpentibus singulis tricenæ, Aristot. 2. de histor. animal. c. fin. Plin. lib. 11. cap. 37. Mammæ vtrinque, in media fere thoracis regione, apex illarum papilla. At de mammis, pectore, thorace animalium, & differentiis eorũ, Arist. 4. de part. animal. c. 10. Galen. lib. 6. de vsu partium cap. 1. & seq. & lib. 3. c. 6. Plin. lib. 11. c. 39. 40. & 41. Dorsum pone thoracẽ est, & spinam habens 24. vertebris in tres partes diuisas: nã in collo. 7. in dorso 12. in lumbis 5. post thoracem etiam scapulæ, quæ in aceta bulo, collo iunguntur, vnde humeri promine: de quibus Galen. li. 13. de vsu par. ossa humerorũ scapulæ dicũtur, quibus annexa dependent brachia & manus, Arist. 3. de hist. anim. cap. 7. Quod à summo humero ducitur, brachiũ dicitur in osse adiutorij, at crures anteriores animalibus quadrupedibus: sequitur cubitus, mẽbrum inter superiora & carpũ.

De manu. CAP. XXX.

MAnus propriæ homini, quæ ei sunt vice pedum anteriorum, vt ait Arist. 4.de part.animal. cap. 10. vbi & de digitis. Has imitari videntur animalia ea, quæ quinque digitos habent, vt simiæ, mures. De manus & digitorum anatome, & partibus, Galen. 1. & 2. lib. de vsu part. corp. huma. in isagog. in medico, & lib. 2. de motu muscul. manus, carpo iungitur brachio, sequitur vola pars interior manus caua, posteà digiti: superior pollex, duabus iunctuis constans, vt fortior: post hunc, index, posteà medius seu infamis, postea medic' seu anu'aris, postremus minimus seu auricularis. Spacium inter pollicē & indicem, thenar: oppositum illi sub imo digito hypothenar: monticulus digiti sthetos, suprema digitorum pars acinus. Articuli inferiores digitorum procondyli: medij condyli: superiores, metacondyli.

De penetralibus thoracis, corde, iecinore, vesica fellis, & felle. CAP. XXXI.

ESt intra thoracē, membrana costas cingens: ex hac duæ oriuntur dictæ interscipientes, intercipientes scilicet vtri que

medium thoracem:& est pericardiō, quod veluti vagina cor operit. Cor in medio thoracis,duas auriculas habens,mediam & sinistram:ad dextrum & læuum transmittitur sanguis per duo vasa:dextrum, ex iecinore sangūinem defert,& per cauam venam vtrinque sanguinem distribuit,& per venam arteriosam in pulmonem. In sinistro cordis vētriculo arteria venosa ex pulmone aërem cordi defert,de quibus omnibus doctè Plato in Timæo. Cor & iecur, omnibus animalibus ferè adiiciuntur vt necessaria: alterum propter caloris originem,alterum cibi coquendi gratia. Aristo. 3.de part.animal. c. 12. Cor in medio thoracis est, sed in sinistram tendere videtur quòd inde recipiat spirituū receptaculum, vt tradit Galen.lib.7. de anatom. administrat. Cor. tanquam initium & fundamentum vitæ,& radix Gale.5.de interio.cap.1. Auicenna 1.par.1.doctr.5.& 2. parte tertij c.1.de anatome cordis, & de viribus cordis cap.1.Plinius lib.11.cap.37. vbi tradit cor, primum viuere, vltimum mori, palpitare ac moueri ac alterum animal; & apud Ægyptios obseruatum,quibus mos est cadauera asseruare medicata, augeri per singulos annos in homine cor, ad binas drachmas ponderis, ad quinquagesimum an-

num accedere: ab eo posteà detrahi tantundem, & ideò nõ viuere hominem vltra centesimum annum, defectu cordis. hæc Plinius, vbi alia plura de corde subiungit præclara. Cor carne dura constat, villis & arteriis, cum duobus ventriculis manifestis, & vno medio, non manifesto. Sinister habet armariũ & capsam spiritus, in dextro residet sanguis. Huic tria illi attribuũtur, palpitatio, pulsus, respiratio. Aristot. 1. de respirat. Sed hæc hactenus de corde. Reliqua videnda apud Gale. lib. de forma fœtus, Hippo. lib. de corde. Iecur, est membrum generans sanguinem, vt ait Auicen. 14. parte tertij c. 1. Caro rubea, id est, sanguis congelatus in calore remissiore. Iecur, vt diximus, est venarum principium, in dextra hypochõdriorum parte, habet 5. fibras, venam maiorem cauam; canali exiguo, in pendulam sibi vesicam bilem deriuat, quæ dicitur kystis fellis, vesica fellis, de qua Gale. in 4. & 5. de vsu par. Ita iecori fel adiunctum, veluti quoddam excrementum, & alui intestinorũmque sedimen: ferunt autem quosdam homines felle carere, delphinum & vitulum marinum, damam, equum, asinum, ceruum, partim etiã mures, & camelos & alia animalia, Aristo. de par. anima. c. 2. de iecinore plura & felle

Galen.lib.4.de vsu part.ca.12.Plin.lib. 11. cap.37.& 38.

De pulmone, vmbilico, abdomine, peritonæo, omento, intestinis, vrinariis vasis &c. CAP. XXXII.

PVlmo quatuor fibris, quæ Græcis dicuntur λέβοι, circundatur, duabus in dexteram, duabus in sinistram tẽdentibus, & vna ex his veluti sobole quinta, in dextra thoracis parte exigua: inanis hic totus & sanguine plenus, à quo ad cor patent meatus perpetui, vt ait Aristot. 1. de part. animal. c. 17. Galen. autem vocat spiritus humani promptuarium, lib. 6. de vsu part. c.2. Nam respectu cordis, pulmo est vt follis concauus, spongiosus, cor refrigerans per inspirationem & respirationem aëris, vt ait Aristot. lib. de diuturni. & breuit. vitæ, & lib. de spirat. In continuo itaque motu, in attrahendo & emittendo spirationẽ, cordis versatur flabellum, vt ait Vitalis de Furno lib. de diuers. medicin. aduersus diuersos morbos c.258. Addit autem Galen. quintum globum pulmoni, lib. 6. de vsu part. cap. 3. Quæ sanguine carent, vel satis suo natiuo spiritu, vel extrinsecus refrigerantur, pulmone carẽt: vt pisces, qui tamen

ulmonis loco, haben
balena & delphino
omnia quæ respirant,
Aristot. 4. de part. anim
& lib. 11. c. 3. Et quæ
ore carent, Gale. lib. 2.
9. Vmbilicus in ventre,
nam inde in vtero matris
ibi est, haurit alimentum. Aristo
nerat. animal. c. 4. trahitque inde
Hippocra. lib. de puer. natu.
domen, in aliquibus animalib
& crescit, Aristo. de part. anim
ius musculi octo, post abdome
næum, membrana perténuis
Deinde omentum, barbaris zirb
Postea intestina sex, tria crassa,
De quibus Galen. in medi. & 4. de v
& alibi Vnum tamen esse continua
ventre scias intestinum ab stomach
vẽtriculo, vsque in anum seu secon
ueniens: verùm illud ipsum æqua
latitudinis, qua nobrem ob sex
nis differentia per suas implicatio
testinum in sex nomina distingui
parte enim ventriculo annectitur
concocta recipit. duodenum dicitur
decim digitorum longitudine, cum
veluti infundibulum termina

[illegible] o, ideo dicitur pylorum
[illegible] hoc duodenum: succedit
[illegible] num, eo quòd in eo non
[illegible] & ferè apparet vacuum
[illegible] tertium, tenue dictum,
[illegible] multis circulis, accedit
[illegible] cæcum, colon, ilion. rectum
[illegible] qui porrigitur vsque ad podi-
[illegible] intestina ordine fit excrementi
[illegible] quædam, & deinceps transmis-
[illegible] quibusdam animalibus, re-
[illegible] le, quo egerunt per aluum
[illegible] Quibusdam autem parte ea
[illegible] ventri, laxius est, qua desinit
[illegible] de sit, vt quæ eiusmodi habent,
[illegible] menti nixu egerant excrementa, vt
[illegible] Aristot. lib. 3. de part. anima. cap. 14.
[illegible] que viscera omnibus animalibus simi-
[illegible] vt idem Aristo. eod. lib. 3. docet c. 12. &
lib. 4. c. 1. Sunt & animalibus vrinarij mea-
[illegible] qui à renibus vrinam à sanguine se-
[illegible] tam deferunt, vesica tamen carent, quæ
non habent pulmones, & quæ parũ viuũt,
vt insecta, pisces, squamata, aut corticata,
excepta testudine Aristot. 3. de part. ani-
mal. c. 8. Plinius lib. 11. c. 37. item aues, quia
supe. fluitas humidi transit in vngues, pen-
nas & squamas. Vrinaria fistula, penis pars,
glans, cuticula, cuius præputium est cuti-

cula,item mulieribus vulua. Desuper sunt ibi iuxta vasa seminaria testes scrotũ, mamillares processus, cornua semicirculi, in mulieribus & hymen seu nympha, aut septum virginale. &c. Extat Galeni liber de vuluę sectione,loquitur & de superioribus & Aristot. 1.de histo.anima. cap. 13.& 14. Galen.lib. 14. de vsu part. in princ. & lib. 15. c. 4. & de vuluarum diuersitate in animalibus videndus Aristot.lib. 1.de genera. anim.c.7.& 8.Plin.lib.11.c.37.De pedibus ac cruribus Arist.1.de hist.animal. cap. 15.

De sensu & diuisionē eius.

CAP. XXXIII.

EX cōpositione animata prodeunt duæ facultates vitales, sensus & motus:sensus duplex, exterior & interior. Exterior est potentia recepticia specierum obiectarum sine materia, id est, spiritaliter & in intentione:vt visus est receptio formarum spiritualiter Aristot.lib.2.de animal. c. 12. veluti,inquit, cum cera sigilli impressionē recipit eandem, quam habet sigillum, nec tamen eadem est cum sigillo. Sensus, inquit Damascenus 2.de orthodoxa fi. c. 18. est vis animæ, materialium rerum apprehensiua,id est,cognoscitiua. Et secundùm Galen. in finitio. medi. sensus est affectus

animæ per corpus, nuncius rei quæ mouere idonea est, hinc sensoria & sensibilia. Refert eadem Plut. lib. 4. de placi. philoso. c. 8. Sensus exteriores 5. visus, auditus, gustus, odoratus, tactus. Gale. in finitio. medi. & Damasc. vbi sup. Gell. li. 7. c. 6. Totidem sensoria, oculus, auris, lingua, nares, corpus totum: quæ vt organa sunt & recipiũt sensibile, quibus corruptis corrumpitur sensus, qui his adhæret. Sensoria omnia, duplicem & geminam habent sedem: eò quòd geminæ hominis partes, dextræ & sinistræ, & animalium quoque. Habent & geminos neruos, excepto tactu, qui diffusus est per totum corpus, vt ait Aristot. 2. de part. animal. c. 10. & alij proximè citati authores. Galen. lib. 16. de vsu part. cap. 3. visus instrumentum lucidum est: aëreum auditus: vaporosum olfactus: gustatus humidum: terreum tactus. Sensus interiores quatuor sunt, sensus communis, phantasia, cogitatio, memoria, de quibus omnibus ordine dicendum:

De visu. CAP. XXXIIII.

VIsus instrumentum, lucidum est oculus, qui organum visus cum neruis opticis à cerebro pendentibus & ad oculos productis: sic à cerebri humore secreta

[illegible], vt [illegible] & speculi [illegible], ex [illegible] maculas [illegible] [illegible] melancholicus, [illegible] vapores [illegible] sursum elati, per oculos [illegible], & adstantibus venenum expirant, nocéntque: sic anus quæ putridos habent spiritus, intuitu tenera corpora & fascinant, vt Virgilius.

Nescio quis teneros oculos mihi fascinat agnos.

Qui amant, & crebro visu rei amatæ, virus ebibunt, & venenũ mutui amoris trãsfundunt, & hauriunt, concurrente intensa imaginatione. Sic Eutelida, in aquæ reflexionibus, & Nereus ex forma propria, se fascinarunt sui ipsius amore iuxta fontem Nili qui Nigris dicitur. ferunt feram quæ appellatur Catoblepas, modicã alioquin, cæteris membris inertem, necare eos qui oculos eius viderint: eadémque Basilisci serpentis est vis, Plinius lib. 8. c. 21. Lippitudinis etiam contagio serpit, & videndo accedit. Sic Ouid.

Quum spectant oculi læsos, læduntur & ipsi,
Multaq́ corporibus transitione nocent.

Et Iuuenal. saty. 2.

Sic pecudes, armenta, boues, grex totus in agris.
Vnius scabie cadit, & porrigine fœda:
Vuaq́ conspecta liuorem ducit ab vua.

Refe

Reseruat lupos visos, & oris halitu virulento in oculos transpirato, caecitatem inducere. In summa,

Segnius irritant animos demissa per aures
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus.

De auditu. CAP. XXXVI.

SEcundus sensus, auditus est, qui percipit sonum auribus, per spiritum infusum. Galen. in finitio. med. Et auditus, inquit Plato in Minoe est, qui per aures sonos declarat. Organum, aures, foris patulæ, intus flexuosæ & tortuosæ, vt per amphractus huiusmodi, paulatim sonos recipiat, ne magnitudo soni sensum lædat. Meatus aurium aeri patentes ex corde, tendunt & desinunt in venulas cerebro adiunctas, secundum Aristot. libr. 2. de generat. animal. capit. Damascc libr. 2. ortod. fid. c. 18. atque Gale. lib. 11. de vsu par. c. 12. docétque à probatione animalium, qui aures arrigunt cum melius sonum desiderant concipere, & meatus ita dirigunt. Plura idem Galenus libr. 8. de vsu part. vbi & oppositum foramini esse os petrosum tradit, & amphractus constitutos, ne aer directè receptus, refrigeraret cerebrũ, néve inde surditas accedat. Et rursum in osse petroso, esse meatum auditus docet, lib. de

pars purissima, ad oculi
forium frigidum & humidum
est. Aristo t. 2. de genet. c. 9. &
animal. c. 1. visum aquæ tribu
set, siccessitque visus, cùm hum
Hippo. de victus rat. & Gale.
in oculo humorem causam po
sus dicit lib. de instrum. odora.
cibia. 1. oculi virtutem tradit, in
pupillæ, in qua quis seipsum in
secus ac in ipso speculo. in Tim
plura de præstantia & fabrica o
quòd sint radiorum igneorum
participes. Ferunt oculos posteri
fici, ante cæteras partes emori,
ad cerebrum mouendi, videndi
piũ resiliat ac retrahatur. Dex
obtusior: Hos læsum caput, & vi
vt ex ebriis, deliris & febricitan
stat. Sanguineis fortis visus: bilio
tus: spiritus habentibus crassos
at humidus & modicus, nec
nec remotiora videre potest,
nuis, exilis, tenebrosus, qualis
haustis, ac morbo extenuatis,
facit, aut propè nullum: dis
vnde conspicillis aggregatio
detur: officiunt visui, si pupilla
dimoueri contingat, si dilatari

contorqueri, imminui, vulnerari, contundi, inflammari: deficit visus, & caligant oculi, humorum defectu, ariditate, spiritus visorij inedia, mærore animi, fletu, lassitudine, senio, immodico concubitu, intempestiua lucubratione, allio, cæpe, porris. Iuuant & restituunt & instaurant, vina dulcia, vuæ passæ, amygdalæ dulces, pistacea, castaneæ tostæ, elixæ, rapæ, passerculi, miliariæ, frigilli. fœniculi semen, folia, & radix, euphragia, euphorbium, stœchas, interdum chelidonia, & ruta, viridia fouent aspectu. De visu alia quoque plura diximus in optica, quæ consulto omittimus.

De quibusdam visus effectibus.

CAP. XXXV.

NVlla ex parte maiora animi indicia animaliũ, potissimũ hominis, quàm ex oculis, moderationis, clementię, misericordiæ, odij amoris, tristitiæ, lætitiæ: hinc contuitus multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, transuersi, limi, submissi, blandi, & in summa, profecto in oculis animus inhabitat, hos cũ osculamur animum ipsum videmus attingere. Plinius lib. 11. ca. 37. Mulieres mensium tempore, cucumeres, peponésque tactu visúque inficiunt,

ficiunt, vt ſiccentur: [illegible]
tor, ex viſu illarum macula[illegible]
guis enim illis ebullit melan[illegible]
de vapores orti ſurſum elati [illegible]
prolabuntur, & adſtantibus [illegible]
pirant, nocéntque: ſic anus [illegible]
habent ſpiritus, intuitu tenera [illegible]
faſcinant, vt Virgilius.

Neſcio quis teneros oculos mihi faſci[illegible]

Qui amant, & crebro viſu rei [illegible]
rus ebibunt, & venenũ mutui am[illegible]
fundunt, & hauriunt, concurren[illegible]
imaginatione. Sic Eutelida, in [illegible]
xionibus, & Nereus ex forma [illegible]
faſcinarunt ſui ipſius amore in[illegible]
Nili qui Nigris dicitur. ferunt [illegible]
appellatur Catoblepas; modica [illegible]
cæteris membris inertem, necare [illegible]
oculos eius viderint: eadémque [illegible]
ſerpentis eſt vis, Plinius lib. 8. c. [illegible]
tudinis etiam contagio ſerpit, [illegible]
accedit. Sic Ouid.

Quum ſpectant oculi læſos, lædu[illegible]
Multaq; corporibus tranſitio[illegible]

Et Iuuenal. ſaty. 2.

Sic pecudes, armenta, boues, [illegible]
agris.
Vnius ſcabie cadit, & porrigine [illegible]
Vuaq; conſpecta liuorem ducit a[illegible]

Referunt lupos visos, & oris halitu virulento in oculos transpirato, raucedinem inducere. In summa,

Segnius irritant animos demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subdita fidelibus.

De auditu. CAP. XXXVI.

SEcundus sensus, auditus est, qui percipit sonum auribus, per spiritum infusum. Galen. in finitio. med. Et auditus, inquit Plato in Minoe est, qui per aures sonos declarat. Organum, aures, foris patulæ, intus flexuosæ & tortuosæ, vt per amphractus huiusmodi, paulatim sonos recipiat, ne magnitudo soni sensum lædat. Meatus aurium aeri patentes ex corde, tendunt & desinunt in venulas cerebro adiunctas, secundum Aristot. libr. 2. de generat. animal. capit. Damasce libr. 2. ortod. fid. c. 18. atque Gale. lib. 11. de vsu par. c. 12. docétque à probatione animalium, qui aures arrigunt cum melius sonum desiderant concipere, & meatus ita diligunt. Plura idem Galenus libr. 8. de vsu part. vbi & oppositum foramini esse os petrosum tradit, & amphractus constitutos, ne aer directè receptus, refrigeraret cerebrũ, néve inde surditas accedat. Et rursum in osse petroso, esse meatum auditus docet, lib. de

ossib. ad tyron. ca. 1. cui[illegible]
turetur, fit surditas ? potissim[illegible]
materia biliosa. Hippocr. 4. ap[illegible]
26. & ibi Galen. exemplo pote[illegible]
etiam, quod aeris ingressione [illegible]
tione venarum, restringatur a[illegible]
hebescat oscitatione. Dum [illegible]
mus, audiendi facultas tolli[illegible]
enim, vt in eos, ita in aures [illegible]
membranam expellit ac prohi[illegible]
minus sonus ingrediatur. Aris[illegible]
blem. sect. 32. quæstio. 13. sic me[illegible]
mus, cùm spiritum retinemus [illegible]
respirationem & cum reddimus [illegible]
sanguis ascendit, & obstruit [illegible]
retinemus attrahimus, & exte[illegible]
cipitur. idem Aristot. problem [illegible]
q. 41. Item quòd respiratio no[illegible]
net strepitus, ead. sectio. q. 48. pro[illegible]
lius & audimus noctu quam inte[illegible]
noctu omnia ferè sileant: vel vt a[illegible]
goras, quòd aer interdiu stridet [illegible]
calefactus, vt scribit Aristot. ead[illegible]
Medium auditus, aqua in pisci[illegible]
aliis. Galen. libr. 7. de decret. H[illegible]
Plato, Empedocles, auditu fieri [illegible]
ritus in clauiculatam aurium [illegible]
rorsus annexam; quam tintin[illegible]
præbere dixit Alcmeō ait nos [illegible]

ni inteſtinaque aurium parte, & hoc eſſe quod ſpiritu irrumpente perſonet: omnia namque vacua ſonitum edere ſolere. Alij alia ſentiunt apud Plutar.libr. 4. de placi. philoſo.cap.16. Galen. autem aures & ſonum recipere & edere aliquem, dixit libr. 11.de vſu part.capit.12.quod certè quis facilè probabit,ſi manus volam,vel aliud cauum auribus admoneat. Zeno audire nos ait, cùm is qui inter loquentem & audientem eſt aer,verberatur orbiculariter, deinde agitatus auribus influit,Dioge.Laert.in Zenone,libr.8.Sic & Plato in Timæo. Omnino igitur,inquit,vocem ponamus pulſationem quandam ab aere,per aures cerebrumq; & ſanguinem, vſque ad animam penetrantem:natam quoque ex ea motionem, incipientem à capite & in ſedem iecoris deſinentem,auditum vocemus. Notio verò prouenit velox, acuta:tarda autē, grauis. Et hęc hactenus de auditu & ſono: plura enim alia in muſica diximus.

De olfactu. CAP. XXXVII.

OLfactus, eſt alius ſenſus: ſcilicet potentia,qua anima ſentit odores.Ariſt. naturam odoris,calorem quēdam eſſe voluit:& odoratum omne calidum,problem.

sectio.12.quæst.4. Et lib. de
bili, humidam siccitatem qui
& in aqua sit, quia & calor illi
vt idem scribit problem. sect.
obrem inquit, res malè olida
grauius olent: quia natura od
quidam & delatio est, quæ du
sistunt. In isagog. Galeni ii. fin
Absoluitur spiritu in naribus co
ginoso, & magis halituoso, per qu
ctilium fiunt apprehensiones. Li
li. de carnib. Cerebrum, inquit, c
midum, odorandi facultatem in
rem enim rerũ siccarum, spiritu
gurgulionem qui & ipse siccus
trahit, & ad cauas narium par
quem nulla caro, nullum os im
quædam cartilago tenera & spo
cutitur. Obiectum igitur odorati
medium aer: piscibus, aqua, cum
meatuum, vt explicat Themist
anima, Aristot. 2. de anima ca. 9.
plicius, odoratũ aerem esse dix
lib. 7. de placi. Hippoc. & Plato
ca. 7. vbi & de odoratu piscium
autem totidem esse quot sapor
ex causa contendit Aristot. lib.
sensib. acres, suaues, austeros ac
gues: pudiósque ex proporti

ſpondere: non tamen in eodem vnquam ſunt odor & ſapor. quin & diuerſo modo feriunt ſenſus, vt ait Plinius li. 15. capit. 27. ſed tamen nomina odorum à ſimilitudine ſaporum ſumũtur. ita acutus qui citò mouet, grauis qui tardius & facile ſatiat efficitq; faſtidium, contra acutus: eſt & odor aromaticus falſus, amarus, acetoſus, vnctuoſus, ſtipticus, pinguis, dulcis ſiue ſuauis, fœtidus, & ita differunt. Odores, inquit Plato in Timæo, madefactione, putredine, liquefactione, vel euaporatione quorundam gignuntur: cùm enim aqua in aerem, vel in aquam aer tranſit, in medio eorum odores fiunt, omnisque odor aut fumus eſt, aut caligo. Sed horum, id quod mutatur ex aere in aquam caligo, quod vero ex aqua in aerem, fumus: huic accedit, vt aquæ odores tenuiores ſint, aeris craſſiores. Fiunt autem ſuaueolentia odorq; gratus ſecundum Damaſce. li. 2. orthod. fid. capit, 18. cum humida quæ in corporibus fiunt exactè concoquuntur, vt medio modo, media fit diſpoſitio. at cùm ſecundum partem, & non ſecundum totum concoquuntur & digeruntur, grauis odor adnaſcitur. Notabile autem id eſt, tria elementa pura per ſe ſine odore eſſe: aquam, aerem, ignem teſte Plinio libr. 15. cap. 27. impreſ-

tiones autem odoru[illegible]
olfactus est cerebro [illegible]
supra nasum in iunctu[illegible]
sunt duæ carnunculæ [illegible]
substantia cerebri orta [illegible]
res, eosq; transmittunt [illegible]
bri ventriculos, Ioan. [illegible]
cap. 8. Aristot. problem. [illegible]
de sensu & sensib. Gale. lib. [illegible]
corp. huma. c. 6. Alcmæon [illegible]
patu odoratus tribuit cerebr[illegible]
de plac. philoso. c. 17. verum [illegible]
est vnica causa, vt Gale. 1. de [illegible]
Melanchthon de anima. O[illegible]
etiam in rostro est, Aristo. 2. [illegible]
c. 12. obturatis itaq; meatibus [illegible]
cessarium est sensum olfactus [illegible]
Gale. lib. 6. de decret. Hippo[illegible]
riferis propriè homo oblecta[illegible]
mus Aristoteli li. de sensu & [illegible]
Cic. 2. de natu. Deo colligit [illegible]
fera, hominum causa creata [illegible]
est solus magis delectetur [illegible]
homo hebetiorem odoratum [illegible]
[illegible] naturaliter odorantur [illegible]
[illegible]brum magis [illegible]
[illegible]pantur. Aristo[illegible]
[illegible] odoratu valent [illegible]
[illegible] hippocrates [illegible]

Cæterum de odoribus plantísve odoratis: Plinius toto libr. 12. de vnguentis lib. 1. 3. cap. 1. & 2. de instrumento quoque odoratus, Galen. proprium librum edidit.

De gustu. CAP. XXXVIII.

GVstus, est sensus, qui in lingua vel palato percipit sapores, Aristo. lib. 3. Ethic. capi. 1 . Nam eius rei gratia, datam esse homini linguam dixit libr. 3. de anima cap. fin. & idem libr. de memoria tradit nullum esse animal, quod gustus sensu aut tactus careat, cùm tamé alio aliqua careãt. refert & Gellius libr. 7. capit. 6. Organum eius, est pellicula sub lingua, sub carne porosa, seu spongiosa, quæ est in linguæ superficie, eademque pellicula & in palato subtensa est, orta à neruis per palatum demissis, ad linguæ radices, quæ & gustum & tactum linguę suppeditat, & posteà sensum principi cerebro denunciat, vt ait D. Damasce. libr. 2. de orthod. fid. capit. 18. Alcmæõ etiam, humore & tepore & mollitie linguæ internosci sapores ait. Diogenes propter fungositatem, vt loqui ita liceat & mollitiem linguę, & commissas ei parti venas. Plutarch. lib. 4. de plac. philos. capit. 18. Sic Plato in Timæo, tenduntur,

inquit, à lingua venæ ad cord
poris nuntiæ, in quas si qua
vt humidam carnis mollitiem
sapores generant, &c. Senso
gustus in corde esse, dixit absolu
libr. de sensu & sensib. At Gale
strumento odora. & venas in
palatum defluere illius
minitq; de pellicula, sicut &
affectis cap. 2. obiectum gu
qualitas in succo, in quo hum
cit siccitatem terrestrem, calo
digerente. Sic Gręci chymum,
saporem, & succum, dixerunt, A
anima cap. 10. sic in finitionib
gogi Galeni dicitur, gustum in
midiore linguæ esse.

De tactu. CAP. XX

SEquitur recto ordine tactus
quia & ille, tactus quodam
Aristot. 2. part. animal. capit.
sensu & sensibus & 2. de anima
neruos gustus, gustandi & se
habere dixit Galen. libr. 4. de
cap. 3. Neque fieri posse, vt
animal demonstrat Aristotel. lib
ma. cap. 3. & libr. de som. & vig

animalia gustu & tactu prædita esse ait, nisi quæ inchoata tantum & imperfecta sunt. Tactu namque fiunt omnes in animali ferè voluptates, & venerea. Ea ratione Philoxenus Erixius postulabat collum sibi longius, quàm gruis fieri, nempe quòd tactu illo interno delectabatur gulæ. Arist. 3. Ethic. cap. 10. communis itaque hic aliis animalibus quibus alij sensus etiã desint, vt ostreis, terrestribus vermibus. Gellius lib. 19. noct. Atti. capit. 2. Plin. lib. 10. ca. 71. Porrò tactus, est potentia percipiendi potentias tactiles, ideo Aristot. dicit tactum, id quod potentia tale est & quod patitur: nam in tactu passio quædam est 2. de anima capit. 11. vbi & obiectum tactus, dicuntur qualitates primæ, frigidum, humidum, callidum, & siccum. item secundæ, asperum, læue, lubricum, mollé, durum, glabrum graue, lene, densum rarum. Galen. quoque vocat istas qualitates tangibiles libr. 1. de natura. facult. ca. 6. & seorsum de omnibus lib. 3. de vsu pulsuum. Organum tactus pellicula neruosa, intexta, & dispersa, sicut rete quoddam sub extrema cute per totum corpus, ex cerebro tanquam à radice orta Galen. libr. de instrum. odora. Aristot. autem, in corde organum ponit, vnde & neruos deriuare opinatur

Medium tactus [illegible]
que tamen sensori[illegible]
[illegible]an. Aphrodis. in A[illegible]
lib. 2. de anima cap. [illegible]
atque non carnem, [illegible]
teriorem, sentiendi [illegible]
[illegible]runtamen nos, cum [illegible]
Aristotelem adducim[illegible]
mal. cap. 4. vbi tactum [illegible]
poris consistere, vt in [illegible]
partib. anima. 2. ca. 1. [illegible]
uea non spargitur per [illegible]
cornua, & similia, ide[illegible]
sus. At de tãgibili [illegible]
Tangere vel tãgi, nisi corpus [illegible]

Adstipulatur Aristot. [illegible]
interi. ca. 6. atque sedem [illegible]
dicit 2. de part. anima. ca. 8. [illegible]
tio. animal. cap. 4. corpus [illegible]
animalium.

De his quæ communia [illegible]
[illegible]ribus. [illegible]

Omnium [illegible]
[illegible] sunt, vel [illegible]
[illegible] primum ori[illegible]
[illegible]ducatur [illegible]

ad cerebrum ſenſum, Galen.1.de ſympto. cauſ.cap.8. Senſus inquit, Cic.2. de natu. Deo.interpretes ac nũcij rerum, in capite tanquam in arce, mirificè ad vſus neceſſarios & facti & collati ſunt. Et 1. de Legib. tanquam ſatellites & nuncios facit. A nõnullis tamen ſenſus ad cerebrum, ab aliis ad cor referuntur, vt ab Ariſtotel libr.de iuuentu.& ſenect. & Galen.libr. 1. de natur.facultatib.cap.37.Rurſum Ariſtot. lib. de ſenſu & vigil. refert initium ſenſus & motus ad cor, vnde & ſpiritus in animatis ſanguineis, vt in exanguibus in eo quod eis loco cordis eſt:ſenſoria autem ad cerebrum; vt etiam latè docet libr.2. de part.animal. cap. 10. vbi, neque exanguibus adſtruit eſſe ſenſoria diſtributa, ſed per totum corpus, vel per aliquã partem diffuſa. eadem lib.de ſenſu & ſenſib. Et quamuis cerebrum ſenſu careat, tamen ſenſus gubernat, eóque laborante lãborant, vt Macrobius docet libr. 7. Saturna.cap. 7. Communia tactus & viſus ſunt,ſecundum Damaſcenum in 2. de orthod.fid.cap. 18. aſperum, læue, ſiccum. humidum, ſurſum, deorſum, locus, & magnitudo: item aliqui numeri, vt duo & tria,ſed magis viſus,quàm tactus. Commune item omnium, ſine materia res

ſenſibi

sensibiles percipere [illegible]
que à suo obiecto [illegible]
sensibiliũ omnibus [illegible]
2. de anima ca. 12. Com[illegible]
mine, vt omnis sensus [illegible]
quam à fonte, Cicero [illegible]

De sensibus interioribus.

SEnsus interiores quidã [illegible]
in Timæo, tantùm con[illegible]
scilicet communem seu pla[illegible]
moriã. item & Arist. 2. de [illegible]
lius philosophati constituũ[illegible]
mariuam: nos autem acutiu[illegible]
rantes, sensum communem [illegible]
stimationem, cogitationem [illegible]
tellectum, memoriam, disti[illegible]
Syntax. cap. 2. & explicauim[illegible]
mẽtariorum in prolegomena [illegible]
15. ideo nec hic plura adiici[illegible]
communis is est, qui exterio[illegible]
compræhẽdit præsentes [illegible]
iudicat obiecta, distingui[illegible]
rentias organum eius [illegible]
bri, qua parte plus habet [illegible]
facilius possit [illegible]
modum scribit [illegible]
sensib. Interio [illegible]

ſenſum communem interiorem, dixit potentiam organicam, intra cranium, ad cognitionem & diiudicationem exteriorum determinatam. Foxius lib. 5. de natur. philoſo. vim dixit, quæ ſenſus connectit exteriores. Idem Plato in Theæteto, & Gal. 7. de placit. Hippo. & Plato. ſed de ſenſibus hactenus: nunc de motu animali.

De motu, qui eſt ex facultatibus animalis, & de motu intrinſeco. C. XLII.

ALia facultatis animalis pars, in motu cõſiſtit qua per ſe & cum appetitu aguntur & agitantur animalia. Motus autẽ dicitur, actus ipſius mobilis, ratione cuius mobile eſt. Ariſtot. 8. Phyſic. capit. 1. huius ſpecies ſunt progrediendi vis ab vno in alium locum, totiusq; corporis mouendi, & facultas vocis edendę & reſpirandi. Nemeſius lib. de natu. homi. c. 16. Quibus verbis apparet, mouendi duplicem eſſe vim, externam & internam: externa motus eſt ex loco: interna, in ſpiritu & pulſu. Hęc potentia animalis duplex eſt rurſum, quę paret rationi, & quæ non parere nata eſt. Rationi paret, ira & cupiditas: inſtrumentum cupiditatis, iecur: iræ, cor. Dicuntur autem rationi obedire, quia ita nata ſunt, obediant, & ad eius nutum moneãtur, ra-

SEMINARII BARC

onis

[illegible] expers [illegible]
creandi, & pulsuum [illegible]
prima naturalia, ho[illegible]
trinsec⁹ animalis & [illegible]
mouet sensu animal [illegible]
1. Magno. moral. c. [illegible]
primus sensitiuus, qui[illegible]
cupiscibilem subdiuiditur [illegible]
tus fiunt. In cõcupiscibili [illegible]
tum Thomam 1. secund. par[illegible]
tic. 4. sunt sex species, nempe [illegible]
desiderium, fuga non desider[illegible]
tio, tristitia. Est autẽ persecu[illegible]
appetitu, idem quod affirm[illegible]
in mente. Aristo. 6. Ethico [illegible]
scibili, quinq; sunt alia, spes [illegible]
mor, audacia, ira. Tertius ap[illegible]
ctualis dictus, est voluntas [illegible]
cui organo corporeo: hicq; ap[illegible]
prius cum ratione homini, ali[illegible]
communes Arist. 1. Magno. mo[illegible]
Multa de appetitu & volũtate [illegible]
dentibus nostris diximus lib. 4. [illegible]
[illegible] latius in commentaris [illegible]
[illegible] Deo fauente; itaque [illegible]
[illegible] intelligẽtiam [illegible]
[illegible] per quã [illegible]
[illegible] Cicer. 2. de Inuent. [illegible]
[illegible] & immune [illegible]

1 .de anima.cap.4.& Metaphyſ. lib.12. c.7. E Cicero de vniuerſit. proprium hominis intelligere dixit, nempe actu vel potētia: hæcq; præſtat cæteris animalibus. Cicer.2. de Finib.Gal.orat.ad artes, hæc regit etiā reliquas actiones, vel regere debet cum ratione.

De motu extrinſeco. C.XLIII.

MOtiua poteſtas extrinſeca, duplex eſt in animali: Prima, dilatatiua & conſtrictiua, communis animalibus imperfectis, vt oſtreis & conchyliis, quæ licèt non moueantur nec diſcedant à loco tamē aliquando ſe dilatant, vt capiant cibum conuenientem, maiorémq; locum occupant dum ſe conſtringunt minorem. Alia facultas motiua in perfectis animalibus: vt dum ſe progrediendo mouent, nando, volando, reptando, ambulando: quæ tamen aliter in homine, aliter in bruto. Organi loco iſti facultati adſunt muſculi, ſecūdū medicos ſecundum Ariſtot. iūcturæ & nerui à corde & cerebro expāſi, & diſperſi per ſingula corpris membra, per artus & articulos cohærentes, deriuati quoque per articulos eorum membrorum. At intrinſecus, ſpiritus vitalis neruos impellit, iſti autem mo-

uent

nent, musculos & [illegible]
membra. Spiritus vi[illegible]
mus valde subtilis, [illegible]
subtili ex corde ortu[illegible]
mus, caro cōposita & [illegible]
da & carne pura. Ch[illegible]
quasi ossei à collo ad [illegible]
membra mobilia ext[illegible]
sensitiui qui à parte auteri[illegible]
tiui qui à posteriori oriun[illegible]
que motus quidam animalis [illegible]
vt vehemente calore in hum[illegible]
necesse est partes quæ inflar[illegible]
tur, ob versationem bullas [illegible]
pulsum quoque fieri in anim[illegible]
par est. Aristo. li. de spiritu. D[illegible]
lenus lib. de vsu pulsuum & [illegible]

Finis lib. 33.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS, LIBER XXXIIII.

* * *

In quo agitur de Plantis, seu vita vegetatiua.

De vita plantæ. CAP. I.

POSTQVAM Deus rerum omnium creator & opifex, iussit palantem aquã per omnes mũdi regiones in vnum locũ secedere, & apparuit terra arida, iussit quoque terræ, ne esset sterilis, producere herbam virentem, lignum pomiferum & faciens fructum, & plantas quæ haberent semen in semetipsis, quod & factum est, vt in Genesi mund. cap. I. hinc origo prima stirpium, quam ignorasse Aristotelẽ Iustinus Martyr in euersione falsorum dogmatum eius, demõstrat. In stirpibus itaque viuẽdi & producendi datus est gradus, vltra

enim essentiam & co
quod viuant sua vita vege
men & rationali inferiore
tuerunt viuere prius quam
participant cum elementis
essentia: sed & prætera
adeptæ sunt tres facultates
di, & simile procreandi, vis
incrementum & decrementum
quæ idcirco egent alimento
de anima. cap. 12. Continetur
eo facultas attrahendi, retinen
quendi, & superfluum reiiciendi
le. 2 de sympto. cau. Plato in Ti
plantas esse quasi animal. quo
idem Anaxagoras & Empedo
eas sentire, moueri, & dolere,
affici dixerunt, imo & mente
gnitionem tribuerunt, quòd m
gnat & refellit Aristo. lib. 1. de
etsi stirpes viuant, tamen eas ani
vel sentire negat. Neque etiam
similes animalibus dixit, vnqua
lia, sed inanimatas dixit, vt de
tomori. in fragmento de substa
talium facultatū. Et Theophr
histor. plant. cap. 1. quanquam
similes animalibus dicat plāta
nilominus profitetur, mores

quales animalium generi, minime sortiri. Similia autem inter hæc notat Galen. li.6. de placit. Hippo.& Plato.& li.de fœt. format & lib. de semine. Atque ad similitudinem sexus animalium, & aliquæ plantæ sunt, quibus distinctio fit maris & fœminæ: non quòd sexum habeant, sed quia quædam habent folia asperiora, alia minora, strictiora: quod maioris virtutis & prius pullulet mas, quàm fœmina &c. vt ait Arist. circa fin. 1. lib. de plant. alioquin enim plantæ vtriusque sexus in sese potẽtiam habent, vt ait idem Aristot. lib 3. de generat. animal. cap. 11.

De distinctione generali stirpium.

CAP. II.

STirpium vel plantarum generalis diuisio, in arbores, fructices, herbas, Arbor, est planta ramosa, surculosa, cum caudice simplici, quę altius è terra surgit, quales pyrus, cerasus, viris &c. Frutex est planta ramosa assurgẽs caudice multiplici à radice, quales arundo, hedera &c. Herba, est plãta quæ foliata, sine caudice quidem, sed cum caule crescit, semen caule ferẽs, aut surculis, vt plantago, vrtica &c. His annumerare possumus olus, quod tamen est herba esui quotidiano hominum subseruiens. Et hãc

distinctionem probat Theophast. lib. 1. de histor. plantar. capit. 5. vbi addit aliam speciem, scilicet suffruticem, quæ est id quod ab radice, caudice multiplici, ramosũq; se attollit, vt rubus, paliurus. Probat quoque Ruellius 1. de natu. stirp. cap. 1. Sebast. Foxiùs lib. 4. de Plato. & Aristo. consensu ca. 1. At Amatus Lusitanus in primum Dioscoridis librũ in principio, latius, demonstrationis facilioris gratia diuidit stirpes in arbores, fructices, herbas, spinas, virgulta, quorũ aliqua explicauimus: spinas quisque noùit, virgulta autem sunt quæ virga tantum sursum tendunt, nec frondent caudice.

Necessaria generationi & conseruationi plantarum. CAP. III.

INitium quoddam alimenti plantarum, terra est Aristot. 1. de plant. ideoq; plantarum mater. Initium & naturale aliud generationis Sol, velut pater, quod & scripsit Anaxagoras ad Lechinium: atque propriè plantæ terræ incolæ, quibus affixæ sunt. Arist. 3. de gener. animal. cap. 11. Cæterum ad plantam educandam, quatuor concurrunt: semen determinatum, locus conueniens, aqua moderata, aer consimilis 1. de plan. Arist. semen est generationis planta-

rum omnium principiũ, secundum Theophrast. 1. de caus. plant cap. 1. Aristot. problem. sect. 20. quæst. 11. Mar. Varro lib. 1. de re rust. cap. 40. Macrob. lib. fin. Saturnal. cap. fin. Si quid autem sine semine oriatur, vt ea quæ spontè proueniunt, id fit aut alimenti profluuio, aut putredine, aut potius immutatione quadam naturali: cùm omnia natura creata sint, quæ haberent semen in semetipsis ad conseruationem speciei, Genes. 1. Theophrastus quoque accedit in proximo citato cap. 1. lib. 1. de caus. planta. & capit. 8. lapsi & in istis plures, qui quia non cognouerunt vbi semen planta conseruaret, & in qua parte vel quomodo spargeretur, dixerunt sine semine plantas quasdam spontè nasci: habent namque plantæ quædam semen, non planè conspectum, veluti aliæ lanuginem, aliæ florẽ, vt thymus: aliæ colligunt scutulatum semen, aliæ rotundum, aliæ lingulis vt glastum, aliæ inter folia, vt laurus Alexandrina, aliæ in vmbellis, aliæ in capitibus: aliæ in folliculo, vt in raphano, sinapi, rapo, &c. aliæq; aliis modis proferunt, prout explicat Ruellius 1. de natu. stirp. cap. 11. vbi tamen aliquas enumerat, quæ semen nõ habere creduntur, vt dictamnum, phyllitim, onosma, filicem vtramq;, adianthum, sple-

nium, hemionitim
D. Basilius lib. hexameron
inquit, omnia quæ nascuntur
men efficere scriptura dicit
dinem, non gramen, non
nasturtium, non crocum,
complura genera plantarum
re constet? Ad quæ dicemus,
scentium è terra vim semin
pagine & radicibus obtinere
dum arundo, post annuum in
radicibus, quandam appendi
minis rationem ad ortum su
nentem: idem & innumera
quæ per imum vagantia, in
suam sobolem habet. quare v
singulis stirpibus aut semē in
dam vim propagādi, perinde
id est quod in Gen. mūdi dicitur
genus suum semen habere her
Neque quia semina nobis no
ideo plantæ sine semine dicēdæ
enim semina sunt nobis obse
agricolarū industria obseruata
ro li. 1. de re rust. c. 40. Et plan
nascentium, Theophi. lib. 3. hist
reddere rationem videtur, vt
veniant, sed delatis seminibus,
to, aut ab aquarum inundatione

etiam aues, animaliáque alia, quæ illis vescuntur, alibi transferunt, & nondum excocta vtero, è ventriculo egerunt, indéque plantæ similes nascuntur, quæ ignorantibus causam, spontè natæ videntur. Forsan & natura ad eum modum materiam excoquit & disponit, vt ad generationem seminalem accedat, & paria educat, eis quæ semine fiunt: Sic Aristagoras inscius causæ arborum sponte nascentium, ratus est aërem semina omnium habere, quibus vnà cum aqua delatis, omnia gigni asseuerauit.

De alia propagatione plantarum, quàm ex semine. CAP. IIII.

NOn inficias eo tamen, aliis quoque modis, quàm ex semine, plãtas enasci, veluti ex auulsione & transplantatione, vel ex sarculo, vt tradit Ruellius lib. 1. de natu. stirp. cap. 11. item propagatione, vt in vineis triplici modo: vel cum palmes sulco committitur, vel cùm substernitur, & sub terram in plures palos deducitur, vel cùm scinditur & alibi transplantatur: vt notat Columella lib. de arbor. c. 7. Nascuntur & ex insitione. Insitionis autem quinq; sunt genera: vnum sub cortice, quod videlicet

resecta inter librum
recipit semina: alterum
secta & fissa arbore recipit
los, quæ duo genera verni
Tertium fit emplastro
mas cum exiguo cortice
libratam recipit, quod est
Colum. lib. de arborib.
re rust. c. 10. & de re rust.
lib. de re rust. cap. 41. & Ad
lib. de arborib. & de insitio
1. de caus. plan. c. 6. Quartum
tionis, Gallica terebra vsque
arbore perforata, & plaga
nata & mundata omni scob
ramum succidum seu humidu
do, duabus geminis exteriu
musco seu argilla, diligenter
Quintum genus Palladij est
brachij magnitudine perforato
persici omnibus ramis spoliat
& salicis ramo infosso. De
plura Ruell. 1. de natu. stirp. c.
Cæsar lib. 10. de agricult. cap.
& lib. 4. capit. 12. Pallad. lib.
Transplantatione, porro fal
rimum proueniunt plantæ
illis commodum & prouium
tur, adiuuat enim eas loci

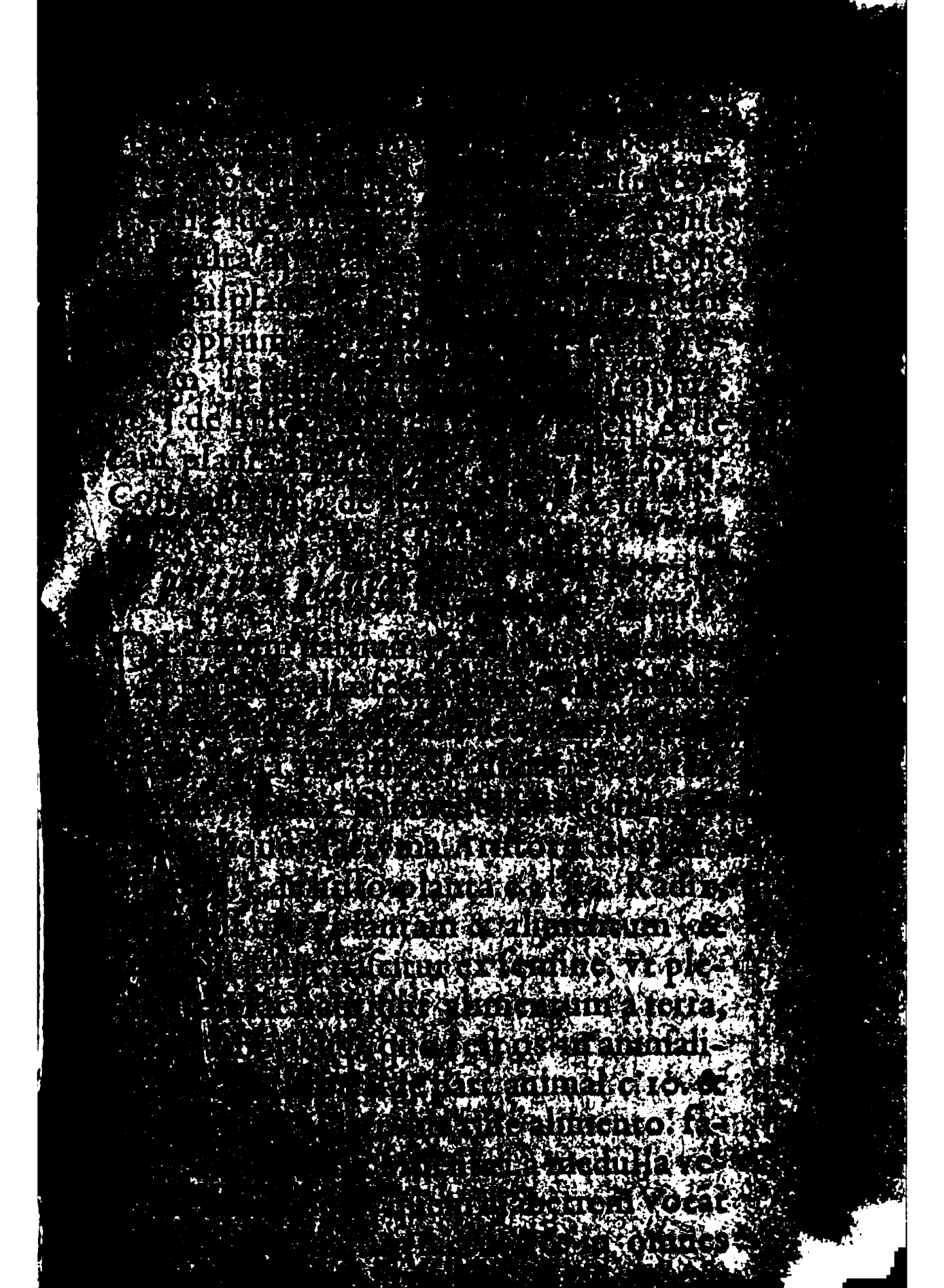

partes transmittitur, [illegible]
vtero, facta fuerit hum[illegible]
mittitur inde in folia [illegible]
deficiente humore, dec[illegible]
nescũt. Radice idcirco [illegible]
ta arbor afficitur. Quip[illegible]
boris substantia, quam [illegible]
mus dispensat, ad quam [illegible]
lor naturalis frigora me[illegible]
trẽ confugit. Radix autem [illegible]
seruat, sub terrã defossa, [illegible]
pe per antiperistasim, & [illegible]
clusum à frigore calorem [illegible]
ineunte, rursum omnibus [illegible]
tit. Radix, ab humore terræ [illegible]
stis caloris, generatur: quæ [illegible]
figura acuta, significat in [illegible]
aquosam, aëream, subtilem [illegible]
tem. Radix autem dura & [illegible]
materiam crassam & terrest[illegible]
vi caloris fortius coagulato[illegible]
guræ, denotat materiã medi[illegible]
calorem, æqualiter ex om[illegible]
tem. At quæ est hinc inde [illegible]
strat materiam viscosam, [illegible]
li. Porrò arbor, quæ [illegible]
gis in longum propaga[illegible]
nior est, quæ parum [illegible]
in foliorum diuersi[illegible]

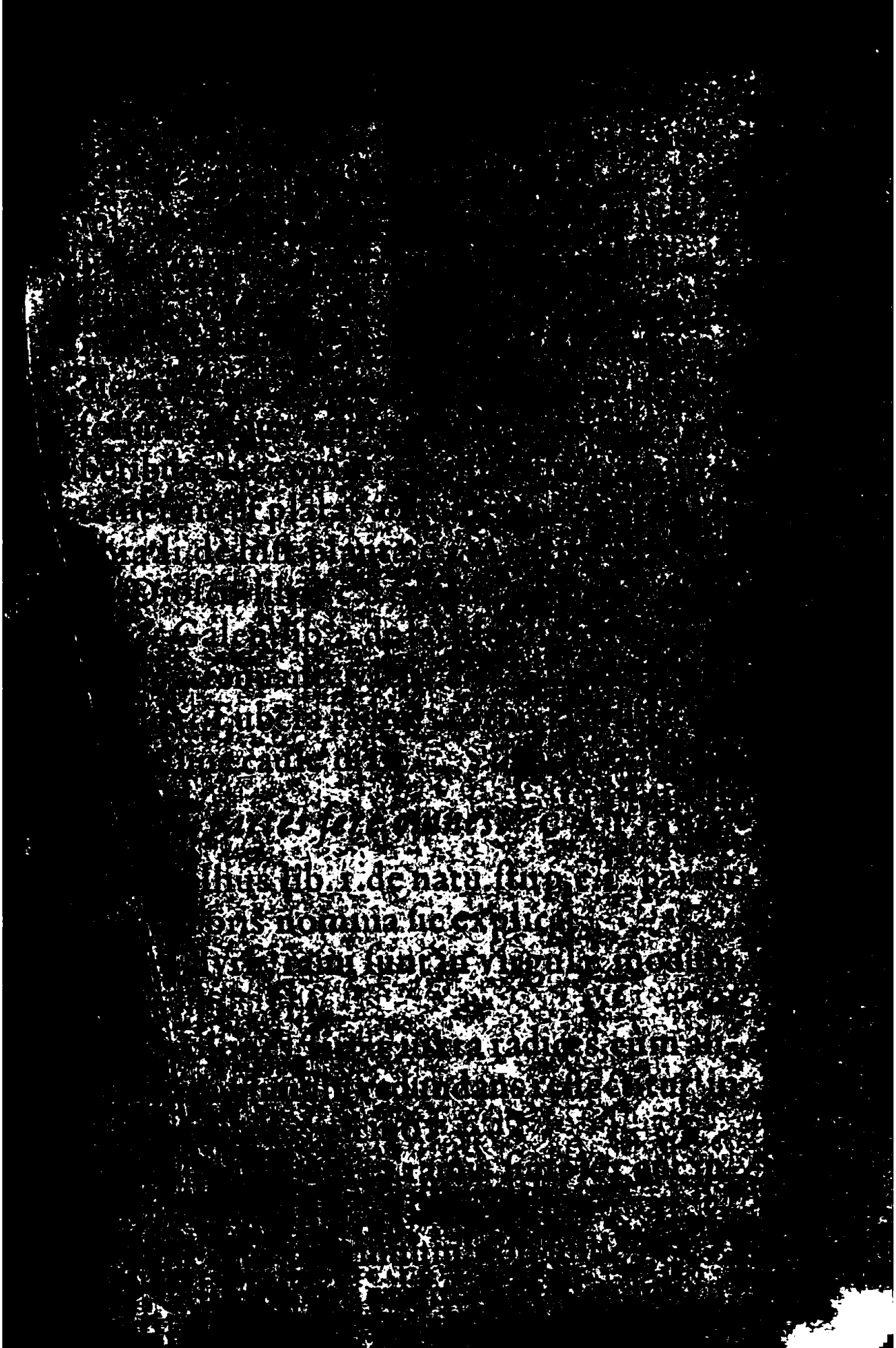

...tunica, cuius inte...
... Venæ neruo simile...
... Caro vtrinque, om...
... diuidi potest, vt ter...
... Medulla, cor, matri...
... & humore constat...
... Proximus succis ade...
...ocatur Alburnum: pars ...
...ste putrescens, & teredinib...
10. Folia, ex humore & ca...
11. Pediculus vel petiolus, id...
vel folium pendet.
12. Fructus, id quod ca...
compactum est.
13. Ex flore grauidatio ...
Aristoteli 2. de plantis ex ...
tantum fit, cum digestio ...
rem fructum in plantis pra...
ascendens, & alteratus in folia...
ctus autem fiunt ex humori...
tione & cōcoctione à Sole: ...
attrahatur humoris, nec ...
matricis fieri digestio possit...
...ratio: & ex copiosi humo...
...cedunt folia fructus A...
...us possunt, quæ pro...
...

1. 14. Coma, cum folliatum est cacumen.

2. 15. Caput si magnum cacumen sit, vt capitatæ alliorum radices: hincque herbarum multa fastigia, radices bulborum, nucleæi spicæ.

3. 16. Alæ, caui inter caules & ramulos amphractus.

4. 17. Sinus, angulus, in quo coierunt amphractus.

5. 18. Genicula, cùm in nodos & articulos intumescunt, alio modo oculi.

6. 19. Latera, cùm ex lateribus, herbæ producunt caules.

7. 20. Capillamenta, oblongę partes: quę si crispentur, cirri.

8. 21. Fibræ, extremitates.

9. 22. Vertebræ, cùm nodi pixidis in modum coëunt.

10. 23. Cacumen, vertex, fastigium, cyma, id quod maximo interuallo distat à radice. Summa etiam ficus, crades. Summa oleæ, thali.

11. 24. Crus quod proximum sit pedi.

12. 25. Flos, habet calycem, id est, folliculum, ex quo flos erumpit.

13. 26. Quæ in medio florum erumpũt, sunt stamina, apices.

14. 27. Flos lanosus ex seminib. defluẽs pappus,

[illegible] ...ntus, [illegible]
[illegible] In flore rosa[illegible]
[illegible]ntur vngues.
[illegible] 16.29. Quæ subtus ro[illegible]
[illegible] vt in castaneis echinus.

[illegible]mentorum partes.

[illegible] Vlmus seu calamus, pe[illegible]
[illegible] 2. Spica, ab spe fructus [illegible]
[illegible] aristam, dicta spica mutila [illegible]
[illegible] 3. Gramen, quod intus [illegible]
[illegible] Gluma, folliculus grani a [illegible]
[illegible] Arista, id quod ex gluma e[illegible]
[illegible] hordeo propriè.
[illegible] 6. Vagina, vbi sublatet herb[illegible]
[illegible] articulum exierit.
[illegible] 7. Frit, summum cacumen [illegible]
[illegible] 8. Vrnum, quod in vltima pa[illegible]
[illegible] stramenti est.
9. Stramentum, pars quæ ter[illegible]
10. Palea, quod excusso frume[illegible]
[illegible] quasi palàm posita.
[illegible] 11. Acus, purgamentum frum[illegible]
[illegible] Varro lib. 1. de re rust. c. 48.

Vitæ partes. CAP. [illegible]

Vitis, ab inuitando ad vina [illegible]
lena, à pariendo. Varro. 1. [illegible]
cap. 31.

2. Sarmenta, prelongæ virgulæ.

3. Palmites, quasi in modum digitorum palmæ missi.

4. Pampini, ramusculorum comæ.

5. Flagellum, tenuior vltima vitis pars.

6. Focaneus, palmes qui nascitur inter duo brachia, gallicè, *drageon*.

7. Duramenta viticulę, gal. *reserues*, Pallad. in Februar. tit. 12. plura apud Plin. libr. 17. c. 21.

8. Capreolus, colliculus intortus est, & cincinnus.

9. Gemma, à qua oriens vua se ostendit.

10. Malleolus, palmes nouellus, innatus prioris anni flagello.

11. Suffraginem vocant propaginem.

12. Vua ex acinis compacta est.

13. Scopus, ramosum id vnde pendent acini.

14. Acini, constant folliculo vinaceis mixto.

15. Folliculum, patet.

16. Vinaci. grana acinorum: inter acinos numerantur, grana vuæ, & hederæ qui & corymbi, sambuci, mali punici ebuli.

Aliæ partes stirpibus communes. C. X.

1. Mucro-

Mvcro, acumen [illegible]
desinit, vt siliq[illegible]
trema.

2. Turbo, rotatio [illegible]
pyramidis.

3. Puluinus, quod in[illegible]
eminet.

4. Tori, prominentes [illegible]
pulparum modum colle[illegible]
radices.

5. Striæ, partes vt fenestra [illegible]

6. Crenæ, incisuræ in extre[illegible]
lis, est crena in sagitta qua[illegible]
imponitur.

7. Laciniæ, partes extrema[illegible]
sa incisæ, quales floxuræ in f[illegible]

De vegetatione. c. [illegible]

ARbores vel plantæ, au[illegible]
deorsum, aut æqualiter [illegible]
rum quæ sursum crescunt, cu[illegible]
illis causa est natura propria, q[illegible]
tulio trahit, apparat calorem [illegible]
aerem, qui iter iaritatis est i[illegible]
autem quæ deorsum crescun[illegible]
guntur: cùm enim digesta m[illegible]
inspissatur materia aquæ, in[illegible]
medulla est, indéq; subtile fu[illegible]
dit, & humor conuertitur a[illegible]

deorsum sunt. At plantę quę media inter has est humor, attenuatur, quia temperici natura digestioni vicina est, & ideo sursum & deorsum materia dirigitur, vt ait Arist. 2. de plant. & hæc omnia à quatuor elementorum varia accidunt quoque temperie. Nam, vt ait Claudius Mamer. lib. 1. de stat. animæ ca. 2. aspice in hanc arboris vitam, omnium elementorum semina cõuenisse. Sigillatim est illi terra in crassitudine, aqua in humore, aer in progressione, ignis in germine: viuit iterum ita: transacto scilicet frigore brumali, per cõuersionem cęli recursu syderum, calor superueniẽs, aerem sibi & loco & natura proximum, prius afficit, qui quoniam tanto gradu igni cedit, quanto ipse aquis eminet, per radices arborum vel quodpiam germinum, de terræ intimis aquas attrahit, eò quòd ignis elementum omnia naturaliter rapiens, tepefactum aërem ad se cogit, perque arboris medullam, sicut ille haurit aërem, sic aer aquam, sic aqua terram: sicut & nos, per fistulas aquas haurimus. Theophra. alimentum prestare plantis dixit aërem, 3. de caus. plant. c. 18. & ita aëris mutationẽ, multum afficere plantas, lib. 2. de histor. plant. ca. 3. & de caus. plan. lib. 2. cap. 4. & 9. Sunt enim & cõpositæ ex quatuor elementorum qua-

[illegible] lib. de [illegible]
[illegible] sustinentur & a[illegible]
[illegible] intereunt. Verum al[illegible]
[illegible] quam altera ele[illegible]
[illegible] valent. Quamobrem [illegible]
naturam, semina qu[illegible]
[illegible] trahunt qu[illegible]
[illegible] magis con[illegible]
[illegible] lib. de huma[illegible]

De coloribus stirpium.

ARistot. 2. de plan. notat[illegible]
[illegible] communem esse [illegible]
quemadmodum albedo est [illegible]
munis, sic foris viriditas [illegible]
terra semen tepefactum [illegible]
fundit, & elicit [illegible] herb[illegible]
tatem. Viriditas quippe [illegible]
[illegible] digestione calore [illegible]
dem Aristot. tradit, tandiu [illegible]
durare illam, quandiu humor [illegible]
de genere terræ est, eoque [illegible]
re: vt apparet inquit, in co[illegible]
more sublato, denigrantur [illegible]
perpetuò virentes, annum [illegible]
pinastrum, picea [illegible]
terebinthis, juniperus [illegible]
super, portulaca, & alia [illegible]

libr. 3. de histor. plantar. cap. 4. Rationem porrò viridis coloris, adfert Barto. Anglicus lib. 19. de colorib. Color viridis, inquit, generatur actione calidi, in materia mediocri vergēte ad dominium seu excessum humidi. Et vireditas secundum Auicen. est signum crudi humoris & indigesti. Adueniente itaque vere tepido, prouocatur humor ad exteriora: hyeme repercutitur: æstate autem ideo pallent remanēte sicco & terreno, quòd cū fit frigore, glaucum redditur, quia medium est inter nigrum & viride mixtione terrena. Quamobrem nunquam flores virides sunt, propter subtilitatem materiæ in qua si prædominantes fuerint partes aqueæ cum igneis, erit color glaucus, vel pallidus, vel citrinus, pro diuersitate mixtionis: si verò præualeant partes igneæ cum aereis, erit color roseus: sin autem aqueę cum terrestribus, erit color violaceus. Quod si æquè præualere possent partes igneæ cum terrestribus, & posset color etiam fieri viridis vel niger: sed quia talem commixtionem, subtilitas & rarefactio materiæ florum non recipit, nec flores etiam fiunt virides.

De cognitione temperamenti & qualitatum stirpium. CAP. XIII.

DIgnotio qualitatum & naturæ plãtarum, valde est medicis commendata, & omnibus qui victu conueniente vti desiderant: nos in in summa de illa quædam perstringemus. Cognoscitur itaque gradus & complexio stirpium, vel per primas qualitates, vt per frigiditatem, caliditatem, humiditatem, siccitatem: vel per secundas, veluti per sensus, per tactum, & saporem, addere possumus odorẽ & colorem, quanquam istis duobus postremis medici fidem non adhibeant.

De primarum qualitatum notione.

CAP. XIII.

MEdici in cẽsendis qualitatibus primis plantarum, nempe frigido, humido, calido, sicco, quatuor gradus constituunt: primum, secundum, tertium, quartum. Primus, in quo calor, humor, frigiditas, siccitas, vix sensu percipi possunt: Secundus, in quo istæ qualitates fortius percipiuntur. Tertius, in quo manifestius & efficacius. Quartus, in quo mirabilem illæ vim exerũt. Ex illis ordinibus annotabis à medicis res dici siccas, frigidas, vel humidas, vel calidas in 1.2.3.4. gradu, vel in 1. frigidas, in 2. calidas &c. commiscendo hos gradus: sic pro modo apparentiæ cõmixtionum qualitatum

litatum,& tales res frigidæ,humidę, ſiccæ, calidæ dicuntur,non vt apud Philoſophos, ſed ratione effectus,vt ait Galen. libr. 3.de ſimpli.aliment.facult. Caliditatis exiſtētis in re,ſigna & complexiones docent, calefactio,ſubtiliatio,rarefactio,maturatio,digeſtio,apertio viarum corporis, & ſimilia. Et ſi ſuperfluat caliditas in 3. gradu, mordicatio, deſiccatio, & ſimilia.Si in vltimo gradu, adeſt acuitas, inflammatio, attractio,ſuperflua,conſumptio,& opera rubrificationis (parcant Ciceroniani) & cauterizationis. Frigidæ complexionis effectus indiciáque,infrigidatio,inſpiſſatio,indigeſtio,compactio,& ſimilia: Quod ſi ſuperfluat, coarctio, & opilatio: ſi vltimetur, congelatio, & mortificatio: Humiditatis ſigna,humectatio,lubrificatio,lentificatio, conglutinatio:ſi ſuperuflat,opilatio, ventoſitas:ſi vltimetur,nauſea,& ſimilia. Siccam naturam,vt medicinæ,hæc ſequuntur: deſiccatio, arefactio ,attenuatio, & ſimilia propter conſumptionem humidi.

De dignotione qualitatum per tactum.

CAP. XV.

MOlle, rei obediētiam ſignificat, quod facilè corrigitur,paſſibile, alterabile. Durum contrà,de quibus Gale.lib. 5. ſim-

[illegible] medic. ca. 4. & [illegible]
humidius.

De dignotione earu[illegible] sapores.

SApores precipui, [illegible]
rus, salsus, vnctuosus [illegible]
seu austerus, insipidus [illegible]
indagantur, vel ad mistion[illegible]
dam, vel vt ex illis cognosc[illegible]
mentum rerum, seu in alim[illegible]
dicamenta, quæ Mesue pa[illegible]
& tractat in canonibus me[illegible]
Galen. lib. de simplic. medi[illegible]
simum lib. 4. à c. 28. vsq; in [illegible]
& commentar. 1. in lib. Hi[illegible]
natu. Auerroës de cognit. [illegible]
pores. Ioan. filius Serapio. [illegible]
Hippocr. libr. de prisca medi[illegible]
Aristot. lib. 2. de anima c. 1. [illegible]
de caus. plat. c. 4. Plato in Tim[illegible]
Anglicus toto 19. lib. At de [illegible]
[illegible] Acris sapor, habet igneum [illegible]
dissimum, ideo attrahit à lon[illegible]
vehementer & citò, aperit, [illegible]
calefacit, discutit, diuidit, [illegible]
riat, farctu liberat, incidit, mo[illegible]
perrumpit, perpurgat, separ[illegible]

rat, vrit, vlcerat. Vt igneæ essentiæ & siccæ & tenuis, scammonium, euphorbium, mezereon, minoris autem acrimoniæ, ob humidum & aqueũ, allium cępa porrum, &c.

Amarus, habet terrestre, subtile & calidum, ideo abstergit, agit, attrahit, aperit orificia venarum, calefacit, sed non vehementer consumit, conturbat, exenuat, excitat sitim & hęmorrhagiam, fluere facit sanguinem, liquat, mordet, incidit, nullum animal nutrit solus, tergit, tenuat. Generatur amarum aut ex vsitione partium terrestrium subtiliũ, cum res dulces fiunt amaræ, vt mei cum antiquum est, vtq; fructus dulces fiũt posteà amari, vt iam amygdala fit raucida: aut generatur ex forti congelatione, quę fit à frigido. Sicut oppium amarum valde & frigidum, & fructus antequã maturescant.

Salsus sapor, habet terrestre, calidum non igneum, quod eadem prestat, quod amarum, sed imbecillius: ideoque abstergit, aperit, exasperat, conturbat, constringit, contrahit, condiendo seruat, expurgat radendo liquat mordicat, mũdificat, pungit intestina ad expulsionem, siccat, sitim mouet, tergit, tenuat, ad vomitum impellit, subuertit ventriculum. Salsum generatur, quando cùm rei amaræ siccę, permi-

scetur aquosum, sicut quando calx aut cinis quæ amara sunt sapore, permiscentur aqua. Nam amaritudo, minor per eā euadit, & remittitur acre, & adustio, & salsum generatur: sicut contingit aquæ maris, in qua magis abundant partes terrestres adustæ. Vnctuosus seu eleoginosus, vel pinguis sapor, habet aqueum & aereum, quare agit tardè & imbecilliter. Acris, amari & salsi actionem reprimit. humectat, laxat, lenit, lubricat, mollit, nauseam mouet, opilat, ventositates generat.

Dulcis sapor, habet calidum sed nondum vrens, temperatum humido, & sicco: ideò coquit, flatus generat, laxat, lauat, lenit, obstruit hepar & lienem: quia citò ab his rapitur. Galen. lib. 15. meth. Hippocr. 3. de morb. acut. de vino dulci rarefacit quoque: salsi, acris, amari, acetosi actionem reprimit.

Stipticus seu austerus, habet terrestre congelatum, crassum, & frigidum: ideò adstringit, coadunat, contrahit, constringit, cogit spiritus, humores & partes: consolidat, densat, incrassat, inspissat, refrigerat, repellit, siccat, reprimitq; omnes superiores sapores. Insipidus habet absque insigni qualitate frigidum & aqueum, proceditq; ex imperfecta decoctione: ideo cogit, contrahit.

trahit,cõgelat,constringit, calorem extinguit,densat,flatus generat, extinguit, lubrificat,inspissat,obstupefacit, obstruit, opilat,sed hæc omnia debiliter & tardè.

Acetosus seu acidus sapor, habet frigidum tenuium partium, substantiæ aquosæ indigestæ:ideò mordicat propter substantiæ frigiditatem,abstergit aperit,attenuat, exasperat,acre obtũdit,densat,diuidit,dulci & insipido vim addit,extinguit calorem, farctu liberat, incidit, perpurgat, refrigerat, repercutit: verùm differt acetosus ab acido,quia acidus sapor,frigidus & humidus, qualis in agresta & acetosa herba est. At acetosus,qui est in aceto, habet prẹter aqueam substantiam,etiam igneam ob putredinem, teste Galeno libr.4.de facultat. simplic.medic.c.2.& 6.

Cæterum si quis desideret plãtas & fructus sigillatim distinctas cognoscere per gradus,frigidi,humidi,calidi,sicci,consulat eos qui herbarum & plantarum contexũt historiam, sed breuius inueniet apud Leonar. Fuchsium libr. 1. de compositio. simplicium medicament.cap.5.Ioan. de Rupe scissa lib. 1. quintæ essentiæ. Raymundum Lullium lib. de secret. natu. vel de quinta essentia.

De quibusdam quæ plantis accidunt.

CAP. XVII.

ACcidit & plãtis senectus & interitus, & morbi ex nimio humore vel resiccatione eius, & nimia infrigidatione intrinsecus & extrinsecus adueniente. Si à trunco, à radicibus, & à terræ alimento separatur, arescit. Aristot. 1. de plant. Citò senescunt quæ non agunt profundas radices: quæq; citò proueniunt, vt ficus, persica, & huiusmodi. Inter morbos stirpium, scabies, radicatio, syderatio, vermiculatio, ærugo, & alia, de quibus Theoph. libr. 5. de caus. plant. ca. 9. & 10. Plin. lib. 17. c. 24. 26. & 28. Degenerant quoque interdum, dum à propria virtute deficiũt, vt non sufficiãt ad propriam speciem producẽdam, & proinde ad alterius affinis plantæ generationem, ne otiosa natura sit descendunt: vel si superabundet vis, in aliud quoq; trãseunt. sic quercus ab imo excisa, degenerat in genistam, vel aliam querci speciem quam vocãt tremulam. Vetustate degenerat raphanum in brassicam, & brassica in rapam, vt notat M. Varro libr. 1. de re rusti. c. 40. Frumentum si in loco humido & frigido seratur, transit tertio anno in siliginem: Galamentum in meuthã; Triticum in hordeũ:

lolium

lolium in triticum: quorum rationē adfert Theoph.li.4.de cauſ.plāt.c.6. Et in ſummā inopia alimēti in inferiores ſpecies maiores trāſeunt: abūdātia cōtra, in ſuperiores, fitq; immutatio plerunque ex putrefactione ſeminis, vel herbæ, vel reſolutione ſecundum plus & minus. Diximus etiam ex plantis quædam tranſire in animalia, cùm de animalibus tractauimus cap.8.ideò non repetemus, ſed manum huic libro imponemus poſtremam, ſi monuerimus plantarum latiorem & particularem hiſtoriam, naturam, ſitum, & vim, poni & tractari ex profeſſo à Dioſc.libris, primis à Theoph. de cauſ.& hiſtor.plantar. per Matheolum, Fuchſium, Amatum Luſitanum, Adamum Leonice. Ioan. Belonum, Ioan. Monhemū pro iis libr.de plant. Galen.libr.2.de alim-facult.Plin.lib.12.vſque ad 18.

Finis 34. Libri.

SYN

SYNTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS,
LIBER XXXV.

* * *

In quo agitur de elementari cæli parte.

Quid elementum, & de materia & ordine elementorum. CAP. I.

VM dictum sit de superioribus partibus cæli & orbis, nunc de elemẽtari agemus parte. Et quidem Hebræorum rabini, vt author rabi Abben Tibbon in physica Hebræa cap. 7. rati sunt, omnium elementorũ vnam & eandem fuisse materiam, quę sortita sit quatuor formas, quarum vnaquæque, ab ea quæ sibi est proxima differt. Galenus primo de element. vocat qualitates elementares. Porrò elementum, id dicitur, in quod cætera corpora diuiduntur, secundum

dum Arist.lib.3.de cælo cap.3. Et Galenus libro 1. de element. & 8.de decret. Plato. vocat minimam partem rei quæ constituitur, id est, indiuisibilem: idem Aristot.5. metaphy. & Auicen. Atque elementũ primum incompositione & vltimum in resolutione corporum est, secundùm Hippo. lib. de natu.huma. subscribunt alij, qui ve dicunt elementum quasi alimentum, quòd cuncta alat & gignat, vel à dictione Græca ὕλη hyle, quæ materia rerum est, ex qua aliquid fit, vnde declinatũ videtur elemẽtum. Prima pars materiæ huius elementaris, vicinor & suuccedens regioni lunæ vel ethæri, quia ei ea iungitur, ignis est apud Aristot.lib.1.meteor.capi.3. Non quidem re vera aut actu vrens ignis, sed calidissima & siccissima pars aeris, vtpotè suprema & vicinior corporibus cælestibus, quorum motu perpetuo & velocissimo, calor concitatur: motus namque calorem gignit & auget, vt ex corporum exercitiis & agitatione per se, & demonstratione constat, dum celeriter mouentur, docetq́; Aristot.problem.sectio.5. quæst.34. vbi tamen & nimia agitatione, sed alia ratione quàm motus, vires deiici ait. Et motu molarum, citò, si desit quod teratur in molendinis, excitatur ignis, vtq́; ait Ouidius 1.

Metamorph. [illegible]

Funda iacit, vol[illegible]
eundo.
Et quos non habu[illegible]
ignes.

Eius ignis qualita[illegible]
calor & siccitas, quæ [illegible]
comitantur. Secunda [illegible]
quens, aliam forma[illegible]
eam elementum aeris [illegible]
& coniuncta priori, calo[illegible]
rior, quiáve & elongat[illegible]
rarum, recipit humidum [illegible]
aer calidus & humidus, ve[illegible]
minis: vnde ab ἀέω spiro [illegible]
nant, vel quod ibi venti ag[illegible]
& aliquando cælum hic ae[illegible]
λον cauum. Habet aer tre[illegible]
premam, mediam, infim[illegible]
nam, vt ait Seneca libro [illegible]
quæstio. Rabbi Abben Tib[illegible]
Hebræa cap. 7. & alij Suprem[illegible]
setur & rara ob motuum v[illegible]
vnà rapiunt mouentq; eud[illegible]
dia frigere & horrere omnium [illegible]
comprobatur, quia priuatur [illegible]
diorum solis, qui à terra vbi [illegible]
fracti geminatur & resiliunt [illegible]
lam solarium radiorum refractio[illegible]

calet, nunc friget, nunc tepet, variosq; primarum qualitatum gradus excipit, pro diuersis anni & cæli constitutionibus, & solarium radiorum proiectionibus. Mizal. lib. 1. cometogra. cap. 2. & 13. Tertia pars elementaris materiæ, formam aqueam sortita est, ex qua ortum elementum aqua, quam geminæ comitantur qualitates, frigus & humor: huius sedes supra superficiem terræ & infrà. Quarta pars, centrum omnium, forumam terrenã nacta est, quãobrem factum elementũ terra: cuius qualitates frigus & siccitas. Hæc & plura Basil. li. hexam, homil. 4. Terram valde frigidam & per consequens siccam non valde difficile coniicere, quod à motu sphærarũ longius absit, ipsaq; quiescat immobilis. Qui de qualitatibus elementorum voluerit latius speculari, consulat Arist. li. 2. de generat. & corrupt. cap. 3. & 2. de part. anima. cap. 2. Hippocr. lib. de natũ. huma. Macrob. 7. Saturnal. capit. 5. Galen. libr. 1. & 2. de element. Hæc elementa Græcis στοιχεῖα dicta sunt ratione suppositionis & ordinis. Ab Hebræis autem ארבעיסודות arbag iesudoth, id est quatuor fundamenta, vt notat Rabbi Tibbon in lib. tonah. achen, capite 7.

De

De numero elementorum.

CAP. 11.

QVatuor tantum ſunt elementa, nec plura nec pauciora, vt communis omnium fuit ſententia, nempe hæc, ignis, aer, aqua, terra. Ariſtot. lib. 2. de part. anim. cap. 1. & 4. de cælo capit. 5. Vbi id probat rationibus, & 2. de gener. & corrupt. cap. 1. 3. 4. Ibiq; notat hæc quæ videntur huius nominis, non eſſe elementa pura ſed elementata. Tot poſuit Philo Iudæus lib. qui rerum diuina. hæres, & alibi. Et Plutarch. lib. 1. de placi. philoſoph. capitulo tertio. Plinus lib. 2. capit. 5. Cic. 1. Tuſculan. Plura elemẽta poſuit Anaxagoras vt oſſis oſſeum: carnis, narneum: &c. quæ reiicit Ariſtot. 3. de cælo capit. 3. Atque Lucretius libro primo de rerum natur. hanc homoiomeriam, ſex rationibus improbat. Et Manes hęreticus quinque comminiſcitur, ventum, lucem, aquam, ignem, materiam. Improbat autem Epiphanius libro ſecundo contra hære. tomo 2. hære. 66. Tria tantum elementa poſuerunt, Druſianus & Maſſaria, atque Hieronymus Cardanus lib. 1. de ſubtilit. capit. 2. & 10. de rerum variet. cap. 49. ex numero quaterno ignem expungẽtes, eo quòd, inquit, ignis ſit inuiſibilis caliditas

ditas, substantiæ summa cõsumptrix, vt in ligno & ferro apparere ait. Secundò, quòd ignis nihil generet. Tertiò quòd quantò altius in aerem extollimur, tãtò frigidior inueniatur. Quæ certè leuiores igne & magis steriles igne rationes: nam si ideo quòd non videatur ignis elementum, nec eius regio sit, nulla prorsus esse dilleremus alia elementa, nam ea quæ videntur elementa non sunt, sed elementata. Neque quòd non remaneat in ferro ignis, & ita sit accidens non est concludendum. Nam & ex aqua pellitur & frigidum, & ex aere aliquo humidum, non ideò tamen minus vtrunque habet substãtiam. Falsumq; est, ignem non generare: Et quia consumit interdum, ideo non esse aptum generationi. Si quidem in primis nec alia elementa simplicia, per se seorsum & separata, per se quicquam generant, nisi cum aliis, quibus bene temperatis substantiam explent, vt ait Arist. li. de spiri. Si autem excesserint etiam consumitur compositum, vt non mirum, si ignis cum prædominatur, grassetur, in corpora: nam & idem in aliis obseruari potest: animo enim humore vel frigiditate, corpora quoque dissoluuntur, & putrescunt recedente ignis calore naturali: & aqua quis præfocatur, & terra sepultus mo

ritur, & aere infecto tollitur, verùm nõ id ex natura elementi, sed ex excessu elementari vel alteratione. Neque omnino ignis sterilis etiam hic elementatus, nam in Cypro insula, in fornacibus ærariis nascuntur & viuunt bestiolæ quædam, sicut in niue aliæ, quarum illæ frigore, istæ calore intereunt, teste Aristot. lib. 5. histor. animal. cap. 19. Meminit de Pyrigono alio animali ex igne procreato Ælia. lib. 2. de natur. animal. capit. 2. Quod autem Cardanus ad frigiditatem prouocet aeris, dum ait eum frigidiorem si altius quis conscendat, id nihil concludit, si animaduertamus aeris tres regiones esse, & diuersarum qualitatum, vt iam annotauimus. Sed & ita esse debere naturæ concatenatio admonet: si quidẽ oportuit post imperum illum sphærarum, quod sequebatur concauum lunæ particeps esse calidi, ne sistatim frigidum sequeretur, omnino contraria qualitas solueret vinculum rerum: sicuti posteà descendendo à luna ad ima, symbolizant sibi mutuò elementa & vincuntur: ignis & aer in calido: aer & aqua, in humido: aqua & terra, in frigido: Sicuti ignis cum superiore motu, in sicco. Et sunt illa, velut media, quibus transitus fit superiorum in inferiora, & inferiorum in superiora

ascensus

ascensus: fit & contrariarum qualitatum colligatio, sine qua corruptio secundum Aristot. 4. de genera. anima capit. fin. ignis extinctus in aerem resoluitur, aer in aquã, aqua dum residet in terram: neque aliud dari potest mutationis gradus, vt non plura vel pauciora, quàm quatuor elementa constitui debeant. Et vt me ab onere aliorum eximam semel, dico cum Chrysost. Iauello tracta. 1. in 2. de generat. elementum physicum duo requirere, vt sit corpus simplex non resolubile in alia priora: secundo, quod sit corpus ex quo alia cõponantur.

De elementorum fortiori natura veluti sexu. CAP. III.

AEgyptij vnumquodque quatuor elementorum, in duo diuidunt, in marem scilicet & fœminam. Aerem marem iudicant, ea parte qua ventus est: fœminam, qua nebulosus & iners. Aquam vtrilem mare vocant: muliebrem, omnem aliam ignem masculum qua parte ardet, flammam fœminam qua lucet, & est innoxius tactu: terram duriorem, saxa, cautesq; marem: tractabilem autem fœminam. Seneca lib. 3. nat. quæst. Cicero rursum, ex quatuor elementis duo habere mouẽdi vim, & estu-

ciendi, scilicet aerem & ignē tradit: reliqua, excipiendi & quasi patiendi, aquam nempe & terram & quintum corpus ex quo essent astra: & ita certè necessarium fuisse videtur, ad compositionem & mixtionem corporum.

De igne & calore naturali. C. IIII.

IGnis, calor magnus est cum siccitate iūctus: principium rerum, secundū Hippassium Metapontinum, & Heraclitum Ephesium Aristo. 1. metaphy. cap. 3. In combinatione qualitatum ignis, præcipua illi calor, minus præcipua siccitas. Calliditatis duæ virtutes, vna calefacit, altera, qua ea quæ sunt eiusdem naturæ congregat, & quæ diuersæ naturæ disiungat. Sic diuerso modo calor colliquat æs & aurum, emollit cerā, siccat lutum, nempe pro diuersitate naturę rerum seu materię. Aristot. 2. de patr. anim. cap. 2. Commune tamen calori cum frigore indurare, sed modo diuerso: calor enim indurat, calorem existentem per se euaporans: frigus autem per accidens, vnà enim cum calore frigus abstrahitur, neque vllus humor sine calore est: Quamobrem calor maior minorem absumit per symbolum. At cum calidum frigori exponitur, tunc frigus repercutit & reprimit & obsidet calorem.

rem,& exeũdi viã intercipit: ſicuti in aqua calida apparet, quæ citius in ſole, quàm in vmbra infrigidatur, vt ait Ariſto. problem. ſectio. 24. q. 13. Sic ſubterranea, ſcrobes, putei, hyeme quàm æſtate magis tepent, propter antiperiſtaſim frigidi. Itaq; frigus, nõ modò indurat, ſed denſat quoque, cùm tamẽ calor laxet & rariora faciat. Hinc natu grãdioribus animalibus, duriores & pili & pennæ, & ſquamæ redduntur, cutes namq; duriores & craſſiores euadunt ſeneſcente ætate: deſiccatur enim, atque ipſa ſenectus vt nomen indicat, terrena eſt, quoniam ſine calore eſt, & cum calore humor defluit. Ariſto. lib. 5. de generat. anim. cap. 3. Et caloris innati ſubſtantia humida eſt Galen. in 1. aphoriſ. Hippocr. Aphoriſ. 14. & commen. 2. in lib. Hippocr. de huma. natu. ſenectúſque humore deleto inducitur: humor quippe nutrit calorem natiuum, non tamen quilibet humor, ſed lenis & copioſus: veluti lucerna extinguitur, deficiente oleo, quo lumen fouetur. Ariſto. problem. ſectio. 3. quæſt. 5. vtitur & eadem lucernæ ſimilitudine Galen. lib. 1. in Aphoriſ. Hippocr. Aphor. 13. & 14. & lib. Aphoriſm. ſeptimo, aphoriſmo ſeptimo. Caloritaque & in animalibus cauſa eſſe videtur vitæ: etenim per illum concoquitur cibus, &

proinde quę cibo sunt inutilia, habent plus excrementi, Arist. 3. de part. anim. cap. 9. & 4. cap. 9. Cic. etiam lib. 2. de nat. Deo. calore viuere cuncta ait, quo refrigerato & extingui corpus. Ita ignem habere vim vitalem in omni re quæ viuit, & generationis esse principium tradit Galen. Vocant quoque Hippocra. & Galen. calorem illum naturalem, naturam nostram aphor. 5. aphor. 2. & lib. 4. aphor. 37. & lib. 1. aphor. 15. Ex hoc calore, causa cur animalia mouere se possunt, sicut & tremor ex frigiditate quæ corpora debilia reddit. Aristo. proble. sect. 3. c. 25. & lib. de spiritu. Posuit autem in nobis & animalibus hunc calorem in sanguine. Gale. lib. 2. aphoris. aphoris. 1 & aphoris. 6. apho. 12. procedentem tamen ex corde, vt idem ait lib. de vsu pulsu. quia inde vitæ initium, vel in excordibus, ex eo quòd pro corde est. Quare quemadmodum ignis visibilis extinguitur multis modis, sic & in corpore nostro ignis vel calor, marcore senecturis, vel defectu pabuli, vel alia illata vi extinguitur, vt & contraria qualitate, infrigidatione cordis, extraneo calore nimio cum naturali mixto, vt in ebriis accidit, qui nimia vini caliditate imbuti deficiunt, teste Aristo. proble. sectio. 3. q. 5.

Quod

Quod ignis in omni mixtione corporali sit. CAP. V.

GAspar Contarenus lib. 3. de elemen. docet commixtionem corporum fieri ex virtute caloris. Sic D. Diony. Areopa. lib. de cælesti hierar. c. 15. ignem sensibilem tradit esse in omnibus, & per omnia clarè venire & remoueri omnibus, simul lucidum & simul quasi occultum, &c. Vnde à proprietatibus eius inquit, & Theosophi cælestes essentias igne conformant, significantes deiforme illatum. vt Ezechiel c. 1. & 10. Deus præcedebat populum suum in columna ignis exodi cap. 13. Et species gloriæ eius quasi ignis. exod. 24. numero 9. Dictus & Deus ignis consumens. Deuter. 4. Hebræ. c. 13. oculi eius tanquam flamma ignis, Apocal. 1. Et se Deus lucem mundi dicit & solem iustitiæ Christus Deus noster. Et Spiritus sanctus per dispertitas linguas, quasi ignis, descendit in discipulos domini, actu 2. vnde & ipse iussit seruari ignem perpetuum, in tabernaculo suo Leuit. 6. Quod imitari voluerunt ethnici in Vestarum societate. Docuit enim Tythea vxor Noachi puellas sempiternum sacrum ignem inextinctum seruare, si credamus Beroso lib. 3. quem morem sequuti Roma-

qui per virgines, ignem perpetuum cõseruabant vt tradit Ouid.lib. 6. Fastor. Persæ quoque, Ægyptij, Delphíque, vt ex Diodo. Procopio lib. 2.belli Persici & aliis authoribus apparet, de quib. Lilius Gregor. Giraldus de Deis gẽtium, syntag.4.neque ignem in cælo esse, quispiam negarit, si credat ignem de cælo descendisse 3. Reg. 18.& 4.Reg.1.Et Plin.lib.2.à sidere cælesti ignis expuitur, inquit. Fit tribus modis ignis, motu, propagatione coitione. Motu sphærarum & corporum cælestium, & attritione lapidum, ex quibus calor exiens siccus, aërem obuium accendit, & in scintillas reducit: item fricatione. Propagatione, dum fomenta igni adduntur, & dum lumen alij humido accensibili, communicatur. Coitione, sicuti dum in speculis cõcauis, solaribus vnitis & concurrentibus radiis, excipitur, vnde in cælo esse ignem constat: itẽ & ex calore solis & eius splendore. Est intra saxa quoque: nam & excutitur à ferro ictu chalybis. Est in terra, quia & ea effossa fumat: in aquis, quia & fontes & puteos calefacit: in maris profundo, qui ex citet tempestates: in animalibus, vt docuimus: in aëre, quem sæpe feruere videmus. Et apparent plerunque fatui, vt vocant, ignes, circa patibula, cæmiteria, cu

quinas, ædes sacras, alia vliginosa & viscida loca in quibus fæculentus, putris, igneus, crassus, & oleaginosus multus trāspirare consueuit halitus, vt ait Misal. li. 1. cometogra. c. 3. Innuit & Manil. in Astro. *Nunquam futilibus excanduit ignibus aër.*

Et Phurnutus in lib. de Theoria περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως, dixit ignem extinctum, transisse in aerem à principio & à mundi constitutione, vt aër deficiens transit in aquam: & rursum, omnia conflagratura, vt ad principium vnde orta sunt, redeant. Quod & docet Macrob. lib. 2. in Som. Scip. c. 10. Sic etiam mundum conflagraturum nos Christiani existimamus, ad delendas maculas conceptas ex vitiis & maledictionibus hominum, & ob alias causas, quas Theologi tractant, de hoc & Isaiæ c. 66. Iohel. c. 2. Amos. 7. Abacuc. 22.. Petri c. 3. & Iudæ c. 1. Cyrill. Hierosol. cateche. 15. illuminat. Seneca 3. natu. quæst. Sibylla in oraculis, Lactantius. Et Machometistæ etiam, credūt post vltimam resurrectionē, omnia igne probanda, & pios & malos: verum malos perpetuo igni cruciandos tradendos: eripiendos autem pios, in Alcorano azoara 29. sicut & pij credunt impios igne æterno cruciandos, Matth. 3. 13. 18. 25. Lucæ 3. 1. Corin. 13.

De distinctione ignium, de fl[illegible] ne, & cineribus. CAP.

ANnotandum tamen est [illegible] esse vrentem, feruorem [illegible] loris excessum vt loquar cum [illegible] teor. cuius calor non est is, [illegible] in animalibus, neque enim [illegible] ducit, vt ait idem 2. de part. anim[illegible] le ignis, nullũ animal generat. [illegible] naturalis, viuificus; in concauo [illegible] tentus, secundum Hierony. M[illegible] dicum lib. 1. de medica Theor[illegible] ignis calor innatus, & extran[illegible] tianea seu aliena, non ab in[illegible] res putrescit, innata caliditas [illegible] aliena corrumpit: in putrefacti[illegible] tria concurrunt potissimum. [illegible] quod putrescit fit calidum & [illegible] Secundum, quod prohibeatur [illegible] spiratio, in immobili situ: siqu[illegible] naturalis impedit corruptionẽ, [illegible] quod id quod ambit fit calidum [illegible] dum. Et hinc fit humorum cõc[illegible] febres sanguine putrescente, [illegible] art. curatiuæ c. 4. & 2. de diffin[illegible] & lib. de æquali intemp. cap. 7. De [illegible] ctione quoque Aristo. lib. 4. met[illegible] 2. Regio elementi ignis, in dua[illegible]

partes, quarum superior calore & siccitate inferiorem superat. ignis ardens, tripliciter distinguitur, in luce, flamma, & carbonibus. In luce, est veluti in sua sphæra & regione: At in flamma, est ignea materia in substantia aerea accensa. substantia enim ea, quia vicina est igni, facile accendieur: nihilq; aliud est flamma quàm aer accensus, & vt ait Arist: spiritus ipsi feruo, lib. 1. meteo. c. 4. & li. 2. c. 2. Sic Galen. 4. simpli. medica. aer accensus, inquit, fit flãma: terra accensa pruna seu carbo, idem ib. 1. de simpl. medica. facult. c. 16. & 24. valde autem actiuus in carbonibus ignis. vt in parte terrestri, vt eod. Gale. & Plato in Timeo. Ex hoc igne, fumus & cinis oriuntur. Fumus est vapor ex partibus humidioribus & subtilioribus materiæ vi caloris resolutis; Arist. lib. 2. meteo. c. 9 & de part. animal 2. c. 2. vocat fumum ex halationem, & subiectum ignis, vt carbonem: Differt tamen fumus à vapore, quia vapor est genus, & potest esse sine igne vrente: fumus autem ab igne tantum vt notat Aristot. probl. sect. 12. q. 10. At terrestris materiæ igne resolutæ, cinis est à cadendo dictus, vt ait Isido. partium tenuium, remanentibus in iis fomitibus quibusdã igneis in partibus terreis, vt scribit Gale. lib. 4. de

simpli

simpli. medica. facul. c. [illegible] & lib. [illegible]
tat cineres tephran dici, eam [illegible]
igneam amitti, maceratis in aq[illegible]
bus, & solam terram remanere, [illegible]
tioresque cineres, secundum [illegible]
qua fiunt diuersitatem & qua[illegible]
quæ adustæ sunt naturæ, per [illegible]
bent caliditatis, vt calx, & se[illegible]
malium, Aristo. 2. de part. anim[illegible]
quoque omnis, habet semper [illegible]
& ideo tantam aquæ copiam [illegible]
quanta ipse est. Tunc enim [illegible]
quæ insunt, recedunt, & co[illegible]
terram, Aristot. ploblem. sect. [illegible]

De gradibus caloris ignis. C. [illegible]

SEmper ignis calidus est, [illegible]
lio calidior inuenitur: proin[illegible]
& qui distillationibus dant [illegible]
datione ignem subiiciunt & [illegible]
vt notat Philip. Vlstadius lib. d[illegible]
tu. c. 1. Primus gradus tepidus, [illegible]
tepidæ, in quam immissum [illegible]
di non possit ignis balnei mari[illegible]
vnde barbarè, à mari dictum [illegible]
ris vocant. Secundus, calidus [illegible]
vt sufferri possit ab aliquo [illegible]
lesionem: vocant ignem cine[illegible]
calidus, quo membrum im[illegible]

possit, proximum ebullitioni: vocant ignē ardentem, ignem arenæ. Quartus, vehementem habet calorem, qui loco arenæ habet scobem ferri. Augeri etiam quinque modis calorem ignis notat Hierony. Carda lib. 2. de subtili. primùm natura: 2. materia, vt in ferro ardentior quàm stipulis. 3. motu, vt in fulmine. 4. magnitudine, vel duratione temporis, respirationis impedimento, sic exiguo foco ollula valdè concoquit, apparet & in præfurniis vitreariorum, & fornacibus, vt dicunt, reuerberationis. 5. cum cogitur ignis, vt ex carbonariis & calcis fornacibus constat. Fiunt & inescationes, & fomenta ignium, quæ & citius ignem concipiunt, & robustius ignem impellunt: vt ex puluere pyrio apparet, quo moles magnę globorum, impetu & vi maxima à machinis bellicis impelluntur: qui fit commixtis tribus partibus salisnitri, duabus salignei carbonis, tribus sulphuris, pro magnis machinis: At pro paruis, vt colubris vel arcubusiis, vel sclopetis: salisnitri sunt partes decem, carbonis autem arboris nucis auellanæ seu iuglandis sine nodis, vel salicis & sulphuris, pars vna singulorum: quæ benè malleis ligneis pistillis tunduntur, cum leui madefactione fontanæ aquæ, ne ignem concipiant tundēdo,

perpur

perpurgato prius sale nitro à terrestribus partibus, quod dicunt affinationem barbarè, & deinde in grana mixitione rotundata & siccata. Sunt & alia ignium artificia & compositiones, quibus militaris vtebatur olim ars: de quibus videndus Veget. & Vanoccius Birungucius lib. vlt. pyrotechniæ, Anton. à Porta lib. 2. magiæ naturæ cap. 10.

De aëre, & eius affectibus erga viuentia & alteratione. CAP. VIII.

POst ignẽ aër, cuius vna regio illi proxima ab eo igne afficitur, vltima autem à frigidis elementis, cum quibus commercium habet, vt ait Gaspar Contarenus 2. de elemen. Aer secundum Galen. lib. 4. de simpli medicam. faculta. c. 2. solus tenuiorum est facultatum, crassiorum terra, mediocrium aqua: ideo aër humidior, mollior & fluxior aqua. Aristot. problem. sect. 22. q. 10. & tale quoque oportebat esse elementum quod nos vndequaque circũdat, cùm propter respirationem quam trahimus, edendo & bibendo, & alia agendo perpetuo, vt notat Nemes. 1. cap. de natu. homi. Tum etiã, vt ille permutaretur in nubem, rorem, pluuiam, niuem, & alia necessaria

vtilia

vtilitati humanæ, vt ait Cic. 2. de nat. Deo Lædit & idcirco nos aër facilè, alteratus extrinsecus, & iuuat nos refrigerando vel accendẽdo. Gal. 1. de sanit. tuen. attractus enim infectus, in viscera commeans, ea inficit, iuuat purus, defæcatus, incorruptus: putrescit autem maximè, iuxta palust. iã soca, non in quantum elementum est, sed ratione vaporum putrium sursũ eleuatorum: cum locis frigidis, frigidus: cum calidis, calidus, Aristot. probl. sect. 14. c. 7. & 9. Extant & de hac tractatione commentaria Galeni in 1. lib. Hippocr. epidemior. & libro 9. methodi, item lib. 3. aphoris. Hippo apho. 10. & præd. 1. item Hippo. libr. de aere & aqua, & lib. de humana natura. Alteratur quoque aeris nobis vicina regio, solis & lunæ motu. Arist. 4. de generat. animal. c. fin. Sic. hyeme frigidus, æstate calidus, alio tempore interdum temperatus. Idémque colligere licet ex aliarum stellarum ortu & occasu potissimum errantium: item ratione situs locorum vt in orientali plaga, calidus & siccus: in occidentali, frigidus & humidus: in meridionali, calidus & humidus: septentrionali, frigidus & siccus: in cacuminibus montium, frigidus: in vallibus, calidus vel humidus, ibique & quietus. Boreas namque alta quatit: in

cada

cadauerosis & maritimis insalubris & fœtidus.

Quomodo explorãda salubritas & qualitas aëris, CAP. IX.

SAlubritatem aëris explorabant antiqui ex inspectione iecinorũ animaliũ quæ eo loco habitarent, si sana essent, Vitru. lib. 1. de architect. c. 4. Pallad. lib. 1. tit. 3. de re rust. considerat ex bono colore habitantiũ, si capitis firma synceritas, si inoffensum lumen oculorum, si purus auditus, fauces commeatum liquidæ vocis exercent. Carda. autem. lib. 1. de rer. variet. ca. 8. sic iubet probare, spõgiam bene siccam ac mundam sub diuo per noctem sereno cælo ponito, manè si siccam inueneris, talis aer: si humidam nimbosus: si molliter vdam humidus, ac roridus. Item si panem recentem exposueris eodem modo nocti, à corrupto aere situm contrahit: à sicco siccescit: ab humido in suo statu manet. Varro libr. 1. de re rustica c. 2. salubriorem partẽ septentrionalem aeris iudicat.

Nũ aere sola quid viuere possit. CAP. X.

DVm diximus eligendum purũ aerem, & respiratione & inspiratione illum

nos

nos ducere, non ideo quis velim opinetur, aerem esse nobis alimentum, sed ad sanitatem conducere, cor & cerebrum eo refoueri, & sine eo vitam non esse. Neque enim ex aere solo alimentum nutritioni accommodum animali accidit: nec ex vento vel ex aere, quid viuere potest, vt ait Aristot. problem. sect. 1. quæst. 13. Vidētur tamen exēpla huic sententiæ refragari, & authoritas quorundam virorum: veluti Theophrasti libr. de caus. plant. cap. 8. aer, inquit, alere posse putatur. Olympiodorus quoque narrat Arristot. historiam, qui dicebat se vidisse hominem qui solo aere nutriebatur & sole: vt scribit Marsil. Ficinus arg. in Phædo. Plato. Refert & Plin. lib. 8. natur. histor. cap. 33. chameleontem solum animalium, nec potu nec cibo ali, nec alio quàm aeris alimento. quod tamen non scribit Aristot. lib. 2. de histor. anima. c. 11. vnde ad verbū Plinius totum caput transtulit. Ferunt cicadas rore tantum vesci, qui aeris concreti species est, sic enim Theocritus εἰδυλλίῳ 3.

μὴ πρῶκας σιτίζεται ὥσπερ ὁ τέττιξ.

Nunquid hæc rore victitat, sicut cicada. Et Virg. 3. ecloga.

Dumq́ thymo pascētur apes, dum rore cicadæ.

Meminit & Plin. libr. 11. cap. 26. dum

ait sine ore illas viuere, pro quo habeant aculeatum linguis simile, in pectore, quo rorem lambunt, de cętero in ventrem nihil est, excitatæq; cum subuolant, humorem reddunt, quod solum argumẽtum est easdem rore ali. Testatur edito proprio eius rei libellulo Gerardus Bucolidianus Physicus Cæsareus testis oculatus, se obseruasse puellam sub commissa sibi custodia, quæ sine cibo & potu vitam transigerit, prope Spiram ciuitatem imperialem, in villa dicta Roed, ann. domin. 1539. nomine Margaretam, patre Scifrit Vueis natam, & matre Barbara nominata. Eãq; à festo D. Michaelis ventris dolore correptam anno prędicto 1530. vsque ad annum 1540. nihil cibi sumpsisse, posteà nec per tres annos cibo, potu, excremẽtísve vsam. Narrat Vrspergensis Abbas in chronico, tempore Lotharij 5. Imperatoris, in territorio Tullensi, iuxta villam Conuernacum puellam duodenam post assumptam sacram communionem die paschatis, vsque in tertium annum sine cibo & potu ieiunasse, nempe ab anno 822. vsque ad annum 825. circa initium nouembris, quo cœpit more aliarum manducare. Idem Romæ contigisse, & se vidisse in presbytero quodam Gallo, qui Iacobus dicebatur, asserit Pogius Flo-

renti-

rentin. tempore Eugenij papæ. In quibus omnibus vix est, vt non persuaderi videatur nobis, aerem ad nutricationē conferre. Nec est Christianorū quisquam, qui ignoret populum Hebraicum quadraginta annis manna victitasse in deserto ea de cælo descendēte, & roris instar incalescente sole euanescente. Exod. 16. Sed & 40. diebus & totidē noctibus, ieiunauit Moses, quandiu in monte cum Deo fuit, exod. 24. & 34. Deutero. 9. & 10. Helias in fortitudine cibi, ambulauit & ieiunauit 40. diebus & tot noctibus 3. Reg. 19. Totidem & ieiunauit Dominus noster IESVS CHRISTVS Matth. 4. Marci 1. Cæterum hæc exempla mihi persuadere non possum, vt id ex alimēto aeris solius qui inspiratione ducitur, processerit: nam aliæ sunt quædam causæ, quæ suadeant hominem sine alimento aliquo extrinsecus immisso, nutriri posse per aliquod tempus, vel diuinæ vel naturales: Diuinę, sicuti dum Moyses cum Deo esset qui vera vita est, & cum in fortitudine cibi prius prębiti per angelum ambulauit Helias, & cum dominus noster ieiunauit, & cùm manna nutriti sunt filij Israel. Deus enim qui legem dedit & vim nutriendi rebus quę nos nutriunt, & aliis quę non nutriunt eadem potestate conce-

dere eādem vim potest. & qui potest creaturam à putrefactione integram preseruare, potest & partem illam necessariam alēdi succidere vt tunc non necessariam: sicuti & post resurrectionem, postquā corpus hoc mortale induerit immortalitatem, ea quæ ad reparationem mortalium & decedentium corporum pertinent non erunt necessaria, nō esca ista corruptibilis, non vestitus, non nuptiæ, Matth. c. 19. Nō esurient neque sitient amplius. Isaiæ 49. Iere. 31. Apocal. 7. Ioā. 6. alia ibi esca diuinitatis admiratio & gloria, & vitæ lignū, Apoc. 2. & de qua loquitur ca. 22. Lucę: nec ex solo pane viuit homo, sed de omni verbo quod procedit ab ore Dei, Deutero. 6. Et alia ratione naturali, fieri posset vt sine cibo quis vel vno, vel tribus vel viginti annos, viuat: si quis ita clausos habeat poros cutis, vt ferè nihil per illos resoluatur, calorq; sit modicus comparatione facta ad membra modica & densata, ita quòd illa non resoluit: sit tamen ille idem sufficiens & fortis circa neruos & venas ad generationē spirituum, per quos stat vita: humores quoq; sint ita dispositi in viis & instrumētis, quod illum non suffocent vel extinguant: & sic de aliis concurrētibus & requisitis ad vitæ continuationem. Nam calor cordis paulatim

tim attrahit quantum satis est ad vitam. Sicuti apparet in animalibus quę hyeme latent sine cibo & dormiunt in cauernis. Adesse & intus possunt copiosi humores proportionati, calor autem paucus, viæ itineris strictæ. Nec plus mirandum, quod homo diu possit ieiunare, quàm quod oportet toties in die manducare. Consuetudo enim manducandi & egerendi, & naturam quodammodo componit, & vias & intestina dilatat, & capaciora & famelica facit vt magis inania. Adstipulatur & Claudius Cælestinus libello de mirabil. mundi capit 4. Sic quædam animalia & pecudes, tantum quarto die bibunt. Et homini non vtique ante septimũ lethalis inedia. Durasse & vltra vndecimũ pleroſq; certum est, inquit Plin. lib. 11. cap. 54. Refert & Xiphilinus ex Dione in Seuero, cibũ parare Britannos ad omnia, cuius si cœperint quanta est vnius fabæ magnitudõ, minimè aut esurire aut sitire solent. Cuius cibi ope, aliqui hypocritæ, sub specie sanctitatis, olim populis imposuerunt, sicuti narrat Iouia. Põta. li. 2. de serm. c. 16. & Anto. Panorm. li. 2. de gestis & dict. Alpho. c. 9. fuisse tempore Alphonsi regis quendã Antoninum Picentem, ordinis eremitarũ, nobilitatum quod per quadraginta dies & noctes ieiunare

ferebatur:qui Italiam, Siciliam, & Hispanias cōpleuerat nomine sanctitatis & abstinentiæ, pluribus in locis à custodibus cella inclusus & obseruatus si ederet vel biberet, vt angelos ipsum visitare opinarentur: verùm interius illi fuisse candelas crassiores fistolatas,& in fistulis cannarum inclusam tacitè farinam, infartam cōtritis Phasianorum ac caponum carnibus, saccharo & aromatibus conditis, gestatas, & cingulum fistulatū plenum nectare, quod Hippocraticum vocant,quibus epulis clāculum vescebatur: eúmque tandem digna morte extinctum hæreticum, & maledicum in Deum & virginem Mariam, vermiculis absumptum. Æneas Sylui. libr.2. in commenta.Antonini Panor.cap.9.addit aliud exemplum quod accidit similis imposturæ sub Nicolao 5.summo Pontific. Romæ.vbi eius author dicitur captus,virgis cæsus, & in exilium actus. Et ibidem, Iacob.Spiegellius, alicuius etiam mulieris similis imposturæ vindictā narrat sui tēporis, apud Augustam claram Alemaniæ ciuitatem. Neque credere oportet chamæleontem vel cicadas aëre & rore tantum pasci seu viuere: nam aërem quidem trahunt,sed aër non est fomentum vitæ, nec ros.Sed dicam cum Aristot. libr.4.de part. anim.

animal. capit. 5. Quod calidum est, cibum & desiderat & cōcoquit citò: Contrà quod frigidum est, cibo carere facilè patitur, sed maximè omnium cicadarum genus ieiunum: satis enim est his alimento, humor qui in corpore est. Sicut animalibus Ponticis, quæ non diutius, quàm diem vnum viuere possunt, nempe quod tandiu humore quod secum attulerunt ex ortu & natiuitate interius pascantur. Quod de chamæleonte referre possumus, vt tandiu viuat, quandiu interior quædam substantia, modice dispensata, superest ad vitam fouendam. Sicut & arbores quasdam excisas videmus adhuc germinare extra terram, & hominum cadauera & pilos & vngues extendere, quia adhuc illius materiæ, & humor in corpore remanet, & percurrit, & humo ieiunus manet, quandiu intra corpus habet quod dispensetur per naturam membris, ne deficiant. Sed & Plin. libr. 11. capit. 26. in principio tradit, chamæleones rore viuere, non autem solo aere, sic scribens: chamæleonum Stelliones quodammodo naturam habent, rore tantum viuentes, prætereáq; araneis similis cicadis vita. Habet autem ros quippiam crassioris substantiæ, quàm aer, vtpote aqueum & terrei aliquantum, quibus vt

cibo & potu substantia similis ali possit. vt ex manna Arabum constat. Sic non mirū valde quod refert Plin. lib. 7. ca. 2. de Astomorum gente, cui nullus cibus, nullúsve potus: sed tantum radicum florumq; variis odoribus & halitu viuit & syluestriū malorum. Refert idem Strabo lib. 15. Additq; etiam, viuere odore, seu nidore carnium assarum.

De materia generaliter exhalationum, in quibus impreßiones in aeris regionib. seu partib. generantur. CAP. XI.

DVæ sunt species halituum, qui vi solis sursum in aere eleuantur ex terra, vt ait Aristot. vel quisquis alius sit, qui edidit lib. de mundo. & lib. 2. meteor. c. 4. & Plin. lib. 2. c. 42. humida scilicet, & sicca: humida, est ex potētia aquæ, propriè vapor: sicca ex potentia ignis, propriè exhalatio. Viæ namque atque meatus in terra sunt, per quos, radiis solis intrantibus, si humiditas ibi superfluat, vapores educuntur, si autem siccitas, exhalationes. Humidus halitus, roscidæ spirationis plenus, & ab aqueis corporibus, vi cæli ad mediā vsque regionem aeris & infra exhaustus, stimulāte illius natura pedetētim perlatus. Hic vapor halitui animalium, & fumanti substantiæ ex fer-

[illegible] autem sic-
[illegible] corpus e terra conforma-
[illegible] pabulum sustinens, di-
[illegible] fumus, Mizaldo, 1. come
[illegible] omnis exhalatio per rare-
[illegible] extenuationem. Et aer quã-
[illegible] rarum sit corpus, densatur
[illegible] exhalationibus.

[illegible] & nebula. CAP. XII.

[illegible] ore humido sursum eleuato, fiũt
[illegible] aggregationes scilicet vaporũ,
[illegible] aeris interstitio & nõ in superio-
[illegible] Aristot. 1. meteor ca. 3. Anaxi-
[illegible] nubes quidem fieri crassescen-
[illegible] maxime aere, vel potius eo coa-
[illegible] nive autem cum aqua
[illegible] glaciatur: grandinem cum quid
[illegible] spiritui obducitur. Metrodorus a-
[illegible] vaporis subductu cõcrescere nubes:
[illegible] ab expirationibus: Plutar. libr 3.
de pla. philo. c. 4. sed & Plinius lib. 2. ca. 42.
nubes in sublime liquore scilicet humido
gigni, aut ex aere coacto in liquorem. Et
[illegible] lib. ca. 23. [illegible] Possidon. tradi-
[illegible] non minus quadraginta stadiorum à
terra altitudine esse, in qua nubila ac venti,
nubesq; proueniant, inde purũ liquidúm-
que & imperturbatæ lucis aerem. stadium

porrò 25. passuumest, id est, pedum 6.25. Sene.lib.1.natur.quæst. nec aquam inquit habent nubes, sed materiam futuræ aquæ. Aristot.tamen libr.1.meteor.c.9.sic scribit, aspiratio ex aquæ mutatione est vapor: ex aeris in aquam scilicet mutatione, nubes. Auster vētus nubes colligit, aquilo dispellit, Aristo.problē.sect.63.q.18. Nubes cùm egregie dēsa est, nigra existimatur: quia ad ea quæ visibilia sunt, nulla lux solis defertur: quod enim ambiens est visibile, quod non videtur reddit obscurū, vt ait Arist. lib.de colorib. Et Plin.li.2.c.61.varietatem colorū figurarumq; in nubibus cerni tradit, prout admixtus ignis superat aut vincitur. Arist. caliginem imbrium ait esse excrementum concretionis nebulæ in aquā, qua de causa tranquilli cæli dat signū mā gis, quā aquarum, eoq; etiam magis, quod caligo est tāquā nebula sterilis. 1.meteor. c.9. Species quoq; nubis nebula: verum distinguitur hoc modo apud Aristot. libr.de mundo. Nebula vaporosus quidam halitus est, vnde nulla mittatur aqua: quę, inquam, nebula, crassior aere, sed nube rarior, concrescit, vel è raritate quæ nubi initium dat, vel è reliqua eiꝰ parte, cui aduersa statuitur serenitas, quæ quidē nihil aliud est quàm aer, nebulæ & nubis expers Plin.lib.2.cap. 60.

[illegible] maximo frigore nebu-
[illegible]

[illegible] ex nubibus & nebulis c. XIII.

[illegible] c. 35. sic prognostica ex nubi-
[illegible] nubes cũ sereno cælo ferun-
[illegible] parte id fiet, expectetur
[illegible] loco globabuntur, appropin-
[illegible] discutientur. Et hoc si ab aqui-
[illegible] si ab austro, imbres porte-
[illegible] occidente, si ex vtraq; parte eius
[illegible] tempestatem significabunt:
[illegible] atræ ab oriente, in noctem
[illegible] ab occidẽte in posterum
[illegible] nubes vt vellera lanæ spargentur
[illegible] oriente, aquã in triduum præsa-
[illegible] in cacuminibus montiũ nubes
[illegible] hyemabit: si cacumina pura fiẽt,
[illegible] Nube grauida cãdicãte, quod
[illegible] tempestatem albã, grãdo immine-
[illegible] Cælo quãuis sereno, nubecula quãuis
[illegible] procellosum dabit. Nubes ni-
[illegible] vindante, metuenda tem-
[illegible] significatur, quæ sociabitur multo aeris
[illegible] procellarum & tonitruorũ & fulgurum
[illegible] nube autẽ dum tonat subalbida,
[illegible] verenda. Nubulæ è cælo descendẽ-
[illegible] aut cælo cadentes, aut in vallibus se-
[illegible] serenitatem promittunt.

De

De pluuia. CAP. XIIII.

EX densitate nubis & attractione vaporum, generantur pluuia, grando, & nix. Pluuia est aggregatio multorum vaporũ, ex frigido & humido: inde guttæ, cùm in minutissimas partes humor resoluitur, imberq; gignitur ex cõpressu nubis amplioris: fit autem hac serie: primum vi caloris solis, vapor densus, grauis & crassus eleuatur, vtque ad infimam mediæ regionis, aeris partem frigidam: ibi quia calor eleuans, illum reliquit, condensatur vapor ob frigiditatem in aquam & in guttas resoluitur: exemplo liquet, si quis animaduertat distillationis artificialis ordinem: in vase namque sursum vel ex olla vapor mittitur, qui collectus operculo vbi adhęret, frigidum sentiens, in aquam guttatim resoluitur. Sicut etiam si quis aduersus speculum vel marmor respiret, vel hyeme obseruet respirationem nostram, inuenta frigiditate aeris in aquam glometari: vbi autem vapor resoluitur in aquam necesse est in terram iterum decidere, & reuerti, vt ad proprium centrum & locum. Arist. lib. meteo. 1. ca. 9. Et quia vapores impuri eleuantur interdum, & vẽtorum impetu oua, excrementa ranarum, vermium, & pili & alia

alia sursum, vna feruntur, ideo nonnunquã pluuia cernitur rufa, cruenta, cuius causam dicunt terrestre siccum, vapori admixtum, vna eleuatum: interdum & vermes, decidunt & ranæ, & pili & similia, quæ calore & vi aeris ex seminibus in aerem eleuatis, excluduntur & decidunt. Refert Plin. lib. 2. cap. 56. aliquando pluisse lacte, sanguine. carne, ferro, lana, lateribus coctis, quæ tamen ad concoctionem diuersam vel cruditatem vaporis, vnde gignuntur referenda sunt. Liui. li. 3. decad. 1. scribit P. Volumnio & Seruio Sulpitio cons. inter alia prodigia & carne pluisse, quam in vrbem ingens numerus auium intrà volitando rapuisse fertur & quod intercidit, ita iacuisse per aliquot dies, vt nihil odor mutaret.

De rore. CAP. XV.

ARistot. 1. meteor. cap. 11. pluuiam & rorem idem esse, sed differre vt maius & minus, ait: quia pluuia ex vapore nimio refrigeratoq; conficitur, ros ad paucitatem pertinet. Et capit. 10. roris formatio, inquit, fit in cæli temperie & locis clementioribus, cùm vapor in aquam cogitur, nec tepor eiusmodi est, vt id quod in sublime elatum est, exsiccet. Et libro de mundo:

rundo: Ros est humor è sudo serenoq; cælo, qui concretione sua renui defertur, Plinius libro 18.cap.29.Neque in nube, neque in flatu, cadere rores ait. Et libro 2.cap.60.rores neque gelu, neque ardoribus,neque ventis, nec nisi serena nocte existere.

Pluuiæ futuræ præsagia. CAP. XVI.

VErgiliarum occasus,si nubibus sit,pluuiosam hyemem denuntiat: si serenus contra, Plinius lib.18. capit.25. Purus oriens atque non feruens, serenum diem nuntiat: at hybernam pallidus grādinem. Sic & occidit pridie serenus & oritur, tanto certior fides serenitatis. Concauus oriēs pluuias prædicit &c.quę iocundissimè prosequitur Plinius lib.18.cap.35. Sunt & alia quæ Missaldus in ephemeridibus aeris absolutè,recenset,quæ non suppillabo.

De Manna. CAP. XVII.

GEnus quoddam roris manna dicitur,à quibusdam mel roris, & mel aereum. hæc dicitur in India nasci, & lapidibus atque plantis adhærere, eorumq; naturam imbibere quibus inhæreat. Manna ad similitudinem escæ, qua Deus pauit populum

per

[illegible] deserto dicitur Græcis & [illegible] Manna triplex. Primò manna Grę-[illegible]um, puluerem significat vel micas thu-[illegible] apud Dioscor. lib. 1. cap. 84. apud Gale. [illegible] medendi, eaq; in omnibus ad-[illegible] medicamentis vtitur Paulus [illegible] Oribasius, Ttallianus, Hippocra-[illegible] Arabum manna, ros melleus [illegible]densatus, super arbores, vt dixi, in-[illegible] delicatiorum & ditiorum ven-[illegible], de qua Gale. lib. 3. facul. ali-[illegible] cap. 12. Mela in Indiæ descri-[illegible] Crinitus lib. 25. de honest. discipl. [illegible]tiò, manna illo patrum in de-[illegible]eratq; man quasi semen corian-[illegible] numer. 11. Deuter. 8. Psal. 77. [illegible] Hebræis mannæ nomen sacræ li-[illegible] neutri generis, Latini fœminini.

[illegible]ue & pruina. CAP. XVIII.

[illegible]m vapor extollitur in paulò frigi-[illegible]orem aeris partem, quàm ea sit vbi [illegible]satur in pluuiam, dúmve vapor ille [illegible] magis aereum & pingue cõti-[illegible]duratus in niuem descendit hyeme, [illegible] æstate, in qua calet infima regio aeris: [illegible] accidit, in vallibus interdum pluere, in [illegible]ntibus ningere. Aristot. lib. de mundo, [illegible], inquit, oritur per niuium coactarum

percu

percussum, quæ qui
aquam facta, elidũtur
niuis naturam elisus
inclusi humoris qui
raruerit, frigus induc
mens & conferta dec
Accedit Plin. lib. 17. cap
esse arboribus frugibusq
sedere, quòd animam te
euanescentem includant
troq; agant in vires frugum
liquorum sensim præbeant
ea, leuissimumq;, quando
quarum anima fit: tellusq;
mentescit & effœta fiat. Et
1. cap. 11. Niuem & pruinam
rùm distingui multitudine
gelascit, nix est: cum vapor
na namque, vt idem ait eodem
toties conficitur, quoties vapo
tur, quàm denuo in aquam co
mundo, pruina ros concretus
na ros dimidia parte congelatus
cap. 59. ait, Grandinem conglac
gigni, & niuem eodem humor
coacto, pruinam autem ex rore
hyemes niues cadere, non grand

De grandine. CAP.

[illegible] ortus vere potissimum & [illegible] constat, mox temporibus [illegible] fructus, rarius hyeme & cum [illegible] frigoris incessit. Aristot. libr. 1. me- [illegible] abundè de grandine disputat [illegible] & locis clementioribus gi- [illegible] frigidioribus niues, & per anti- [illegible] cogelari cum calore aeris, dum [illegible] vapor in altum aerem: non ra- [illegible] glaciari, sed cogi in aquam, at [illegible] guttas per calidum aeris lo- [illegible] per antiperistasim à circunstante [illegible] congelari & infrigidari subitò, [illegible] ac æstate frigidiores sunt foueæ [illegible] & per eandem antiperista- [illegible] calidiores: improbatq; Anaxa- [illegible] sententiam, qui arbitrabatur gran- [illegible] condensari, eum frigidum aerem [illegible] subierit. Seneca quoque libr. 4. na- [illegible] quæst. reiecta sententia Anaxagoræ [illegible] Aristot. & grandinem suspensam [illegible] dixit non procul à terrra: sicut nix [illegible] pendens congelatio, & inibi plu- [illegible] rotundatione grandinis & tepore: [illegible] χαλαζοφύλακας, id est grandinum [illegible] spectores, quosdam olim inepte cõsti- [illegible] qui obseruarent venientes grandi- [illegible] ex colore nubiũ vt tunc monitus qui- [illegible] libet, pro agro suo agnum sacrificarẽt pro

depellendis illis. Sicut & carminibus credebant auerti posse quæ extarēt, teste Plin. lib. 17. cap. fin. & lib. 28. cap. 2. & lib. 37. ca. 9. item connudata muliere menstruata lib. 28. cap. 7.

De exhalationibus humidis seu siccis.

CAP. XX.

EXhalationum siccarū tres species: prima admodum oleaginosa, calida sic satis & sicca, in infima aeris regione tentoria sua figens, quæ latitat per hyemis & autumni finem, posteà exeritur vi ignis & crepitu interdum, & sono per angustos meatus incenditur: hinc apparent & fiunt imagines, spectra ignea, pro materiæ qualitate & quantitate, modulo, connexione, loco motu. Ferunt signū serenitatis aereæ futuræ esse, dum cōsumuntur illis ignibus exhalationes: proinde bono sunt inter tēpestates animo nautæ, & proximè sedādas iri augurantur, cùm gemelli ignes videntur circa naues saltantes, quos vocant Pollucem & Castorem: non ita tamen sperāt, si vnicum tantum ignem conspiciāt malo hærentem quem vocant Helenam: nempe quòd tunc, nota sit non posse celeriter cōsumi exhalationes illas, quibus tempestatum animatur sæuitia, sed durabiliores futuras

turas. Meminit Plin. de his ignibus lib. 2. c. 37. veruntamen rationem non adfert. qualem iam exhibuimus, sed illam inter abdita & abstrusa naturæ miracula reponit cõseruatam. Narrat tamen & ex capitibus militum & lanceis, ignes prodire, se talia in castris vidisse, vt narrat etiam Virgilius ex capite Ascanij ignem emicuisse. Et Dion Cassius libr. 48. ex capite Saluidieni posteà senatoris & consulis flammam cum gregem pasceret vir ignobilis & obscurus. Quæ omnia prodigij instar sunt causam ignorantibus, quæ tamen naturalis est: id enim procedit ex continua fumida exhalatione, quæ in castris vel nauibus à militibus & hominibus eleuantur, quæ incẽditur impressione facta in aere, vt explicat latius P. Castrabolus in 2. meteoron. & P. de Medimna lib. 2. de arte nauigandi, ca. 8. hinc causa quoq; ,cur appareant ignes ambulones, quos vocant fatuos, potissimum circa cadauerosa, patibula, cæmiteria, coquinas, ædes sacras, vbi sepulturæ, & alia loca vliginosa ac viscida, in quibus fæculentus putris, igneus, crassus, & oleagineus transpirat halitus, qui facilè ignescit. Mizaldus lib. 1. cometog. cap. 4. ;Apparent autem noctu potissimum, quòd exhalatio sit calida & sicca, aer autem sit frigidus &

crassus, quæ duo tantisper occurrunt & ventilantur, donec ab agitatione flamma excitetur.

De ignibus in aëre apparentibus, & de tonitruo. CAP. XII.

SEcunda species exhaltationis, calida & sicca supra aliam est, & ad secundam vsque aeris regionem ascendit, non autem prætergreditur in qua collectis viribus: congeminata agitatione accenditur, & meteoron gignit, quod à recentioribus dicitur subdescendens: deiicitur namque à frigidiore & humidiore aëre, & cogitur descendere: hinc creantur vagæ stellæ, stipulæ ardentes, si materia habeat longitudinem & latitudinem: flammæ quoque si maiorem longitudinem habeant quæ despuunt terris scintillas, capras sallientes, dracones volantes, circũstantibus duobus nubibus, & cætera id genus, de quibus Arist. lib. 1 meteo. cap. 4. & Basilius Magnus in psal. 28. Hinc etiam tonitrua, nempe ex calida & sicca exhalatione, quæ sursum rapitur calore solis vsque ad mediam regionem aëris, ibiq; impingit & incurrit in nubem humidam, vel vnà eleuata est cum vapore humido, vt ait Aristot. 2. me-

teor.

teor capit. 9. à quo compressa & circundata erumpit tandem : erumpit autem nonnunquam, interea dum accenditur in nube, quod accidit, quando vtraque est rara, nempe nubes, & exhalatio : nonnunquam postquam incensa fuerit, & tunc impellit quidem nubem faciens sonitum, sed extinguitur antequam egressa est: aliquando ante inflammationem erumpit, & fit dum acuta est & penetrat nubem priusquam ita coacta & agitata fuerit à nube vt accendi potuerit, & egressa nubem accenditur, & magnos ventos concitat : interdum ex nube egreditur inflammatus ignis, & in aliam nubem aquosam deuectus, ibi extinguitur, & murmur fit, quale si ferrum ignitum in aquam iniicias. Sicq; tonitru est ignis extinctio. Plura Aristot. lib. 2. meteor. capitulo 9. Plinius autem libro 2. capit. 43. ait, si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi, si erumpat ardens, fulmina : si longiore tractu nitatur, fulgetra : his findi nubem, illis perrumpi, & esse tonitrua impactorum ignium plagas, ideoq; protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse & repulsu syderum, depressum, qui à terra meauerit, spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitum, dum rixetur edito fragore,

cum erumpat, vt in membrana ſpiritu intenta. Poſſe & attritu, dum in præceps feratur, illum quiſquis eſt, ſpiritum accendi. Poſſe & conflictu nubium elidi, vt duorum lapidum, ſcintillantibus fulgetris. Ariſtot. lib. de mundo. Et Sene. in 2. natura. quæſt. Tonitrum dicunt ſpiritum nubibus incidentem, qui cum per obſtantia luctatur, ignem fuga accendit. Idem & Galen. lib. 4. commentar. lib. Hippocra. de morb. vulga. Anaximander à flatu fieri dixit, & ex ruptione craſſæ nubis: ſonitum ex diſtractione: confulgentiam propter nigricantiam nubis. Idem Metrodorus. Stoici nubium colliſionem tonitru dicunt. Fulgur acceſſionem ex earum attritu: fulmen vegetiorem effulgentiam, vt turbinem languidorum, Plutarcho teſte lib. 3. de plac. philoſ. cap. 3.

De fulgure & fulmine. CAP. XXII.

FVlgur imbecillior quidam ignis: nubes enim mediocriter colliſæ, fulgurationem faciunt: ſi maiore impetu, fulmina. Sene. lib. 1. natura. queſtio. Atque lib. 2. tradit, fulgurationem eſſe fulmen non vſq; ad terram perlatum: id ipſum & ſentit Ariſtot. lib. de mundo. In magno fulmine, generatur lapis ex exhalatione valde terre-

ſtri

ſtri & denſa, quæ cum inuehitur in nubem humidam, eiuſmodi maſſam & mixturam facit, non ſecus quam cum farinæ aqua miſcetur, quæ deinde maſſa poſteà celeriter decoquitur induratúrque in lapidem, vt argilla in laterem, de quibus déque fulmine Ecnephiæ & Typhone Ariſt. 3. Meteo. c. 1. & ſequen. Pontanus in Meteoris, Seneca in quæſtio. natural. Albertus magnus & alij. Plini. lib. 2. c. 49. & 50. Videtur autem potius fulgur, quam audiatur tonitru, quanquam prius fiat tonitru quàm fulgur: quia, vt inquit Alber. Mag. in obiectis viſus potior auditu: tradit & Plin. lib. 2. c. 54. ictúmque & ſonitum congruere, ita modulante natura: ſed ſonitum profecti eſſe fulminis, non illati: etiamnum ſpiritũ ocyorem fulmine, ideo quanti prius omne & afflari, quam percuti: nec quenquam tangi qui prior viderit fulmen, aut tonitru audierit. Suidas in verbo κεραυνὸς, Fulmẽ, inquit, eſt ardor vehemẽs magno impetu cadẽs in terram, nubibus inter ſe attritis aut ruptis: vel vortex igniti aëris, violenter delatus. Cæterum fulmen non occidit, ſed adurit. At fulmina quædam ſunt καταβάλαι dicta, à deſcendendo: quædam ψαλόφυτις ardentia, quæ tactu perdunt: quædam ἀργῆτις candida raptim erumpentia.

Fulminum quoque differentias alias tradit Plin. lib.2. c. 51.

De præsagiis & effectibus Tonitrui & Fulgurationis. CAP. XXIII.

TEmpestatũ origo, nihil aliud est quàm spirituum apparentia: & præcedens fulgur aut coruscatio, præsentia eorum est, à qua quidem cognosci potest vtrum illæ tempestates cum vel sine periculo transituræ sint. Idq; ad hunc modum intelligendum, videlicet vt peregrinus aliquis in domum alterius non intrat, nisi loquatur: sic spiritus illi nobis non apparent, nisi prius loquantur, quippè tonitru loquela est eorum, quæ mox sequuntur: ideo post vnumquodque fulgetrum nec boni quicquam præsagit, eò quòd celerius transit & fugit: idem & in fulgure. Theophra. Paracelsus lib. de occulta philos. c. 10. proinde Ceada Meruorum in Britannia seu Anglia Episcopus, cùm tonitrua, coruscationes aërem & terram terrerent, solicitus erat valde de ira Dei orationibus placanda, teste Beda in 4. lib. histo. Anglo. c. 3. Qui cùm interrogaretur, cur id persuasum haberet, respondebat, non legistis, quia intonuit de cælo Dominus, & altissimus dedit vocem suam: misit

misit sagittas suas & dissipauit eos: fulgura multiplicauit & conturbauit eos? psal. 17. Minatur tunc dominus, sed pœnitentiæ tempus dat, cùm nonpercutit. Extendit Moses virgam in cęlum, & dedit Dominus tonitrua grandinem ac discurrentia fulmina super terra Ægypto, exepto loco Gessen, vbi erāt filij Israël quo impulsus pertinax Pharao, confessus est se peccasse, dominum iustum, se autem & populum suum impios. Exodi. 9. psal. 104. Explicat autem Dauid psal. 77. immissiones has procellarum, Deum fecisse per angelos malos, veluti iustitiæ suæ administros implacabiles. Nam & ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum faciunt verbum eius psal. 148. Et Deutero. c. 32. si acuero vt fulgur gladium meum & arripuerit iudicium manus mea reddam vltionē inimicis meis, &c. & Exodi c. 19. lex data est in monte, cum tonitruo & fulgure discurrente. Et Apocal. c. 4. fulgura procedebant de throno Dei. Sic etiam & pro nutu, fulgura, & procellas, & tonitrua dissipat, & in pluuiā voluntariam & fertilem cōuertit. psal. 106. & 134. Ierem. 10. & 51. Ezechiel. 13. Marci 4. & Lucæ 8. Refert Iulius Capitolinus in Galieno, tonitruum auditum sub Galieno Cæsare, terra mugiente, non Ioue, id est,

aëre tonante, quo motu multæ fabricæ deuoratæ sunt cum habitatoribus, multi terrore mortui, quod quidem malum tristius Asiæ ciuitatibus fuit. Mota Roma & Lybya, & hiatus terræ pluribus in locis fuerunt, maréque multas vrbes occupauit. Apud Xenophontem lib. 4. de dict. Socra. Socrates inter inuisibiles Dei ministros, connumerat fulmina & ventos, vt non mirũ sit quod Ammia. Marcelli. tradit lib. 17. quod in Thagetis Thusci libris legitur, Veiouis fulmine mox tãgendos adeò hebetari, vt nec tonitruum, nec maiores possint audire fragores. Scribit quoque Plini. lib. 2. c. 52. Thuscorũ literis cautum, Deos mittere fulmina. Et c. 53. extare annalium memoriam, sacris & precationibus quibusdam vel cogi fulmina, vel impetrari: hócque factitatũ à Volscis, à Numa sæpius quódque imitatum parum ritè Tullum Hostilium fulmine ictum perisse, vt ideò coniectare liceat credidisse eos à numine, qui placari & precibus posset, immitti.

De cometis. CAP. XXIIII.

TErtia halituum fumosorum species sicca exactè est, & leuis admodum, nonnihílque oleoginosa hęc à solis & stellarum radiis, sicut longis manibus ac quodam

dam ductorio fune tam celeriter rapitur, ac penetrat aëris frigidam regionem via tritissima, donec peruenerit ad supremam, vbi facilè incenditur, longè latéque pro modo, qualitate, & quantitáte congestorũ, micâtque & lucescit. Nam & flamma Aristot. lib. 1. Meteo. nihil aliud est, quàm sicci spiritus ardor: hinc phasmata & cometæ, chasmata cæli, faces, lampades, trabes, bolides, coronæ, clypei ardentes, discursus stellarum, & alia ostenta cæli, de quibus Plin. lib. 2. c. 26. 27. 28. 29. 3[illegible]. 35. 36. Vitus Amerbachius cap. 35. in Meteo. Iouia. Ponta. Mizal. 1. cometogra. c. 6. Seneca copiosè lib. 7. Natu. quæst. Plut. lib. 3. de placi. philoso. c. 2. Æqualiter accensa impressio, cometa propriè: si extensa in longum, pogonia. Et quia illa materia cometarum non ascendit sponte vel vi propria, sed attracta ab aliqua stella, idcirco necesse est vt alicui stellæ subiiciatur: proinde & cometæ mutant calorem, earúmque stellarum à quibus pertrahuntur, subeunt, variaque nomina, prout notat & explicat Aristot. lib. 1. Meteor. c. 6. Quamobrem & sortiuntur quoque vires & prærogatiuas earum stellarum, sub quibus ardent, vt aperit Manil. lib. 1. Astronom. Iouia. Ponta. in meteoris. Et in summa signa sunt æstus, vredinis

vredinis, quia multitudo aspirationē calidarū sursum seriatim ascendit: vbi consumitur aërq; repletur, humiditas depellitur, fontes exhaurit. terra multis exhalationibus sursum missis exsugitur: vnde infœcunda nec imbribus commodis irrigua, quare & infœcunda euadit: hinc penuria, pestis nuntia, morbi acuti venenati. Humores enim cum sanguine aduruntur ex circumiacēte aëre torrido, qui per venas & poros in corpora labitur, temperaturam exsiccat, bilem incendit, nec eo anno solùm, sed & per annum sequentem, hinc bella quoque quia bilis incandescit, & principum, qui delicatioris temperamenti sunt interitus, si elongetur cometa à sole 11. signis: tūc enim dicunt prænunciari regis cuiusdam vel magni interitum in regno eo, in cuius cardine affulserit. Ptolom. aphori. 100. Ludouicus de regiis in astrologicis aphoris. 137. & 98. Et eò magis si moueatur cometa ab vno signo in aliud vel si plures appareāt eo anno, & eo amplius si aliquē regiæ natiuitatis locum teneant, vt latè de his omnibus Mizal. 2. cometogra. cap. 2. 3. 4. In quibus & obseruare vnà iubet horam, qua apparere crinita incipit, locum, signū, stellam, atq; eleuandam cum his cæli constitutionem

&

& domos &c. quæ pulchra cognitu sunt apud eundem Mizaldum lib. 2. b. 7. Mutationes quoque præsagitas reipub. per cometas notat Plinius lib. 2. c. 25. ante dissidium triumuiratus Octauij. M. Antonij & Lepidi cometam visum, & crinitam stellã, & faces multas in cœlo, notat Diõ Cassius lib. 45. histo. Et Cicero 2. de natu. Deo. Sibylla quoque lib. 8. oraculorum postquam descripsit futura sub finem seculi mala hominibus præuentura, addit signa illorum, nempe stellas casuras in mare: & postea,

πολλὰ μὲν ἑξῆς ἄστρα καὶ ἀντινοέντα κομήτην
αὔτροποι, καλέουσι τὸν ἀστέρα, πῆμα (alias σῆμα) πόνοιο
πολλοῦ ἐπιχομένου πολέμου, καὶ δηϊότητος. i.

Sydera multa deinceps & radiantem videbunt cometam quem vocant homines signum laboris, magnique venturi belli, & vastationis, & Lucanus in 1.

Ignota obscuræ viderunt sydera noctes,
Ardentemq; polum flammis, caloq; volantes
Obliquas per inane faces, crinemq; timendi
Syderis, & terris minitantẽ regna cometem.

Extat opusculum in quo digeruntur apparitiones cometarum & effectus post cometographiam Mizaldi, excerptum à Paulo Ebero Kitingensi. Obseruant autẽ caudam pro indicio regionis, in quam dirigitur,

tur, vbi effectus expectetur. Est & inundationis quoque cometes signum, & ingentium pluuiarum: dum halituosus illi multus spiritus diu tractus in cometæ corpus, condensatur in pluuiam, secundum signa cum quibus habet affinitatem, extincto cometa, sed de his hactenus.

De ventis. CAP. XXV.

QVanquam aër proprio motu moueatur, vt mare, ab oriente in occidentalem partem, & reflectatur, vt æstus ipse maris, alioquin enim computresceret: & quamuis nunquam sit sine leui aura, tamẽ aliundè commoueri validius potest. Itaq; cognoscenda alia est species terrestris exhalationis, sicca & calida, non tamen oleaginosa, nec incensui peruia, vnde fiant venti. Nam ea subtilitate sua, ascendit vsq; ad vltimam nobis proximiorem aëris regionem donec veniat ad mediam, vbi infrigidatur exterius, & densatur & demittitur, ideóque & flat. vt ait Algazel & Aristot. de mundo. & 2. meteo. c. 4. & fina. Placuit tamen Stoicis teste Cicer. 2. de diuinat. & pro Cluen. & Plutar. lib. v. de placi philoso. c. 7. ventos esse anhelitus terræ, qui frigidi sunt, cum fluere cœperint. Aliqui tamen, vt refert Aristot. 1. Meteor. c. 13. putarunt

tarunt aerem motu percitum ac fluentem, esse ventum : eundemque concretum & coactum, nubem & aquam haberi, vt eiusdem naturæ participes sint aqua & flatus. Sítque ipse ventus agitatio aeris & motus: quod etiam sentit D. Augusti. lib. de quantitate animæ. Atque id probant à motu facto per flabellum, quo sentitur ventus, seu flatus. verum & aerem quoque ab iis spirationibus agitari non est dubium, dum trahuntur vel commouentur vi cælesti. Sicque Vitruui. lib. 1. c. 6. scribit, Ventus, inquit, est aeris fluens vnda, cum incerta motus redundantia. Nascitur enim cùm feruor offendit humorem, & impetus feruoris exprimit vim spiritus flantis. Id autem verum esse ex æolopylis licet perspicere: fiunt enim æolopylæ æreæ, cauæ : hæ habens punctum (seu os) angustissimum, quo aquæ infunduntur, collocátúrque ad ignem, & antequam calescant non habent vllum spiritum, simul autem ac feruere cœperint, efficiunt ad ignem vehementem flatum. Et in aerem sursum halitus eleuatus frigore repellitur, & sic mutuo concursu in aere fiunt flatus. Porrò quantumuis calida sit prima exhalatio, tamen ab ambiente aere qui frigidus est, refrigeratur plus aut minus: plus, quò plus halitus à ter

ra

ra extollitur:minus,si repat:adhibita temporis anni ratione:vt hyeme frigidiores, eò quòd talis aër Aristo.problemat.sectio. 26.quæst. 50. & plura ad hanc rem in sequentibus qq. 51. 52. 53. & aliis. Sunt & planetæ mouentes exhálationes, qui quodammodo illis ventis impartiuntur vim. Sic Iupiter mouet septentrionales flatus: Sol,orientales:Mars, meridionales: Luna, occidentales.Sic de signis referũt, vt aries, leo,sagittarius, quæ orientalia sunt, moueant orientales: Taurus,virgo,capricornus meridionalia, meridionales: gemini, libra,aquarius, occidentalia, occidentales: Cancer,scorpius,& pisces,septentrionalia, septentrion. Atque & Ptolom.lib.1. quadripart.oper.c.4.tradit ventorum, qui res oriri faciunt,planetam,Iouem,& vẽtorum generatorem Mercurium: Non autem sequimur Lucret. qui 1. de rer. natu.sic scribit,

Sunt igitur venti nimirum corpora cæca
Quæ mare,quæ,terras,quæ demiq;nubila cæli
Verrunt,ac subitò vexantia turbine raptant.

Plin. vtrãque priorum sententiam probat lib.2.c.43.Simili modo,inquit, ventos vel potius flatus posse ex arido, siccoque halitu terræ gigui,non negauerim posse & fieri aquis aëra spirantibus, qui neque in

nebulam

nebulam densetur, neque crassescat in nubes: posse & solis impulsu agi: quoniam ventus non aliter intelligatur, quã fluctus aeris: pluribusq; etiam modis. Namque & è fluminibus ac niuibus, & è mari videmus & quidem tranquillo, & alios quos vocant altanos è terra consurgere, qui quidẽ cùm è mari redeũt Tropæi vocantur: si pergunt apogæi: Et ca. 41. eiusd. 2. sine fine generant ventos iam quidam etiam specus, qualis in Dalmatia ora, cui loco nomen Senta: in rupe Cyrenaica. Et cap. 38. aerem, ventorum regnum esse tradit, vsque tamen 40. stadia altitudinis à terra, nam altius conscendere idem scribit cap. 2. 3. libr. eiusdem 2. Notat etiam Seneca lib. 5. natur. quęst. terrarum & aquarum euaporationes, esse causam ventorum.

De ventorum sectione. CAP. XXVI.

VEntus omnis circulariter & in orbem circum terrã vertitur, non autem recta à terra sursũ, vel à superiore parte deorsum, vt ait Alb. Mag. lib. vento. c. 12. impellitur autem eam in partem à qua trahitur: vel si retro frigus habeat reluctans & reiiciens nunc maiori, nunc minori impetu, pro modulo materiæ, quæ è terra interdum multa, aliquando exigua & diuerso

tenore spirat vel calidior est. Interdũ tamen concurrentibus ex diuersa & opposita parte ventis, ventus in turbinem agitur, dum in oppositione luctatur, & à fortiore regredi cogitur, quod valde periculosum nautis: circa quoque montes ventus reflectitur, & repercutitur, & dum concurrit cum alio & maris vndæ vario marte conflictantur, vndæque concutiũtur, extollũtur, & dum dimittunt sese naufragium parant. Facilis autem ventorum concursus prouisio, si contra viam venti propè terram flantis, viderimus in altiori aere nubes deferri, vel deici: tunc enim cum qui sursum dominatur, breui cum humiliori in terra concursurum ei, qui imperaturum designatur. Siquidem ex 32. regionibus orbis, possunt concurrere venti: totidè enim ponuntur à nautis, quia in totidem partes orbis terræ diuiditur. Scio tamen Homerum tantum posuisse quatuor, alios 8. alios plures, verum annotatũ est ab iis, quibus maximè vsui sunt, 32. nempe à nautis, quorum adferam typum, que pyxidi & chartæ nauigationis inserũt, sumptum ex 1. parte geographi. P. Appiani c. 15. & ex 3. lib artis nauigatorię P. de Medinna cap. 5. Et hæc est figura ventorum eorum, qui hodie certa obseruatione, cogniti sunt. Si quis autem

antiquo

antiquorum velit videre de ventis diuisiones & sententias, legat Plin. lib. 2. capit. 47. 48. 49. Vitru. libr. 1. Architect. capit. 6. Gell. libr. 2. c. 22. Senecam libr. 5. quęst. nat. Aristot. lib. 2. ca. 4. & 6. Vegetium de re milita. 4. ca. 38. Hierony. Carda. libr. 2. contradict. medico. tracta. 1. contradict. 16. Stophleri. de fabrica Astrola. proposit. 10. & de vsu astrolabij propos. 44. Mizaldum in lib. speculi aëris.

Hic debet inseri ventorum typus.

Orientalium ventorum quædam obseruationes. CAP. XXVII.

SVbsolanus siccus, circa æquinoctium autumni flans, & ab ea parte vnde in æquinoctio sol oritur sine damno, vt solaribus radiis defæcatus. Vulturnus, vt vultur impetu delatus, seu Eurus cōgerit nubes, & in austrum sæpe conuertitur, principio siccus finiens in humido. Hellespontus aut cęcias ad se nubes trahit, humidus: sani omnes, dicūtur calidi & sicci. Veniunt quidem in postremo noctis & principio diei, ab aere qui iam tēperatus est propter solem. At in fine diei & noctis & principio, erunt & humidiores & crassiores,

Occidentalium obseruationes.

CAP. XXVIII.

ZEphirus niues liquefacit, circa ęquinoctium veris flans, quo tẽpore redeunt ad nos hirundines: vnde & Fauonius Lyps. seu Africus, tẽpestatum author: sed magis Caurus seu argestis, qui siccus initio, humidus dum desinit: omnes saniores dum occidit sol, ab eius radiis purgati. Frigidi & humidi, verùm in fine noctis & principio diei, venient ab aere à sole nondum calefacto, quamobrem & crassiores & spissiores erunt. At in fine diei & principio noctis minus spissi, & crassi minus.

Meridionaliũ obseruatio. CAP. XXIX.

AVster, pestilẽs & impetus validi, vt & reliqui meridionales, eò quòd per mare à meridionali calore trãsferantur, à quo suggunt transeundo vapores quam plures, & proinde, vt plerumq; pluuias effundunt vberiores: inde tempestates, & procellæ, si diutius perseueret auster: hic robustior oriente & occidente sole, meridie quietior, saltem in æstate. calidi & humidi omnes, debilitãt corpora, opplẽt cerebrum, visum obtenebrant, mouent longiori tractu humores, catarrhos: humores quippe agitãt

& ad exteriora propellũt, subducunt aluũ vel molliunt, deiiciunt appetitum, dũ poros cutis aperiunt & naturalem calorem difflant febres, putridas generant.

Septentrionalium obseruationes.

CAP. XXX.

VEnti hi frigidi & sicci, vt plerunque prænuntij niuium, grandinis, aut gelu. horum Boreas seu arctos præcipuus, congelat, grandinosus & salubris: Aquilo ningit & Circius. Hi contrahendo autem retinent calorem naturalem im animalibus, augentque superfluorum cõsumptionem, & robur. Boreas noctu ortus, non viuit vltra tertiam diem, noctu debilior, inter diu fortior. Si sequitur meridionalem ventum, fit præparatio tempestatibus: si diutius sæuiant septentrionales venti, gignunt tusses dysurias, tremores, dolores laterum & pectoris &c. constringunt. Cætera, vide apud Plinium libr. 2. cap. 47. In summa, vrinam prouocant, corroborant, indurant, prohibent, poros claudunt, concoctionem augent, ventres stringunt, aerem pestilentem sanant. Et præter hæc ab his sæpius causantur neruorum dolores, horripilationes, tusses, costarum ægritudines, pleuritis, peripneumonia. Quod si

pręcesserit auster, fient sanguinis profluuia, pectoris ægritudines, tussis, pleuritis, peripneumonia quoque.

Ventis communia. CAP. XXXI.

COmmunes ventis, vt possint generari exhalatione calida, & non solũ à terra, sed à fluminibus, mari, niue: fumi namque & inde. Quidam à materia affini pluuiæ, & illi in pluuiam conuertuntur. Orti quidam ex materia illi contraria, vnde aerem serenant. Omnes ferè circa terram non alta regione aeris vagantur. In magno æstu, dissipante sole vapores, nec magno frigore conclusis spirationibus sub terram: vix venti. Exigua pluuia impetũ magnum venti consumit: & contra, exiguus ventus magnam pluuiam pellit. contraria nanque substantia fiunt, & tunc contrarium incipit dominari: atque aqua lenis obturat canales terræ spirantes, etsi aliquãdo modica pluuia suggerat terrę siccę fumorum ingentem materiam. Ascendente sole supra horizontem, inflantur magis venti: at oriẽte, dissipantur radiis: quod si non dissipentur, tunc durabiliores erũt, veluti materia existente contumaciore. Mutantur venti pro diuersitate materię succedentis, & ratione originis, venti flantes post quartum diem coniunctionis lunæ & solis, solent perseuerare

uerare per totam lunationem. Consopiuntur venti, vt plerunque, aut media nocte ob frigus eius, aut meridie, quia dissipantur calore. Venti ab ea parte maximè expectandi, qua nubes repelluntur, discussæ adaperuere cœlum. hęc ferè Plin. libr. 2. ca. 47. vbi & illud mirabile addit, Omnium, inquit, si libeat obseruare minimos ambitus, redire per easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat, non ventorũ modo, verùm & reliquarum tempestatũ magna ex parte, & est principium lustri eius semper intercalari anno, caniculæ ortu.

De repentinis flatibus. CAP. XXXII.

EXhalante terra coorti venti, rursúmque deiecti obducta nubium cute, interdum vagi, ruentes torrentium modo fluunt, tonitrua & fulmina edunt, quòd latè siccam ruperint nubem: maiori pondere & incursu procellam gignunt, quę ecnephias gręcis: si sine fulmine, vorticem reddunt, vocántque typhonẽ, id est, vibratem ecnephias. Quod si simul rupit exarsitque, fulmen est: si latius quam vt ignis, velut flãma dilatetur, prester fit, & caligo nauigantibus belluæ similis, nube dira Et columna, cùm spiratur humor & se sustinet, ac in modum fistulæ aquam trahit, de quibus Plin. libr. 2. capit. 48. & 49. Aristot.

libro terio Meteor. cap. 1.

De terræ motu. CAP. XXXIII.

TRes de terræ motu sententias, variásque refert Aristot. 2. meteor. capit. 7. aliorum & aliæ, quas recenset Seneca libr. 6. natur. quæstio. Est & illa aliquorum, sed parum recepta, terram verti circum ignē, de qua Plutar. 3. de plac. philoso. capit. 15. Et Cleomedes in 1. circularis inspectio. Nos in summa, dicemus terræ motum fieri à ventis seu vaporibus siccis intra terram inclusis, & calore solis calefactis atque impulsis, quibus quatitur & mouetur dum exitum quærunt. Quod confirmat per decem signa Aristot. libro secundo Meteor. cap. 8. accidit autem potius vere & autumno, quàm hyeme & æstate, vnde, inquit Plin. lib. 2. cap. 80. Galliæ & Ægyptus minimè quatiuntur, quoniam hic æstatis causa obstat, illic hyemis. Fiunt & in solis languore defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur, præcipuè cum sequitur imbrem æstus, imbréve æstum. Et noctu potius quàm interdiu, & si interdiu, maximè meridie, quo magis tranquillus aer & sol intus pellit vapores. Sic venta in solo vel fundo maris, vel in ipso mari inclusus

clusus, mare concutit & fluctus extollit. Hic motus alius ab illo, quo terræ quædam sunt innatantes aquis vel insulæ tremunt in ingressu, vel fluctuant, vel remis aut ventis impelluntur: sicut in Gabiensi agro prope Romam, in agro Cecubo & Rheatino in lacu Vadimonis, in Calamina Lydiæ, in Nymphæo, in Tarquiniensi lacu, & alibi, teste Plinio libr. 2. capit. 94. & 95. Nam motus terrę succutit intrinsecus & mugit, quęrens spiraculum, donec sibi illum reperit, antè sopitis omnibus ventis in interioribus terræ contentis, intra venas & cauernas: nec aliud in terra tremor, quàm in nube tonitruum, vt ait Plinius lib. 2. capit. 79. & 80. Atque Aristot. 2. de plantis terręmotum in locis ærenosis non fieri tradit, eò quòd aer ibi sensim liberè egreditur: sed in densis ac duris, qualia sunt aquarum loca & montium, quod aqua sit solida & lapides quoque: aeris autem calidi natura sit propria, ascendere, cuius partes cum coalueriut, inualuerintque impellunt locum, vnde mox vapor violenter erumpit. Spongiosę & fungosę & specubus intra plenę, & vt sępe, ęstu magno procissię & hiantes terrę, concipientes multum spiritum & ventum, postęà subita pluuia, coopertę & coniunctę,

& induratæ, spiritu intra recepto agitantur & proprio quod perpetuo edunt: vt fertur ab Aristot. libr. 2. Meteor. capit. 8. accidere in Hellesponto, Achaia, Sicilia, Euboea. Hinc hiatus terræ, prostratio vrbium & oppidorum, depressio & deuoratio montium, sed non vno modo: nam Aristote. species terræ motuum nominat septem, libr. de mundo: Seneca in 6. natur. quæstio tres, & Plinius lib. 2. cap. 82. Primæ speciei sunt terræ motus dicti ἰωκλίσεις, quando terræ concutiuntur mucronatis angulis, Seneca dixit nauigij more tunc terras nutare. 2. βράσεις, cùm sursum deorsumve ad rectos angulos terra agitatur, vt feruens aqua, succussionem dixit Seneca. 3. χασματίαι cùm recedit terra per contractionem. 4. ῥήξεις, quando ruptione contrahitur. 5. ὤσεις cum tantum propellitur terra. 6. παλματίαι, cùm repercutitur & propellitur, vibrationem dixit Seneca. 7. μυκήσεις, quando vnà mugitus editur.

Motus terræ futuri prænuntia & effectus. CAP. XXXIIII.

SIgna terræ motus futuri sunt, aut astronomica, aut naturalia: ex astrolo-

gia mali aspectus errantium syderum Iouis & Martis, in aliquo signorum terrestrium Tauro, Virgine, Capricorno. Physica autem signa, subito intumescens fluctu sine flatu, caligo solis, magnum frigus, tranquillitas aeris, tenuis & in longum porrecta nubes, turbata aqua in puteis & fontibus cum odoris tędio, crepantia ædificia, & eorum quę ponuntur in nauibus crepitus, sedentes aues pauidę, Plinius libro secundo cap. 80. Post austros ventos, noxij pręcipuè terrę motus. Plinius libro secundo capite 47. Seneca libro sexto, Naturalium quæstionum, tradit, post magnos terrarum motus pestilentiam fieri, multa enim mortifera in alto latent: & aer ipse qui vel terrarum culpa & pigritia, & æterna nocte torpescit, grauis haurientibus est, vel corruptus æternorum ignium vitio. Cum est longo situ emissus, parum habet liquidum, quod maculat ac polluit, insuetúmque ducentibus spiritum adfert noua genera morborum. Et aer corruptus dum emergit, latè vitia sua spargit, &c. Nec simplex malum terrę motus est, nec in ipso tantum motu periculum est, sed par aut maius futurorum ostentum: nunquam enim Roma tremuit, vt non futuri

euentus

euentus alicuius id prænuntium esset. Plinius libro secundo capit. 84. Gellius quoque refert lib. 2. Noctium, cap. 28. ita metu antiquos terræ metu perculsos, vt ferias eius rei gratia edicto imperarent, sed Dei nomen cui seruati ferias oporteret di ere quieuisse: non enim illis constare poterat, quis esset ille qui ita terras concuteret. Nec physicis rationibus adscribebant tantam terræ motus vim, interim tamen piaculo erat, ferias illas polluisse litationibus destinatas. Semper enim aliquod immiuēs maximum malum ex terræ motu experti sunt, vtpote Deo aliquid parante in excidium hominum peccatorum, & tamen præmonente. lætatur enim Deus in operibus suis, qui respicit terram & facit eam tremere: qui tangit montes & fumigant, psal. 103. Et rursum psal. 75. Tu terribilis es, ò Deus, & quis resistet tibi? extunc ira tua, de cęlo auditum fecisti iudicium tuum terra tremuit & quieuit cùm exurgeret in iudicium Deus. Vt non mirum sit, si ob scelus Iudæorum, quod postea seuere vindicatum est, terræ motus magnus factus fuerit, dum dominus noster Iesus Christus in cruce pro salute humani generis expirauit, anno decimo octauo Tyberij Cæsaris priuigni Augusti. Matth. 27. quem

terræ

terræ motum vniuersalē per orbem fuisse reor de quo & videtur loquutus Plinius libro secundo, capit. 84. his verbis. Maximus terrę, memoria mortalium extitit motus, Tyberij Cæsaris principatu, duodecim vrbibus Asiæ vna nocte prostratis. Nicephorus autē adiicit & nominat quatuordecim, lib. 1. de ecclesiast. histor. capit. 17. hincque non omnino alienum erit à vero dicere, aram tunc ab Atheniensibus Deo ignoto dicatam, de qua actuum 17. Secundum morē ethnicorum qui Deum tacebant in feriis ob terræ motum indictis, vt ex Gellio annotauimus. Fuit & alius magnus sub Theodosio iuniore Cæsare, per totum orbem, qui per sex menses durauit: quo tempore experti sunt Christiani vim diuini numinis in quatiendo & temperando orbe. Siquidem, Constātinopoli, supplicationibus & letaniis vacatum à populo: accidit autem vt puer in aerem raperetur extra visum, qui ibi audiuit Angelos cantantes, sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis miserere nobis, iterumq; in terram relapsus verborum memor, eadem docuit, à quo & hoc ipsum Proclus Episcopus Constantinopolitanus, intellexit faciendum, quare iniunxit populo cantari, & statim terræ motus conquieuit, & puer

eorum

eorum verborum ministerium executus, vita defunctus est, vt idem Nicephorus Cal. refert libro 14. histor. Ecclesiast. capit. 46. & libro. 18. capit. 51. Scribit quoque & lib. 13. capitulo tertio. Antiochię sub Iustino Cęsare fuisse terręmotum magnum, qui vbique bonam ciuitatis partem diruit. Et post triginta menses, alium grauiorem sub Euphemio episcopo quo tempore, per oraculum diuinum religioso cuidam viro reuelatum fuit, vt nomen Dei prę foribus scriberetur, sic, Christus nobiscum. Stare. Quo facto, statim terręmot° repulsus est, dictaq; ab eo tempore Antiochia, Theopolis, hoc est, Dei ciuitas. Subiiciam imperij diuini aliud exemplum, ex eodem Nicephoro libro decimo septimo, capitulo decimo tertio. Cum terręmotus alius magnus sub Iustiniano Cęsare esset, quo Berytus, Biblus, Tripolis, & alię vrbes cladem ingentem receperunt, Simeones quidam sanctus solitariam vitam agens, vir prącognoscens proximum, in ciuitatem venit, & loro statuas aliquas tetigit, dicens, state vos, breui namque saltare debetis, obseruatúmque eas, quas non tetigisset, corruisse terrę motu, alias stetisse.

De

De aliis impreßionibus aëreis ad ſolem lunámque relatis, corona, iride, parheliis. C. XXXV.

APparent interdũ in aere coronæ area, gemini interdum & terni ſoles, virgæ: quorum omnium in genere cauſa eſſe poteſt, reflexio radiorum ſolis, ac interdum Lunæ, itemq; aliorum ſyderum inſigniorum, rarius tamen: idq; ratione caliginoſi aeris immixti vapori vel exhalationi, vnde corpora illa efficiantur, non ſecus ac ſpecula colorem tantum ſideris circa quod ſunt referentia. Si diſſipentur radij, nec multum denſa ſit nubes ſed debilis, generatur in ea corona quæ dicitur halõ. Fitq; halon ſeu circulus circa ſolem, lunam, aut aliquam ſtellam, ex vapore humido nondum conuerſo in nubem, ſed illuminato per radios alicuius aſtri potiſſimùm in autumno & vere, rarò aut nunquam in hyeme aut æſtate. Et frequentius circa lunã, & noctu ſcilicet veſpere vt plerumque & ſub auroram, quàm media nocte, & potiùs quàm circa ſolem, & aſtra alia, quę diſſipant vapores. Generatur & iris in nube aquoſa diuerſæ rationis, è regione oppoſita ſoli vel lunę, in quam refran

frangunturradij eorum, scilicet solis & lunæ, tuncq; apparent diuersi coloris, cuius distinctio habetur ex optica Quanto enim longius procedit radius luminosus, tanto debilior fit minusq; habet luminosæ claritatis, proinde magis ad nigredinem & obscuritatem vergit Itaque radius primus fortior, punices coloris: debilior factus in viridinem vertitur colorem, qui magis tendit in obscuritatem quàm puniceus: ac rursum factus debilior, conuertitur in purpureum, qui amplius, quàm viridis ad obscuritatem accedit. Quod de iride solis intelligi par est: nam iris lunæ non est multicolor, sed alba tota, quoniam lumen visum tempore tenebrarum apparet candidum & intensæ albedinis, accediteq; frigiditas noctis quę densat nubem, & debilitas radiorũ lunę qui sicuti solis non penetrant nubem, sed extenduntur in superficiem: apparetq; ideo vt semicirculus lacteus, intermediis lineis subnigricantibus, vt tradit Albertus Magnus lib. 3. tract. 4. capi. 22. Eaq; fit iris dum luna iuxta plenilunium est, & vocatur iris arcus ille cęlestis in nubibus cæli, fœderis signum, quo viso Deus suæ clementię recordari pollicitus Genes. cap. 9. Dicitur & Iunonis arcus, & Thaumantis; id est, admirationis fi-

lia:

lia: Hæsiodo, dæmonis, id est, diuinæ intelligentiæ arcus. Quod si nubes sit densa, bene regularis, æqua & vniformis, nec opposita soli vt est in iride, sed ad latus ei propinqua, quæve proximè verti debeat in pluuiam, sol aliam figuram sui ibi exprimit per refractionem radiorũ, fiuntq; duo vt videtur soles, vel tres, non secus quàm repræsentatur figura in speculo, vel ære bene terso & polito non translucido: dicunturq; istæ figuræ, parhelij. Fiunt & virgæ quando nubes oppositæ soli, non æque densæ sunt vbique, & radij intrò feruntur, & ita per perspicuum nubis vt per foramẽ panni nigri per aerem virgarum more radij illi, quia alij non videntur, extenduntur: item varij coloris conspicui pro modo densitatis nubis quæ admittit radios, non secus ac radij qui per vitrum coloratum transeunt, vitri colores referre videntur. Quas omnes impressiones dum accidunt trahit in portentum ac miraculum Plinius libro 2. capitulo 28. 29. 30. 31. 32. Naturalibus tamen adscribit rationibus Aristot. in 3. meteor. in cap. 2. & 3. de halone in cap. 4. & 5. de iride in cap. 6. de virgis & parheliis, de omnibus tractat & Titelmanus li. 6. rerum natura. cap. 12. & 13. & 14. Chrysost. Iauellus libro 7. meteo. Sebast. Foxius

Morzilius lib 3. de naturæ philosophia c. 3. Gaspar Contarenus lib. 2. de elementis, Albertus Magnus lib. 3. tract. 4. capit. 3. 4. & seq. Algazel in sua physica. Latè & doctissime de iride Vitellio li. 10. περὶ ἰρίδος theorema. 65. Alexãder Piccolomineus li. de iride, Alex. Aphrodisæus in 3. lib. meteor. Aristot. Si halo seu corona condensatur in nigredinem, indicat pluuias futuras: si ex vna parte tantùm rumpatur, ventum ex illa. Quod si circulus: paulatim in albedinem euanescit, serenitatem. Iris lunæ, significat lõgam tempestatem & auram instabilem, quia raro apparet nisi cum magna materia humoris, qui est ex vento existẽte inter australem & occidentalem plagam, & cùm luna fuerit valde meridionalis. Iris solis signat non futurum diluuium: nam nubes rorida, quæ recipit radios, solares, non esset peruia, esset valdè humida. Et Genes. ca. 19. Si tempore sereno, iris seu arcus solis appareat, signum mutationis constitutionis aëris in pluuias: at si tempore pluuiæ appareat, serenũ pollicetur. Plin. vt monui, lib. 2. cap. 30. circulos solis repẽtinos, inter prodigia annumerat malorum prænuntia, & pariter solis multiplicationẽ. Sicut & Iulius Obsequens. li. de prodigiis, quibus quoque etiam sæpe & fulgura, &

come

cometas,& terræ motus annumerat.

De aqua.& maris salsedinis causa.

CAP. XXXVI.

ARistot.lib.4.physic.cap.5. scribit aeris materiam aquam esse, aërem formam,& aquam potentia aerem. Aqua frigida & humida dicitur Galen.lib.de ptisana tomo 2. proinde refrigerat potio eius, contraria ex diametro igni vt idem ait lib. 1.de simpli.medica.facult. cap.15. ita, quæ aqua cõstant,magna ex parte frigida sunt, nisi extraneum contineant calorem,veluti lixiuium,lotium,vinum,Aristot.lib.4.meteoron.cap.11.ideoq; aquæ meliores & salubriores putantur animalibus, & plantis, quæ frigidiores, vt naturæ suæ compotes à Theoph.li.2.de causis plant.ca.83.habet namque aqua præcipuam qualitatem frigiditatem, minus præcipuam humiditatẽ: vt aer,præcipuam humiditatẽ, minus præcipuam caliditatem: & terra præcipuam siccitatem, minus præcipuam frigiditatem: vt ignis præcipuè excellit in calore minus in siccitate. Fuerunt, qui rati sunt rerum principium, aquam esse, vt Themistocles, quem refellit Aristot.lib.1.metaphy.cap.3. & si principium naturæ sit ex humidis. Quare & pari argumẽto lapsi illi in sulsius,

qui animam aquam putarunt, quòd semen sit humidum, cum tamen nec semen sit anima, nec illa in eo sit. Aristot. 1. de anima capit. 2. Quidam, omnium aquarum elementum mare dicunt, quod Arist. aquam dulcem ratus natura lib. 2. de plantis. Nam quod mare salsum sit, id per accidens est ex radiis & calore solis. Et salsum quidem est ex mixtione partis terrestris adustæ, quæ potius aquam inficit, quàm cum ea misceri videatur, vt tradit Gaspar Contarenus lib. 2. de elementis. Plinius lib. 2. ca. 101. 3. liquorem aquæ siccari ardore solis, quem vocat sidus masculinum ait, quamobrem & inferior maris vnda, minus salsa summa, quam solis ardor exercet assiduè & concoquit leuissimam partem detrahendo, quod docet Aristote. problema. sectio. 24. quæst. 3. late Albertus Magnus libro 2. meteor. cap. 15. Hippocra. libro de capitis vulneribus. Natura etiam aquæ elementariis, insipida omnino est, & terra leuior, aere ponderosior, itaque facile omnium saporum capax, vt ait Aristot. de sens. & sensib. Plinius quoque libro 15. capit. 27. ait nullum in aquis sentiri succum, nullúmve saporem, quòd si sentiatur omnino vitium esse. Atque tria præcipuè elementa, ignem, aerem, aquam per se sine odore, succo, & sa

pore

pore esse. Concipiunt autem aquæ saporem & colorem dum transeunt per meatus, per quos, vt per canales erumpunt & præterlabuntur. Sic vt notat Palladius de re rustica in Augusto: Creta tenues nec optimi saporis aquas, dabit: sabulum, solutus locus, exiles, insuaues, limosas spatio altiore submersas: nigra terra humores, & stillicidia non magna, ex hibernis niuibus. Et idem lib. 1. de rusti. tracta 4. Salubrem locum demonstrat, si non à lacunis, & à paludibus, vel metallis originem sumat, si odoris perspicui, si sapore & odore non viriata. Si nullus insideat limus, si frigus tepore suo mulceat, & æstatis incendia tempore suo moderetur. Ex istis enim referunt secum vel salubritatem vel insalubritatē, non ex propria natura. Iuuant & hæc cæli aspectus in quos defluunt. Nempe, vt teste Constantino Cæsare lib. 2. de agricul. vt aquæ quæ ad orientem fluant, & quæ ex præruptis vel altis montibus agitatæ decidunt, quæve per arenosa loca præterlabuntur, nitidiores sint, meliores & salubriores. Sunt & alia varia aquarum salubrium argumenta, apud Vitruuium libro octauo de architect. capit. 5. & apud Vitalem Cardinalem li. de diuersis remediis ad diuersos morbos capitu. 2. oportet autem

maxime loca per quorum specus & causas pertransit aqua perspicere, ex quibus contrahat noxia vel innoxia & alias qualitates. Constans enim est opinio apud D. Basilium libro hexameron homilia quarta. Et ex Genesi capitulo primo, & Ecclesiast. capitulo primo, ex mari omnia flumina deriuari & eò recurrere. Explorare etiam docet aquæ salubritatem Arnaldus de villa noua, in libellulo de regimine sanitatis castra sequentium, vt pannus lineus mundus demergatur in aquam, & sine expressione aquæ suspendatur siccandus. Nam si siccus & complicatus, maculas referat, proculdubio intoxicata & pestifera erit aqua: si sine maculis, minime.

Signa quibus dignosci potest num aqua subsit terræ alicubi. CAP. XXXVII.

DEtegũtur aquæ pluribus modis, quos colligere licet ex Vitruuio lib. 8. architect. capit. 1. Palladio lib. 9. cap. 8. Plinio lib. 31. c. 3. Cõstantino lib. 2. de re rust. c. 4. & 5. Singulari tamen modo explorare quis potest, num latices subsint aquarum, procumbendo in dentes, & in regionem illam terræ aciem oculorum dirigendo, tuncq;

anno

annotando partem qua viderit humores se concrispantes in aëra surgere, ibi enim si fodiatur inueniet. In creta tenuis inest, sed non alta aquæ copia: in sabulo tenuis: in inferioribus locis inuenta limosa: in terra nigra stillæ & sudores exiles inueniuntur, ex hibernis tempestatibus collectæ, quæ optimi saporis: vt quæ in sabulo, arena, calculo. Secundo plantæ quædam connatæ subindicant aquam subesse eo loci, vt salix erratica, alnus, vitex, arundo, hedera, plantago, iuncus, aliæque herbæ palustres, & quæ aquosa amant & palustria loca, quas recenset Ruellius lib. 1. de natu. stirp. c. 13. Modus quoque alius aquas indagandi, vt circa occasum solis fodiatur terra, quam explorare desideras, ibique circiter occasum ponatur scaphiũ inuersum aut plumbeum aut æreum, aut peluis intrinsecus inunctus oleo, inuersus, & obruatur fossura, vel frondibus operiatur: si enim postridie in vase infosso stillæ reperiantur, iudicium est subesse aquas: sin minus, contrà.

De miraculis aquarũ. CAP. XXXVIII.

VIres & naturam & miracula aquarum, proprium exigerent tractatum, sed quia alij latè hanc pertractarunt segetem,

remittam lectorem ad eosdem, nempe ad Plin. lib.31.cap.1.2.& 3.& lib.2.c.106. Vitru lib.8.c.1.2.3.4.Ouid.lib.15. Metamor. Senecam lib.3.natura.quæstio.Iouia.Ponta.lib.Meteoron c.38. & seq. Iulium Solinum Polyhistorem c.10. & 11. & 32. Leonem Baptistam Albertum Florentinum li. 10.de re ædificato.c.2.

De differentijs aquarum, & marium distinctione & reciprocatione & motus.

CAP. XXXIX.

QValitates variæ aquis tribuuntur, sic calidæ,frigidæ,dulces,acidæ, amaræ, purissimæ,limosæ,viscosæ, vnctuosæ, piceæ,salsæ,venenosæ,sulphureæ,alumino &c. vt apud Leo. Baptistam de re ædificat lib. 10. cap. 2. Meminit & Strabo lib. 17. geogra. Dehinc ratione situs, aliæ supra firmamentum,aliæ subtus sunt, & in terra & intra terram. Quæ supra firmamentum seu sidereum cęlum,faciunt crystallinũ cęlum Genes. 1. quanquam & quidam falso arbitrentur ibi eas esse aquas quæ ex aëre per imbres & pluuias ad nos decidunt. Quod tamen repugnat ei quod scriptũ est psal. 103. Qui extendis cęlum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius, & quod

psal.

psal. 148. aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini. Et ita secutus veram hanc sententiam D. August. super Genesim intelligit aquas super firmamentum esse, alias quam quæ nubibus continentur, infra firmamẽtum. Et D. Damascenus lib. 2. orthod. fid. c. 6. vnde & ab Hebræis cæli dicuntur שמים, quod inibi sint aquæ. supra terram aquæ sunt, flumina & maria. Nam cùm in Genesi mundi, aquæ essent super vniuersam faciem terræ, iussit Deus illas congregari in vnum locum, & mare congregationem vocauit aquarum, Gen. 1. & terram aridam quæ tamen per riuulos & veluti venas fluminibus & fontibus irrigatur. Dixerunt tamen aliqui, mare esse æternum terræ sudorem, Plin. lib. 2. c. 103. nempe quando ex sole incaluit terra, ideo mare salsum, quia sudor salsus Aristo. lib. 2. Meteo. c. 1. & seq. vbi & disputat quare mare à fluminibus maius non reddatur, & c. 3. de falsediuis opinionibus. Maris Oceani motus duplex, vnus perpetuus ab oriente in occidentem: quo fit, vt citius naues eo itinere in occidentem perferantur. Alter, est æstus quotidianus. Fluit enim & refluit quotidiè in aliquibus locis, vt in Belgica, quæ nunc Flandria: in Anglia seu Britannia, & alibi, & septies in die

& nocte, in Euboea, teste Plin. lib. 2. c. 100. quod & accidere dicit Aristot. de mundo in Helice & Bura. Mare illud liberum & terram ambiens oceanum dicũt vel à cito & commoto cursu, vel à cianeo colore. Ex hoc profluit ex occasu magnum aliud mediterraneum, vergens in meridiem, deinde septentrionem versus, alueum ducens per medium terræ, quo labitur vsque in orientem, Asiam, & Europã disterminans, cuíque vicina Hispania, prouincia Narbonensis, indéque plures sinus seu maiores recessus faciens, alluens etiam Venetos. Atque in hoc mediterraneo quoque, duplices motus: siquidem & æstus concitantur singulis sex horis, sed debilius quàm in Oceano. Est & alius motus eius, quo fertur vel in septentrionẽ, vel occidẽtem: quorum motuum duæ causæ apud Alber. Magnum 2. meteorol. tract. 3. c. 6. æstus inquam, lunæ vis: alterius autem motus, locorũ decliuitas vel altitudo. Seneca quoque æstum maximum sub ipsius lunæ solisque coitum dixit, subnectit alias plures rationes, cùm astrologicas, tùm physicas & ab experientia Gaspar Contarenus lib. 3. de elemen. & P. de Medino ex vsu explicat luculenter lib. 7. artis nauigatoriæ c. 5. & Plutar. lib. 3. de plac. philos. c. 17. Appellatur

latur itaque mare diuersis nominibus, pro diuersitate locorum per quæ perfluit, vt Ægeum. Hellespōtum, Abydum, Bosphorum, Caspium, Byzantium, &c. de quibus consulendus Strabo, Mela, Ptolom. Dionysius de situ orbis, Damasce. lib. 2. Basilius in suo hexamer. Thomas 1. parte quę. 69. Alb. Mag. lib. 2. Meteor. tracta. 3. cap. 2 Intra terram, vt in corpore hominis venę, sic & aquę etiam riuuli: nam & ex illa scatent nō secus ac per poros infiniti fontes, & si eam infoderis velut ad vulnus sanguis, & ad mammas lac, aqua concurrit. Atque Strabo lib. 17. geogra. aquam sphęricam, vt terram, putat, & sub terra occultari, nisi quatenus vtilis hominibus est, & multum aquæ in terram conuerti, & vicissim multum terræ in aquam.

De fontium origine, & eruptionibus aquarum ex terra, tribúsque regionibus terræ. CAP. XL.

QVamuis sint aquæ immixtæ terris, tamen non apud omnes constat omnino, quomodo generentur: atque idcirco duæ traduntur ea de re opiniones, quas refert Chrysostomus Iauellus lib. 4. epitomes meteorolo. tract. 4. c. 1. Arbitratur

tur Aristote. lib. 1. Meteoron c. fin. & Iouia. Ponta. in meteor. c. 37. aquas gigni in terræ media regione, ex aëre condensato. Ponunt enim in terra tres regiones; primam hanc qua ambulamus, superficiem, & in qua aqua fluit: vltimam cẽtrum terræ, punctum mundi, circa quam nihil generatur, quoniam plantarum virtus, & vis solis eò non pertingit: mediam inter has, eam qua generantur mineralia, vbi sunt plures concauitates, antra & venæ in proportione, sicut in corpore animali: & cum natura abhorreat vacuum, vt ait Arist. 4. physic. tradunt huiusmodi causa loca repleri aëre ingrediente per meatus & poros occultos, vbi ex frigiditate terræ, cõdensatur & conuertitur in aquam, deinde alium aërẽ subinde ingredi & condensari: veluti in marmore, aër circumfusus, dum frigora sentit paulatim sese cogit, mox defluit humor, ille quidem sicco ducẽte ex marmore guttas, vt ait Pontanus. Alij ex imbribus decidentibus colligi aquas intra terram, & posteà remitti putãt, vt Seneca. Nos ex priori & altera causa accidere posse arbitramur: item & ex cuniculis vt tractu maris, vnde aquas per vniuersum quoque dispensa i orbem putamus per canales subterraneos. Quo fit etiam, vt pro ratione terrarum per

quarum

quarum vterum labuntur, & concipiant diuersos sapores, odores, & qualitates, sintque calidi fontes, ob tractus per sulphurata, alij noxij, ob mineralia transmissa: frigidæ & aliæ aquæ niuium, quæ strumas ideò generãt, quòd vaporosæ & phlegmaticæ, & in gutture condensantur. Graues aliæ & non liquidæ, quæ ex mixtione vnctuosi & terrestris partis, & impuro cõponuntur, vt ex bitumine in lacu Asphalto in Palæstina, de quo mira Gal. lib. 4. de facult. simpli. medica. cap. 19. & 1. cap. 2. & 3. Brocardus Monachus lib. descriptio. terræ sanctæ, Ioseph. 1. & 9. de antiquit. & 5. de bello Iudai. Amatus lib. 1. in Dioscorid. enarrat. 85.

De alio, quàm ex terra, aquarũ ortù, & de distillatione. CAP. XLI.

ORtus aquarum superiores, naturales sunt: at ars aliis modis ex rebus aquas exprimere nouit, nempe per calorem, & distillationem, per humidi superiniectionem, per concoctionem, per expressionem ex qua oleum propriè & succus. Calore educitur aqua, vel per ignem, vel per solem, vel per putredinem. ignis arte paratur, vel flamma, vel carbonibus incensis,

vel

vel scoria læuigata metalli, ferri, æris, vel arena, vel mediantibus aquis feruentibus, vel vapore earum. Solis radiis flores potissimum expositi, tepescunt, humorémque resudant. Distillatio, & humoris tenuioris è succo extractio, vi caloris. hæc fit per humoris ascensum, vbi vapores sursum elati, in capitello seu opertorio vasis distillatorij condensati, in guttas decidunt in marginem eiusdem capitelli, ex qua per tubulum foras mittuntur: hoc ordine vt primum vi caloris humidum tenuetur in vaporem, vapor postmodum frigido condensetur, & tandem condensatio in lachrymas fundatur. Putrefactio, digestio est & primus gradus caloris apud Philippum Vlstadiũ, lib. 1. de secret natu. c. 3. altior in distillatione, cuius vi à re ipsa composita quatuor elementa possunt separari: nam in distillatione, primum tenius, tenuius, & calidius ascendit, nempe ignis: secundo loco posteà aër: tertio aqua: terra autem in fundo vasis distillatorij in fæcibus residet: vt in distillatione aceti poteris coniicere. Ascendunt & ex crassis & terrestribus distillatis & ex liquidis, quæ partes alias quàm aquosas maximè habeant: alia etiam quæ condensari possint destillata, vt accidit lachrymis, succis, gummis, resinis, melli. In quib. quod est

est aquosum, primo loco ascēdit: quod aëreum, secundo: quod igneum, tertio: terræ autem partes fundo subsident, & si maior sit ignis, aduruntur. Aliter autem in metallicis, nam eæ partes in vaporem resolutæ, alembico adhærent, colore in album mutato, vt apparet in argento viuo, arsenico, salinitro, & similibus. Reliqua omittam, quæ quis poterit colligere pertinentia ad distillationes, & sublimationes, & expressiones & concoctiones ex thesauro Euonymi, ex Philippo Vlstadio de secret. natu. Ioan. de Rupe Scissa in libr. quintę essent. Gebero Arabe in libr. qui summa perfectionis, c. 14. 39. 41. 50. Hierony. Carda. li. 10. de rer. variet. c. 50. &c.

De frigido. CAP. XLII.

QVia propriam aquæ qualitatem diximus frigidam, pauca de frigido dicamus. Sciendum itaque, frigidum & calidū, vel esse potentia vel actu tale: item per se, & per accidens. item etiam humidum & siccum. vtq; calidum actu dicitur, id quod vritur, veluti carbo ignitus: potentia autē, illud quod inflammari potest. Sic frigidum actu, carbo igne priuatus, frigidus & cinis, potentia calidus. Sic gelu humore concreto dicitur siccum actu, & per accidēs, cum tamen

tamen potentia & per se, sit humidũ, idem de omni humore concreto. Contrà, terra & cinis & huiusmodi mixta humori, humida actu & per accidens redduntur, quãquam per se & potentia sicca sint. Aristo. libr.2.de part.animal. cap.2. & 3.ibi etiam, frigus dicitur habere vim cogendi, indurandi, & exsiccandi: cum enim calor educitur, vna etiam humor euaporatur. Aristot. 5.de generat.animal.ca.3. Quid autem frigiditas sit, aptius explicat Vitalis de Furno Cardinalis libro remedio. ad diuer. corpo. morb.c. 195. vt sit qualitas constrictiua, & ingrossatiua: quia dum per actionem frigiditatis, partes vicinis partibus cohærent, magis vniuntur, fortioésque ad agendum efficiuntur: quia virtus vnita, maior seipsa dispersa. Est autem & frigiditatis, colligere & condensare humogenea, & hetereogenea: cùm tamen calor colligat tantum homogenea. Frigidi facultates Hippocra. tradit lib.6.de morb.vulgar. & in eum Gale.comment.3. vt frigidum venas frangat, si valde frigidum tussim faciat, vt crystallum & gelu & nix: contorquet, vt phærra, & gongrones, id est, tumores, facit scilicet phærras longos, & gongrones rotundos, éisque causa duritiei, de quibus & aliis Gale.de liquidorum vsu, & in aphor. Hippocra.

pocra. Est etiam in hominibus causa appetitus, proinde & frigidioris naturæ homines laborant fame canina. Galen. in 2. libr. aphor. hippo. apho. 25. causa item sterilitatis, idem in 5. aphoris. Hippo. apho. 62. 63.

DE TERRA.

Quod ea sit sicca. CAP. XLIII.

TErra quod teratur quotidie pedibus & cultura, dicta videtur, vt territorium. Frigida & sicca est, Hippocra. libr. de carnib. sed præcipue sicca. Sic Aristot. lib. 4. Meteor. capi. 4. Elementorum, inquit, maximè terra dicitur siccitatis esse, aqua humoris, ideo circumscripta corpora genita & corruptibilia, absque aqua & terra non sunt, nam & terra sine aqua puluis est, Vital. Cardia. lib. remedio. diuers. c. 2. Dicitur & Genesi ca. 1. arida. Est & terrę genus, quod præbet carbonum vicem, ardétque: idque non per se nec alia ratione, quàm quòd bituminosa sit, sicut Zelandię, lacus & paludes quas incolæ patria lingua vocant, moër, ex quibus fodiuntur glebæ bituminosæ, quæ accensæ vt naphta ardent. Tales apud Brabãtes eruuntur etiam quas vocant Tharf, maritimi autem Darri-

Leuinius Leminius lib. 1. 1. de occul. natur. mirac. c. 17. Ideò Arist. lib. 2. de generat. & corrupt. cap. 2. scribit, squamma, cortice penna tegi, esse signa naturæ siccæ atque terrenæ: & frigida siccioraq;, parere ouum sed imperfectũ & crusta duriuscula opertum, propter naturã terrenam sui generis.

Terræ distinctio. CAP. XLIIII.

GAlenus lib. 9. de simpli. medic. facult. terram dupliciter accipi scribit, primum & cõmuniter, prout est humectata, quæ iniecta aqua statim soluitur, & fit lutum: alio modo, prout accipitur à Philosophis, pro quarto elemento: corpus namq; extremè siccum & frigidũ philosophi terram nuncupant: & secundum hos nullum corporum compositum terra censetur elementaris, aiunt tamen quædam plurimum habere terræ, vt puta adamantem, & saxa; & quanto corpore fuerint duriore, tanto magis dicunt terrea, contra quam faciant agricolæ. Quãobrem habita ratione physicorum extra elementarem, terræ tria genera, vnum lapidum, secundum metallorum, tertium terræ quæ colitur. Et in summa, ex rebus quæ crassiora sunt, terrea erunt in omnibus, vt nuclei oliuarum,

acini

acini vuarum, putamina nucum, & similia fructuum: in animalibus, ossa, cornua, dentes: in plantis duriores partes, in aliis testacea omnia. Verumtamen non omnino hæc terrea sunt, vt ex terra elementari impermixta: nam & mixta concretáve sunt cum calore & humore, participantque ex aërea substantia, secundum plus & minus: sed quia terræ portio in illis exuberat, vt ait Galen. 1. de element. Plato in Phędo. neque simplex vel elementaris terra, in orbe vniuerso demonstrari posset. Retinet tamen hęc terra quam colimus, per se nomen & qualitatem elementi terræ per se, vt non immerito Hippocrat. li. de humorib. eam ventri comparauerit animalium. Nam vt venter plenus alit & calefacit, cum autem vacuus est, frigefacit: sic terra fimo satiata, satis caloris subministrat, plantis: cũ vero sine eo est, illa & frigida & sicca est. Attamen quę naturę siccioris sunt, diuturniora & firmiora sunt, quia putredo quędam mors est. Arist. problem. sect. 14. q. 9. Columella li. 2. de re rustica c. 2. diuidit terræ solum in campestre, collinũ, montanum, campum, non exquisita exigit nec perlibrata planitie, sed exigue prona, collem clementem & molliter assurgentem. A magnitudine autem quis

diuidere potest in montes, valles, colles, rupes, vertices, iuga, cacumina, fauces, cõualles, campos, agros. Deinde in terras, incisas, cõtinuas, insulas, peninsulas, isthmũ, chersonesum &c. item in publicas, priuatas, academiã, prætoriã &c. in imperia, regna, prouincias, regiones, territoria, vrbes, oppida, villas, arua, pascua, syluas, sata, saltus, virgulta, spineta &c. diuiditur & per climata, parallelos cæli, zonas, sitúsque, quæ explicantur à geographis propriis & petitis libris.

De magnitudine orbis terræ. CAP. XLV.

TErra vt punctum & centrum totius mundi est, immobile. Aristot. 2. de cælo cap. 14. & in princip. de mundo. nullius enim fermè magnitudinis est ad orbem vniuersum comparata. Aristot. libr. 1. Meteor. cap. fin. quale germen in ouo, pũctum in circulo, vt punctum sphærica, quæ latius probata legi possunt apud Ptolóm. lib. 1. mathemat. construct. vsque ad cap. 7. Cleomedem libr. 1. circularis contempla. Alphagranum lib. de rudimentis astronomicis differentia 4. & 5. Oronatium, Ioan. de Sacro Bosco, & alios de sphæra authores, Schonnerum in opusculo geographiæ

cap.

capit.1.& 2.Dionysium Alexan.de situ orbis, & ibi Eustachium Thessalonicensem. Plinium libr.2.cap.66.& 71. Cicer.1. Tuscula.& 2.de natu.Deor.& in Som.Scipio. & ibi Macrob. Docent autem rotũditatis argumentis ductis ab ortu & occasu stellarum, ab obseruatione eclipsium & vmbrarum quæ non æquè omnibus contingunt: à nauigãtium aspectu, qui in medium eleuari conspiciuntur, & non æquè perferri. Neque à sententia sphericæ formæ nos remoratur, quod in terra mõtes quidam sint excelsiores planitie, qui conicam vel præruptam & sinuatam faciem & superficiem terræ suadere videntur: nam inde globo, nullum incrementum, non secus quàm in globo materiali, pilum vel araneorum inuolucrum, vel arenæ superiacentes impedire non possunt rotunditatem eius. vt docet Theon Alexandri. in scholiis ad libr. Ptolemæi de mathema. constructione. Totius Terræ ambitũ facta ad circulos sphæræ cælestis 360. graduum est. Cuilibet autem gradui attribuuntur in terra milliaria sexaginta Italica, aut quindecim Alemanica communia, aut duodecim Sueuica. Quamobrem peripheria terræ erit, inito ad 360 gradus calculo,

Milliariorum Italicorum 216000.

Germanorum 5400, Sueuorum 4320.

Diameter autem terræ habebit milliariorum Italicorum 6782. & 8. vndecimas. Alemanorum 1718. & 2. vndecimas. Sueuorum 1396. & 6. vndecimas.

Secundum calculum P. Appiani in 1. part. Cosmograph. capit. 13. Plinius tamen libr. 2. histor. capit. 109. ex sententia antiquorum, & ex epistola Dionysodori nomine, ad superos scripta, qua peruenisse à sepulchro ad infimã terram narrabatur, ex eoq; esse stadiorum 42000. dixit terræ circuitũ habita ratione eius diametri, 25500. stadiorum, quę si per singula 8. stadia resoluantur in milliaria reddunt peripheriam 31875. milliaria Italica. Ego tamen hoc fabulam totum arbitror.

De terræ immobilitate. CAP. XLVI.

TErram immobilem esse, recepta est vt sanior opinio, cęlum autem circum illam moueri. Quanquam fuerint qui in ea fuerunt hæresi, qui eam verti & cælum immobile remanere rati fuerunt, vt apud Plutar. de vtroque libr. 3. de plac. philoso. cap. 13. Cicero 4. academic. quæstio. Cleomed. 1. circula. inspectio. Putauit moueri in axibus mundi circa solem Nicetas Syracusius.

cusius, apud Cic. in 4. acade. & in Lucullo, sicut apud Plutar. vbi sup. Philolaus Pythagoreus, Heraclides Ponticus, Ecphantes Pythagoreus. Author eius sententię Cleãthes Samius, teste Plutar. lib. de forma quæ visitur in orbe lunę. Suspicãtur huius sententię & Platonem in Timęo fuisse. Meminit & Themistius in commentar. ad 2. libr. Aristot. de cęlo. Videndus hac de re Sextus Victorius lib. 22. variar. lection. c. 3.

De terræ vtilitate. CAP. XLVII.

TErra, veluti quoddã animal perfectum videtur, nã ad similitudinem corporis animati, habet pro ossibus lapides, pro venis & arteriis, cauernas & meatus, intra riuulos sanguinis, vinum quod producit, fontes & flumina: pro corde & pulmone, illa nobilissima nutriens metalla auri & argenti, & alios vniones: extra pro pilis, exerens herbas & plantas: pro excrementis quędam inutilia habens. Terra, propter eximia quæ inde producit Deus, beneficia, cognomentum accepit materię venerationis, vt cęlum dictum sedes Dei. Hæc nos nascentes excipit, natos alit, senésq; sustinet, nouissiméque complexa gremio, iam à reliqua natura abdicatos, tum maximè

vt mater nos operit, vt ait Plin. libr. 2. capi. 63. vbi & plures eius laudes congerit, quòd mitis, quòd medicas herbas ferat &c. Matrem etiam omnium vocat Cicer. pro Aulo Cluent. & ita Orpheo in hymno terræ dicta μεγάλη μήτηρ θεῶν ἥδε τ̃ θνητῶν ἀνθρώπων: sic alij appellarunt etiam, vt Seruius libr. 10. Æneid. Varro de ling. latin. qui & Opem ab ope nominat. Lucretius, Pindarus, atque Aristoteles 1. de generat. capi. 2. hanc matrem omnium, vt solem, patrem, dicit, veluti Assyriorum & Babyloniorum philosophi, Pythagorici, & Academici dixerunt terræ & cæli esse συγγαμίαν: quod cælum agat, & terra patiatur. Quod cõiugium ligatur & fouetur per solis, & lunę, & stellarum omnium radios, accedente motu, & luminum permixtione: ideo terram quoque mundi aluum nominant Ptolomęus initio quadrip. oper. Mizal. libr. 1. Cometogra. cap. fin. Et Anacharsis Scytha epistola vlt. ad Crœsum scribens ait terrã fuisse κτῆμα θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων τὸ πάλαι, possessionem communem diis & hominibus antiquitus, & Sibilla lib. 3. Sibyllinorum oraculorum: πᾶσι γὰρ οὐράνιος κοινὴν ἐτελέσσατε γαῖαν. Id est, omnibus cælestis communem fabricauit terram.

De

De aliarum rerum elementis.

CAP. XLVIII.

ET hæc hactenus de elementis mundi, & corporearum rerum, & principiis dictum sit: breuiter nunc, vt ars nostra quæ generalis est omnium, habeat & hic argumentandi & ratiocinandi spatiosam & latiorem sedem, repetere memoria oportet, elementa cuiusque rei, principium esse in eo, in quo cõstituitur primum & rei compositio vel ortus. Et vt verbis Aristotelis vtar, metaphy. lib. 5. cap. 3. elementum dicitur, ex quo componitur primo in existenti indiuisibili specie, in aliam speciem: vt vocis elementa, ex quibus componitur vox, & in quæ vltima diuiditur: illa verò non amplius in alias voces ab ipsa specie diuersas. Sed & si diuidantur, particulę tamen eiusdem speciei sunt: vt aquæ particula, aqua: sed non syllaba. &c. Sic elementa Grammaticę, quis literas dixerit: Medicę isagogica pręlibata: Geometriæ regulas & pręsupposita prima, punctum, lineam, superficiem, circulum &c. Dialectices & Rhetorices pręcepta prima: de quibus singulis, propriis suis locis diximus. Pari modo elementa cupidinis ea, ex quibus nobis generatur & efficitur cu-

pido. Et ferè elementa sunt veluti materia ex qua aliquid efficitur, & in quam res facta, resolui potest, & qua sublata res tollitur, vt subductis tecta columnis. quod liquet ex Horatio ode 24. lib. 3. Carminum.

Vel nos in mare proximum
Gemmas & lapides, aurum & inutile,
Summi materiam mali,
Mittamus: scelerum si bene pœnitet,
Eradenda cupidinis.
Prauis sunt elementa: Et tenera nimis
Mentes, asperioribus
Formandæ studiis.

Et figurarum, inquit Aristot. libr. 3. Metaphys. c. 3. ea dicimus elementa, quarum demonstrationes, in aliarum, aut plurium, aut omnium demonstrationibus, insunt.

SYNT

SYNTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS,
LIBER XXXVI.

* * *

In quo agitur de elemẽtatis, & ſimpliciter eſſentiam habentibus.

De mixtione elementorum, & de differentia mixtionis generationis, & alterationis, & aliorum. CAP. I.

EX quatuor elementorũ ſimplicium mixtione, res omnes corporales cõponuntur, corpusq; accipiunt & eſſentiam, vt ait Theophr. li. de cau. plantar. cap. 19. nec tamen dico exiſtentiam, quam Albategnius, de ſcientia ſtellarum capi. 50. exiſtimat ad ſolis, lunæ, & ſtellarum reuolutionem pertinere, vt alterationem, non ad elementa, quæ eſſendi nõ exiſtendi cauſam, dent. In eſſentia ſit materia, ex qua poſtea tot admi

rabiles

rabiles rerum ſpecies in orbe perficiuntur, adiectis multiplicibus formis & figuris. Eſt itaque mixtio naturalis, quædã concretio ex quatuor elementorũ qualitatibus commodè paratis, conflata: ſiue, vt ait Ariſt. miſcibilium alteratorum copulatio, teſte Sebaſtiano Foxio lib. 2. de natur. philoſo. c. 8. Ariſt. lib. 1. de generat. cap. fin. vbi differt à generatione mixtio: quia materia cum ſua forma non miſcetur, vt ignis ardet in ligno, illud conſumit, & ligno non miſcetur, ſed ignis generatur, illud autem lignũ conſumitur. Differt quoque mixtio ab alteratione, quia paſſio ſubiecto non miſcetur in alteratione, vt albedo corpori, figura ceræ, tumor figuræ, diſciplina animæ. Simul & ab augmentatione, in qua corrumpi prius oportet cibum, ſimileq; aucto generari. Et vniuerſaliter, paſſiones & habitus rebus miſceri impoſſibile eſt: nec magna paruis iuxta poſita, miſcibilia ſunt. Nominatim autem illud in mixtione adiectũ eſt, ex qualitatibus elementorum eam fieri, eò quòd elementa non tranſmutentur vel commiſceantur, quia ſimpliciſſima, ſed contribuunt ſuas qualitates & facultates, ſi credamus Galeno libro primo de element. & libro ſeptimo method. meden, & 1. de temperam. Hippocrati de natura humana,

& in fragmento de naturalibus facultatibus, Vitruuio lib. 1. de architect. capit. 4. Et si contrariæ hac in parte & diuersæ sint opiniones. Nam vetustissimi dixerut, mixtionem fieri alteratione elementorũ: Democritus, Anaxagorasq; oppositione: Plato autẽ, inter se ait elemẽta esse vertibilia, dempta terra, teste Plutarch. 1. de plac. philos. capit. 30. Docet autem Aristoteles lib. 2. de generat. & corrupt. capitulo septimò & octauo, modo quo misceantur elementa, scilicet, primò vt opus sit sibi mutuo ea appropinquare, aerem, terram, aquam, ignem, aliter non agere adinuicem. Secundò, quòd sint adæquata, non rãtione molis, sed virtutis, id est, vt omnino vnum altero potentius non sit, vel omnino non dominetur: siquidem potentius quod esset tunc in qualitate, reliqua consumeret, vt multus ignis, aquæ cyathum consumit: plurimum aquæ ignem extinguit, & sic de similibus. Idcirco adæquata, & admota inuicem alterantur certo modo, & miscentur, & qualitates actiuæ & passiuæ remittuntur, quibus remissis conflatur mixtum. Neque enim qualitates & corrumpunt inuicem, sed remittuntur. Sic gradus & modi adæquationis & remissionis, constituunt gradus temperaturæ, vel

temperamenti corporum, secundum quod plus vel minus, ex quatuor qualitatibus aliqua vel præualet vel remittitur, quarum illa quæ pollet in temperamento quatuor qualitatibus composito, dat nomen eidem, vt notat Galenus libro primo de tẽperam. & Hippocrat. de natura humana, vt intemperamento melancholici, dominatur siccitas: in cholerico, maior caliditas, & sic de similibus. Et generaliter excellũt quadrupedia, calore: humiditate, stirpes: frigiditate, pisces: siccitate, lapides. Omitto errores recensere philosophorum, qui alia rerum principia quàm, quatuor elementorum posuerunt: de quibus iam dictum in libro de mundo à nobis: sequor hîc physicos, qui ita nobis per manus ab initio reliquerunt & probarunt. In mixtione autem hac, partes ignis, cogere & congregare dicuntur homogenea, seq; habet is vt agens & forma, cætera vt materia & patiens: aer postea sui humiditate temperat ignem, interdum imminuit. Nam quorundam generatio, digestio, & cõcretio fit per modum cuiusdam assationis à calore sicco: interdum per modum elixationis cuiusdam à calore humido: qua ratione etiam ad materiam & formam aer quoque pertinet. Terra & aqua pro materia, nam

terra

terra retinet corpora perfecta ne defluant, at terræ partes mutuò sibi adhærere nequeunt, minusq; forma sine aqua. Quare & aqua ligat terram cum aere. Cùm coagulatione in rebus opus sit semper, siue dura seu mollia corpora sunt: dura dicimus quæ tactui non cedunt, mollia contra. De hac autem coagulatione multa Aristo. libro quarto meteor. capitulo quinto & seq. scripta reliquit, quæ apud eum legere quilibet poterit: inueniet quoque temperamentum & commixtionem seu coagulationem elementorum, dici naturam apud Hippocrat. libro secundo aphorism. aphor. 34. & ibi Galen.

De mixtorum diuisione. CAP. II.

MIxta aut imperfectè composita sunt, aut perfectè. imperfecta mixta duorum modorum, nempe vel congerie elementorum informi, vt cùm duo metalla igne miscentur, & vnum euanescit relicto & comunicato in alio suo colore: alio modo, imperfectione meteorica, quæ non ex omnibus elementis, sed ex aliquibus singularibus participat, vt sunt impressiones igneæ, stellæ cadentes, bolides, &c. Aqueæ, vt pluuia, nix, grando, &c. aerea,

venti.

venti, terræ motus, &c. De quibus typum habes libro primo syntaxeon nostrarum capitulo quarto, & explicationem in libro de elementis. Mixta autem perfecta corpora sunt, quæ ex quatuor omnibus elementis, aliqua ex parte constant, vt docet Gaspar Contarenus tertio de elementis. Mixtorum horum perfectorum quatuor classes & genera: primum genus, inanimatorum, quales lapides, metalla, & media inter hæc. Secundum, vegetabilium, quales arbores, plantæ. Tertium, sensibilium, qualia animalia. Quartum rationalium, qualis est homo. Primum genus habet essentiam ex commixtione tãtum determinatam: secundum habet essentiam & vitam vegetabilem: tertiũ commixtionis essentiam, & vegetabilem, & vltra vitam sensitiuam: quartum, habet esse, viuere, & sentire, & vltra intelligere seu ratiocinari. De his omnibus propriis libris tractauimus, præterquam de primo genere, secundum ordinem naturæ; postremo autem perfectione minori, quod superest explicandum. Et de quo nunc agemus; de lapidibus inquam, & metallis, & ita de rudioribus & minoribus operibus naturæ, quæ esse per commixtionem habent & in quibus prima rudimenta maiorum hærẽt.

De-

De lapidibus, quomodo & vbi generentur. CAP. III.

LApides habent ſimplicem eſſentiam, & ſunt ex genere eorum quæ Rabbi Aben Tybon capi. primo roachachem, vocant ſilētia & ſine anima. De his Albertus Magnus libro primo de rebus metallicis capit. 1. Sciendum inquit, eſt, lapidis materiam eſſe, aut ſpeciem cuiuſdam terræ, aut ſpeciem quandam aquæ: vincit enim in lapidibus alterum horum elemētorum, quod ex eo docetur, quòd ferè omnium lapidum genus mergatur ſub aqua, quæ tamen materia terræ abundat, vt ait Ariſt. libro de cælo. Si enim in lapidibus dominarentur ſuperiora elementa, ſupernatarent, vt gelu & glacies. Atque fere ſemper, lapides fiunt ex terra in aquis, vel defectu humoris. Ita lapideſcere terram videmus calore, & frigore quoque, quod nimio gelu abſumit humorem & indurat. Ariſtot. problem. ſectio 24. quæſt. 11. Refert & ſectione 23. quæſtio. 30. diſcipulos Heracliti dixiſſe, lapides quoque creari, ex dulci aqua ſiccata concretaq; item terram, vt lapides. Et quamuis nonnulli lapides ex coactis oriantur humoribus, vt notat Ari-

ſtot. libr. quarto meteo. capitulo ſeptimo. Tamen maior pars eorum, terrena eſt: proinde montes lapideſcunt: Quod, cùm ab aqua dulci procul abſint, & non habeant quod eos à ſolis ardore continuò tegat: ſiccat enim ſol dulcis humiditatis partes, remanetq; quod de genere terræ eſt. Ariſtot. 2. de plant. Inueniuntur nihilominus aliqui caui qui ſunt & inanes, qui ideo multum contineant aeris, & plus quam terræ, quia cauitas maioris ſpatij quam corpus terræ: quò fit, vt aquis ſupernatent, vtpote aere potiore, cuius locus eſt ſupra aquam, qui & corpus cui dominatur, facit aquæ innatare, velut aere ad centrum ſuum & locum properante. Huius generis eſt pumex, & ſimiles illi lapides apud Ariſtot. 2. de plant. pumex quippe ex ſpumæ maris denſitate cauernoſus cõcretus, vnde & nomen habere videtur, naturamq; ſortitus eſt frigidam vt in vas feruẽs miſſus, feruorem demoliatur, Iſidorus libro decimo ſexto, capitulo tertio. his accedunt quæ refert & Dionyſ. Alexandr. libro de ſitu orbis, in anguſtiſſimo Boſphori maris, illud admirabile conſpici, quaſdam petras per medios fluctus errare, atque inter ſe cum murmure coniungi copulariſve. Quanquam aliquando & pumex ſpongioſus,

sus, latebrosus, seu fistulosus, etiam euomatur exustus lapis, ex profundissimis cauernis ardentibus, veluti in Æthna & monte Veseuo, de quo late Galenus libro 9. de simpli. medic. facul. Vitru. libro secundo, capitulo sexto. Theophrast. libro 9. de histor. Plantar. Plinius libro 36. capitulo 21. Quo autem naturæ ordine, in aquis generentur lapides, docet Aristoteles vbi sup. secundo de plantis in aqua maris, & forti vndarum collisione, fieri primum spumam, quæ mox coaguletur in modum lactis nõ valde ab vnctuoso dissimilis, quam demum congregant arenæ collisæ, & desiccat maris siccitas cum multa salsedine: partesq; arenæ coguntur, & tempore procedente lapides fiunt. Idipsum sentit & Plato in Timæo. Verumtamen obseruandum est, non omnes terras posse in lapides cõuerti, veluti arenam solam, quæ vsque adeo arida est, id est, sicca & frigida, vt non possit in lapidem & lutum transire: lapidabiles autem sunt terræ vnctuosæ, tenaces, & glutinosæ, vt argilla & similes. Isidorus libro decimo sexto etymolog. capitulo primo & quarto. Porrò lapides qui perspicui non sunt, fiunt ex terra crassiore, quorum substantia ex humido tenaci perfusa. Pellucidi autem ex aqua potissi-

mum consistunt, cui subtilis terrea nec obscura materies permixta est, vt in crystallo. Et quia materia lapidum & lapillorum, interdum inuenitur in aliquibus partibus animalium, & tunc quoque & in illis lapides generantur, vt in piscibus, & quibus est magnum caput, vt in coracino, capitone, vmbrina, perca, rana, solea, bugloso, quia habent caput frigidum vtpote magnum, & consequenter cogunt humorem, diuersa tamen ratione quam in aliis animalibus generentur: nam in auibus quadrupedibus, & hominibus ob calorem in renibus generantur. Quamobrem lapilli piscium, omnes candidi, molles, splendidi: aqueum enim omne candidum aeri immixtum, candidum reddit ac splendidum niuis in modum, quod tamen non durescit, quia non attenuatur, deficiente calore, teste Cardan libro septimo de rerum varier. capitulo trigesimo septimo. In vesica lupi inuentum syritem lapillum tradit Plinius libro vndecimo, capitulo trigesimo septimo. Crescunt etiam & inueniuntur in corde bubulo & ceruino. Congelantur & in lapides quædam, vi salis, & cum calore, & alio modo, vt in mineralibus apparebit, vt in alumine, sale harmoniaco &c. generatur & in aere lapis, vi

ignis.

ignis, vt diximus in meteoriis. In lithospermo quoque herba, quam aliqui ægonychon, alij diospyron vocant, lapilli nascuntur in cacuminibus candore & rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia verò lapidea: & qua parte pediculis adhærent, cauernulas habent, intusq; semen, de quo multa Plinius libro vigesimo septimo capitulo vndecimo. Et in arboribus, in corpore vel ramis, ante receptos inuentos lapides tradit idem Plinius libro decimo sexto, capitulo trigesimo nono.

Diuisio lapidum. CAP. IIII.

LEo Baptista Albertus lib. tertio de re ædificatoria, capitulo quarto, lapidum inquit, alij rediuiui & fortes, & succosi, quales sunt silex, marmora, & eiusmodi, quibus innatum est, vt sint graues & sonori: alij exhausti, leues, surdi, quales sunt tophinei: & fabulosi: Cardanus libro septimo de subtilitate, lapides in quinque genera diuidit, in gemmas, marmora, cotes, silices, saxa. Gemma lapis est nitidus, qui limam non sentit, natura rarus & paruus. Marmor, lapis nitidus sed magnus, limam sentiens: Marmor à verbo

forsan μαρμαίρω, futuro μαρμαρῶ, quod est λάμπω splendeo, vnde & ὄμματα μαρμαρα, oculi splendidi. Silex, lapis qui squāmis constat, ex quo ignis excutitur, putátque Isidorus libro Etymolog. decima sexta, capitulo tertio, ab ignis excutione ideo dici, ego potius à siliquis seu squammis, quibus ignis occultatur. Cos, est lapis ille qui granulis similibus arenæ compaginatur, cos dicta ab acuendo, quòd ad incidendum acuat ferrum. Cotes tamen quædam, vt acuant, oleo inungi desiderant, quæ reddunt aciem leuem, qualem nouaculæ: aliæ aqua aciem reddunt acerrimam. De cotibus Plinius potissimùm lib. 36. cap. 22. Ex genere cotium, est lydius lapis, quo probantur metalla, quem inueniri tantum in flumine Tmolo contendit Theophrastus, & Plinius lib. 33. cap. 8. Referas ad eas quoque lapides granulatos, molles, quibus fiunt frontispicia laris, qui igne excoquuntur & indurescunt amplius. Saxum, dicitur terra omnis valde durata, lapis non lucēs: cuius species, saxum eminens, ideo dictum scopulus ab speculando: saxum cauatum vel dentatum, rupes, in mari saxa, caures, eò quòd ab his cauendum sit. Lapicidinæ saxa subministrant: quarum aliæ, molles, vt Pallienses, Fidenates, albanæ: variq; colo-

ris.ex his saxa extracta.in opere ædificatorio facilè tractantur. Aliæ lapidicinæ duræ. aliæq; generis alterius,vt apud Vitruuium lib. c. 7. Meminit Iulius Solinus Polyhistor de specie cautis,qui catochites dicitur, ex Corsica effosus, qui impositas manus detinet, habens aliquid glutino & gummi tenuius

De Gemmis. CAP. V.

GEmmæ, aut veræ sunt, aut similes veris, aut fictitiæ. Veræ gemmæ sunt, quæ limam non sentiunt,& eximiè nitent, raræq; sunt vt diximus., & paruæ, vt adamas candidus.Similes illis,quæ non ita nitidæ, & sentiunt limam, tamen raræ quoque sunt, vt margaritæ,coralli, turchesiæ, carbũculi,chrysolithus,topazius,lapis cyaneus, smaragdus, crystallus, &c. Fictitiæ sunt,quæ artificio mentiuntur veras, confictæ crystallo, vitro,tartaro, albũminibus ouorum,sale & coloribus, vt ostendit Antonius à Porta lib.4. magiæ naturalis c.17. & 18. Veruntamen à factitiis veræ distinguntur tactu, visu, luna, substantia: tactu seu pondere, si grauiores vitro,& frigidiores:visu, quia splendor verarum, nitidior, constantior,magis oculos implens,nec lumine lucernæ,vt vitrum, hebetatur: Lima

quia vix vel exiguè ea atteruntur: Substantia, quia leuior & viuacior magis. Admittunt tamen veræ aliquando vitia, item illæ quæ similes veris, in colore & corpore. Coloris vitia sunt, fumus, nubecula, vmbra: fumus obscurior, nubecula candidior, vmbra tenuior. Corporis vitia scabrities, capillus, sal, punctum, scobes, plumbago, ferrugo, rubigo, vomica, apud Plin. lib. 37. c. penul. & final quæ explicat Hiero. Carda. li. 7. de subtilita. quo libro quoque de singulis gemmis agit, déque viribus illarum. De quibus etiam tractat Isidorus lib. 16. Etymolog. c. 4. 6. & 7. Plin toto 37. Alb. Magnus lib. de virtut. herbarum & lapidum, & 2. de reb. metallicis, Orphæus proprio libro, de lapillis: Leuinius Lemnius lib. 2 de occultis natur. miracul. c. 30. Galen. lib. 8. simplicium medicamen. Dioscori. lib. 5. Et Franciscus Rueus doctor medicus, duos libros edidit de gemmis aliquot, præsertim de illis, quarum meminit D. Ioannes in sua Apocalypsi. Et Marbodeus Gallus Cenomanensis lib. de gemmarum lapidumque formis, naturis, ac viribus, cui accesserunt scholia erudita Alardi Aenstelredami, & Pictorij Villingensis; extat & alius liber de virtutibus lapidum, per Ioan. de Mandeuille è Latio in Gallicum sermonem

nem conuersus, & de lapidum pretiosorum coloribus. Iulius Solinus c. 36. tradit etiam. Porrò ignorandum non est, virtutes gemmarum, aliquos dixisse pēdere ab elementis; vt lapides ipsos, quod tuetur Alexander peripateticus. Dicent alij cum Fernello de abditis rerum causis, à tota substantia Platonici ab ideis, à quibus pendent: Hermes & Indorum philosophi, ab stellis & imaginibus cælorum: Auicenna autem & eius assecla rati sunt, in omnibus naturis quædam aliquando inesse prodigia ex imaginatione superiorum motorum, ac si in his esset imaginatio. At Albertus Mag. reiectis horum sententiis, procedere ex propria indita natura cuique putat, veluti & singulis animalibus & plantis, propria quædam data sunt lib. 2. de reb. metalli. tractatu 1. c. 1. 2. 3. 4. quod ego probo, existimans Deum vnamquamque creaturam propra aliqua insigni dote in indiuiduo & in specie insigniuisse, vt mirabilia sua, & potestatem infinitam incredulis notam faceret.

De Marmore. CAP. VI.

MArmor, vt omnium lapidum magnorum solidior, pulchrior, & fortior: ita marmor frigidum maximè & solidum: at-

que olim quoq;, inter lapidem & marmor posita differentia, vt apud Homerum scribentem, Paridis os fuisse saxo marmoreo percussum, vt meminit Plinius lib. 36. c. 6. Marmoris diuersa nomina, vel à colore, à loco, læuore, & pollitie: à colore, vt Ophites, maculosum instar serpentis, cuius candidum molle, nigrum durum: Purpurites, distinctum intermediantibus punctis purpureis: Bazanites, ferrei coloris: Corallinũ in Asia coralli colore: Tephria, quod est cinericij coloris. Est & viride Lacedæmonum. A loco, vnde sumitur, Parium, candidum à pario insula, Sienticum, Numidicum, Naxium: Proconnesium celebrat Vitru. lib. 2. c. 8. A læuore, & munditie, lapis Alabastrites, quem Dioscorides dictũ fuisse putat Onychem, lib. 5. c. 153. ἀλαβαστρίτης, inquit, λίθος ὁ καλούμενος ὄνυξ &c. Sic ἀλάβαστρος aba priuatiua particula, & λαμβάνω, vel λαβὴ ansa quòd careat ansa, vt eo lęuorem capi nequeat. De alabastrite quoque Plinius lib. 36. cap. 8. De diuersis generibus marmorum, Plin. lib. 36. cap. 7. Lidorus lib. 16. Etymol. cap. 15. Carda. lib. 7. de subtilit Leo Baptista Albertus lib. 6. de re ædificato. c. 10. Magis splendẽt marmora dum polliuntur. Nam & specularia redduntur, cũ smirillo potissimũ, & tripo ea.

De

De Magnete. CAP. VII.

INter saxa numeratur magnes, qui aliter lapis Herculeus & sideritis. Magnes dictus à patria Magnesia seu Magnete, vnde effoditur, sic enim Lucretius in 6. Magnetis duo sunt genera apud Alber. Magnum lib.2.metallo.tracta. 3.c.6.Alterum, quod ferrum seu chalybem tactum.ad Boream dirigit in pixide nautica, vel in horologiis solaribus: aliud quod ad austrum trahit, vterque ferrugineus, vt explicat Claudianus.

Lapis est cognomine Magnes,
Decolor, obscurus, vilis. Et posteà.
Sed noua si nigri videas miracula saxi,
Tũc superat pulchros cultus. & quicquid Eois
Indi littoribus rubra scrutantur in alga.

Meminit Cardanus 7. de subtilit.de gemina specie carnei magnetis,quarum vna carnem trahat, alia quæ intinctam aciem acûs, sine dolore & sanguine cuti innocuã punctionem faciat: Magnæ huius lapidis certè vires, vt quidam arbitrati fuerint vitam inesse,atque summopere laborarint in reddenda ratione virium eius.Dixerunt & aliqui rationem esse cur illitum ferrũ versus septentrionem trahat, quòd ea ex parte effossus sit,éstq; hęc opinio Fracastorij

Vero

Veronensis lib. de abditis causis: quæ tamen non est satis constans, quia & effoditur alibi, vt in Hispania, & Ilua insula quæ inter Cyrnum seu Corsicã est, vt ait Carda. lib. 7. de subtilit. nihilominus tamẽ ferrum eo illitum non ad fodinam, sed in septentrionis polum dirigitur. Quare alij, ad proprietatem referunt occultam, qua & alia valent, ignoratam atione naturali: veluti hac vi agaricum pituitam à corpore extrahi, rhabarbarum & scammoneum, flauam bilem purgat: epithymum, senam, polipodium, humorem melancholicum. Et succinum, gagates, adamas, lapides, festucas, & paleas trahunt. vt scribit Leuinius Lemnius lib. 3. de occult. nat. mirac. c. 4. Plato in Ioue, diuinæ virtuti mouenti tribuit, dum ait, diuina vis est quæ te mouet, sicut in lapide quem magnetem Euripides nominauit. Existimarem ego vtique, hoc quidem accidere quadam propria qualitate & natura, qua ad stellas boreales dirigitur ferrum, vi communicata participata stellarum polarium: non secus quàm aliquæ plantæ affinitate quadam naturæ, sequuntur solis & lunæ cursus, & ad illos obuertũtur: sicuti lupinum, perpetuo cum sole vertitur, & horas ita notat agricolis etiam nubilo tempore, teste Plinio lib. 18.

c. 14.

c. 14. & c. 26. quódque prestat cichorium, & aliæ plantæ. Et æquinoctia dum fiunt, ostendit Cynocephalus, tunc tantum duodecies interdiu & toties noctu vrinam faciens, vt author Orus Apollo de liter. hyerogly. Sunt & aliæ symphatiæ sicut & antipathiæ cum cælestibus corporibus, quas videre poteris apud Myzaldum ea de re proprio libro. At si quis plura de magnetis speciebus & natura cognoscere desiderauerit. legat Plinium lib. 36. c. 16. 26. & lib. 34. c. 14. & lib. 20. c. 7. Cicero. de diuinatio. 1. Lucia. lib. de iconibus, Lucretium li. 6. Alexandrum Aphrodis. in problema. Nicandrum in Alexiphar. D. Augusti. lib. 21. de ciuita. Dei. Beroald. in annotatio. in Galenum. Dioscori. lib. 5. c. 168. Orpheum de gemmis, Theophrastum lib. de lapid. Extat & libellus de natura magnetis & eius effectib. authore Ioan. Taisnerio Hannonio editus, impressus Coloniæ apud Birkmannum. Amittit vires magnes, & ferrum repudiat, alio illius: restituuntur autem ei vires, si sanguine hirci polluatur. vt ait Rueillius lib. 1 de natu. stirpi. cap. 22. Contrariæ naturæ magnetis est, lapidis Theamedis vis, quæ à se ferrum abigit, lapis in Æthiopia natus, authore Plinio lib. 36. c. 16. Dissidet quoque in [illegible]tum ada-

mas

mas cum magnete, vt iuxtà positus, non patiatur à magnete ferrum abstrahi, aut si aprehenderit retrahat propter quandam surdam & obscuram rerum antipathiam, Plinius lib. 37. c. 4.

Num lapides viuant & crescant.

CAP. VIII.

CArdanus, viuere quæ elementis miscẽtur existimauit, & ideo lapides quoque, quia illud illis conuenit lib. 7. de subtili. Item quod & lapides, morbos, senectutem, & mortem patiantur: Nam senio confectus magnes non trahit ferrum, debilitatúrque pedore & squalore, vt animal ideóque & cescere lapides excisos, quia viuant. Leo Baptista Albertus lib. 2. de re ædifica. cap. 9. Quid illud, inquit, quod in marmoreis lapicidiuis compertum habẽt, marmora excrescere? & paulò pòst, in Gallia in agro Corneliano, tradit in peralta torrentis ripa, lapides concipi & parturiri. At Aristot. lib. 1. magno. mora. cap. 3. nec viuere, nec ali lapides melius docuit. Si enim lapides crescant, illud fit additione nouæ materiæ consimilis: quod si in lapicidinis renasci quis putet, fallitur: nam non renascuntur abscisci, sed abscisis superio-

ribus

ribus terræ induratis glebis, terra quæ suberat, lapidescit & induratur. Sic Leo Baptista lib. 2. de re ædificato. c. 9. quoque innuit, dum ait, Romæ per hæc tempora inuẽta sub tellure fistulosi lapidis Tyburtini minutalia, vnum in solidum lapidem, temporis, terræque, vt ita loquar, fomento concreuisse. Docet & apertius lib. 3. c. 7. dum in lapidibus venas esse tradit, prout materia super infusa est, & incrustationes accesserunt. Et si viui dicantur lapides aliquando, id metaphoricè, non verè à vi illorum, vt viuos lapides ex pyritarum genere, qui ignem excutiendum continent apud Plin. lib. 36. cap. 19. Senescunt autem & vitia concipiunt, sed id accidit extrinseca causa, non autem quòd vita illis deficiat, sed quòd materia illorum vel dissoluatur, vel corrumpatur: sic mors etiam saxis nominibúsque venit, id est, dissolutio cõpositi, & abolitio. Neque ad rem pertinet, quod Theophrastus & Mutianus credunt aliquos lapides parere, vt refert Plin. li. 36. c. 18. Nam neque id credo, sed arbitror intra illos posse condensari partem lapidis & sic crescere, & ita intra vnum lapidẽ aliũ gigni, id est, diuidi, nempe partibus intrà separatis, vt dum semina intra cortices vel siliquas arescunt, & separantur humore delapso,

delapso, sed hoc non generatio sed diuisio est. Sic quod posset obiici. quod aliqui lapides sint corrodentes & absumentes corpora, vt refert Plinius lib. 36. c. 17. non arguit eos viuere, sed vi elementi resoluere.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS LIBER XXXVII.

* * *

In quo agitur de Metallis.

De Metali nomine. CAP. I.

INTER ea quæ è gremio terræ effodiuntur, sunt metalla, dicta à μεταλλάω, fodio, Hesychio: vel, vt aliis placet, μετὰ τὰ ἄλλα ὀρύσσεσθαι, ab eo quòd vnum iuxta aliud inueniatur, quia genera etiam metallorum, quoddammodo mutuo hærent & proximè

proximè inueniuntur, vt scribit Plin. libr. 33. cap. 6.

De generatione metallorum. CAP. II.

DE generatione metallorum, diuersæ fuerunt opiniones. Aristoteles namque libr. 3. meteor. cap. fin. duo exhalationum genera sub terra ponit, similia his ex quibus diximus generari meteora, nempe exhalationem vnam aridam, ex qua lapides generentur & res duræ: Aliam humectam, ex qua fiant metalla, eáque quæ funduntur. Has autem iungi terræ crassæ & viscosæ, particulis quibusdam, quæ illo humore seu exhalatione conglutinatæ, induratæq; frigore, vel metalla vel lapides faciunt, prout maior vel minor fuerit interni humoris copia. Subscribit Theophrastus libr. de lapidib. Peripatetici & Academici omnes, & Ianus Lancinus li. 1. Chemicæ artis c. 12. Plato quoque in Timæo, ex humore crasso metalla fieri putat, vocátque metalla, aquas fusiles, ex quibus aurum reliquaq; metalla generari tradit. Vnde & ratio suggeritur, cur metalla nitida sint, nempe quòd ex nitido, puro, ac solido humido in quo lux colligitur, vt in speculis, vt notat Carda. libr. 6. de subtilit. At Chemistę aliqui, & ferè omnes, aliam

tradiderunt metallorum generationē, dicúntque materiam propinquam omnium metallorum, esse argentum viuum & sulphur: sulphure agente & cogente, & argēto viuo patiente. Ita & Auicenna quoque sentit, in physicis & in chemia, & in epistola quam scribit ad Hazon philosophū, probatur & in libro qui correctio fatuorum inscribitur & apud Gebrum, Lulium, Lancinium passim in Chemicis. Sulphur existimant pinguedinem terræ, in mineriis eius generatam, per temperatā decoctionem inspissatam & induratam, argentum viuum. Interdum tamen dicunt, idem esse sulphur & argentum viuum re & nomine, vt in collectaneis Chemicis aperit Ianus Lancinius cap. 51. lib. 1. Constituunt etiam duas species sulphuris, liquabilis, & illiquabilis: & ita metalla liquabilia, liquabilis sulphuris fermentum & speciem habere, vt aurum, argentum &c. Sin autem sint illiquabilia, vt marchesita, magnesia, antimonium, &c. habere sulphur illiquabile. Lancinius libr. 1. collectan. capite 12. Quam tamen opinionem Chemicorum reiicit Georg. Agricola lib. de re metallica, & Gaspar Contarenus lib. 3. de natur. philosophi. cap. 6. Alber. Magnus lib. 3. de reb. metalli. tracta. 1. cap. 2. propriam materiam

metal

metallorum & liquabilium, constare tradit ex quodam vnctuoso aqueo incorporato, quod vocat liquidum humidũ, cuius opinio accedit sententiæ prius relatæ Aristotelis: nam & is libr. 5. metaphys. scribit omnium liquabilium materiam esse vnam, nempe aquam, illamq; vnctuosam intrinsecè, non extrinsecè, talem quę olei, proinde non cremabilem: ideóque lapis, vt metallum, non liquatur, quia non habet humidum vnctuosum vbique protegens, sed aqueum, quod igne diffiatur.

Metallorum distinctio. CAP. III.

METallorum quædam sunt naturalia, eáque septem, aurum, argentum, electrum, seu aurichalchum naturale, stannum, plumbum, ferrum. Dicitur & argentum viuum, quod & hydrargyrion & argentum album: quædam arte mixta, chalybs, cyprium æs, aurichalcum fictitium, vt stannum mixtum. Horum puriora, quę minus habent terrenæ concretionis, vt aurum, argentum: impuriora, plus vt æs, ferrum, &c. Quæ plus terræ habent, difficilius funduntur: quæ minus, facilius: & quò terrea, eò magis rubiginem contrahunt. Humidiora, vt aurum, argẽtum, plumbũ, siccioribus grauiora & maioris ponderis

sunt, vt ferro, ære.

De auro & argento. CAP. IIII.

AVrum, vt ferunt, generatur ex sulphure subtili & rubeo, & ex viuo argento subtili & albo, sulphuris tamen amplius habet, cũ pura concoctione elemẽtorũ, vnde nec rubiginẽ contrahit, defæcata omni ex parte vnctuositate. Argentũ quoque ex vtroque fit, sed habet plus argenti viui, aërei atque humiditatis. De mineris vtriusque latè Vanoccius Biringuccius libro 1. pyrotechniæ, cap. 1. & 2. Calisthenes existimabat vt chemistæ quoque vnã formam esse metallorum, nempe aurum, ad quam, cùm decoctio mineralis non posset peruenire generatio fieret aliorum metallorum pro modo virtutis, vel argenti, plũbi, stanni, &c. Alber. Magnus libr. 3. de metall. tracta. 1. c. 7. Quãobrem chemici summoperè laborarunt, & adhuc laborant, in obtinenda & comparanda illa vltima perfectione, qua trãsmutare satagunt alia metalla impura in aurum, cuius rei extant pleraque volumina, nempe testamentum & codicilli Lullij Ioan. Lancinij Chemica collectanea, praxis Ioan. Anglici diaconi, Ortulani opus, Ioã. Chrysippi de arte metallica, Morieni Romani de transfigura-

tione metallorum, Thomæ de metallis, Alber. Mag. lib. 2. & 3. de metallis, Augusti. Panthei Veneti liber de arte & transmutatione metallorum. item voarchadumia eiusdem. Extat & Auicennæ de tinctura metallorum, item compendium animæ transmutationis Lulij, item scala philosophorum. Item alius liber opus mulierum: alius ludus puerorum, alius Lullij compendium de tincturis, alius tributus Aristoteli de practica lapidis philosophici, alius Hebri vel Gebri: alius Hermetis: alius dictus Correctio fatuorum: alius de lapide philosophico, alius clangor buccinæ: alius sententia semitæ, item Arnaldi de villa noua libri Rosarius philosophorum, alius lumen nouum, alius epistola super alchemia ad regem Neapolitanum: item alius Roberti Vallēsis de antiquitate & veritate artis chemicę. Qui omnes certè miranda canunt, sed non credenda, &c.

In quibus inueniatur aurum & argentum. CAP. V.

SCrutantur, vt habeant aurum, omnia sauari homines, vt non mirum si aurum palleat veluti metu tot hominum, qui ei insidiantur & concludant, persequuntur

cum Pindaro ode 1. Olympic. dicentes,

ἄριστον μὲν ὕδωρ ; ὁ δὲ
χρυσὸς αἰθόμενον πῦρ
ἅτε διαπρέπει νυ-
κτὶ μεγάνορος ἐξοχὰ πλούτου. id est,

Optima quidem est aqua, at
aurum velut ardens ignis noctu,
excellit superbè inter superbas diuitias.

Digni tamen, qui insigniantur ob illum singularem auri amorem vanum, singularibus verbis & titulis, auriti Midæ, quem ferunt ob auri votum & corruptum iudicium, asininas aures nactum esse, vt ait Ouid. libr. 11. Metamorph. cupiditas enim hæc, cum sit vanissima habendi ea quæ per se nihil vitæ proficiunt, nisi commercij commutandi causa, non potest esse non asinina, nempe congerere & asseruare præter modum, quæ tibi nec alicui custodita prosunt, nihilque turpius quàm imaginariam sibi in futurum fingere necessitatem. Neque non possum præclarum iudicium Atheniensium mirari, qui in Arthmium zelitem, ita sententiam tulerunt, teste Demosthene orat. 3. contra Philippum: Arthmius Pythonactis filius zelites, ignominiosus esto, & hostis populi Atheniensiũ & sociorum, ipse & genus, quòd aurum è Media in Peloponnesum vexit. Omitto reliqua

liqua de abusu auri & pecuniarum, de cæco Plutone, de sacra fame auri, de impiis actibus natis ex illo referre, pertractanda à rhetoribus. Redeo ad rem, perquiri, & inueniri aurum & colligi, ex ramentis fluminum quæ arenas habent quasdam intermittas aureas, vt in Pado Italiæ, Tago Hispaniæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ, Physon vocat Moses Genesi 3. quem dici Gangem testatur Strabo libr. 15. De istis fluminibus hæc refert Plinius libr. 33. capit. 4. In Ozo fluuio Bactrianorum quoque in Pæonia nascitur. Aristot. libr. de mirab. ausculta. Secundò aurũ effoditur in scrobibus, aut ruina montium. Tertiò, cuniculis actis per profunda montium caua. Quartò, in India ferunt apud Scythas à formicis & gryphibus erui, Plin. libr. 33. capit. 4. & lib. 7. c. 2. Lucia. in Gallo. Dicunt quoque Ophiusam insulam anteà Pelagiam dictitatam, aureo quondam imbri perfusam, teste Ammia Marcell. lib. 17. Postremo vereor affirmare quod plerique iactitant, quod tamen nunquam consequuti sunt, vt opinor, ex chemica operatione aurum & argentum perfici ex aliis imperfectis metallis, & ad id detorqueri posset, quod Esdræ 4. capit. 8. dicitur, paruum puluerem vnde aurum fit. Et aureum

ramum, de quo Virgil. in 6. Æneid. & eclog. 6. Hesperidum aurea mala, & apud Ouid. 10. Metamorph. Hesiod in Theogo. quas fabulas trahunt Hesichius, & Suidas ad chemiam, vt alij vellus aureum Inuenitur & argentum in argenti fodinis. sed & Plinius libr. 26. cap. 27. tradit, quòd ignis accipit arenas, ex quibus alibi vitrum, alibi argētum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit, igne lapides in æs fundi, ignéque ferrū gigni.

De aurichalco. CAP. VI.

AVrichalcū, vel vt aliis placet ὀρίχαλκον, duplicis est speciei: vel naturale, quod in montibus exeritur, vel factitium, quod parte quinta auri constat, aliis electrum: colorem enim eius imitatur, Plinius libro 33. capite quarto, vocant Galli latonem. Veruntamen Vannocius libro primo Pyrotechniæ, capite octauo, fossitium & naturale reperiri negat, sed ex ære quod vocamus cuprum, & *erain*, componi, tinctura adiuncta: tingi autem cum lapide calaminari, fusione æris cum eo facta, & vitri puluere iuncto, & percolato ære. Humecta constat natura aurichal-

cum

cum, sed terrena & impura, tamen maiori calore decocta quàm sit æris. Ideo purius & nitidius ære, & durius propter maiorem decoctionem.

De ære. CAP. VII.

AEs nobis simpliciter dicitur, *Cuyure*, item æs cypriũ, fossile ex fornacibus & mineriis æris oritur, & cadmia, quam dicunt Tuthiam communem, & pompholigem, vnde & ea materia æris esse dicitur, vt & flos æris. De quibus Amatus in Dioscoridis librum quintum enarratione 43. Isidorus Etymolo. lib. 16. cap. 19. Plin. libr. 34. capite 9. & 10. Vannocius lib. 1. Pyrotechniæ, cap. 3. Æs, vt ait Isidor. rubiginem celerius contrahit nisi vngatur oleo: seruatur autem optimè in pice liquida. Hoc sonorum est, ideo tubis inseruit.

De plumbo, & stanno, ceruſſa, ſandaracha. CAP. VIII.

PLumbi quatuor constituuntur genera, primum album dicitur, quod stannum aliter. Secundum, nigrum plumbum vulgare. Tertium, Bisemutum, medium inter

album & vulgare. Quartum genus ex stibio fit quod vulgò antimonium, quod est lapis inuentus in argentifodinis. Plin. libr. 33. cap. 6. multa lib. 34. cap. 16. 17. 18. Stannum stridorem quendam retinet. Miscetur & stanno interdum plumbum nigrum ad octauam partem, quod stannũ à Mediolanensibus dicitur Peltrũ. Plumbum albũ & nigrum inuenisse primum Midam dicitur ab Higinio in fabulis cap. 274. Plinius Midacritum vocat lib. 7. cap. 56. vbi & de inuentoribus aliorum metallorum. Plumbũ fit ex humore crasso, impuro, maléque decocto, ideóque molle, nigrum, graue, & dẽsum admodũ est: & in locis frigidis & humidis nascitur plerumque. De mineriis plumbi & stanni, apud Vanoccium libr. 1. Pyrotechniæ cap. 4. & 5. Ex plumbo & aceto, fit cerusa, vt ait Gale. lib. 9. de simpli. medicam. facult. Plin. lib. 34. cap. fin. Vitruuius lib. 7. c. 12. Hæc adusta, in sandarachã adulterinã transit, quæ & dicitur sandix Syrium, Aëtius lib. 2. Plin. libr. 35. cap. 6. Ama. Lusita. in Dioscor. lib. 5. Enarrat. 63. Meminit Plin. lib. 33. cap. 6. de vena plumbi, quã galenam dici autumat, quæ iuxta argenti venas, reperitur.

De

De ferro, & chalibe. CAP. IX.

FErrum, metallum leuius superioribus, porosum, nigrum, inæquale, quoniam in eo humor inæqualis est, & abundat maior copia siccitatis. Accedit huic formæ chalybs, id est, ferrum densius, propter maiorem humiditatem, magísque decoctam. Sebastian. Foxius lib. 3. de natur. philosph. capit. 6. de differentiis ferri & illius liquamine & induratione. Plin. libr. 34. capit. 14. & 15. De minera ferri, Vanoccius libro 1. pyroteh. cap. 6. & de arte miscendi chalybis cap. 7. Tradit & Aristote. lib. de auscultat. mirabilib. chalybem etiam ex sabulo quodam generari.

De argento viuo & chemicis metallorum nomenclaturis. CAP. X.

ARgentum viuum, species metalli dicitur, ob continuum suum motum & græcis ὑδράργυρος, aqueũ argentum: à chemicis dicitur Mercurius: sicut aurum, Sol: argentum, Luna plumbũ, Saturnus: Iupiter, stãnum: cuprum, Venus: Mars, ferrum. Argẽtum viuũ, ex substãtia terrea & aquea indigesta est, multúmque aeris immixtum habet: Quò fit vt mobile ita sit, & igne in auras euolet, & defluat in fumum & resoluatur. De hoc latè disputat Albert. Magn.

lib. 4.

li.4.de reb.metallic.tract.1. capi.1.Plin.li. 33.capit.6.Inuenitur autem argentum viuum naturale & fossitium, & artificiale seu factitium, vt monet Amatus Lusitanus in 5.Dioscorid.enarrat.70.

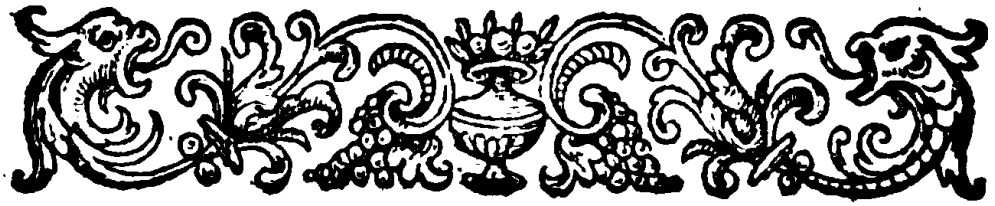

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS LIBER XXXVIII.

* * *

In quo agitur de participātibus naturæ lapidum & metallorum.

De aliis corporibus mixtis simplicibus & sine vita existentibus, vt de vitro, & nitro primùm. CAP. I.

TERTIVM quoddā genus fossilium, inter lapides & metalla compositorum corporeum simplicium, est eorum quæ tantæ non sunt siccitatis aut caloris vt lapidescāt

omnino, nec tanti humoris, vt formam metali capere possint: cuius generis sunt vitrum, nitrum, alumen, bitumen, sulphur, sales, & atramenta seu tincturæ chemicorum. Vitrum fit ex arenis, cōchis vel fossilibus, vel ex cineribus nitri vel filicis, Plin. lib. 36. capi. 26. Nitrum vulgò salitor, herba dicta kali, vnde salkali vel halkali, ex qua cineres fiunt. Hācq; herbam Amat. Lusita. in 3. Dioscor. enarrat. 153. putat esse vnam speciem anthylis, quam nasci in lacubus maritimis tradit, & in Gallia & Italia dictam salicornium. Et in lib. 4. enarrat. 54. etiam eius speciem quam vocant Tragon, suspicatur, qua vitrum fiat & sapo: eamque ab Hispanis, vulgò vocari Sodā Batriliam. Est tamen aliud nitrū fossile, Dioscor. lib. 5. cap. 90. nobis nitrum, salpetre. Meminit & de aphronitro seu de spuma nitri, Plin. lib. 31. capit. 10. Galen. lib. 9. simpli. medica. facult.

De alumine. CAP. II.

ALuminis tres sunt species, scissile, rotundum, liquidum, de quibus Galen. lib. 9. simpli. medica. Plin. libr. 36. capit. 19. Dioscor. lib. 5. cap. 123. Amatus, sex adfert species, alumen roche, plumæ, fæcis vini, catiui, scaliolæ, zuccharinum, de quibus tra-

ctat lib. 5. in Dioscorid. enarrat. 83. Paulus Ægineta lib. de apparatu medic. addendus Plin. lib. 35. cap. 15.

De bitumine. CAP. III.

BItumen, est gleba quædam siuæ terræ, seu maris vel paludis. melius Iudaicũ, gignitur & in Phœnice, Babilone, Zacyntho, Sidone. Liquidũ etiã est Ciliciæ, quod adulteratur pice: videndus de his Galenus li. 4. de facult. simpli. medicam. Paul. Ægin. in appar, medicamen. Dioscor. lib. 1. capit. 100. 101. 102. vbi de pissasaphato, naphtha, colamine, bituminibus, & alibi limum, alibi terram esse ait. Bitumen, sulphureum, vt & Plin. lib. 35. cap. 15. vbi de naphtha & aliis, & alibi.

De sulphure. CAP. IIII.

SVlphur, essentiæ est tenuis, & temperamenti calidi, vt ait Galenus lib. 9. de facult. simpli. medica. Quatuor genera sulphuris ponit Plin. lib. 35. cap. 15. vnum viuum, quod Græcis ἄτυφον; Secundum dictum gleba fullonum, officinis tantum familiare; Tertiũ egula dictum ad suffiendas lanas pertinens: Quartũ ad ellychnia tantum conficienda seu ad sulphurata, videatur Ægyne. de appar. medica. Dioscor. li. 5.

capi.

cap.124. Hoc ardent interdum montes, vt Vesuuius, Æthna, Puteolanus, & alij.

De salibus. CAP. V.

SAlis plura etiam genera, nam alij sunt marini, victui hominum familiares, vt aliqui fontani & fossiles: sunt tamẽ vt plurimum fossiles, minerales & metallici, vt sal gemmæ, qui est lapis grauis, lucidus, densus: item sal hamoniacus, vt ex Cyrenaica regione, sub arenis latens, sal alcali, de quo supra in vitro: spuma salis seu halinitrum, de quibus videndus Amatus Lusitanus in Dioscor. lib. 5. enarrat. 90. 91. Galen lib. 11. simpli. medicam. Dioscorid. lib. 5. c. 126. Plin. lib. 35. cap. 7.

De atramentis. CAP. VI.

DIcuntur atramenta, quædam substantiæ fossiles lapidescentes vtcunque ex terra, & aqua: hæc primùm sunt liquida, postea coagulata. Atramenti quinque genera præcipua, primum album, quod Arabes dicunt kadidis: secundum rubeum, Arabibus: assuric: tertium citrinum quoddam, Arabibus alkofol: quartum aliquod viride, quod Arabibus alcacantum, aliis vitriolum: quintum aliquod fuscum, habens

bens aliquid liuidi seu pallidi aurei. De quibus Albertus Magnus libro. 5. de rebus metall. tract. 1. ca. 2 Rhasis de atramentis, Ianus Lancinius lib. 5. collectaneo. chemicarum cap. 1.

De tribus spiritibus mineralibus, & aliis mediis. CAP. VII.

CHemistæ vocant tres spiritus, minerales, argentum viuum, sulphur, & arsenicum: sunt alia cum iis media, vt minium, chrysocolla vel attincar, aut auripigmētum, ochra, chalchites, Armenius lapis, Cyaneus seu lazuli, & alia, de quibus Dioscorides in 5. & sui enarratores Matheolus, Manardus, Amatus, Fuchsius, Constantinus, & alij.

Finis 38. Libri.

SYN-

SINTAXEΩN ARTIS MIRABILIS

LIBER XXXIX.

* * *

In quo agitur de virtutibus.

Quid tractandum sit in hoc & sequenti libro, & de affinitate virtutum & vitiorum. CAP. I.

IAM lib. 4. syntax. cap. 7. tractauimus satis abundè in genere, de virtutib' & distinctione vel diuisione earum: habetque caput illud de virtute, in commentariis nostris transcendentium, dilucidam explicationem. Quædam etiam in ethicis generalia de moribus: de virtute animali, in animalibus: de vegetabili, in plantis: de cælesti in libris de mundo: & de elementari, dum de meteoris percurrimus: vt nunc tantum superesse videatur singularis quædam explicatio virtutum & vitiorũ. classis penultimæ speculi artis positi li. 2. syntax,

capit. 1. Quamobrem hic libellus de virtutibus separatim aget, postea autē postremo libro vtimam vitiorum & virtutum oppositarum explicationē, eo ordine quo singula in prædicto speculo fuere proposita, vt memoria tenacior sit, Deo iuuante, absoluemus: virtutibus virtutes proximas, & vitia vitiis connectentes, vitiaque cum propriis virtutibus comparabimus, vt elucescant & facilius distinguantur iuxta se contraria posita. Virtutes quippe omnes, quodam iure familiaritatis & sanguinis, sunt sibi hærentes, vt vix, qui vnam habuerit, alias non consequatur, vt notat Cicero 2. offic. & 2. Tusculana. & 5. de finibus. Platoq; in Protagora, vbi vnam tantum dixit virtutem, iustitiam nempe, cæteras continentem, & Aristoteles & Galenus latè libro septimo de decret. Hippocr. & Plato. vti etiam vitia se mutuò consequuntur, & abyssus abyssum inuocat. & semper in peius vitium ruit. Quare perpulchrè Plutarch. libro de different. inter odium & inuidiam, scripsit, vitia multitudini hamorum similia esse, quæ si cum pendentibus ex ipsis affectibus, huc atque illuc moueantur, pluribus inter se nodis atque implicationibus connectantur: ipsa verò, quemadmodum in ægritudinibus accidit,

accidit,alia ob aliorum dolorum dolorem cruciantur: Proinde, vt idem libro de sera numi. vind. vbi vitium vnum, ibi plura. Sunt etiam vitia virtutibus proxima, & quæ sæpe pro virtutibus habentur: vt contra sunt virtutes, quæ proximis sibi vitiis solent valde lædi ob quandam similitudinem. Quò fit, vt vulgus, qui non nouit virtutis & vitij distinctiones, pro animi sui passionibus, vt vitium, virtutem calumnietur. Nam humilem, dicit abiectum: erectum, superbum: valde iustum, irridendum: doctum, inflatum: seuerum, crudelem: indulgentem, facilem: simplicem, brutum & stultum: acrem, callidum: diligentem & pium; superstitiosum: remissum, negligentem: solertem; cupidum: parcum sobriumque, auarum, quietum, ignauum vecordemq; : abstemium, morbo aliquo infectum & tenacem: comedentem, edacem: ieiunantem, vanum: liberalem, prodigum, & contra: verecundum, rusticum: in quibus splendor virtutibus adimitur, vt ait Sidonius Apollinaris libro septimo epistolarũ, epistola nona. Detrahebant Paulo anachoritæ, inuidi, & Hilarioni, illum solitudinis calumniati, huic obiicientes frequentiam: vt qui semper latuit non fuisse, qui semper visus est, vi-

lis existimetur, teste D. Hiero. in vita, Hilario tomo primo oper. Sic Pharisæis, D. Ioannis heremus non placuit, nec ieiunium: nec domini saluatoris, turbæ sociique, & cibi placuere. Matth. capitulo vndecimo, hæc tamen sunt incerta vulgi vestigia, bestiæ multorum capitum, atque iusti ac tenacis propositi vir, odit profanum vulgus, arcet, contemnitq; iudicium illius. Cui nunc tamen præcepta virtutum tantum perstringemus, vt si fieri possit, resipiscat & mores corrigat, memores eius quod tradit Ouidius lib. primo de remed. amoris.

Et mala sunt vicina bonis, errore sub illo.
Pro vitio virtus crimina sæpe tulit.

Nam quod pertinet ad corruptos mores quibus nũc viuitur, certè dicam quod Hesiodus in Ergis lib. 1.

τῶν δ' ἐγὼ μή τ' αὐτὸς ἐν ἀνθρώποισι δίκαιος
εἶην, μή τ' ἐμὸς υἱὸς, ἐπεὶ κακὸν ἄνδρα δίκαιον
ἐμμεναι; εἰ μέζων γε δίκην ἀδικώτερος ἕξει.

Id est.

Ego porrò nec ipse nunc inter homines iustus
Esse velim, neque meus filius, quando malum est.
Iustum esse: siquidem plus iuris habebit, iniustior.

De

De Iustitia. CAP. II.

ZEno apud Diogen. Laërtium, libro. 7. in Zenone, primas dixit virtutes, iustitiam, prudentiam, fortitudinem, temperantiam. Et iustitiam, scientiam eorum quæ fugienda eligendáve sunt, quæq; sunt media. Hęc Aristot. lib. de virtutibus. virtus animi, quà tribuitur quod cuique par est tribui. Quam finitionem variis exornat honoris titulis Orphæus in hymnis duobus iustitiæ, & Philo Iudæus lib. 2. de vita Mosis. & lib. primo legis allegoriarum, & alibi. Cicero 1. officio. nosq; latè de ea in primo libro præludiorum optimi Iurisconsulti. Et in summa hæc bonos patresfamilias, homines ciuiles, principatu dignos, vtiles sibi & suis facit: verè regia virtus, sine qua nec vllus bonus, vt dixisse Socratem refert Xenophon libro quarto de dictis & factis eius, hæc leges ferentibus adfuit, proinde qui hanc habet, perinde ac Solon, ac Draco leges feret, vt Gymnosophistæ, sapientes Indorũ docuerunt Apollonium Tyaneum, auctore Philostra. lib. 6. de vita eius capitulo vndecimo. Iustitia murus arduus, quem non obliquis doli vis ingreditur hominum genus, secũdum

Maxi. Tyrium ſermo.2.omnia iuſtitiæ cedunt publica, & priuata, illa temperantur: ideo in Pythiis à Pindaro ode 8. quies iuſtitiæ dicitur filia, quæ habet claues conſiliorum & bellorum excellentiſſimas, vrbium cõſeruatrix. iſta ſine aduerſario, quia iudicis officio fungitur, vt ſcribit Philo Iudæus 1.allegoria. Leges & Demoſthe. oratio. 1. contra Ariſtogito. per hanc eius adminiſtri magiſtratus, bonos à malis diſcernunt, malóſque puniunt intrepidè. Plato in amatoribus, & 9. de legib. Hæc itaque ſpeculatrix vitiorum, & caſtigatrix inuicta, vtpotè tribus ſuffulta comitibus, ſanctitate, veritate, & fide, vt ait Ariſtot. lib. de virtut. Præſtat & vel eo maximè cæteris virtutibus, quòd aliæ à nobis poſſeſſæ, noſtræ potiſſimum conſulãt vtilitati, illa tamen & noſtræ & aliorum omnium. teſte Ariſtote. lib. 5. ethico. c. 1. diſtribuit enim quæ cuiuſque ſunt: quod & tradit Iſocrates oratio. de pace. Addit & commodè Suidas, in verbo ἀρετὴ iuſtitiæ comites, æquabilitatem, & gratiam. hæc in voluntate poſita & in re ipſa, conſtans & perpetua voluntas ius ſuum cuique tribuendi Iuſtiniano, vt explicamus in præludiis Iuriſc. c. 1. ita propria, vt voluntatis erit hominis virtus, & ſi re ipſa, quædam æqualitas aliquæve par-

tes iustitiæ, in animalibus brutis esse videantur, vt cùm Delphini inter sé patiuntur venationis piscium partes, & maiorem relinquunt ei qui capturæ causa fuit, teste Æliano lib. 2. de animalib. cap. 8. Sicut & quædam refert de Leonis iustitia, idem li. 5. c. 39. Quæ tamen & alia similia verè iustitiam non exhibent, cùm instinctu naturę fiant à brutis & sine voluntate, & pleraque in illis inueniantur, quæ à regulis iustitiæ omnino declinent: vt optimè Hesiodus dixerit,

τὸν δὲ γὰρ ἀνθρώποισιν νόμον διέταξε κρονίων,
ἰχθύσι μὲν, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεινοῖς
ἔσθειν ἀλλήλους; ἐπὶ οὐ δικὴ ἐστὶν ἐπ' αὐτοῖς.
ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη
γίνεται. id est,

Namque hanc hominibus legem disposuit Saturnius,
Piscibus quidem & feris, & auibus volucribus,
Se mutuò vt deuorent: quando quidem iustitia carent:
Hominibus autem dedit iustitiam, quæ multò optima.

Quibus docet errare Ælianum, dum brutis iustitiæ exercitium tribuit in proximè citatis locis, & lib. 6. de natu. animal. c. 50. Pari modo qui inter latrones & im-

probos constituunt. Non enim obedientia ad prædandum vel distribuendum aliena, iustitia mihi est, sed iniustitia. Versatur quippe iustitia circa societatem vitæ, communitatem, concordiam, amicitiam, similitudinem morum: circa pietatem in Deum, patriam parentes, liberos, patres, amicos, affines vxorem maritum, hospites: in beneficio dando & retribuendo, in disceptationibus iudiciorum, actionibus & defensionibus, in conseruatione iuris cuiusque, & similib. quæ ad belluas non porrigunturur, non ad latrones qui proximis insidiantur, qui fœdera societatis humanæ perfringunt

De diuisione iustitiæ. CAP. III.

PRior diuisio iustitiæ, vt alia sit vniuersalis, alia particularis: vniuersalis, maioribus, & legibus eorum obsequi. primáque iustitia, qua Deo proxima, qua diuinis: tertia, qua patrię parentibúsq; : postrema, qua vitæ functis debitum cuique suum officium, tribuimus, vt notat Aristot. libello περὶ ἀρετῶν. In iustitia Dei qui maiorum sumus, debetur obsequium, cultus, adoratio, vt & nouerunt Ethnici, Pythagoras in aureis versibus, Theognis in gnomis, Seneca lib. 4. de virtutib. in iustitia. Et melius

lius nostri, Augustinus lib.de natura & gratia contra Pelagianos c. 13. & alij omnes. Propter eius authoritatem & magistratibus debemus quoque obedientiam, D. Paul. ad Roma. 13. propter ordinem in hierarchia hac terrestri cõstituunt à Deo: nec enim potestas nisi à Deo, Sapien.6.simúlque lex naturæ statuit inferiores parere superioribus, Dionys.Halicar. lib.2.antiquita. Roma. Quid autem debeamus Deo, principibus, magistratibus, maioribus senioribus, parentibus, liberis, & aliis personis, cùm ecclesiasticis, tùm aliis: quídve illi vicissim aliis debeant, tractauimus abundè lib. 1. præludio. optimi Iurisc. per plura capita, nec hîc repetemus, neque ea quæ ad iustitiam vniuersalem pertinẽt. Sed de particulari pauca subiũgemus, quę particularia vniuscuiusque in diuiduo negotia, considerat: cuius duæ feruntur species, commutatiua, & distributiua. Commutatiua est æqualitas in rerum commutatione per contractus quibus vtimur, pro mediis, ad reducẽdam communicationem ad æqualitatem, vel mediante pretio, seu numi æstimatione, vel sine pretio in excessu vel defectu proportionem Arithmeticam adhibendo. Distributiua, est quę reddit cuique quod suum est, vel in dando de-

bito, vel in imponenda pœna: in quib. non æqualitas inspicitur arithmetica, sed geometrica, prout cuique dignum est cõcedi, & si olim aliquando, pœna talionis arithmeticam videretur habere, dum dens pro dente, oculus pro oculo, puniebatur &c. In hac geometrica distributione iustitiæ, inspicit iudex gradus delictorum, nec tantum factum sed & delinquentium qualitates, causas, voluntatem, ætatem, & reliquas alias peristases, quas in criminibus puniẽdis in nostra iuris epitome quærendas, dicemus Deo fauente. Sic in honoribus & administrationibus distribuendis, ætas, habitus, eruditio, experientia, & alia id genus geometricè considerantur, non arithmeticè. Quæ latius explicat Melanchthon in compendio philos. moral. Quę & de iniustitia, negando, dicta existimare oportet.

De alia diuisione iustitiæ & iniustitiæ.

CAP. IIII.

IVstitia in scripturis sacris, duplex est: vna Mosaica, alia Christiana, illa externa, hæc interna quoq; illa carnis, hæc spiritus: vna politica seu ciuilis, humana: altera diuina, cælestis, & spiritualis: vna pharisaica

risaica, altera vera: vna vetus, altera noua: illa præcipit, & nihil implet: hæc omnia implet, quia D. nostrum Iesum Christum habet, qui est legis implemẽtum, vt scribit Bartholomæus Vuesthemerus, in phrasibus sacræ scripturæ, in verbo iustitia.

De iniustitia. CAP. V.

QVid iniustitia sit, ex superioribus per negationem apparet, esse inquã vitium animæ, quo amplius quàm par sit in quacunque re, quis habere vel pollere, seu excellere velit, Aristo. περὶ ἀρετῶν. Comites iniustitiæ, calumnia, iactantia, simulatio, calliditas, dolus fraus, malignitas. Iustitiæ duo extrema vitiosa: in excessu velle nimium haberi iustum: sic enim Ecclesiastes monet c. 7. noli esse multum iustus, & Eccles. c. 19. est iustus qui se nimium submittit multa humilitate. Sicuti nimia religio, hoc est non limitata cãcellis rationis, transit in superstitionem, de qua posteà. In defectu autem, dum quod iustum est, non fit, vbi via spatiosa quam multi sequuntur, tritáq; perditorum & stultorũ infinita multitudine

De prudentia. CAP. VI.

MOnet Deus, vt simus prudentes sicut serpentes, & simplices vt columbæ,

Mathæi 10. Proponit &c. 25. exemplum imitandum virginum prudentum : item Lucæ. 12. fidelem & prudentem dispensatorem, præcipit & D.Paulus ad Titum 2. vt simus prudentes. Quæ omnia, omnes virtutes nobis proponũt sub nomine prudentiæ, quia nulla virtutum prudentia vacat, si credamus Cicero. 5. Tuscul. Atque vt ait Hierocles in commentariis ad carmina Pythagorica, illud iustum est, quod perfecta prudentia circunscribit. Et vt D. Augusti. lib. 83. quæstio. quæst. 31. Prudentia est rerum bonarum, malarum, & neutrarum scientia, firmátque lib. 19. de ciuita, Dei c. 4. Etenim prudentia quæ est in animæ rationabili parte, quæ opinatiua dicitur vel æstimatiua, sine arte & sola sua vi, consulere potest quæ sibi & aliis bona sunt & mala, vt colligitur ex disputatione Aristote. lib. 6. Ethico. c. 5. & libello, de virtutib. Et per illam consentiente Ciceron. 3. Rhetori. ad. Heren. possumus habere delectum bonorum & malorum, in quibus illa versatur. Sic in corde prudentis requiescit sapientia, & ipse quoque erudiet indoctos, prouer. c. 14. ita illa eadem bona, aut adipiscitur, aut tuetur, aut adauget, aut vtitur illis sapienter, vt notat Plutar. orat. consolato. ad Apollo. docétque quid sequendum,

quídue fugiendum in omni vita. D. Augusti. sermo de prudētia ad eremitas, ad prudentiæ munus pertinet authore Macrob. in Som. Scipio. lib. 1. c. 8. ad rationis normam, quæ cogitat, quæve agit, reducere, & humanis actibus prouidere. Quare assident ei ratio, intellectus, circūspectio, prouidentia, docilitas, cautio, sicut & Cicero 2. de inuentio. partes alias prudentiæ dicit, prouidentiam, memoriam, intelligentiam ad humanorum actuum vtilitatem. Neque enim, vt scribit Philo Iudæus, lib. 1. legis allegoria. prudentia est, solum verbis sapere, sed opere spectatum esse, actionibus ad virtutem compositis. Propriè autem virtus hæc est eius qui præsidet, non eius qui subest, sententia Aristot. 3. politico. c. 3. proinde apud Platonem in Alcibiade 2. vel de voto prouidens dicitur sufficiens consultor sibi & patriæ, imprudens contrà. Et in Lyside vel de amicitia, prudentibus res commendandas censet & ducatum aliorum. Neq; quippiam efficacius etiam ad habendos obediētes milites Cyrus ex consilio aut apud Xenophon. lib. 1. Cyripæd. dicebat esse, quàm vt dux prudentior esse videatur. Et Eccles. c. 10 ciuitates inhabitabuntur per sensus prudentum. Et firmissimum propugnaculum ciuitatis

uitatis apud Philonem lib. de sacrificio Abelis, cogitationes amicæ prudétiæ: ideo, inquit ad Nicoclem in Euagora orat. 4. Isocrates, vos qui dominamini, pluris facere oportet prudentiam. Prouidétiam & prudentiam idem esse plurimi sentiunt, nisi quòd prouidentia generalis, prudétia specialis: cum tamen & prouidentia sit de singularibus, de quibus nos latè in commentariis Transcendétium, cùm explicauimus synopsim lib. 4. Syntax. c. 5. vbi agitur de prudentia & prouidentia, & de diuisionibus eius. Hāc virtutem ex siccitate hominis parari Galenus ait, veluti ex humiditate demētiam lib. quod mores animi sequantur temperamentum corporis, melius tamen, quanquam & conferat aliquid ea dispositio corporis, respondit Plato dialo. 26. in Phædro vel de pulchro. prudétissimum efficere diuinam philosophiā scilicet vt ait Macrob. lib. 1. in som. Scipio. c. 8. mundum ipsum & quę mundo insunt, despicere, omnémque animæ cogitationem in sola diuina dirigere: eam quoque perficit tempus & longa experientia, obseruatióque euentuum, cum legitima ratiocinatione dicit doctrinā & vsum Marsil. Ficinus in argument. in Menone Platonis: vim quoque addit à natura illi Cic.

1. de

1. de legib. & Iob 12. in multo tempore prudentia, in tempore inquam considerato & obseruato: Alioquin, vt ait Isocrates in Archidamo orat. 14. quantum ad prudentiam pertinet, non multitudine annorum, sed ingenio & cura distamus. Quocirca in prudentia, vt ait Cic. 1. offic. hæc concurrere debent, amor vei, meditatio animi, perspicacitas eiusdem, inuestigatio veri, vel diligentia inquirendi, cum cogitatione, memoria, deliberatione, delectu bonorum, studio, & scientia: quibus monemur, vt nisi ea omnia consequamur, nostrę sententiæ ne fidamus, sed prudentes alios consulamus: quo referendum quod scribitur Prouerbio. 3. ne innitamur prudentiæ nostræ: & ad Roma. 12. nolite fieri prudentes apud vosmetipsos: & Eccles. 9. cum sapientibus & prudentibus tractandum esse cōsilium: paucorum enim sapientiam & iudicium, potius, quam plurium insipientium vereri oportet, vt ait Plato in conuiuio. Cùm tamen plerique philautia hallucinati, sibi nimium sapere videantur, quales tumidi philosophi, qui dicentes se sapientes stulti facti sunt, & euanuerunt in cogitationibus suis, vt ait D. Paulus ad Roma. 1. Inter ea quæ prudentiæ sunt, videtur Ælianus lib. 2. de natura animal. cap. 1.

sagaci

ſagacitatem naturalē referre animalium, quæ ſibi quodammodo in futurum proſpiciunt, inſtinctu tamen naturali, quódque ſe muniant contra pericula', & in apibus lib. 6.c.11. Cæterum vt iam in iuſtitia præmonui, hanc reiicio à numero virtutis, cùm nulla inſit illis voluntatis ratio quæ fundamentum virtutum eſt.

De Imprudentia. CAP. VII.

COntrarium prudētiæ vitium eſt imprudentia, quod eſt rationalis partis malè & improuidè viuendi cauſa, Ariſtot. περὶ ἀρετῶν. Cui ineſt motus animi inconſideratus, affectuum ineſcatio, imperitia, dementia, obliuio euentuum, philautia, delectus malus, & præceps, ſtultitia, temeraria actio &c. eius exceſſus in temere præſumendo & vltrà quàm fas prouidendo: defectus autem in non perſpiciendo. Affinis huic vitio, prudentia falſa, quæ verè prudentia non eſt, & tamen eſſe videtur: veluti prudentia huius mundi, mors eſt & imprudentia apud Deum, ad Roma. 8. dum quis prætermiſſis diuinis, inferiora appetit dum voluptatibus ſe polluit &c. vt ait D. Auguſti. libr. 83. quęſtionum quæſt. 65. Sic villicus iniquitatis, prudenter hac cautione humanarum rerum, dicitur ſe geſſiſſe

gessisse in subuertendis rationibus domini sui apud D. Lucam cap. 16. & prudentiores filij huius seculi filiis lucis, id est, diligentiores in procurādis rebus humanis, quàm filij lucis sint in tractandis rebus diuinis eod. c. 16. Luc. Ita diuersis respectibus quis prudens, id est, prouidens suis negotiis, & imprudens dicitur. Verùm is qui in malis solers & diligens est, si de virtute agamus, imprudens est, quia salutem suam stultè prætermittit, nec curam sui verè habet, quantumuis inani impiorū opinione prudens videatur.

De fortitudine & magnanimitate,

CAP. VIII.

HIc de virtute fortitudinis agimus, non de robore athletico, quod vocat etiā Plin. fortitudinem, dum artubus validis, firmioribus musculis, & mēbris, quis preuālet, cuiusque exempla refert libr. 7. c. 20. & 28. Talis Sampson, Hercules, Herilus, Vergilio 8. Æneid. Milo Crotoniates, Gellius lib. 15. cap. 16. Cælius lib. 5. cap. 21. Titormus Busequa Cælius libr. 11. capit. 69. Cacus Ouid. 1. fasto. Monychus Cēraurus Lucan. 6. Pharsal. Ouid. in Ibin. Cleomedes Astypaleus, Plut. in vit. Romu. Crinitus li. 15. c. 3. fortitudo itaque vt virtus, est quam

vocat Seneca libr. 4. de virtutibus, magnanimitatem, in ea animę parte quę facilè incitatur terroribus, ob quā quis non concitatur per illa quę mortem minantur: & in summa nec aliud est, quàm in difficilibus & arduis seruare alacritatem, ad subeunda pericula, & animis abundare: magis præclarè mori quàm turpiter viuere, seruariq; cupere. Hanc comitantur constātia, & grauitas (teste Suida in verbo ἀρετὴ,) atque animositas, generositas, fiducia, sedulitas, & tolerantia. Cicero quoque 2. Tusculan. quæst. libr. 3. rhetori. ad Heren. & 2. de inuent. addunt alios comites, magnitudinem animi grauitatē, patientiam humanarum rerum despiciētiam, perseuerantiā. Verùm inter patientiam & fortitudinē animi, idem Cicero in partitio. orator. interesse scribit, quòd venientibus malis obstet fortitudo, at patientia adesse ostendat, quia qui tolerat perfert. Cui subscribit D. Augu. libr. 83. quæstio. quæst. 31. & lib. de libe. arb. ca. 13. Aristoteles 3. ethico. c. 6. fortitudinē ponit circa terribilia, sed non circa quælibet, veluti in perferenda infamia paupertate, morbo, aut in maris periculis: sed circa periculum bellorum: verùm alij latius, ad mortis quemlibet cōtemptum, virtutis & boni causa extendunt. Sic constans ille animus

in Dei fide martyrum, fortitudine plenus dicitur, qualis S. Stephani actuũ 6 Et apud gentiles inuictus animus in tormentis, vt fortitudo celebratur Socratis in pædore carceris, in haustu cicutæ: Militiádis, in vinculis: Themistoclis, Rutilij, Metelli, in exilio: Reguli, in tormentis: & aliorum, in aliorum terribilium magnifico contẽptu. Atque Plato in Protagora, absolutè dixit fortes esse circa metuenda: Et Cicer. rhetoric. 3 fortitudinem dixit esse rerum magnarum appetitionem, & rerum humilium contemptum, laborum cum vtilitatis ratione perpessionem. item 3. de finib fortitudinem in laboribus periculisq; cerni: & D. Ambrosius libr. 1. de offic. fortem in contemptu periculorum, & vltrà in constantia aduersus vitia constituit, in extraneorum quoque contemptu & corporeorum, inque virtutum audaci persecutione. D. Hierony. in Ioëlem, fortis viri etiã esse ait, nec aduersis frangi, nec prosperis subleuari, sed in vtroque moderatum esse. Multa alia de fortitudine, Seneca libr. 14. epistol. 91. & lib. 2. epistol. 37. vbi de duplici magnanimitate, quæ extra bellorum pericula, fortitudinem adstruunt. Cæterum, nec tolerantiam omnium, animi fortis esse, quisquam sibi debet persuadere.

Sed eam tantum quæ prudentiæ est, vt monet Plato in Lache, & Cratylo, quod à notatione nominis euincit quoque, nam fortitudo, ἀνδρία, Græcis dicta est, quasi virilis, quia ἀνὴρ vir dicitur. vel ab ἀνάῤῥυσις, sine fluxu, quod non defluat. Estque fortitudo medium inter temeritatem & timiditatē, vt ait Plutar. lib. de virt. morum. Quamobrem illa quę non est prudentię, temeritatis esse videtur, ea & infœlicium hominum periculis se exponere, vt vitam contemnētes, cum tamen propter virtutem mortem vitæ prępone re fortitudinis sit. Propriúmque fortitudinis est nihil nisi turpia timere, vt ait Macrob. lib. 1. in som. Scipio. c. 10. vitium itaque aduersum magnanimitati vel fortitudini, reprehensibilis vitæ conscientia erit, vt scribit Seneca 4. de virtutib. & Cicero 1. officio. tradit, fortitudinem rectè ab Stoicis dictam, virtutem propugnantem pro æquitate: Nam ea animi elatio, quę in contemnendis periculis, si iustitia vacat, quæve pugnat non pro societate communi; sed pro suis commodis, in vitio est non virtutis, potiúsq; immanitatis. Rursumq; 4. Tusculan. variis adductis finitionibus, docet fortitudinem esse tolerantiam cum obtemperatione summę legis, non in ira vel furore sitam, siquidem

ea iram moderatur ratione. Et Galenus li. 7.de placi. Hippocra.& Plato.eius virtutis sedem constituit ea in parte animæ, quæ irascibilis dicitur, Philo autem Iudęus lib. 1.allegoria.legis,in pectore.

De diuisione fortitudinis. CAP. IX.

ARistoteles libr. 3. Ethico. ad Eudemum, quinque species fortitudinis facit, in quibus eadem quis sustinet, sed non ob easdem causas: quarum illa perpetuò retinenda pro vera virtute est, quæ cum ratione sustinet & metuit quæ ratio metuenda suadet, quo fortis differt ab audace,qui metuenda non metuit, & omnia temere aggreditur & suscipit: & à timido, qui omnia metuit & formidat:in medio quorum est fortitudo, vt ait D. Augustin. episto.29. ad Hieronymum. Prima porrò species fortitudinis Aristoteli est ciuilis à verecundia orta.2. militaris, vt auxilia horribilium cognoscantur, ex peritia nata.3. ab ignorantia horribilium, qualis est puerorum. 4. ab spe, vt qui vino inebriati sibi persuadent, quia vinum spem addit.5. est ex affectuum impotētia, ex concitatis animis, quomodo ferę sunt fortes, & de hac fortitudine loquitur Ælianus libr.4.cap.1.

de natur.animal.dum laudat fortitudinem perdicum pugnantium præsentibus vxoribus.& libr.5.cap. 11. de fortitudine apum, in defendendis aluearibus,& libr. 6.capi.1. dum ait bestias seipsas ad fortitudinem exercere sine magistro,exemplo apri,leonis,tauri,elephantis. Verùm sola magnanimitas & fortitudo illa est quæ rationem habet coniunctam, aliter illaudabilis & peruicacia:quamobrem fortitudini sociandaest mansuetudo, quæ iram moderatur: ne impetu, vt bellua, feratur, vt ait Aristot.libr.1.magno. moral. capit.23. neque enim efferati animi fortes sunt,Aristot.libro 8.polit.cap.4.D.Augustin.adhuc inter fortitudinem ethnicorum & Christianorum differentiam adhibet, libr.de vera innocentia cap. 295. nempe quòd fortitudinem gentium mundana cupiditas fecerit, fortitudinem autem Christianorum, Dei charitas, quæ est diffusa in cordibus nostris.Diuidam & fortitudinem rursum,pro rerum quibus adhibetur distinctione, in corporis & animi. Corporis,in armis, musculis,neruis,robore,consistit,& similibus. Animi autem fortitudo vel priuata & domestica:vel ciuilis, vel bellica, vel togata: bellica apparet,in sustinendis & repellendis periculis, inuadendo aut defendendo:

togata

togata seu philosophica, in studio virtutũ perficiendo, in libertate dicendi, fiducia consilij: in contemptu honoris, imperij, diuitiarum, doloris, exilij, egestatis, minarũ, pœnarũ, &c. in moderatione animi, in abstinentia potissimum libidinis, luxuriæ, voluptatisq; , in grauitate, liberalitate, & similibus virtutibus. Cætera patent.

De timiditate, & aliis vitiis fortitudinis repugnantibus. CAP. X.

FOrtitudini in excessu repugnat amentia, audacia, immodestia, elatio, arrogantia: cupiditas bonorum, pecuniæ, & principatus, superbia, inhumanitas, pertinacia, confidentia, factio, seditio, crudelitas, improbè dicta, mordacitas, detractio, austeritas. In defectu autem, vitia in fortitudine, desperatio, stupor, pusillanimitas, mollities, diffidentia, studium sui, ignauia, timor, & metus sine ratione laborũ, mortis, periculorum, exilij, offensionum, repulsæ, molestiæ, inopiæ, infamiæ.

De temperantia & continentia. C. XI.

TEmperantia, virtus est concupiscibilis partis, per quam à malarum rerum

appetitibus reddimur alieni, prout lex iubet, Aristot. libello de virtutib. & 1. rhetor. ad Theod. cap. 9. Priuatorum hæc, & maximaciuitatum & quietis virtus, Isocrates orat. 13. de pace, & 3. ad Nicoclem. Versatur autem circa voluptates & dolores, non omnes quidem, & minus circa dolores: inter hæc enim mediocritas, vt explicat libr. 2. ethico. cap. 7. & lib. 1. magno. mora. c. 22. circa voluptates itaque potissimum corporis & quę consistunt in gustu & tactu, non quæ animæ sunt. Aristot. problem. sectio. 29. q. 2. & in 3. ethico. ad Eudemum. & 3. ethico. ad Nicoma. cap. 10. Comitantur tẽperantiam, ornatus & modestia, teste Suida. Et Plato dialo. 3. de repub. ei attribuit obedientiam magistratuum, quod ab subditos pertinet: quantum autem ad principes, vt à venereorum, epularum, compotationumque vsu, continentes sint. Et in Charmide seu de temperantia, illius esse dicit, omnia quietè agere, quietè & ambulare & loqui, item pudorem, & reliqua omnia quæ in mensura consistunt. Qua ratione certe, & virtutum omnium fiet aggregatio temperantia, non propria virtus. Eadem fere sentit Seneca libr. de virtutib. dum eam nomine continentiæ explicat. Ad Cicer. libr. 1. de finib. bonor. &

malor.

maior. tradit temperantiam mouere nos in rebus aut expetendis aut fugiendis, vt rationem sequamur, nec satis esse iudicare quid sequendum sit, sed ibi stare oportere. Zeno autem continentiam seu temperantiam affectionem dixit insuperabilem rectę rationis, siue habitum voluptatibus inuictum. Et D. Augustin. libr. 83. quęstio. q. 31. moderatam dixit dominationem rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animæ. Et 1. de libero arbitrio capit. 13. dicit esse cohibitionem animi ab his quæ turpiter appetuntur. Macrob. quoque libr. 1. in som. Scipio. temperantię tribuit, nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, iugo rationis cupiditatem domare, quę mutuata sunt ex libr. 4. Xenophontis de dict. & fact. Socrat. Huc pertinet pręceptum, non concupisces &c. Exod. 20. Deutero. 5. 7. & Eccles. 25. quo prohibetur furtum, adulterium, luxuria, & cupiditas alienorum omnis, & reuocantur homines ad temperantiam, id est, ad virtutes. Nam sicut omnis virtus in mediocritate consistit, à defectu & excessu alienaiita temperare se à malis, nihil aliud est, quàm in mediocritate illa consistere: vtrontrà, concupiscentiæ nomine, quæ

cancellos rationis & mediocritatis transcendit, omne vitium continetur, fomes & fomentum omnium malorum. Ita & radicem eorum, dixit D. Paul. 1. ad Timoth. 6. & Isido. lib. 2. de summo bono ca. 41. Nam ex concupiscentia & cupiditate incenditur animus ad habendum vel faciendum quod non licet: & dum passiones illas conceperit, generat peccatum: peccatum autem consummatum mortem parit. Iacob. 1. cui morbo obuiam it temperantia, per continentiam: continens namque, temperans est: vt ait Aristot. lib. 2. magno. moral. capit. 6. vbi & fusè singula prosequitur. Sic Cice. 2. de inuentio. continentiam describit esse, per quam cupiditas, consilij gubernatione regitur: siquidem si alio modo quàm per rationem cupiditas cohibeatur, temperātiæ virtus vel continentiæ non est: veluti, si vi vel alite compescatur, vt in eunuchis temperantia venereorum recte non nominatur, vt ait Philostra. libr. 1. de vita Apolo. Tyani cap. 21. Sunt quippe virtutes ex voluntate metiendæ, & hæc potissimum. cum non coinquinetur corpus, nisi de consensu animæ. Quò fit, vt non possim probare sententiam hic etiam Æliani, qui lib. 5. de natu. anim. cap. 11. temperantiam omnium

municat brutis, nempe apibus, eò quòd illæ feruntur odisse eos, qui vnguentis delibuti sunt, & qui recenter à venere veniunt. Dumque dicit temperatissimum in victu capitonem piscem. libr. 1. cap. 3. Et laudat lib. 2. cap. 26. aquilæ temperantiam, quod sitim patiatur, nec se puluere volutet, vt cæteræ aues. Dumq; scribit libr. 5. c. 16. de muscis quæ in pysatide, eas quando festum celebratur olympiorum voluntarie, abesse, & abstinere se à carnibus sacrificij, discederéque vltra Alphenum fluuium, nec redire nisi peracto sacrificio. Nam hæc omnia & similia non rationis, non voluntatis sunt: vt virtutis nomen habere mereantur, non magis quàm si quis videat Oetes à culicibus immunes, Meliuntium vineas à campis: possunt enim hæc esse physica, & odio naturali aliquarum rerum vt serpentes ex ædibus odore pelluntur rutæ: formicæ ex latebris, sulphuris & origani suffitu: Mustella, odore vestę felis. Refert & Ioannes Baptista Alibert. lib. 10. de re ædificat. capit. 15. quod dens caninus, vna cum cauda pedibúsve in aula sepultus, (vt fertur) muscarum molestias abigat.

De

De diuisione temperantiæ. C. XII.

ERgo in summa, colligamus ad temperantiam modestiam seu decorum, pertinere quædam generaliter, quædam specialiter. Generaliter temperantia, virtutes omnes cõtinet, vt iustitiam, fortitudinem, prudentiam, &c. habetque in iustitia temperamentum circa personas, circa res & actiones, & iudicia, in bono & æquo, in pœnis imponendis, in munerandis bonis, in continendis populis, legibusq; decernendis, magistratuumq; dignitate conseruanda: in prudentia, consiliorum directionem, taciturnitatem, oportunam granitatem, &c. in fortitudine, patientiam: & sic de aliis. At particulariter, temperantia moderatur appetitus, perturbationes animi, constantiam retinet & castitatem, modestiam, pudicitiam, impetus reuerentiam, tranquilitatem, concordiam, pacem, ordinem, ornatum, cultumq; mundum, & gestum corporis & orationis decorum, studiaque licita.

De intemperantia. CAP. XIII.

INcontinentiæ & intemperantię, contraria superioribus insunt. Atque breuiter,

qui contra rationem aliquid agit, quíve cupit, incontinens est, Aristot. problema. sectio. 28. quæstio. 3. ideo qui venere & cibis immodicè vtuntur, incontinentes vocantur, eadem sectione 28. quæst. perpetuũq; bellum temperantiæ cum voluptate irregulari & libidinibus, vt ait Philo Iudæus lib. de opific. Dei, & Cice. 3. offic. in fine. Familiares, pedissequæ turpissimæ & impiæ huius intemperantiæ sunt, ingurgitationes, vomitiones, lues, morbiq; infiniti, de quibus Aristot. libr. problema sectio. 28. q 1. Lasciuia. petulentia, garrulitas, immunditia, ebrietas, fraudes, discordia: rusticitas in moribus, gestu, motu, incessu, statu, sessione, ore, risu, sermone, &c. In animis, imprudentia, mollities, ignauia fraudes, iniuriæ, bruti appetitus, inobedientia, vitia, immodestia, impudicitia, & reliqua quæ repugnant his quæ erant ex famulitio temperantiæ. Ad intemperantiam, Aristot. lib. de virtutibus refert, sequi voluptates noxias, facetos, dicaces, vrbanos, versutos in verbis & rebus: & comites, perturbationem, impudentiam, confusionem, incuriam, negligentiam, dissolutionem, & incontinentiæ comites, mollitiem quoque & pœnitentiam.

Distin-

Distinctio virtutum principalium, quas cardinales dicunt, & theologicarum.

CAP. XIIII.

QVatuor superiores virtutes, dicũtur cardinales, quòd circa illas vt circa cardines ostium, reliquæ voluantur: vel vt mihi placet, quòd illæ peruiæ & ianitrices sint ad maiores, de quibus dicemus, nempe ad fidem, spem, & charitatem. Quæ diuinæ sunt & theologicæ per priores ad proximum actus diriguntur, & ad humanæ societatis conseruationem, per habitus acquisitos ex frequenti vsu: at istæ Theologales, actus mouent ad opera, rationibus sumptis à iure diuino, per infusionem & donum Dei concessæ, discretiuæ actuum in Deum, in quibus habitus generat actus. Nec virtutes priores per se, sine aliis sufficiunt Christiano ad salutem consequendam æternam. Sicque Proclus episcopus Constantinopolitanus, epistola ad presbyteros Archimandritas per Armeniam, insinuat, dum ait, Omnis Christianus, qui non est diues fide, spe, & charitate, id quod dicitur, non est: Sed etsi videatur suum corpusculum castigare, & liber esse passionibus, in mortalem tantùm virtutem iste proficiens, nequaquam coronam victoriæ

cor-

consequitur, vtpote qui nõ se ad illum per cognitionem diuinitatis extenderit, qui coronas tribuit iis, qui fortiter per virtutes luctantur. Et D. Ambros. tomo 4. in psal. 1. virtutes sine fide folia sunt, videntur virere, sed prodesse non possunt: agitantur vitio, quia non habent fundamentum.

De fide in genere quid. CAP. XV.

SPeusippus lib. de definitionibus Platoni. Fidem dicit esse rectam præsumptionẽ. quòd sic res se habeat. Ciceroni in partitionibus, fides est firma opinio. Et fides, inquit Simplicius, in comment. in lib. 2. Aristot. de anima, particu. 6 approbationem & consensum sequitur: Nam antea diiudicauit quàm cognitum fuit verum esse, atque ita assensa est: id enim ipsa est fides. Cicero 1. offic. fundamentum iustitiæ est fides, id est, dictorum conuentorumq; constantia & veritas: ex quo, credamus quod fiat quod dictum est, appellatam fidem. Et rursum li. 16. familia. episto. Tyroni scripta omnium 406. Tu musis nostris para, vt operam reddas, nostra ad dictã diem fient: docui enim te fides ἔτυμον quod haberet. Significãtius autem, fides erit persuasio, quòd credimus seu putamus, tale esse, fuisse, vel futurum, ita πίστις Græcis fides, à verbo πείθομαι persuadeor,

suadeor,& tertia persona pręteriti πέπεισται persuasus est, vnde mutata diphthongo, ει, in ι, fit πίστις persuasio. Sic apud Hebræos אמונה amunah, fides, à radice אמן probabile fuit, inde אמן amen, quasi נאמן verum fiat, vel קיים kium firmum sit. In fide est ignoratio causæ, tamen effectus cognoscitur, vt in plerisque rebus humanis. Et religiosa quidem est fides, vbi etiã est naturalis inscitia, aliter enim esset scientia, vt ait D. Hilarius li. 12. de trinitate. Conuenit D. Pauli finitio ad Hebræos cap. 11. Fides, est sperandarum rerum substantia, argumentum non apparentium. Sic vbi ratiocinatio desinit, incipit fides, vt ait Paulus Orosius lib. 6. cap. 1.

De diuisione fidei, & quòd innumera penè negotia ex fide, & quod credamus, pendeant. CAP. XVI.

FIdes cum sit eorum quę non apparent, & quæ futura esse certo existimamus, pro modo eorum quæ cadunt incredulitatem distinguitur: quamobrem alia est fides humana, hoc est, de rebus humanis, & cùm humanis fidimus: alia fides diuina, quando certo credimus, & esse putamus & futura, diuina quę non cognoscimus apertè, sed

tè, sed effectus videmus. Ita fere nihil est in hoc seculo, quod partim nobis non innotescat ex fide: potissimum si amplectamur quod Democritus tradidit, veritatem in puteo esse demersam, vt percurrimus in commentariis prologomena syntaxeon. Quin nec corpora ipsa esse, sine ratione alia, quàm per fidem adhibitam sensibus credimus, vt notat Lucret. 1. de rer. natur.

Corpus enim per se communis dedicat esse
Sensus, cui nisi primò fides fundata valebit.

Et in vniuersum, omnibus horis credit vita humana inquit Plinius, lib. 28. capi. 2. Seminat agricola ea fide impulsus, quòd credat venturos imbres, & solis calorem: contrahuntur matrimonia in fide prolis futuræ: traduntur præceptoribus discipuli, quòd putent in eos eruditionem transfundi posse: imperij insignia sumuntur, dum credimus populos obtemperaturos: fide, nautæ ligno se commitunt fragili pelago: fide quod scriptum in annalibus inuenitur, credimus fuisse. Sunt his similia quæ bellissimè prosequitur Eusebius Pamphilus libro 1. de præpar. euang. ca. 3. Fide omnes obligationes fere contrahuntur, vnde creditore dicti, quibus debetur ab iis qui fidem suam obstrinxerunt, vt in epitome iuris ostendimus, dum de cõtractibus agi-

mus: & fide res suas, negotia, imò se, filios, & vxores homines aliis concredunt & committunt. Et cùm de futuris, de occultis cordium cogitationibus non liceat homini iudicare, verbis & promissionibus nos exponimus. Quo factum est vt cùm maximè ea fidē in societate humana opus sit, nec aliter commodè viuere possimus, fides quoque publico consensu exsoluēda sit ab hominibus, & contra eos qui credentes fidei alterius decepissent, pœna varia constituta. Proindeq; fides tāquam numen eximium olim cultum, & templum accepit apud Ethnicos, à Numa Pompilio primum iuxta Iouem in capitolio, vt author Dionys. Halicarnas. libro secundo, & Cic. 3. offic. Plutarch. in Numa. Pœnæ in fœdifragos quamplures: & ad deuinciendam adhuc fidem amplius, aliud addita, vt iuramentum apud Cicer. in fine 3. offic. & ex iure ciuili & gentium formulæ contra hendi, stipulationes fideiussiones, de quibus apud Iurisconsultos fuse tractatur, habiturq; graue fidem fallere. Committimus nos autem fidei, vel credimus aliquid: aut ratione authoritatis & exploratæ integritatis in aliis au similibus, aut multorum testimonio inducti, au verisimili, aut legis remedio ad reposcendam fidem

dem suffulti, aut necessitate compulsi, quia alia via non possumus res pertingere.

De inconstantia fidei rerum humanarum. CAP. XVII.

MVlta certè possunt animum inducere, vt pollicitum speremus, vel factũ fuisse, vel futurum credamus. Cæterum si à communiter accidentibus, & quotidianis exemplis, naturaq; inconstantiæ humanæ velimus res perpendere, vix aut nunquam fidem inter hęc caduca habendam vel dandam esse cognoscemus. vsque adeo enim fides hæc fragilis est & incerta, subdola & inconstans, vt Dion Prusieus pulcherrimè ostendat libello proprio περὶ ἀπιστίας, id est, nulli rei esse fidendum: Sicut Epicharmus quoque dicebat, νῆφε, μὴ μέμνησο ἀπιστεῖν, sobrius esto, & memento nulli fidere. Et Virgil. 4. Æneid. Nusquam tuta fides. Et Dauid psalm. 145. Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. E Ierem. cap. 17. maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à domino recedit cor eius. Quid enim est firmum in hoc seculo, in quo anchoram figere, vt immobilem possimus & fidere, vbi omnia variationibus & corruptionibus sunt ob-

noxia? amicis ne aut consanguineis fidemus? at illos videmus quotidianis litibus sese diuexare, insidiari mutuò, fraudare, à quibus non caueatur occidi, vel intercipi potius quàm ab extraneis, à quibus cauetur. Qui amici sunt hodie leuiori causa hostes fiunt seueriores, vt quidam dixerit ita diligendum, vt simus aliquando obscuri. Quemadmodum quando mare placidum est, vt quilibet tutò etiam pauidissimus se ei possit committere, tamen nauta sapiens expertus pericula, non omnino ei fidit, sed naues anchoris, funibus, clauis, & aliis necessariis saluti nauigantium instruit, vt aduersus concitatum, & incũbentibus posteà ventis resistere valeat tempestatibus. Medea salutem pro liberis suis sæpe Deos rogauit, postea cruentè occidit: sunt tot parricidarum, tot proditorum exempla passim cognita, quæ nos mouere possint nec esse omnino fidendum hominibus, non proximis, non amicis: vt leue sit obiicere fidem celebratam Orestis & Pyladis: Thesei & Pyrithoi: Achilis & Patrocli, tria scilicet amicorũ paria reperta per tot annos & secula in quibus inuenias solem sæpius defecisse. Quamobrem cùm hæc percurrit Polynices apud Euripidem, in Phœnissis actu 2. ait.

εὖ πράσσε. τὰ φίλων δ' οὐδέν, ἤν τις δυτυχῇ. i.

Fœlix vt sis, vel vt bene rem geras precare, nihil amici sunt, si quis afflictus sit. Et vt Horatius lib. 1. ode 35.

Diffugiunt cadis
Cum fæce siccatis amici,
Ferre iugum pariter dolosi.

Et Silius Italicus lib. 11.

Stat nulla diu mortalibus vsquam
Fortuna titubante fides

Infidi iuuenes, infidæ mulieres, vt ideò cum vtrisque cõtrahere lex inhibeat. Seruis nemo minus fidit, vulgus mutabile: leges fraudibus, dolis, ambitione, diuitiis, misericordia vmbratili, dilationib⁹ intercipiuntur, corrũpuntur, tolluntur. Iuramẽtum quandiu non datur soluendi occasio, seruatur: at si quis vtiliorem videat successum, & numen & pacta contemnit, vt nihil hodie iuramentum aliud sit, quàm simulatio, inescatio, & velum, quo facilius in laqueos infidi incidat quis, alioquin nõ decipiendus. Nec est, quod ad hospitalem fidem prouocemus: nunc enim nulli magis infidi & proditores, quàm hospites, Lycaon hospites iugulabat: Alexander Paris hospitio à Menelao susceptus, Helenam eius vxorem rapuit. Minus etiam comensalibus fides, ijenim interdum, vt anates ad

mortem inescãtur & nutriuntur. Ad pollicita & contractus si venias, pollicitis diues quiliber esse potest: si instes, lis vita lõgior, vita morte accerbior instat, si debeas, vrgeberis: si repetas, amicos inimicos habes: si speres, in fide decipieris. Sic Theognis optime, πίσῃ χρήματ' ἔλεσα, ἀπιστίῃ δ' ἐσάωσα. id est fidem habẽdo pecunias amisi: diffidendo seruaui. Si à relatis, historia ethnica iamdudum pro salute animæ rationẽ subducas de fide, quid videbis infidelius ipsa hominum infidelitate? quot magni nominis viros intueberis in paganismo, fide, vel infidelitate maiorum deceptos? ideoq; reges, puros & impios homines, vitia virtutes, meretrices, dæmones, ligna simplicia æs, argentũ, & reliqua idola venerati sunt vt numina? Quot videbis pugnantes sentẽtias in narranda historia? quot adulationes, quot prætermissiones, quot errores? vt certè nihil sit horum aliud fides, quam opinio aliena à veritate, vel ipsissima falsitas credulitate exornata. Quamobrem in hac humana fide nihil præter nomen & inanem spem inuenire poterimus, non autem virtutem quam quærimus. Ideo de ipsa seorsum agemus. Antea tamen ne irrepat error in tractatione, acceptiones verbi fidei insigniores præfabimur.

De

De nominis fidei acceptione. C. XVIII.

FIdes 12. modis accipitur, primùm pro sacramento baptismi, vnde fideles, quia fidem ibi susceperunt, vt habetur in Toletano concilio relato in cano. de Iudæis 45. dist. in decreto Grat. 2. pro castitate in matrimonio seruanda, quia eius ibi fides data sit, sic dicitur prima desponsationis fides, apud Isidorum lib. 9. Etymolo. c. 7. quod translatum à Gratiano in can. coniuges. 27. q. 2. 3. pro cautione & securitate, quæ hosti etiã seruanda, de qua agitur in conuentionibus cano. noli. 23. q. 1. hinc fides pactionis, & consensus in c. 1. de sponsal. 4. pro conscientia, vt ad Roma. c. 14. omne quod non est ex fide, peccatum est: id est, quod fit contra fidem, id est, inquit glossa interlinearis, contra conscientiam. 5. pro credulitate non visorum: eóque refertur quod dicimus, non habere fidem ibi meritum, vbi humana ratio præbet experimentum. Inde fidem facere, est probare, vt Genes. 39. vxor Putipharis, in argumentum fidei, retentum pallium ostendit, hincque tituli de fide instrumento. 6. pro cognitione quæ habebitur in gloria æterna seu patria æterna, pro fide formata, vt vsurpatur ad Roma. c. 1. Iustitia, inquit, Dei in eo re-

leuatur ex fide in fidem, hoc est, secundum glossam, ex fide informi procedendo ad fidem formatam. Fides informis ibi est sine charitate: fides autem formata cum charitate, per quam fidei formatus habitus, fit actus meritorius, talisque formata fides viuificat, & iustificat perfectè: sicuti dicitur Abacuch c.2. iustus ex fide viuit, id est, viuit æterna vita, quę est merces fidei. 7. pro æquitate actionum, sic contractus & iudicia bonæ fidei. 8. pro fidelitate & fiducia vel spe quam quis in alio habet. Vt prouerbio. 2. virum fidelem quis inueniet, pro auxilio, vt recipere in fidem, id est, tutelam Genes. 44. 9. pro simplicitate vt fidelis innocens sit: inde homo bonæ fidei, non nocens, non malitiosus, cano. innocens 22. q. 4. 10. pro eò quod contrarium dolo est, pro legalitate c. bona fides, de deposito. 11. pro symbolo & articulis fidei christianæ: ita fides dicitur catholica, pro eo quod firmatur & nititur authoritate diuina, & pro eo quod creditur à Christiano. Porrò Symbolum fidei concipitur quinque modis, eiusdem tamen substantiæ: primum itaque Symbolum quod fuit traditum ab apostolis, incipit, Credo in Deum patrem omnipotentem &c. vbi est simplex fidei confessio 2. est Nicenũ, compositum anno Do-

mini. 328. in Synodo Nicena latius, contra Græcos, qui non credebant spiritum sanctum, c. penult. & fina. de consecrat. dist. 5. c. 1. de summa trinit. in 6. decreta. Et contra Arrianos qui negabant patri filium esse consubstantialem & coæternum, diuersas in trinitate substantias impiè ponentes, can. quidam. vers. Arriani. 21. q. 1. Quod Symbolum habetur in cano. canones 15. dist. lib. 1. de histor. tripart. c. & toto 2. lib Ruffin. lib. 1. c. 6. Nicepho. lib. 8. c. 13. Tertium Symbolum à D. Athanasio compositum, quicunque vult saluus esse &c. contra hæreticos Arrianos & Sabellianos, de quibus in d. cano. quidam vers. Sabellianus 24. q. 3. Quartum est, quod composuit Constantinopolitana Synodus 2. contra Macedonij errorem coacta can. canones. vers. secunda. 16. dist. quod B. Hilarius Pictauiensis Episcopus, refert in lib. de Symbolis, de hoc Synodo lib. 9. histor. tripart. c. 12. & 13. Theodore. lib. 5. histor. c. 9. Isidor. tomo 1. concil. Quintum posuit glossa super rub: de summa trinit. & fid. cathol. in 5. & in c. firmiter. eod. tit in Gregor. decretal. ex consilio generali Lateranensi sub Innocentio 3. habito, anno 1300. Duodecimo, fides accipitur pro virtute Theologica, de qua dicendum.

De fide theologica virtute. CAP. XIX

QVia actus fidei præcedit ſpem, quæ etiam ipſam ſequitur, non tempore, non cauſa, ſed quia actus fidei præcedit actum ſpei, vt notant ſancti partes lib. 3. ſacra. ſententia. diſtinct. 23. litera h, & i. Ideo de illa primum dicemus, quàm de ſpe, veluti de fundamento nobiliori omnium bonorum & virtutum, dempta vna charitate, quæ cauſa eſt fidei, & ſine qua nihil proficiunt reliquæ virtutes, prout explicat D. Paul. 1. Corinth. 13. Fides, inquit D. Auguſti. de vera innocentia, eſt credere quod nõ vides, veritas quod credidiſti: & ad Cathechumenos, fides eſt quæ oculis cordis videt quod credit, & credẽdo intelligit. Quare à patribus in ſententiis, & D. Auguſtino in Enchiridio dicitur virtus, qua creduntur quæ non videntur ad religionem pertinẽtia, quod probat etiam D. Paulus ad Hebræos c. 11. fides eſt ſperandarum rerum ſubſtantia, argumentum vel oſtenſio non apparentium: ſubſtantia porrò hîc ſubſiſtentia eſt, in qua firmè & ſine dubio ita putamus: nam in Hebræo idiomate, pro ſubſtantia eſt עקר gnikar, id eſt, radix & fundamentum. Non enim in fide videmus vere, ſed perſuaſum habemus, & fide intel-

ligimus

ligimus, & fides in eo quo creditur, non in eo quod creditur: aliud namq; est quod creditur, aliud fides qua creditur, vt ait D. Augusti. lib. 13. de trinit. c. 2. Sic Plato lib. 24. in Gorgia, duas species persuasionis facit: vnam, quæ absque scientia præstat fidem: alteram, quæ scientiam, cuius distinctionis ignorantia & confusio, fuit ansa erroris ethnicis, qui fidem, vt Deam, coluerunt, cùm potius nos eum cui credimus, colamus. Substantia itaque hæc & fundamentum fidei, Deus solus, vt ait D. Augusti. in Encheridio. D. Paul. ad Colossen. 2. Et miror Aristote. gentilem huic cognitioni vicinum, aberrasse in diuinitate. Is enim proble. sect. 30. q. 5. ait nos credere hominibus, quòd homo solus Deum veneretur. & colat. Et D. Augusti. sermo. 22. fides, inquit, ab eo quod fit dicta dicitur, quasi fit, des, quasi Deo fides in ratione quidem, sed magis innititur authoritati, quia perdit meritum, si quærat experimentum, vt ait Gregor. & nisi crediderimus non intelligemus, Esaiæ c. 6. Accedentémq; ad Deum credere prius oportet, ad Hebræos 11. at si credideris, videbis gloriam Dei, Ioan. 11, Rursum si potes credere, omnia perficientur tibi, Marci 9. In fide inquit Tertull. lib. de præscript con. hæreti. nihil scire, omnia

scire

ſcire eſt. Et D. Baſilius in pſal. 115. fidem, vnum Dei verborum decem eſſe oportet. fidem, inquam, non demonſtrationem. Ita, fides ſupra omnem rationem ſcientiarum diſciplinarúmve animam ad cōfeſſum trahit. Fides denique, non geometricis aut neceſſariis vtitur probationibus, ſed ſpiritus ſancti operationibus animus imbuitur. Fidei principia indemonſtrabilia. Sic & theologiæ myſterium, ex fide minime rationibus probata, ædificium quærit. Et principium ſanæ orationis fides in loquētis corde vehementer roborata: ideo credidi propter quod loquutus ſum, inquit Dauid. Et hæc latius explicat Clemens. Alexandri. lib. 2. Stromaton, qui & vltrà addit ideo dictum fuiſſe à Domino Matthæi 23. ne dixeritis vobis magiſtrum ſuper terram. Fidémque ſientia præſtantiorē docet, & filias fidei, ſimplicitatē, ſcientiam innocentiam, honeſtatem, dilectionem, atque multo magis ſine ratione Deo credendum, quàm Pythagorę, cuius diſcipuli pro ratione habebant, ipſe dixit. Porrò de miſteriis & capitibus fidei, cognitio eſſe debet integra ex ſymbolo: at ea intelligimus, quia credimus: credimus & aliquando per cauſas alias, quàm rerum earum, quas credimus, vt per miracula, credi-

mus diuinitatem & omnipotentiam Dei, sicut D. Thomas apostolus, videndo Dei domini nostri Iesu Christi humanitatem post resurrectionem eius, diuinitatem credidit, quia vidisti, inquit Deus, Thoma, credidisti &c. Ioan c. 20. Sic Dominus ad discipulos dicebat, hæc facta sunt, vt credatis &c. D. Ioan. c. 6. Dedit autem & firmauit authoritatem huic sanctæ fidei, dominus noster Iesus Christus propria prædicatione miraculis multis, morte propria, & proprio sanguine, resurrectione &, similibus ineffabilibus signis, & prodigiis per apostolos & ecclesiam sibi despōsatam factis: relinquens in sinu & potestate ecclesiæ Catholicæ fidei rectorem & interpretem spiritum sanctum, neque ipse quoque ab ea recessit, seipsum quotidie sacris liturgiis exhibens, vt potè qui nobiscum futurum se semper vsque ad cōsummationem seculi pollicitus est. Hāc traditionibus per manus in thesauris reliquit ecclesiæ, prædicatam primùm à se & ab apostolis & discipulis, deinde scriptam sacris ex parte euangeliis, & aliis documentis, partim per manus in ecclesiæ œconomica sanctáque dispensatione custoditā vnde. D. Cyrillus Hierosolymita. archiep. catech. 5. illuminat. fidem obserua à sola ecclesia traditam,

&

& omni scriptura munitam. Et D. Paul. 2. Thessaloni. 2. itaque fratres, stare & tenete traditiones, quas didicistis, seu per epistolam, seu per sermonē. Latè Q Septi. Tertul lib, de præscrip. con. hæret. Basil. Magnus in Asceticis sermone de fide. fides, inquit, est assensus indubitatus ad ea quæ audiuntur, in certa veritatis persuasione, quæ prædicantur per Dei gratiam. Quæ verba de acquisititia fide intelligēda sunt, quæ est ex auditu Sic enim Damascenus lib. 4. de orthod. fid c. 11. duplicem fidem constituit vnam quæ ex auditu verbi Dei fit & ex dilectione sacrarum scripturarum, de qua D. Paul. c. 10. quomodo credent ei quem non audierunt? quomodo audient, nisi prædicatorem habeant? quomodo prædicabunt, nisi mittantur? fides igitur ex auditu, auditus autē per verbum Dei. Et hæc est acquisititia, hoc est, quæ volentibus aduenit, & non re spuentibus: alia autem ponit eorum, quæ speratur substantiam, quæ est infusum donum Dei in baptismo. Sicut & illa quæ miraculorum est effectrix.

De operibus & actibus fidei. CAP. XX.

CVm nomen nostrum dedimus in susceptione fidei, militiæ cælesti, cum cred-

credidimus, multa iurauimus, electionéq; obsequij seruitij Dei & salutis æternæ, abrenunciauimus sathanæ & eius operibus, & mundi corruptionibus, atque ideò per totam vitam cõtendere debemus, vt fidem soluamus, & pollicitis stemus, strenuè depugnemus, ne milites otiosi & imbelles incidamus in laqueos insidiasve hostis, néve in seruitutem rapiamus. alioquin fides nostra, erit veluti mortua: mortuum enim dicitur quod viuentis actus non agit, nec functiones suas exerit. Sic D. Iacob. c. 2. dicebat, quòd fides sine operibus mortua est. Quamobrem in fide, operari debemus, & cum fide opera coniungere. Nam neque opera sine fide, vel extra fidem facta ad vitam, pro qua contendimus, prosunt æternam: sed quod nõ est ex fide, peccatum est. vt ait. D. Paul. ad Roma. 6. Etenim opea per se nostra, minime merentur tãtum æternæ vitæ præmium, neque fides sine operibus, in his qui operari possunt, & debent, vel sine mandatorum obseruatione. Oportet enim fidem operibus, veluti lampadis ignem, oleo nutriri: quemadmodum docuit dominus per parabolam virginũ prudentum, quę sumpserunt oleum secum, & fatuarum quæ non sumpserant, & exclusæ sũt: vt explicat Cyrillus Hiero. Episco. catech.

tech. 25. illuminat. In fide quippe duplex actus, interior & exterior, corde creditur ad iustitiam, & ore fit confessio ad salutē, ad Roma. 10. corde fiunt interiores actus. Sic credere, in religione catholica, tripliciter accipi potest, quod D. Paulus exprimit dicens, credere Deum in Deo, & in Deum. Credere Deum, est firmiter putare esse Deum, & hoc modo dæmones credunt & contremiscunt, Iacob. 2. Credere Deo, est fidem habere illis quæ Deus dixit vel reuelauit: scilicet existimare ea vera esse, quæ à Deo dicta sunt. Credere in Deum, est credendo Deum amare. ita D. Ioan ca. 20. hęc scripta sunt, vt credentes vitam habeatis. D. Augusti. lib. de prædestinat. sancto. Exteriora fidei, sunt confessiones eiusdem, vt obseruatio mandatorum festorum, cultus diuinus, & reliqua id genus: totus enim homo anima & corpore constans redemptus à Deo est, totúsque illius mancipio debet esse addictus, & anima & corpore, interius & exterius fidei sinceritatē ostendere & profiteri, nec animæ nec corporis labores obtuitionem fidei datæ ei cui deseruit, refugere: non mortem ipsam ne deterior ethnicis in fide sua videatur, qui potius maluerunt mori, quàm fidem principibus suis datam frāgere, principibus vtiq;

morta

mortalibus, qui nec mortis imperium vt Deus, pro quo viriliter nobis decertandum est, haberent: Sic inuicta, in discrimine mortis Saguntborum laudatur in Romanos, in quos iurassent, fides, vt omnes historiographi summi laudibus extollunt, potissimum Silius Italicus libr.2. de bello Punico, Strabo libr.13. T. Liuius libr. 1. decad. Meminit & de fide Aquileiensium erga eosdem Romanos Iulius Capitolinus in Maximino. Sic etiam fide diuina corroborati iam olim Christiani, ob Dei cui deseruimus beneficia & amorem, & spem æternæ vitæ, per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, & adepti sunt repromissiones. Plurâque alia mirabilia peregerunt, quæ percurrit D. Paul.ad Hebræos cap.11. Hac in fide fortes, nec ei iurarent, alij secti, alij distenti, verbera, vincula, carceres, mortem experti, & cum possent redemptionem ab iis suscipere infidelitate, noluerunt, vt meliorem inuenirent resurrectionem. Quinimo ibant ita fideles gaudentes, quòd digni habiti essent pro tam singulari Dei altissimi optimique & maximi omnipotentis nomine, pati, actuum capit. 5. Tunc enim dilectionem, charitatem, & fidem quam spoponderant, re ipsa præstabant, constáti

intrepido martyrio seu testimonio doctrinæ & diuinitatis, pro cuius defensione & veritate fidē dederant. Vnde merito Christiani dicti erant fideles, vt sępe legis in actis apost. l. potissi. cap. 10. Gaudet Deus quoque hac firma fide, illamq; adiuuat & producit semper in melius, nec vires nostras, sed voluntatē considerat, eamq; corroborat & recipit, vt cum Acontio apud Ouidium in epistolis dicamus,

Non boue mactato cælestia numina gaudent,
Sed quæ præstanda est & sine teste fide.

Fides Deum placat, peccatum purgat, mēteim illuminat, fides saluam facit animam cæcos illuminat, catechumenos baptizat, fideles iustificat, pœnitentes reparat, tutos augmentat, martyres coronat, virgines & viduas in pudore conseruat, clericos ordinat, sacerdotes constituit, homines cū angelis sursum locat, D. August. de verb. domini, & latius D. Chriso. tomo 1. de fide Abrahami & sacrificio Isaaci.

De infidelitate. CAP. XXI.

Contraria superioribus ratione, quæ ad vitium fidei oppositum pertinent, colligere possumus, quædam & pręcipua quoque indicauimus lib. 6. syntax. c. 6. in 1. pręcepto, vbi & de contrariis spei & charitati,

tati, vt pro sequẽtibus monuisse semel sufficiat. In excessu & defectu hic erratur: excessum facit superstitio, defectũ hęresis. Superstitio, grauissimus morbus est, & nebulis prodigiosis abundans quales sunt, ἀναρωνίαι, inanes metus, terriculamenta nocturna, diffidentia, vanæ de numine opiniones, & similia quę grauiter explicat Plutar. libello περὶ δεισιδαιμονίας. Sed de hac latius infrà, vbi de pietate agemus. Infidelitas quędam est reniti fidei non susceptæ vel incognitę, vt apud Turcas. Est itẽ reniti fidei partim cognitę, qualis Iudęorũ. 3. reniti susceptę & manifestatæ, qualis Christianorum impiorum, qui vel titubãt in fide, vel hęresim susceperunt, & eiurare decreuerunt, & qui perfecte hæretici sunt, vel relinquunt omnino fidem, & qui blasphemi sunt.

De spe generaliter. CAP. XXII.

SPes & metus, futurorum sunt: vt gaudium & dolor seu fiducia præsentium: & tam bonæ quàm malæ spes, etsi quod ad sperantem pertinet, bonæ omnes videantur. Spes ideo est spectatio boni, secundum Speusippum lib. de diffinitio. Platoni. Cuius est sententiæ & Clemens Alexandri. lib. 2. stromatum Et secundum Ari-

ſtot.lib.rhetoric.ad Theodectem c. 5. ſpes eſt imaginatio rerũ ſalutarium, quod propè adſint, cũ terribilia vel nõ ſint vel lõgè abſint. Sunt autem, inquit, in quibus confidendum eſt & pericula cùm longè abſunt, & ſecũda cùm propè adſunt. Ita Cic. 5. Tuſculana. quæſt. dixit cum Speuſippo expectationem boni, vt metum cõtra expectationem mali. Quãquam & ſperare dolores & mala interdum Vergilius, Plato, & alij dixerint, cùm Latini, cùm Græci ſermonis authores. Verùm propriè Spes, vt erat in prouerbio, impellit, vt ait Plutar. de tuen. bona valet. at metus retrahit. Et in ſpe iucũda omnia eſſe dixit Ariſto. libr. 1. rhetor. ad Eudemum c. 11. & problem. ſectio. 30. q. 6. vnde potius bona & iucũda quàm dolores dicimus. Subſcribit Philo Iudæus lib. de Abrahamo. Huiuſmodi ſpe, vita noſtra plena quãdiu ſubſiſtimus, vt ſcribit Euripides in Troade actu 3. vbi Hecuba ſic ait,

ὐ ταυτὸν ὦ παῖ, τὸ βλεπεῖν, τῷ κατθανεῖν;
τὸ μὴ γὰρ ὐδὲν, τῷ δ' ἔνεισιν ἐλπίδες. id eſt,

Non idem, o filia, lucem tueri, & efflaſſe animam,
Illud enim planè nihil, huic autem inſunt ſpes.

Et hæc vna ſola beneficio Dei remanſit, inter tot mala, quibus affligimur hominibus à Deo elargita, poſt peccatũ mulieris

primæ,

primæ, vt poëticè exprimit Hesiodus in ergis, dum ait de Pandora,

Αλλὰ γυνὴ χείρεσσι πίθου μέγα πῶμ' ἀφεροῦσα,
ἐσχέδασ', ἀνθρώποισι δ' ἐμήσατο κήδεα λυγρά.
μουνὴ δ' αὐτόθι ἐλπὶς ἐν ἀῤῥήκτοισι δόμοισι
ἔνδον ἔμιμνε πίθου ἰπὸ χείλεσι, οὐδὲ θύραζε
ἐξέπτει. &c. id est,

Sed mulier manibus, vasis magnum operculum dimouens
Dispersit, hominibus autem machinata est curas graues.
Sola verò illic spes infracta in pyxide
Intus mansit dolij sub labris, neque foris
Euolauit.

Quamobrem solamen & anchora miserorũ, sola est spes. Sic vt ait Iocade apud Euripi. in Phœnissis act. 2.

Αἱ δ' ἐλπίδες βόσκουσι φυγάδας, ὡς λόγος.

Spes alunt exules, vt est prouerbium. Dicebat Theognis quoque,

ἐλπὶς ἐν ἀνθρώποις μούνη, θεὸς ἐσθλὴ ἔνεστι.

id est.

Spes inter homines sola, numen bonum est.

Vocat tamen Heraclides Ponticus li. allegoriarum *εἰς τὰ τοῦ ὁμήρου περὶ θεῶν εἰρημένα*, dum agit de explicatione certaminũ Herculis, volucres ventosam spem, quæ vitam hominum subinde nutrit. Pindarus autem, *ἐλπίδες* dicit *τῶν ἐγρηγορότων ἐνύπνια*, id est,

ſpes, vigilantium ſomnia, quod refert Baſilius Mag. ad Gregoriũ theologum epiſt. 19. laudo, inquit, eum qui ſpes, vigilantium ſomnia dixit. Quocirca omnibus & omni ætati, iſta communis eſt: ſed maximè iuuentus ſpe plena eſt: Senectus autem, parum ſperare poteſt, vt ait Ariſto. probl. ſect. 30. q. 1. Sperat tamen, & hoc habet ſolamen, vt ait Plato dial. 1. de Iuſto. Neque vna ſola alicui ſpes ſed multiplex: nõ enim nauim vna anchora, vt aiebat Epictetus, neque vitam vna ſpe, muniri oportet. Atq; eadem ſpes ad omnem rem & negotium flectitur, ſicque Ouidius 1. de ponto exprimit,

Hac dea, cum fugerẽt ſceleratas numina terras,
In diis inuiſa ſola remanſit humo.
Hac facit vt viuat foſſor quoq; cõpede vinctus,
Liberaq; à ferro crura futura putet.
Hac facit vt, videat cum terras vndiq; nullas
Naufragus, in mediis brachia iactet aquis.
Sæpe aliquem ſolers medicorum cura relinquit,
Nec ſpes huic vena deficiente cadit.
Carcere dicuntur clauſi ſperare ſalutem,
Atque aliquis pendens in cruce vota facit.

Rurſum Tibullus 2.

Iam mala finiſſem letho, ſed credula vitam
Spes fouet, & melius, cras fore ſemper ait.
Spes alit agricolas, ſpes ſulcis credit aratris.

Semina,

Semina, quæ magno fœnore reddat ager.
Hæc laqueo volucres, hæc captat arũdine pisces,
Cum tenues hamos addidit arte cibus.
Spes etiam valida solatur compede vinctum,
Crura sonant ferro, sed canit inter opus.

Dixit in summa Origenes libr. 4. aduersus Celsum, & D. Augusti. lib. 15. de ciuit. Dei c. 18. hac homines viuere, vnde tẽpla olim spei cõsecrata à Collatino Romano, & aliis, vt ait Cicero 2. de legib. Liuius libro 1. & 4. decad. 3. Cęterum istę spes omnes, virtutis ex numero non sunt, quinimo aliquæ valde in aduersam declinant partem: quia secundum animorum passiones & affectus, sunt & bonæ & malæ, vt docet Plato lib. 1. de rep. vel de iusto, paulò post principium. Lubricæq; sunt spes mortalium & incertæ. & sicut in boni electione plures errant, certè & in spe pari modo falluntur, dum quę bona non sunt, vt bona sperant, vanéque sperant quę alio modo contingunt. Sic Plautus in Bacchidibus, actu 1. scena 2. vers. 37.

Sperat animus, quò eueniat, diis in manus est.

Sic multa contingunt mala & bona præter spem, Deo volente, vt ait Chorus, in fine Tragœdiæ quę Medea apud Eurip. his verbis,

πολλῶν δαιμόνων Ζεὺς ἐν Ὀλύμπῳ,

πολλὰ δ' ἀέλπτως κραίνουσι θεοί,
καὶ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἐτελέσθη.
τῶν δ' ἀδοκήτων πόρον εὗρεν θεός. id est,
Multarum rerũ dispensator Iupiter in Olympo,
Multaq́ præter spem perficiunt dij,
Et quæ futura putabantur non sunt perfecta:
Insperatis autem & inopinatis, exitum inuenit Deus.

Hinc inanes, vanæ, fatuæ, nociuæ, arduæ spes, & contra diuinas & salubres admonitiones: alij enim sperant, hoc est, confidunt & refugium sibi ponunt in diuitiis: alij in robore: alij in dignitatibus, & huius seculi caducis & decipientibus rebus, quorum vacua spes & labores sine fructu. Sapien. 3. alij ponunt sibi baculum arundineum diuitias, parentes, proximos, magnates, reliquáque similia, quæ citius nos fallunt quàm iuuare possint, interim auxilium certum, potens, & paratum Dei prætermittentes.

De spe, prout est virtus Theologica.

CAP. XXIII.

Spes prout virtus est Theologica, diffinitur à Ioanne Viguerio, in institutionibus Theologi. ca. 11. ex auctoritate sanctorum patrum, & D. Thomæ 2.2. q. 17. vt sit certa spectatio futuræ beatitudinis, ex gratia

gratia & meritis proueniens, quantum ad ipsam rem speratam: quia quod pertinet ad habitum non prouenit ex meritis, sicut nec fides: Dei enim donum est supernaturale, à Deo nullis præcedentibus meritis gratuito datum, sicut & fides ne quis gloriatur. Quod autem ad habitum pertinet, spes est virtus theologa, à Deo in volũtate infusa, qua homo inclinatur & disponitur, ad expectandam omni certitudine futuram beatitudinem, mediãte auxilio gratię Dei, qui dabit vt possint fieri opera meritoria ad illã consequendam. Fundamentum istius spei, non in vanis illis paganorum voluptatibus, sed in Deo & quæ eius sunt. Sic D. Augusti. in psal. 72. spem Christianorum in fœlicitate fuisse positã scribit, idem & 15. de ciuit. Dei c. 18. Sic firmitas fidei, & spei robur, viget apud nos: & inter labentis seculi ruinas erecta mens. Atque D. Chrysost. tomo. 1. super psal. 10. magnæ, inquit, sunt vires spei in dominũ: præsidium quod non vinci, murus qui non expugnari, auxilium quod non potest superari: portus tranquillus, turris quæ nequit pari, arma insuperabilia: vires inuictę, & quæ in rebus difficilimis & expeditissimis exitum inueniunt. Per eam inermes, armatos: & mulieres, viros superarunt:

pueriq; , iis qui in bellicis exercitati erant superiores fuerunt facilè. Fides, inquit D. Augusti. in Deo assentiri facit: spes in Deo confidere: charitas, Deum amare, latius tamen patet fides spe: nam non omne quod credimus speramus, siquidem credimus inferorum pœnas esse, & tamen non eas speramus, vt docet idem D. Augustin. Enchirid. ad Laurent. c. 8.

De vitio contra spem. CAP. XXIIII.

COntra spem peccatur per excessum præsumptionis, & defectum desperationis. Presumptio hic temeraria est expectatio beatitudinis, absque gratia & meritis, dum sibi quis arrogat soli gloriam, vt lucifer: & abutitur Dei bonitate, putatque sine pœnitentia, & dum ducit in spurcitia dies suos, æternum regnum sibi deberi, D. August. tract. 33. in Ioan. Desperatio, dum quis diffidit se saluandũ iri, vel posse à Deo saluari, vt dum Cain dicebat, 4. Gen. maius peccatum meum, quàm vt veniã merear: & hęc insanabilis fractura & pessima plaga, Iere. 3. Cùm tamen dicat Deus per Ezech. c. 18. quacũque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatũ eius non recordabor. Et rursum Matt. 9. m. sericordia volo nõ sacrificiũ, nec veni vocare iustos sed peccatores

& vbi

& vbi superabundauit delictum, superabũdauit & gratia, ad Roma. 5. & minores sumus miserationibus Dei cunctis, vt dictũ cap. 32. Gene. miseretur namque omnium. Sapi. 11. facit & quod Ouid. tradit de ponto 1. libro de spe agens, ad Græcinum scribens.

Me quoque conantem gladio finire dolorem
Arguit, iniecta continuiq; manu.
Quid facis? lacrimis opus est, non sanguine, dixit:
Sæpe per has flecti principis ira solet.
Quamuis est igitur meritis indebita nostris:
Magna tamen spes est bonitate Dei.

Et rursum 1. de ponto.

Sæpe leuant pœnas, ereptaq; lumina reddunt,
Cum bene peccati pœnituisse vident.

Nam vt Seneca in Thyeste,

Quem pœnitet peccasse, pene est innocens.

De charitate in genere, & de gradibus eius, seu distinctione. CAP. XXV.

NOmen hoc charitatis à Græco χάρις, quod est gratia, venustas. lepos, elegantia, amicitia, seu beneuolentia, beneficium: hîc tamen pro beneuolentia & amicitia & beneficio. Plato ad Dionys. Syracusanum, scribens, Memento, inquit, necessariam

riam esse ad res gerendas, hominum beneuolentiam: austeritas namque amicorum solitudinem parit. Cum enim cognatio inter homines omnes vna sit, vnaq; hominũ species, quę ciuili vita & sociali cõstet, nihil magis decens hac hominũ mutua charitate & beneuolentia fuit. Sicuti apud Cicero. de amicitia, Ea charitas quæ est inter natos & parentes, quæ dirimi nisi detestabili scelere non potest. Probat autem id maximè hominibus cõuenire gratiam seu charitatem, quia conueniat illis plurimum amicitia: amicitia quippe aut pares semper recipit aut facit, vt scribit Arnobius lib. 8. contra gentes. homines autem substantia pares: nec dicat aliquis, inquit Epictetus apud Arium in eius Enchiridio cap. 59. se meliorem & ditiorem, quia multa possideat: nõ potest enim dicere ego ditior sum, quia ipse possessio non est, neque si loquatur, oratio. Denique cælesti sumus omnes semine oriundi, vt ait Lucret. lib. 2. de rer. natu. Commune nostrum genus, & ex vna matre spiramus omnes, vt ait Pindarus, & Heua dicta prima mulier, quia mater omnium viuentium, Genes. 1. & 3. Amicitia porrò, gratiam efficit seu beneficij largitionem, vt ait Aristot. Rhetor. ad Theo. c. 2. Sed eò magis quò arctior & firmior est

amici

amicitia triplex namque apud Arist. ea, li. 7. ethic. ad Eudemum: naturalis, socialis, cõmunicatiua. Naturalis vt fratrũ, patris, & filiorum. Propinqua socialis est, in qua singuli dignitate participãt: amicorũ communicatiua, quæ omnia etiam late explicat lib. 8. ethic. ad Nicoma. fere per totum librum, & Plato inconuiuio, Cicero in Lælio. Charitatis itaque erunt & gradus, & altera alia maior dicetur, sicuti & colligitur ex ca. 15. D. Ioan. ibi, charitatem maiorem nemo habet &c. & Lucæ 12. cui minus dimittitur, minus diligit. Refert & Theodo. lib. 12. de curatio. Græcorum affectio. Hyppodamum Pythagoricũ dixisse quod amicitiarum, ἃ μὴ ἐξ ἐπιστάμας θεῶν, ἃ δ' ἐκ παρεχᾶς ἀνθρώπων, ἃ δ' ἐξ ἡδονᾶς ζώων, Id est, alia gignitur ex scientia & cognitione Deorũ, alia hominum donatione, alia ex voluptate animalium, vbi tamen reprehendit quòd sit præbitio amicitia, cum ea sit, inquit fructus amicitiæ, quãquam mihi non improbe præbitio & fructus & gratia sit. Nam vt est in veteri prouerbio, χάρις χάριν τίκτει, gratia gratiam parit. Fingebãt enim non sine symbolo naturæ charitatis antiqui, tres charites sorores, Æglen, Euphrosynin Thaliam, quarum vna beneficium porrigat, altera accipiat, tertia reddat.

dat: in chorum ideo consertas, vt in orbem in se redire significarent beneficia: nudas, vt sine fuco. De quibus Seneca 1. de benefic. D Clemens lib. 10. recognitio. Hesiodi. in Theogonia. Ad quod Hypodamus ad voluptatem animalium amicitiam referat, videtur innuere dilectionem quandam naturalem rerum, quæ quando ratione regitur, & optime congruere hominibus videtur: vt quando inter coniuges, prolis causa dilectio est, quando autem vetitis amplexibus coniunguntur, certè etsi amor hoc ab Ouidio de arte & aliis dicatur, potius tamen suo nomine vero, luxuria & intemperies, & spurcitia dici debet.

De charitate, vt virtus Theologica est.

CAP. XXVI.

CHaritas, quod pertinet ad habitum, est virtus Theologica, à solo Deo in voluntatem hominis infusa, gratia gratum facienti connexa, per quam homo inclinatur ad diligendum Deum super omnia, & proximum propter Deũ. D. Thomas 2. 2. quæst. 23. Dicitur à Deo infusa charitas, non quòd illa infusa charitas sit ipse spiritus sanctus, mentem inhabitans & mouēs, vt censorat magister sententiarum libro 1.

distinct.

distinct. 17. In quo illum reliqui sancti patres non sequuntur, vt notat Ioan. Viguerius in institutio. Theologiæ cap. 11. Spiritus sanctus enim in cordibus nostris diffunditur quoad effectus, sic docet D. Paul. ad Roma. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Ad eum quoque modum D. Ioan. in epist. 1. cap. 4. intelligendus, dicēs, Deus charitas, est, id est, charitas increata, qua diligit nos dilectione æterna, ex qua nostra oritur creata, qua eum diligimus, per eam dicebat Dominus apud D. Ioan. in Euangel. capit. 15. iam non dicam vos seruos sed amicos. Quamobrem hæc præstantissima virtus est charitas, quæ nunquā excidit, & vsque in cælum, vbi vera & increata charitas nos comitatur, & sine qua aliæ non proficiunt, 1. Corin. 13. vbi abundè de laudibus charitatis. & fructus spiritus, charitas, ad Galat. 5 hæc operit multitudinem peccatorum, Prouerb. 10. & 1. Petri 4. Hæcq; finis legis est, dilectio Dei & proximi, & finis præcepti charitas, 1. Timoth. 1.

De ordine & gradibus dilectionis.

CAP. XXVII.

Ord

ORdo dilectionis est, vt primum diligamus Deum super omnia ex toto corde, mēte, anima, totisq; viribus, Deute. 6. & 10. Iosuæ 23. Matth. 22. Marci 12. Lucæ 10. Imò & plus quàm animam nostrā, id est, vitam nostram hanc aliter digni illo non sumus, Lucæ 14. actuum 20. Secundò post Deum, super omnia, homo salutē suę animæ diligere debet: reipsa enim vnusquisque sibi est charissimus, vt scribit Cic. 2. de finibus, constatque naturaliter omnes sibi, vt in Andria Terentius, melius malle, quàm alteri, & vt Plaut. in Trinumo, tunica etiam propior pallio est, & dicitur Eccl. cap. 30. miserere animæ tuæ placens Deo. Loquor autem hîc de iusto amore, vt saluti animæ suæ omnia proponāt: nullam enim condignā commutationem pro anima sua acciperet, Matth. 16. Neque enim sermo mihi de nimia illa & irregulari dilectione, quia plus æquo nos ipsos diligimus, nosipsos palpamus, blandientes, nimium cutem curamus & vētrem, molles, superflui, & inanes in iis, quibus proximum iuuare possemus, si nobis ipsa subtraheremus legitime: eo enim modo philautia decepti. Potiùs verè nos odimus, quàm diligamus: diligendo enim præter modum nos ipsos, perdimus, non secus ac Orus Apollo in li-

teris hieroglyp. narrat. simias fœtus magis dilectos præ nimio amore, suffocare amplexibus: vt verum sit, quod ea ratione Deus dixit, qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eã, qui autem perdere voluerit, in vitam æternam custodiet eam. Marci tertio, & Lucæ nono, & Matthæi decimo sexto. Sic charitas non quærit ea quæ sua sunt, nihilq; agit perperam 1. Corinth. decimo tertio, hinc tertius gradus fit dilectionis, vt pręponamus animam proximi, hoc est, eius salutem, nostro corpori, si ea ratione saluare & lucrari Deo eam possumus. Nam tunc cum salute proximi, nobis meritum erga Deum paramus maius & coronam, reddentes animas Deo. Hincq; pro salute humani generis exemplar omnium perfectissimum virtutum dominus noster Iesus Christus corpus suum & vitam propriam, pro salute animarum nostrarum fudit, propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cœlis, homo factus crucifixus, passus, mortuus & sepultus est, factus obediens vsque ad mortem crucis, ad Philipp. capitulo secundo. Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum primogenitum daret &c. D. Ioan. 1. epist. capit. 3. Et bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis, D. Ioan.

euang. capit. 10. Sic D. Paul. 2. Corint. 12. ego autem libentissime impendam, & superimpendar pro animabus vestris, licet plus vos diligēs, minus diligar. D. Ioan. epist. 1. cap. 3. in hoc cognouimus charitatem Dei: quoniam ille animam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Quartus dilectiōnis gradus diligere plus vitam & corpus proprium quam proximi. Quintus, vt præponamus corpus & animam proximi, omnibus rebus externis nostris. Nam malus est qui sua de causa agit omnia, & probus non propter bona eiusmodi sui ratione, nisi dum honestas postulauerit, & commoda iucunda aliis cedit, vt notat Aristot. lib. 2. magno. moral. cap. 13. & 14. Est vbi quis amicum magis se diligat, estq; vbi sese maxime. In ipso enim cōmodo magis amicū: at vbi honestum & bonum, ipse maxime sese diligit. Hinc præceptum illud, diliges proximum tuum sicut teipsum, Matth. 22. Marc. 12. Lucæ 11. ad Galat. 5. Iac. qui diligit proximum, legem impleuit ad Rom. 13. Et Deus iterum, hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem D. Ioan. euang. cap. 13. Dilectio autem proximi cuiusque est, scilicet hominis, quia is est proximus etiam impius, ratione potissimum naturę,

& propter Deum, non ratione delicti vel culpæ, quæ repugnat præcepto Dei: Eo enim modo, odimus iure culpam & peccatum, sic & delinquentes odimus perniccaces: ita & dicebat Dauid psalm. 118. In matutino, interficiebã omnes peccatores terræ, & rursum psal. 8. Perfecto odio oderam illos, scilicet operantes iniquitatem. Et hac in parte, perfectio christianismi versatur, dum etiam inimicos suos diligit tãquam proximos: & benefacit non tantum amicis, sed etiam inimicis: si bene dicat & oret pro persequentibus ipsum, Matth. 5. Vbi explicatur cap. 19. Leuitici, & Exodi 23. & 25. Prouerbio. Sic debemus vincere in bono malum, non vinci à malo, ad Roman. cap 12. Nec quia proximus nos odio prosequendo peccat, ideo nos odisse eum debemus, & similiter delinquere. maiusq; meritum ob Deum inimicos diligere. Qua etiam dilectione animum inimici possumus ad resipiscentiam reuocare, & ita lucrari animam eius, quam talione iracundiæ, in maius odium precipitem daremus. Neque eo solo ipsi delinqueremus, omnis enim qui diligit fratrem suum, homicida est, D. Ioan. 1. epistol. capitulo tertio. Sed & maioris peccati proximi authores essemus, igni ligna suggerentes & fomenta

indignationis, vnde magis eos diligere expedit memores etiam quod dominus noster Iesus Christus pro nobis passus & mortuus est, cum inimici eius essemus &c. Iustum pro iniustis ad Roma. capitulo quinto, quodq; impleuit ipse, mandauit faciendum nobis, diligite inimicos vestros Matthæi quinto, Lucæ sexto. Et rectè etiam Plato, Dialogo primo de iusto, prosequitur & ostẽdit, iusti hominis non esse quenquam lædere vel odisse, sed omnibus benefacere, & amicis & inimicis, bonis & malis. Sic Epaminundas Thebanus vir gentilis iustus habitus suorum ciuium iniurias æquo animo tulit, quòd se patriæ suæ irasci nefas esse diceret, vt ait Æmilius Probus in eius vita. Et Phocion præstantissimus æquissimusq; imperator Atheniensium ex calumnia Diræti proditionis insimulatur, cum ad supplicium duceretur, & aliquis eum rogaret, ecquid filio Phocio nunciari vellet, respondit, volo, dicas ei meis verbis, ne huius iniuriæ quæ mihi fit ab Atheniensibus, meminisse velit, vt refert Diodorus Siculus libro 18. Sic Pomponius Atticus, nullus quidem iniuria aliis intulit, illatas autem malebat obliuisci, quam vlcisci, Cornel. Nepos se probus in eius vita. Conuenire viro ciuili, in re honesta

nesta & iusta inimicis etiam opem ferre, tradit Plutarch. in politicis. Melius dominus in cruce pro inimicis. Pater ignosce illis, qui me crucifigunt, quia nesciunt quid faciunt. Lucæ 23. & ad Hebræos capit. 5. Et D. Stephanus, domine ne statuas illis hoc peccatum, Actuum 7. Et ita beati pacifici, quia filij Dei vocabuntur, Math. 5. & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum, 2. Corinth. 13. Pax namque cum Deo & proximo ex hac dilectione: cæterum non tantum diligere oportet verbo, sed reipsa, & in veritate, vt monet D. Ioan. episto. 1. cap. 3. Et idcirco pedissequæ dilectionis, opera sunt misericordiæ, eleemosynæ, actus exteriores, & ea quæ prosint animæ vel corpori, vel vtrisque proximi, vt solari pusillanimes, corrigere errantes, visitare infirmos pascere famelicos, potare sitibundos, vestire nudos, & similia id genus. Nam, vt ait Clemens Alex. li. 2. stroma. charitas est consensio eorum quæ sunt in ratione, & vita & moribus: aut, vt paucis dicam, vitæ societas, vel amicitiæ vel beneuolentiæ extensio, cum recta ratione ad vsum amicorũ ac familiarium, qui ἑταῖροι vocãtur. (Dicitur autem ἑταῖρος quasi ἕτερος ἐγώ. i. alter ego) quia etiam eos fratres vocamus, qui sunt eodẽ verbo regenerati. Adhæret: utẽ chari

tati & hoſpitalitas, quæ eſt artificium amicitiæ, circa vſum hoſpitum: hoſpites autem ſunt, quorum ſunt externa quæ ſunt mundana. Mundanos enim dico eos qui in terram ſperant, & concupiſcentias carnales exaudimus: verſabitur ergo hoſpitalitas, in eo quod eſt vtile hoſpitibus: hoſpites etiam ſunt, qui etiam dicuntur ἐπίξενοι. ἐπίξενοι, autem ſunt amici: amici autē ſunt fratres, fratres amici, inquit Homerus. hæc Clemens.

De odio, inimicitia, & aliis quæ pugnant charitati. CAP. XXVIII.

DE illis que aduerſantur charitati, epitomen dedimus lib. 6. Syntax. c. 6. in primo præcepto. Odium porrò & miſericordia potiſſimum opponuntur in defectu: in exceſſu irrationalis, & nimius, & illegitimus amor, zelotypia: odium, non bona alicui velle, vel impartiri alicui mala, faſtidire, & mala deſiderare ei. Cicero odium: 4. tuſcula. iram dixit inueteratam Ariſtote. autem, particulam tantum quandam odij iram exiſtimandam eſſe dixit: & eſſe interdum iram efficaciorem, quàm odium: quia perturbatio illa non vtitur ratione lib. 5. politic. c. 10. Odium aut Dei, aut proximi

eſt

est: Dei, quale illorũ qui ex professo ei repugnaruut, vel eius, voluntati, sicut fecit Pharao & Iulianus apostata. Tyranni, qui Christianos ad mortem poscebant, & Iudæi, qui blasphemi in dominum nostrum Iesum Christum, Deum verum, quotidianis conuitiis eum impetũt. Et hoc odium peius infidelitate. Odium proximi est, subtrahere illi debita, & mala inferre, & molestum se ei præbere. Odium bonum est peccati, vt diximus, sed malum odire proximum in quantum proximus: inimicitia odij fons, cuius effectus est detractio, ira calumnia, verum differunt, vt notat Aristo. lib. 2. rheto. ad Theod. c. 4. quòd ira, ex iis est quæ ad seipsum pertinent. Inimicitia vero etiam sine ipsis: nam si talem esse suspicabimur, odium. Præterea, ira semper in singulos, vt Socratem, Calliam: Odium vero in genera. Adhæc ira dolorem inferre cupit: odium vero affligere potius: nam qui irascitur, cognosci vult, hic vero non curat. Dolet qui irascitur, qui odit non dolet: Et ille multis modis miserebitur: hic nullo pacto. Nam ille inuicem dolere ipsum vult cui irascitur: hic vero, non esse quem odit. hæc Aristot. Oderunt potissimum homines alios, quòd sibi illos præponi aliqua in re videant vel arbitrentur: quod imperfe-

ctionis & præsumptionis eius qui odit maximum est testimoniũ, sicuti & ob virtutem plerique perosi: vt oderat Perdicam Alexander, quod esset bellicosus: Lysimachum, quod belli peritus: Seleucum quod magni animi: offendebat quoque eum Attali imperatoria dignitas, & Ptolomęi prosperitas, vt narrat Ælia. lib. 12. de varia histo. Apud Athenien. ei qui ostracismo seu iudicio testarum populi erat iudicatus, fugiendum erat, non vt damnato, sed velut Reipub. molestiori magis ob virtutis ęmulationem, quàm virtutis vituperium vt ait Iulius Pollux lib. 8. onomast. c. 4. Sicut & Aristidi, qui ob probitatem morum Iusti nomen datum, contigit teste Æmilio Probo in Alcibia. Herodoto in Vrania, Plutar. in Aristi. Diod. Sicu. li. 11. & expresse Cic. 5. Tusculan. nonne, inquit, Aristides patria pulsus est, quod præter modum iustus esset? de Cimone & aliis, eadem referuntur. Is qui vt oportet, iucundus est, amicus dicitur: & ea mediocritas amicitia: is autem qui exuperat, si nullius rei gratia, placidus: sin sui emolumenti causa adulator est appellandus: at is qui deficit & in cunctis, est iniucundus. Aristot lib. 2. Ethic: ad Nico. c. 7. Qui excedunt in charitate sunt, qui nimio detinentur amore, & ita valde & præter

ter modum anxij de re amata, in zelotypiam incidunt. De cuius expiatione Leuit. c. 5. Refert Plin. lib. 25. c. 7. Nympham zelotypia erga Herculem mortuã. Excedunt & illi qui impotentes & ebrij amoris, ei modum non adhibent, vt Philostra. lib. 1. de imaginib. in Ariadne. Et qui non amanda, vel eo quo non licet amore, diligunt: vt Tyro amauit aquam: & Metes quoque Ionicus qui venereas lachrymas in aquam fundebat, vt author idem Philostra. lib. 2. de imagin. in Melete. Et Pontius legatus Caij Cæsaris (quem suspicor esse impium Pilatum præsidem Hierosolymorum, qui iniustè damnauit Dominum nostrum Iesum Christum) libidine accensus fuit Lanuuij picturarum Atalantæ & Helenæ, quæ picte nudę erant, eásque tollere conatus est, si natura tectorij permisisset, vt scribit Plin. lib. 35. c. 3. Sic Pygmalion Cilicis filius, in eburneam statuam exarsit, teste Ouidior 13. metamor. & apud Ælia lib. 9. de var. histor. c. 37. adolescens Atheniensis summo loco natus, statuam bonæ fortunæ ad Prytaneum stantem deperibat, & sæpe in complexus eius se insinuans, oscula dabat: atque inde raptus in furorem, œstróque percitus propter cupiditatem, in senatum veniebat, & enixè ro-

gabat, vt sibi eam liceret [illegible]
hil proficeret, multis regiis [illegible]
coronata, oblato sacrificio, ipsa [illegible]
pretioso exornata, sibi mor[illegible]
crymis consciuit. Refert & [illegible]
re platani detentum, & ali[illegible]
re. In hunc ordinem refere[illegible]
post maritorum charorúmque [illegible]
moris violentia mortem sibi [illegible]
temerè vt Panthea Persa, post [illegible]
datis mariti. Et Euadne, [illegible]
Capanei, vt author Philostr. li[illegible]
in Phantea & Euadne.

De legum obseruatione & [illegible]

CAP. XXIX.

LEges obseruare nihil aliu[illegible]
virtutes sequi, vitia fuge[illegible]
qui. Nam prius cupiditates na[illegible]
leges, quæ his modum fecére: v[illegible]
lerius apud Liuium lib. 4. de[illegible]
legem præesse volunt, videntu[illegible]
Deum præesse & leges: qui au[illegible]
nem iubet præesse, adiungit & b[illegible]
bido quippe talis est, atque ob[illegible]
agit etiam optimos, vt ait Aristo[illegible]
litic. c. 12. Quia lex nihil aliud [illegible]
recta & à numine Deorum tr[illegible]

imperans honesta, prohibens contraria apud Cicero. philip. 11. Leges, siue diuinæ, siue humanæ, nobis datæ sunt pro regula pro linea, & pro iudice, vt ait Theodore. de curat. Græca. affectio in virtute actiua. Et quemadmodum Demosthenes aiebat epistola 3. ad Senatum de Lycurgi legibus, omnes leges propter æquitatē & salutem bonorum & hominum frugi feruntur. leges generales, leges omnibus impositæ. Quamobrem & ab omnibus obseruari par est: cùm sui causa, quod ex illis viuendi cum virtute, certū habeant demonstratum & indicatum iter, & à periculis moueantur: Tùm etiam propter authoritatē legislatoris, & potestatis eius, quia non est potestas nisi à Deo, D. Paul. ad Roma. 3 .& omnis anima potestatibus sublimioribus debet esse subdita. Hinc concordia & pax ciuium & societas continetur.

τὸ γὰρ τοι συνέχον ἀνθρώπων πόλιν
τοῦτ' ἐστι, ὅταν τις τοὺς νόμους σώζῃ καλῶς.

vt ait Æthra apud Euripidem in supplicibus, actu 1. idem est, idipsum contubernia hominum continet, quando quis tuetur leges probè. Leges namque sponte obedientes, præmiis vt bonos prosequuntur, peruicaces autem magistratuum ministerio etiam inuitos cogunt & puniūt: proinde

de magistratus qui custodes
sunt neque contra legem
vt plenè pertractabimus, si D
dum desententiis iudicũ in
stra iuris agemus. Innuit & D
c.23. dum dixit ad pontifice
cundum leges iudicans, & co
bes me percuiti: percutiet
dealbate, alioquin vt dicebat
de legibus, interitum parat
video, in qua non lex magi
legi magistratus præsunt. N
gistratus positi sunt, vt leges
vt secundum eas ipsi tui redd
impiæ aliquando videantur
san quia odio vel amore vel
neribus ipsi in contrarias legi
dicent, tamen illis censura co
permittitur, sed postulandu
Demosthe. 2. olynthiac, vt ea
gent illi ipsi qui eas tulerunt
maturitate qua inductæ sunt
dentur, quam comtemnãtur
dabile & Thuriorum institut
gis abrogationem petere, cu
publicum prodiret, quique si
deret, laqueo ipso suspender
bunt Diodo. Sicu. lib. 12. & De
contra Timocratem; soli su

pes cum omnia videantur habere à subditis sibi data, vnum præcipuum habent nemini aliij concessum, vt legibus soluti sint, vt ait Dion cassius lib. 53. firmántque iuris ciuilis leges eandem sentẽtiam. Oportuit enim esse vnum aliquem, qui pro occurrentibus reip. morbis, liberè mederi posset & statuere, cum ratione tamen: aliter nequaquam. Nam vt dixerunt Cæsares Theodo. & Valenti. digna vox est maiestate, regnantis legibus alligatum se principem profiteri. adeo de authoritate iuris nostra pendet authoritas: & re vera maius imperio est, summitere legibus principatum, vt scribitur in codice Iustinia. ti. de legib. 4. lib. 1. Quæ vera potissimum dum de diuinis agitur, in quibus immutare quippiam à principibus seculi non licee, vt pote ipsis quoque Deo regi regum subditis, cuiusque vt maioris, soluere iura non possunt: & cum Deo potius, quam hominibus, si contraria statuerunt, oportet obedire. Sed hæc sufficiant, de legum obseruatione in præsentia, cùm latius hæc pars Deo fauente in iure & legib. examinanda sit. Dicemus tamen hic in summa, per hanc obseruationem legum, omnia quæ à virtutibus procedunt conseruari, vt iustitiam prudentiam, fortitudinem, temperantiam

tiam, ſpem, fidem, charitatem, & illis conuenientia: & hinc ſequi conſortia hominũ. & ſocietates firmas, res cuique tutas, & dignitatum ſplendorem, meritorum diſtinctionem, delictorum emendationem, & ſimilia. Et contrà ex contemptu legum, omnia aliter ſuccedere, vt non opus ſit vlterius in his immorari, neque de contemptu legum agere.

De Pietate ſeu religione. CAP. XXX.

COnſentiunt omnes, pietatem eſſe debitum cultum erga Deum, patriam, parentes, & eos qui parentum loco ſunt, quales ſunt præceptores, nutrices baptizantes, inſtruentes. Sic Cicero in Som. Scipio. ponit in parentibus & propinquis, & patria, & 3. offic. Ciuitati expedit, pios habere ciues in parentes. Verùm propriè pietas, pro Dei cultu accipi ſolet, pro religione, quæ Græcis εὐσέβεια, de qua primùm loquamur. Et Mercurius Triſmeg. in Pimandro εὐσέβειαν, ſeu pietatem tradit eſſe γνῶσιν τοῦ θεοῦ, cognitionem Dei, quam finitionem probat Lactant. lib. 2. de orig. error. c. 15. Religionẽ quoque eſſe rectam de diuinis mentem dixit Arnobius 7. contra gentes. De hac Cicero pro domo ſua, nec eſt vlla erga Deos pietas, niſi honeſta

de numine eorum, ac mēte opinio, quum nihil expeti ab iis quod sit iuiustum, ac inhonestum arbitrere. Pietas inquit D. Bernard. sermo. 35. lib. sermo. paruo: est cultus Dei qui in tribus consistit, fide, spe. & charitate, quæ sunt inuisibilia: his tribus carēt impij, qui Deum non colunt, & quorum consilium est visibilia inuisibilibus, terrestria cælestibus præferre. Philo etiam Iudæ. lib. quod deterius potiori insid. definit pietatem esse, obsequium erga Deum, & ministerium: Dei autem cultu non quod Deo eo iuuetur, nullius enim ipse indigus est, sed quo nos eo iuuemur, vnde idem lide migratio. Abrahæ ait, hoc glutine pietatis, naturam mortalem immortali iungi & vniri. Et Cicero. 1. de natur. Deo. hanc fundamētum existimat socitatis humanæ, & cum eius contemptu simul cum ea labi omnem fidem, & iustitiam. item pro Plancio, fundamentum omnium virtutum: Plinius quoque lib. 14. ca. 19. vitam nostram religione constare dixit. Pietatem sequitur sanctitas, quę est eius quod Dei est agnitio: sequitur & retributio, & religio sanctitatem, quę est religatio indissolubilis cum Deo ipso, vt docet Plato in Eutyphrone. Pietatis modus, in duobus consistit, in piorum dogmatum certitudine, &

in bonis operibus:ita vt neque dogmata sine bonis operibus accepta sunt Deo, neque absque piis dogmatibus opera perfecta suscipiat Deus. vt tradit Cyrillus Hierosolymit.cateche.4.

De superstitione & impietate in Deum.

CAP. XXXI.

OPponuntur pietati quæ est erga Deũ, seu religioni duo infandissima vitia, nempe superstitio in excessu, & impietas in defectu. Superstitio dicitur timor Dei inanis, cum id timetur quod timeri non oportet:item abuti Dei cultu in illis quæ Deo improbata sunt. Nam,vt ait Cic.2.de natu. Deor.cultus Dei est sanctissimus, optimus,atque plenissimus pietatis, vt eũ semper pura, incorrupta,& integra mente & voce veneremur: Non enim philosophi solum, sed etiam maiores nostri, superstitionem à religione separauerunt. Nam qui totos dies precabantur & immolabant, vt sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi primùm sunt appellati,quòd nomen posteà patuit latius. Qui autem omnia quæ ad cultum Dei diligenter retractarent & relegerent, dicti sunt religiosi &c. eadem refert.D.Augusti lib.4. de ciuita Dei c.39.

& lib.

& lib.2.de diuinatio.idem Cicer. ideo tollendam esse omnem suadet superstitionem, retinendam autem religionem. Ita Epictetus teste Ario in eius enchirid. cap. 36.libare & sacrificare vnumquemque, inquit, secundum patrios mores decet, absq; lasciuia, absq; negligentia, non parcè, non supra facultatē. Superstitiosas quoq; voco hic obseruationes illas magicas, de quibus passim apud Plin. quibus sub specie cuiusdam numinis, panicos terrores persuadebant, vel alia mirabilia pollicebantur: voco & superstitiones, paganorum religiones impias, sicut & D. Paulus, dum actuum 17. ait, Viri Athenienses, quasi per omnia superstitiosos vos video &c. superstitionem D.Paul.ad Colos.cap.2.dicit habere speciem sapientiæ in pręsumpta humilitate angelorum, &c. item illam sabbatorum obseruationem, eiusmodi quo vtebantur neoterici Iudęi, vt non ignē accendere, non parare escas, non curari in sabbatho vellent, melius species hypocrisis, quos reprehendit dominus Matth. 12. Marc. 3. Lucæ 6. & 13. Hi enim, vt Deus detegit, erant colantes culicem, camelum autem deglutientes. Matth. 21.id est, de minimis conscientia superstitiosi, in grauioribus non vtique religiosi. At

superstitio non est, cum timore, tremore, honestate, ritu ordinato ceremoniarum, Deo cultum exhibere, mysteria per symbola præbere, quemadmodum docet ecclesia catholica, columna veritatis, & D. Dionys. Areopag. libr. de Ecclesiast. hierar. & Conradus Brunus in 6. libris de ceremoniis. Impietas, est malè sentire de Deo, vel Deum negare vel non timere, cuius fuerũt Diagoras, Protagoras, & alij Athei, teste Cice. 1. de natur. Deorũ. Cõsentiũt & hęretici in fide dubij, de quibus plura alibi.

De pietate in patriam. CAP. XXXII.

POst Deum patriæ pietas debetur, virtútique maxima eam & consilio & re iuuare. Et generosi, inquit Plutarch. in polit. animi est, exclamare, amo liberos: sed magis patriam. Nullus quippe casus est pro dignitate patriæ non ferendus, vt scribit Cicero philipp. 13. officio. 1. Tuscalan. 5. Aulus Fuluius, Fuluium filium ad Catilinæ patriæ inimici castra euntem, in itinere deprehensum necari iussit, vt ait Sallustius in bello Catilina. Brutus consul filios proprios qui tyrannum Tarquinium Superbum reducere tentauerant, securi verbe

verberatos affici iussit, patriæ potius quàm proprij sanguinis causam agens, vt author Dionys. Halic. in 5. & Liu. in 1. Aliique plures, patres, aut filios suos quod patriam oppugnare comperti & iudicati sunt, necari iusserunt, Valer. Maxim. lib. 5. c. 7. & Plato 5. de republ. scribit, Patriam maiori studio colendam ciuibus esse, quàm patrem à liberis. Nam vt Lucianus tradit in encomio patriæ, si quis iustum habet honorem patri, quemadmodum & lex & natura imperat, ille quoque patriæ conuenientem honorem præcipuum habiturus est: siquidem ipse etiam pater peculiaris est patriæ possessio, ac patris pater, tum omnes qui ex illis numerosa retrò serie generis domestici prognati sunt. Maluit Themistocles, hausto tauri lethali sanguine mortem oppetere, quàm contra patriam Græciam, alioquin tanto viro ingratissimam, bellum inferre, teste Plutar. in eius vita, & Valer. Maxim. libr. 5. cap. 17. Leonidas, contra Xerxem Persarum regem pro patria se deuouit, Herodot. lib. 7. vt pro suis Romanis duo Decij, pater contra Latinos, filius contra Vmbros, vt memorant Cicer. 1. de diuinatio. & in parad. & Liu. in 10. ab vrbe. Omitto Codrum, de quo Valer. vbi supr. Meminit Euripi-

des in Phœniss.cum responsum fuisset oraculo Tyresiæ vatis, Thebanos Argiuos superaturos, si Menœceus Creontis filius Marti victima fieret, Menœceum seipsum interemisse. Omitto referre quot pericula Zopyrus pro patria sponte subierit, quæ narrat Iustin.lib. 1. Herodot.in 3. Plutar. in apoptheg.

Nec dubia est Ithaci prudentia, sed tamen optat
Fumum de patriis posse videre focis.
Vt ait Ouid. 1. *de Ponto.*

Fertúrque immortalitatem recusasse, vt iterum videret patriam suam, quanquam in asperrimis saxis, tanquam nidulum affixam: sicuti tradit Homerus in Odissea 1. Cicero 2. de legibus & de orato. Et mirum refert Ælia.lib.1.cap.1.de natu. animal. Heronios aues in Diomedea insula, ad barbaros nauigantes nunquam accedere, sed ad Græcos tantum, quòd ex eorum genere in aues mutati dicerentur, ibi, socij Diomedis. Quò factum est, vt proditores patrię, summę execrationi sēper deuoti sint, supra alios proditores. Sic Aurelia.Impera.cum Thyanam ciuitatem obsedisset, eámque proditione Heraclamonis patrię eius, cœpisset, eum patriæ proditorem victor sapiens interemit: ne-

que enim, inquit, mihi fidem seruare potuisset, qui patriæ suæ non pepercit, vt narrat Flauius Vopiscus in Aureliano. Iussit militibus Achilles, Pisidicem Methymnæam filiam regis, quæ ciuitatē patriam suam & parentes ei prodiderat, lapidibus obrui, Parthenius in Eroti. capit. 21. Tarpeia quoque suæ patriæ proditrix, à victoribus merito interfecta. Liuius 1. ab vrbe, Ouid. 1. fasto. & 14. Metamorph. & Plutar. in vita Romu. Valer. Maxim. lib. 9. ca. 6. Idemque de proditore factum à Brenno ad vrbem Ephesum, Plutarch. lib. paralell. paral. 30.

De pietate in parentes. CAP. XXXIII.

POst patriam, parentibus & proximis pietas debita, cultus, & reuerentia. His enim primùm nos natura conciliat, vt ait Cicero de respon. arusp. vt pro his mori, si opus sit, iura diuina & humana videantur suadere, & ratio etiam potestatis: quod repetit pro Sexto Roscio. Ideo & necessaria multò magis vitæ debemus, vt latè tradidimus de horum debito in libro 2. præludio. opt. Iurisc. capit. 40. Docet & Cyrill. Hierosoly. cateche. 7. Docent & animalia, inter quæ glires & ciconiæ parentes alunt, Plin. libr. 10. capit. 23. & Me-

ropes aues eodem lib. Plin. ca. 133. & Orus Apollo in Hierogly. Extat & præceptum honorandos esse parentes Exod. 20. Eccle. 8. Matth. 15. & 19 Marci 10. ad Colos. 3. ad Ephes. 6.

De pietate erga præceptores. C. XXXIIII.

DE his etiam quæ debentur præceptoribus, diximus abundè in prælud. opt. Iurisc. lib. 2. capi. 41. & cap. seq. de his quæ debemus pauperibus & mortuis. Pietas quippe præceptoribus non secus ac iis qui nos genuerunt corpore, debetur: ingenerant enim quodammodo in nobis intellectum & disciplinam, vt ij quoque qui ministerium sacramentis præbent, qui instruunt nos in religione, & similes.

Finis lib. 39.

SYNT

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS, LIBER XL.

* *
*

In quo agitur de vitiis.

Methodi ratio. CAP. I.

OCcurrebāt pręter virtutes proximè ſuperiori libro enumeratas, aliæ quædam, quæ poſſent ſeorſum propria tractatione ſimilíque ordine donari: verùm vt ſtylum maiori gratia donemus, vtque per notiora vitia incedamus, mutaui formulam, vt quemadmodum in ſuperioribus vitia ex oppoſitione virtutum explicatarum apparuerunt, nunc ex vitiorum inſigniorū nomenclatura, contrario argumento virtutes illis oppoſitæ intelligantur.

De ſuperbia. CAP. II.

SVperbia, eſt elatio animi contra rationis modulum, quādo quis ſe magnis rebus

dignum & honorandum arbitratur, cum tamen longè hinc absit, vnde superbi, insolentes ab Arist. dicũtur, lib. 1. magn. moral. cap. 26. hęc maximè inuenitur, in rebus publicis ferè omnibus, quæ pace fruuntur & otio, & apud illos qui rebus abundant. Nam bellum quos opprimit, cogit esse & humiles, temperatos, prouidos, & iustos: at secundæ res, & otium cum pace petulãtes reddit, vt ait Aristot. libr. 7. polit. ca. 15. Et Moses impugnatus, dilatatus, recalcitrauit, Deut. 32. quò fit, vt ex hominum superbia, tot mala prodeant, veluti ex equo quodam Troiano; eaq; sementem prębeat tot variis successib. humanis. Pacis quippè optimus status, diuitias & rerum copiam suggerit: copia autem, otium & superbiam generat, & ex optima matre pessimæ nascuntur filię: deinde superbia concitat seditiones & dissidia, ex quibus bellum infœlix, ex quo nihil aliud quàm miseriarum omnium turba, quæ superbiam illam conterunt, dum ei fomenta subtrahunt diuitiarum, & eo vsque ceruicibus minantur, donec paupertas insignis orta sit, deuoratą; sint omnes superborũ diuitiæ, & opes & subsidia. Tũc enim paulatim belli sæuitia remittitur impetus, & tyrannidem: non secus quam ignis, deficiente ligni pabulo,

exti-

extinguitur. Hincq; cineres reliqui & paupertas & superbiēdi sublata ansa ad pacem venitur, eámq; tandiu iterum circulatione homines conseruant quandiu abundantia & otium deficiant, in quæ relapsi & in mala pristina reuoluūtur. Comitantur superbiam satellites pessimi, præsumptio, pertinacia, hypocrisis, ostentatio, iactantia, aliorum contemptus, inobedientia ambitio, curiositas. Ideo ex illa oriuntur peiora, hæreses, schismata, seditiones, iurgia, rixæ, bella, litigia, detractiones, animositates, elationes, vanitas, inquietudo, mēdacium, periurium. D. August. ad Ianuar. epist. 121. dicamq; in summa cum Ecclesiaste, initiū omnis peccati est superbia, & odibilis Deo & hominibus, Eccles. 10. Signa superborum, ex Innocentio in sermone beatiss. virginis Mariæ, hęc sunt, quod tales non seruant mandata, sed iudicant, obiurgant, cōtradicunt, murmurant, irrident simplices sunt pertinaces, mordaces in loquendo, fastidiosi in audiendo, præsumptuosi in docendo, onerosi amicis, imperiosi subditis, ingrati beneficiis, inflati obsequiis: quibus ceruix inflexibilis, facies resupina, oculi sublimes & vagi, nares spirantes iniurias, subsannantes, collum erectum, risus incōtinens, vultus gestuosus, addit Tertul. lib.

de verecundia, præsumptio inuerecundiæ portio est, inflat petitorem, despicit datorem. Plin. lib. 11. cap. 37. sedem superbiæ, in superciliis ponit: supercilia, inquit, homini, & pariter & alternè mobilia: & in iis pars animi, negamus, annuimus: Hęc maximè indicant fastum. Superbia alicubi conceptaculum, sed hic sedem habet In corde nascitur, huc subit, hic pendet. Superbia nascitur ex sui ignorantia: sic qui se putat aliquid esse cùm nihil sit, seipsum seducit. ad Gala. 6. ideo quia cæca est, facile possessori parat interitum. Proinde ob hanc de cęlo deiectus Lucifer, Isaiæ 14. Ezech. 28. qui rex super omnes filios superbiæ, Iob. 41. per hanc pulsi ab horto illo voluptatis seu paradiso primi parentes quos superbos ille hostis superbia confecit, dicens, eritis sicut Dij, Genes. 3. Ob hāc Deus vnius labij sermonem diuisit, & confudit. Gene. 11. absorbuit terra viuos Dathan, Chore & Abyron, & eorum socios. Numero. 16. Nabuchodonosor cum feris terræ, per septem annos iudicio Dei fœnū, vt bos, comedit, Daniel. 4. Hęc Goliam perdidit, 1. Reg. 17. Amano laqueum parauit, Hester. 7. Nicanorem & Antiochum sustulit, 2. Machab. 15. Detestatur Salomon oculos sublimes, & inter septem res, quas valde odit Deus,

illa

illa est, Eccles. cap. 19. & in summa si ascēderit (vt ait Iob cap. 20.) vsque ad cælum superbia, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur. Quia Deus superbis resistit, humilibus autē dat gratiam, Iacob. 4. quod expressit Antigone in Phœnissis apud Euripidem, actuum 1. dum ait,

ἰὼ νέμεσις, καὶ διὸς βαρύβρομοι βρονταὶ
κεραύνιόν τε πῦρ αἰθαλόεν,
σύ τοι μεγαλακορίαν ὑπεράνορα
κοιμίζεις. Id est,

Io Nemesis, atque Iouis horrisona tonitrua
Et fulmineus ignis, ardénsque,
Qui immodicam insolentiam
Comprimis,

Herodes sibi gloriam datam superbè vsurpans cōputruit pediculis exesus. Act. 12. Deus quoque domos superborum demolitur, Prouerb. 15. & radices superbarum gentium arefecit, eccle. 10. Dispersitq́; superbos mente cordis sui, & exaltauit humiles, Lucæ 1. & oculos superborum humiliabit. psalm. 17. quia superbis resistit, Iacob. 4. & 1. Petr. 5. & dies domini in omnem superbū, Isaiæ 2. Nec illi vnquam superborum, sed humilium placuit oratio Iudith 9. & Luc. 18. Docuit idcirco discipulos Dominus nō superbire, non dominari,

sed

sed humiliari & subiici, doctrina & exemplo, D. Ioan. capit. 15. semetipsum humilians vsque ad mortem, ad Philip. 2. Atque nos, qui eius filij & discipuli sumus, rogare Deum debemus, ne veniat nobis pes superbiæ, vt Dauid psal. 35. Et amplecti & sectari superbiæ aduersariam virtutem humilitatem, humiliter & modestè de nobis sentientes, nos ipsosq; cognoscere. Quātò maior es, humilia temetipsum, ait sapiens Eccles. 3. & rursum capit. 7. Humilia valde spiritum tuum, vt & D. Petrus 1. cap. 5. iubet. Humiliamini sub potenti manu Dei. Quia qui se humiliat exaltabitur, & qui se exaltat humiliabitur, Lucæ vt cap. 14. & 18. Cuius exemplum insigne literis consignatum in Dauide humiliato coram arca Dei, & Michol vxore superba, sterilitate ideo punita 2. Reg. 6. & 1. Paralip. capit. 15. Superbia demergit, in tartarum vsque, humilitas autem ad cælum vsque extollit, vt ait Cassiodo. in psal. 118. & D. Gregor. libro. 35. moral. cap. 22. dixit signum euidentissimum damnationis, esse superbiam.

Antidotum superbiæ. CAP. III.

SVmma totius antidoti est, seipsum, vt dixi, nosse, & humiliari, nec altè, sed modestè

modestè de se sentire, seipsum metiri vere: inueniemus enim si nos & nostra perpendamus, vsque adeò vilem & imperfectam, & miseram viuendi rationem, vt proculdubio sine affectu iudicantes, alas & tumorem remittamus. Referam perpulchra Rabini Akabiæ filij Mahalalielis verba, quæ in libro פורקי אבות pirke abot, id est in capitulis patrum, scribuntur capit. 3. הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה: דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון: מאין באת מטיפה סרוחה: ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה: ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הו lege, hastacel bescelosca debarim, veæn atha ba lidei gabarach: dag meæn batha, ʜlean atha holechi; ʜliphnei mi atha gatid litehn din, vechescebon: Meain batha, mitipa serʜchah: ʜlean atha holech, limekom gaphar rimah, vetholega: veliphnei mi atha gathid lithen din vechescebon, liphnei melec malchei hamelachim hakadosc barʜcʜ, id est, considera tres res & non venies in manus transgressionis. Cognosce vnde veneris, & quò tandem sis abiturus, coram quo etiam oportebit te tandem iudicium & rationem dare. Vnde venistis? ex guttula sordida.

Quò

Quò tandem abis ? ad locum pulueris & vermium. Et coram quo futurum est vt rationem reddas ? coram rege regum omnium, qui scilicet est sanctus & benedictus. Et ibi Rabi Maimon consideratione ortus nostri causam esse humilitatis ait. Naturam considera quæso, dum morbo hoc tumescis, generaliter hominis, cuius cõceptio culpa, nasci pœna, labor vita, necessitas mori, post hominem vermis, post vermẽ fætor & horror. Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, bestias & vermes, Eccles. 10. Iob 21. & 13. Isaiæ 31. Talis regum & imperatorum, doctiorum, stultorum, virorum & mulierum, senum & iuuenum natura & prestantia, nec si cœmiteria contempleris & ossa per sepulchra mortuorum perquiras, aliquam constituere poteris nobilem differentiam. quæ igitur homini causa superbiendi, cuius corpus in tam fætidum cadauer, feris & serpentibus exosum, resoluitur ? Quod si putas superbiam & elationem animæ non corpori proficere, reuolue quæso à sepulchris ad animarum carceres, mentis oculos, audies earum eiulationes horribiles in desperatione querulas, Sapient. 5. ibi, Quid profuit nobis superbia, & diuitiarum iactantia ? &c. Quod si in teipso non hę-

reas,

reas, sed externis bonis intumescas, quid videbis quæso teipso stultius, qui alienis non tui glorieris, moturus aliquando risum, vt cornicula Horatiana, furtiuis nudatata coloribus: cum ea omnia in hoc seculo relicturus sis, & nudus in puluerem reuersurus. Et quid habes, quod non acceperis? si acceperis, quare gloriaris quasi non acceperis? vt D. Paul. 1. ad Corinth. 4. monet. Et vt dicebat in Menam Libertum Horat. epo. ode 4.

Licet superbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus.
Videsne sacra mentiente te viam
Cum bis ter vlnarum toga,
Vt ora vertat huc, & huc euntium
Liberrima indignatio?

Si doctrina extolleris, ea tibi in iudicũ æternæ mortis erit, sciens voluntatem domini, & non faciens, Lucæ 12. Neque potest te preterire, alium te esse posse doctiorem, conscientia propria motus quòd plura ignoras, de pluribus dubites, multa quotidie ab iis quos indoctos censes, discas. Quin si multa te scire profitearis, quid es oblitus, omnia velle scire, vanitatem esse & occupationem pessimam à Deo datam filiis hominum? & quod in multa sapientia multa sit indignatio, vt ait Ecclesiastes

cap. 1.

cap.1.Sed & falleris, plura te ſcire putans, cum teipſum non noueris.Si de ſanctitate, & religione te extollis,eo ipſo in religionē committis, in qua putantes eſſe ſe ſapientes ſtulti facti ſunt,ad Roma.1. Et ſapientia huius mundi eſt ſtultitia apud Deum 1. Corint.3.Si te præferas aliis,iuuentute, pulchritudine, bona valetudine, ſtultus omnino es,qui non videas nec ſentias,tempus illa omnia proxime immutaturū, adeſſe morbos, inſidiari venuſtati turpitudinem, vitam comitari tacitā mortem.Si de virtute gloriari, iam virtutē eo ipſo enecas & pellis. Si de genitorū nobilitate,per ſuperbiam iam ab illis degeneras, qui non vanitate illa leui, ſed actibus nobilitati ſunt,nec illa tua,ſed illorum eſt laus,tuum autem opprobrium quod nō imiteris eos, qui domeſtica tibi præbuerunt exempla. Si,quod abundas, quod conuiueris ſplendidè, quòd multa poſſideas ſuperbis, & in hoc triſtandum eſſet, non gloriandum, quòd de multis ſis redditurus rationem Deo,quòd ea inutiliter, voluptuosè, prçter & contra virtutem, & vſum conſumpſeris.Si autem quòd bene cantes, choreis fruaris, ad rhythmum bene ſaltes, in hoc erubeſcere quoque deberes non gloriari, quòd tempus bonis operibus dandum te-

ras tam molliter & peruersè, quod omnino amens factus sis dum in morbo delectaris, & vbi lugenda tibi tam perdita vita sit, in ea glorieris: sic impius gloriatur cum malefecerit: quæ ad ludendi astium quoque velim referas ad histrionicos concinnos motus, voluptates, & similia vana venationem, aucupia, famulatum: &, si magnificas ædes quibus habites obiicias pro fastu, arces munitas, palatia, vestium ornatum, stolidissimum te iudico omniũ, qui ex inanimatis, cùm animæ rationalis sis particeps diuinitatis, gloriam aucuperis, miserumq; qui domum dominum honorare, non dominum domum arbitreris, quique ita sis inscius, vt tuam domum quinque pedum sepulchri futuram non cogites, & arces munitas non cõsideres tuæ improbitatis esse testes, dum aliter non credas te esse tutum. Si de magistratibus gradu dignitatis, prudentia, imperio, regno, vel alia administratione tibi commissa, inflatus obambules: quid posses quæso miserius teipso cogitare, vt qui tibi non sapias, aliorum curam suscepisse, pro illis redditurus rationem: audi quod dictum est Sapient. 6. Præbete aures vos qui continetis multitudinem, & placetis vobis in turbis nationum, quoniam à Do-

mino data est potestas vobis, & virtus ab altissimo qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, nec custodistis legem iustitiæ, neque secundum legem Dei ambulastis. Horrende & cito apparebit vobis, quoniam durissimum iudicium fiet, in iis qui præsunt. Et vt tandem concludam, si quid boni sit in nobis, si quid rarum videatur, metuere debemus, ne id superbia ipsa amittamus, nosque & illa perdamus. Qui enim stat, videat ne cadat. 1. Corinth. 10. Quò enim altiores esse nobis videmur, tantò perniciosior imminet lapsus: &, vt dixit Horatius carmin. 2. od. 10.

Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus, & celsa graviore casu
Decidunt turres, feriuntq; summos
Fulmina montes.
Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem bene præparatum
Pectus: informes hyemes reducit
Iupiter idem;
Submovet, &c. Et posteà,
Rebus angustis animosus atque
Fortis appare: sapienter idem
Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

Et

Et vno verbo cum Pindaro concludemus ode 11. Nemeor.epo.1.

εἰδέ τις ὄλβον ἔχων
μορφᾶ παραμεύσετ' ἄλλων,
ἔν τ' ἀέθλοισιν ἀρι-
σεύων ἐπέδειξεν βίαν,
θνατὰ μεμνάσθω περισέλλων μέλη,
καὶ τελευταὶ ἁπάντων γαῖν ἐπισσόμενος. i.

Sed si quis opes possidens forma anteibit alios, & in certaminibus primas obtinens partes, specimen ediderit roboris: meminerit se mortalia circunferre membra, & postremam omnium terram sibi futurum esse amiculum. Quod pauci dicitur Ecclesiast.ca.7. memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.

De auartiia, & quid. CAP. IIII.

AVaritia, est vitium animæ, per quod vndequaque sine ratione habere cupimus, & citra rationem habitum retinemus. Primam partem huius definitionis probat Aristo. libello de virtutibus, altera prioris appendix & consequentia est, Auaritiã, vocant ea ratione, φιλαργυρίαν Theologi, inordinatum habendi amorem, vt D. Thomas. 1.2. q.84.articu.1. & 2.2. q.118. art.1.& in commẽt.aureo super 1.epist. ad Timoth. Itaque auaritia duo habet, quæ

pessima sint, promptitudinem nimiam accipiendi, & defectum maximum dandi. Arist.lib.4.Ethic.ad Nicoma c.3. quę si ad medium reuocare potes, cōstitues virtutē, liberalitatem. Nam deficiendo, auarus non impēdit vbi oportet, nec quantū nec quādo decet, & ita liberalitatē suffocat ea parte: veluti ex excessu largiēdi, aliunde eandem prodigus eneruat, qui vbi non decet, & plura quàm deceat, & vbi non deceat, expēdit. Arist.1.lib.mag.moral.ca.24. Lucret.lib.3. de rer.nat.auaritiā dixit, cæcam bonorum cupidinem, quæ cogit homines miseros, transcendere fines.; Certe vere cæca, quia habet oculos fascinatos, qui satis nūquam sibi esse putēt, nec videant: vnde multorum vitam agunt plura habentes nihil expendentes: ij enim aurum, pretiosissimū onus dorso gestantes, semper fœnum comedūt. Nec auaritiam quotidie confluentes diuitiæ sistunt, sicut neque ardentem ignē iniecta materia. Etenim radix auaritiæ opinio, nō satis vnquam futurū, eaq; est causa cur non satis habeat, teste Zenone apud Diog. Laert.in eius vita lib.7. Sic & Cic.lib.4.tusculan. Cum est concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio quasi medicina quędam Socratica quæ sanaret eam cupiditatem, permanat in venas, & inhæret visceribus

bus illud malum, existitq; morbus & ægrotatio quæ euelli inueterata non possunt: eiq; morbo nomen est auaritia. Canit & Iuuenal. Saty. 14.

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit:
Et minus hanc optat, qui non habet.
Diues est, qui nihil cupit, sed semper pauper est auarus.

Quid mihi diuitiæ (inquit Corn. Gallus)
quarum si dempseris vsum,
Quamuis largus opum semper egenus ero.

Horatius auaritiam hydropisi comparat rectissime lib. 2. ode 2.

Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus alno
Corpore langor.

Et Ecclesiast. cap. auarus non implebitur pecunia, & Eccles. cap. 14. Luxuriæ inquit P. Mimercus desunt multa, & auaritię omnia: inde & dictus auarus, quasi auidus æris vno e detracto à Gellio libro 10. capit. quinto. Et vt aiebat Antiphon auari, vitam non viuunt, sed magno studio se parant ceu quandam vitam magnam victuri, & interim illos tempus deserit, ita ille auarissimus Hermocrates moriens, in testamento, seipsum rerum suarũ scripsit

hæredem, teste Lucillio : tanta enim ei cura erat suorum nummorum, quemadmodum & alius insigniter auarus apud Athenæ. lib. 4. dipnoso.c. 18. morti proximus, ne nummos suos aliis relinqueret, multos aureos deglutiuit, vt secum deferret, atque alios omnes in sago consuisse refert, & imperasse indutum se sepeliri. Stultissimi hominum & impiissimi, qui nec morientes, cum tunc vti non possint, velint homines superstites beneficiis & bonis frui. Neque quicquam certè est, quod non audeat mali, qui se semel habendi cupiditatibus dedit. Sicque proponit honestis lucrum, & parentibus, liberis, & vxori: hincque tot proditores & lenones, fures & latrones, imo proprij pudoris & honestatis contemptus: vt effœminatos ideo auaritiam reddere dicant, Sallustius in Catil. & Gel. lib. 3. c. 1 Interdúmque eo sceleris quidam peruenere, vt cùm lucri spe propriam vitam commutauerint: quemadmodum narrat Val. Max. lib. 7. c. 6. in Casilini obsidione, inter trecentos Prænestinos vnum fuisse, qui in fame murem captum ducentis denariis maluit vendere, quàm ipse leniendæ famis causa consumere, & ita mortuus est. Et sæpè fame se confici, vt parcant pecuniis patiuntur auari, quorum hæredes profusissimè

mè sese oblectãt posteà. Quibus fidem facit Tantali fabula, qui sitiebat inter aquas: de qua & similib. luculẽter Lucian. in Gallo, & Horat. lib. 1. sermo. Saty. 1. Neque etiam tantum corpus, quinimo & animam venalem quoque huiusmodi habent. Et qui volunt diuites fieri, incidunt in varias tentationes & laqueos diaboli. 1. ad Timo. 6. Exosa auaritia Deo, cuius vitio bona ad vsum hominum data, inutilia concluduntur. Exosa naturæ, quæ ideo substrahit sua ab hominibus beneficia, dum auarè videt ab hominibus ea dispensari, vt mirabilia duo exẽpla refert Athenæ. lib. 3. dipnos. c. 1. oderunt & domestici auarum: quia & ipse conturbat domum suam, qui sectatur auaritiam, prouerb. 15. non enim vti patitur eos necessariis. Odit & huiusmodi vniuersa vicinia, populus omnis, pauperes omnes, vt pote quibus iniuriam irroget, illis necessaria retinendo, non dicam vt sæpe accidit, rapiendo, extorquendo: lerna enim auaritia malorum est, quæ vallatur impiis satellibus, periuriis, fraudibus, dolis furtis, vsuris, rapinis, impietate, simonia, crudelitate, immisericordia, & aliis similibus, quæ enumerat Iuuenal. Saty. 6. & 4. Et D. Chrysostomus lib. 3. contra impugnantes vitam monasticam, alia eius

mala refert & Plin. lib.14.in proœ.In sũma, nulli placet auarus, nulli bonus, cum nec talis sit sibi ipsi, perpetuo morbo agitatus:pallidus metu,omnes enim esse suspicatur fures sibíque ob aurum insidiari: nunquam quiescit,semper sollicitus,vsuras perpetuo reuoluit,vt scribit D. Ambr. Tomo 4.in 1.psal. Lucia.in Gallo. Cæterũ auaritiæ tres species Aristot. libello de virtut. turpis quæstus, tenacitas & illiberalitas : triceps inferorum Cerberus. Turpis questus,vndequaque ditescere suadet oblatrans quod Iuuenal Saty.14.

Vnde habeas quærit nemo, sed oportet habere.
Hoc monstrant vetulæ pueris quærentibus assem:
Hoc discũt omnes, alpha & beata puellæ.

Tenacitas, est quæ sumptibus parcit honestis & necessariis:illiberalitas,minutatim & malè expendit,sordidéque colligit,vt sordida mercatura.

Antidotum auaritiæ. CAP. V.

AVaritiæ præcipuum remedium est, causam morbi pellere, nẽpe cupiditatem habendi, spernerèq; lucrum & pecunias:quo nihil facilius si animum adiicias.Primò quia res quæ cogitur auaritia, quæ ve desideratur, fæx terræ est,vilis na

tura, immunda, ærugini obnoxia. Secundò, si consideres vsum quare inuenta pecunia, nempe vt vtilia nobis quibus egemus comparemus, ad emendum panē & alia. Quamobrē si defodiatur, nullus eius vsus & inutile metallū, vt ait Horat. lib. 2. odar. ode 2. & dummodo quibus egemus habeamus, quid interest nostra plures thesauros inutiles relinquere, quibus non fruamur mortui nec viui? nihil enim hūc inmundum intulimus, & proculdubio nihil inde auferemus, quibus viuamus & tegamur, contenti simus 1. ad Timoth. 6. quia, vt Horat. lib, 1. episto. epistola. 12. ad Iccium,

Pauper enim non est, cui rerum suppetit vsus,
Si ventri benè, si lateri est, pedibusq; tuis, nil
Diuitiæ poterunt regales addere maius.

Quod si quis in casus futuros se recondere causetur, recōdat extra auaritiam & ad certos probósque fines sufficienter, nō ad animi cupiditatē, & recordetur, volatilia cæli nec serere, nec metere, tamē pasci & vestiri à Dei prouidentia, sciatq;, quod Deo maior de nobis est cura, quā volatilium & brutorū: quodq; nos vsque adeò prouidentia nostra illa quātumuis curiosa, qua querimus excusationem in peccatis, simus impotentes vel adiicere cubitū

ſtaturæ noſtræ ſine Deo. is autem nobis neceſſaria largietur:quia pater eſt & omni potens,ſi petierimus. Math.6. Tertiò,conſiderare debemus bona quæ habemus, cōcedi non vt dominis, in his quæ ſuperfluunt, ſed vt Dei diſpenſatoribus, & procuratoribus, & aliquando de his reddendam eſſe rationem, & cum eo cui plus datum maiorem ſubeundum calculum, & ſi ſibi retinuerit inutiliter furti eſſe damnandum, Math. c. 18. & 25. imo vt reum homicidij. Scriptū eſt enim frange fame morienti panem tuum: ſi non pauiſti illum, necaſti, Iſaiæ c. 58. Adhæc quid tuum dicere poteris, quæſo, vt tibi conſerues, cùm domini ſit terra & plenitudo eius, nóſque nudi in hunc mundum venerimus, ſimúſque hinc nudi in terram reuerſuri? Deinde cōſidera, non diuitias eſſe quæ homini dignitatem concilient, ſaltem inter bonos & graues. Et perpende ſerio, quando quis ita diues factus eſt per vetitas artes, & quando auarus eſt, quibus expoſitus ſit contumeliis contrà ad viros, aduerte pauper es ſed probos, qua in opinione viuāt. Et ſat ſcio, ſi morbus iecur non antea occupauerit, te malle cum ſapiente paupere, quàm cum diuite impio ſapere. Melius eſt enim aurum habentibus imperare, quàm aurum

habentes

habentes aliis subiici. Quia qui non multa habet, inuidiæ obnoxius non est, vt respōdit Fabius Maximus Samnitib. apud Cic. 1. off. fuerunt plures honoratiores, pauperes tamen sed probi, Epaminondas Thebanorum dux, Aristides, Lysander, vt narrat Æmilius Prob. & Plut. in vit. eorum, item Phocion, Fabricius, Curius, Valerius Publicola, & alij eximij duces apud Q. Curtium lib. 4. de gest. Alex. Sunt & pauperes, Iouis hospites dicti apud Homerum Odyss. 4. Dicit Deus pauperes suos, Quod vni, inquit, ex minimis meis fecistis &c. Math. 25. Isque idem impossibile esse dicit ita diuitem intrare regnum Dei, ac camelum per foramen acus, Mar. 10. Matth. 19. Terribilis est parabola diuitis, Lucæ 16. illáque sententia timenda, non potestis seruire Deo & mammonæ Math. 6. Postremo miserias & solicitudines diuitum considera, quod curis distrahantur, quanto metu ne iugulentur, ne expolientur, nec calumniam patiantur, quę describit Lucia. in Timone. & vbi sunt diuitiæ multæ, ibi multi qui comedant eas, vt ait Eccles. cap. 5. Contrà considera vitam pauperis probi, lætam, iucundam, tutam, & vt ait Horatius episto. 18. ad Lolium lib. 1. epistol.

Stulti

Stultitia patiuntur opes tibi paruula res est.
Arcta decet sanum comitem toga.

Et si huius rei velis elaboratum exemplar videre, lege epistolam 7. ad Mæcenatem scriptam per Horatium lib. 1. epistol. De Vulteio. adde Iuuenalem Saty. 10.

Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus gladiũ cõtumq; timebis,
Et motæ ad lunã trepidabis arũdinis vmbrã.
Cantabit vacuus coram latrone viator.

De Luxuria & Libidine. CAP. XVI.

PAscitur libido conuiuiis, nutritur delitiis, vino accenditur, ebrietate inflammatur, vt scribit D. Ambros. lib. 1. de pęnit. c. 14. & in vino est luxuria, ad Ephes. 5. atque vt ait Virgil. in epigram.

Sine Cerere & Baccho friget. Venus.

Et docuerunt filiæ Loth, quæ cum putarent subuersis septem ciuitatibus, genus hominum vniuersum præter se & patrem fuisse sublatum, inebriarũt patrem, vt concumbererent cum illo. Genes. 19. vino natura est hausto accendendi calore viscera intus, foris infuso refrigerandi, inquit Plin. 14. c. 5. animúsque mero æstuans facilè despumat in libidinem. Libido porrò familiaris inimica, cũ virtus eius sit in lumbis eius, & fortitudo eius in vmbilico ventris

tris eius, vt ait Iob c. 40. Ideo iure quis dixerit, filiam gulæ, intemperantiæ, & ebrietatis esse luxuriam: veluti & luxuries in plantis est, quando vbertate alimenti plus iusto herbarum, frondiúmve copiam mittunt βύβεσιν vocant Græci: sicq; Virgil. vsurpauit Georg. 1.

Luxuriem segetum tenera depascit in herba.

Et Colume. 3. Cacumina virgarum ne luxurientur, demutilato. Et Ouid. 1. epist, de agro.

Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.

Quamobrem & luxuria quoque, pro luxu & omni superfluitate, quam Græci dicunt ἀσωτίαν, accipi poterit: siue ea sit rerum venerearum, siue in mollitie, siue vestium sumptuoso excessu, aut conuiuandi splendidiore & rariore apparatu: plerunque tamen accipitur pro inordinato appetitu, & pro affectibus qui citra rationem sunt actuum venereorum. Dico inordinatum appetitum, quia is qui naturalis est, rationis legibus coërcitus, ad prolis propagationem legitima cõiunctione & consensu suffultus, improbus non est. 1. Corint. 7. At aliæ omnes species coniunctionis illicitæ, & improbatæ omnes scortationes & commixtiones sexuum, maximè contra naturalem vsum quæ mortis pœnã habent

habent ad Roma. 1. Adduximus autem mœchiæ & scortationis species, & leges diuinas quæ illas prohibent lib.9. Syntax. c.6.in 6.& fin.decalogi.præcæpto:quocirca non repetam. Grauissimum tantum hoc vitium dicam,quod amicitiarum verarum fœdera polluit, dũ adulteriis,alterius vxores cũcupit,tentat,solicitat,peruidet.vnde incertitudines liberorum, hæreditatum & bonorum in alienos translatio,bella sępissime.Et bellum inter Naxios & Milesios ob Neæræ Hipsicreontis Milesij vxorem, apud Theophr.lib. πρὸς τὸν καιρὸν, & apud Parthenium in Eroti.c.18.inter Græcos & Troianos ob Helenam,& alios ob easdem Nec est quod referam priuatas neces ob meretrices:quotidianæ enim sunt. Neque quot domus splendoris maximi,contumelia scorti infames fuerunt,vt Claudij Cæsaris ob vxorem Messallinam, apud Dionem Cassium lib. 60. Octauij Cæsar. ob. Iuliam filiam. apud eund. Dio. lib. 55. &c. Sciunt eius farinæ quoque homines, neque id obseruatu difficile est, nutrientem scortum, perdere substantiam,prouerb.29. & 5. &. 23 .venter enim implendus est, choreæ & tripudia instituenda,vestes splendidæ emendæ: hæc autem loculos exhauriunt, & citò: semper aliquid amicæ aut

scorto

scorto dandum est, insatiabilis namque.

Nec missura cutem, nisi plena cruoris hirudo.

Adest tibi istius simulachrum vnũ, prodigus, Lucæ 15. Adde, quòd omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. 1. Corint. 6. Corpus enim polluitur, exhauritur, fętidum, olidum, hircinum redditur, exsugitur, exsicatur. Imo & vxorios nimiũ plúsque quàm par sit rei venereæ deditos conspicies, colore geluo, buxeo, exangui, plumbeo, membris articulisque fractis & eneruatis. Venus enim venustatẽ depopulatur, ait Leui. Lemnius lib. 3. de occul. rer. miracu. ca. 2. sequuntur podagræ, sciaticæ, iliacæ passiones, stomachi dolores, vertigines capitis seu scotomiæ, elephantiasis, scabies Gallica seu Neapolitana & alia eius generis: breuiatur vita, deficit intellectus, obnubilatur mens, auferunt cor fornicatio & ebrietas, Oseę 4. Et vt Claudia.

Luxuries prædulce malũ, quæ dedita semper
Corporis arbitriis, hebetat caligine sensum.

Exempla prostant in Samsone, qui cum fortissimus & prudentissimus fuisset virorum, vim suam perdidit meretriculę impudicitia, Iudic. 16. habes Salomonem sapientissimum à mulierib. stolidissimũ redditum,

ditum, vt Deum verum relinqueret, 3. Re. 13. & alibi. Nouit hoc Cyrus & pro pœna seuerissima quæ rebellibus debetur, luxuriosam vitam imposuit Lydiis: iis enim cũ secundò rebellassent, teste Iustino ex Trogo in 1. victis, arma & equi adempti sunt, iussíque cauponias, & lenocinia exercere. Et sic gens industria quondam potens, & manu strenua, effœminata mollitie luxuriaq; virtutem pristinam perdidit: & quos ante Cyrum inuictos bella præstiterant, in luxuriã lapsos, otium ac desidia superauit. Habes notam inustam imperio Romano, ob luxuriam & spurcitiam Commodi Antonini apud Herodia. & Lampri. in eius vita. Considera palatium conspurcatum à Carnio Cæsare meretricibus, & lenonibus apud Flauium Vopis. & Fuluium Asperia. in eius vita. Quãtúmque dedecoris & pudoris attulit maiestati Romanæ. C. Caligúla, qui in aula & palatio quoque lupanaria prostibula matronarum fecit, apud Dio. Cassium libr. 59. Me deficeret tẽpus, si clades ex luxuria coortas & scelerata facta, vellem recensere; & forsan cum de delictorũ in iure agemus pœnis, latius, si Deus voluerit. In summa nunc cum Senecain Octau. Tragœdia sufficiat dixisse,

Lotium per orbem maximũ est exortũ malum

Luxu

Luxuria pestis blanda.

Quò fit, vt primi concubitus semper pœniteat, & ita adolescentuli cum primò concumbere incipiunt, quibus cum fuerint congressi eas re peracta, odio habent. quod mutatio summa extiterit, sequentis tristitiæ memores, eamq; fugiunt tãquam sontem ad quam se applicauerunt. Aristo. lib. proble. sectio. 4. q. 10. Sic legimus 2. reg. c. 13. Amnomen filium Dauidis, deperisse valdè speciosam sororem suam Thamar, cuius cùm potitus fuisset, eam statim habuisse valdè exosam: vt ibi dicatur maius fuisse odium quo eam oderat, amore quo antea eam dilexerat.

De castitate in genere, & de coniugali castitate. CAP. VII.

VIrtus luxuriæ opposita, castitas est, de qua disputante D. Paulo actuum 24. & de iustitia & iudicio futuro, Fœlix præses contremuit cum vxore. Ita Tibullus lib. 1. epist. 2. eam opposuit veneri.

Vos quoq; abesse procul iubeo, discedat ab aris,
Cui tulit hesterna gaudia nocte venus.
Casta placent superis, pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.

Castitatis porrò triplex virtus, cõiugalis, viduitatis, & virginitatis, vt ait D. Am-

brosius libr. de viduis. Horat. lib. 3. carmi. ode 24. castitatem coniugalem explicat, his verbis, de vxoribus loquens:

Dos est magna parentium
Virtus. & metuens alterius viri
Certo fœdere castitas.

D. Chrisostom. tomo 1. oper. homil. 1. in psal. 50. tria sunt hæc, inquit, virginitas, nuptiæ, fornicatio: nuptiæ mediæ, fornicatio deorsum, vt virginitas sursum: virginitas namque coronam habet, nuptiæ laudē mediocrem, fornicatio pœnam atque iudicium. Vxoris nomen dignitatis est, nō voluptatis, vt dicebat Ælius Verus Cæsar apud Spartia in eius vita. Celebratur ab Homero castitas Penelopes absente marito. Refert castitatem vxoriam Æthnei piscis Æliianus lib. 1. cap. 13. vt is tam castus sit, vt cum patri suo, veluti cum coniuge iunctus, nulla in aliam contingat.

De viduarum castitate. CAP. VIII.

VIduas ad seruandam continentiam, & castitatem, & abstinere à venere, monet primū Cornicum exemplum. Hę enim mortuo marito viro, nouem hominū ætates viduæ perseuerāt, vt ait Plutar. li. quòd ratio brutis insit. Narrat & Athenæus li. 9. ca. 16. omnes species columbarum, vinagophago;

phagos, palumbos, turtures, mares fœminas vsque ad mortem nõ deserere, nec fœminas mares: & vbi viduus alter relinquitur, viuere sine alterius coniugio, hõcque coruos, monedulas, & cornices quoque facere. Hanc castitatem pluribus rationibus suadet Tertulia. lib. 1. ad vxor. admonetq; mulieres sui officij nomen viduæ: vidua quippe dicta, quasi valde à viro diuisa, quia iduare lingua Hetrusca diuidere est, vnde idus dies, quæ diuidit mensem, Macrob. libr. 1. Saturnal. ca. 15. Notat Iulius Pollux lib. 3. ca. 3. Dictum est Iudith inter laudes eius, confortatum est cor tuum, quòd castitatem amaueris, Iudith 15. & 16. & alia de altera vidua laus, Lucæ 1. quæ ministrabat domino. Dico non nuptis & viduis inquit D. Paul. melius esse si sic permãserint 1. Cor. 7. Atque hæ quę veræ viduæ sunt duplici dignæ honore, sunt, quarum qualitates describit D. Paul. 1. ad Timoth. 5. Vidua quę non conseruaret castitatem, lege Dei mortis rea erat, vt colligitur ex capit. 38. Genes.

De virginum castitate. CAP. IX.

VIrginum castitas, est viro non iungi, nec corpore nec mente, potissimum illarum quæ se Deo deuouerunt. Eunuchi

enim sunt qui se castrauerunt propter verbum Dei, Matth. 18. Castitas hæc perfectior superiorib. quia illæ viris vel miscentur, vel aliàs miscuerunt se, hæc à viro aliena omnino, Deo gratior: virgines hæ fructum faciunt centesimum, coniugatorum ordo trigesimum, viduarum sexagesimum, Matth. 13. Angelica perfectio virginalis castitas quia in cælo neque nubent neque nuptui dabũtur, sed erunt tanquam angeli Dei, Lucæ 20. Finem accipit aliquando voluptas matrimonij at voluptas puritatis & virginitatis perpetua: nuptiæ terram implent, virginitas paradisum apud Isaiam c. 56. Hæc dicit dominus eunuchis, qui custodierunt sabbatha mea & qui elegerunt quæ ego volui & tenuerunt fœdus meum, dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus, nomen sempiternum dabo illis. Virginitatis dignitas æqualis angelis, inquit Cyrillus Hierosol. catech. 6. 15. & 12. gloriáque angelica & præcipua corona & donũ Dei ex electione nostra. Castitatis & virginitatis cogitatio, spiritus sancti est doctrina. idem Cathec. 16. Magnum quippiam virginitas est, & præclarum, quæ hominem Deo simillimũ reddit: Diuinum quiddam & præcipuum immaculatæ animę insigne,

virginitas ait Basilius Mag. de vera virginit. Et D. Martia. epist. ad Tholosates. c. 9. legitimum connubium à Deo institutum dixit ab initio mundi, in multiplicatione generis humani: deinde viduitatem in premium constitui. Tertium autem & excellentem gradum honestatis in virginitate demonstrasse nobis perfectum, & per omnia similem angelicæ dignitati: ideo, inquit, prædico vobis, quòd quicunq; viduitatis gradum elegerint, non fraudabũtur munere claritatis Dei: qui verò in sublimitate excelsiori permãserint, virgines esse eligentes, centuplicatam in perpetua benedictione gloriam consequentur. Multa de virginitatis huius gloria, vt de templo Dei loquitur D. Ambros. tomo 3. libr. 10. episto. epist. 82. Hãc castitatem vt facilius conseruarent Hebreæ inclusæ remanebãt & inuisæ 2. Machab. 7. Et ipsa natura virginitas diligitur atque virgines puellæ quandiu tales, magis placent pluribus, quę si polluantur, statim displicẽt, vt describit perpulchrè Catullus in carmine nuptiali,

Vt flos in septis secretus nascitur hortis,
Ignotus pecori, nulli contusus aratro,
Quem mulcent auræ, firmat sol, educat imber,
Multi illum pueri, multæ optauere puellæ:
Idem, cum tenui captus defloruit vngui,

Nulli illum pueri, nullæ optauere puellæ.
Sic virgo dum intacta manet, tũ chara suis, sed
Cùm castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris iucunda manet, nec chara puellis.

Quibus repręhenduntur tacitè & virgines, & parentes earum, putantes ex hominum frequentia & iuuenum consuetudine chariores virgines iri, cum contrariũ accidat: neque etiam honestum sit mulieribus iuuenum interesse consortiis, vt explicat Euripides in Electra actu 2.

γυναικί τοι
τῆσχρον μετὰ ἄνδρων ἑστάναι νεανιῶν. id est,

Turpe est mulieri stare cum iuuenibus: virginitatem namque sępius tunc animo corruperunt, prius quàm corpore deliquerint. D. Cypria. libr. 1. epistol. epist. 11. virginum & masculorum periculosam cohabitationem quoq; censet: potest enim corrumpi virgo inquit, ex alia corporis parte quæ non spectatur, & quę manus obstetricum & oculos fallat. Ea ratione includuntur virgines Deo deuotæ asceteriis, neque à viris conspici debere, & sacrilegum esse aliter fieri, docet Tertulia. libr. de virginit. votiua. Et multis D. Basilius lib. de vera virginit. Plura apud Tertullia. lib. de veland. virginib. vbi ideo velari sacras virgines rectè docet, omnémque pu-

blicationem virginis bonæ esse, stupri passionem. Virgines etiam cum hominibus habitare prohibet, vt periculosum. Cypria. lib. 1. epist. epist. 11.

Antidotum luxuriæ pro conseruanda castitate. CAP. X.

PRimum antidotum est, si velis immunditiam vitare, vt præceptorum Dei memor sis quæ eam prohibent: & recorderis transgressoribus damnationem æternam imminere, & excludi à cœtu Dei: Sic foris canes, impudici, molles. Apoca. 22. & si senectam item & mortem tibi imminere perpetuò agnoscas. Nam vt ait Iuuenal,

Dum bibimus, dum serta, vnguenta, puellas
Poscimus, obrepit non intellecta senectus.

Vitentur causę & radices luxurię, colloquium, visus inuitebris, oscula, tactus, lasciuus sermo, & scriptura impudica, potus cibusque nimius, otia &c. Incentiuum quippe libidinis ingluuies ciborum & vini, & inde colluuies enascitur, quibus obuiam itur ieiuniis, vigiliis, & orationibus: in repletione venus, quę famescentibus amara, vt ait Athenę. libr. 6. ca. 7. Deinde otio adde negotiũ, etenim otiosi valde eo morbo diuexãtur, Ouid. de reme. amor.

Otia si tollas, periere cupidinis arcus,
Contemptaq; iacent, & sine luce faces.
Quaeritur Aegisthus quare sit factus adulter,
In promptu causa est, desidiosus erat.

Lucia. Hoc perpulchrè describit in dialogis, dum inducit Venerem, filium obiurgantem Cupidinem, quod Palladem non vulnerasset, is autem se tuetur, quòd nunquam inuenerit otiosam, sed literis dantem semper operam. Hoc & Hieronym. ad Rusticum monachū tradit. Consentit Horat. lib. 1. epistol. episto. 2. & ni

Posces ante diem librum cum lumine, si non
Intendes animum studiis, & rebus honestis:
Inuidia vel amore vigil torquebere.

Solemne erat Athenis virginibus, ne otiosæ essent, peplum Mineruæ contexere, & in quo fortia & præclara heroum facta exprimerent: ac Palladi dicarent, vt scribit Euripidis interpres in Hecuba. Aristopha. in equitib. & interp. huius in auibus.

Eneruant animos cithara, cantusq; lyraq;
Et vox & neruis brachia mota suis.

Quare & ea pudico & virginitatis amāti vitanda. Sed & vitandi quidam cibi, qui natura semen generant, & venerem concitant, vt refert Athenæ. libr. 1. dipnosoph. ca. 12. qual a ventosa, vt mollia omnia, polypus piscis, sepiæ, apuæ, membrades, sar-

dæ. Athenæ. lib. 8. cap. 9. Et Ouid. 2. de remed. amor.

Nec minus erucas aptum est vitare salaces,
Et quicquid veneri corpora nostra parat.
Vtilius sumes acuentes lumina rutas,
Et quicquid veneri corpora nostra negat.

Vitandũ vinũ, & Propertius ad Cynthiam,

Vino sæpe suum nescit amica virum.

Reprimunt autem venerem lactucę, vnde & fingit ideo Callimachus Venerẽ abscondisse Adonin in lactuca, vt latè Atheneus libr. 2. c. 32. & idem lib. 7. ca. 36. si trigla, inquit, piscis viua in vino suffocetur, atque hoc vir quispiam biberit, non posteà rei venereę indulgere poterit, velut Terpsides narrat in rebus venereis. Poculum etiam ex nympha planta coitum post duodecim dies genituramq; adimit, Plin. libr. 25, c. 7. item viticis stratio Plinio libr. 24. ca. 9. Sunt his alia similia. Tradunt Origenem adamãtium excogitasse, vt sibi ipsi in corpore neruum, veluti quidam dicunt exscinderet, ne à voluptate vexaretur & ne in moribus corporis cõbureretur: alij verò hoc negant factum, sed excogitasse pharmacum quoddam quod partibus illis supponeret, vt eas resiccaret, vt author Epiphanius li. 2. contra hęrę. tomo 1. hære. 64. Non debet etiam ipsa liberior lætitia in

virginibus esse, vt ait D. Ambros. exhortatione ad virgines, fit sobria virgo à lasciuia, quia & ea calx perniciei. In virgine debet esse comes virtutum pudor, sine quo non potest salua esse virginitas. D. Ambros. 2. de virginit. Alitur autem & defenditur pudor hic, interno puro animo qui excludat omnem primam turpitudinis occurrentem cogitationem, allidendo parvulos suos ad petram Christum: semel enim datus locus morosæ turpiq; cogitationi efficit vt integra maiora subrepat. Similis namque dæmõ serpẽti dicitur: is autẽ vbi caput semel in locũ ingesserit, facilè totũ corpus trahit. Exterius autem pudor, modestis & pudicis continetur ornatibus, quos describit D. Athanas. lib. de virginit. vt indumentũ non sit pretiosum, non coloratum, sed fuscum vel album sine fimbriis, &c. vt inibi. Extat & de istis pręclarus D. Cypriani tractatus 2 de habitu virgi. & iussum apostol. 1. Pet. 3. Et Isaiæ capit. 3. & Ezechiel. 27. vitandi impudici sermones, Corrumpũt enim bonos mores colloquia praua. 1. ad Corint. 15. Verba expugnant animum, animus autem succumbens corpori citò frena laxat. Cum tamen de omni verbo otioso nobis reddenda sit ratio, Matth. 12. Cum sancto quoque sanctus eris, cum peruerso

peruerteris. Psalm.17. qui cum sapientibus gradietur sapiens erit, amicus stultorum, similis efficietur, Prouerb. 13. capit. Et Iuuena Saty.3.

Et dabit in plures, sicut grex totus in agris
Vnius scabie cadit, & pertigine porci,
Vnaq; conspecta liuorem ducit ab vna.

Possunt astutia & bono dolo & salutari virgines, quæ mentem habent incorruptam, libidines irruentium vitare, vt Gaila & Papa, pudicissimæ virgines, filiæ Gisulphi ducis Foriuliensis: quæ cum ab Auaribus diriperetur Foriulium, cauentes ne ab illis constuprarentur, crudorum pullorum carnes, sibi inter mamillas sub fascia posuerunt. quæ ex calore putrefactæ odorem fœtidum exhalabant: cumq; vellent Auares eas contingere, non sustinentes fœtorem, putantesq; illas natura fœtere, procul ab eis recedebant, dicẽtes, omnes Longobardas fœtidas esse, & ita castæ seruatæ sunt, vt author Paul. Diaco. lib. 4. de gest. Longobard. c. 12. Narrat Valerius Max. lib. 4. cap. 5. antiquis temporibus in Ethruria, Spurinam adolescẽtem pulchritudinis eximiæ, virginitatis amantem, cum specie mira complurium fœminarum illustrium solicitaret animos, ideoq; se viris ac parẽtibus illarum se suspectum esse sentiret, oris

decorem vulneribus confudisse, deformitatemq; sanctitatis suæ fidem, quàm formam irritamentum alienæ libidinis esse, maluisse.

De virginitate & castitate conseruata apud Ethnicos in sacris. CAP. XI

STrabo lib. 15. geographiæ scribit, Brachmanes Indiæ philosophos, frugaliter viuere, super toris ac pellibus cubare, & ab animalibus ac venere abstinere per 37 annos. Et quanquam in cælibes pœnæ dicantur censoriæ cõstitutæ à Romanis, quæ postea sublatæ sunt, illæ tamẽ eos qui perpetuam virginitatem vouissent non tenebant: quod & expresse apparet ex legibus iisdem firmatis ab Octauiano Cæsare, anno vrbis conditæ 762. quibus etiam iis, quæ perpetuam virginitatem seruarẽt, eadem quæ matrimoniis præmia concessit, Dion. Cass. lib. 56. animos namque censoribus, potius ad coërcendam libidinem vagam intra matrimonium respexit, quàm ad tollendam puram & illibatam virginitatem. Siquidem & illis Vestales erãt summo in honore cõstitutę virgines, sacris seruientes, Dionys. Halicarn. lib. 2. Gell. lib. 1. cap. 12. Ouid. 6. fasto. Lucret 2. de rer. natu.

verſ.603.D.Auguſti.libr. 4. de ciuita. Dei c. 19 Feneſtella de ſacerdot.c.6. Pompon. Lætus, & alij,refert Xiphilinus in Auito. Auitum ſiue Pſeudoantonium ſeu Sardanapalum Cæſarem repudiata vxore ſua Paula,quòd maculam habebat in corpore, ſicuti dicebat, Aquiliam Seuerã Veſtalem duxiſſe contra ius fasque, eámq; habuiſſe cum probro & dedecore cum eſſet virgo Veſtalis:ídque ſeſe feciſſe auſum eſſe dicere,vt ex ipſo pontifice,ipſaq; ſacerdote Veſtali,diuini filij naſcerentur, in quibus oportuerat illud cęſum verberibus in foro, coniici in carcerem,aq morte multari, &c. Apud Inſulanos Vtuopienſes paganos teſte Thoma Moro lib.2.de eor.repub.ſunt cælibes, qui non venere modò in totum abſtinent,ſed etiam carnibus,dicti illorum nomine Batreſcæ, qui religionis cauſa id faciunt.Refert Plin. libr.24. c. 9. Matrona in Theſmophoriis Atheniensium caſtitatem cuſtodiſſe, & ideò folia ſibi cuiuſdam ſalicis ſubtrauiſſe, quam dicunt agnon vel lygon Græci. In Sabotia Arabiæ, familia certa eſt hominũ, quibus incidere tantum licet thuriferas ſacras arbores, ſacros vocari ob id illos, nec vllo congreſſu fœminarum funerúmque, cum incidant eas arbores aut metant pollui,atque ita religio-

ne merces augeri, tradit Plinius libro. 12. capit. 14.

De virginitate conseruata in Dei veri cultu. CAP. XII.

DEspondi, inquit D. Paul. vos vni viro, virginem castam, 2. Corin. 11. Iubétq; ad Tit. 2. vt doceat esse virgines & adolescentulas castas, prudentes & sobrias. Virginitas, ob sui puritatem corporis & mentis, cuilibet etiam infideli, spectabilis est & veneranda: verùm inter Christianos venerabilior, dum ea seruatur. Vt verò Deo cultus castius, & maiori munditia & puritate exhibeatur, Epiphanius lib. 3. contra hæres. tomo. 2. in fine dixit virginitatem semper prædicatam fuisse in ecclesia, vtq; fundamentũ & crepidinem seruari & exerceri à multis. Et D. Hieron. ad Marcellam, in omnibus ecclesiæ. ornamentis, virginum chorum splendere. Sequuntur enim agnum virgines quocunque ierit Apocal. cap. 14 Fuit agnus ipse virgo dominus noster Iesus Christus, fuit D. Ioan. ei charissimus, Et D. Ioan. Baptista. In antiqua lege, Elias, Elisæus, qui merifice Deo grati fuere. Refert Plinius lib. 5. cap. 17. Iudęæ finibus esse gentem Essenorum, sine vlla fœmina omni venere abdicatã sine pecunia, socciam

sociam palmarum: quibus fœcunda aliorum vitæ pœnitentia, vbi conuenarũ turba in diem renasceretur, large frequentantibus, quos vita fessos, ad mores eorum fortunę fluctus agitaret. D. Ignatius ad Tharsens. episto. 7. apostolorum fere contemporaneus, de illis meminit. Eas quę in virginitate sunt, inquit, honorate, sicut sacras Christi: viduas pudicas, vt sacrarium Dei veneremini. Docebat etiam Tertullia. lib. de velan. virgi. virginitatem gratia cõstare, continentiam verò virtute, vt intelligamus Dei hoc esse singulare donum, vt perseueretur in electione propositi: Deus autem nũquam gratiam suam petentibus denegat: bona enim ipse vult, & potens est facere quę velit. Sed non possum, inquis, mę à fornicatione continere. hoc pusillanimitatis est & negligentię tuę, qui Dei præcepta cõtemnere mauis quàm facere, vt ait D. Chrysosto. tomo 1. homil. 1. in psal. 50. votum virginitatis virginem seruare debere, docetur in constitutionibus apostolicis apud Diuum Clem. libr. 4. constitut. apostol. consti. 51. cap. 14. & Cypria libr. 1. episto. epist. 11. Verùm obseruãdum est, quod virginitas citra controuersiam accipit coronam solum illa, quæ est propositi, non quę necessitatis. Nam virgines

gines innumeræ corporeq; impollutæ decesserunt ex hac vita. Multæ filiæ gentium abominabilium & impiarum, tempus nuptiarum expectantes raptæ sunt, idem de iuuenibus, quibus tamen ante tribunal Christi coronæ non sunt datæ, & quibus aufert fructum necessitas: neque enim Deus acceptum fert, quod fit ex necessitate, sed quod ex proposito recte fit, vt tradit D. Chrysost. tomo. 1. in Psal. 95. Hanc virginitatem, quæ semel erant Deo deuotæ optimæ virgines, vt illibatam cõseruarent, martyrio defenderunt, vt Potamiena virgo speciosissima apud Nicephor. Calist. lib. 5. cap. 7. Et filiæ duæ Antiochenæ, de quibus idem lib. 7. cap. 12. Refert & de alia ca. 13. vbi & de quodam viro solitario, mira. vt tunc verum fuerit prædictum Psalm. 44. Adducentur regi virgines &c. bibentes vinum quod germinat virgines, vt apud Zachar. 9. Si nubat quidem virgo ante votũ, non peccat, sed melius est si sic permaneat, vt liberius domino obsequatur, inquit D. Paul. 1. Corinth. 7.

De virginitate sanctissimæ matris domini nostri Iesu Christi. CAP. XIII.

VIrgo, quę prior ausa est profiteri & vouere perpetuam virginitatem, Beatissima

ſima Maria fuit, quæ continuo miniſterio in templo Deo deſeruiebat, proinde ab archangelo Gabriele ſalutata nuntio incarnationis diuinæ naturæ, cogitabat mirum in modum qualis eſſet ab angelo pulcherrimo iuuene facta ſalutatio, & audacter reſpondit, quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco? quanquam deſponſata fuiſſet beato Ioſepho, Lucæ i. Hilarisq; tandem facta, quando de modo conceptionis certior fuit, vt ſine virginitatis detrimẽto, futura eſſet & mater & virgo ſimul, ex ſpiritus ſancti obumbratione, reſpõdit, Ecce ancilla domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum. Mirabile myſterium, quod naturã ſupergreditur, vtpote quia author & dominus naturæ, opus aliud ſupra humanam naturam, nempe redemptionem, & veluti renouationem vniuerſi facturus erat: illud mirabile, Ecce virgo concipiet & pariet, Iſai. capit. 7. virgo concepit, hoc certe commune non eſt, quia virgo antequàm concipiat virgo eſſe deſinit, fractis virginitatis clauſtris: mirabilius & illud, vt virgo pepererit, tamen quàm veriſſimum & hoc ſic prædictum, in illa porta orientali, Ezechiel. cap. 44. Atque ita conueniebat omnium reſtitutioni: primus quippe homo de terra pura non contaminata, quę ho

minem adhuc non generat,nec postea genuit,factus est, sine generatione humana: lapsus homo, restitui debebat per purum & incontaminatum hominem,qui ex terra virginali,quæ nunquam alium peperisset,nec postea paritura esset, neque ad modum cōmunis generationis genitus esset. Dicit & diuina & admiranda vox cap.1.in euangelio D.Ioan. Deus erat verbum, & verbum erat in principio apud Deum, & verbum caro factum est.ô admirabilis virginitas materna, ô mater integerrima virgo,ô castissima omnium virginum & coniugum & viduarum, omnium exemplar perfectissimum, titulo hoc supra omnes mulieres donata, vt virgo & mater simul & semel,sine læsione pudoris sis, vt ait Cypria.lib.de cardinal.virtutib.Imitentur, vt ait D.Ambr.lib.2.de virginit.beatissimam virginem Mariam virgines, qua nulla castior, quæ corde humilis, verbis grauis, loquendi parcior, legendi, studiosior &c. quæ sequuntur.Explicat idem D. Ambros. 1.lib.de institut.virg.capit.7. & 8.10.14.& lib.10. epistol. epist. 81. Ezechielis verba, & virginitatis mirabilia,dicens.de virginitate virginis Mariæ dicitur Ezechiel 44. porta hæc clausa erit & non aperietur, quoniam dominus Deus Israel trāsibit per eam:

eam : eritq; clausa, quoniam dux hic sedebit in ea, vt manducet panem in conspectu domini: secundum viam portæ intrabit, & secundum viam eius exibit. Quæ est hæc porta nisi Maria, ideo clausa, quia virgo per quam Christus intrauit in hunc mundum, & virginitatis claustrum non soluit, mansit intemeratũ septum pudoris. Nemo trãsibit per eam portam, id est, nemo hominum: porta namque etiam vetris dicitur, Iob 3. ibi, quia non concludit portas ventris matris meæ : porta ad orientem respiciebat, quoniam verum lumen effudit solem iustitiæ, Christum Deum nostrum, D. Ioan. cap. 10. hæc virga, quę floruit de radice Iesse, Numer. 17. Hæc ortus cõclusus, Canti. 4. hic mons ille apud Danielem excisus sine manibus. Daniel. 2. &c. Prour. late explicat Irenæus lib. 3. aduersus hæreses à cap. 24. vsque ad 34. Ex hac dominus noster Iesus Christus tanquam homo filius sine patre, vt filius Dei sine matre. Testatur Basilius Magn°, li. 1. de humana Christi generatione ad se peruenisse historiam Zacharię, in qua scriptum erat Zachariam B. Mariam post domini conceptionem inter virgines constituisse, & ideo occisum à Iudæis inter templum & altare, à populo namque accusatus erat, quod rem prodi-

gioſam inauditamq́; prædicaret, virginem ſcilicet parientem citra virginitatis corruptionem. Hæc mira etiam prænuntiauerat Sibylla lib. 8. oraculorum,

οὐρανόθεν δ' μᾶλλον, βροτείῳ ἐνεδύσατο μορφήν.
πρῶτα μὲν οὖν γαβριὴλ σθεναρὸν δέμας ἀγνὸν ἐδείχθη,
δεύτερα καὶ κούρην ἀντάγγελος ἔννεπε φωνῇ,
δέξαι ἀχραίτοισι θεὸν σοῖς παρτένε κόλποις &c.

E cælo deſcendens mortalem induit formam.
Primùm quidem Gabriel robuſtum corpus caſtum oſtendit,
Poſtea ipſam virginem angelus loquutus eſt, voce,
Suſcipe immaculato tuo Deum virgo gremio, &c.

Quæ ibi late de incarnatione verbi & virginitate adferũtur. Adferã verba D. Ignatij, epiſtola. 1. ad D. Ioannem Apoſtolum ſcribentis, qui titulos eius refert, proferri & credi virginem Deiparam, in perſecutionibus hilarem, in penuriis & indigentiis non querulam, iniuriantibus gratam, miſeris & afflictis condolentem & ſubuenientem, cõtra vitia enitentem, religionis & pœnitentiæ magiſtram, humilibus deuotam, deuotis humilem, ab omnibus magnificatam, naturæ angelicæ ſociam, cæleſte, inquit, ſi fas ſit ita loqui, prodigium,

& ſacra

& sacratissimum monstrum: & epistola 2. plura vbi & verum Deum & hominem peperisse ait, vt etiã θεοτόκος dicatur à Græcis sanctis patribus.

Parenæsis ad virginitatem & castitatem. CAP. XIIII.

PRæmia victorum eò præstantiora sunt, quo acriora prælia præcesserunt, & triumphus ex robustioris & fortioris hostis victoria, præclarior. Virginibus & castis prælium & colluctatio perpetua, aduersus sæuissimos & domesticos validissimosq; hostes, aduersus carnem propriam & aduersus mundi rectores, & tenebrarum harum, vt ait D. Paul. ad Ephes. 6. quibus si quis succubuerit, seruus erit, vtq; vile mancipium subiicietur, & æterno præmio & gloria priuabitur, nec coronabitur, nisi qui legitime certauerit. 2. ad Timoth, 2. Ter rogauit D. Paulus dominum, vt illum ab spiritu Sathanæ qui eum colaphizabat, liberaret: sed responsum accepit omnium nomine; sufficere ei gratiam Dei, & virtutem in infirmitate perfici. 2. Corinth. 12. Non esset victoria, si non esset certamen, & nulla corona si nulla victoria, Iustum quidem hominibus, dum mun-

dus multiplicandus esset, & in seminandus cultoribus, vt crescerent & multiplicarentur, & replerent terram, Genes. 1. At nunc satis repleta terra, conuenit & repleri cælum & sicuti portauimus imaginem terrestris aliquando hominis, ita feramus & nunc cęlestis. 1. Corinth. 15. Primus etiam homo de terra terrestris, secundus de cælo cælestis, ead. Pugnate viriliter virgines, & spes vos foueat, pro sponso recusato mortali, desponsatum immortalem Deum: illę forsan morosus, pauper rigidus, stultus, prodigus, adulter, impius contigisset: hic omnino pius, bonus, & misericors, diues in omnibus, & omnipotens & fidelis. Atque id lucro adiicite, quòd sitis extra maledictionem Dei fœminæ indictam Genes. 3. in dolore paries &c. Habetis socios angelos incorruptos. Nolite dehinc angi de prolis solicitudine, cum nec vix capiat tantam multitudinem iam natam orbis circuitus, eamq; ita perditam videatis, vt vere existimare possitis, vos ad ea peruenisse tempora, in quibus beatæ steriles quæ non pepererunt, Lucæ vigesimo tertio ad Galatas quarto. Nec etiam certum vobis num nuptæ sobolem procreare valeatis: videtis enim quamplures nuptas, steriles: videtis habentes prolem

illam

illam detestari, quia impia, rebellis, hæretica, inobediens, Deo obluctans. considerate Deum dixisse de Iuda damnato, bonum illi erat si natus non fuisset homo ille, Matthæi capitulo vigesimo sexto. audite & chorum, actu tertio in Medea apud Euripidem hac de re sapienter disputantem. Aio quicunque mortalium vxoriæ rei expertes, non genuerunt liberos fœlicitate anteire eos qui progenuere sobolem. Orbi enim & filiis carentes, eò quòd ignorent, iucundum ne sit, an molestum habere prolem, à multis agunt securi laboribus: eos autem quibus est liberorum propago, video dispungi curis omni tempore: primum quidem, quo pacto educent ipsos probè: Deinde vt abunde illis vitæ necessaria relinquant: præterea incertum pro bonis ne an improbis istas exorbeant molestias: vnum vero omnium vltimum dicam mortalibus malum, quod interdum boni frugíque liberi, adulti præ moriuntur summo cum patrum dolore. Quod si ad remedium nuptias quæratis, remedium vobis Deus erit. Perpendite voluptatem illam potiùs esse in opinione radicatam: quam si circuncidatis, euanescet. Fugite causas luxuriæ, illecebras, delitias, & ea quæ stimulos &

ignes ſubmittunt. Voluptas leue gaudium eſt, quódque parit triſtitiam. Conſiderate quid aliis acciderit, ab his quæ aliquando nobis ſuggerũtur, quot dolores, quot moleſtias, genuerint. Et ne vos cogitationum turba diu exet, & diſtrahat, ſcitote eas eſſe nebulas, quæ non poſſunt diutius permanere, ſi animæ mens illas exſufflauerint: erunt tamen aliquæ diſcurſantes perpetuo, ſed non eædem: non ſecus ac mare ſine fluctibus non eſt, & cælum nunquam ſine nubibus. Proponite vobis, voluptates huius ſeculi neq; ſynceras eſſe, neq; veras, nec durare, adeptionéque illarum cito ſatietatem & faſtidium ſequi: ita illas, ſi ſe vobis offerant aduenientes vt iam recedentes faſtidite. Recordemini eius quod dictum ſit de piis & bonis, flebitis vos, mũdus autem gaudebit, ſed triſtitia veſtra conuertetur in gaudium, D. Ioanc. c. 16. Et rurſum Væ vobis qui ridetis nunc. Lucæ 6. Quid autem potius aut melius ad horam gaudere, an per annum? item, num ſatius per totum vitæ tempus, quàm per annum? ſed quanto melius in æternum, quàm per hoc ephemerum tempus vitæ noſtræ mortali conſtitutum? locus iſtius vitę non eſt locus habitationis noſtræ, ſed futuram inquirimus ciuitatem, & peregrinamus à domino: mo

mentą

mentaneum est quod delectat, æternum quod cruciat. Non est hîc ludendum, non voluptatibus vacandum, sed eundum est. Quis enim nõ ridet merito vt stultissimum viatorem, qui dum proficiscitur necessario, ludendo pecuniam & viaticum in hospitio consumit, atque sibi abeundum esse, obliuiscitur? Monet & Dauid, euntes, inquit, ibant & flebant mittentes semina sua, venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. psal. 125. lætati in his quæ dicta sunt, quod in domum Domini ibimus. psal. 121. Occurrunt in via hostes, qui intercipiant iter: vigilandum, abstinendum ab iis quæ nocere possunt: sicuti omnis qui in agone contendit ab omnibus se abstinet &c. 1. Corinth. 9. Vósque viri qui in acie sub castitatis vexillo & virginitatis, pugnatis, si repetatis mulierũ spurcitiem, si earum naturam serio teneatis, gaudebitis potius quod tantis careatis malis. Mulier speciosa & pulchra, templum est super cloacam ædificatum (inquit Socrates apud Diogenem) insatiabile animal, continua sollicitudo, indefinens pugna, quotidianum damnum, bonorum impedimentum, viri naufragium, adulterij vas, pondus grauissimum, æstus maris, calumniarũ chaos, Pandora Epimethei, The-

ſaurus malorum: ſi pulchram ducas vxcrem, periculum ne communis fiat: ſi turpem, habes pœnam aſſiduam: pulchra facilè adamatur, turpis facilè concupiſcit: moleſtum cuſtodire quod omnes cupiũt: moleſtiſſimum poſſidere quod nemo habere dignetur: quanquam non valentibus abſtinere honorabile cõnubium ſit & torus immaculatus, ad Hebræ. 13. ſacramentum à Deo inſtitutum & probatum, & laudanda vxor bona, ſi benè morata, ſi pulchra, caſta, honeſtíſue parẽtibus, ſi tu quoque diues es: at tibi eſt expectãdum aliud quoddam ſeculũ, in quo hæc videas concurrere: in hoc enim raro vel nunquam auditum. Neque putes bene vxoratis eſſe, quia non conquerãtur omnes: nam quod incorrigibile, indiſſolubiléve eſt, melius eſt pati: & ignoras qua parte calceus pulcher & nouus pedem alterius premat. Sed ne maiora retegam, & ne moueam Camarinam, mala bene condita non vltrà perſequar. Sed ſatius eſſe mulieribus abſtinere duco, & voluptate illegitima, leuiſſimáque, quàm perpetuo cruciari. Nam vt Horat. monet. lib. 1 epiſt. 2.

Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas.

De

De Inuidia. CAP. XV.

INuidia, est tristitia de bonis alteri contingentibus, præsentibus, præteritis, vel futuris, & gaudium de aduersis, vt contrà, misericordia, est tristitia de malis alienis. Io. Damasc. lib. 2. de orthod. fid. c. 12. D. Thomas 2.2. q. 36. art. 1. Aristot. lib. 2. Rheto. ad Theod. c. 9. & 10. Et Plato in Philebo., vel de summo bono. Cic. 3. Tuscula. Speusippus lib. de definitio. Platoni Greg. Nicenus lib. de virtutib. animæ c. 12. Basi. Mag. lib. de inuidia, Pinda. ode 1. pythio. stro. 5. Affinis itaque huic, ἐπιχαιρεκακία, quæ est voluptas ex alterius malis, vt notat Plutar. lib. de curiosit. Et vt ait Horat. lib. 1. epist. epist. 2.

Inuidus alterius rebus macrescit opimis.

Duæ autem æmulationis species: vna bona, qua vicinus in opus vicini prospiciēs ad simile excitatur, vt Themistocles dicebat in politi. Plutar. sibi Miltiadis tropheos, somnum adimere, hæcque bona: altera perniciosa, quæ inuidia est, vt tractat Hesiodus in 1. oper. Morbus hic latè patet & serpit in hominum penè omnium medullas, sæuiens latēter, vt maledicta & crimina aliorum perlubenter audiāt, laudantibus autem ipsi grauiter succenseant,

vt

vt notat Demosthenes orat. de corona. Sic morem ingenij humani, vt dixit Dictys Cretensis lib. 2. belli Troiani, quod imbecillum aduersus dolores animi, & inuidiæ plenum, anteiri se à meliore haud facilè patitur: vnde solet maximè inter eiusdem artis & opificij vel professionis homines oriri, dum in eo quis præstare contendit, quo alius præstantior. Sic natura comparatum videtur, inquit Plutar. in politicis, vt inter eos æmulatio contentiosa non innascatur, qui diuersa virtute, diuersis viribus non eodem studij genere operam rei cuipiam dant, ac eam disparib. quidem artibus, verùm pari diligentia voluntatéque curant. Eo modo Rachel sorori inuidit parienti, cum esset ipsa infœcunda, Genes. 30. Et vir qui festinat ditari, aliis inuidet, prouerb. 28. figulus figulo, & architectus architecto. Quamobrem inuidia testis est locupletissimus, in eo cui inest deterius quippiam esse, vel abesse id quod in eo est cui inuidet, vt certè qui magno animo sunt, qui præstantes, qui superiores, nunquam aliis inuideant inferioribus, & malint potius inuidiam pati quàm inuidere. Quod & Astaphium ancilla apud Plautum in Truculento. actu 4. scen. 2. expressit inquiens,

Mauelim mihi inimicos inuidere, quàm me inimicis meis.

Nam inuidere, alij benè esse, tibi male esse, miserum est.

Qui inuident egent: illi quibus inuidetur, rem habent.

Et Pindarus, Ode 8. Nemeorum Strophe 2.

ὄψον ἢ λόγοι φθονεροῖς.
ἅπτεται δ' ἐσλῶν αἰεὶ,
χειρόνεσσι δ' οὐκ ἐρίσει, id est,
Obsonium autem inuidis sermones sunt:
Semper autem tangit inuidia præstantes,
Non autem contendit cum deterioribus.

Erat antiquitus ideo tritum prouerbiũ, pro vita misera & vili, *ἄζηλος βίος*, vita sine inuidia, vt ait Suidas, in verbo *ἄζηλος*. Et Socrates apud Ælia. lib. 2. de var. histor. c. 36. senex interrogatus ægrotus, quomodo se haberet, respondit, rectè inquit vtroque modo: nam si fuero superstes, plures æmulatores habebo, si vitam excessero, plures laudatores. Finitur namque inuidia morte, nec vix aliter, vt ostendit Horatius episto. 1. lib. 2.

Duram, inquit, qui contudit hydram
Notaq; fatali portenta labore subegit.
Comperit, inuidiam supremo fine domari.

Atque sola egregia facinora, & virtus,

inui

inuidiam concitare solent, vt ait Polyb. in 1. Vell. Patercu. posteriore volumine historiæ, D. Hierony. ad Demetriadem. Sicut necesse est, iter agentibus perpetuo comitetur vmbra Nec est dubium, inquit Chromatius episcop. declam. de octo beatitudinib. quod bono facto semper est comes inuidia. Quamobrem Themistocles adolescens, cum vellet indicare se adhuc nullum præclarum gessisse facinus, dicebat se nullum inuidum habere, vt meminit Plutar. lib. de differen. inter odium & inuidiam. Ita & Ciceroni 4. ad Heren. comes semper virtutis inuidia. Idipsum Pindar. olympio. ode 6. antistro. 4. Et ideo idem Cicero pro L. Cornelio, seculi quādam huius labem esse dicit, virtuti inuidere. Sic Eccles. c. 4. omnes labores hominum vsque animaduerti patere inuidiæ. Cæca enim inuidia est, nec quicquā aliud scit quàm detrectare virtutes, corrumpere honores. ac præmia eorum, vt ait Liuius lib. 8. decad. 4. ita grauissima pestis inuidia, virtutis aduersaria, vt ait Philo Iudæ. lib. de special. legib. c. contra mœchos. Atque hac nota differt inuidia ab odio: quia aliquādo odimus aliquos meritò ob vitia, at nunquam inuidetur nisi laude dignis.

Macerat

Macerat inuidia, ante oculos illum esse potentem,
Illum spectari claro qui incedit honore;
Ipsi se in tenebris volui cœnóque queruntur.
Lucre. in 3.

Et hoc aliud bonum adfert bonis inuidia lacessit is, vt ab inuitis inimicis, vitia sua audiant, & moneantur qua parte se debeant emendare. Eáque antea forsan ignoti, apparent laude digni, dum qui maledica audiunt, inquirunt & cognoscere desiderant vtque ferrum attritu à rubigine, splẽdent. Et D. Chrysost. homil. 1. in psal. 50. tomo 1. Inuidia, inquit, ignis inextinguibilis est: Etenim sicut tinea comedit vestimentum, sic & inuidia eum qui zelatur, consumit, eum autem cui inuidet, clariorem reddit. Nam & Ioseph hoc est à fratribus passus, Genes. 37. Et illi quidem qui inuidię facibus vtebantur, de libertate in seruitutem adducti sunt, cui autem inuisum est, rex constitutus est. Proinde ea ex parte non est nocens inuidia cui inuidetur, si ea simplex sit: at, quia impatiens secundarum rerum alterius, veritate nõ potest nocere, ad calumnias conuersa timenda est, dum seuiens nititur nocere. Neque enim tunc residet in propria animi tristitia, sed alium lædere, & gradu falsò deiicere pertentat:

itaque

itaque minima quæque vitiola obseruat laudati, vel iuuenilia emendata repetit, vt possit gloriam eius obnubilare: vel si nulla sint, fingit. Obiectum Pompeio, quod genuino more, caput digito vno scalperet: Insimulatus Cymon, Miltiades & Æmilia. Scipio, vt somnolentus teste Ammia. Marcell. lib. 17. Plutar. in polit. Sceleſtissima hoc modo calumniarum artifex, vt dum non potest æqualis esse inuidus, præstantiores vel oprimat, vel tollere calũniis, & aperta vi velit. vt Agrippina vxor secunda Claudij Cęsaris, inuidia in matronas elata, plures occidi fecit, Dion Cassius libr. 60. histo. Roma. Palamedes dux optimas, ob inuidiam virtutis, à versipelle Vlysse & Diomede in puteo lapidibus obrutus. Dictys Creten. lib. 2. de bello Troia. In Miltiade, erat cùm summa humanitas, tùm summa comitas, vt nemo tam humilis esset, cui ad eum aditus non pateret. Magna authoritas apud omnes ciuitates: nobile nomen, laus rei militaris maxima: hæc tamen respiciens populus Atheniensis, qui scilicet Democratiam fouebat, maluit eũ innoxium plecti, quã se diutius in timore esse, Æmil. Probus in Miltiade, Val. Max. lib. 5. tit. de ingratis. Idem accidit Alcibiadi, vt idem Probus testis. Addit & in

Chabria

Chabria commune vitium hoc esse in magnis ciuitatibus, vt inuidia gloriæ comes sit, & libenter de iis detrahant quos emergere videãt altius: neque æquo animo pauperes alienam opulentem intueantur fortunam. Sic impij scribæ & Pharisæi per inuidiam in mortem dominum nostrum Iesum Christum tradiderunt, Matth. 27. & Marc. 15. Et Saul voluit lancea confodere Dauid 1. Reg. 18. Cain occidit Abelem c. 4. Gene. Esau. Iacob insidiabatur, Gen. ca. 27. Nero putans se bonum poëtam, Lucano, quòd arte poëtica clarus erat, interdixit carmen facere, Xiphili ex Dio. in Nero. Cato optimus orator, optimus imperator, optimus simul senator, plurimorum odio laborauit, & quater quadragies causam dixit, nec quẽquam legimus sæpius postulatum & semper absolutum. Plin. lib. 7. c. 27. Inuidentes fratres Iosepho, per inuidiam illum vendiderunt, de qua pater dixit, fera pessima deuorauit Ioseph, Genes. 37. Calumniæ inuidiæ, pestilentes sunt valdè, quæ illam sequũtur, vt describit optimè Lucia. in dial. Διαβολῆς seu calũniæ, & Oui. li. 2. Met. ibi, *Pallor in ore sedet, macies in corpore toto*, &c. Idcirco & hanc inuidiam Græci quoque dixerunt, Momum, quẽ idololatræ Deum dicebant maledicentiæ, conuitij, & repre-

hensionis: quémque Hesiodus in Theogonia dicit natum ex nocte, vnà cum morte & somno, & insomniis & ærumnis. Hic etiam describitur in 4. epigrã. Græcorum: meminit de eo & Lucia. in Hermotimo & cónuiuio Deorum, vbi nec eum potuisse silere à reprehensione Deorũ tradit, nempe reprehendendo eos, & Vulcanum, quòd homini fenestrata pectora nõ fecissent, vt cogitationes eorum paterent: reprehendisse & Veneris crepidas, & perpulchra sandália. Accedit & comitatur eandem detractio. Et in summa omnium malorum catena, nam per inuidiam diaboli mors intrauit in orbem, Sapien. 2. Vt meritò inuidorum consortium omnino vitandum sit: omnia enim more serpentum, etiam florida & salubria in virus conuertunt, in peiúsque interpretantur. Monet & sapiens Proueibio. c. 23. cum inuido nec comedas. Et vt ait Basil. Magn. sermone de inuidia, canes educatione mansuescunt, boues obsequio fiunt tractabiles, inuidi officiis aggrestiores euadunt. Sed & maximum hoc esse scelus demonstrat, quòd ex malitia inuidia proficiscatur, quòd non vt in cęteris peccatis, hic inuidus lætetur, sed tristetur & diuexetur ab alieno, & viuus torqueatur à furiis. Quod ex carminibus Menandri,

Latinis factis, sic exprimitur,

Adolescens, non mihi intelligere videris, quòd
A suo quaque vitio putrefiant,
Et omnis corruptionis causa veniunt intrinsecus:
Vt ferrugo, si consideres ferrum:
Si vestes, tinea: teredo, si lignum spectes.
At pessimum malorum inuidia,
Tabidum facit, faciet & fecit hominem.
Propter animæ prauas cogitationes,
Nam inuidus sibi semper hostis existit:
Spontaneis enim semper tenetur molestijs.

Itaque Ouidius 2. lib. Metamor. fab. 12. sic verè describit inuidi formam & corpus,

Surgit humo pigrè semesarumq; reliquit
Corpora serpentum, passuq; incedit inerti.
Pallor in ore sedet, macies in corpore toto:
Nunquam recta acies: liuent rubigine dentes:
Pectora felle virent, lingua est suffusa veneno,
Risus abest, nisi quem visi mouere dolores,
Nec fruitur somno vigilantibus excita curis:
Sed videt ingratos, intabescitq; videndo
Successus hominum: carpitq; & carpitur vna:
Suppliciumq; suum est.

Optimè inuidorum naturam percurrit D. Chrysost. tom. 2. homil. 42. in Matthęũ, similésq; eos dicit canibus concitatis & infestis dæmonib. ac furiis, & scarabæis, qui vt illi alieno stercore, ita & isti aduersa aliorum fortuna nutriũtur. dicit & communes

humano generi hostes, peiores animantibus. Sic inuidiæ partus sunt tristitia de bonis alterius, lætitia de malis, detractio, discordia, murmuratio, odium & noxæ vel damni illatio.

Antidota contra inuidiæ labem. C. XVI.

QVia itaque maximum hoc vitium est, eò magis studendum emẽdationi: & extremis, morbis extrema remedia adhibenda. Et cum probra omnia fugiẽda sint, tum verò hoc maximè omnium inuidiæ. Quare inquit Demosth. in Leptinem? quia inuidia omnino prauitati naturæ tribuitur, nec vlla causa est, ob quam veniam inuidus mereatur. & ita extra diuinum chorum sita est, vt ait Plato teste Philone Iudæo l. br. quòd omnis probus liber sit. Quocirca monet in primis D. Iacob. c. 4. nolite detrahere alterutrũ, & Psal. 100. detrahentẽ secretò proximo suo, hunc persequebar Considera ergo si hac afficiaris, te legi Dei obsistere. Deinceps si te Dei timor nõ moueat, miserere tui ipsius, aduerte tibi potiꝰ nocere inuidiam, quàm alteri: te enim in ea excrucias, quam alius ridet & de ea celebrior gaudet te ita tristari. Isocrates in Euagora, & Q. Curtius. lib. 8. de gestis Alexandri dicunt cum Menandro, [illegible] inimicum, cum spõtaneis [illegible],

&

& Vergil. in Epigrammat.

Liuor tabificum malis venenum, &c.

Et Rabi Eliazár, in pirke abot, seu capitulis patrum c. 4. Inuidia, inquit, & concupiscentia, & amor gloriæ, educũt hominem à vita. Ita inuidi sua ipsorum noxa, puniuntur, vt ait Pindar. Pythio. ode 11. antistro. 4. ipsaq; inuidia suis telis conficitur, vt à tineis suis lignum. Aliud remedium inuidiæ, si nihil rerum humanarum magnum existimemus, non gloriam, non opes, non rerum magnitudinem, non reliqua: sic enim nullos his pollentes æmulabimur, D. Basil. sermo. de inuid. si humilia, non alta sapiamus: si proximum dilexerimus, vt dictũ. Item aliud cogitandũ, dona spiritus sancti à Deo diuisa, prout vult 1. Corin. 12. neque vas aduersus figulũ, posse vel debere insurgere, quare sic eum fecerit potius, quàm alterius formæ, Isaiæ cap. 45. Habet enim potestatem faciendi ex eadẽ massa vasa in contumeliam & in honorẽ. Roma. c. 9. nostraq; sors, in manu Dei, sicut lutum in manu figuli. Eccl. siast. ca. 33. Tu itaque ne alij inuideas, sed vt sis melior, contende vt talis euadas, vt Themistocles imitabatur Miltiadem. Si eo non possis cõtendere, interim sine inuidia Spartã, quam nactus es, hanc orna. Et vt Hebræus dicit

Ben Syræ, in ſente moral c. 3. גרמא דנפיל כהילקה גרדיה, garma denaphil beholekad gardeiah, id eſt, os quod tibi in partem ſeu ſortē contigit, ipſum rodito. Nō enim tibi videri debet Deus iniuſtus, quia tuus oculus nequam eſt: tolle quod tuum, ſine liberalitatem Deum exercere, Matth. 20. in hoc mundo corpus vnum facimus, & vt in hoc corpore noſtro ſingulorum, non omnia membra eundem officiū habent, nec dignitatem, non tamen ignobilia: ſic & inter homines, diuerſa hominum officia, quæ miſceri non debent, ad Roma. 12. Neque ideo viliora membra ſeditionē mouere debent aduerſus meliora, vt docuit hoc exemplo corporis humani, Agrippa Menenius populum Romanum rebellantem in ſenatum, apud Diony. Halicar. in 6. Si de malo alterius lætitia ſubrepat, cogita tantundem tibi impendere. At vt poſſis alios tibi inuidos vitare, cautione opus eſt, ne noceant, ne ſegnis inérſve: alio te tranſferas, vrit enim pręſens virtus fulgore ſuo: ſic viri clari extra ciuitatem Athenienſium vixerunt, vt Iphicrates in Thracia, Cono in Cypro, Timotheus in Lesbo, Chares in Gigeo, Chabrias in Ægypto, Æmil. Probus in Chabria. Et Dominus noſter ad vitandam inuidiam ſæpe ſe ſubtrahebat

turbæ

turbæ Iudæorum, & secedebat in montes. Sic vitauit Iacob inuidiam Ezau, Genes. cap. 27. Sic docet & D. Ambros. tomo 4. libr. 2. de Iacob, vel de vita beata capit. 5. melius esse inuidia exorta, declinare eam, & sine lite abire, quàm habitare cum iurgio. Putabant aliqui, & subitum ad honores statum non patere inuidiæ: nam nec ignis concipit fumum, nec gloria inuidiam gignit, si repentè vtrunque ac celeriter emicuerit, vt ait Plutar. in politi. Dixitque ideo in Syllam Pompeius, plures esse qui solem orientem potius, quàm occidentem adorarent. Aliud remedium, ob virtutem omnia constanti animo pati, & laudi sibi ducere etiam pro ea mori. Nam vt ait Horatius lib. 3. Carmi. ode. 2.

Virtus repulsæ nescia sordidæ,
Intaminatis fulget honoribus:
Nec sumit aut ponit secures
Arbitrio popularis auræ.
Virtus recludens immeritis mori
Cœlum, negata tentat ire via,
Cœtusq; vulgares, & vdam
Spernit humum, fugiente penna.
Est & fideli, tuta silentio
Merces.

Et ode. 3. eius libri:

Iustum & tenacem propositi virum,

Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus instantis tyranni,
Mente quatit solida: neque Auster
Dux inquieti turbidus Adriæ,
Nec fulminantis magna Iouis manus:
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

Aliud remedium non esse cum inuidis agendum, vt antè diximus. Fieri enim nequit, vt hoc modo implicemur, nisi familiaritate iuncti fuerimus: hec inuidet ignotus, sed familiaris & notus, D. Basil. Mag. serm. de inuidia. Aliud quoque remedium esse posset, si semper honestum est, inuidis qui sibi aliquid esse videntur concedere, & præsentes laudare: est enim solertia, & bonus dolus, quo illi facilè capiuntur, & laudati maledicere desinunt: eadem enim cæcitate, qua alios sibi præcellere non vident, & verè quoque se præferri aliis sibi persuadent, euadúntque ea præsumptione inter bene videntes, ridiculi tamen innoxij. Sic enim & latrãtes canes, lapidibus iactis immorantur, vel aliquo osse iacto, à latratu cõcrcentur.

De beneficentia. CAP. XVII.

BEneficentia virtus communis est, tùm ad medelam inuidi, tùm etiam ad fortitudinem

titudinem & præstantiam eius cui inuidetur. Pendet enim ex charitate, per quam omnibus bona cupimus, & inimicis quoque beneficia conferimus. Nec quicquam præstantius est beneficentia & bonitate, inquit Cicer. 1. de nat. deor. Quare si hanc possit concipere inuidus, tantum abest vt inuideat habenti aliquid præstantius, quinimo ei congratulabitur, & vt augeatur Dei in eo donum, vtque perseueret pretabitur. Congaudent enim boni amicis, & beneficiet am habentibus vel largiuntur, vel largiendi animum, si opus sit, habent. Beneficium quippe non in eo quod fit aut datur, sed in dantis, vel accipientis consistit animo, vt ait Seneca 1. de Benefi. Atque qui habet inimicum inuidum, si ei beneficus sit, iam impleuit illam summam virtutem Christianam, vt diligat inimicum, de qua diximus, dum de charitate egimus, non reddens malum pro malo, sed bonum pro malo, iuxta Apostolum 1. ad Thessa. 5. 1. Pet. 3. sed cùm iam in charitate quæ hic conueniunt, dicta sint plura non addam.

De Gulæ vitio. CAP. XVIII.

EPiglottidis fistulam interiorem Plinius lib. 11. c. 37. appellat Gulam, per quam cibus atque potus deuoratur: quę tendit ad stomachum, inde ad ventrē, carne & neruo

constans, proxima exteriori fistulę, quę arteria est, ex cartilagine & carne: vnde per translationem gula accipitur pro voracitate, & nimio & delicatiore ciborũ appetitu, proq; nimio & lautiori potu & ebrietate. Hoc vitio duo alia concluduntur, nẽpe gastrimargia & opsophagia. Gastrimargia, est intemperantia ad cibũ sumendum, cum dulcedo ciborũ vtilitati præponitur. Opsophagia autem est, nullum in obsoniorum vsu modum tenere. Victus namque vel viuendi modus legitimus, duos fines habet salutem, & robur siue firmitatem corporis. Peccatur idcirco contra viuendi modum, in quantitate cibi, si quis plus quàm sit necesse accipiat: quando in edendo quis festinauerit, si suauiora dulcioraq; esculenta sanioribus præponantur: si quis eadem quæ sibi, conuiuãtibus non apposuerit: quando pręter tempus dapes apponimus: cum scilicet aliud agendum esset: quo omisso gulę indulgemus, vt notat Steph. Niger in opere ex Musonio sumpto de nimia obsoniorum appetentia. Legimus supplicio æterno damnatum immisericordem illũ diuitem, qui quotidie epulabatur splendidè, Luc 16. Ex numero eorum qui ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferos descendunt, Iob 21. Huc pertinet etiam vetita,

aut tempore prohibitionis comedere, prohibita desiderare, quo acriter & seuerè vindicauit Deus in populo Israelitico, cum manna viueret, ipse autem fastidiret illum cibum, & desideraret carnes, pisces, cucumeres, popones, porros, cepas, & allia, & panes, in saturitate, Num. c. 11. & Exod. 16. Vitium hoc certe maximum, turpitudinis & spurcitiei incentiuum, morborum fermentum, & causa, patrimoniorum consumptio D. Basil. lib. de renunciat. Vitæ huius multos, inquit, morbis occupatos, ad sanitatem redire vidi, vnum verò ex illis qui clam edunt vel gulosi sunt, non vidi: sed qui huiusmodi sunt, mundanis illecebris corrumpuntur, & diabolo mollitie seruiẽtes, vt vitium gulæ tegant, malis se multis inuoluunt. Si ventrem domueris, paradisum inhabitabis: sin minus à morte consumeris. Et in Psalm. 29. Ne cor tuum delitiis tradas. Quid vegetum validumq; studes reddere, quod paulò post est interituru? Quid te saginas & carnibus grauas? an ignoras quanto pinguius tibi corpus, tanto grauiorem animæ tuæ carcerẽ constituis? &c. egestatem esse etiam proximã helluonibus docetur Prouerb. cap. 21. qui diligit epulas in egestate erit: qui amat vinum & pinguia, non ditabitur. Possem hîc

referre

referre monstra naturæ & opprobria potius hominum, quàm homines, qui voracitatis & bibacitatis prodigiosæ fuerunt exempli perniciosissimi, veluti Philoxenũ, Apicium, Melantium, Pithillum voracem, Aristoxenum Cyreneum, Telephũ Voraginem, Dorionem, Callimedontem cum filio, Diogenem Cynicũ, Hypperidẽ Rhetorem, Philetærum, Calliam, Aristotelem philosophum, Melanthium tragicum, Aristippum Socraticum, Charinnum Theagenem athletam, Herodotum tibicinem, Cãtibarim Persam. sed de illis & aliis Athenęte commodius monebit lib 1. dipnos. cap. 3. & lib. 8. cap. 6. libr. 9. cap. 9. & 11. libr. 10. cap. 1. Possem ingentis edacitatis, bibacitatis Phagonem subiicere, quo delectabatur Aurelianus Cæsar, sed de eo narrabit Fla. Vopis. in Aureli. vt de Clodio Albino Iulius Capitolinus in eius vita. Nec merentur certe nomen isti opsophagiæ dediti helluones, nihil nisi pondus iners & fruges consumere nati. Miserię alioquin, & morborum sentinæ, & vasa spurcitiei, meritò etiam in eo pœna, in quo peccant, puniri: sequuntur enim illos ructum acuti, nocturni vomitus, vt scribit Lucianus dialogo de mercede conductis, & vt Iuuena. Saty. 1.

Hinc

Hinc subita mortes atque intestata senectus.
It noua, nec tristis per cũctas fabula cœnas.
Ducitur iratis plaudendum funus amicis.

Nascuntur & phthisis, podagrę pulmonum exulcerationes, aquæ intercutes, Lucia. in Gallo. Refert Dion Cassius libr. 57. histor. quod M. Gabio, qui omnes homines luxuria victus superaret, cum inisset rationem, vt sciret quantũ prodegisset iã, quantúmque restaret, cũmq; adhuc tantũ superesse centies sestertium reperisset, magno mœrore fuisset correptus, quasi sibi fame pereundum esset, seipsum interemit. Fuerunt autem alij, non ita voraces quidẽ, sed in cibis nimium curiosi, delicati, exquisiti, & prodigi non prioribus meliores, quorum cateruam aliquam, colligit Tertullia. tomo 2. oper. lib. de pallio. Vadius, inquit, Pollio, seruos murenis inuadendos obiectabat, quas his delectatus edebat, vt de seruorum suorum corporibus ipse gustaret. Præcidam gulam qua Hortẽsius orator, primus pauonem cibi causa, potuit occidere: qua Aufidius Lurco, primus sagina corpora vitiauit, & coactis alimentis in adulterum prouexit saporem: qua Asinius Celer, vnius muli piscis obsoniũ v. r. M. in id est, sex sextertio. milli. detuli: qua Æsopus histrio ex auibus eiusdem pretio-

sitatis

ſitatis, vt canoris & [illegible]
que centum milium pa[illegible]
qua filius eius poſt tale [illegible]
tuit aliquid ſumptuoſius [illegible]
ta namq; vel ipſo nomine [illegible]
ſit, credo, ne mendicus pa[illegible]
ceo Nerones, & Apicios, [illegible]
catharticum impuritati Se[illegible]
rij & vinolentiæ Antonij. [illegible]
iiſdem Plin. de Pollo libr. 9. c[illegible]
tenſio lib. 10. cap. 20. & ibid[illegible]
& aliis. De celere & Macrob[illegible]
Saty. 4. ibi.

Mulum ſex millibus emit &c.

De Æſopo quoque Plin. [illegible]
& lib. 35. cap. 12. & de eius fi[illegible]
Aduerſus iſtius gulæ illece[illegible]
tates, leges tum diuinæ tum [illegible]
ſurgunt, vt ad frugalitatem [illegible]
& temperantiam reducerent [illegible]
ſtinentiæ & ieiuniorum. A Re[illegible]
ptuariæ leges latæ quæ [illegible]
imponerent: de quibus Al[illegible]
lib. 3. genial. dier. capt. 11. [illegible]
bus fieret, cautum vt publ[illegible]
apud Romanos, & apud [illegible]
curgo, teſte Xenophon. [illegible]
Orchia lege conuiuar[illegible]
manis ſcriptus, teſte Mac[illegible]

turn.cap.17. Et Iasceensibus non licebat in contrahendis nuptiis plures ad conuiuium vocare quàm decem viros,& totidem fœminas: nec nuptiarum solennitatem vltra biduum producere, vt ait Heraclid. in eorum politia. Lege censoria Roma.interdicta cœnis suum abdomina,glandia,testiculi,vuluæ.Plin.libr.8.capit.52.Prohibitique in cibum mures, glires eadem lege quam M. Scaurus renouauit in suo consulatu. Plin.lib.8.cap. 57. & apud eundem lib.10. capit.50.fertur lata lex in C.Fannij consulatu, ne quid volucrum apponeretur præter vnam gallinam, quæ non esset altilis: prorogata deinde lege Didia & Fannia,per totam Italiam, hasque Iulius Cæsar exercuit, dispositis etiam circa macellum custodibus,qui obsonia contra vetitum retinerent & deferrent ad se, submissis quocunque lictoribus ac militibus, qui si qua custodes fefellissent,ex triclinio iam aposita auferent. Fuerunt & aliæ istis similes leges,de quibus Gellius libr.2.Noctium,c. 28.& lib.14.capit.16.Atque Athenæus,lib. 6.cap.8.refert temperatos fuisse Romanos priscos,tum in vestitu & victu & frugalitate,vt etiam prohiberetur lege illis,obsonium pluris duabus drachmis cum dimidio.

De

De ebriatate. CAP. XIX.

CVlæ vitium, in ebrietate etiam consistit quæ mentem mutat, furorem gignit, multos interimit, euomitiones coaceruat volutationes in cœno turpes, nudos, ridiculos, miserãdos, viniperdos facit, secretorum effusores, pallido, genis pendẽtibus, oculis vlceratos, manibus tremulos, inquietos, obliuiosos, & alterius peioris conditionis quàm bruta sint homines, vt refert: Plin. lib. 14. cap 12. Hanc D. Basilius in sermo. de die Paschę sic describit: Ebrietas, est rationis interitus, fortitudinis pernicies, senectus immatura, mors momentanea. Luxuriosa, inquit sapiens, Prouerb. 20. res est vinum, & furor: ideo nolite dare vinum regibus, sed iis qui amaro sunt animno, Prouerb. 30. Sic Androcydes sapientia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibens, vinum potaturus rex, memento te bibere sanguinem terræ. Nihilq; perniciosius vino, voluptatibus est, si modus absit: sicuti prorsus iure dici possit, nihil vtilius aliud corporis viribus, modice sumpto, vt Plin. scribit lib. 14. cap. 5. Parce enim sumptum lætificat & stomachum inualidum firmat, Psalm. 103. Eccles. capit. 40. 1. Timoth. 4.

Proinde

Proinde Alphonsus rex Hispaniæ omnino abstinuit à vino, quod diceret, id Alexandri Magni gloriæ maxime obfuisse teste Ant. Panorm. lib. 2. de dict. & fact. Alphon. capit. 7. Monet & Paul. ad Ephes. 5. nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Athenæ. quoque li. 10. capit. 15. malorum omnium grauiorum vnum esse metropolum dixit, per quod ebrietas emanat & insania, debacchationésq; fiunt ab iis, qui ita immodice bibunt, & Aristot. connumerat ebrietatem, inter insaniæ species problem. sect. 30. quæst. 13. Plene Seneca. libr. 12. epistol. epist. 84. Ammia quoque Marcilli. libr. 15. histor. Catonianam illam dixit fuisse sententiam, Ebrietatem furoris esse voluntariam speciem. Et Plato dial. 9. de repub. virum ebrium, gerere tyrannicum dixit animum. Et dialog. 6. de legib. Qui vino refertus est tam animæ, quàm corporis rabiè concitatus, quouis & trahit & trahitur. Quò factum vt pleriq; ebrij seipsos, peiores amentibus, interemerunt, vel incauti ab aliis interempti fuerunt, vt eadem sect. 31. quæst. 1. ait Aristo. vt Cleomedes Lacedæmon, cultro se ebrius cæcidit. Et Eumenes Athenæ. lib. 10. cap. 12. & 16. Iugulatus ob temulantiam Hyparinus Dionys. Tyranni filius, Athenæ. eod. lib. 10. cap. 12. &

Holophernes, Iudith cap. 12. Athen. libr. 4. dip. cap. 24.

Insipiens vinum multum cecinisse coëgit,
Saltare ac videre iubet: prudentia cedit
Si quis paruerit? dixisseq; plurima cogit,
Quæ præstat tacuisse.

Boëtius de disciplina scholast. capit. 2. vinum modice sumptum videtur intellectui conferre acumen, non modice bibitum, rationem perturbat, intellectũ habet ignorantiam producit. Vetabat lex diuina, Numer. ca. 6. ne qui consecraret domino, vinum vel quod inebriare posset, biberet: néve qui ingressuri essent Dei tabernaculum Sacerdotes, ne morerentur, Numer. 10. & Ezechiel ca. 44. Erat lex apud Locros versus zephirum, vt si quis merum absque imperio medici bibisset, idq; medicamenti gratia, capite damnaretur. Massiliensibus quoque & Romanis, fœminis interdictus vini vsus, Athenæ. lib. 10. cap. 9. Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Dionys. Halicarn. in 2. & Plato lib. 2. de legib. in fine statuit, adimendum esse vinum mulieribus iudicibus, & magistratibus, dum gerunt magistratum, atque aliis & militiæ & domi, quirebus seriis vacant. Minos lege iussit, non esse compotandum vsque ad ebrietatem. Plato in Minoe. Monet dominus, Lucę 21.

videte

videte ne forte grauentur corpora vestra in vino & crapula: vbi immodicum potum vini prohibet ex quo crapula oritur. Est enim Græcis κραιπάλη, ἡ ἐξ οἴνου. βλάβη τῆς κεφαλῆς ex vino dolor capitis, παρὰ τὸ τὸ κάρα πάλλειν, hoc est, quòd caput concutiat, & vertiginem faciat ob exhalationes. Sic enim interpretatur Galenus in commentar. ad lib. 5. aphorism. Hippoc. aphor. 5. Sic Ecclesiast. capit. 37. propter crapulam multi perierunt. Temulenti quippe facile officij sibi commissi obliuiscuntur, inhabiles ideo negotiis gerendis, vt notat Xenophon in œconomico. Siquidem, vbi mens à vino corrupta fuerit, idem illi accidit quod curribus qui aurigatores suos deiiciunt: et enim illi si à recto tramite aberrent, inordinate feruntur, anima verò plurimum vacillat corrupto intellectu, vt scribit orat. 1. seu in parenesi Isocra. Refert Aristo. lib. 2. politic. ca. 10. Pitachi. legislatoris legem in ebrios, vt si quem pulsauerint, maiori pœna damnentur, quàm si sobrij fuissent.

Antidotum edacitatis, & crapulæ.

CAP. XX.

PRo singulari antidoto, ieiunio & abstinentia crapulæ & voracitati sunt. Siquis non se Epicuri de grege porcum esse con-

sideret, sed Christianum, quem sobriū castumq; esse oportet, natum non ad edēdū, & bibendū, sed qui vt viuat tantùm edere debeat. Si consideret tupitudinem ebriorum: si damna ex ebrietate & voracitate meditetur, quæ supra posuimus. Recordetur & quomodo ebrium nullius facti etiā turpis pudeat, exemplo Noë cap. 9. Gene. Et Loth 19. Genes. Quomodo cogat secreta fateri tacenda.

De Ira. CAP. XXI.

IRa est apparētis vltionis appetitus cum dolore, propter apparentem immeritò contemptum, vel in se vel in sua. Arist. lib. 2. rhetor. ad Theod. cap. 2. Ioan. Damascēnus lib. 2. de orthod. fid. cap. 14. Speusippus lib. de definit. Platon. Verùm annotandum est, iram perpetuo vitium non esse etenim pars irascibilis concitari potest ex his quæ ratio & phantasia proponit, vt ait Marc. Fici. comment. in Memnonem Platonis. Tunc tantum vitium, cum citra rationem phantasia concitatur: alioquin & irasci oportet interdum, cum ratione, pro quibus, & cum quibus, & quando, & quatenus oportet: ibiq; potius mansuetudo, quàm vitiū, vt scribit Aristo. lib. 1. magno. Mora. c. 23. Sic & contingit sapientē virum irasci apud

Homerum.

Hometum, & Platonem in Philebo. Sic dicitur cõcitatus ad iracundiam Deus Deut. 32. Plura & loca sacræ paginæ de ira Dei, vt Exodi cap. 15. 32. Numer. ca. 16. & 25. & alibi ira tamen vt vitium, in Deum non cadit, inquit Arnobius 1. contra gentes, quæ nihil aliud, quam insanire, quàm furere, quàm in vltionis libidinem ferri, & in alterius doloris crucem mentis alienatione deferri. ita & audi Psalm. 4. Irascimini, nolite peccare: & ad Ephes. 4. Hanc Græci dicunt θυμὸν, animi vim quæ rationi paret, turpitudinemq; exosam habet quam Basilius Magnus orat περὶ ὀργῆς, dixit σύμμαχον λόγῳ κατὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ νεῦρον εἶναι τῆς ψυχῆς. id est sociam, additam rationi aduersus peccatum, & neruum virtutis. Sic Dionysius in Bachiis actu 3. apud Euripidem ait,

πρὸς σοφῆ γὰρ ἀνδρὸς ἀσκεῖν σώφρον' ἐνοργησίαν.

id est, *Etenim sapientis viri est, moderatas iras suscipere.*

Tunc ergo ira vitium, quando extra rationis leges irascimur. pro quo & quando, & cum quibus non debemus, Per se autem ira nascitur natura ex efferuescẽtia sanguinis, & euaporatione fellis circa cor vbi fit cõcitatio, cui si cõsensus mẽntis & apetitus accedat vindictæ, vitium erit: eoq; modo

ira & furor execrabilia sunt, & vir peccator continebit illa. c. 27. Ecclesiast. Iubétq; D. Paul. 1. ad Timot. 2. leuare ad Deum puras manus sine ira & disceptatione; & prouerb. 22. noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum homine furioso, ne fortè discas semitas eius, & sumas scandalum animæ tuæ. Quia, vt scribitur prouerb. 20. vir iracundus suscitat rixas. Erit & ira quò iniquior, quò diuturnior, tunc quippe in malitiam transit & pertinaciam, vt scribitur Genes. 49. de ira & sæuitia aliquantum dissimulata Simeonis & Leui, maledictus furor eorum, quia pertinax. Lubrica quippe est via in odium ab ira, vt ait D. Augusti. epist. 149. & ira mortalium debet esse mortalis, vt scripsit Phallaris, Tyrannus quamuis, Ethorinco episto. 45. & Lactant. de ira Dei c. 21. malum enim est cùm vincit rationem & consilium ira, sicut Medea docet apud Euripidem in Medea, actu 3. dicens,

θυμὸς δ' κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων,
ὅπερ μεγίστων αἴτιος κακῶν βροτοῖς. id est,

Ira autem præponderat meis consiliis,
Quæ maximorum malorum causa est mortalibus.

Atque ira nisi compescatur, transit in furorem: Sic enim dicebat Apollonius, νῦν

ὀξυ θυμίας, τὸ ἄνθος μανιαῦ, maniam seu insaniam, florem iracundiæ vrgentis. Et ita etiam Horat. innuit lib. 1 epistol.

Ira furor breuis est, animũ roge, qui nisi paret
Imperat: hũc frenis, hunc tu compesce catena.

Nascuntur quoque ex ira, impatientia animi, maledictiones, blasphemiæ, opprobria calumniæ, iniuriæ, vltiones, rixæ, minæ, seditiones.

Ira truces inimicitias generat, & funebre bellum.

Et ex prorogata ira & simultas, vt ait Ouid. 1. de art. amand.

Sed nunquam dederis spatiosum tẽpus in irã
Sæpe simultates ira morata facit.

Antidotum iræ. CAP. XXII.

SEneca lib. 3. de ira ad medelam & pharmacum iræ, tria esse animaduertenda tradit: Primum non irasci. Secundum se continere ab ira. Tertium, irę mederi. At vt non irascamur, reminisci debemus præceptorum Dei, quæ illam prohibent, vt diximus, adimúntque vindictam singulis, si lædantur, & prouocandum esse ad magistratus, qui iuris publici habent executionem, statuunt. Scriptũ namq; Non vos vindicantes charissimi, sed datæ locum iræ. Et rursum Deus, Mihi vindictã. 12. ad Roma.

Ezech. 9. Deutero. 32. monemur à Deo, dimittēdas esse iniurias, si volimus ab ipso nobis dimitti, Matth. 6. Idcirco Deus, omnibus animalibus arma naturalia concessit, canibus, lupis, apris dentes, equis calces, tauris & arietibus cornua, & alia aliis, homini autem nulla natura, nisi rationem dedit, qua se defendat & repellat iniurias, vt ait Xenoph. 2. Cyripæd. Sed & turpitudo, quæ ex ira aduenit, ab ea nō debet reuocare. Nam, vt ait D. Basil. in serm. in aliquot scripturæ locos: scriptura tibi dicit, vir iracundus turpis est. Quomodo turpis est? Quia decorem & quasi humanam figuram amittit, feræ speciem indutus. Considera parumper iratum, furor debacchatur, immutantur oculi, qui turbidi sanguineique fiunt, cor accenditur, sanguis commouetur. Hunc videas vt aprum dentes acuentem, loqui sæpe incipientem, ac verba imperfecta relinquentem, multa quoque in corde non apparentia volutantem: nec parentum, nec liberorum rationem habet, nullis demum, vt libidini suæ satisfaciat, parcit. Et Lucre. lib. 3. de rer. natura,

Est etiam calor animo, quem sumit in ira
Cū fervescit, & ex oculis micat acrius ardor.

Et posteà,

Sed

Sed calidi plus est illis, quibus acria corda,
Iracundiaq́ mens facile efferuescit in ira:
Quo genere in primis vis est violenta leonũ.

Turpis & gestus iratorum, mordẽtium labia qualem describit Homerus Odyss. 1. in Procis iratis in Telemachum, Persius sic etiam exprimit Saty. 3.

Nunc face supposita feruescit sanguis, & ira
Scintillant oculi, dicisq́ facisq́ quod ipse
Non sani esse hominis, nõ sanus iuret Orestes.

Et Ouidius lib. 3. de arte aman.

Ora tument ira, nigrescunt sanguine venæ,
Lumina Gorgoneo sæuius angue micant.

Remedium etiam iracundis molles sermones, sicut indicat Æschilus in Prometheo ligato, apud quem sic loquitur Oceanus.

ἤκουν προμηθεῦ τοῦτο γινώσκεις, ὅτι
ὀργῆς νοσούσης εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι.
Προμ. ἐάν τις ἐν καιρῷ μαλθάσσῃ κέαρ
καὶ μὴ σφριγῶντα θυμὸν ἰσκαίνῃ βίᾳ. id est,

Nunquid, Prometeu, nosti, quòd iracundiæ commotæ, sermones sunt medici. Prome. Imo si quis in tempore molliuerit animum, & non gliscentem impetu, reprimat. Indulgendum & aliquatenus iracundis, non secus ac furentibus, & cedendum pro tempore, donec ebietatem animi decoxerint, & fluctus calórque sanguinis

conquieuerint: tunc enim illis est cum ratione loquendum, in ira pauca vel prorsus nihil:

Impedit enim ira animum ne possit cernere verum.

Et expers consilij furor, dolorem virtutem putat, quātúmque meditatur ira tantum promitit audacia, vt ait Paul. Orosius lib. 2. c. 16. Hic procul amandare oportet sententias ethnicorum Christianis, quib. iniuriarum suadent vltionem: vel intelligendæ sunt, de vltione quæ per authoritatem publicam fiunt, & zelo correctionis & emendationis, non appetitu vindictæ. Sic audio Aristot. Ethic. 4. c. 3. dum ait perferre iniurias & suos negligere, seruile esse: & quæ sequuntur. Ita audio Seueri vocē apud Herodia. in 3. dicentē vt author iniurię sis iniustus videare: ita si non vlciscare acceptas iniurias, ignauus. Et pari modo quod dicebat Vespasi. Cęsar apud Suet. in Vespas. c. 9. de iurgio senatoris equitísq; Romani. Non oportere maledici senatoribus, remaledici ciuile fasque esse. aliter, si iniuriis iniurias ita procaciter vlciscaris, certè tu quoque iniurias profers & facis. Peius autem est iniuriam facere, quàm pati. illud enim cum vitio est, atque vituperatur: sed pati, sine vitio & iniustitia est, vt

idem

idem Aristo. fassus lib. 5. c. fin. Itaq; si quicquam inde peccauerint quibus irasceris, vade & reconciliare illis, vt iubet Deus, Matth. 5. Quod si iniuste irasceris bonis, certè miserrima est tua conditio, dignum dilectione ira prosequi. Quod si impiis irasceris priuatus, illorũ improbitati tuam irascendo adiicis: sine vindicent quibus datus est gladius, vel ab impio impietas vltionem accipiat, Reg 24. Si maiori, cedendum: potentioribus pares esse non possum. Si tu minorem iniuriãtem audis, contemnere debes. Nam vt ait Marti. lib. 12. epig. epig. 62.

In tauros Libyci ruunt leones,
Non sunt papilionibus molesti.

D. Greg. lib. 5. moral. c. 32. modos quoq; duos præscribit, quibus cohiberi ab iracundia possit animus: prior, vt mens antequam quicquam agere incipiat, solicita sit præcogitare contumelias omnes, quibus impeti potest, & ad aduersa se præparet opprobria, exemplo redemptoris sui: sic cautius, præuisa tela excipiet. Secũdus, vt cùm aliorum excessus conspicimus, nostra quibus in alios excessimus, delecta cogitemus, & manticam quam in tergum reiecimus rerum nostrarum, ante oculos constituamus. Et in summa citius fecerimus, &

lætius vixerimus, obliuiscendo iniurias, quam si eas reuocauerimus ad animum. Modicè enim cognitio iniuriæ nos afficit, si consideremus temporis diuturnitatem, quàm vindictæ conquirendæ & exequendæ gratia terreremus anxij: vt non possim non laudare legem illam Atheniensiũ post occisos Tyrannos latam à Thrasibulo, quę ἀμνηστίας erat, id est, obliuionis præteritarum iniuriarum vltro citróque illatarum, vt scribit Æmil. Prob. in Thrasib. Æschines contra Cresiphontem, & περὶ παραπρεσβ. Dion. lib. 44. in concione Ciceronis. Isocra. orat περὶ τ ζεύγους. Plutar. in politi. Valer. lib. 4. c. 1. Iustinus ex Trogo lib 5. Perturbant, inquit Epitectus, apud Arium in Enchiridio eius c. 8. non res ipsæ, sed rerum opiniones, & c. 24. inuictus esse poteris, si in nullũ certamen descendas, quod vt vincas in te non est. & in c. 44. si quis ad te deferat, illę de te male dixit: ne excusa quæ dicantur, sed responde: ignorat ille & alia quæ mihi adsunt mala, alioquin non sola hæc diceret. &c. 57. loquere, inquit, aduersus quemuis conuiciantem, ipsi est sic visum: arbitratur enim is suum officium facere aut dicere, & esse non potest, vt is quod tibi videtur, sequatur. Et in sũma vt idem præclarè dixit c. 22. memento acto-

rem

rem te esse fabulæ, quamcunque is velit qui docet: si breuem breuis, si longũ longæ. Si medicum te velit agere, ingeniosè age, si claudum, si principem, si priuatum: ad te enim pertinet datam tibi personam benè agere: eligere ad alium. Ita & concludit quoque Euripides in fine Phœnissarũ,

αὐτὰρ τί ταῦτα θρηνῶ, κοὐ μάτην ὀδύρομαι,
τὰς γὰρ ἐν θεῶν ἀνάγκας θνητὸν ὄντα δεῖ φέρειν.

id est.

Sed quid ista lamentor & frustrà deploro? Mortali enim ferendum est quicquid immittit Deus.

De patientia. CAP. XXIII.

ANtidotum præcipuum etiam iræ est, patientia. Sic cohibere motus ita animi, & mala vincere, nec irasci: id quidem durum, sed patientia vincendum, eo modo viam malis infinitis intercipies ab initio, & stultitiam illam seuem mentis prohibebis, ne in perniciem desinat. Nam, vt ait Hermas D. Pauli apostoli discipulus, ex stultitia nascitur amaritudo: ex amaritudine iracundia: ex iracundia furor: furor autem operatur peccatum magnum & insanabile. Si quidem, vt ait Tertulli. lib. 1. con. Marcio vltio est fructus iræ, ira debitum offensæ, offensa comes frustratæ voluntatis.

...s. Porrò Chrysippus dicebat
esse habitum, eligeti rationi
tem, apud Plut. lib. de virtut. m
ro autem, 2. de inuentio. hone
litatis causa, rerum arduarum
diuturnam ac voluntariam pe
ideo teste Plutar. lib. de tranq
patientia vitam optimam suau
efficit: quia faciat ea quæ nobis
aduentitia impendent, accom
conuenientia, ingenti vi ani
virtuosa certè passio, quæ non
sine agente, hincque à fortitud
vt ait Plato in Thętheto. Et vt
astronomi.

Sors est sua cuique ferenda.
Cuiusuis doloris est remedium pa

Et prouerbio. 19. doctrina v
tientiam cognoscitur: & iterum
in patientia vestra, possidebitis
stras. Annumeratur & inter fru
tus patientia, ad Gala. 4.

Patientia, corpus
Instruit vt nulli cupiat cessisse
Temperies, vt casta petas: prud
Inconsultus agas, constantia
Infirmumque geras.

Claudia. Panegyr. 2. in laud
nis vers. 76. Patientiam & cu

excolebant Brachmanes Indorum philosophi, referuntúrque duorum taxillarum Indorum eius scholæ exempla, ab Strabo. lib. 15. geogra. qui cum ad Alex. Magni cænam accederent, assistentes cœnarũt, & patientiam docuerunt: postea in locum quendam proximum secedentes, senior supinus & solem & imbres tolerauit, iam enim pluebat vere incipiente: iunior verò in altero pedestãs, lignum tricubitale ambabus manibus sublatum sustentauit, pede autem iam defesso, nisum in alterum immutauit, atque ita quotidie perseruerabãt. Verùm hæc ad tolerantiam maximè & patientiam corporis pertinent, sicuti & quod nudi incederent, quódve Gymnosophistæ philosophi etiam Indię, ab oriente in occasum perstarent, solem intuentes immobilibus oculis, & feruentibus arenis toto die insisterent, vt ait Plinius libr. 7. c. 2. & si animi quædam adessent patientis perspicua argumenta. Nos autem hanc patientiam, ad omnes animi & corporis passiones temperandas, pertinere dicimus: ad iniurias tolerandas, opprobria, irrisiones, & quæ aliundè acciderint ferenda, quæ solẽt animos iracundos commouere, & in vindictam armare, vel tormentorum metu commouere. Qualis patientia apud Plin.

lib.

lib. 7. c. 23. & lib. 34. c. 7. Lænæ meretricis, quæ tortura non indicauit Harmodium & Aristogitonem Tyrannicidas: qualis & Anaxarchi, qui simili de causa cùm torqueretur, prærosam dentibus linguam vnaque spem iudicij in Tyranni os expuit. Patientia itaque medebitur omnibus iracundia dignis, & si non opprimat vel tollat omnino, saltem leuius reddet onus, vt ait Horatius lib. 1. Carmi.

Durum, sed leuius fit patientia
Quicquid corrigere est nephas.

Et proficiunt in melius boni iniuriis afflicti etiã iniustè, & castigationes amplectuntur: flagellantur namque boni, vel ad vtilitatem, vt probentur, sicut Iob & Tobias, vel ad augendum meritum, vt martyres Mali autem vt à malo reuocentur. Ideò in omnibus, omnia à Deo tolerãda, patientia.

De acedia, seu pigritia, & ignauia.

CAP. XXIIII.

QVatuor tristitiæ feruntur genera à Ioan. Damasceno libr. 2. de orthod. fide c. 14. acedia, inuidia, molestia, misericordia. Est itaque acedia, tristitia quæ vocis defectionem inducit: contemptus &

negligentia quędã agendi bona, cum frigescit anima in laboribus & bonis operationibus. Aristot. libello de virtutibus ignauiam dicit esse vitium animosæ partis, per quod periculis & maximè mortis consternimur: cum quis melius dicit quomodocunque seruari, quam pulchrè mortem oppetere. Sic prouerbio. c. 18. Pigrum deiiciet timor. Detestatur pigritiã scriptura sacra, prouerb. 6. vt animi labem pessimam, ibi, Vade ad formicam piger, &c. & Ecclesiast. cap. 22. Neque enim ignauia etiam si fortunata sit, vituperatione caret, vt ait Pluta. in vita Pauli Æmilij. Otium quippe hoc inutile, extra philosophię necessitatem, etsi tranquillũ videatur: vt ignauia rectè mors appelletur à Seneca, lib. 7. epistol. epist. 56. oportet enim negotiosam esse vitam quoque otiosam, cum otij & negotij sit reddenda ratio, ex sententia etiam Cicero. pro P. Sestio. Alioquin vt ait Horatius libr. 1. epistola. epist. 2.

Nos numerus sumus & fruges consumere nati,
Sponsi Penelopes, nebulones Alcinoiq;.

Nocet sibi & aliis pariter, piger: sibi quidem, quia obuenit illi quasi vir armatus, egesta. prouerb. 6. vult & non vult piger, anima autem laborãtium impinguabitur, prouerb. 13. Et desideria occidunt pigrum,

noluerunt enim quicquã manus eius operari, prouerb. 21. siquidem teste Hesiodo in operib. 1.

λιμὸς γάρ τοι πάμπαν ἀεργῷ σύμφορος αὐδῇ.

Fames semper comes est non laboranti viro.

Et rursum κακοθυμοσύνη θνητοῖς κακίστη. Ignauia hominibus pessima. Nam si quis ignauiter & in otio viuat, necessarium est, vt malis agitetur voluptatibus, vel cogitationibus pessimis. sic multam malitiã docuisse dicitur hominibus otiositas, Ecclesiast. c. 33. Aliis autem & noxius piger, cùm exemplo pernicioso, tum etiã quia qui eis fidunt, vel aliqua committũt, decipiuntur. Fiuntque illis, quasi acetum dentibus, & fumus oculis, prouerb. 10. Similes deinceps fucis, qui aluearia apum seu laborantium, consummunt, cum ipsi nihil contribuant vel conferant, vt ait Plato dial. 10. de legib. post Hesiod. lib. 1. oper. Proinde comites ignauiæ etiam sunt, mollities, effœminatio, torpor, vitæ nimium studium: subestq; timiditas, & contentiones, detrectatio, Aristot. de virtutib. Et Plutar. in princ. lib. de tranquilli. animi, medicamentum corporis noxiũ, dicit segnitiã & inertiã: quod inferat torporem, mollitiẽ, socordiã: amicorum, necessariorũ, patriæq; desertricem. idcirco & huiusmodi homines, legibus, rebus

bus & possessionibus rerũ suarum priuantur per vsucapionis ius, vt illis indigni, & pestes rerum, quandiu incultas eas & steriles retinent, quæ aliis possunt esse vsui. Nam vt ait Horat. 1. sermo. saty. 3.

Neglectis vrenda filix, innascitur agris.

Solonque legislator in mandatis Areopagitis reliquit, vt de desidiosis & inertibus supplicium sumerent: vtq; artificio omnes alicui vacarẽt: neque filius cogeretur alere patrem, à quo artificium aliquod non didicisset, teste Plutar. in vita Solo: Romani quoque, eum qui indiligenter fundũ suum arasset, vel passus fuisset sordescere, vel vineam haberet derelictui, infamiæ nota puniebant, Gellius lib. 4. Noct. c. 13. Comprehenditur & hoc vitio, non tãtũ nihil agere, sed negligenter & oscitãter negotia & officia pertractare: vel cum tristitia, vt inuito animo labores subire, lentè & dormitanter ac si mandragoram bibissent, sicuti ait Demosthe. 4. Philippica. Fugit namque hæc ardua, fastidit virtutis labores, ideo eos omittit, vel perfunctoriè perficit, tepideq; & morosè protrahit diẽ operis, mentes vagas reddit, pusillanimes, sordidos in otio, loquaces, detractores, curiosos. Sunt tamen, qui valde laborant & inuigilant, sed non pro virtutis actionibus: ideo illas se-

gniter exequitur & pigri & inertes pro sua salute sunt, quantumuis prudentes negotiatores, subtiles, vsurarij: sic,

Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones.

Vt decipiant aliquem plerique, omnem mouent (vt dicunt) lapidem: alij vt virginem & coniugem polluant alterius, maximos suscipiunt labores: & in summa non dormiunt impij, nisi cùm malefecerint. Sed hic labor in malo, semper autem in bono inertia, vnde & eo detinētur hi quoq; vitio, peccant & grauius, quod norint in rebus seculi labores obire, pro salute autem propria, & virtute nullos vel minimos & nisi coacti obeāt. Vt merito dicamus inertium tres esse species: vnam, eorum qui in nullo laborent, vt sues in otio conditi: alteram, eorū qui nihil boni agant, sed perditissimè vt viuant, laborant. Tertiam, eorum qui in malis strenui sunt inq; rebus seculi, & pro salute animæ, valdè sunt tepidi & segnes.

Antidota acediæ. CAP. XXV.

MOrbo inertiæ succurritur in primis, dum recordabimur conditionis nostræ, quæ addicta labori est, vt in sudore vultus vescamur pane nostro, Genes. 3. & prouerb. 13. panem otiosum non comedes.

πᾶς δ' ὀλυνηρὸς βίος ἀνθρώπου
κ' οὐκ ἄτο πόνων ἀνάπαυσις Euripides in Hippol.

Hippol.actu.1.

Aerumnosa est omnis vita hominum,
Nec est laborum vlla requies.

Et Iob 5.homo nascitur ad laborem. Et psalm.127.labores manuum tuarum quia manducabis,beatus es,& bene tibi erit. Laborandum in hoc seculo,vt in alio quiescamus. Et πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τ' ἀγαθ' οἱ θεοί,id est,omnia labore & sudore hic vẽdunt boni Dei , vt ait Epicharmus apud Xenoph.de dict.Socr.& pro maximis præmiis,maxima oportet subire certamina,vt Octauius dicebat ad milites libr. 50. apud Dion. Cassium. Dũ tẽpus habemus, operemur bonũ:veniet enim nox, scilicet mortis , in qua operari nemo poterit. D.Ioan. Euang.c.9. Datum vnicuiq; talentũ , saltẽ vnum est,nec est aliquis qui beneficiũ aliquod à Deo non acceperit , in quo operari debeat:negotiemur in eo,vt cũ vsuris possimus,rationẽ reddituri , eũ domino offerre , ne audiamus grauem illam reprehensionẽ D.Matth 25.serue male & p gr,&c. Atque quẽadmodũ D.Paul.ait 2.ad Thessal.3.si quis noluerit operari, nõ mãducet, & Pindar.Pithiorum ode 5. epod.2.

πόνων δ' ὅτις ἀπόκλαρός ἐστιν
ὅτι ἔσται.id est, laborum nemo exors est,neque erit.

Fugienda, inquit D. Bernard. otiositas mater nugarũ, nouerca virtutũ. Inter seculares nugæ, nugę sunt: inter sacerdotes blasphemiæ. Et Nilus Episcopus & martyr in Gnomis, matrem vitiorum segnitiam ait, quæ enim possides auferre solet: quę verò non possides, ne ea consequaris, prohibet.

De diligentia. CAP. XXVI.

DIligentia, est cura, studiũ, & solicitudo eorum quæ ad animum pertinet, quia ea quæ diligimus, vnde diligẽs, ea studiosè & solerter agamus. Quamobrem diligẽtia, laborem habet iucundũ, & ex parte illum leuat: quòd nõ multũ nobis laborare videamur, in eo quod diligimus. Talis strenuitas quæ est ad res gerendas promptitudo, ἐνδραγαθία, vnde strenui milites, & magistri pecorũ apud Colum. li. 8. Et apud Cicer. ad Q. fratrẽ strenuè ædificare, id est, diligẽter.

De fraude, dolo, calumnia. C. XXVI.

DE fraude, dolo, & calũnia latè dicem', Deo fauente, in iuris epitome. Quare quædã tantũ breuiter, vt satisfaciã ordini constituto, delibabo. Fraus & dolus, habẽt affinitatem cũ calumnia, in animo circumueniendi, Cice. 1. offic. vi aut fraude iniuria fit: Fraus quasi vulpeculæ, vis leonis videtur, vtcũq; ab homine alienissimũ, sed fraus

odio

odio digna maiore. Fraudare. itaq;; erit rem alteris astutè interuertere vel intercipere, & fraus deceptio & circunuentio. Aristot. lib. 5. polit. ca. 4. Fraudē in persuasione nocente, vel à principio quādo falsa est & decipiens, vel quando posteà talis esse incipit ponit. Et lib. 1. histor. anim. ca. 15. in versutia, dum ait. Quibus pars interior plantæ non caua, sed ita planiuscula est, vt solū toto attingat vestigio, ij versuti sunt & fraudulēti. Sic simulator dicitur ore decipere amicū suū, prouerb. 11. Dolus latius patet, & est omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circunueniendū, fallendū, decipiendum alterū adhibita, vt ait Cic. 3. off. & apud Iurisconf. ex mente Labeonis Vlpianus in l. 1. §. dolū. tit. de dolo. li. 4. ff. tit. 3. Dicitur bonus dolus aliquando, pro solertia qua decipitur hostis & circumuenitur per stratagemata, vel alio modo. Sic D. Paul. 2. Corint. ca. 12. dixit se Corinthios dolo cœpisse. Et bonus dolus sæpe simulatio pro salute sua est, non secus ac sepiæ in piscatu, vt se conseruent, emittunt atramentū, turbato loco in quo sunt, vel lateāt teste Suida in verbo ἐπετίλησεν, & Plin. lib. 9. ca. 29. vbi de polypis idē refert, quodq; imitētur saxi cui adhærent colorē. Dolus, cùm aliud, fit aliud simulatur: dolosus, vir duplici corde; vnde

Deus de Nathanaële, qui libere quę sentiebat proferebat, verè hic Israëlita, in quo dolus non est. D. Ioā, c. 1. Et Pedius Iurisc. dicebat dolo malo aliquid fit, quoties circumscribendi alterius causa aliud agitur, aliud agi simulatur apud Vlp. in l. 7. §. dolo malo. de pact. li. 2. ff. tit. 4. & in §. sed si fraudandi eiusdē. l. 7. ait, inesse dolo fraudē. Fit autē dolus & fraus, & re, consilio, aut vtroque modo: quę Deo fauente distinguemus latius in iure, vbi tractabimus, reipsa solum fraudem & dolū, sine cōsilio in deceptione vix puniri. Iubēt autē leges omnes diuinę, dolū malū abesse & puniri, psal. 5. psal. 72. 54. Eccles. 10. 1. Pet. 2. prouer. 11. Malac. 1. puniebāt ciuiles leges olim dolos in tutela tantum cōmissos: & lege lectoria, dolos in adolescētes, iudicia in maiores. Quāobrem vitiū hoc fugiendū est, homini potissimum Christiano, cui mādatū est 1. ad Thessal. 4. in negotio ne circūueniat fratrē suū. Et ista plerunq; pertinēt ad circūuentionē ob bona externa. At calūnia famā impetit maximè eorum cōtra quos fit, vel caput & vitā: vnde calūniari est, falsa crimina intēdere, vt & latius, dū de criminibus agetur, si Deus velit, extātq; tit. de calūniat & si calūniæ & dolus malus insit, verùm qui ob malitiā, in aliud nomen peius degeneret, prohibetur

hoc

hoc vitiũ Leuit. ca. 19. non facies calumniã fratri tuo. Et Isaiæ 54. recede procul à calũnia, & Luc. 3. neque calũniã faciatis. Dirum namque & impiissimũ vitiũ hoc, quo multi innocenter opprimuntur, prouerb. 28. trux communis & multorũ malorũ causa, vt ait Aristo. in rhet. ad Alex. dũ agit de exordiis, vt non immeritò Dauid psal. 118. ad Deũ, etsi rex, clamet, redime me à calumniis hominũ. Calũnia, Ioseph iustus in carcerẽ detrusus, Gen. c. 39. Susanna oblata supplicio, Daniel. c. 12. Consistit autẽ in falsa delictorum accusatione. Quãquã & hodie nouus calũniæ modus inuentus sit, nõ vituperãdo sed laudãdo, famæ ac cõmodis hominũ insidiari. Quod vitiũ in aulis principũ ortum vsq; adeo inoleuit, vt ea loca, tanquã Proprias sedes, videatur elegisse, vt ait Polybius in fine li. 1. Mẽdaciũ perplexũ, & dolo plenum est, vt ait Suidas in verbo ἀδόλως,

Antidota ad fraudes, dolos, & calumnias expurgandas. CAP. XVIII.

SAnior medicina & regula esse nõ potest illa naturali, qua statuitur alteri ne feceris, quod tibi fieri nolis: hac certè fraudes omnes & doli & calũniæ impiissima nobis erunt: si recordemur quoque, instare fraudãtibus & calũniãtibus, pœnas sæuissimas,

vt saltē timore pœnę facere desinamus, quę ob virtutē cōtēnimus. Recordētur & fraudulēti sæpe dolosos, dolis decipi: sicuti cōtigit Lysādro Lacedæ. duci, qui erat versutissimus, multiplex, & subdolus, vt ait Æmi. Probus in eius vita, & M. Cic. 1. offi. quiq; solebat dicere, vbi leonina pellis non sufficeret, ibi vulpinā esse assuendā: idēq; iubebat, pueros taxillis, homines verò iureiurādo fallere, vt narrat Plutar. in Lysan. Tādem tamē, vt ait Æmil. imprudēs ipse fuit accusator sui apud Ephoros, deceptus solertia Pharnabazi Satrapę regij. Is enim Pharnabazus, cū Lysander præfectus classi Lacedæ. in bello multa quidē crudeliter auareq; fecisset, déq; iis rebus suspicaretur ad suos fuisse perlatū, cūq; petiisset à Pharnabazo, vt ad Ephoros sibi testimoniū daret, quāta sāctitate bellū gessisset, socioq; tractasset, is inquam, Pharnabazus, liberaliter pollicitus multis verbis librū grauē conscripsit, in quo sūmis efferret eū laudibus, quē cū legisset, probassetq;, alterū pari magnitudine vt discerni non posset signatū subiecit, in quo accuratissimè eius auaritiā perfidiāq; accusaret quēdetulit ad Ephoros Lysander. Sed & simulatores & callidi prouocant irā Dei, Iob 36. Scriptū & Ecclesiast. cap. 2. Væ duplici corde. Idem & Iacobi 1.

De

De bona fide CAP. XXIX.

DE bona fide quędã dixim⁹, in fidei acceptionibus, estq; hæc cõtraria fraudi, & dolo, & calũniç: cũ quis purè & simpliciter, vereq; facit sine deceptione aliqua, vel proximi circũuẽtione: Ita corde syncero & sine fraude, vir simplex dicitur. Gen. ca. 20. Iob 1. Simplex & rectus, prouer. 2. & 3. id est, sine dolo. Ita intellige si oculus tuus fuerit simplex & totũ corpus erit, Matt. 6. & c. 10. estote simplices sicut columbæ.

De impudentia. CAP. XXX.

IMpudẽtia est inuerecundia, ἀναισχυντία, id quod nõ habet verecũdiã, sine pudore. Qui in nulla re verecũdatur, impudẽs est, & deficit à medio verecũdię: sicuti exuperatis, qui in vniuersis verecũdatur, qui paui dus dicitur. vt ait Aristot. lib. 2. Ethico. c. 7. & rursum lib. 1. magno moral. c. 30. Impudens est qui vbiq; & in omnes loquitur, & omnia vtcunq; euenerint. Docet id Ci. his verbis, vitiũ esse: (ad Herẽniũ) qui verecũdiæ semel fines transierit suæ, verè & gnauiter oportet esse impudentẽ. Id quod est sine pudore, quod temerariũ, impudicũ est: itaq; hoc vitiũ latè patet, dũ qui non erubescit vbi oportet. Meretricũ hoc propriè vitium dicitur à Iere. c. 3 Facta, inquit, est

tibi frons meretricis,& noluisti erubescere. Explicat & idem propheta, impudentiam esse nullo pudore affici ob delicta facta.dū capit.6. & 8.ait,Confusi sunt, quia abominationem fecerunt, quin potius non sunt confusi & nescierunt erubescere, in quo actum esse de salute illorum insinuat: cò quòd excusso pudore,sine conscientia, cuius index pudor est,ad omne nephas quis audēdum se demittit. Nam vt ait Plautus in Bachid.Ego perisse illum dico, qui quidem perit pudor.Et Silius in 1.

Tunc pudor accendit mentē,nec conscia fallit
Virtus pressa loco.

Et rursum Plaut. in Pseud.

Periere mores,ius,decus, pietas, fides,
Et qui redire nescit cùm perit pudor.

Impudicos detestatur Deus, & regno cælorum eiicit, Apocalyp. & ad Ephes.4. Impudentiam comitem esse intemperātię dixit Aristo.libell.de virtutib.

De verecundia. CAP. XXXI.

VErecundia,inquit Aristot.lib.2.Ethic. capit.7.virus non quidem est, sed mediocritas circa affectus: quæ laudetur tamen,habeatque duo extrema,in exuperātia pauidum,in omnibus verentem: in deficientia,& nullo verētem impudētem. Et rursum mag.Moral.lib.1. ca. 30. verecun-

dia est, inter impudentiam & stuporē medietas, in actionibus, colloquiisq; cōstituta, verecundúsq; non in omnibus, vt attonitus, trepidabit, verum aget loqueturq;, vbi, & quæ, & quando expediat: neque tamen cūcta & omnino agit dicitq;, vt impudens facit. Et lib. 2. Rhetor. ad Theod. c. 6. Sit igitur, inquit, verecundia dolor quidam atque perturbatio ex malis, aut præsentibus, aut præteritis, aut futuris, quæ infamiam inferant. Inuerecundia autem, contemptus quidam eorum, aut impassibilitas. Si ergo verecūdia est, necesse est in his malis erubescere, quæ vel ipsis vel iis qui sibi curæ sunt, dedecori esse videntur: qualia sunt quæ à vitio proficiscuntur, vt scutum amittere in bello, aut fugere, quoniam ex metu: negare depositum, quoniā ex iniustitia: commisceri quibus nō oportet, vel vbi non oportet, vel quando non oportet, quoniam ex libidine, & sic de similibus quæ subiicit. Verecundia ergo metus iustæ reprehensionis est, ingenuitatis & modestiæ signum. quare affine virtutibus ponitur verecundari, nō autem pudere: quia pudor, est animi sibi male conscij ob scelus aliquod perpetratum: sic pudet à malis: piget autem, cum pœnitentia factorum afficimur. Et pudere est, in his quę tur

piter

piter fiunt: pigere, in his quæ cum damno & malo. Pudere ad dedecus secũdum Donatum, pigere ad dolorem refertur, etsi quædam horum aliquãdo promiscuè vsurpentur. Sic in bonis erubescendum non est, sed constanter & intrepide res faciẽda aut dicenda, vt D. Paul. ad Rom. c. 1. Non enim erubesco euangelium, & Lucæ 9. Qui me erubuerit & negauerit coram hominibus, negabo & eum corã patre meo. Ante peccatum primi parentes nudi, nec erubescebant, post peccatum statim erubuerunt, Genes. 2. & 3. & nunc mulieres quoque pudicæ, erubescunt si nudæ videantur, cuius pudicitię insigne celebratur exemplũ Lysidicis, quam ferunt apud Græcos eius fuisse pudicitię, vt ne tum quidem cum lauaretur, solita fuerit subuculam exuere. Ferunt item aliam Philoterem, cum in labium balnei descenderet, quantũ corporis aquæ immergeret, tantũ ab inferiori parte sensim detegere assuetam, subucula paulatim ad superiora subducta: tumq; aquis tota emergeret, eadem ratione superiora corporis amictu tegere, vt scribit Theodoretus episcopus Cyrenẽsis li. 12. de curat. Græca affect. Graue scelus existimatum est Chami, verẽda patris sui detecta non operuisse sed inspexisse, Gen. c. 9 iniuriam sibi maxi-

mam

mam irrogatam duxit vxor Candaulis regis Lydorum, quòd eam nudatam ostendisset Gygi sodali suo, vt ideo mortem illi molita fuerit, teste Iustino ex Trogo libro 1. & Herodo. in 1. Qui & addit apud Lydos & barbaros cæteros quoque magno probro esse, etiam virum conspici nudum. Et mulier quæ temere verenda hominis cum quo rixatur apprehenderit, manu ea mutilari debet, lege Dei Deuter. ca. 25. Commendatur mulieribus maxime verecundia. 1. Timoth. 2. vtpote quia illa sit custos pudicitiæ. Refert Dion Cassius lib. 58. hist. Roma. Romanos, morti adiudicasse viros quosdam, quòd obuiam facti fuissent nudi Liuiæ matri Tyberij Cæsaris, ni illa eos eripuisset supplicio, dicēs, pudicis mulieribus hos nihil ab statuis differre. Plato lib. 5. de legib. liberis inquit, non auri, sed pudoris multum oportet relinquere Putamus autem verbis, impudentiam iuuenum castigando, id nos imperaturos: & sapiens legislator, senioribus pręcipiet, vt sint coram iunioribus verecundi, ac summopere caueant, ne quis iuuenum eos aut videat, aut audiat agentes turpe aliquid aut loquētes. Nam vbi senes impudētes sunt, ibi necesse est iuuenes esse impudentissimos. Terentius in Adelphis,

Pudore

Pudore & liberalitate liberos.
Retinere esse credo, quàm metu.

Nam certe verecundiæ affectus non ad quamuis ætatem, sed ad iuuenilem maxime accommodatur. Censemus enim eos, qui eius ætatis sunt, verecundos esse oportere: vt cum non sine perturbatione viuãt, multumque ob hoc peccent, à verecundia prohibeantur delinquere: & laudamus talem iuuenem, cum tamen senem quòd verecũdus sit non laudemus: Nihil enim eorum eum agere debere censemus, pro quibus emergere verecundia solet: Neque enim verecundia homini probo competit: quippe cum pro rebus improbis fiat. Arist. lib. 4. Ethic. ad Nicoma. ca. 9. veruntamen in omnibus quibus accidit semper natura, iuuenes & robustissimos quosque, vitij sui admonet: vnde & quidam tunc maximè timendi sunt, cum erubuerint, quia omnẽ verecũdiam effuderint. Et hæc & plura alia de verecundia Seneca lib. 1. epist. epist. 11. addítq; magnã partem peccatorum tolli, si veluti teste verecũdia viuamus, & qui sic vereri potest, tandem fieri verẽdum. Et videtur monere natura mulieres ad pudorẽ, quando virorum cadauera supina fluitare, fœminarum prona faciat submersa, veluti pudori defunctarum parcente natura, Plin.

lib.

lib.7.capit. 17. Pudoris sedes in genis, seu malis infra oculos in homine: ibi enim maxime ostenditur pudor, Plin.lib.11.ca. 27. Arist.problem.sect.31.quæst.3. ait homines iratos, maxime erubescere oculis: pudefactos auribus, quia oculi eorũ quos puduit refrigerantur, nec respicere valent quos pudor tenet: & timor quoque, refrigeratio eiusdem loci fit: calor autẽ in partem transeat aduersam, quæ posterior est. Iratis porrò præsidium in eam partem tãquam violatam trãsmittitur. Tamẽ sectio. 11.quæ.32. latius quàm in aures verecundiam se diffundere dixit. Trepidãtibus autem calor, inquit, loca petit superiora, vt etiam pudore affectis effert idem sese ad faciem. Veruntamen in oculis verecundia dicitur, quia verecundia est imaginatio de ignominia sui gratia, cum facimus vel fieri videmus quæ alios turpia & iniqua opinari putamus, vt veraces sones: quare verecundantur quæ oculis cernuntur, quæ in propatulo fiunt, vnde in oculis pudor. Qui autem errant, & persuadent sibi contraria, non verecundantur, Aristot.lib.2.Rheto. ad Theod. cap.6.

FINIS.

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM tomi 2. Syntaxeon.

LIBER VIII.

1 *Quid sit mundus, & de prouidentia Dei in eo.* pagina 5
2 *De mundi vnitate, & distinctione aliorum quorundam.* 7
3 *De materia in genere.* 8
4 *Forma mundi.* 9
5 *De authore & factore mundi.* 10
6 *De sphæra & mundi sectione per polos & circulos maiores & minores.* 11
7 *De horizontali circulo.* 13
7 *De æquinoctiali circulo.* 14
9 *De meridionali circulo.* 16
10 *De Zodiaco.* 17
11 *De duobus coluris.* 20
12 *De minoribus circulis cancri & capricorni.* 22

13 De

13 *De circulo minore, arctico & Zonis.* 24
14 *De alia mundi diuisione secundum substantiam per partes contentas & continentes.* 25
15 *De Dei sede.* 26
16 *De calo primo extimo mobili.* 27
17 *De 2. calo crystallino.* 28
18 *De firmamento 3. à supremo calo, & 8. à terra globo.* 29
19 *De stellis firmamenti.* 30
20 *De stellis simpliciter primùm, postea de signis.* 32
21 *De materia & forma stellarum.* 34
22 *De stellis pro Diis habitis erronea opinio gentilium.* 36
23 *De signis, & eorum generali distinctione.* 37
24 *De Ariete.* 38
25 *De Tauro.* 40
26 *De Geminis.* 41
27 *De Cancro.* 42
28 *De Leone.* 43
29 *Virgo.* 44
30 *Libra.* 45
31 *Scorpius.* 46
32 *Sagittarius.* 46
33 *Capricornus.* 47
34 *Aquarius.* 48
35 *Pisces.* 49

36 De ortu & occasu & motu stellarum fixarum. 49
37 De circulo laccheo. 52
38 De stellis errantibus in genere, quæ planetæ ideo dicuntur. 53
39 De Saturno. 56
40 De Iouis stella. 58
41 De Martis stella. 59
42 De Sole. 61
43 De anno & siclo solari, & indictione. 63
44 De mensibus, hebdomadibus, diebus, & horis, & de Sole alia. 66
45 De Venere. 68
46 De Mercurio. 70
47 De Luna. 71
48 De capite & cauda draconis & de eclipsibus seu deliquiis. 76
49 Prognostica tempestatum ex stellis. 79
50 De Cometis. 79
51 Qui primi stellas vel perfectius obseruauerunt. 79
52 De Astrologia & Astronomia. 80
53 De vsu Ephemeridum. 86
54 Planetarum atque stallarum fixarum loca figuræ cæli magistraliter insenere, ex canone xx. instructionis Ephemer. 86

LIB. IX.

1 Homo quid. 103

2 *Quot species hominum.* 107
3 *De primo ortu hominis.* 108
4 *Dicendorum de homine parasceue.* 111
5 *De triplici vita, & de contemplatiua.* 111

LIB. X.

1 *De Metaphysica.* 116
2 *Materia metaphysices, Vnum ens, &c.* 118
3 *Veritas aliud subiectum metaphys.* 120
4 *De quæstionibus quas permittunt metaphysici.* 122
5 *De speculatione metaphysices circa substantiam, accidens, vnum, simile, æquale* 125
6 *Quid in 5. lib. metaphysices tractet Aristot.* 125
7 *Quale ens metaphysici.* 127
8 *De ente corporali & eius substantiæ diuisione, & quod formæ separatæ seu ideæ non sint.* 128
9 *De materia & forma in substantia composita.* 129
10 *De potentia & actu, & num potentia actu prior.* 132
11 *Quid vnum, & quot modis, & quid multa, quid idem simile, æquale, diuersum, differentia, contrarium, medium.* 135
12 *Aristotelis anacephaleosis in 11. lib.* 138

13 *De triplici substantia, corruptibili, incorruptibili, mobili incorruptibili, insensibili & aeterna.* 138
14 *Ordinis nostri alia ratio.* 141
15 *De transcendẽtibus, & cur principia tertia classis speculi, lib. 1. Synt. c. 1. transcendentia dicta sunt.* 142

LIB. XI.

1 *De nomine & finitione Physices.* 149
2 *De diuisione naturæ.* 152
3 *Cognitio circa rerum naturam multiplex, & de gradibus naturæ.* 153
4 *Quid tractet physica.* 158
5 *De principijs.* *ibid.*
6 *De materia.* 159
7 *De forma.* 167
8 *De priuatione.* 169
9 *De causis.* 171
10 *De motu.* 172
11 *De quiete.* 175
12 *De infinito & finito.* 176
13 *De loco.* 178
14 *De vacuo seu inani.* *ibid.*
15 *De tempore.* 180

LIB. XII.

1 *De Mathematicis disciplinis in genere.* 180

2 *De Astrologia.* 181
3 *Quid Musica.* 182
4 *De sono subiecto musices.* 182
5 *De Musices inuentione.* 186
6 *De diuisione Musices & de caelesti.* 187
7 *De caelesti musica.* 188
8 *De musica humana.* 189
9 *De artificiali musica, eius diuisione, & instrumentis musicalib. seu organis.* 189
10 *De vocali musica & eius diuisione.* 191
11 *De voce seu pthongo in artificiali musica.* 193
12 *De vocum expressione, figura, tactu, pausa, punctis.* 196
13 *De vnisono & tonis.* 198
14 *De concordantia & discordantia.* 199
15 *Quadam axiomata compendiariarum modulationum.* 200
16 *De tonis tropicis.* 201
17 *De modis musices antiquorum.* 202
18 *De effectibus & vi musices.* 204
19 *De saltationibus & tripudijs.* 207
20 *De scenicis antiquorum saltationibus.* 209
21 *De diuersis moribus antiquorum circa musicam & tripudia.*

LIB. XIII.

1 *De necessitate Geometriæ.* 220
2 *De nomine & diuisione geometriæ.* 222

INDEX CAP.

3 De [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible]

4 De [illegible] [illegible]

5 De [illegible], [illegible], & [illegible] [illegible]

6 [illegible] [illegible]

7 De [illegible] [illegible] [illegible]

8 De [illegible], & [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

LIB. XIIII.

1 De [illegible], & [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible]

2 [illegible] [illegible] [illegible]

3 De [illegible], [illegible], & [illegible] 237

4 De [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

5 De [illegible] [illegible]

6 De [illegible] & [illegible] 241

7 De [illegible] [illegible] [illegible], & de [illegible] [illegible] 243

8 De [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible]

9 De [illegible] 245

LIB. XV.

1 De [illegible] & [illegible] [illegible] 246

2 [illegible] [illegible] [illegible] 248

3 De [illegible] [illegible] 254

4 *De praxi Arithmetices, & notarum vel calculi ordinatione.* 256
5 *De regulis communibus, & de additione.* 258
6 *De substractione.* 259
7 *De multiplicatione.* 260
8 *De partitione.* 262
9 *De aliis regulis.* 264
10 *De vi efficaciaq; numerorum.* 266
11 *De monade & alijs quibusdam numeris.* 268.
12 *De mensuris.* 269
13 *De ponderibus.* 273

LIB. XVI.

1 *De Gramatices necessitate.* 276
2 *De nomine, & quid pertractetur in grammatica.* 278
3 *De literis.* 279
4 *De cognatione literarum inter se.* 286
5 *De vitiosa & emendanda quadam quorundam pronunciatione.* 286
6 *De diuisione literarum.* 289
7 *De syllabis.* 291
8 *De dictionibus.* 295
9 *De dictionum generibus, quas partes vocamus orationis.* 296
10 *Quibus in rebus.* 298

INDEX CAP.

LIB. VIII.

1 De [illegible], & [illegible], [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible]
2 De [illegible] Dialectica [illegible]
3 De [illegible] [illegible]
4 De [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
5 De [illegible] [illegible]
6 De [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible]
7 De [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
8 De argumentandi formis. 309
9 De syllogismi forma. [illegible]
10 De modis syllogismi. 310
11 De figuris. 311
12 De modis figurarum. 312
13 Observanda in optimo syllogismo. 315
14 De syllogismo ex demonstratione. 317
15 Ex quibus demonstratio colligatur. 317
16 De consequentia. 318
17 De Enthymemate. 320
18 De inductione. 321
19 De paradigmate seu exemplo. ibid.
20 De topicis. 322
21 De solutione argumentorum. 323
22 Regula generales respondendi. 324
23 De sophismate, & fallacia, & solutione eius. 325

LIB.

LIB. XVIII.

1 Quid in arte hac consequamur. 328
2 De materia & statu causæ, & generibus orationum. 329
3 De observandis ab eo qui dicturus est. ibid.
4 De vocis compositione in oratore. 332
5 De vocis mutatione in dicendo. 333
6 De notis quæ indicant vel vocis suspensionem vel mutationem. 334
7 De moderatione vocis per singulas partes orationis. 335
8 De gestu totius corporis. 336
9 De gestu conueniente manuum & digitorum. 337
10 Vitia gestus manuum, & aliarum partium corporis. 338

LIB. XIX.

1 De Poëtica arte quatenus in Repub. admitenda. 340
2 Quibus constant poëmata, & de rhythmo. 347
3 De syllabarum quantitate. 349
4 De pedum diuersa nomenclatura. 351
5 De distinctione & nomine carminum. 352
6 De systemate vario carminum. 354
7 De tributis carminibus. 355
8 De quibusdam effectibus carminum. 356

LIB.

INDEX. CAP.

LIB. XX.

1 Quid Historia, & quod ea vera narratio, fo. 360
2 De Historiæ speciebus. 315
3 Historiæ utilitates. 363
4 De arte scribendæ Historiæ, seu de præceptis quibusdam. 374

LIB. XXI.

1 De politicæ tractationis ratio. 366
2 Quid politica. 367
3 De speciebus rerum pub. 368
4 Quæ species administrationis melior. 369
5 Quæ in optima administratione requiruntur. 375
6 De officio principis. 376
7 De magistratibus. 370
8 De subditorum officio. 382
9 De politicis magistratibus. 384

LIB. XXII.

1 De nomine Ethicæ, & morum bonorum fine. 386
2 De differentia generali virtutis moralis & intellectualis. 387
3 Vnde virtutes morales comparentur. 389

LIB. XXIII.

1 Quid œconomia. 392

2 *De partitione œconomiæ priuatæ.* 393
3 *De vxoria œconomia.* 394
4 *De legibus vxoris erga domesticos.* 397
5 *De dominica œconomia.* 399
6 *De paterna in liberos œconomia.* 401
7 *De œconomia aquisititia.* 405

LIB. XXIIII.

1 *Quare artes factiua.* 405
2 *De Mechanicis.* 407
3 *De Lanificio.* 408
4 *De diuisione lanificij.* ibid
5 *De prisca ouium solicitudine, ob lanam & de alijs.* 409
6 *De lana seu vellere ouium.* 412
7 *De progressu lanificij vsq; ad pannum.* 412
8 *Ex pannorum pertractatione quot species hominum viuant.* 414
9 *De tela.* 415
10 *De opificio ex aliarum plantarum pilis & animalium vellere.* 416

LIB. XXV.

1 *De nomine militis.* 418
2 *De diuisione militiæ.* 419
3 *De militia arte.* ibid.
4 *De diuisione militiæ armatæ, & part. eius.*
5 *De armis militaribus.* 425
6 *De signis militaribus.* 429

7 Testi

7 *Vestimenta quædam castrensia.* 430
8 *De castrorum dispositione.* 431
9 *Munera quæ erant in castris.* *ibid.*
10 *De instructa acie.* 432
11 *De acie iter agente.* 435
12 *De exercitu pugnaturo.* 436
13 *De exercitu classico, & armamentis eius.* 437
14 *De cura & disciplina militari.* 438
15 *De ducis optimi disciplina.* 439
16 *De disciplina, & exercitijs militarib.* 441
17 *De muneribus militum strenuorum.* 443
18 *De triumphis.* 444
19 *De pœnis militaribus.* 445

LIB. XXVI.

1 *De nauigandi inuentione.* 446
2 *De aqua nauigabili.* 450
3 *De periculis nauigationum.* 451
4 *De nauibus.* 455
5 *De nauium distinctiombus.* 458
6 *Nauium partes.* 460
7 *De instrumentis nauticis.* 462
8 *De præceptis nauigandi generaliter.* 463
9 *De marium natura & itineribus.* *ibid.*
10 *De pyxide nautica seu versoria.* 464
11 *De nauium gubernaculo.* 466
12 *De tempestatum præcognitione & sedatione.* 467

13 *De*

13 *De ventorum obseruatione.* 468
14 *De obseruandis in sole, luna, stellis, & cælo.* 469
15. *De legibus nauticis.* 470

LIB. XXVII.

1 *De agriculturæ honore.* 471
2 *Quod agricultura sit ars, quid, & eius principia.* 473
3 *Præcepta istius artis.* ibid.
4 *Agricola vt facilem terram proscindat aratris semina, quo iaciẽda modo cultúsque locorum edocuit.*
5 *De agri cognitione.* 475
6 *De tribus generibus instrumentorum agriculturæ necessarijs.* 475

LIB. XXVIII.

1 *Medicina quid, & morbus.* 477
2 *De distinctione medicinæ & medicorum.* 478
3 *De medicina purè spirituali, & eius speciebus.* 479
4 *De medicis alijs pathimatũ & morum.* 482
5 *De legislatoribus.* 484
6 *De medicina corporis humani, num ars, & de tribus gradibus eius, & medicorum.* 485
7 *Quæ debeat præscire optimus medicus.* 487

8 *Partes corporis humani & morbi earum, primo de capite.* 490
9 *De oculo.* 493
10 *De auribus, & earum morbis & cura.* 494
11 *De naso, & morbis eius.* 495
12 *De ore.* *ibid.*
13 *De gutture & collo.* *ibid.*
14 *De facie.* 496
15 *De cutis morbis.* *ibid.*
16 *Thoracis partes externa.* 497
17 *De ventre.* 498
18 *De pudendis.* 499
19 *Dorsi partes.* 500
20 *Manuum partes.* *ibid.*
21 *Partes coxarum, crurum, & pedum.* *ibid.*
22 *De aliis partibus.* 501
23 *De morborum causis.* *ibid.*
24 *Immitti morbos permissiuè à Deo per angelos malos, & de cura eorum & cautione, & Christian. incantationib.* 504
25 *De morbis à causa animi, & adhuc de excantatione.* 509
26 *De aëre tertia causa morborum.* 511
27 *De causis ab alimentis.* 514
28 *De causa morborum à motu, & quiete, & somno, & vigilia, & coniugij solutione.* 515
29 *De symptomatibus.* 517
30 *De signis triplicibus & signis temperamenti*

menti & morbi. 517
31 De signis prognosticis in mutatione morbi, vitæ, & mortis, seu de crisibus. 521
32 De practica medices & diæta. 526
33 De medicamentis. 527
34 De chirurgia. 528
35 De pharmacopolis & seplasianis. 531
36 De coquo. 534
37 De veterinaria medicina. 537
38 Quare animatis medicina conueniat. 540

LIB. XXIX.

1 De vtilitate & causis venationis. 542
2 Quid & quotuplex venatio. 547
3 De venatione animalium quadrupedum. 549
4 De aucupio. 551
5 De piscatione. 552

LIB. XXX.

1 De fabrilium artium genere. 554
2 De architectura. 554
3 De partibus architecturæ. 557
4 De gnomonices parte. 558
5 De machinatione. 558
6 De fabris ministris architecti. 560

LIB. XXXI.

1 De picturæ exercitio. 561
2 Quid pictura & quibus vtatur. 562

3 *De progressu pictura.* 563
4 *De diuisione pictura.* 565
5 *De quibusdam praeceptis pingendi alijs.* 566
6 *Alia praecepta pingendi ratione diuersa materiae.* 568
7 *De coloribus.* 570
8 *De alijs coloribus non mineralibus, simplicibus, & compositis.* 572
9 *Colorum quarundam affinitas.* 576
10 *De sociandorum colorum arte, quam vocant adumbrationem.* 578
11 *De coloribus dilutis, ad scribendum.* 579
12 *De baphicis infectoribus pannorum.* 581
13 *De imbuenda cera coloribus ad subtilia quadam opera per agenda.* 582
14 *De sculptoribus, seu anaglyphis, & caluoribus.* 583
15 *De statuarijs.* 583
16 *De plastica.* 584
17 *De aurificibus & arte eorum.* 585
18 *De fabris monetarijs.* 587
19 *De fabris aeris & aeris cyprij vel cupri.* 588
20 *De fabris ferrarijs.* 589
21 *De alijs fabris metallicis, lignaeisque.* 591
22 *De fabris vel opificibus vitri.* 592

LIB. XXXII.

1 *De distinctione animae.* 593

2 *Quid anima brutorum.* 594
3 *Anima rationalis.* 597
4 *Quid spiritalis anima.* 599
5 *A solo Deo animam generatam cum corpore.* 600
6 *De animarum nobilitate.* 6 4
7 *Anima vna cuique & propria.* 606
8 *De sede animæ in corpore.* 607
9 *De statu animæ post mortem.* 608
10 *Sexus nullus animæ.* 609
11 *De loco animæ post mortem sententiæ gentilium.* 609
12 *De tribus locis, quibus detinentur animæ ex veritate Christiana, primumque de paradiso.* 613
13 *De inferno.* 616
14 *De purgatorio.* 617
15 *De limbo.* 620
16 *De anastasi & coniũctione animarum cum suis corporibus.* 621
17 *De vltimo & magno Dei iudicio animarum & corporum.* 629

LIB. XXXIII.

1 *Quid animal.* 632
2 *De animalium diuisione.* 633
3 *Animalium aliæ minus generales distinctiones.* 637
4 *De animalium ortu & origine.* 638

5 *De animalibus quæ ex semine nascuntur.* 640
6 *De animalibus ex corruptione vel putrefactione editis.* 640
7 *De natis ex putrefactione limi, & terræ, & imbrium ariditate.* 641
8 *De animalibus quæ innascuntur stirpibus & plantis.* 642
9 *De animalibus ex aliorum animalium viuorum corruptione natis.* 644
10 *De animalibus quæ ex alijs animalibus mortuis nascuntur vel generantur.* 646
11 *De animalibus quæ transmutantur in aliam speciem.* 647
12 *Nullum esse locum qui non habeat aliquod animal.* 648
13 *De animalibus quibusdam plantis.* 650
14 *De corpore animalium & eius diuisione.* 651
15 *De partibus corporis animalis similaribus & dissimilaribus.* 552
16 *De carne animalium & illis adiacentibus.* 653
17 *De ossibus quædam.* 655
18 *De neruis pauca.* 658
19 *De venis quædam & de arterijs.* 660
20 *De spiritibus.* 664
21 *De facultatibus animalium.* 665
22 *De musculis.* 666

23 *Generaliter indicantur authores qui de partibus corporis animalium tractant.* 668
24 *De capite.* 669
25 *De pilis, & quæ horum loco animalibus sint.* 670
26 *De ore.* 672
27 *De lingua.* 672
28 *De collo.* 674
29 *De thorace & eius partibus.* 674
30 *De manu.* 676
31 *De penetralibus thoracis, corde, iecinore, vesica fellis & felle.* 676
32 *De pulmone, abdomine, peritoneo, omento, intestinis, vrinarijs vasis.* 679
33 *De sensu & diuisione eius.* 682
34 *De visu.* 683
35 *De quibusdam visus effectibus.* 685
36 *De auditu.* 687
37 *De olfactu.* 689
38 *De gustu.* 693
39 *De tactu.* 694
40 *De his quæ communia sensibus sunt exterioribus.* 696
41 *De sensibus interioribus.* 698
42 *De motu qui est ex facultatibus animalis & de motu intrinseco.* 699
43 *De motu extrinseco.* 701

INDEX CAP.

1 *De vita plantæ.* 703
2 *De distinctione generali stirpium.* 705
3 *Necessaria generationi & conservationi plantarum.* 706
4 *De alia propagatione plantarum, quàm ex semine.* 709
5 *De partibus plantarum.* 711
6 *Arborum partes ferè omnes.* 713
7 *Herbarum partes.* 714
8 *Frumentorum partes.* 716
9 *Vitis partes.* 716
10 *Aliæ partes stirpibus communes.* 717
11 *De vegetatione.* 718
12 *De coloribus stirpium.* 720
13 *De cognitione temperamenti & qualitatum stirpium.* 721
14 *De primarum qualitatum notione.* 722
15 *De dignotione qualitatum per tactum.* 723
16 *De dignotione earundem per gustum seu saporem.* 724
17 *De quibusdam quæ plantis accidunt.* 728

LIB. XXXV.

1 *Quid elementum, & de materia & ordine eorum.* 730
2 *De numero elementorum.* 734

3 *De elementorum fortiori natura veluti sexu.* 737
4 *De igne & colore naturali.* 738
5 *Quod ignis in omni mixtione corporali sit.* 741
6 *De distinctione ignium, de flamma, carbone, & cineribus.* 744
7 *De gradibus coloris ignis.* 746
8 *De aere & eius effectibus erga viuentia & alteratione.* 648
9 *Quomodo exploranda salubritas & qualitas aeris.* 750
10 *Num aere solo quid viuere possit.* 750
11 *De materia generaliter exhalationum, in quibus impressiones in aeris regionibus seu partibus generantur.* 758
12 *De nube & nebula.* 759
13 *Præsagia ex nubibus & nebulis.* 761
14 *De pluuia.* 762
15 *De rore.* 763
16 *Pluuiæ futuræ præsagia.* 764
17 *De manna.* 764
18 *De niue & pruina.* 765
19 *De grandine.* 766
20 *De exhalationibus humidis seu siccis.* 768
20 *De ignibus in aëre apparentibus & de tonitruo.* 770
22 *De fulgure & fulmine.* 772
23 *De præsagijs & effectibus tonitrui & ful-*

gurationis. 774
24 De cometis. 776
25 De ventis. 780
26 De ventorum sectione. 783
27 Orientalium ventorum quædam obseruationes. 785
28 Occidentalium obseruationes. 786
29 Meridionalium obseruationes. 786
30 Septentrionalium obseruationes. 787
31 Ventis communia. 788
32 De repentinis flatibus. 789
33 De terræmotu. 790
34 Motus terræ futuri prænuntia. 792
35 De alijs impressionibus aëreis ad solem, lunámque relatis, corona, iride, parheliis. 797
36 De aqua & maris salsedinis causa. 801
37 Signa quibus dignosci potest num aqua subsit terræ alicubi. 804
38 De miraculis aquarum. 805
39 De differentijs aquarum & marium distinctione, & reciprocatione & motu. 806
40 De fontium origine, & eruptionibus aquarum ex terra, tribúsque regionibus terræ. 809
41 De alio quàm ex terra aquarum ortu & de distillatione. 811
42 De pigmio. 813

43 De

43 *De terra, quod ea sit sicca.* 815
44 *Terræ distinctio.* 816
45 *De magnitudine orbis terræ.* 818
46 *De terræ immobilitate.* 820
47 *De terræ vtilitate.* 821
48 *De aliarum rerum elementis.* 823

LIB. XXXVI.

1 *De mixtione elementorum, & de differentia eius, & mixtionis, generationis, & alterationis, & aliorum.* 825
2 *De mixtorum diuisione.* 829
3 *De lapidibus, quomodo, & vbi generentur.* 831
4 *De diuisione lapidum.* 835
5 *De gemmis.* 837
6 *De marmore.* 839
7 *De magnete.* 841
8 *Num lapides viuant & crescant.* 844

LIB. XXXVII.

1 *De metalli nomine.* 846
2 *De generatione metallorum.* 847
3 *De metallorum distinctione.* 849
4 *De auro & argento.* 850
5 *In quibus inueniatur aurum & argentum.* 851
6 *De aurichalco.* 854

7 *De ære.* 855
8 *De plumbo & stanno, cerussa, sandaracha.* 855.
9 *De ferro & chalybe.* 857
10 *De argento viuo, & chemicis metallorum nomenclaturis.* 857

LIB. XXXVIII.

1 *De alijs corporibus mixtis simplicibus & sine vita existentibus, de vitro & nitro primum.* 858
2 *De alumine.* 859
3 *De bitumine.* 860
4 *De sulphure.* 860
5 *De salibus.* 861
6 *De atramentis.* 861
7 *De tribus spiritibus mineralibus & alijs medijs.* 862

LIB. XXXIX.

1 *Quid tractandũ sit in hoc & sequenti libro, & de diffinitate virtutum & vitiorum.* 863
2 *De iustitia.* 867
3 *De diuisione iustitiæ.* 870
4 *De alia diuisione Iustitiæ, & iniustitiæ.* 872
5 *De iniustitia.* 873
6 *De prudentia.* 873
7 *De imprudentia.* 878

8 *De fortitudine.* 879
9 *De diuisione fortitudinis.* 883
10 *De timiditate & aliis & vitiis fortitudini repugnantibus.* 885
11 *De temperantia & continentia.* 885
12 *De diuisione temperantiæ.* 892
13 *De intemperantia.* 892
14 *Disjunctio virtutum principalium, quas cardinales dicunt Theologi.* 894
15 *De fide in genere quid.* 896
16 *De diuisione fidei & quod innumera penè negotia ex fide & quod credamus pendeant.* 896
17 *De inconstantia fidei rerum humanarum.* 897
18 *De fidei nominis acceptione.* 901
19 *De fide theologica virtute.* 904
20 *De operibus & actibus fidei.* 908
21 *De infidelitate.* 912
22 *De spe generaliter seu fiducia.* 915
23 *De spe, prout est virtus theologica.* 920
24 *De vitio contra spem.* 922
25 *De charitate in genere, & de gradibus eius seu distinctione.* 923
26 *De charitate, vt virtus theologica est.* 926
27 *De ordine & gradibus dilectionis.* 927
28 *De odio, inimicitia, & aliis quæ pugnant charitati.* 934
29 *De legum obseruatione & contemptu.* 938

De

30 *De pietate seu religione.* 942
31 *De superstitione & impietate in Deum.* 944
32 *De pietate in patriam.* 946
33 *De pietate in parentes.* 947
34 *De pietate erga praeceptores.* 958

LIBER XL.

1 *Methodi ratio.* 949
2 *De superbia.* 949
3 *Antidotum superbiæ.* 954
4 *De auaritia.* 961
5 *Antidotum auaritiæ.* 966
6 *De luxuria & libidine.* 970
7 *De castitate in genere, & de coniugali castitate.* 975
8 *De viduarum castitate.* 916
9 *De virginum castitate.* 917
10 *Antidotum luxuriæ pro conseruanda castitate.* 981
11 *De virginitate & castitate conseruata apud Ethnicos in sacris.* 986
12 *De virginitate conseruata in Dei veri cultu.* 988
13 *De virginitate sanctissimæ matris Domini nostri Iesu Christi.* 990
14 *Paranesis ad virginitatem & castitatem.* 995
15 *De inuidia.* 1001

Anti

16 *Antidota contra inuidia libem.* 1010
17 *De beneficentia.* 1014
18 *De gula vitio.* 1015
19 *De ebrietate.* 1022
20 *Antidotum edacitatis & crapula.* 1025
21 *De ira.* 1026
22 *Antidotum ira.* 1029
23 *De patientia.* 1035
24 *De acedia seu pigritia & ignauia.* 1038
25 *Antidota acedia.* 1042
26 *De diligentia.* 1044
27 *De fraude, dolo, & calumnia.* 1044
28 *Antidota ad fraudes, dolos, & calumnias expurgandas.* 1047
29 *De bona fide.* 1048
30 *De impudentia.* 1049
31 *De verecundia.* 1050

INDEX

INDEX RERVM

insignium, & verborum istius operis, cuius prior numerus significat librum, secundus caput, tertius paginam.

Accentus distinctiones tam in lingua Graeca Latina, quàm Hebraea. 16.7.292

Accentus distinctae lectionis Hebraeorum. 18.6.335.

Accidens quid. 17.1.302

Accusati iniuriosè iniustéque. 40.15.1007

de Acedia plura seu de pigritia vitio. 40.24.1038.

Acharanaar stella. 8.24.39

Acies vt instruenda ad pugnam, & de eligenda forma. 25.10.432

Acies vt in itinere ordinetur. 25.11.434

Acuna mensura. 13.8.231

Acquirendi modi varij. 23.7.404

Actaonis interpretata fabula. 29.1.545

Actio prauae consuetudinis. 22.3.389

Actiua vita quae. 9.5.112

Actus mensura. 13.8.231

de Actu & potentia. 10.10.132

[illegible] qui. 28.[illegible]1.513

[illegible] 9.1.1[illegible]5

[illegible]

Additio in numerandi arte quid. 11.5.258
Adiurationes contra morbos. 2 .24.505
Aministratio ciuitatis regiæ administrationi proxima. 25.2.367
Administrationum Rerumpub. tres species. 21. 3.368. *quæ melior.* 21.4.369
Adoratio stellarum apud quos. 8.22.36
Adrianus Cæsar venator. 29.1.546
Adulator. 39.18.936
Adulterij mala. 40.6.912
Aedificationes publicæ & priuatæ quæ requirant. 30.2.555
Aedificium villæ quale esse debeat. 27.3.474
Aedificiorum ichnographiæ & scenographiæ. 13.4.26
Aedificijs non superbiendum, quare. 40.3.960
Aemulationis duæ species. 4.15.1001
Aeris nocumenta in morbis. 28.26.511
Aër extraneas qualitates recipit. eod.
Aër secundum Aristagoram habet omnium semina. 39.3.709
Aëris elementaris qualitas & regiones tres 35.8.748
Aër circunstans quomodo nos lædat. eod.
quomodo alteretur. eod. pag. 749
secundum regiones diuersas orbis, eius diuersæ qualitates. eod.
Aeris salubritatem quomodo exploramus. 35. 9.750

Aere

Aëre solo num animal viuere possit, disputatio, 35.10.751
Aëris proprius motus in occidentem. 35.25.790
Aër quomodo sonum facit. 12.4.183
Aëris mutationes prænuntiatia. 8. 56.54. & 8. 57.pag.55.& 56
Aer quid, & vnde. 37.7.855
Aeris fabri & ars. 31.19.588
Aeris fusio facilis. eod.
Aeris ferruminatio. eod.
Aegritudines corporis quibus signis & planetis referantur. 8.60.65
Aegroti publicè olim vbi, & quare exposiri iuuarentur. 28.7.490
Aeolipyla quid. 35.29.791
Aequatoris seu æquinoctialis circulus. 8.8.15
Aequinocum quid. 17.4.306
Aequinoctia quando. 8.11.21
Aestas incipit. 8.27.42.*desinit* 8.30.45
Aestus maris vnde fiant, 35.39.808
Aetheræ regionis mundi figuratio. 8.14.24
Agnus planta & animal. 33.13.650
Agriculturæ origo, laus, quod familiaris Imperatoribus. 27.1.471
An ars 27. 2.473.*artium nutrix* eod. *finitio & præcepta eius* 27.3.474
Agrorum cognitio & differentia. 27.4.475
Agriculturæ instrumenta. 27.5.476.
Agrorum quot figuræ. 13.4.225

A labes

Alabastrites lapis qualis. 36.6.841
Albenten stella. 8.24.28
Alchemiæ libri indicati. 37.4.850
Algebræ regula numerorum. 15.9.265
Algonella stella canis. 8.26.42
Alimenta causæ interdum morborum. 28.27.514
Alphabetum trilingue. 16.3.283
Alteratio quid. 11.10.172
Altitudo stellarum quando maior. 8.9.17
Alumen quid, & species. 38.2.859
Amicos beneuolentia parit, austeritas solitudinem. 39.25.922
Amicitia pares recipit aut facit. eod.
Amicitia triplex. eodem
Amicitiæ graduum ordinatio. 39.29.926
Amici, adulatoris, & placidi differentia. 39.28.934
Amore imaginum aquæ, & aliarum rerum irretiti. eodem
Amor inordinatus quis. eodem
Amphibia animalia partim in aqua, partim in terra inuenta. 33.12.649
Analogum quid. 17.4.306
Anatome ossium hominis & auium. 33.17.655
Annales quid, & quomodo, & à quibus conscripti olim. 20.2.pag.361.& 362.
Annus communis & bissextilis. 8.10.18
Anni quatuor tempestates quomodo à sole fiant. 8.42.61.

Annus solaris, lunaris, & cuiusque planetæ. 8.43.63
Annus apud quos & quando plurium vel pauciorum quàm duodecim mensium. eod.
Anni varium initium. eod.
Animorum aliquorũ animaliũ cognitio. 29.1.342
Andromeda signum. 8.24.39
Angarij & parangarij milites qui. 25.4.422
Angeli & anima an ex præiacente materia. 11.6.166.
Anguillarum piscatio qualis. 29.5.552
Anguitenens signum cæli. 8.31.46
Anguli varij. 13.4.224
Angulares figuræ. eodem
Anima & corpore homo constat. 9.1.105
Animæ appellatio vnde. 11.3.156
Anima quomodo forma hominis. 11.7.169
Anima quid & quotuplex. 32.1.593
Anima brutorum quid. 32.2.594
Anima rationalis quid 32.3.598
Anima spiritualis quid. 32.3.eod.
de Animæ materia sententiæ antiquorum à quo creata. eod.
Animam dicentes in corpus pro castigatione missam. eod. & cap.6 pag.604
Animarum nobilitas. 32.6.604
Anima cuiq; propria, non vna omnium. 32.7.606
Anima vna tantum hominis cuique. eod.
Animæ sedes in corpore vbi. 32.8.607. *Status*

post mortem. 32.9.608
Anima sine sexu. 32.10.609
Animarum post mortem receptacula secundum Ethnicos & Christianos. 33.c.11. & 12.*pag.* 610.& *seq.*
Anima in glacie audita. 33.12.613
Animam sine corpore resurrecturam dicere hæreticum. 32.16.625
Anima proximi plusquam corpus nostrum faciēda & rebus omnibus præponēda. 39.27.927
Animus musica mulcetur & commouetur. 12. 18.205
Animi partes duæ vnde intellectus & mores. 22.2.387
Animi morbi & medicina. 28. *cap.*2. & 3.*pag.* 578.& *seq.*
Animi passiones afficiunt corpus & morbos generant. 28.25.509
Animalia à terra produci. 9.3.108
Animalium prima origo qualis. *eod.*
Animalium morbi & curatio. 28.37.537
Animaliaum morborum hominibus pleraque remedia docuerunt. 28.38.540
Animalium quorundam annorum habet distinctio ex signis. 29.1.542
Animal vnde dictum. 32.1.593.
Animal quid. 33.1.632
Animalium diuisio. 33.2.633.& 33.3.637.
Animaliū insecta & imperfecta quæ. 33.3.637

Animalium mores. eodem
Animalium diuersa generatio, ortus, & creatio. 33.3.6.38. *Ex semine ouis.* 33.5.640. *Ex putrefactione.* 33.7.641. *ex stirpibus.* 33.8.643
Animalia in stomacho hominis quomodo nascantur. 33.9.634
Animalia nascuntur ex animalibus mortuis. 35.10.646.
Animalia quæ mutantur in aliam speciem. 33.11.647
Animalia esse in omnibus elementis visibilia & inuisibilia in aere. 33.12.647
Animalia quædam infesta, vt musca, serpentes, mustellæ, quibus abigantur. 39.11.889
Animalis corporis diuisio. 33.14.651
Animositas à calore. 32.2.594
Annuli astronomici interpretes. 13.7.229
Anteuindemiator stella. 8.29.44
Antithesis quid. 16.8.296
Antistrophe. 12.20.211
Apparitiones hominum viuorum & mortuorum falsæ vnde aliquando contingant. 14.4.239
de *Appetitu diuerso.* 33.42.700
Aphæresis. 16.8.295
Apocope. eodem
Apodeixis quid. 17.14.314
Apodes aues. 33.2.636
Apostrophe. 16.28.295
Apothecariorum officium. 28.34.529

Aqua

Aquarius signum 8.34.48
Aqua quid & vnde salsa in mari. 35.36.802
Aquæ frigidiores salubriores, num principium mundi. eodem
Aqua vnde sapores hauriat, & quæ salubrior 35.36.803
Aqua num terræ subsit indicia. 35.37.806
Aquarum distinctiones. 35.39.806
Aquæ quæ sint supra firmamentum. eod.
Aquarum noxiæ vnde. 35.40.810
Aquarum artificialium habendi modi & distillatio. 35.41.811
Aquæ quæ sunt nauigabiles. 26.2. 450
Aquæ fusiles metalla sunt. 3.2.847
Aquæ fortis compositio. 31.20.589
Aquila signum cæli. 8.33.pag.47
Ara cæli signum. 8.32.47
Aratri partes. 27.5.476
Arbores luna plena vel crescente humore abundant. 8.43.73
Arbor quid 34.2.705
Arbores lanigeræ vbi. 24.10.418
Arborum partes nominatæ. 34.6.713
Arbor vitæ quid. 28.3.479
Archilochi vis in iambo. 19.8.359
Architectura quid, & quid contineat. 30.2.554
Architectus & faber in quo conueniant & differant. eodem.
Architecturæ partes sex & quæ. 30.3.557

Architectorũ ministri quot & quales 30. 6.560
Arctos seu vrsa minor. 8.28.43
Arcticus & antarcticus circulus quid. 8.13.24
Ardentes montes. 36.3.853
Arena non lapidescit. 36.3.eod.
Argentum viuum & sulphur materia omnium metallorum 48.2.488
Argentũ viuum quid. eod.& cap. 20. p.343
Argenti generatio qualis. 37.4.850
Argonauis signum. 8.28.44
Argumentorum diuisio. 17.2.303
Argumentum quid & eius species 17.8.309
Argumentorum consequentia quid. 17.16.318
Argumenta fallacis probationis enthymema & inductio. 17.c.17.& 18.320. & seq.
Argumentum ab exemplo quid. 17.29.311
Argumentorum topica seu loci. 17.20.322
Argumẽtorũ solutiones vnde petendæ. 17.21.323
Argumentum fallax quot modis. 17.23.325
Arma antiqua quæ. 25.3.420
Arma & armatura diuersi generis. 25.4.420. & seq.
Arma vnde dicta & differentiæ eorũ. 25.5.425
Armatæ militiæ species & partes. 25.4.420
Arietis signi quot & quales stellæ. 8.24.38
Aristocratia quid. 21.3.369
Arithmos quid & arithmetica. 15.1.346
Arithmetica proportio quæ & in quibus. 13.1

Artic

Articulus in arithmeca quid. 15.3.254
Ars necessaria aliqua cuique ad vitæ necessaria quærenda. 24.1.405
Artes vnde ortæ. eod.
Ars fabrilis quotuplex. 30.1.554
Ars benè & multum dicendi in quo consistit 18. 1.326
Ars mechanica quid. 24.2.407
Artificum multitudo circa lanificia & pannos. 24.8.414
Artificum nomenclatura. eod.
Artes practicæ, actiuæ, & factiuæ. 21.1.366
Artis & thesis dictionum quid. 16.8.294
Arteriæ trahunt vicinum aërem vnde inficiuntur, si is infectus. 33.19.661
Arteria quid 33.c.15.& 16.p.655.& c.19.p.660
Arteriæ pulsatio. 33.19.661
Arthmius infamia condemnatus, quòd aurum in Græciam portasset. 37.5.862
Arura mensura. 13.8.231
As quid & partes. 15.13.273
Asinus habet pilum & lanam. 33.25.671
Asinus pediculis & ricinis immunis. 33.9.644
Asirolabij vsum & efformationem qui tractent 13.6.229
Astronomici annuli interpretes. eod.
Astrologia vnde, quid diuisio, obseruationes eius & de astronomia. 8.52.80.
Astronomia in quibus improbanda. eod.

de Astrologia remissio. 12.1.181
Athei quidam. 30.31.540
Atramentum Chemicorum in quintuplici specie 38.6.861.
Auaritia quid 40.4.961. *habet malè accipere, & malè retinere.* eod
Auaritia insatiabilis quare eo & p. 962. *& seq.*
Auari stultitia. 40.3.959
Auaritia Deo & hominibus omnibus exosa 40 4.965
Auaritiæ impij satellites. eod.
Auari sispiciosi & pa... cur. eod
Auaritiæ tres species. eod
Auaritiæ remedia. 40.4.966
de Aucupio seu auium venatione 29.4.551
eius instrumenta & aues prædatoriæ eod.
Auditus obiectum habet sonum 12.4.182
de Auditu sensus. 36.687
Auditus quomodo & quando melius eodem
Auditus quomodo fiat eod.
Aues prædatoriæ, nomina 29.4.551
de Auribus 33.36.687
Auris arrecta clarius audit eod.
Aurium partes, morbi, & remedia 28.10.494
Aurichalcum quid & species 37.6.854
Aurum argentum ne quomodo probentur, fundantur, ferruminentur, tingantur, encausientur 31.17.585
Auri & argenti generatio qualis 37.4.850

Aurum

Aurum solum metallorum perfectum eod.
Aurum & argentum in quibus locis inuenitur 3.5.851
Aurum cur palleat eod.
Auri coaceruatio exprobrata 38.5.852
Auriferi fluuij & aureus imber eod.
Aurificum ars in quo consistit 31.17.585
Aureus numerus quid, & ad quid inuentus 8.47.75
Aureum vellus quid 24.5.409
Aureum rete Neronis 29.5.552
Autumnus incipit 8.30.45
Azilum vbi in militia. 25.6.430

B

Baculus Iacob siue radius instrumentum astronomicum. 13.7.29
Balneum maris & alijs mariæ quid. 25.7.74
Baphica tinctorum. 31.12.581
Basiliscus stella. 8.81.43
Bellum superbos humiliat, pax inflat. 40.2.950
de Beneficentia 40.17.1014
Beneficium in quo consistat. eod. & 1015
Bilis flaua & atra quid. 28.7.488
Bilis & pituita causas morborum recipiunt. 28.26.511.
Binarij numeri vis. 15.51.169
Bitumen quid & species. 38.3.860
Blemyiæ capite carent. 33.14.670
Bombyx. 24.10.417

Bombycis metasarcosis seu transmutatio. 33.3.637. & 33.7.642.
Bona nobis concessa, vt dispensatoribus & procuratoribus tantum, non vt dominis 40.4.965.
Bonis externis cur non superbiendum 40.3.955. & seq.
de horum contemptu 40.5.966. & seq.
Bona fides quid 40.29.876.
Borrax ferruminatio auri vt fiat 31.17.586
Biristenes equus sepultura donatus 29.1.546.
Boues aratorij quales eligendi 27.5.475. & 476.
Brachmanũ philosophorũ patientia 40.23.1037
Byssum quid 24.10.416

C

Cadurcorum linificia 24.9.416.
Cacos pullos pariunt animalia viuipara excepta sue 24.9.416
Calandi praecepta 31.5.566
de Calatura & differentia eius & sculptura 31.14.583
Casura in metris diuersitas 19.7.355
Calamus mensura 13.8.231
Calculorum in numeris dispositio 15.4.256
Calor ignis quinque modis augetur 35.7.746
Calida rei signa 34.14.722
Caliditatis vires 35.4.738
Caligo quid 33.37.651
Calumnia descriptio 40.15.1007
Calumnia ab inuidia & eius mala 45.15.1004

Calumniæ prauitas quid, & vt à dolo differat. 40.27.1046
Calumnia aulica laudare. eod.
Canabis opificia. 24.9.415
de Cancro signo. 8.27.42. *De eius tropico* 8.12.22
Canum venatorum electio. 29.3.550
Canis maior in cælo & minor. 8.26.42
Canopus stella. 8.28.44
Cantilenarum instrumẽtalium quarundam nomina. 12.9.190
Cantipenæ cum saltatione ad tibiam.. eod
Cantilenarum musicalium componendarum regulæ. 12.15.200
Cantatæ leges olim. 12.18.205
Cantio medetur animis. eod.
Cantionum vis. 12.18.205
Cantus & cythara eneruãt animos. 40.10.982
Capricorni tropicus. 8..12.22
de Capricorni signo. 8.33.47
Capra Olenia signum cæleste. 8.25.40
de Capite. 33.24.669
Caput secundum post cor fingitur, vltimum perficitur eod.
Capite carentia animalia eod.
Capitis formæ in moribus consideratio. eod.
Capitis partes morbi & remedia. 28.8.490
Captiones argumentorum quot modis fiant & detectio. 17.23.325

Caro

Caro animalium quid. 33.16.654
Caro in arboribus. 34.6.714
Carmina: vide, Poësis.
Carmina rhythmica qualia Hebræis, Gallis, Italis, Germanis. 19.2.34
Carminum variæ appellationes vnde tractæ. 10.7 352
Carminum apud Hebræos species. 19.5.354
Carminum systemata varia. 19.6.354
Carminum scansio & cæsura figura permixtio 19.7355
Carminum genera. eod.
Carminum concinnandorum ratio eod.
Carminum vis. 19.8.356. & 357
Coßiopeia signum. 8.14.39
de Castitate in genere. 40.7.975
de Castitate coniugali eod. *viduali.* 40. 8. 976. *virginali.* 0.9.977
Castitatis seruandæ modi. 40.10.981
quando & vxoribus Ethnicorum obseruata. 40.11 562
Castoris & Pollucis ignes quid significent. 35. 20.768
Castrauit seipsum Origenes. 40.10.560
Castrorum dispositio & partes. 25.6.431
in Castris quæ munera & officia. 25.9 eod.
Cataplasma quid. 28.35.512
Catharri species. 28.8.490
Cathegorica propositio quid. 17.5.306

Causa

Causa quid & distinctio causarum 11.9.171
sine Causa nihil eod.
Causæ status oratoris tres. 18.2.327
Causæ morborum 38.23.501
Cautes quid. 36.4.836
Chemicæ artis fucus. 37.5.853
Centaurus signum cæleste lib.8.c.30.& 31. pag. 45.& 46
Ceræ pictura. 31.4. 565
Ceræ moderandæ & temperandæ pro artificio ampullarum ars dicunt gommisse. 31.13.582
Cerussa vt fit. 37.8.856
Calozoplylaces qui. 35.19.444
Chalybs vt fiat. 37.9.857
Chameleontis vita sine cibo. 35.10.751
Charitas in genere quid & de eius gradibus in Deum & proximum. 39.25.921.& seq.
Charitum trium symbolica pictura eod. pa. 923
de Charitate vt est virtus theologica. 39.26.924
Chiriastæ seu millenarij hæretici. 32.12.615
Chirurgiæ partes. 28. 34. 528
Chirurgorum instrumenta. eod.
Chirurgi medici & quales. 2.834.eod.
Chirurgicæ incisiones quotuplices. eod.
Chorda in corpore quid. 33.43.702
Chorea vnde dicta. 12.20.210
Chori saltationes quæ eod.
Chori in tragædijs officium 10.6.354
de Choro comico. eod.

Christus vincit state, verba terræmotũ sedasse. 35. 34.796
Christianorum scientia certior, quàm philosophorum. 10.1.118.& c.8.p.128
Chronici morbi qui. 28.31.521
Chrysocollæ seu borracis confectio. 31. 17.505
sine Cibo cur animalia non possint diutius viuere. 35.10.751
Cibi cuiusdam modicè sumpti multum nutrientis natura. eod.p.455.
Ciborum vsus commodus quædam medicina 28. 36.535.
Cibi singulis anni temporibus commodiores 28. 36.537.
lege & in singulis signis Zodiaci.
Ciborum & cænarum leges. eod.
Cibo quæ diutius carere possunt & quare. 35. 10.755
Cibi vsus duplex bonis finis. 40. 18.18.1015
Cibis nimium pretiosis & exquisitis vsi. 40. 18. 1017
Cibi & potus præter modum, luxuriæ causa 40. 10.981
Cibi qui venerem concitent, & qui reprimant eod.p.1.983
Cicadæ rore viuunt. 35.10.751
Cicadarum venatio. 29.2.548
Cicadæ quomodo cantent. 12.4.185
Cilicium vnde dictũ & ex qua re sit. 24.10.418

Circuli

Circuli vt fiunt. 13.3.223
Circulus solaris quid. 8.43.66
Cinis quid. 35.6.745
Cineres quot sunt, tãtundẽ aquæ admittunt. eod.
Circini & regulæ leges an seruandæ in pictura. 31.4.565
Circulorum cæli diuisio. 8.6.11
Circulus horizontis quid. 8.7.13
Circulus æquinoctialis quid. eod.p.14
Ciuitatis anima est politia. 21.2.367
Ciuitas quid. eod.
Ciuitatis administratio præludium ad regni regimen. eod.pag.368
Ciues obseruatos triumphum meriti. 25.18.444
de Classico exercitu disponendo & eius armamentis. 25.13.437
Clima quid. 8.8.15
Clima mensura. 13.8.232
Cælibatum qui exercuerunt. 40.11.986
Cæli ab aliquis Hebræis dicti scamain. 35.39.807
Cælum empyreum quid 7.15.24
Cælum primum mobile quid 8.16.27
Cælum crystallinum ex aqua gelata & eius motus. 817.38. *aquæ eius.* 35.39.806
Cælestia quatenus agant in homines & corpora 8.52.81
Cænatum publicè olim. 40.18.580

Cogita

Cogitationes semper in mente, vt nubes in cælo 40.14.569
Cognitionis perfectæ naturalium rerum gradatio. 31.14.559
Cohors qui & species 25.4.423
Colli & gutturis partes, morbi & cura. 28.23 495
Collum & partes explicantur. 33.28674
Collum Philoxeni gruis. 34.39.695
Colores corporati sine corpore 31.6. 569. *mixti simplices eod.*
Coloribus quatuor omnes alios misceri. 31.7. 370. *& ibi de mineralib. color. & de non minera. eod. c. 8. pag.* 572
Colorum aliquorum affinitas. 31.9.576
Colorum adumbratio seu sociatio. 31.10.578
Colorum eminentias, quas vocant, releuement, *inducere.* 31.10.579
Colores diluti ad scribendum vt parētur 31. 11. *pag. ead.*
de Colore plantarum. 34.12.710
Colores irides vnde 35.36.798
Color videndi medium. 14. 3. 237. *qui non est sine luce.* 13.5.240
Color quid. 14.6.241
Colores præcipui & gradus. *eod pa.* 242
Colon orationis quid. 18.6.334
Coluri. 8.11.20
Coma quid orationis. 18.6.334

Comedie

Comœdiæ & tragœdiæ differentia. 19.6.354
Commercia necessaria. 26.1.447
de Cometis & eorum generatione & præsagijs 35.24.786.& seq.
Conclusionis in oratione partes. 18.3.29
Concordantiæ & discordantiæ in musica quæ. 12. 14.199
Concordantiæ quot modis 10.11.137
Concupiscentia omnium malorum radix. 39.11. 888
Coniugium cæli & terræ. 35.47.8.22
Coniugia lapidum. 36.3.831
Coniugales. 23.3.396
Concubitus seu coitus cum muliere primi cur pæniteat. 40.6.973
Consequentia quæ bona & quomodo concipienda. 17.16.318
Consuetudo scientiæ aduersatur. 10.3.121
Consuetudo & educatio bona ad mores conducit, & de consuetudinis praua actione. 22.3.389
Contemplatiua vita quæ 9. 5. 112.*non est otiosa. eod.pag.* 114
Continentia, vide Temperantia.
Contraria contradictoriaq; quæ & subcontraria 17.6.307
Contraria mediata & immediata quæ 17. 16 319
Coontrariorum eadem disciplina. 11.11.175
conuersio prædicati in subiectum & contra in

syllogismis quot modis. 17.12.313
Conuulsiones neruorum vnde. 33.18.659
Conuiuandi leges antiquæ. 40.18.1021
Cor primum gignitur in homine. 33.24.669
de Corde. 33.31.676
Cor augetur & minuitur secundum Aegyptios eod.p.677
Corona septentrionalis, signum cæleste 8.31.46
Corona meridionalis. 8.33.47
Coronæ militares quot. 25.17.443
Corniculares milites qui. eod.
Coronæ circa solem quid signent & circa stellas. 35.35.797
Corpus hominis quid. 9.1.107
Corpus vnum respublica. 21.5.375
Corpora impura non sunt nutrienda 28.27.514
Copora nostra quæ morbis ledere possunt. 28 4.487
Corporis humani partes & earũ morbi. 28.8.490
Corporis alteratio & morbi ab animi passionibus. 28.25.509
Corporis animalis diuisio. 33.14.651
Corpus quot modis accipitur. eod.
Corporis animalis partes similares & dissimilares quæ. 33.15.652
Corporis humani partes qui explicẽt. 33.23.668
Corpora ex quatuor elementis mixtis constare. 36.1.8.25.& seq.
Corpora perfectealia imperfectè mixta. 36.2.829

Corporis dimensiones quæ. 13.5.226.
Corpus & infinitum quid. eod.
Corpus diaphanũ & vmbrosum quid. 14.5.241
Corpus signum cæleste. 8.30.45
Costæ in animalibus quot. 33.10.675
Cotes, qui lapides. 36.4.835
Coxarum partes, morbi, & remedia. 28.21.500
Crater signum cæleste. 8.29.44
Credere, vide fides.
Credere oportet vt intelligamus. 39.19.905
Credere tripliciter in religione catholica. 39. 20. 909. & seq.
Crespe Gallis quid Latinis. 24.10.417
Crisis quid & iudicia critica morborũ. 28.31.512
Crisis perfecta & imperfecta quid. 28.31.532
Crisis initium. eod.
Croions seu styli pictorum vt fiant. 31.6.569
Crucis signũ, vis contra dæmonum opera, & de vsu eius apud antiquos frequẽter. 28.24.505
Crurium partes, morbi. & remedia 28.21.500
Crystallum ex aqua gelata. 8.17.28
Cubicus numerus quis. 15.3.256. & 15.9.265
Cubitus mensura. 13.8.231
Cutis quid. 33.25.671
Cutis morbi & cura. 28.15.496
Cycnus signum cæleste. 8.34.48
Cynosura vrsa minor. 8.28.43

D

Dagl es Hebræis quid. 16.7.9.292

Dæmones qua ratione vt corpora paßibiles 11.6. 167
Dæmones Dei permißione morbos immittere. 28. 24.504
Dæmonibus & eorum operibus aduersantia & eos expellentia. 28.24.504.& seq.
Deceta idolum deæ semipiscis 29.5.553
Declinatio solis ab æquatore quanta. 8.11.21
Defensionis & expugnationis arma 25.5.427
Definitio quid. 17.1.301
Delitiarum mala. 40.18.1017
Delphinus signum cæleste. 8.34.48
Deltoton. 8.24.39
Democratia quid. 21.3.369
Demonstratio incipit à communibus. 10.2.119
Demonstratio quid & demonstrationis species 17.14.316.*Ex quibus colligatur.* 17.15.317
De desperatione. 39.24.920.& seq.
Deus supra cælos & ibi eius sedes quomodo. 8. 15.26
Dei cognitio finis metaphysices. 10.1.116
Deus quomodo in mundo. 11.1.151
Dei timor initium institutionis bonæ. 23.6.402
Deus morbos immittit & sanat 28.23.501. & seq.
Deo ignoto litatũ tẽpore terræmotus ab ethnicis, & de Deo ignoto Athenienſium. 33.34.795
Diaphanum corpus quid. 14.5.241
Dialectica quid & eius materia. 17.1.31

Dual

Dialectica diuisio. 17.2.302.& seq.
Niaulos mensura quæ. 13.8.232
Diæresis quid. 16.8.296
Dictys Cretensis historia quando apparuit 16.10.299
Dictio quid. 16.8.293
in Dictione quid consideranda eod.p.294
Dictio radicalis Hebræis quid. eod.
Dies longissima & breuior anni quæ. 8.11.20.& seq.
quando æqualis Dies nocti. eod.
Diei diuisio per horas & quadrantes 8.44.66
Dierum decretoriorum vnde vires 15.10.267
Dies cretici qui. 28.31.525
Dei quadrantes. eod.
Differre quot modis quid dicitur 10.11.137
Diffidentia vrbes conseruat. 25.15.440
Digitus mensura. 13.8.230
Digitus in arithmetica quid. 15.3.254
Diuitis manus & articulis numerabant antiqui. 15.3.eod.
Digitorum in dicendo seu orando gestus 18.9.337
Dignitatibus cur non superbiendum. 40.3.959
Dilectionis gradus 39.25.922. & seq. & c. 27.p.926
Diligendum non verbo tantum, sed & opere 39.2.926.& seq.
Dilectionis opera quæ. eod.

Diligentia quid. 40.26.1044
Diphtōgi coalitio cum sequente litera. 16.8.295
Disciplina militaris quæ. 25.16.441
Dispositio oratoris quid. 18.3. 329. partes eius exordium, narratio &c. eod.
Dispositio ædificij quid. 30.3.557
Distantia rerum quomodo visum fallat. 14.4. 238
Distillationis variæ formæ. 35.41.811
Diuersum quot modis dicatur ab alio quid. 10. 11.85
Diuitijs non superbiendum quare. 40.3.956
Diuitiarum contemptus vt suadeatur. 40.5.967
Doctrina quare non sit superbiendum. 40.3.956
Dolichos mensura. 13.8.232
Dolus bonus filiarum Gisulphi pro conseruanda virginitate, itē & Spurinæ iuuenis. 40.10.985
De dolo & fraude. 40.27.1044
Dolus bonus seu solertia quid. eod. p. 1045
Dolus bonus sapiarum & polyporum in faciendo atramento pro conseruatione vitæ. eod.
Dolum inhibent & puniunt leges. eod.
Dolosi correctio & emendatio. 40.28.1047
Dominica in domo quæ œconomia. 23.5.399
Domini & serui qui lege naturáve. eod.
Domini in seruos officia & leges. 23.5.400
Donatio filijs & vxori & alijs proximis infausta. 13.6.401. & seq.
Dorius modus qualis. 12.17.121. & 12.18.204

Dorus

ormitio mors est. 32.16.625
orsi partes, morbi, & remedia. 28.15.500
osis medicamentorum per quæ. 28.33.527
raconis caput & cauda in cælo quid 8.48.76
ux noscat artes mathematicas. 25.15.439
ucis optimi militaris quæ disciplina. eod.

E

brietas præparat ad libidinem. 40.6.970
: Ebrietatis vitio, & eius malis. 46.19.1022
brietas insaniæ species. eod.
brietas quibus fuit causa mortis. eod.
brietatis & edacitatis antidotum. 40.20.1025
uheneis pisciculis remora nauis. 26.3.454
cho quid & quomodo fiat. 12.4.183
cliptica linea quid. 8.10.19
clipses solis & lunæ quomodo fiant .8.48.76
n Eclipsibus lunæ cur sonitum & tinnitum æris
mouebant Romani. 7.48.78
cnephiæ fulmen quid 35.22.446. & 35.32.
789
Edaces ad prodigium vsque aliqui 40. 18.
1015
Effectus carminum & vis. 19.8.356
Elementa omnium materia. 10.9.131
Elementa singula in singulis dominantia distinguere. 11.3.154. & seq.
Elementa vocis, sunt literæ. 16.3.279

Elementorum mundi natura, & summaria eorum mixtionis & compositionis descriptio 28. 7.487.& *seq.*

Elementa tria, aër, ignis, aqua sine odore & sapore proprio. 35.36.802

Elementa quatuor quomodo in plantis concurrãt. 34.11.719

Elementum quid, quódque omnium elementorum materia vna, ordo, & ratio eorum 35. 1. 730

Elementa quatuor tantum nec plura nec pauciora 35. 2. 734. *reiectæ ibi contrariæ opiniones.*

Elementum vnum, per se nihil generat solum 35. 2.735

Elementorum cathena & consensus eod. pag. 736

Elementorum sexus & potentior pars 35. 3. 737.

Elementa agentia & patientia quæ. *eod.*

Elementis omnibus inesse animalia propria 33. 12.648

Elementum rei cuiusque quid. 35.48.823

Elementorum mixtio facit essentiam non existentiam. 36.1.825

Elementorum mundi qualis mixtio & an transmutentur. 36.1.826

Elementorum singulorum in compositione corporis vis & efficacia. *eod.n.8.28*

Empeir

Empeirici medici qui & quales. 28.6.486
Emplastrum quid. 28.35.533
Encaustica pictura quid. 31.4.565
Encaustum Gallis etiam Esmail. 31.17.568
Engonasis signum caeleste. 8.31.46
Ens generale materia metaphysices. 10. 2. 118
Ens particulare subiectum cuiuslibet artis. 10.7. 127
Ens verum, non ens falsum &c. quid 10.7. 128
Ens in abstracto in concreto &c. de ente 10. 8. 129
Entis physici consideratio. 11.3.154.
Enthymema quid. 17.17.320
Epenthesis. 16.8.294
Ephemeridum vsum qui doceant. 8.52.83
Ephimerum animal. 33.2.636
Ephimerum animal cur amplius die nõ viuit 35. 10.757
Epithyma quid. 38.35.533
Epodos quid. 12.20.209
Equi ad liram saltantes. 12.21.218
Equus Caeleste signum. 7.34.48
Equitum militarium species. 25.4.421
Equitum decuria, globus, cumulus &c. quid 25. 4.424.
Equites velleris aurei & S. Michaëlis &c. eod.

Equorum arma. 25.5.425
Equorum morbi & cura. 28.37.537
Erichthonius signum caeleste. 8.25.40
Eridamus signum caeleste.
Ethica & ethos quid. 22.1.386
Ethlipsis quid. 16.8.294
Eunuchi propter Deum virgines sunt. 40.9.977
Eurhythmia quid. 30.3.557
Excantationes contra grandines olim. 35.19.767
Excantationes contra morbos 28.24.504.*cur iuuare posse putent.* 28.25.509
Excantationes in India sola medicina. 28.25.510
Exegematica poëmata quae. 19.6.355
Exemplum quid, 17.19.321
Exercitatio corporis & animi qua vtilis, qua ve nocua. 28.28.512
Exhalationum terra species, vnde impressiones aërea. 35.11.748
Exhalationum siccarum è terra tres species 35.20.768.
Exordij orationis partes. 18.3.328

F

Fabrilis ars quae & quotuplex. 30.1.554
Fabri metallarij, lignarij, & diuersi generis. 31.21.591.

Fabula vocis degelatæ, loquentis. 12.4. 184. & 185
Fabulæ vitandæ. 19.1.344 & *seq.*
Fabula quid. 20.1.361
Faciei partes, morbi & remedia. 8.14.496.
Facultates quæ & quot animales. 33.21.665.
Facultas naturalis, vitalis, animalis quid eodem.
Facultatis naturalis potentia quæ. *eod.*
Fallax argumentatio in quibus consistit & quomodo detegatur. 17.22.325
Fames comes pigritiæ. 40.24.1039. & *seq.*
Famulorum leges domesticæ. 23.9.399. & *sequent.*
Fascia chirurgica quotuplices. 28.530
Fatum priscillianistarum. 8.52.84
Fanago quid. 33.7.463
Febrium distinctiones & vnde. 28.26.512
Febres qua parte die & hora ingruant. 28.31.321. & *seq.*
Febrium dignotio ex linguæ aspectu vnde. 33.27.672.
de Felle. 33.31.676.
Felle animalia carentia. *eod.pa.*678
Ferri generatio. 37.9.857
Ferri Fabri. 31.20.589
Ferro colores imprimere vt scias. *eod.*
Ferrum quomodo mollescat. 31.20.589
Ferrum quomodo indurescat. *eod.*

Ferru

Ferruminatio æris quæ sit. 31.19.589
Feriæ indictæ & litationes ob terræmotum. 35.30.795
Festiuis diebus saltatum apud Ethnicos. 12.19.208.&.21.214.
Fibrarum & neruorum differentia. 33.18.658.& seq.
de Fide bona. 40.29.1049
Fidei nostræ finis. 28.3.479.& 480
Fides in genere quid. 39.15.893
Fidei diuisio & omnia fere negotia ex fide pendere 39.16.894
Fides cur exsoluenda & fidei templum eodem. pag.896
Fidendum non esse vllis rebus humanis nec hominibus. 39.17.897
Fides 12.acceptiones. 39.18.901
Fides alia informis sine charitate,alia formata cum charitate. eod.pag.902
Fidei Symbolum Christianum quotuplicis conceptionis. eod.
Fides theologica quid,& plura de ea virtute. 39.19.904
Fidei principia indemonstrabilia. eod.pa.906
Fidem ecclesia catholica docet & conseruat. eod.pag.907.
Fides acquisititia ex auditu,alia infusa donum Dei. eod.
Fidei interiora & exteriora opera quæ sint. 39.30.910

20.910
Fides Saguntborum & Aquileiensium in Romanos. eod.
Fides vt viuat opera exigit. eod.
Fides in Deum sanctorum martyrum. eod.
Fidei aduersantia. 39.21.913
Figura geometrica quid & quotuplex. 13.4.224
Figuræ & modi syllogismi. 17.c.10.& 11.p.312
Filij mali cur plerunque ex malis parentibus 21.4.362.
Filiorum educatio qualis. 23.6.401
Filiis nihil donandum pendente vita. eod.
Filiorũ solicitudo grauis parentibus. 40.14.997
Fimus calefacit. 35.44.817
Finis adeptio perfectionẽ facit. 10.15.146.& se.
Firmamentum cælum cur. 8.18.29
in Firmamento sunt stellæ fixæ. eod.30
Flamma quid. 35.6.744
Flos vnde nascatur & fructus. 34.6.714
Flores cur non viridis, sed alterius coloris. 34.12.721
Flumen signum cæleste. 8.24.39
Fœlicitas non est in virtute. 22.1.397
Fœminæ non debent interesse consortiis hominum. 40.9.979.& seq.
Fœminarum sœditas & detestatio. 40.14.999.& seq.
de Forma & materia prima. 10.9.129
de Forma vt principium est naturale, quid de nomine

nomine diuisioneq; eius. 11.7.167
Formica aurum eruentes. 37.5.853
Fornicationis mala. 40.6.555
de Fortitudine & quid. 39.8.879
Comites eius constantia & grauitas &c.
Fortitudinis diuisio in quinque species. 39.9.883
Fortitudo animalium qua. eod.
Fortitudini vitia aduersantia. 30.10.88
Fortitudo quomodo differt à patientia. 40.23.1035
Fortuna plurimum Ethnici in bello tribuerunt, nos Deo, 35.5.440
de Fraude & dolo. 40.27.1044
Fraudulenti tandē decipiuntur. 40.28. 1047
Fraude circa pannos. 24.8.415
Frigidæ complexionis rei effectus & signa. 34.15.722.
de frigido, calido, sicco, humido, actu, vel potentia. 35.42.814
Frigiditas quid & eius facultates. eod.
Frigus quo pacto induret. 36.3.831
Frumenti partes & nomina. 34.8.716
Frutex qu d. 34.2.705
Fulones qui. 24.7.413
Fulgur, fulmen, fulgetrum quid. 35.ca.21.& 22. pag.771
Fulgurationis præsagia. 35.23.484
Fulminis lapis quomodo generetur. 35.22.782
Fulmen prius quatit quam audiatur vel videa-

tur eod.pag.783
Fulminum differentiæ. eod.
Fumus quid. 35.6.432.& 33.37.692
Funera polluere credebant & Ethnici. 40.11.986.& sequent.
Fungi planta sunt 34.5.713
Funiculus mensuræ instrumentum. 13.7.229
Fusio metallorum quomodo fit facilis. 31.17.586
Fusio æris quibus facilitatur. 31.19.188

G

Galaxias circulus. 8.37.52
Galena plumbi vena. 37.8.856
Gastrimargia & opsophagia quid. 40.18.1015
Gatis idolum semipiscis. 28.5.553
Gaudio mortui. 28.25.510
Gemmarum adulteratio ex quibus. 31.22.592
Gemma quid. 36.4.835
Gemmarum verarum à falsis dignotio & vitia 36.5.837
Gemmarum vires vnde. 36.5.839
de Geminorum signo. 8.26.410
Generatio non est ab ideis &c. 10.8.128
Genethliaci vnde orti. 8.51.80
Genus quid. 17.1.301.& 302
Geometria acuit ad omnes artes animũ. 131.220.
Geometriæ proportio quæ & in quibus eod.
Geometriæ nomen, finitio, diuisio. 19.2.222
Geometrica mensuræ instrumenta. 13.7.228

Gestus

Gestus oratoris cum voce consentire debet. 18.7.336
Gestus qualis in dicendo totius corporis esse debeat. 18.8.336
Gesius manus & digitorum in dicendo qualis sit. 18.9.337
Gestus vitia. 18.10.338
Glacie animas torqueri auditu. 32.11.612
Gladius quid & diuersæ eius species. 25.5.425
Gladiatoribus ludus initio bellorum à Romanis exhibitus. 29.1.544
Gnomonicæ architecturæ pars. 30.4.558
Gommisse quid. 31.13.582
Graduum signiferi diuisio. eod.
Gradus mensura. 13.8.321
Gradibus cælestibus quot miliaria & leucæ respondeant in terra. 13.8.233
Graduum temperamentorum plantarum dignotio. 34.13.722. & cap.14.pag.ead. & 723
Gradus caloris ignis varij. 35.7.746
Grammatica quid & an ars. 16.1.275
Grandinis generatio 45.19.767
Grandinum speculatores & depulsores. eod.
Gratiarum pictura & gratia gratiam parit. 39.25.923
Gratis nihil fieri. 23.7.407
de Gula vitio. 40.18.1015
Gula quid. eod.
ob Gulam morbi & mala. eod pag.1016

Gutturis

Gutturis & colli partes, morbi, & remedia. 28.13.495
de Gutture 33.28.697

H

Hæresis Sabelliani de creatione hominis. 9.3.110
Halo siue corona circa solem, lunam, & astra vnde. 31.35.797
Hallonis præsagia quæ tempestatum eodem. pag. 800
Harmoniæ diuisio. 12.9.189
Hastilia diuersi generis. 25.5.426
Hebraicæ literæ aliarum literarum apud nationes fontes. 16.3.282
Hebraicarum literarum, punctorum, & motionum diuisio. 16.6.289
Hecla mons mirabilis spectris. 32.11.611
Helena ignis nautis quid. 35.20.788
Herba quid. 34.2.705
Herbarum partes nominatæ. 34.7.715
Herculis signum cæleste. 8.31.46
Hesperus planeta qualis. 8.45.69
Historia quid, & quod veritatem contineat. 20.1.360
Historiæ species. 20.2.361
Historiæ lectionis vtilitates. 20.3.363
Historiæ scribendæ præcepta. 20.4.364
Hædi stellæ.
Homeri poësis an recipienda in Repub. 19.1.342

Homo mundi epitome. 8.8.& 9.1.103
Homo vt Deum colat factus. 8.5.11
Homo magnum & paruum quippiam. 9.1.103
Hominis compositio ex omnibus rebus participat, omnium mensura, duplexq; homo interior & exterior & alia de homine eod. & seq.
Hominum vnum genus, & qui contrarium censeant. 9.2.107
Hominum diuersa species & forma. ibid.
de Hominum prima origine varia reiecta sententia. 9.3.108
de Hominis creatione rabinorum error. 9.3.110
Homo planta inuersa. 11.3.158
Hominis forma quomodo anima. 11.7.168 *& seq.*
Hominis proportiones qui tradant. 12.8.189
Homo prastantissimum & propriè animal. 33. 2.634. *eius causa omnia.* eodem
Homines sine cibo viuentes. 35.10.751
Homines num possint, & quantum, sine cibo viuere, & cur ita viuant. eod.pag.753
Homines odore & nidore carnium assarum viuentes. 35.10.pag.757
Hominum omnium inter se proximitas & societas. 39.25.922.& seq.
Hominis conditio quam misera. 40.3.955
Honoribus quare non superbiendum. 40. 3.957
Horas quæ planta per diem indicant. 36.7.842
Horarum diei diuersitas vnde. 8.43.63

Horas

Horas.24.numerandi varij modi. 8.44.67
Horologiorum nomenclatura. 8.44.eod.
Horæ quibus singuli humores in corpore vigent 28.31.523.
Hospites qui. 39.27.931
de Horizonte. 8.7.13
Humiditatis rei signa. 34.14.722
Humiliari non superbire oportere. 40.2.953
Humorum quatuor corporis humani, natura. 28.7.487
Humorum in corpore per horas & dies circuitus. 28.31.523
Hyades stellæ cur dictæ. 8.25.41
Hyda mensuræ genus Anglorum. 13.8.232
Hydra serpens signum. 8.28.43
Hydropisis vnde. 28.17.499
Hyems quando incipit. 8.33.48
Hypermixolydius modus musices quis. 12.17.203
Hyphe quid. 16.8.295
Hypocrita insignis vermibus miserè exesus. 35.10.755.& 7:6
Hypodorius musices modus qualis hodie. 12.17.202
Hypolydius modus quis. eod.
Hypophrygius quis. eodem
Hypothetica propositio quæ. 17.5.306

I

Iatralipta qui medici 28.25.533

Ichnographia quid. 13.4.216.& 30.3.557
Ideas negat Aristoteles, Plato affirmat. 10.8.128
Idem & diuersum quot modis dicatur. 10.11.136.
Idololatria poëtarum. 19.1.344.& 345
Idus & Iduare quid. 40.8.977
de Iecinore. 33.31.676.& 678
Ieiunium triennij. 35.10.752
Ieiunium quadraginta dierum & pauciorum. eod.pag.753
Ignauia, vide, Pigritia.
Ignis qualis, qui expuitur ab stellis. 8.19.31
Ignis accensio, signum tempore militari. 25.6.251.429.
Ignita arma. 25.13.437
Ignis elementum superius. 35.1.730
Ignem esse elementum aduersus negantes docetur. 35.2.734.& seq.
in Igne nasci & viuere quædam animalia. eod
de Igne, eius distinctione & calore diuerso. 35.4.738
Ignem omnibus rebus inesse docetur. 35.5.741
Ignis inextinguibilis in templo Dei & apud alias gentes. eod.
Ignis triplici modo fit, propagatione, coitione, &c. 35.6.745
Ignes fatui qui. eod.& 35.20.769
Ignis, flamma, carbonum, & cineris distinctio

Elio 35.6.744
de ardente, vrente, & alijs gradibus eodem
Ignis colorisq; varij gradus. 35.7.746
Ignes volantes in cælo, nauibus, & alibi vnde & stellæ cadentes. 35.20.768
Ignorantia à duplici causa 10.3.121
Ignorantia sui superbiam facit 46.2.959
Iesus quid significat. 28.3.479
Imaginum per fusionem & plasticen ars 31. 16.584
Immortalitatem animæ negauit Plinius. 32. 16.629
Imagines qui amarunt luxuriosè. 39.28.935
Imparitas numeri an vim habeat in diebus decretorijs & pillulis disputatio. 15.10.267
Imparis numeri vis. eod.
Impietas quid. 39.31.944
Impostor heremita ieiunium fingens. 35. 10. 755
de impudentiæ vitio. 39.7.878
Impudentia & impudens quid, quodq; sit vitiũ meretricum. 40.30.1049
de Inani & vacuo disputatio. 11.14. 178
Incantationes per carmina. 19.8. 356
Incantatio, vide, Excantationes.
Incipiendum à notioribus. 17.14.316
Incisiones chirugicæ quotuplices. 28.34.529
Incontinentia qui & eius pedissequæ. 39.13. 890

Indefinita quid propositio. 17.5.307
Indictio quid. 8.43.66
Inductio argumenti qua species. 17.18.321
Indigestio mater omnium ægritudinum. 28.17.498
Infidelitas quid. 39.21.912
Infinitum à finito non comprehenditur. 10.3.120
Infinitum 4. modis, & eius & finiti consideratio & quid. 11.12.179.
Inferorum dicitur descensus in hecla monte. 32 11.611.& 612
Inferi inferiores & superiores Ethnicis etiam crediti. eod.
nos quid Christiani sentiamus de illis. 32. 13.616
Inferni septem nomina Hebraïs. eod.
Inimici diligendi & gratia afficiendi lege Christiana. 39.27.929
ibiq; rationes sacra pagina & Ethnicorum.
Iniurias obliuiscendas & remittendas 39.27.930 & 40.22.1029
de Iniustitia & eius comitibus. 39.5.873
Insania species ebrietas. 40.19.1022
Insectorum animalium consideratio. 33.3.637
Insitionis quinque genera. 34.4709
Inspiratio Dei in faciem hominis quid. 6.3.100
Instrumentalis musica. 12.9.189

Instru-

Instrumentorum musicalium species. eod. pag. 190
Instrumenta quibus ad mensuram geometra vtuntur. 13.7.228
Instrumenta Dialectices qua. 17.1.301
Instrumenta textoris. 24.4.408
Instrumenta militaria inuasibilia & defensoria 25.5.425
Instrumenta nauium. 25.3.14.257.& 26.7.462
Instrumenta agricultura necessaria. 27.5.476
Intelligentia quid & officium eius. 33.32.700
Intellectualis virtus & quótuplex. 22.2.287
Intemperantia. 39.13.890
Intestinorum in ventre ordo. 28.17.498
de Intestinis. 33.32.679
Inuentio oratoris quid 17.3.328
Inuisibilia aëris animalia. 33.12.648
Inuidia quid. 40.5.1001
Inuidia morbus humani generis. eod.
Inuidia nulla inter diuersa professionis homines eod.
Inuidia inuidum esse minorẽ inuiso testatur. eod.
Inuidia pati præstantius quàm inuidere. eod.
Inuidia virtutem & præstantiores comitatur eod. pa. 3002
Inuidia vt differt ab odio. eod.
Inuidia calumniæ proxima & mater. eod. pa. 1003

Inuidia virtutis, oppressi. eod.
Inuidorum consortia cur vitanda eod.pa. 1005
Inuidi & inuidiæ descriptio & signa corporalia. eod.pa. 1009
Inuidiæ quid medeatur actiuè & passiuè. 40. 16. 1010 & seq.
Iouis planetæ natura, color, & prognostica. 8. 40. 58
Iræ regnum cedendum quare. 21. 8. 382
Ira febres generat. 28. 25. 510
Ira & odium quomodo differant. 39. 28. 932
Iræ furor brevis. 40. 21. 1029
Iræ antidotum & remedia actiuè & passiuè 40. 22. p. ead.
Irati vultus turpitudo. eod.
Iram placant sermones molles. eod.p. 1031
Ira quid. 40. 21. 1027
Ira aliquando sine vitio. p.aeod. 1038
Ira vnde in homine miscatur. eod.
Ira iniquior diuturnior. eod.
Ira mortalium debet esse mortalis. eod.
Iræ circa solem & lunam vnde, & varia nomina. 35. 35. 757
Iridis pronostica in tempestatibus. eod.pa. 800
Itineris quantum fecerint quomodo nautæ metiantur. 26. 10. 535
de Iudicio vltimo seculi. 32. 17. 629
Iugerum quid. 13. 234
Iuleb quid. 28. 35. 532

Iupiter

Iupiter planeta & eius tractatio. 8.40.38
Iuris tractatio cur hic omissa. 21.2.366
Iustitia huius temporis, in iustitia est 39.1.866
Iustitia quid, laudes, & vis. 39.2.867
Iustitiæ diuisio. 39.1.870. *erga Deum, patriam. parentes &c. eod.*
Iustitia particularis distributiua, commutatiua, arithmetica geometrica &c. quid. eod.
Iustitiæ alia ex sacris literis diuisio in Mosaicam, euangelicam &c. 39.4.872

K

Kisti fellis quid. 33.31.678

L

Laborare in malis potius inertia ad bonum 40.24.1041
Labori homo additus. 40.25.1042
Labores maiores pro præmijs maioribus subeundi. eod.
Labores detrectans non est cibo dignus. eod.
Lacteus circulus & de eius causa sententiæ. 8.37.31
Lætitia liberior à castis aliena esse debet. 40.10.983
Lanificium quid. 24.3.408
Lanificij, causa seditio. eod.
Lanificij artis, diuisio. 24.4.408
Lana quid. 24.6.412
Lana succida glotáque &c. eod.

Lanificij opus & progressus vsque ad pannum 24.7.412
Lanigera arbores. 24.10.417
Lapides fulminis vnde generentur. 35.22.782
Lapidicinarum diuersitas. 36.4.835
Lapides num viuant disputatio. 36.8.844.
Lapides num crescant. eod.
Lapides num pariant. eod.
Lapis magnetis. 36.7.841
Lapidum generatio. 36.3.831.& 37.2.748
Lapides spongiosi natantes. 36.3.831
Lapidum coniugia. eod.
Lapides quomodo in aquis generentur. 36.3.833
Lapidescit minime arena. eod.
Lapis in aëre vt generetur eod.
Lapis ex lithospermo herba. eod.
Lapidum diuisio. 36.4.835
Laquei chirurgici. 28.33.527
Latitudo & longitudo mundi. 8.8.15
Latitudo & longitudo Zodiaci. 8.10.19
Latitudo & longitudo Zonarum. 8.13.24
Latitudo & longitudo stellarum. 8.20.33
Latitudo quid. 13.3.223
Laudare, calumnia aulica. 40.27.1044
Lectionis emendatæ obseruationes. 18.6.334
Lectio librorum lasciuiorum & malorum, mores corrumpit. 19.1.344
Leno pessimus, impudicus liber. 19.1.344

Legiones

Legiones quot militibus constabant & quotuplices. 25.4.420
Leporis venatio quando tempestiua. 29.3.549
Lepus signum cæli. 8.26.42
Leuca quid. 13.8.233
Lex quid & quare. 39.29.937
Legum obseruatio quid & quare necessaria. eod. pag.936
Leges magistratibus regulam præscribunt, quæ ab illis nequit corrigi. 39.29.937
Lege Thuriorum non nisi cum laqueo collo circundato quis legum abrogationem petebat. eod.pa.938
Legibus tantum principes soluti & quare. eod.
Leges diuinæ principes quoque tenent. eod.p.939
Legislatores sunt medici. 28.5.484
Libidinosam statuam proponens pœna affectus. 19.1.345
Libido seu luxuria sede reges pepulit, 21.4.372
Librorum antiquorum materies. 16.10.298
Libri Dictys Cretensis quando inuenti.eod.pag. 299
Libra signum quale. 8.29.45
Libri mali & impudici tollendi. 19.1.344
Licia quid. 24.4.409
Ligaturæ faciarum chirurgorum multiplices.28. 34.530
Limbus quid. 32.15.620
Linea ecliptica quæ. 8.10.19

Linea quid & diuisio. 13.3.223
de Lingua & eius compositione. 33.27.672
Lingua spongiosa & cur diuersitatem febrium ostendat. eod.
Lini opificia. 24.9.415
Litera vocis & mentis simulachra retinent. 16. 1.276
Literati qui. 19.2.278
Literæ signa pronuntiationis. 16.3.279. & seq.
Literarum diuersarum gentium diuersi characteres. eod.
Literæ quæ & quot & quales Latinis, Hebræis, Græcis &c. 16.3.282
Literarum Latinarum, Hebraicarum, & Græcarum diuisio. 16.6.289
Literæ affines charactere & pronuntiatione. 16. 16.4.825
Literarum emendata pronunciatis. 16.5.285
Localis motus quid & quot eius species. 11. 10 173
Loci argumentorum plures. 17.20.322
Loch quid. 28.36.532
Locuples vnde dicebatur quis. 27.1.573
Logica vnde dicta, vide Dialectica.
Longæ & breues syllabæ vnde cognoscantur Hebræis, Græcis, Latinis, 18.349
Longitudo vide latitudo.
Loquutio num idem quod vox & quot propria hominum. 12.4.186

Loquendi

Loquendi formulæ in potestate vsu communis. 16. 1.276
Lucri cupiditas malorũ causa. 40.4.962. *& seq.*
Ludus gladiatorius in initio bellorum exhibitus, 29.1.544
Ludus venatorius quid. 29.2.548
Lumen videndi medium. 14.3.237
Lumen visum variat. 14.4.237
Lumen & lux in quo differant. 14.5.241
Luna quare maior cæteris planetis videatur, & de ea tractatio: 8.4772
Lunam cur venesicijs infici putabant ethnici. 8. 48.78
Lunæ eclipsis. eod.
Lunæ motus tabella. 8.54.52.
Lutum quid. 35.44.816
Lux quomodo diuidatur in primam, secundam, minimam. 14.6.241
Lucis distinctio obseruata in pictura. 31.5.566
de Luxuria & libidine & quibus alantur 40. 6.9.70
Luxuriẽs in plantis quid. eod.
Luxuriæ nomen latè patet extra venerem. eod.
Luxuria homicidorum & bellorum causa. eod.
Luxuriæ antidotum. 40.10.981
Luxuriæ causæ vitandæ & quæ sunt illæ. eod.
Lyra signuam cæli. 833.47.

M

Machina quid. 24.2.407

Machinatio architecturæ quid. 30.5.558
de Machinatione scansoria, pneumatica tractoria. eod.
Machinamenta chirurgica. 28.34.530
Magistratus delectio qualis esse debeat. 21.7.379
Magistratus ne sint venales quare. eod.
de Magnete lapide. 36.7.484.& c.8.p.844
Magneti aduersantia. eod.
Magnetis vsus nautis. 26.10.505
Magnanimitas, vide fortitudo.
Magnitudo quid. 13.3.222
Magnitudinibus omnibus communia. 13.6.227
Magnitudinum termini. eod.
Magorum superstitiones & remedia à Deo prohibita. 28.24.505
Maleficia maleficijs non esse tollenda. 28.24.504
Mandatorum diuinorum recordatio à peccatis abstrahit. 40.10.981
Mannæ quot species. 35.17.764
Mansiones lunæ quæ & quot. 8.47.72.& seq.
Mansum mensuræ species. 13.8.232
Manus in dicendo gestus. 18.8.337
Manum partes, morbi, & remedia. 28.20.500
Manus, ho minis & partes. 33.30.67.
Mare à luna inflatur. 8.47.74.& seq.
Mare elementum aquarum natura dulce & vnde salsum. 35.35.801

Mare quid. 35.39.806
Maris salsedinis opiniones, æstus, fluxus, nomen, diuisio. eod.p.807
Maris motus duplex à luna & à loco. eod.pagi. 808
Marium à locis quibus transeunt diuersa nomina eod.
Maria quando nauigio claudantur. 26.2.450
Mare gelatum. eod.p.441
Maris pericula. 26.3.551
Marium natura & itinera. 26.9.463.
Maris sæuitiam præsagientia. 26.12.567
Mare turbatũ trãquillari oleo. 26.12.567.& se.
B. Maria virgo mater Domini nostri Iesu Christi prima virginitatem perpetuam vouit. 40.12.990
Mariti circa vxorem leges. 23.3.394
Marmor quid. 36.4.835
Marmorum distincta species. 36.6.839
Martis planetæ color & natura &c. 8.41.59
Materia & forma. 10.9.129
Materia corporis humani, mundi, æthereorum qua. eod.
Materia nulla accidentibus. eod.
Materia quid. 11.6.159.
Materiæ diuisio in primam & secundam eodem. pag.160.
Materia num inuisibilis, mutabilis, & informis, in solâ ve potentia prima. eod.& p.162

Materia secunda quid eod.pa,165. Modi variationis eius,diuisio in propinquam & remotam, sensibilem & insensibilem. eod.
Materia spirituum & animarum an sit. 11.6. 165. & seq.
Mathematica in quo cum physica conueniat 11. 180
Mathematicus quis & quot mathematica disciplinæ. eod.
Mathematici qui fuerunt vrbe pulsi eod.p. 180
Mathematica disciplina duci militiæ necessaria. 25. 15. 439
Mechanica ars quid. 24. 2. 407
Medium argumenti vt inuenias 17. 13. 315
Medicina animorum est. 9. 5. 113
Medicina à medio dicta & quid. 28. 1. 477
Medicinæ diuisio. 28. 2. 478
de Medicina & medico spirituali. 28. 3. 479
Medetur philosophia animis malis. 28. 4. 483 & seq.
Medicinæ corporis humani scopus & gradus, & an ars. 28. 5. 485
Medici logici, methodici, empirici,qui. 28.6.486
Medicus incipit vbi desinit physicus. 28.7.487
Medicinæ elementa. eodem.
Medicinæ summaria & methodica explicatio. eod.
Medici olim nulli & quomodo morbi sanarentur eod.

Medici Aegyptijs singulorum morborum eod.
Medicinae praxis quid agat. 28.32.526
Medicamenta & pharmaca quae & quare adhibeantur. 28.33.527
Medicamenta nobis domestica, medicique olim inuisi. 28.26.534
Medicina veterinaria quae & circa quae animalia. 28.37.537
Medicamenta qua methodo & ordine propinanda. 28.33.527
Medulla arboribus stomachus. 34.5.71
Medusa signum caeleste. 8.14.39
Melodia ex quibus constat. 12.9.191
Meltides stultus. 15.1.246
Mensurarum instrumenta. 13.7.228
Mensura triplex altimetria, planometria, stereometria. 13.7.229
Mensurarum gradus & partes. 13.8.230
Mensura quid & quotuplex. 15.12.269. & seq.
Metallorum vt facilis sit fusio 31.17.585. & seq.
Metallum vnde dictum. 37.1.847
Metallorum generationis diuersae sententiae. 37.2.848. & seq.
Metallorum distinctio. 37.3.849
Metallorum inuentores. 37.8.856
Metalla inutilia pecuniae sine vsu. 40.5.9.67 & seq.
Metaphysica generalia generaliter considerat vt ad vnum reducat. 10.2.118. & seq.

subiectum eius ens, vnum. eod.
Metaphysicæ quas faciat Aristot. præire quæstiones. 10.4.123
Metaphysicorum librorum Aristotelis compendium. lib. 10. cap. 4. 5. 6. & seq.
Mensis solaris, vsualis, lunaris quid. 8.44.66
Mensibus Commodus Cæsar voluit nomina mutare. eod.
Mensura omnium homo. 9.1.103
Mercurij planeta qualis. 8.46.70
Menstruatæ cur visu inficiant. 33.35.685
Meridies vnde & media nox. 8.9.16
Meridionalis circulus. eod.
Metathesis quid. 16.8.296
Metrica ars, pars numeri. 19.1.340
de Metris. vide Poëtica
Metempsychosis improbata. 32.5.603
Meteora tractantur. lib. 35. Syntax.
Meteoron subdescendens quid. 35.21.770
Metus quid. 39.22.953
Milliare & eius species. 13.8.133
Militia cæli adorata. 8.22.36
Militis nomen vnde. 25.1.418
Militiæ diuisio. 25.2.419
Militia acquisititia ars. 25.3.419
Miles stipendiarius qualis sit. eod.
Militia sine arte primum. eod.
Miles vt fieret olim. eod.
Militiæ armatæ diuisio, & partes 25.4.420

Militares

Militares personæ quæ. eod.
Militiæ quatuor necessaria. 25.14.439
Militaris disciplina & exercitia militū. 25.16.441
Militarium legum summa capita. eod.
Militares pœnæ. 25.19.445
Miserationes Dei quam magnæ. 39.24.921
Mixolydius modus musices quis. 12.17.203
Mixtio elementorum quomodo differt à generatione, & alteratione, & alijs. 36.1.825
Modales figuræ syllogismi. 17.12.312
Modulationum componendarum regulæ musices. 12.15.200
Modi musices antiquorum ad nostros redacti. 12.17.202
Monadici numeri symbolum. 15.11.268
Monarchia quid. 21.3.369
Monetarij fabri, quæve illis necessaria. 31.18.587
Moneta inalbatio. eod.
Mons Hecla animarum habet pœnas. 32.11.611
Montes cur lapidēscunt. 36.3.832
de morali philosophia, & quid. 22.1.386
Morales virtutes quæ 22.2.326. *vnde comparentur.* 22.3.388
Mores boni ex institutione, vsu, & doctrina. 22.3.389
Mores nunc iniustum pro iusto habent. 39.15.865

Mores iuuenum libris corrumpuntur impudicis 19.1.344
Morbi medicina curantur. 12.18.204
Morbi acuti & chronici qui. 28.31.521
Morbus quid. 28.1.477
Morbis animæ medetur philosophia. 28.4.483
Morborum omnium & remediorum librũ composuit Salomon. 28.7.490
Morborum causæ. 28.23.501
Morbos à Deo immitti incognitos. eod.
Morbos à Dæmonibus immiti Dei permissu, sed non ab ijs petendam salutem. 28.24.504
Morbi proprij certis temporibus & flantibus quibusdam ventis. 28.26.511
Morborum fontes in bili & pituita. eod.
Morborum signa indicare principium, medium, & finem. 28.30.517
Morbi arborum. 34.17.728
Morborum dignotio ex lingua inspectione. 33.27.672
Mors dormitio quædam. 32.16.622. & seq.
Mors omnibus communis. 21.6.377
Mortis recordatio dissuadet peccata. 40.10.559. & 40.3.961
Mortuus vermibus assumptus. 45.10.756
Moses primum Hebræam grammaticam tradidit. 16.3.282
Motiones literarum Hebræarum quot sint & quales. 16.6.289

Mores

Motus primi mobilis cæli alijs contrarius & qualis. 8.16.227
Motus accessus & recessus stellarum fixarum seu titubationis quid. 8.18.29
Motus localis quotuplex. 11.3.153. & seq.
Motus animalis & sentiendi instrumenta nervi 33.18.558
de Motu & quot species & quomodo fiat. 11.10 *pag.* 172
decem species eius Platoni, sex Galeno. eod,
Motus calorem & ignem excitat. 35.1.731
Motus stellarum fixarum qualis. 8.36.51
Mulieris gubernatio ardua. 23.3.394
Mulieris quale ingenium eod. *vide & femina*
Mulieribus olim honesta, nunc turpis & quare saltatio. 12.11.tot.cap.
Multiplicatio numerorum quid. 15.7.259
Mundus cælum dicitur. 8.1.5 *Quid* eod.
Mundus, num animal, de prouidentia eius Dei eod. *pag.* 7. *vnus.* 9. *materialis* 8.2.7. *quomodo caballistis plures* eod. *materia secundum antiquos* 8.3.8. *forma rotunda.* 8.4.9. *à Deo factus.* 8.5.9
de Mundi creatione errores. 8.5.9
Mundi diuisio per circulos. 8.6.11. *secundũ substantiam in æthera & elementa.* 8.14.25
Mundus quo mense creatus. 8.43.65
Mundus num respiret. 11.14.179
Mundi diuisio secundum geographos. 13.6.227

Mũdi alia geographica diuisio generalis. 13.8.230
Mundus conflagraturus. 35.5.741. & seq.
Mus venditus per magno pretio ad escam. 40.4.964
Musca quibus abigatur. 39.11.889
Musculus quid, quot qualesq; in homine. 33.22.666
Musica disciplina, & vnde dicta. 12.3.187
Musices toni vnde formati. eod.
Musices inuentor. 12.5.186
Musices diuisio. 12.6.187
Musica cælestis quid. eod. & 12.7.188
Musices melodicæ tres species voce, manu, vel ex ijs constantes. 12.9.189
Musica vocalis quid & eius species. 12.10.192
Musicorum voces quid. 12.11.193
Musicalis duplex scala. eod.
Musica harmonica, chronica, diatonica, quid eod.
Musices diastema, systema, figura, tactus, pausa, puncta explicita. 12.12.197
Musices discordantia & concordantia quæ. 12. cap. 12. & 13.198
Musico summatim consideranda. 12.17.203
Musices vis & effectus mirabilis. 12.18.204
Musica quare nunc illiberalior 12.21.212
Mustella quibus abigatur. 39.11.889

N

Narratio orationis qualis sit. 13.3.328

de

de Naso, partibus, morbis, & remedijs eius. 28. 11.495
Natura cuiusque rei quid. 11.1.149. & seq.
Natura vniuersalis quid. eod.
Naturæ diuisio. 11.2.152
Natura rei elemẽtorum est coagulatio. 36.1.829
Naturales res quomodo inquiramus. 11.3.153
Naturalium rerum perfectionum gradus. eod.
Nauigare quid, & nauigandi primordia. 26. 1. 446
Nauigãtes nec inter viuos, nec inter mortuos numerantur, distant quatuor digitis à morte. nauigantium audacia, execratio, nauium vsus eod. pag. 447. & seq.
Nauigabiles aquæ quæ, nauigationisq; tempus. 26.2.450
Nauigationis pericula. 26.3.451
Nauigare cum impijs habitũ periculosum. eod. pag. 452
Nautæ omnes ferè improbi. 26.3.453
Naues pisculus Echineis remoratur. eod.
Nauis quomodo si sit vetusta dignoscatur. eod.
Nauibus quibus nauigatũ & de earũ inuentione, materia corij, ligni, scirpi, arũdinis, testudinaria, formaq; rotunda, longa, clypeata. 26.4.455
Nauium fabricandarum lineamenta prima vnde mutuata. eod. pag. 457
Nauium distinctiones & nomẽclatura. 26.5.558
Nauium partes. 26.6.460

Nauigia quando tempestiua. 8.25.41
Nauigandi generaliter praecepta. 26.8.463
de Nautica pixide. 36.10.464
Nauta sciat praedicere tempestates. 26.12.467
Nauta quae scire debeat in summa. 26.14.469
Nauali pugna & eius armamenta. 25.13.437
Nauium instrumenta, nauium genera, & nauali pugnae cautiones. eod.
Nebularum causa. 35.12.749. *vide Nubes.*
Necessitatis leges ad multa cogunt. 24.1.405
Negligenter & oscitanter agere pigritiae adscribitur. 40.24.1042
Nerius quid. 33.43.702
Nervi visus. 14.1.234. & 235
Nervorum officia & vis. 33.18.658
Nervorum distinctio & ortus in corpore. eod.
Nervorum & fibrarum distinctio. eod.
Nervos quae ladant. eod.
Nitrum quid & duplicis speciei 38.1.858
Niuis generatio. 35.18.765
Nix, terra fringibus quam ferat vtilitate. eodem. pag. 766
Nobilitate maiorum non superbiendum. quare 40.3.958
Nocumentum cuilibet rei affine adnatum 21. 5. 376.
Nomen Dei ex numero literarum efficax. 15.10. 266. & seq.
Notionem praecedere debet in disciplinis 17.14.316

Nox

Nox quid. 8.42.61
Nubium & nebularum causa. 35.12.760
Nubes quantum à terra distent. eod.
Nubium colores vnde. eod.
Nubium & nebularum distinctio. eod.
Nubium & nebularum prognostica 35.13.761
Nudum cur pudeat. 40.31.1052
Numerus & numeratio quid. 15.1.246
Numerandi modi diuersis calculis, notis &c. eod.
Numerorum variæ notæ. 15.2.247
Numerorum diuisiones in monadicum & articulum, &c. 15.3.254
Numeri aliter in arithmetica, aliter in geometria considerati. eod.
Numerus cubicus quis. eod.
Numerorum disponendorum praxis. 15.4.256
Numerorum multiplicatio quid & praxis: item de partitione, substractione. 15.cc.5.6.7.8.p. 258.& seq.
Numerorum vis in rebus, & distinctio numerorum ex Pythagora. 15.10.266
Numeri impares efficaciores secundum aliquos eod.
de Nuptijs & virginitate. 40.14.999

O

Obedientia militaris disciplinæ præcipua pars 15.16.442.

Obedientia debita Deo, magistratibus, patria, maioribus, & alijs. 39.3.870
Obliuionis iniuriarum lex lata. 40.22.1033
Ochlocratia quid. 21.3.369
Oculi descriptio, partes, morbi, & remedia. 28.9.493
Oculorum proprium videre. 14.1.235
Oculi dispositio & humores quomodo visum varient. 14.4.237
Oculorum agritudines. eod.
Oculos primos perfici & ante omnia membra emori, & de oculis & visu. 33.34.683. & seq.
Occulta rerum vis sine ratione naturali. 36.7.842.
Odium iustum delictorum non personarum delinquentium. 39.27.533
Odium quid, & de odio plura. 39.28.929
Odij fons & filia. eod.
Odium & inimicitia vt conueniant & differat. eod.
Odij & irae differentia. eod.
Odij de virtute aliena exempla. eod.
Odij & inuidiae differentia. 40.15.1003
Odoratus canũ in vestigijs indagandis. 29.3.551
Odor & odoratus quid. 33.37.689
Odores tot, quot sapores. eod.
Odore, flore, & uidore carnium viuentes. 35.10.758
Oeconomia quid & vnde dicta. 23.1.392

Oecon

Oeconomia viri & mulieris. 23.2.393
Oeconomia vxoria in quo consistat. 23.3.230 & 23.4.397 & 398
Oeconomia dominica. 23.5.399
Oeconomia paterna. 23.6.401
Olenia capra signum caeleste. 8.25.40
Oleo mare turbatum tranquillatur. 26.12.468
Oleum prohibet rubiginem aeris. 37.7.855
Oleum in sacris literis signat opera bona Christianorum. 39.20.909. & seq.
de Olfactus sensu. 33.37.689
Oligarchia quid. 21.3.369
Oppugnationis arma. 25.5.427. & seq.
Opera Christianorum comitem habere debent fidem. 39.20.909
Ophiuchus signum caeleste. 8.31.46
Opiata quid. 28.35.532.
Opinio mentem quodammodo firmat. 10.3.121
Optica pars geometriae. 13.2.132. & 14.1.234
Optica quid. eod.
Orationis partes quot Hebraeis, Latinis, & Graecis. 16.9.296
Orator & rhetor quomodo differant. 18.1.326
Orationum tres generales species. 18.2.327
Oratori obseruanda. 18.3.318
Oratio animi imago, & eius vis. 19.8.357
Orandum pro mortuis. 32.14.619
Orbis, vide Mundus.
Organa chirurgica. 28.33.527

Orionis manus. 8.26.42
Orion signum caeleste. eod.
Origa mensura genus. 13.8.231
Orientem solem potius quàm occidentem adorare prouerb. quid. 40.16.1013
Origenem ferunt seipsum castrasse & quomodo 40.10.983.
Os quod tibi contigit rodito prouerb. 23.3.395
Ossium distinctiones. 33.17.655
Ossium coniunctiones diuersa. eod.
Ossa corporis humani distincta. eod.
Os animalibus quibusdam in corde eod. pag. 657
Os petrosum in auribus. 33.36.687
Oris partes, morbi, & remedia. 28.12.495
de Ore & oris diuersitate. 33.26.672
Orthographia in architectura quid 30.3.556
Ortus & occasus multiplex stellarum. 8.36.49
Otium vitandum cur. 23.4.398
Otium vituperabile. 40.24.1039.
Otium sit negotiosum oportet eod. *& vide in verbo piger.*
Otiosa vita pessima. eod.
Otiosi puniti Athenis & Romae. eod. p. 1041
Otiositatis mala. 40.25.1043
Otium causa libidinis & malorum. 40.10.981
Ouationis triumphus quis. 26.18.444

P

Palmus mensura quid. 13.8.230
Palmitum propagatio. 34.4.709

Pannorum opificium 24.7.8.413
Pannorum multiplex quæstus & artificia. 24.8.414.
Pannorum fraudes. 24.8.415
Pannus ex pilis caprarum cilicium. 24.10.417
Pandora Hesiodi homo. 9.1.103.& 104
Pandoræ pyxis sola spe plena. 39.22.914
Par & impar elementa numerorum. 15.3.254
de Paradiso fides Christiana & patrum quæ 31.12.613
de Paradiso terrestri & Agarenorũ. eod.pa.615
Paralleli quid. 8.8.16
Parhelij quid. 35.35.799
Parasanga. 13.8.233
Parentibus pietas debita. 39.33.947
Partitio in arithmetica quid & quomodo fiat 15.8.262
Particularis propositio quid. 17.5.307.
Partus diuersi animalium. 33.5.640
Passus in geometria duplex. 13.8.230
Pastores ouium patriarchæ & reges olim. 24.5.411.
Paternæ leges in liberos 23.6.401
Patientia. 40.23.1035. *Quomodo differt à fortitudine.* eod.
Patientiam animi & corporis qui excoluerunt. 40.23.1035.& *seq.*
Patientia à fortitudine animi quod differat. 39.8.879.

Patria amorem præponendum liberis & proximis exemplis docetur. 34.32.944
Pro patria qui se deuouerunt. eod.pa.945
Patriæ amor. eod.
Patria proditores seuere puniti. eod.
Pauper quis. 40.5.967
Pauperes honorati probi. eod.969
Pecuniã Esseni Hebræi non habebãt. 40.12.988
Pecunia & pecudes vnde dicta. 24.5.410
Pediculi demonstrant humores corporis quo gignuntur. 33.9.644
Pediculari morbo mortui. 33.9.pa.eod.
Pediculis ferè omnia animalia infestantur excepto asino. eod.pa.645
Pẽnarum volatiliũ diuersitas. 33.2.635. & 636
Perfectio solum in Deo. 10.15.146
Perfectio in rebus quid. eod.
Perfectum & imperfectum diuersis respectibus dici potest. eodem
Pegasus signum. 8.34.48
Periodus sententiæ quid. 18.6.334
Persei dextrum crus & pes in cælo. 8.25.40
Perspectiua pars geometriæ. 13.2.222
Persuasionis duæ species. 39.19.905
Pertica mensuræ instrumentum. 13.7.229
Pedis mensura. 13.8.231
Pedum animalium distinctio qua multipeda, bipeda, quadrupeda &c. 33.2.633. & 634
Pedes semper pares, non impares, animalibus

cur. 33.2.635.
Pedum partes, morbi, & remedia. 28.21.500
Pedes carminũ quot. 19.2.347. *Eorum nomẽclatura & modus apud Latinos, Graecos, Hebraeos.*
Phalangij morsus musica curatur. 12.18.204
Pharmaco exhibendo cautiones. 28.33.527
Pharmacopolarum officium in quibus consistat 28.35.531.
Phatne seu praesepe stella. 8.27.42
Philosophia medicinae soror. 24.4.483
Phom elland stella. 8.34.48
Phosphorus planeta. 8.45.69
Phrygius modus musices. 12.17.121. & 12.18. 204
Phthõgus musices quid & quotuplex. 12.11.193
Physica & physicum quid. 11.1.149
Physica corpora quotuplicia. 11.395. & 153. & *seq.*
Physica scientia de quibus tractet. 11.4.158
Physicus in quo iuuet medicum. 28.6.485.
Picturae megalographiae & rhyparographiae 31.1.561.
Pictura quid 31.2.562. *partes, instrumenta, dimensiones.* eod.
Picturae artis summaria anacephaleosis vmbra eminentiae. &c. 31.3.63. & 564
Picturae antiquorum & posteriorum differentia 31..564
Picturae diuisio, & instrumenta. 31.4.565
Pingendi bene praecepta 31.5.566

Pictura quomodo solida refert. eod.
Pictura luces & vmbra obseruanda eod.p. 567
Pingendi obseruationes pro diuersitate materiæ in qua pingendum. 31.6.568.
Pietas erga Deum religio quid. 39.30.940
Pietas in patriam quid. 39.32.944
Pietas in parentes. 39.33.947
Pietas in alios. 39.34.948
de Pigritia seu acedia.
Piger sibi & aliis nocet. eod.
Pigri fames comes. eod.
Pigrorum tres species. eod.pa.1041
Pigritia antidotum & remedia. 40.25.1042.
Pilatus, vide Pontius.
Pili capitis & aliorum vnde. 23.25.670
Pili qui duriores. 24.6.412
Pillula. 28.35.533
Pinguedo quid, & quo differt à musculis 33.22. 666
Pituita & bilis causas morborũ recipiunt. 28.26
Piscium signum cæleste. 8.35.49.
Piscari vbi & quomodo licet. 29.1.547
Piscatoria venatio & instrumenta. 29.5.502
Pisces qui non edebant. 29.5.553
Pisces quibus pro diis. eod.
Pisces naues fabricare & regere docuerunt. 26. 445
Planetarum ab ecliptica elongatio. 8.10.19
Planetæ, quot, nomina, & characteres. 8.38.53

Planeta

Planetarum ordo diuersus antiquis quibus. 8 38.54
in Planetis consideranda. eodem
Planetarum loca cognoscere. 8.53.50
Plantarum aspectus iudicare. 8.54.51
Plantæ indicantes solum sterile vel fertile. 27. 5.475
Planetæ quo ventos moueant. 31.25.791
Plantæ animalia gignentes. 33.8.642
Plantæ partim animalia. 33.13.650
Plantarum prima origo. 34.1.703
Plantæ viuunt, sed non sentiunt, sine sexu eod. pag.793.& 704
Plantarum diuisio. 34.2.705.*in arbores, frutices, herbas &c.* eod.
Plantarum generationi necessaria & conseruationi. 34.3.706
Plantarum propagatio. 34.4.412.*partes.* 34. 5. 4.13.*colores.* 34.12.720.
Plantarum temperamenta qualitatumq; gradus scire. 34.c.13.14.15.*pag.* 722.& *seq.*
Plantarum interitus, senectus, morbi vnde. 34. 17.728.
Plantæ cur in alias degenerent. eod.
Plastica ars eiusq; & pictura differentiæ. 31. 16.584
Plaustri seu vrsa maior signum cæleste. 8.28.43
Plaustri rustici partes. 27.5.476.
Pleiades stellæ. 8.25.41.

Plethrum mensura. 13.8.231
Plumbo scriptitatum olim. 16.10.295
Plumbi quatuor species. 37.8.855
Plumbi macula vel linea ex papyro quomodo deleantur. 31.6.569
Pluuia quid & plura de ea. 25.14.762
Pluuia prodigiosa lactis, ranarum, &c. vnde eod.pag.763
Pluuia futura præsagia. 35.16.764
Pluuia exigua flatum magnum dissipat & contra. 35.31.788
Poëma quibus constat. 19.2.347
Poëmatum systemata. 19.6.354
Pœna militares quæ maiores & minores. 25.19.445
Pœna inferorum. 32.16.617
Pœnitentiæ causa non Christianos etiam confluxisse ad heremum. 40.12.989
Poësis num ars vel ex arte. 19.1.340
Poëta mente capti habiti & mendaces. eod.
Poësis aliqua reiecta à ciuitate à Platone. 19.1.340.
de Poësi omerica varia censura eod. *& seq.p.*
de Poësis authoris sententia. eod.
Pollucis & Castoris ignes quid. 35.20.768
Politia quid, & quod anima sit ciuitatis. 21.2.367
Politici magistratus quale officium & solicitudo. 21.9.384

Poli mundi qui, & declinatio ab æquatore eorum. 8.6.11.
Polares circuli & distantia. 8.13.24.
Polaris stella. 8.28.43
Polimita vestis quid. 24.4.409
Ponderum diuersæ species Romanorum & aliorum. 15.13.275
Pontius Pilatus imaginum amator. 29.28.935
Pontifex max. Romæ tantum historiam scribebat olim. 20.2.362
Populus odit virtuosos. 39.28.932. *& seq.*
Populus ne sit iniurius quare cauendũ. 21.6.377
Porca mensura. 13.8.233
Postes Gallis quid Latinis. 13.8.231
de Potentia & actu, & num ea actu prior. 10.10.132
Practicæ artes duplices, actiuæ, factitiæ. 21.1.366
Præcepta agriculturæ. 27.3.473
Preciosus Ioannes alias Prèsbyter Ioannes. 26.2.451.
Prædictiones ex sideribus qui tractent. 8.49.79
Prædicatũ & subiectũ syllogismi quid. 17.9.310
Præsagia ex nubibus, ex nebulis. 35.13.761
Præsagia seu prognostica morborum ad bonum vel malum. 28.32.522
de Præsumptione. 39.24.929
Præster repentinus flatus. 35.32.786
Prætorium in castris olim vbi. 25.8.431
Prætexta quid 24.4.409

Principium vniuersale rerum omnium. 10.2.119
Principia quarundam artium. 10.7.127
Principia agriculturæ quæ. 27.2.473
Principia physica prima disputata. 11.5.159
Principis mores & vita exemplum subditis sunt. 21.5.365
Principis officium. 21.6.376.
Principij nulla demonstratio. 17.15.317
Priuatio non est principium contra Aristotelem. 11.8.169
Proles cur non valde desideranda. 40.14.997
Probationes oratori vnde paranda. 18.3.328
Procyon stella. 8.26.42
Prodigus quis. 40.5.962
Proditores patriæ seuerè puniti. 39.32.946
Pronuntiandum quomodo oratori. 18.4.330
Pronuntiationis suspensiones & respirationes. 18.6.334.
Propositio in oratione post narrationem quid & qualis. 18.3.328
Propositionum accidentia verum, vel falsum, contingens, possibile. 17.7.308.
Propositio quid. 17.5.306. *diuisio eius eo. Quid particularis, vniuersalis, contraria, subcontraria, contradictoria, subcontradictoria. eod.*
Propus stella. 8.26.42
Proportio Arithmetica & Geometrica quæ. 13.1.221.
Proprium quid. 17.1.32

Prosthe

Prosthesis quid. 16.8.295
Prouidentia Dei in mundo. 8.1.5
Prouidentia vt differat à prouidentia. 39.6.876
Prouidentia quid & plura de ea, quod delectus bonorum & malorum virtus eius qui præsidet. 39.6.87.& seq.
Prudens vnde fiat. eod.pag.876
Prudentiæ non innitendum propriæ. eod.
Prudentia non inest belluis. eod.pa.878
Prudentia falsa & simulata quæ. 39.7.878
Prudentiores filij huius seculi quam filij lucis quomodo. 40.24.1042
Pruinæ generatio vt fiat. 35.18.766.
Pudor virginitatis custos. 40.10.981.& seq.
Pudor vbi contineatur. ibid.
Pudor cōscientiæ index 40 30.1049.*continet delinquendi animum eod.vide & Verecundia.*
Pudicitia aliquarum. 40.31.1051
Pueris nihil turpe proponi debet 19.1.344.& se.
Pugnant melius equites in planis, pedites in præruptis locis & sylvosis. 25.10.432
Pugnaturo exercitu quæ obseruanda. 25.12 435
Pugnandi signum Illyriorū & Megalopolitanorum. eod.
de Pulmone. 33.32.679
Pulmonē habent respirantia & cētra. 33.30.519
Pulsus consideratio. 28.30.518
Pulsus quid. 33.43.7[illegible]2
Pulsus ab arteriis. 33.19.p.561.& seq.

Fulueres plasticæ artis traduntur. 31.16.584
Functum quid. 13.5.222
Punicis lapidis frigiditas. 36.3.832
Purgatorium animarum in glaciem & alibi. 32.11.610.& seq.& 32.25.618
Putredo mors. 35.44.817
Putrefactio vnde fiat. 35.6.744
Pyrij pulueris pro machinis igneis confectio. 35.7.747
Pyxis mantica quid. 26.10.464

Q

Quadratura numeri quom. habeatur. 15.9.295
Qualitates primæ & secundæ quæ. 33.39.695
Qualitatum in plantis dignotio lib. 34.cc.13.14 15.&c. c.p.722.& seq.
Quantitas propositionum quid. 17.5.306
de Quantitate syllabarum primarum mediarum & finalium. 19.3.349
Quæstio generalis, non particularis dialectices est. 17.1.301
Quies quid & in quibus. 11.11.175
Quies iustitiæ filia. 39.2.868
Quietè & pacificè agere temperantiæ est. 39.11.886.& seq.

R

Rabinorum in creatione hominis error. 93.110
Radius geometricus quid. 13.7.229
Radij visus qui & quot. 14.3.237
Radix quadrata & cubica numerorum quomo-

do habetur. 16.9.265
Radix dictionis Hebraeis quid. 16.8.294
Radix os plantarum. 34.5.711. & ibi radicis cõsideratio.
Rana quid significant in sacra. pag.19.1.345
Raphe Hebraeis quid. 16.7.292
Redemptionis generis humani mysterium. 31.6.805
Resicctio visus in quibus. 14.8.243.
Regulus vel regia stella. 7.28.45
Regula societatis in arithmetica. 15.9.264
Regnorum imperiorum ve vitia morbi, & interitus. 21.4.370. & seq.
Regis officium. 21.6.376
Reges principesque pastores sunt, quidq; malos eos reddat. eod.
Regibus cedendum. 21.8.382
Reges agricola fuerunt. 27.1.472
Reges quare vino abstinere debent. 40.19.1022 & seq.
Religio ne sit dissimilis marito & vxoribus. 23.3.397
Religio quid. 39.30.949
Religio vitae & societatis humanae fundamentũ. eod.pa.841
Religioni opera conuenire debent. eod.
Remedia morborum ab animalibus accepta & demonstrata. 28.38.549
Reptilium modus replendi. 33.2.635

Res humana habent vicissitudinem. 40.2.950
Reipub. administrationis triplex species. 21.3
368. *alijs quinque, alijs sex specierum.* eod.
Rerum publicarum revolutio, morbi, interitus eod.
Rerum pub. status quis melior. 21.4.369
Respublica corpus vnum. 28.5.485
Respondendi regula, vide Solutio.
Restim in tripudio ducere quid. 12.20.211
de resurrectione corporum. 32.16.622. *De conjunctione animarum.* eod.
Resurrectionem qui negarunt. 32.16.625
Resurrectionem qua doceant. eod.
Resurrectio corporum erit in forma perfecta nõ rotunda vel manca. eod. p. 628
Resurrectionẽ qui inter Ethnicos fisi sunt. eod.
Rhetor & orator in quo differant. 18.1.326
Rhetorica quid. eod.
Rhytmica carmina qualia. 19.2.347
Rob medicis quid. 28.35.531
Robusti aliquot homines. 39.8.879
Rore viuunt cicada & alia animalia. 35.30.751
Roris substantia. eod. p. 753
Ros quomodo generetur & in quo à pluuia differat. 35.15.763
Ros pruina quid. 35.18.766
Rubigo aris oleo inhibetur. 37.7.855
Ruchabach stella polaris. 8.28.443
Rudarij milites qui. 25.17.443

Sacrus

S

Saccus medicis quid. 29.35.533
de Sagittario signo Zodiaci. 8.32.46
Sagitta signum cæleste. 8.33.47
Salis plura genera. 38.5.861
Salomonis liber remediorum omnium morborum. 28.7.490
Saltatio mulieribus olim permissa, quæ turpis 12. 21.214 *& seq*
Saltationes instrumenta luxuriæ. 12.21.216
Saltatione otides capiuntur & asiones. 12.21 217
Saltatio pars musices. 12. 19.107 *ibi de saltationum origine, figura, & causa, generibus, cum cantu sine cantu &c*
Saltationes scenicæ quæ. 12.20.209
Sanitas quid. 28.1.477
Sanctus, sanctus, sanctus quando publicè in ecclesia dictum. 35.34.795
Sanctitate non superbiendum. 40.3.957
Sandaracha quid. 37.88.55
Sanguis an anima, vel in eo anima. 32.1.594. *& seq.*
Sanguinis rivuli vena. 33.10.661. *& seq.*
Sapa quid. 28.35.533
Sapor in lingua sedem sensus habet. 33.27.673
Sapores vnde. 33.38.695
Sapores. 8. & effectus eorum. 34.16.724
Sartai stella. 8.24.38

Saturni planeta, color, & natura. 8.39.56
Saxum quid. 36.4.836
Scenographia. 13.4.226
Schænos mensura. 13.8.223
Scientia nõ esse superbiendum quare. 40.3.957
Scientiarum diuisio. 9.4.111
Scientia rerum naturalium non satiant animum 10.1.116. & seq.
de Scorpionis signo Zodiaci. 8.31.46
Scriptum olim in multiplici materia. 16.10.298
Scribendi secrete modi. 16.10.299
Scribendi bene cautiones. 16.3.280
Sculpendi vel cælandi formulæ. 31.14.583
Sculpturæ & cælaturæ differentiæ. ibid. & seq
Secretum regis non euulgandum. 216.378
Semine omnes ferè plantæ natæ, & vnde aliæ. 34.3.706
Senectus sicca & frigida est, 35.4.739
de Sensu & eius diuisione. 33.33.682
Sensus quinque, totidem eorum sensoria & instrumenta. eod.
Sensibus communia. 33.40.696
Sensus interiores qui & quot. 33.41.869
Sensus communis quid. eod.
Sepiarum & polyporum astutia & atramentum. 40.27.1045
Sepultura militaris contributio. 25.6.430
Sermo differt à voce. 12.4.185
Sermones impudici ladunt mores. 46.10.984

Serpentarius signum cæleste. 8.3.146
Servi lege & natura qui. 27.5.399
Servorum & officij illorum leges. eod.p.400
Sexus non est plantis. 34.1.703
Sexus nullus animæ. 32.10.609
Sexus quomodo elementis datus. 35.3.737
Siccæ naturæ rei signa. 34.14.723
Sidus quid. 8.19.30
Silentia corpora quæ dicta. 36.3.831.& seq.
Silex quid. 36.4.836
Similia quot modis. 10.11.1
Simplex vir quis. 40.29.1049
Simultas quid. 40.21.1029
Simulatio decipiendi causa dolus est. 40.27 1044. & seq.
Sinalepha. 16.8.295
Signa Zodiaci. 8.10.18
in signo esse stellas quot modis dicitur. 8.10.19
Signum cur stellæ dicuntur. 8.19.31
Signa stellarum quomodo composita. 8.23.37
Signorum diuisio & quæ & signa Zodiaci. eod.
Signorum Zodiaci collectæ proprietates. 8.58.57. & seq.
Signa militaria vocalia Semiuocalia, muta &c. 25.6.429
de Signis morborum triplicibus medico obseruandis, morborum temperamenti, &c. 28.30. 617
Significationum variatio. 17.4.305

Singula

Singularis significatio quot modis. eod.
Singularis propositio quot modis. 17.5.307
Singultus vnde. 28.17.499
Sistole quid 16.8.296
Societatis regulæ in arte numerandi. 15.9.264
Societas bonorum vel malorum similes facit. 22.3.390. *malorum malos reddit.* 40.10.984
Societas impiorum periculosa in mari. 25.3.452
Sol quantum recedat ab æquinoctiali. 8.11.21.
Solis regressio in cancro & capricorno. 8.12.22
Solstitia quando. 8.12.p.23
Sol triplex & de planeta solis tractatio. 8.42.61
Solis vis viuifica. 8.44.68
Solem quæ planta sequantur & horas indicent. 36.7.842
Soles plures cur appareant aliquando & de virgis quæ circa solem. 35.35.800
Solem intuentes immobilibus oculis. 40.23.1037
Solutiones argumentorum vnde petendæ. 17.21.323
Soluendi aliæ regulæ & cautiones. 17.33.325
Somni & vigiliæ bona & noxæ. 28.28.515
Sonus obiectum auditus & de sono. 12.4.188
Soni diuisio in musica. eod.p.184
Sonitus in quo differt à voce. eod.p.185
de Sophismate & eius solutione. 27.23.325
Soye Gallis quid Latinis. 24.20.417
Species quid. 17.1.302

Speculorum vnde concepta imagines. 1.42.
236
Speculum quid 14.3.237. *Varia forma.* 14.8.244
vstorium. eod.
Speculo seipsum pingere. 31.5.566
Spectrum hominis semper visi ab Antiphone quare. 14.4.239
Spes generaliter quid. 39.22.913 *Remansit inter hominum mala sola* eod.p.915. *anchora miserorum.* eod.
Spes volucrsi somnum vigilantium. eod.
Spei templum. eod.
Spes non omnis virtus. eod.p.916
de Spe vt virtute theologica.. 25..23.918
Spei vitium resistens & contrarium. 39.24.
920
Sphæra mundi quid & obliqua & recta 8.6.11
Spica virginis stella. 8.29.44
Spina quid. 34.2.706
Spiritus vitalis quid. 33.43.702
Spiritus minerales quot. 38.7..852
Spiritus syllabarum quid. 16.7.292
Spiritus in corpore quid & quotuplex. 43.20.
664
Spithama mensura. 13.8.231
Spurina iuuenis castitas & factum. 40.10.985
Stadium quid. 13.8.232
Stannum plumbum album, & quid peltrum stannum. 37.8.855

Stella

Sathmos. 13.8.232
Statuam ad libidinem prouocantem proponens puniebatur lege. 19.1.345
Statuarum faciendarum ars. 31.15.583
Stellarum declinatio vnde petenda. 8.8.16
Stellarum altitudo quid & vnde 8. 9.17. *latitudo & longitudo.* 8.20.34
Stellarum loca quomodo signanda & sub quo signo sunt inuenire docetur. 8.10.19
Stella nulla in cælo crystallino. 8.17.28
Stellæ in firmamento. 8.18.29
Stellæ inerrantes non cadunt. 8.19.30.& 31
Stella vnde dicta. eod.
Stellæ num humore pascantur. 8.19.31
de Stellarum numero varia sententia. 8.20.33
Stellarum diuisio in meridionales, septentrionales, lucidas &c. eod
Stellæ cur visæ nouæ. 8.10.32
Stella quæ in natiuitate domini apparuit qualis. 8.21.35
Stellarum materia & figura. 8.21.34.& seq.
Stellas qui adorarunt. 8.22.36
Stellæ non regunt mores. 8.23.37
Stellarum ortus & occasus qui & quotuplex. 8. 36.49
Stellæ fixæ mouentur loco & quomodo. 8.36.51
Stellas qui obseruarunt. 85.80
Stellas non necessitare, earúmque effectus triplici modo euitari. 8.52.84

Stellarum loca cognoscere docetur. 8.53.50
Stellarum fixarum locus, ortus, & occasus, & gradus signi per tabulam. 8.35.63
Stellæ polares quæ obseruandæ. 26.14..469
Stirpes vide, Plantæ.
Stratagemata vt plures vel pauciores milites videantur. 25.21.435
Sternutantes cur salutantur. 33.24.669
Stereometria quid. 13.2.132. & 13.4.224
Subditorum in principes officium. 21.8.382
Subiectum & prædicatum in syllogismo quid. 17.9.309
Substantia ens. 10.8.128
de Substantia tripliei, corruptibili, incorruptibili, mobili, & incorruptibili æterna. 10.13.138
Substractio in numeris quid, & praxis eius. 15.6.258
Sucida lana quid & vires. 24.6.412
Succulæ stellæ 8.25.41
Sulphur principium metallorum cum argento viuo. 37.2.848. *eius duæ species.* eod.
Sulphuris essentia & aliæ 4. species. 38.4.860
Sumptuariæ leges. 40.18.1020
Sunbuleth stella. 8.29.44
Superficies quid & species. 13.4.224
Superbia & superbi quid & vnde. 40.1.949. *comites & partus eod. pa. 951. & seq.*
Superborum indicia, vnde nascatur superbia, superbiæ insignes punitiones. eod.

Superbiæ

Superbiæ antidotum. 40.3.954
Superbiæ fomenta sigillatim reiectæ eod. p.955. & seq.
Syllaba quid & quot ei accidant. 16.7.291
Syllabarum quantitas. 19.3.349
Syllabarum scansio quid. 19.7.355
Syllogismi optimi cautiones. 17.13.315
Syllogismus quid & species. 17.9.309
Syllogismi modi 17.10.*eo.de figuris.*17.11.311
Sympathia & antipathia rerum cælestium & terrestrium. 36.7.842
Symptoma morborum quid. 28.29.517
Syrupus quid. 28.35.532
Systemata carminum quot. 19.6.354
Systema musices quid. 12.12.197

T

Tabula stellarum fixarum. 8.55.53
Tabula planetarum pro pronunciatione aeris. 8.57.*p.*55.& 56
Tabula naturarum & proprietatum signorum. 588.*pa.*57.38.& *seq.*
Tabula planetarum. 8.59.*pa.*60.& *seq.*
Tactus diffunditur per totum corpus. 33.33.682
de sensu tactus. 33.39.694
Talentum quid, & quotuplex. 25.13.273
de Tauri signo Zodiaci. 8.25.40
Telæ opificia. 24.9.415
Temeritas & timiditas extrema fortitudinis vitia. 39.8.582

Temperamentum corporis quid. 28.7.487
Tēperamēti corporis gradus vnde. 36.1.827.828
Tēperantia vel continentia quid, & de ea. 39.11.875. *hæc circa voluptates & dolores comites eius eod. Diuisio & effectus.* 39.12.890.
Temperantiæ aduersa.. 39.13.890
Temporis numeratio à sole. 8.42.61
Tempus syllabarum quid. 16.7.292
Tempestatum ex aëris cōstitutione præsagia. 35.13.761. & 35.16.764. & 35.23.784. & 26 12.467
Tempestates auertentia. 26.12.467
Templum in castris semper. 25.8.431
Tenor syllabarum quid. 16.7.292
Terra animalia nascuntur. 9.3.109
Terræmotus magnus sub Galieno Cæsare. 35.25.785
Terræmotus causa variæ sentētiæ, & species eius. 35.33.760
Terræmotus quæ non quatiuntur. eod.
Terræmotus futuri signa. 35.34.793. *effectus eo.*
Terræmotus magni eod. p.794
in Terræmotu Deo incognito litatum & feriæ indictæ vt supplicationibus vacarent ab antiquis. eod.
Terræ venæ, riuuli aquarum, eam in aquam conuerti: eius tres regiones. 35.39.806
Terra vnde dicta, qualitas, sine aqua puluis, carbonum vicem præstans. 35.43.815

Terræ distinctio. Eius tres species. 35.44.816
Terra quæ. eod.
Terra elemẽtaris nulla conspicua eod. *terræ alia diuisio in montes, colles, imperia, &c.* eod.
de Terræ orbis magnitudine. 35.45.818
Terra centrum mundi. eod.
Terra sphærica eod. *& pag.* 819
Terræ vniuersæ per miliaria diuisio. eod.
Terra immobilis, cælũ autẽ mouetur. 35.46.820
Terræ commoda & beneficia. 35.47.821
Terra vt animal ferè suis partibus composita, mater omnium. eod.
Terræ & cæli syngamia seu cõiugium eod. p. 822
Terra hominibus communis omnibus. eod.
Terræ fœcundæ & sterilis signa. 27.4.457
de Terminorũ, vt Dialectica notat, consideratione lib. 17. *c.* 2. 3. 4. *p.* 302. *& seq.*
Ternarij numeri laus & vis. 15.11.269
Trium regula Arithmetica. 15.9.264
Tertulliani error de anima. 32.9.609
Tetrachorda musices quot. 12.11.193
Texturæ partes. 24.4.409
Textoris instrumenta. eod
Theologales virtutes quæ. 34.14.891
Thoracis partes, morbi, & remedia. 28.16.457
Thorax hominis & eius partes externæ. 33.29.674. *Interna.* 33.31.626
Timor Dei exigitur in institutione iuuenis. 21.5.368

Theo-

Tociscus quid medicis. 28.35.532.& seq.
Toni musices, & vnde formati 12.3.182.& 12.13.198.& 12.16.201
Tonitrua & fulgura à Deo sine causa naturali moueri. 35.23.775
Tonitrua olim excantata. eod.
Tonitrua vnde generentur, & quid. 35.21.770
Torquati milites qui. 25.17.444
Tortura nihil declarantes. 40.23.1037
Tragœdia, & partes eius. 19.6.354
Tramontana stella quid. 8.28.43
de Transcendentibus nostræ artis, bonitate, magnitudine, &c. 10.15.142
Transcendentia quæ ant quis & philosophis. 10.15.144
Tremor vnde. 35.5.741
Tribuni militaris officium. 25.9.432
Tributum stultorũ ab astronomis petitũ. 8.52.83
Tripudium, vide Saltatio.
Tristitia morbos generat. 28.25.509
Tropici cancri & capricorni. 8.12.22
Tubera plantæ sunt. 34.5.7:3
Turma equitũ quid, & species. 25.4.423.& seq.
Turpia vt non facienda, ita nec dicenda nec legenda. 19.1.346
Tympana & saltationes, instrumenta luxuriæ. 12.22.212
Typhon fulgur. 35.22.783
Tyrtæi. 19.8.359

Tyrannus quid.

Vacuum quid, & num sit in [illegible]
14.178
Vada flumium & fossarum vt co[illegible]
munienda.
Vapor quid.
Vegetationis ratio.
Vellus aureum.
Vela celeritatem addunt nauibus.
Venatio laudabilis & illaudabilis [illegible]
1.542
Venatio, apud Persas quare laudat[illegible]
ludium, ad sanitatē conducens [illegible]
tates eius & mala.
Venatrices mulieres, & mala inde [illegible]
Venatores imperatores.
Venationes Platonis leges.
Venationes hominū & ferarū. 29.2[illegible]
Venatio quid, quotuptex.
Venationum diuersi modi pro diuersis [illegible]
indagandarum.
Venatio leporum & cothurniorum.
Venatorius ludus alius à venatione.
Venatori vestigia animaliū quomodo [illegible]
venationis instrumenta.
Venæ. 33.c.15.& 16.pag.654.& [illegible]
33.c.19.p.384.660.& cap.31.p.6[illegible]
Venus vix tangit occupatos.

Venerem quæ concitant, quæ ve extingunt. 40. 9.918
Venere functum prosequuntur apes. 39.11.889
Venere externa polluti ab aris remoti. 40.7.975
Venere infatuati. 40.6.973
Ventris partes, morbi & remedia. 28.27.498
Ventum maximè flantem modica pluuia reprimit, & contrà. 25.31.788
Venti semestres vbi. 26.2.451
Ventorũ flantiũ qualitates & morbi. 28.26. 511
Ventorum generatio, & quid sint. 35.25.780
Ventorum sectio & diuisio. 35.26.783
Ventorum concursum prædicere. eod.
Ventorum orientalium obseruationes & natura 35.17.785. *Occidentalium.eod.li.c.28.p.* 786 *Meridionalium.*25.29.786. *Septentrionalium eod.cap.*30.*pag.*787.
Ventorum venturorum præsagia. 25.31.788
Ventos quos moueant planetæ. 35.25.781
de Ventis repentinis. 35.32.789
Ventis communia. 25.31.788
Ventis quomodo nautæ obsistant. 26.13.468
Verba impudica corrumpunt mores. 40.10.984
Verborum efficacia. 19.8.357.& 358
*Verborum vis ex vsu pendet.*16. 1.277. & 278
Verecundia. 40.31.1050
Verecundia quid, & differentia à pudore. eod.
Verecundi propriè iuuenum non senum est. eod.
Verecundæ quædam mulieres. eod.

Verecundiæ sedes in ge
Vergiliæ stellæ.
Veritas Metaphysices subiectum
illa.
Veritas historiæ basis.
Vermes quotuplices, intra corpo
33.9.344. & seq.
Vernix cælandi causa vt fat.
Vernũ tempus incipit. 8.24.
Versuum Gallorum, Latinorum
aliorum ratio.
Versoria nautica & vsus.
Versoriæ errores quales conti
datio.
Vertebræ animalium quæ & quo
Vesper, quæ stella.
Vestales virgines.
Vestigia animalium quomodo inda
549. *aliter pro ferro.*
Vestimenta quædam castrensia.
Vestium primorum parentum mysteri
409. & seq.
Veterani milites qui
Veterinaria medicina, & veterina
534. & 28.2.478.
Vexillorum militarium, Romanor
25.6.429.
Via sancti Iacobi seu lactea in cæl

Viduarum castitas, & exempla castarum. 40.8.
976. *laus.* 40.9.978.
Vidua quæ animalia viuant. eod.
Viduarum de dicta. eod.
Vill æquale debeat esse ædificium. 17.3.474
Vindicta priuatis prohibita. 40.22.1029
Vini potus pernicies. 40.19.1022
Vinum qui non bibebant. 40.19.1023
Vini vis, & eius præparatio ad libidinem. 40.
6.970
Vinum saltare etiam senes cogit. 12.21.p.219
Virginis publicatio stuprum est. 40.9.980
Virginis signum Zodiaci. 8.29.44
Virgines Hebrææ erant inclusæ. 40.9.979
Virgines magis diligunturur. eod.
*Virgines puellæ ne frequentiam sequantur homi-
num.* eod.
Virgines qui fuerunt præcipui in ecclesia. 40. 12.
988
Virginum castitas qualis esse debeat. 40.9.977
Virgines Deo dicatas videri sacrilegium. 40. 9.
980
Virginitas intacto claustro corrumpi potest. eod.
Virginitas quomodo astu aliquibus conseruata.
40. 10.985.
*Virginitatis ad nuptias præstantia & compa-
ratio.* 40.14.995
*Virginitatis laus & perfectio angelica, quod
ex fiant eunuchi.* 40.9.977

Virginitatis votum seruandum. 40.12.988
ad Virginitatem conseruandam paranesis. 40.14.995.
Virginitatem inter Ethnicos qui conseruarunt 40.11.986. *& cap.* 12.988.
Virginitatem morti prætuleruut aliqua. 40.12.990
ad Virginitatem perpetuam non pertinere censorias leges. 40.12.988
Virginitatem perpetuam prima vouit B. virgo Maria. 40.13.990
Virginitatem semper in Dei ecclesia & cultu prædicatam. 40.12.988
Virentes perpetuo arbores 34.12.721
Virgultum quid. 34.2.706
Viride in plantis vnde. 34.12.720
Virtus à viro dicta. 22.2.388
Virtus non fœlicitas, sed via ad fœlicitatem. 22.1.387.
Virtus præsens inuidiam concitat. 40.15.1007 *& cap.* 16.*pag.* 1010.
Virtutis moralis & intellectualis differentia. 22.2.387.
ob Virtutem non superbiendum quare. 40.3.957
Virtutes morales vnde comparentur. 22.3.389
Virtutes ex voluntate facta metiũtur non casu. 39.2.869. *&* 39.6.877. *&* 39.11.888
Virtutes principales & theologales quæ, & ha-

Virtutes sibi inuicem hærent vt vitia 39.1.863
Virtutibus vitia proxima & interdum specie fallunt. 391.865
Vis & virtus occulta rebus inest. 36.7.841 *& seq.*
Visio triplex directa & refracta, de quibus lib. 14.*cap.*7.8.9.*pag* 243.*& seq.*
Visus quid. 14.2.235.*&* 236
Visus, & visualis potentia, vnde. *eod.*
Visus quibus instrumentis fit. 14.1.234.*&* 33.53.653
Visus duo media color & lumen. 14.3.237
Visus deceptiones vnde contingant. 14.4.238
variatio vnde & officiant vel iuuent. 33.34.684
Visus effectus. 33.35.685
Visu cur aliqua noceant & inficiant. 33.35.805. *& seq.*
Vita triplex hominum, contemplatiua, actiua, factiua. 9.5.112
Vita vera hominum circa quæ. 9.5.114
Vita rerum publicarum. & imperiorum. 21.4.369
Vitæ arbor quæ. 28.3.479
Vitæ animalis fomentum calor & humor. 35.4.738
de Vita plantæ. 34.703
cur Vita aliquando possit abstinere à cibo 35.19.751

Vitiosa pronunciatio literarum nationum quarundam emendata. 16.5.286
Vitis partes & appellationes. 34.9.716
Vitri opificium & ars. 31.22.592. & 38.1.858
Viuantne lapides 36.8.844
Viuere num animal possit solo aëre. 35.10.750
Viuentes odore. 35.10.855
Vlna mensura. 23.8.231
Vmbilicus hominis. 33.32.679
Vmbrosum corpus quid. 14.5.241
Vncia mensura. 13.8.231
Vnguentum quid. 28.35.532
Vnum materia metaphysices. 10.c.1.& 3.pa.4 116.& seq.
Vnum quot modis dicitur. 10.11.135
Vnum quæ habet conuenientia. eod.
Vnum & multa opposita. eod.pa.136.& 137
Vnius imperiũ an melius quam pluriũ. 21. 3.469
Vnitas. 15.12.268
Vni sonum quid. 11.12.298
Vniuersalis propositio quid. 17.5.306
Vocalia & semiuocalia, & muta instrumenta quæ agriculturæ 25.6.429
Vocalia & semiuocalia, & muta signa militaria quæ. eod.
Volatilia animalia quæ. 33.2.633.& 634
Voluntate metiuntur virtutes. 39.2.868
Voluntas momentanea

40.3.957
Voraces aliqui. 40.18.1016
Voracitatis mala. 20.1026
Vox quid 12.4.18.1. *differt à sono.* eod.
Vox rhetoris & oratoris pars eximia. 18.4330
Vox cum gestu concordare debet. eod.
quid Vocem obscuret, clarificet, impediat. eod.
Vox mentis interpres vnde accommoda sit dictis. 18.5.331
Vox cum gestu dicẽtis consentire debet. 18.8.336
Vocis moderationes per singulis orationis partes. 18.7.335
Vocis suspendendæ & variandæ notæ. 18.6.335
Vrinæ consideratio. 28.30.519
Vrinam quæ animalia non habeant, & cur. 33.32.691. *& seq.*
Vrinaria vasa. 33.32.681. *&* 682
Vrsa maior, & minor quid. 8.26.42. *&* 8.29.43
Vrsæ cauda stella polaris. 8.26.42
Vsucapionis ratio. 40.24.1039
Vulpinam assuendam pellem, vbi leonina non sufficit quis dixit. 40.28.1048
Vultur signum cæli. 8.33.47
de Vulua & eius diuersitate. 33.32.681
Vxor qualis ducenda & toleranda. 23.3.394
Vxoris in domo partes. eod.
Vxoris in domesticos iura & leges. 23.4.397
Vxori quæ non reuelanda. eod.
Vxorem quomodo gubernare oportea 3.3.395

Vxori

Vxoria castitas quæ. 47.975

Z

Zacharias quare à Iudæis occisus. 40.13.993
Zelotypia & eius diuina expiatio. 3928.935
Zenit quid. 89.17
de Zodiaco 8.10.18. *ibiq; de diuisione eius, & signum.*
Zodiaci pars ascendens & descendens. 8.11.22
Zonæ terræ. 8.12.13.&.8.13.34

FINIS.

BIBLIOTECA EPISCOPAL DE BARCELONA
Reg. 26.129
Sig. 8

BIBLIOTECA EPISCOPAL DEL SEMINARI DE BARCELONA
Arm.
Cat.
Núm.

arcelona